ADOMAS
JAKŠTAS

RAŠTAI

I

MOKSLAS,
FILOSOFIJA,
RELIGIJA

VILNIUS
„MINTIS“
1995

UDK 101.9 Jakštas
Ja 219

Serija leidžiama nuo 1987 m.

Sudarė
ANTANAS RYBELIS

Redagavo
RIMA DULKINIENĖ

ISBN 5—417—00699—8

© Sudarymas — Antano Rybelio, 1995
© Įvadinis straipsnis — Bronės Leskauskaitės, 1995

ADOMAS JAKŠTAS — TEOLOGAS, FILOSOFAS, MOKSLININKAS

Adomas Jakštas — iškili asmenybė mūsų tautos XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios kultūroje. Jo gyvenimas ir veikla susiję su tautinės savimonės brendimu, nacionaliniu išsivaduojamuoju judėjimu, o atgavus spaudą ir atkūrus nepriklausomybę jis atsidėjo katalikybės stiprinimui ir atgimstančios tautinės kultūros pamatų formavimui. A. Jakšto veiklos diapazonas labai platus — teologija ir logika, matematika ir filosofija, esperanto ir lietuvių kalba. Jis poetas, ir leidėjas, kunigas ir filosofas, mokslininkas ir eseistas, moralistas ir publicistas. A. Jakštas — tomizmo ir moderniosios katalikybės, darvinizmo ir katalikiškojo transformizmo, Rytų kultūros (Vladimiro Solovjovo filosofijos) ir Vakarų kultūros (Tomo Akviniečio filosofijos) derintojas. Visą gyvenimą jis gynė katalikybę nuo laisvamanių spaudos išpuolių, kovojo su darvinizmo, materializmo, marksizmo ir socializmo idėjomis.

O koks gausus A. Jakšto kūrybinis palikimas! Pirmiausia tai teologinių, filosofinių, literatūrologinių bei publicistinių straipsnių rinkiniai —„Mokslas ir tikėjimas" (1930 m.), „Ką yra pasakęs A. Jakštas" (1930 m.), „Užgesę žiburiai" (1930 m.), „Meno kūrybos problemos" (1931 m.), „Mūsų naujoji literatūra" (1923 m., 1—2 t.), „Pikto problema" (1935 m.), „Aukščiausis gėris" (1937 m.). Jis yra išleidęs logikos, geometrijos, trigonometrijos, esperanto kalbos vadovėlių. A. Jakšto plunksnai priklauso nemaža poezijos ir prozos knygų: „Dainų skrynelė" (1894 m.), „Nakties matymai" (1906 m.), „Rudens aidai" (1911 m.), „Neva juokai, neva ašaros" (1916 m.), „Lyrika" (1930 m.), „Šypt-šypt" (1931—1932 m., 1—2 d.) ir kt. O kur dar šimtai publicistinių straipsnių ir korespondencijų įvairiuose XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios periodiniuose leidiniuose! A. Jakštas buvo naujų žurnalų ir laikraščių steigėjas ir leidėjas ir, ko gero, produktyviausias savo meto žurnalistas, pradėjęs savo žurnalistinę veiklą dar „Aušroje". Visur ir visada —

ir savo literatūrine kūryba, ir visuomenine veikla — A. Jakštas buvo nuoseklus katalikybės ir lietuvybės gynėjas.

Adomas Jakštas (tikroji pavardė Aleksandras Dambrauskas) [1] gimė 1860 m. rugsėjo 8 d. Kuronių kaime, Pagirio parapijoje, Ukmergės apskrityje. Polinkį į religingumą jis paveldėjo iš labai pamaldžių tėvų. Be to, didelę įtaką jam turėjo du dėdės kunigai — Kriukų klebonas Stasys Dambrauskas ir kunigas Mykolas Skarupskis (1830—1914), buvęs aktyvus 1863 m. sukilimo rėmėjas. Pastarasis jaunuolio akyse buvo idealaus kunigo pavyzdys, matyt, turėjęs lemiamą poveikį Aleksandrui pasirenkant kunigų luomą. Į mokslus jį leido tėvo brolis, klebonas. Mokydamasis Šiaulių gimnazijoje (1872—1880 m.) A. Jakštas nerodė jokio noro dalyvauti slaptuose moksleivių rateliuose, nukreiptuose prieš nacionalinę carizmo priespaudą. Gal dėl to kaltas buvo jo uždaras būdas, viešo bendravimo vengimas (pasak jo paties, jis labiau mėgęs bendrauti su knyga negu su žmonėmis). Šiauliuose jaunuolį globojo ir auklėjo vargonininkas Delinda. Per atostogas savo praktinį pamaldumą jis papildydavo teologinių veikalų lenkų kalba studijomis. Gausi dėdės klebono biblioteka, religinė aplinka buvo vienas iš šaltinių, formavusių A. Jakšto katalikiškąją pasaulėžiūrą. Tačiau į dvasininko kelią jis pasuko ne iš karto. Didelis susižavėjimas matematika pirmiausia atvedė jį į Peterburgo universiteto Matematikos ir gamtos mokslų fakultetą, bet, nepraėjus ir metams, 1881 metų kovo mėnesį A. Jakštas išstojo iš universiteto. Tačiau šis trumpas jo gyvenimo epizodas buvo itin reikšmingas pasirenkant tolesnį gyvenimo kelią, visuomeninės veiklos kryptį.

Peterburgo universiteto lietuviai studentai buvo susibūrę į slaptą ratelį, kurio tikslas — gaivinti tautiškumą, mokytis lietuvių kalbos, tirti Lietuvos ekonominę padėtį. Kartu tarp studentų plito ir ateistinės nuotaikos, kurios disonavo su A. Jakšto religine pasaulėjauta, žeidė jo, praktikuojančio kataliko, religinius jausmus. Kilęs iš pasiturinčių ūkininkų (tėvas turėjo 20 ha žemės), auklėjamas tvirtos katalikybės dvasia, jaunuolis ir pasirenka katalikybę kovoje su carizmu ir pirmeiviškumu. Apie šį idėjinį apsisprendimą liudija ir jo 1880 m. vasario 22 d. rašytas laiškas tėvui: „Įsigilinęs į save ir apsvarstęs savo nusiteikimus, įsitikinau, kad, mokęsis Šiauliuose ir studijavęs Peterburge, aš nesu kas kitas, kaip paprasčiausias lietuvis, iš kaulų ir kraujo žmogus (kaip sako ponai), žmogus, kuris nie-

[1] Dar žinomi tokie jo slapyvardžiai: *A-J, Druskius, Kuronietis, A-s, J-s, A. Jak., A. D., D-s, Kun. A-D., K. AD., XX, XI, Nemo, Šaipokas* ir kt. (Žr.: Lietuviškoji enciklopedija.— K., 1933.— T. 5.— P. 1400.)

kuomet negalės nei didelio pasaulio įvairių papročių išmokti, nei išsižadėti savo tikėjimo ir religijos, kurią čia, Peterburge, ir apskritai dideliame pasaulyje beveik kiekvienas laiko nereikalinga ir net juokinga. Apsvarstęs visa tai ir paprašęs Dievo pagalbos, nutariau mesti ir Peterburgą, ir universitetą ir stoti seminarijon. Tikiuosi, kad, būdamas taip nusiteikęs, Dievo malonei padedant, pakeitimo universiteto į seminariją nesigailėsiu. Jaučiu, kad šis mano nutarimas yra svarbus žingsnis mano gyvenime" [2].

Vaižgantas yra nurodęs ir kitus A. Jakšto išstojimo iš universiteto motyvus: lėšų stoką bei laikiną universiteto uždarymą nužudžius carą Aleksandrą II.

Besimokydamas 1881—1884 m. Kauno kunigų seminarijoje klierikas A. Jakštas įsitraukė į visuomeninę veiklą. 1883 m. jis redaguoja seminarijos klierikų slaptai leidžiamą ranka rašytą laikraštį „Lietuva", kuris ruošė būsimus dvasininkus „kovoti su pirmeiviška spauda" [3]. Tačiau žymesnį pėdsaką jo pasaulėžiūroje paliko tokie laikraščiai kaip „Aušra" (1883—1886), „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga" (1890—1896), „Tėvynės sargas" (1896—1904), kuriuose ir jis pats aktyviai bendradarbiavo. Per „Aušrą" A. Jakštą veikė vieningosios srovės koncepcija, liberalų sandaros ir meilės tarp tautiečių propagavimas bei šviečiamieji lietuvybės reikalai ginant savo kalbą, papročius ir visa tai, ką tauta gavo iš savo senolių. „Apžvalgininkai" ir „sargininkai" mokė, kad tikri tėvynės sūnūs yra tie, kurie ieško darbo savo krašte ir duoda kitiems Lietuvos žmonėms darbo, kurie perka iš lietuvių, samdo lietuvių amatininkus [4]. Tokios pažiūros stipriai veikė A. Jakšto asmenybės formavimąsi ir, kaip pažymi Vaižgantas, prieš jį „anksti atsistojo krikščionio pareiga būti religinio įsitikinimo ir tautinės kultūros sargyboje" [5].

Iš tiesų A. Jakštas, vadovaudamasis katalikybės šūkiu „Ad majorem Dei gloriam", visą savo visuomeninę ir publicistinę veiklą kreipė religiniam tautiečių sąmoningumui ugdyti, jų tikėjimui ginti, tam panaudodamas gamtotyros, matematikos ir kitų mokslų atradimus.

1884 m. baigęs Kauno kunigų seminariją, A. Jakštas toliau mokėsi Peterburgo dvasinėje akademijoje, kurią baigęs 1888 m. gavo teologijos magistro laipsnį ir buvo paskirtas Panevėžio

---

[2] Draugija.— 1939.— Nr. 4.— P. 250—251.

[3] *Keliuotis J.* Pasikalbėjimas su prel. prof. A. Dambrausku-Jakštu // Naujoji Romuva.— 1931.— Nr. 38.— P. 11.

[4] Žr. Tėvynės sargas.— 1896.— Nr. 10.— P. 13.

[5] *Tumas J.* Prel. prof. A. Dambrauskas // *Jakštas A.* Užgesę žiburiai.— K., 1930.— P. XIII.

realinės gimnazijos kapelionu. Už dalyvavimą lietuvių nacionaliniame judėjime jis buvo išsiųstas į Kretingos vienuolyną, o 1889 m. ištremtas penkeriems metams į Ustiužną (Novgorodo gubernija). Čia jis ne tik pats ėmėsi aktyvios mokslinės ir publicistinės veiklos, bet ir paragino išmėginti jėgas literatūriniame darbe Vincą Pietarį, kuris tuo metu ten dirbo apskrities gydytoju. Grįžęs iš tremties, A. Jakštas apsigyveno Kaune, bet nuolatinės darbo vietos kurį laiką neturėjo. Tik 1898—1900 m. jis paskiriamas Kauno kunigų seminarijos profesoriumi, o 1900—1902 m. dirbo Žemaičių vyskupo M. Paliulionio sekretoriumi. 1902 m. caro valdžia sutiko A. Jakštą įsileisti ir į Peterburgo dvasinę akademiją Bažnyčios istorijos ir patrologijos profesoriumi, bet vietoj to jam teko dėstyti Šventąjį Raštą. 1905 m. Kaune įsikūrusi „pasitikėjimo bendrovė" Šv. Kazimiero draugijos vardu pakvietė jį dirbti katalikiškosios spaudos darbą. 1906 m. grįžęs į Kauną jis imasi laisvo kultūros darbo: redaguoja žurnalus, knygas, rašo mokslinius ir publicistinius straipsnius, pasaulietinę Šv. Kazimiero draugiją pertvarko į religinę. Pirmojo pasaulinio karo metu Kauno gubernatorius Grigorjevas išsiunčia A. Jakštą į Vilnių. Atgal į Kauną jis sugrįžo 1915 m. spalio mėnesį ir čia gyveno iki mirties.

Gyvendamas Kaune, A. Jakštas redagavo katalikiškus žurnalus „Draugija", „Ateitis", „Garnys", esperantininkų laikraštį „Litova stelo". 1914 m. vyskupas P. Karevičius jį buvo paskyręs Kauno kapitulos prelatu. Kartu jis aktyviai reiškiasi atkuriant aukštąjį mokslą Lietuvoje. A. Jakšto visuomeninė, publicistinė ir mokslinė veikla buvo didžiai įvertinta: 1922 m. Kauno universitetas suteikė jam garbės profesoriaus vardą. Savo ruožtu ir fakultetai pažymėjo A. Jakšto nuopelnus: Teologijos ir filosofijos fakultetas suteikė jam garbės profesoriaus vardą (1926 m.), Matematikos ir gamtos fakultetas — matematikos garbės daktaro vardą (1929 m.), Humanitarinių mokslų fakultetas — filosofijos garbės daktaro vardą (1932 m.). Lietuvos katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas išrinko A. Jakštą pirmuoju Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos (kurios pirmininku jis buvo nuo 1926 m.) akademiku. Mirė A. Jakštas 1938 m. vasario 19 d. Kaune. Palaidotas Kauno arkikatedros šventoriuje

Kokios idėjinės ir filosofinės įtakos veikė A. Jakšto pasaulėžiūros formavimąsi?

Vienareikšmiškai įvertinti A. Jakšto filosofines pažiūras nėra lengva, nes niekur nerasime sistemingo jų išdėstymo. Tačiau jo pasisakymai pažinimo, filosofijos vaidmens, gamtos filosofijos, matematikos filosofijos, estetikos, etikos klausimais, požiūris į tomizmą, katalikiškojo modernizmo perspektyvą, jo susirašinė-

jimas su S. Šalkauskiu, dienoraštis [6] ir gausios įvairių šaltinių citatos jo raštuose rodo, kad A. Jakštą veikė tomizmas, scholastika, katalikiškoji modernioji gamtos filosofija, rusų filosofo V. Solovjovo (1853—1900) visuotinės vienybės, lenkų mesianisto Juzefo Henės-Vronskio (1776—1853) absoliučios filosofijos ir „mažojo kūrėjo" idėjos. A. Jakštas nemėgo teorinio filosofijos darbo, jei jis nesusietas su pasaulėžiūra. Jo nuomone, „tikroji gi filosofija turėtų būti gyvųjų formų bei suformuoto gyvenimo filosofija, neužmirštant ir to, kas yra nemainoma ir amžina" [7]. A. Jakštas teigia, kad katalikiškoji filosofija turi įrodyti, jog pasaulį sukūrė ir valdo išmintingiausioji Apvaizda. Jam filosofija iškyla virš visų mokslų, o teologija tampa idėjiniu katalikybės filosofijos orientyru. Tačiau akivaizdu ir tai, kad A. Jakšto filosofinių pažiūrų specifiškumą ir net eklektiškumą lėmė savotiška racionalaus tomizmo ir V. Solovjovo teosofinio panteizmo bei J. Henės-Vronskio „absoliutaus principo" sintezės postulavimas. Atminkime, kad A. Jakšto laikais scholastikos prioritetas buvo sumažėjęs net ir tarp katalikybės filosofų. Modernistai manė, kad scholastika paseno ir nesugeba susidoroti su iškilusiais naujais religijos, teologijos ir Bažnyčios klausimais. Ir A. Jakštas, veikiamas katalikiškojo modernizmo, rašo: „Tomo sistema panėši į seną elementarią aritmetiką ir algebrą: jos geros ir teisingos, bet tik elementariems gyvenimo klausimams gvildenti" [8]. A. Jakštui patiko teosofiškoji V. Solovjovo „pilnutinio žinojimo" koncepcija — religijos, mokslo ir filosofijos sintezė. Ateities filosofijos perspektyvą A. Jakštas įsivaizduoja kaip tomizmo, V. Solovjovo ir J. Henės-Vronskio filosofijų sintezę. Pasak jo, „ideali krikščioniškoji filosofija būtų ta, kuri įstengtų suvesti harmoningon sintezėn seną tomizmą su nauja slavų (J. Henės-Vronskio ir V. Solovjovo) filosofija. Šios sintezės rezultatas būtų jau nebe teologija ir nebe filosofija, bet tikra *teosofija* pilnoje to žodžio prasmėje" [9]. Todėl A. Jakštas ir siūlo S. Šalkauskiui „sukatalikinti" V. Solovjovą ir J. Henę-Vronskį, o kita vertus, „susolovjovinti" tomizmą. Savaime aišku S. Šalkauskis, nuosekliau susipažinęs su tomizmu ir neotomizmu, atsisako realizuoti aiškiai eklektišką A. Jakšto sumanymą.

---

[6] Žr. *Šalkauskis S.* Kun. A. Dambrauskas, mano mokytojas ir kritikas (Abipusis susirašinėjimas) // Logos.— 1938.— Nr. 18.— P. 1—53; *Jakštas A.* Mano užrašai (Dienoraštis, 1907—1920).— 278 p. // Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F. 1.— D. 1089.

[7] *Jakštas A.* Mūsų naujoji literatūra.— K., 1923.— T. 2.— P. 745.

[8] *Šalkauskis S.* Kun. A. Dambrauskas, mano mokytojas ir kritikas (Abipusis susirašinėjimas)...— P. 38.

[9] Ten pat.— P. 24.

Turtingoje A. Jakšto literatūrinėje kūryboje paliestos įvairiausios to meto gyvenimo sritys, aktualiausios mokslo problemos. Kad ir kokį klausimą jis gvildentų, pirmiausia siekia apginti ir sutvirtinti religinio tikėjimo pagrindus. Savo etikoje, kuriai skirtos dvi knygos („Pikto problema" ir „Aukščiausis gėris"), aptardamas gėrio ir blogio kategorijas, jis nesileidžia į teorinius svarstymus, o remdamasis tomistinės filosofijos postulatais kaip praktikas moralistas gina ir diegia žmogui dorovines katalikybės vertybes. Taip pat ir estetikoje A. Jakštas, smerkdamas moderniojo stiliaus meną ir visokias dekadentizmo apraiškas, pirmiausia gina moralaus meno viziją, laikydamas meną tobulo grožio, harmonijos ir tiesos atspindžiu. Gamtotyros ir matematikos darbuose jis ieško mokslinių argumentų religinei pasaulėžiūrai pagrįsti. Tuo tikslu jis kalba apie mokslo ir tikėjimo *suderinamumą kaip apie metodologinį principą*, kuriuo remdamasis įvairiausius mokslo duomenis interpretuoja teistiškai. Tai akivaizdžiai rodo A. Jakšto straipsnių rinkinys „Mokslas ir tikėjimas", kuris ištisai spausdinamas šiame „Raštų" tome. Rinkinį sudaro įvairiu metu periodiniuose leidiniuose skelbti darbai, gvildenantys materijos, pasaulio pradžios ir pabaigos, darvinizmo, žmogaus valios laisvės, sielos problemas bei jų ryšį su teologijos ir katalikiškojo tikėjimo dogmomis. Čia jis polemizuoja su žymiu to meto lietuvių fiziku Vincu Čepinskiu (1871—1940), linkusiu į laisvamanybę, taip pat plačiai analizuoja tuo metu Vakarų Europoje pasirodžiusius teologų, katalikybės filosofų bei mokslininkų veikalus mokslo ir tikėjimo ryšio klausimais.

A. Jakštas gerai suprato gamtotyros vaidmenį pasaulėžiūrai, todėl siūlė tomistams ir scholastams neignoruoti mokslo laimėjimų ir interpretuoti juos katalikybės dvasia. Ir jis pats, kad ir ką rašytų apie visatos kilmę ar žmogaus esmę, visada ieško Dievo būties, pasaulio Kūrėjo, katalikiškojo kreacionizmo įrodymo analogijų, gamtotyros duomenų ir Biblijos tiesų suderinimo. Pasaulio reiškinių harmonija, dangaus kūnų pusiausvyra, taisyklingumas ir tvarka, jo supratimu, visa tai rodo esant protingąją išmintį — Dievą Kūrėją. Tačiau, susipažinęs su religinio modernizmo šalininkų pažiūromis, A. Jakštas besivystančios gamtotyros ir jos katalikiškojo modernizmo interpretacijoje mato ir scholastų trūkumus. Jis taikliai pastebi, kad neoscholastų materijos teorija neturi šalininkų tarp fizikų, o moderniosios fizikos materijos teorija grindžiama ne Aristotelio mokslu, bet Demokrito atomistika. Maža to, A. Jakštas vienu metu gana priešiškai buvo nusistatęs prieš aristotelinį-tomistinį materijos supratimą, t. y. prieš materijos skyrimą į pirminę materiją *(materia prima)* ir substancialią formą *(forma substantialis)*. Šį

požiūrį jis išdėstė 1906 m. laikraštyje „Kwartalnik Teologiczny" paskelbtame straipsnyje „Transsubstancijos paslaptis". Leisdamas antrąjį jo leidimą rinkinyje „Mokslas ir tikėjimas", autorius jį pataisė, atsisakydamas ankstesnio požiūrio. „Deja,— teisinosi A. Jakštas,— dėl mūsų jaunystės karščio ten be reikalo ir per drąsiai buvo pulta sena Aristotelio fizika, ypač kūnų sudėties iš materijos ir formos teorija. Pastaroji yra turėjusi savo nuopelnų senovės ir viduramžių mokslui, leisdama jam daryti platesnių sintezių filosofijoje ir net teologijoje. Jos laikosi dar ir šiandieniniai Eucharistijos aiškintojai. Dėl to minėti nereikalingi užsipuolimai čia pašalinti, per drąsūs kai kurie teiginiai — sušvelninti..." [10] Ir vėliau A. Jakštas, solidarizuodamasis su kun. dr. Luidžiu Cerebotaniu (1847—1928), yra priminęs, kad scholastiką reikia papildyti naujų dienų fizikos duomenimis [11]. A. Jakšto negąsdina mokslo laimėjimai, kai juos galima interpretuoti remiantis Biblija, kai jie neatmeta kreacionizmo, pasaulio sukūrimo iš nieko dogmos. „Kūrimas iš nieko nė kiek neprieštarauja protui,— rašo jis,— nes logika draudžia išvedžioti vien buvimą iš galimumo, o atvirkščią išvedžiojimą — galimumą iš buvimo — laiko visai teisingu. Taigi materijos sukūrimas iš nieko mus neturėtų stebinti" [12]. Kad pagrįstų pasaulio sukūrimą iš nieko, A. Jakštas mėgina panaudoti ir mėgstamą matematiką, teigdamas, kad „begalinė Dievo jėga gali iš nieko sukurti bet kokį daiktą" [13].

Šalia Dievo Kūrėjo, A. Jakšto darbuose kalbama ir apie žmogų kaip „mažą kūrėjėlį", Dievo buvimo darbo žemėje tęsėją. A. Jakšto amžininkai tai laikė jo originalumu, nors iš tikrųjų „mažojo kūrėjėlio" idėja yra pasiskolinta iš J. Henės-Vronskio. A. Jakštą patraukė šio filosofo samprotavimai apie Dievo ir žmogaus santykį. „Dievas panorėjo, kad ir žmogus, kaip Dievo paveikslas, parodytų atsakomą *kūrimo galią*, sukurdamas mokslą ir kultūrą, o labiausiai — atrasdamas absoliučias tiesas, kurias supratęs ir tegalėsiąs pasiekti galutinį savo žemėj gyvenimo tikslą" [14]. Šia pragmatine „mažojo kūrėjėlio" koncepcija A. Jakštas pranoko savo amžininkus, nes šalia Dievo ir jo sukurtojo pasaulio santykio problemos jis kėlė *Dievo ir žmogaus santykio* problemą. Kita vertus, gana realistinė A. Jakšto žmogaus koncepcija sunkiai derinasi su solovjoviškuoju dievažmogiu, kurį jis atmetė.

---

[10] Žr. šios knygos 182 p.

[11] Žr. *Jakštas A.* Užgesę žiburiai.— K., 1930.— P. 432.

[12] *Jakštas A.* Aukščiausis gėris.— K., 1937.— P. 73.

[13] Žr. šios knygos 28 p.

[14] Ten pat.— P. 80.

Siekdamas Biblijos ir gamtotyros harmonijos, A. Jakštas pasirengęs priimti net darvinizmą, kosminę visatos susidarymo iš ūkų hipotezę ar žemesniųjų organinių gyvybės rūšių biologinę evoliuciją, jeigu tai, žinoma, neprieštarauja kreacionizmo koncepcijai ir žmogaus sukūrimo dogmai. „Religijos gynėjai, nieko neturėdami prieš Dievo neneigiančiąją evoliuciją (kurią A. Jakštas vadina transformizmu.— *B. L.*), nepaliauja raštu ir žodžiu kovoję prieš darvinizmą, atmetantį Dievą" [15]. A. Jakšto nuomone, evoliucija ir transformizmas visai neprieštarauja kūrimo dogmai. Tos dvi teorijos atsako ne į klausimą, kas *augmenija ir gyvija sukūrė*, bet į kitą, *kaip, kokiu būdu,* Dievui veikiant, augmenija ir gyvija atsirado žemėj? Ir reziumuoja: Biblija yra išganymo, o gamtotyra — smalsumo knyga; taip atskiriamos mokslo ir religijos sritys. Tuos, kurie šito nesupranta, A. Jakštas vadina siauraprotiais. Straipsnyje „Šalin siauraprotystė!" jis teigia, kad religinis skepticizmas atsiranda dėl žmonių pasaulėžiūros siaurumo, religijos nepažinimo. Todėl A. Jakštas visą savo gyvenimą skyrė religinės kultūros ugdymui, katalikiškosios pasaulėžiūros gynimui.

A. Jakšto idealas — tautinės kultūros, raštingumo, atgimstančios lietuvybės ir religingumo harmonija, tiesos, moralės ir grožio dermė, filosofijos, mokslo ir teologijos vienovė. Jam rūpėjo ne tiek skelbti mokslo tiesas, ne tiek teoriškai apmąstyti gamtotyros problemas, kiek ginti katalikybę nuo materializmo, darvinizmo, laisvamanybės. Būdamas atsidavęs savo tautiečių katalikiškojo švietimo darbui, jis rašė aiškiai, populiariai, dažnai net tiesmukiškai. Jis buvo dorai įsitikinęs, kad už žmogaus pasaulėžiūrą reikia kovoti ne ginklu, bet žodžiu ir raštu.

Leisdami A. Jakšto filosofinius raštus, siekiame jį vėl sugrąžinti į atgimstančios tautos kultūrą. Savo laiku jis buvo minimas šalia J. Basanavičiaus, V. Kudirkos. O kaip A. Jakštas bus suprastas ir įvertintas dabartinės kartos, šiuo metu išgyvenančios savo tautos atgimimo ir jį lydinčio tragizmo kolizijas, tikimės, netrukus sužinosime.

Bronė Leskauskaitė

[15] Ten pat.— P. 268.

MOKSLAS
IR
TIKĖJIMAS

POPULIARIŲ
APOLOGIŠKŲ STRAIPSNIŲ
RINKINYS

MATERIJOS PASLAPTIS

Žmogus gyvena gamtos apsuptas. Gamta jį visados stebino, ir jis nuo neatmenamų laikų yra pradėjęs ją tyrinėti. Tie tyrinėjimai nebuvo bergždi. Nemaža gamtos dėsnių susekta senovėje, dar daugiau svarbių rezultatų gauta nūn naujais metodais ir tobulesniais tyrimo įtaisais. Tačiau vis dėlto mokslui net ir šiandien nepavyko išspręsti trijų pamatinių gamtotyros klausimų:

1) kaip iš dangaus kūnų yra susidaręs pasaulis,

2) kaip dangaus kūnai yra susidarę iš materijos ir

3) kaip ir iš ko yra susidariusi pati materija?

Tiesa, mokslas yra jau susekęs, kad dangaus kūnų materija yra maždaug ta pati kaip ir mūsų žemėje. Bet kaip pati žemė yra susidariusi iš materijos, šis klausimas tebėra mums taip pat neaiškus, kaip ir pasaulio bei materijos susidarymo būdas.

Ypač tamsus — pastarasis materijos kilmės ir esmės klausimas. Gal dėl to jį pirmiausia ir yra pradėjęs gvildenti ankstyviausias gamtos mokslas — fizika.

I

Seniausias to mokslo pastangas materijos esmę išaiškinti randame suformuluotas Aristotelio. Jis yra pastebėjęs, kad visuose daiktuose esama dviejų bendrų savybių: *kiekybės* (quantitas) ir *kokybės* (qualitas). Abi jiedvi esmingai skiriasi, taip kad nei vieną iš antros išvesti, nei vienos antra išaiškinti negalima.

Toliau jis yra konstatavęs, kad, keičiantis vienam daiktui į kitą, pirmasis ne visai pranyksta ir antrasis ne visai iš nieko atsiranda. Pvz., medžiui degant, jis ne visai dingsta, nes jo vietoj atsiranda anglis, pelenai, dūmai. Vadinasi, tie nauji dalykai yra atsiradę ne iš nieko, bet iš bu-

vusios jau medy materijos. Turėdamas tai galvoje, Aristotelis taip protavo:

Visuose daiktuose yra du skirtingu pradu: vienas, kurs daiktams keičiantis pasilieka ir yra juose kiekybės pagrindu, antras — kurs daiktams keičiantis nyksta ir yra juose kokybės pagrindu. Pirmutinį absoliučiai pasyvų pradą Aristotelis pavadino *pirmine materija* (materia prima), antrą — *aktyvųjį* — *substancialia forma* (forma substantialis). Jo išmanymu, jiedvi esą dvi atskiros substancijos, tik nepilnos. Pilnai substancijai bei daikto esmei sudaryti *reikia jų dviejų susijungimo.* Be to susijungimo pirminė materija nė egzistuoti negalinti. Tuo būdu toji materija, kurią mes matome žemėj, vandeny, medy ir t. t., Aristotelio išmanymu, jau yra antrykštis padaras; ji susidariusi jungiantis tam tikrai substancialiai formai su pirmine materija. Tokia tai, trumpai suglaudus, buvo materijos teorija senovės ir viduramžių fizikoje.

Arčiau įsižiūrėjus lengva pastebėti, kad ši materijos teorija rėmėsi daugiau protavimu negu gamtos tyrimu, ir todėl ji yra ne tiek fizikinė, kiek *filosofinė.* Kaip tokia ji tebevartojama net ir šiandieną neoscholastiškosios kosmologijos vadovėliuose; bet tarp šiandienių fizikų ji neturi šalininkų: jie tiesiog ją ignoruoja, laikydami fizikos mokslui visai nepritaikoma. Jos vietoj modernioji fizika turi savo visai kitą, *naują* materijos teoriją.

Nauja ji, žinoma, tėra vien *reliatyviai,* nes jos pagrinde glūdi senoji Demokrito *atomų teorija,* tik paremta naujomis hipotezėmis ir įvairiais naujais šiandienės eksperimentinės fizikos duomenimis. Atsiradusi XVII amžiuje, ji buvo iš pradžių *mechanistinė,* nes viską aiškinusi mechanišku savitarpiu atomų veikimu. XIX šimtmečio viduryje ji yra įgavusi naują išvaizdą, virsdama *elektromagnetine,* nes bandžiusi visus fizinius apsireiškimus išaiškinti elektromagnetinių jėgų veikimu. Pagaliau XX amžiuje (1905—1915) yra virtusi *reliatyvistine,* nes savo pamatan padėjusi garsiąją Einsteino *reliatyvumo teoriją.*

Visi tie trys materijos teorijos etapai charakterizuojami atskirais teiginiais, kurių vieni yra hipotetiško pobūdžio, kiti — grynai moksliniai. Trumpumo dėlei aš tuos teiginius apie materijos esmę stengsiuosi išdėstyti maždaug chronologiškai, pateikdamas šalia eksperimentais patvirtintų faktų taip pat ir hipotetiškus tvirtinimus. Atsižvelgiant į visa tai, naujoji materijos teorija galima suformuluoti šitaip.

II

Visas materialus pasaulis glūdi panertas milžiniškoje eterio jūroje.

Eteriu užpildyti visi tarpplanetiniai ir tarpžvaigždiniai erdvės tarpai.

Eteriu yra kiaurai persisunkę ir visi fiziniai kūnai, kaip jūros kempinės vandeniu.

Eteris jungia viso pasaulio kūnus ir sudaro iš jų vieną milžinišką vienetą, būdamas jų vidujiniu ryšiu.

Savo esme eteris yra homogeniška, vienarūšė, tolydinė neapsakomo skystumo substancija [1].

Būdamas neapsakomai skystas, eteris yra nesvarus, neapčiuopiamas, nepagaunamas, nors ir labai elastiškas.

Veikiančios etery vidujinės jėgos sukelia jame vietomis tam tikrų sūkurių bei sukoncentruotos energijos sankaupų, iš kurių ir susidaro svarioji, pagaunamoji materija, nelyginant kaip mazgai iš virvutės arba kieti kristalai iš skysčių.

Nuo įvairaus eterio energijos susikoncentravimo stiprumo priklauso įvairios svariosios materijos rūšys, moksliškai vadinamos *cheminiais elementais.*

Tų cheminių elementų šiandienis mokslas yra priskaitęs 92. Iš jų 87 jau surasti, o 5 dar nesusekti, nors cheminių elementų periodinėje sistemoje yra iš anksto nustatytos jiems vietos, jų atominiai svoriai ir net cheminės jų savybės.

Tie cheminiai elementai, kuo įvairiausiai kombinuodamiesi ir jungdamiesi, sudaro visus fizinio pasaulio kūnus, o jungiąs juos eteris tepasireiškia vien įvairių fizinių (šviesos, elektros, magnetizmo) jėgų fenomenais.

---

[1] Naujaisiais laikais ima reikštis nauja pažiūra, laikanti eterį ne vienarūše substancija, bet *sudėtine iš dviejų eterio rūšių.* Pastaroji hipotezė yra išdėstyta Paulio Collard'o veikale: Les deux Ethers: La vraie figure du Monde.— Paris, E. Chiron, 1926. Kaip žemiau pamatysime, ji atrodo labiau panaši į tiesą negu vienarūšio eterio. Priėmus Collard'o pažiūrą, pasaulio atsiradimą reikėtų pradėti aiškinti šiuo būdu: pradžioje yra buvę du milžiniški nevienokiai sukoncentruoto eterio debesynai. Traukos veikiami juodu artėjo į vienas kitą, iki galop susiliejo į vieną, dar didesnį maišyto dvirūšio eterio debesyną, iš kurio ir yra išriedėjęs visas pasaulis. Yra fizikų, manančių eterį esant tolydinį, bet turint *atominę struktūrą,* panašią į svariosios materijos. Bet ši hipotezė atrodo abejotina. Sintetizuodamas tas abi hipotezes, prof. O. Volkas mano eterį esant substanciją, drauge tolydinę ir netolydinę (stetig-unstetige), t. y. vienu žvilgsniu tolydinę, antru — netolydinę.

Cheminiai elementai patys savy nėra tolydiniai, kaip eteris, bet sudėti iš atskirų mažyčių materijos dalelyčių, vadinamų *atomais* [2].

Apie tų atomų mažumą galima spręsti iš to, kad 1-ame vandenilio grame (greičiau 1,008 g) atomų yra $60{,}6 \cdot 10^{22}$, t. y. 606 000 000 000 000 000 000 000! Tasai apskaitymo rezultatas vadinasi *Loschmidto skaičiumi.* Jis šiandienėj fizikoj vaidina svarbią rolę. Iš jo nesunku apskaityti ir vieno atskiro atomo dydį. Norėdamas duoti apie jį konkretesnį supratimą, vokiečių fizikas Mie yra pavartojęs šitokį palyginimą: jei paimsime, sako jis, nedidoką obuolį, tai materijos atomas bus tiek kartų už tą obuolį mažesnis, kiek obuolys yra mažesnis už Žemės rutulį (skritulį).

Nepaisant to savo nuostabaus mažumo, atomai vis dėlto nėra matematiniai punktai; jie turi savo gana komplikuotą sudėtį, nes susidaro iš centrinio, teigiamai įelektrinto branduolėlio, vadinamo *protonu,* ir tam tikro skaičiaus neigiamai įelektrintų, aplink protoną įvairiomis orbitomis besisukančių *elektronų.*

Vandenilio atome, kur tėra tik vienas elektronas, ir helio atomuose su dviem elektronais šie sukasi aplink savo protonus tais pat Keplerio dėsniais, kaip ir mūsų planetos apie Saulę. Sunkesniuose elementuose, kurių atomai turi daugiau elektronų, šie sukasi daug painesniais, dar gerai neištirtais dėsniais. Tuo būdu atomus galima pavadinti saulių sistemų miniatiūromis.

Atomų branduolėliai protonai turi masę, žymiai didesnę negu elektronai. Savo esme protonai yra svarios, neapsakomai sukoncentruotos, teigiamai įelektrintos materijos gabalėliukai [3]. Elektronai turi kur kas mažesnę masę negu protonai ir savo esme yra nebe materijos, tik neigiamosios elektros dalelytės [4].

Bet ir elektronai nėra paskutinis etapas gamtos mažybių eilėje. Vokiečių fizikas Ehrenhaftas Vienoje yra radęs dar mažesnių gamtos padarų, pavadintų *subelektro-*

---

[2] Kaip esama net eterio atominės struktūros šalininkų, taip netrūksta šiandien net ir svariosios materijos tolydumo teoretikų. Jų skaičiun senovėje priderėjo garsusis *Heraklitas,* skelbęs, jog panta rei — viskas teka, o šiandien tokie žymūs fizikai kaip *G. Jaumannas, dr. Lohras* ir kt. Žr. pastarojo knygelę: Atomismus und Kontinuitätstheorie in der neuzeitlichen Physik. — Leipzig, Teubner, 1926.

[3] Kiti laiko protonus teigiamosios elektros įlydžių konglomeratais.

[4] Faktas, kad visų cheminių elementų atomai yra sudėti iš teigiamai įelektrintų protonų ir neigiamai įelektrintų elektronų, lengviausiai duodasi aiškinamas anksčiau minėtąja dviejų įvairiarūšių eterių hipoteze.

nais ir lygių $^1/_{200}$ elektrono, o Ehrenhafto mokinė J. Porankevičiūtė yra gavusi dar smulkesnių subelektronų, lygių $^1/_{2000}$ elektrono!

Šių dienų fizika yra ne tik suskaičiusi cheminių elementų atomus, bet ir suradusi jų svorį. Svorio žvilgsniu įvairių elementų atomai yra labai nelygūs.

Visų lengviausias yra vandenilio atomas, visų sunkiausias — urano. Paėmus vandenilio atomo svorį vienetu, rasta, kad sidabro atomas, pvz., yra 107,88 kartų, aukso — 197,2 karto ir urano — 238,2 karto sunkesni negu vandenilio atomas.

Įvairių elementų atomai, jungdamiesi chemiškai, sudaro kūnų molekules, kurios laikosi susikibusios *kohezijos* jėga. Bet ir susikibusios jos gali kiekviena sau judėti gamindamos tuo šilumos, kūnų plėtimosi ir kt. fenomenus. Šilumai kylant, kohezija mąžta ir gali net visai pranykti. Tuomet molekulės vėl susiskaldo į atskirus atomus. Tam pačiam tikslui vartojama stiprios elektros srovės ir kitokios priemonės.

Yra fizikų, manančių, kad sunkesnių elementų atomai yra susidarę iš susibūrimo krūvon tam tikro vandenilio atomų skaičiaus, nelyginant kaip įvairios išvaizdos mūrai susidaro iš didesnio ar mažesnio tų pačių plytų skaičiaus.

Ar iš tikrųjų taip yra, ar vandenilį galima laikyti visų elementų pagrindu (Urstoff), mokslas kategoriško atsakymo neduoda. Bet jis nė kiek neabejoja faktu, kad juo kurio elemento atomas yra sunkesnis, juo daugiau elektronų sukasi aplink jo protoną. Pvz., vandenilio atome aplink jo protoną tesisuka tik 1 elektronas, fosforo atome — 15, o urano atome net 92 elektronai. Apskritai tam tikro elemento atomas turės *n* elektronų, jei sustatytų pagal svorį elementų lentelėje tas elementas bus užimąs *n*-tąją vietą. Taigi elementas, stovįs toje lentelėje 1-oj vietoj, turės savo atome 1 elektroną, stovįs 2-oj vietoj turės 2, stovįs 20-oj vietoj turės 20 elektronų ir t. t.

Iš to, kad sunkesnių elementų atomai turi daugiau elektronų negu lengvesnių elementų atomai, plaukia savaime išvada, kad numušus vieną kitą elektroną ir atitinkamą protono dalį nuo sunkesnio elemento, galima gauti lengvesnio elemento atomą, kitaip sakant, vieną elementą paversti kitu, pvz., gyvsidabrį ar šviną — auksu. Ir iš tikrųjų, žinant, kad gyvsidabrio atomas turi 80 elektronų, o aukso atomas tik 79, užtenka numušti 1 elektroną ir ati-

tinkamą protono dalį nuo gyvsidabrio atomo, kad iš jo gautume tyrąjį auksą [5].

Elektronams ir protonams numušinėti vartojami radžio išleidžiamieji *a* (alfa) spinduliai. Jie susideda iš teigiamai įelektrintų helio atomų, skriejančių labai dideliu greitumu. Galima tam tikslui vartoti ir stiprią elektros srovę. Vokietijoj tuo būdu 1925 metais jau buvo Miethe's ir Stammreicho daryti atitinkami bandymai ir, laikraščių žiniomis, iš gyvsidabrio buvę gauta keletas aukso dulkelių. Amerikiečiai fizikai, pakartoję tuos bandymus, sakosi aukso neradę. Taigi naujoji alchemija kol kas liko dar abejotina. Bet kelias į sunkesnių elementų pavertimą lengvesniais, atrodo, atrastas.

Atvirkščias procesas — pavertimas lengvesnių elementų sunkesniais — ikšiol nebuvo bandytas. Mat čia prie tam tikro atomo esamųjų elektronų ir protonų reiktų prikabinti vieną kitą elektroną viršaus, kas, be abejo, yra daug sunkiau negu vieną kitą elektroną numušti [6].

Be materijos, šių dienų fizika tyrinėja ir energiją, pasireiškiančią įvairiais (šviesos, elektros, magnetizmo ir kt.) spinduliavimais. Pasirodė, kad ir spinduliavimų pasireiškimai duodasi geriausiai išaiškinami, jei energija vaizduojamasi suskirstyta mažyčiais kiekiais, vadinamais *kvantais*, kaip materija atomais. Kvantų teorijos autorius yra vokiečių fizikas *Maxas Planckas*. Šiai teorijai iliustruoti galime pavartoti šį palyginimą: jei turime vandens kibirą, tai jį ištuštinti galime dvejopu būdu: arba jį išpildami tolydine srove, arba išsemdami tam tikrais indais bei šaukštais. Spinduliavimuose gamta pasirodo besielgianti antruoju būdu, būtent spinduliuojanti ne tolydine srove, bet mažyčiais energijos kiekiais. Šį faktą Planckas ir yra išreiškęs formule: $e=h\cdot r$, kame r reiškia virpėjimų skaičių, h — mažytį darbo kiekį, vadinamą Plancko veiksmo kiekiu, o e — energijos kvantą.

---

[5] Gauti auksą iš švino daug sunkiau, nes švino atomas turi 82 elektronus, taigi čia tektų numušti nebe 1, bet 3 elektronus, kas yra susiję su daug didesnėmis sunkenybėmis.

[6] Rutherfordas Kembridže ir Kirschas su Pettersonu Vienos radijo institute, bandydami neseniai minėtu būdu numušinėti azoto, boro, aliuminio, fosforo, sieros ir kitų elementų atomus, yra gavę iš jų *vandenilio atomų*. Tai rodo, kad pažiūros į vandenilį, kaip visų cheminių elementų pagrindą, naujausiais laikais randa rimtos eksperimentinės paramos. Plg. laikrašty „Natur und Kultur" (1927 m. sausio mėn.) prof. dr. *L. Meitner* straipsnį „Über die kunstliche Umwandlung der Elemente".

III

Kas anksčiau pasakyta apie eterį ir materijos atomus, remiasi daugiausia XIX amžiaus fizikos duomenimis. Naujausioji reliatyvistinė fizika, prasidėjusi nuo 1905 m., pasigaudama plačiai pagarsėjusios nūn reliatyvumo teorijos, yra įnešusi ir į materijos klausimą naujų pažiūrų.

Remdamiesi tuo, kad bet koks materijos atomas yra ne tik tam tikroj vietoj *erdvėje,* bet ir tam tikru *laiku,* ir nurodydami, kad erdvė su laiku yra glaudžiai susijusi, naujausi fizikai ėmė žiūrėti į pasaulį kaip į keturmatį erdvės ir laiko kontinuumą ir tyrinėti jame materijos judėjimo dėsnius. Apibendrinę erdvę naujos riemanninės geometrijos pagrindais, jie yra priėję ir naują materijos teoriją. Vienas žymiausių dabartinių reliatyvistų H. Weylis pamatinius šitos teorijos rezultatus šitaip formuluoja:

„Materijos dalelės ne tik nėra erdvės punktai, bet yra dalykai visai beerdviai (überhaupt nichts Räumliches), nors jie ir glūdi erdvės apsiautoje (Umgebung), iš kurios ir ima pradžią jų lauko veiksmai".

Taigi „materijos dalelės,— anot Weylio,— yra analogiškos mūsajam „aš", kurio veiksmai, kad ir beerdviui jam esant, vis dėlto pasireiškia tam tikroje pasaulinio kontinuumo vietoje" [7].

Kokia yra tų materijos dalelių esmė, Weylis kategoriškai nenustato, bet yra linkęs matyti jose „gyvybės ir valios" ir identifikuoti jas su Leibnizo monadomis. Tai yra materijos klausimu naujausias šių dienų fizikos žodis.

Nuostabu, kad ir kai kurie naujausi filosofai grįžta prie Leibnizo monadų. Vienas tokių filosofų yra lenkas *W. Lutosławskis,* kuris tačiau savo mokslo nevadina *monadologija,* bet *eleuterizmu* [8]. Daro tai jis dėl to, kad, jo išmanymu, pagrindinė monadų savybė esanti „laisva kuriamoji valia". Į klausimą, kas tikrai egzistuoja, Lutosławskis atsako: tikrai egzistuoju aš ir panašūs į mane ašens (jaznie). Bet kaip iš tų „ašenų" jis sudaro materiją, neteko sužinoti. Aišku tik viena, kad Lutosławskis, kaip ir Weylis, yra bandę seną Leibnizo monadų teoriją apvilkti moderniu rūbu ir tuo pateisinti mielą jiems pažiūrą į materiją kaip gyvą daiktą. Ką apie tai manyti?

Pirmiausia reikia čia pažymėti, kad H. Weylis yra daugiau matematikas negu fizikas. Bandydamas išaiškinti

---

[7] *Weyl H.* Was ist Materie?— Berlin, J. Springer, 1924.— S. 58.
[8] *Lutosławski W.* Logika ogólna.— Kraków, 1907.— S. 21.

gamtos dėsnius, jis remiasi ne tiek eksperimentais, kiek naujos matematinės fizikos teorijomis. Taigi ir jo „materijos dalelės" yra ne kas kita, kaip tik tam tikros jo gautų matematikos formulių interpretacijos. O kadangi tos formulės išvestos iš anksčiau minėtojo keturmačio pasaulio kontinuumo, sudarančio vien matematiškąją abstrakciją, tatai ir nežinia, ar kas atitinka tas formules tikrumoje, juoba kad Weylis tose savo „materijos dalelėse" tariasi randąs net „gyvybės ir valios", kas jokia matematika nepagaunama.

Be Leibnizo ir Weylio, yra ir daugiau materijos gyvybės skelbėjų. Vienas jų, *W. Preyeris,* yra laikęs gyvybę net amžina ir pirmesne negu negyvoji materija; pastaroji, jo išmanymu, atsiradusi vėliau, kaip gyvųjų kūnų atmatos, sustingimas, sušalimas [9]. Panašiai yra manęs ir *T. Fechneris.* Jis tvirtino, kad pirmykštė žemės būklė buvusi *zookosmiška;* šią pakeitusi antrykštė *molekulinė organiškoji,* kuri vėliau yra perėjusi į *molekulinę anorganiškąją* [10]. Dar kiti, kaip šit *Arrhenius, W. Thomsonas, Helmholtzas,* yra manę gyvybę žemėj esant ne sukurtą, tik *atneštą iš kitų planetų,* toms dar iš kitų, ir tuo būdu irgi esant amžiną.

Preyeris yra bandęs savo pažiūrą pagrįsti išplėstu gyvybės supratimu. Gyvybę jis matė net žėruojančių ugninių masių judesy. Bet prieš tai protestavo net tokie liberalai mokslininkai kaip *Haeckelis ir Verwornas,* nurodinėdami, jog žėruojančių sutirpusių masių judėjimą pavadinti gyvybe tegalima vien simboliškai bei poetiškai, tik niekados tikra to žodžio prasme. Ir iš tikrųjų, kas to nepaiso ir metaforas verčia tikrenybe, tas ne mokslą skleidžia, tik žmones klaidina. O jau gyvybei amžinatvės pripažinimas yra visai nemokslišKas prasimanymas, nes, kaip žemiau pamatysime, net ir pačios materijos amžinumas yra labai abejotinas.

Tas pat pasakytina ir apie Fechnerio teoriją, kuri užuot mokslinių įrodymų remiasi vien sąmojingais palyginimais ir analogijomis. Pasakos gi apie gyvybės keliavimą iš vienos planetos į kitas paversti mokslo faktu nepavyko

---

[9] *Preyer W.* Naturwissenschaftliche Tatsachen und Problem.— Berlin, 1888.— P. 50—52. Pas mus J. Herbačiauskas irgi mano ugnį, vandenį ir kitus elementus turint „inteligencijos". Žr. š. m. „Dziennik Kowno" 70 nr.

[10] *Fechner Th.* Einige Ideen zur Schöpfungs- und Entwickelungsgeschichte der Organismen.— 1873.— S. 41 ir t. t.

net Thomsonui su Arrhenius'u, kaip tai puikiai yra įrodęs Stölzle [11].

Bet jei gyvybė nėra atskridusi žemėn su šviesos spinduliu, jei jos nėra žėruojančiose masėse, jei ir pačiuose atomuose ji labai abejotina, užtat, pradedant nuo atomų ligi tolimiausių žvaigždynų, spindi visur gamtoje neužginčytini aukščiausios išminties, o drauge ir tobuliausios gyvybės pėdsakai. Kiek yra gamtos dėsnių (o jų susekta jau tūkstančiai), kiek yra gyvijoj organinių struktūrų (o jų yra milijonai), kiek yra materijos atomų (o jų bus milijardai), tiek yra nesugriaunamų įrodymų, kad visa tai sutvarkyta aukščiausios Būtybės, kurios žmogaus protas nei pasiekti, nei suvokti neįstengia.

IV

Kitas svarbus dalykas materijos klausimu — tai jos atsiradimas bei kilmė. Materialistai materijos kilmės klausimo visai nepripažįsta, nes jie laiko materiją ne atsiradusia, bet amžina. Amžina gi ji atrodo jiems dėl to, kad ji esanti nesunaikinama. „Jei materijos negalima sunaikinti, tai jos negalima nė sukurti",— sako jie. Bet šis protavimas yra grynas sofizmas ir panėši visai į šitokį protavimą: „Sykį pasakytoji nesąmonė nebegali būti niekad nepasakyta nesąmone, taigi ji yra be galo, o todėl ir be pradžios, vadinasi, ji yra amžina".

Kad šių dienų fizikai turimomis priemonėmis neįstengia materijos nei sunaikinti, nei sukurti, tai tiesa. Bet iš čia toli gražu negalima išvedžioti, kad ir aukštesnė už fizikus galybė nėra galėjusi bei negalinti to padaryti. Taigi ir garsusis fizikos dėsnis, kad esamosios pasauly materijos suma yra pastovi, nedidėjanti ir nemažėjanti, neturi matematinių dėsnių būtinumo. Jis teisingas vien siaurose žmonių tyrimo ribose. Ar jis bus teisingas po milijonų metų, griežtai atsakyti negalima, lygiai kaip ir į klausimą: ar materija nenyksta kur tolimiausiuose debesynuose ir ar naujai nesusidaro iš eterio tuščiose tarpžvaigždinėse erdvėse [12]? Panašūs klausimai šiandieną juo labiau pama-

[11] Žr. *Dr. Stölzle Rem.* Der Ursprung des Lebens.— Habelschwerdt, Frank, 1924.

[12] Nauji, neseniai atrasti *kosminiai spinduliavimai,* daug stipresni už visus žemiškuosius, *Kolhörsterio* išmanymu, ateina į žemę iš tolimų „jaunųjų" žvaigždžių, kuriose užuot elementų *irimo* proceso einąs jam priešingas *naujų elementų darymosi* procesas, kuris ir gamina tuos stipriuosius, net mūsų žemę pasiekiančius kosminius spinduliavimus. Žr. laikrašty „Forschungen und Fortschritte" š. m. balandžio 1 nr. straipsnį: „Der Ursprung der Höhenstrahlung von Dr. Werner Kolhörster".— Berlin.

tuoti, nes šių dienų fizika yra liudytoja atomų irimo (pvz., radyje), o naujausi fizikai, laikydami materijos daleles „beerdviais dalykais“, atrodo priėję pačios materijos *dematerializaciją.*

Be to, šiandienių fizikų išmanymu, visos materijos pagrindas — cheminiai elementai nėra amžini; kai kurių amžius, pasirodo, palyginti ne per ilgas: pvz., uranas pusiau suirsta per $10^9 = 1\,000\,000\,000$ metų, o radis net per 1750. Yra kūnų, kurie pusiau suirsta per kelias dienas, valandas ir net minutes. Ir tuo elementų irimo greitumu nereikia stebėtis, nes, pvz., nuo gramo radžio kiekvieną sekundę atskyla po 34 milijardus radžio atomų! Esant tokiam milžiniškam atskylančių atomų skaičiui, reiktų laukti dar greitesnio radžio irimo, ir jei tai neįvyksta, tai tik dėl to, kad 1-ame radžio grame yra 2750 trilijonų atomų!

Žinant tai, yra rimtas pamatas spėlioti, kad ir svarioji materija gyvuos rasit nė kiek ne daugiau už uraną. Kitaip sakant, šiandienė fizika mūsų materijai nežada amžinatvės, o jei materija nebus amžina *ateity,* tai nėra jokio rimto pamato laikyti ją amžina *praeity.* Kaip einanti prie galo, ji, atrodo, turėjusi ir pradžią. Vadinasi, šiandien fizika, atrodo, pritarianti katalikų teologijos mokslui, kad Dievo viskas sukurta *laiko pradžioje* (ab initio temporis. Conc. Later. IV). Tiesą sakant, kitaip ir negalėjo įvykti, nes Dievuje nesant jokių permainų, negalėjo būti ir laiko; laikas yra gamtos padaras; jei joje nebūtų materijos judesių, nebūtų ir kuo matuoti laiką, per tai nebūtų ir paties laiko. Taigi laikas teatsirado, kai pirmas atomas suvirpėjo. O kadangi virpėjimo negalima įsivaizduoti be to, *kas virpa,* ir be *erdvės,* kur virpama, ir galop be *laiko,* kurį tas virpėjimas sudaro, tatai naujausi fizikai *materiją, judėjimą, erdvę ir laiką* jungia į vieną kompleksą ir bando to komplekso dėsnius surasti. Jei materiją pažymėsime raide M, erdvę (fiziškąją) raide E, judėjimą raide J ir laiką raide L, tai minėtasai keturių pasaulio pradų kompleksas galima išreikšti šiuo simboliu:

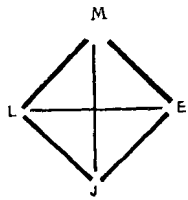

(1)

Nūn kyla klausimas, ar gali tie keturi pradai turėti *begalinį dydį?* Pripažindami su Einsteinu pasaulį kad ir *beribiu,* bet *galuotu* [13], naujausi fizikai kartu pripažįsta materijos ir erdvės galuotumą. Judėjimas maksimalų savo greitumą (300 000 kilometrų per sekundę) tepasiekia vien šviesos plitime. Greitesnio judėjimo už šį, fizikų išmanymu, gamtoj nė būti negali. Belieka ketvirtas pradas — laikas. Čia galimas ginčas dėl to, ar pasaulio egzistavimo laikas yra begalinis, ar galuotas, nors ir labai didelis? Kitaip sakant, katra iš dviejų formulių

$$L = \infty \qquad (2)$$

$$L = a < \infty \qquad (3)$$

yra tikra. Materialistai laikosi (2), katalikai (3). Ginčas atrodo neišsprendžiamas. Bet giliau pažvelgus lengva pastebėti, kad tikrumoj taip nėra. Jau pats pasaulio pradų kompleksas (1) ganėtinai nušviečia ginčo esmę. Nes pritaikę šiam kompleksui katalikų formulę (3), gauname visišką simetriją ir nuoseklumą, kadangi visi keturi pradai lieka tuomet *vienarūšiai,* nes visi yra *galuoti.* Priėmus materialistų formulę (2), pasaulio pradų simboly dingsta simetriškumas ir nuoseklumas, nes trys pradai M, E, J yra galuoti, o ketvirtasis L — begalinis. Norėdami gauti simetriškumo ir nuoseklumo, materialistai turėtų suteikti begalinį dydį ir materijai, ir erdvei, ir judėjimui. Bet, kaip anksčiau matėme, šiandienis mokslas neleidžia jiems to padaryti. Tuo būdu visiškai nuosekli tepasilieka vien katalikų formulė (3), teikianti laikui nuo pasaulio atsiradimo iki nūdien vien galuotą dydį.

V

Bet pripažinę pasaulį neamžiną ir jo egzistavimo laiką išreiškiamą galuotu skaičiumi, mes arčiau apibrėžti to skaičiaus neįstengiame. Jei fizikai neklysta tvirtindami, jog elementas uranas pusiau dingsta irdamas po milijardo metų, tai, jam dar žemėj visai nepranykus, reikia manyti,

[13] Panašiai į rutą (sferą), kuri turi paviršių, kad ir beribį, bet galuotą, nes matematiškai išreiškiamą galuotu skaičiumi. Kaip galuotas, pasaulis turi ir galuotą stipiną (spindulį) $R = 3 \cdot 10^{26}$ kilometrų, ir galuotą tūrį $2\pi^2 R^3 = 2 \cdot 10^{77}$ kubinių centimetrų, ir galuotą svorį $= 4{,}6 \cdot 10^{53}$ gramų. Tuo būdu pasaulio masė tesanti tiktai 230 trilijonų kartų didesnė už Saulės masę.

kad ir pasaulio amžius bus ne mažesnis už urano. Tik ir čia viskas priklauso nuo to, ką mes laikysime pasaulio pradžia, nes savaime aišku, kad kitoks bus pasaulio amžius, jei mes jo pradžią skaitysime nuo dabar esamųjų žvaigždžių ir planetų atsiradimo, kitoks, jei imsime skaityti nuo materijos susidarymo, dar kitoks — nuo eterio sukūrimo.

Yra mokslininkų, manančių, kad esama dar už eterį skystesnių substancijų, vadinamųjų *astralų,* beveik susisiekiančių su dvasių pasauliu ir todėl teikiančių eterinės medžiagos mirusių sielų ir net angelų kūnams, kaip tai yra manę kai kurie Bažnyčios Tėvai (šv. Justinas, Ireniejus, Kiprianas, Ambraziejus ir kt.) ir kai kurie viduramžių teologai ir kaip nūn dar tebemano šiandieniai teosofai. Neįsileisdami į tų įdomių nuomonių vertinimą, mes tepažymėsime čia tik analogiją, jog kaip yra *coeli coelorum,* taip lygiai yra ir *materiae materiarum* — materijų materijos, vienos už kitas skystesnės, vienos už kitas labiau dematerializuotos, vienos už kitas artimesnės tam *niekui* (nihil relativum), iš kurio Dievo žodis ir yra jas iššaukęs. Todėl ir laiko L dydis priklausys nuo to, nuo kurios materijos atsiradimo jį skaitysime. Žengdami nuo dabartinio pasaulio į materiją, nuo materijos į eterį, nuo eterio į dar subtilesnes materijos rūšis, mes ir laikui L gausime kaskart didesnių skaičių, dėl galuotumo galuotų, bet kaskart labiau beartėjančių begalybėn.

Yra žmonių, kurie milžiniškų skaičių bijosi. Iš teisybės mes jų neturėtume būgštauti, nes, pasauliui esant Dievo padarui, visai natūralu, kad jame spindi tikrai dieviška *multitudo magnitudinis* — didybės dauguma. Ji laikui bėgant yra nuolat drauge su mokslu augusi. Pvz., Ptolemėjo pasaulis atrodė didelis, bet atėjęs Kopernikas jo ribas žymiai yra praplėtęs. Šiandieną Einsteinas skelbia pasaulį esant beribį, kad ir galuotą, ir laiko jį daug didesniu negu Koperniko manyta. Nė kiek nebus nuostabu, jei ateities mokslas šiandien Einsteino nustatytas pasaulio ribas dar labiau praplės. Iš čia plaukia praktiška išvada: skaičių klausimu, liečiančiu ar tai pasaulio pradžią, ar jo ribas, ar žvaigždžių bei atomų daugumą, nebūkime skrupulingi, nesibijokime net didžiausių skaitmenų, nes mažiau nusidėsime Dievo darbus kiek padidindami negu juos mažindami. Viena, ko mes turime vengti — tai laikyti materiją amžina, nes tai būtų didelė klaida. Jei tą darė senovės materialistai, tai dar galima iš dalies pateisinti, nes jie laikė materiją ne tik nesunaikinama, bet ir *nekintama.* Šiandieną tos iliuzijos jau nebėra. Ją sunaikino naujoji

fizika, parodydama, jog kaip viskas gamtoje, taip ir materija yra *evoliucijos eigoje.* Toji evoliucijos pradžia yra tolimiausioj praeity, slaptingame eteryje, jos pabaiga glūdi tolimiausioj ateity, tame pat slaptingame eteryje. Iš eterio išėjusi, materija rodo tendenciją dematerializuotis ir vėl eterio okeanan sugrįžti. Kai kas gali čia įžiūrėti amžinąjį materijos ratu sukimąsi — nuo eterio į eterį ir iš šio vėl eterin. Bet tai yra negalimas dalykas dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia mokslas yra nepaneigiamai įrodęs, kad jokio *perpetuum mobile* negali būti. Tuo vardu vadinamas prietaisas, kuris, sykį paleistas, turi galios amžinai judėti ir net tam tikrą darbą nuolat atlikinėti. Tokio prietaiso negalimumas mokslo pripažintas jau nuo 1775 metų. Taigi tokiu *perpetuum mobile* negali būti nei atskiras materijos atomas, nei visas materialus pasaulis.

Antra, ir paties eterio amžinas buvimas nėra užtikrintas. Kaip anksčiau esame matę, daugelis cheminių elementų, *alfa* spinduliais skaldomi, virsta vandeniliu. Daugeliui elementų turint tą ypatybę, labai panašu į tiesą, kad tą pat ypatybę turi ir visi kiti elementai nuo helio lig urano, kitaip sakant, kad jie yra *suskaldomi.* Bet jei taip yra su cheminiais elementais, tai nėra racijos laikyti nesuskaldomu ir paties vandenilio, nes ir jis juk yra cheminis elementas. Bet nebesant kito lengvesnio elemento, vandenilis skildamas tegali virsti *vien eteriu,* iš kurio, kaip spėjama, ir yra susidaręs. Tuo būdu hipotezė apie elementų virtimą vandeniliu, o iš vandenilio eteriu atrodo labai artima tiesai, nes turinti moksle žymios paramos. Bet jei materija gali *dematerializuotis* virsdama *eteriu,* tai yra pamato manyti, kad ir eteris gali *deeterizuotis,* virsdamas dar neapčiuopiamesniu dalyku bei reliatyviu *nieku.* Ši hipotezė atrodo taip pat labai panaši į tiesą, nes *iš nieko* kilusio eterio grįžimas *niekan* atrodo natūraliausias dalykas. Taigi materijos amžino palaikymo reikalauja ne tiek mokslas, kiek Dievo apreiškimas. Ne iš mokslo, tik iš Apreiškimo mes žinome, jog materija pagarbintame Kristaus kūne yra pakelta lig Dievybės; ne mokslas, tik Šv. Raštas mus mokina, jog, šiam materialiam pasauliui pasibaigus, bus nauja žemė ir naujas dangus[14].

[14] „Aš regėjau naują dangų ir naują žemę, nes pirmasis dangus ir pirmoji žemė išnyko“ *(Apr 21, 1).*

VI

Ik šiol esame kalbėję apie materiją kaip fizikos dalyką. Dabar belieka tarti keletas žodžių apie materiją kaip *gamtos paslaptį*.

Apsipratę kasdieniame gyvenime su materijos pasireiškimais, mes palengvėl įgauname įsitikinimo, kad materija — tai paprasčiausias ir savaime suprantamas daiktas. Bet užtenka bent kiek giliau pažvelgti į materijos esmę, kad tuojau suprastume savo klaidą.

Ir iš tikrųjų, jei pasiklausime patys savęs, kaip materija ir jos atomai gali dematerializuotis ir virsti eteriu, kaip eteris gali deeterizuotis ir tapti beveik nieku, tai tuojau išvysime, kad mūsų protas niekaip to suprasti neįstengia. Mums iš to darosi didžiausia paslaptis. Jei ji šiaip jau nelabai mus testebina, tai vien dėl to, kad su daiktų nykimu mes esame užtektinai apsipratę.

Visai kitaip yra su materijos *sukūrimu iš nieko*. Čia tai jau tikra paslapčių paslaptis, neturinti gamtoj sau jokių analogijų [15]. Griežtai pasakius, ji mums yra dar sunkiau priimtina negu pačios giliausios tikėjimo paslaptys, kaip štai Trejybės, Įsikūnijimo, Atpirkimo, nes šių paslapčių centre stovi Dievas, kurio esmės nesuprantamumas mums savaime aiškus.

Kas kita materija: būtybių eilėje ji stovi žymiai žemiau negu mes. Mes juk ją kojomis miname, rankomis liečiame, akimis matome, taigi atrodo, jog turėtume jos esmę kiaurai suprasti kaip žemesnę už mus. Tuo tarpu taip nėra: jos kilmė iš nieko mums lieka ir liks amžinai neatspėjama. Mes jaučiame tik neaiškiai, kad materija yra lyg kokia siena, už kurios stovi Dievas, ir kad toje sienoje nėra jokių durų nei langų, pro kuriuos galėtume į anapus pasaulio pažvelgti.

Tačiau žinojimas, kad materija yra Dievo sukurta iš nieko, nėra bergždžias ir bevaisis. Anaiptol, juo remdamiesi mes turime galimumo geriau materijos esmę pažinti.

---

[15] Sukūrimui iš nieko šiokią tokią analogiją teduoda vien matematika, nes jei *a* yra bet koks galuotas skaičius, tai dalydami jį begaliniu dydžiu gausime:

$$\frac{a}{\infty}=0, \text{ iš kur } 0\times\infty=a \qquad (1)$$

Lygybė (1) rodo, jog nors nulis, padaugintas galuotu skaičiumi, *visada duoda nulį*, tačiau padaugintas *begalybe* gali duoti *bet kokį galuotą skaičių*. Panašiai ir begalinė Dievo jėga gali iš nieko sukurti bet kokį daiktą. Kiek plačiau apie tai bus paminėta žemiau straipsnyje „Žmogaus paslaptis".

Ir iš tikrųjų, kaip išvesta iš *nieko,* materija savo esme yra Dievo, *būties pilnumos,* tikriausia *priešingybė.* Tuo žvilgsniu ją galima pavadinti vienu žodžiu — *ne Dievas* [16]. Analizuojant detaliau tą priešingybę, galima gauti tolesnių įdomių išvadų, dar aiškiau nušviečiančių materijos esmę. Štai keletas svarbesniųjų:

Dievuje *viskas sujungta vienybėje,* materijoj *viskas suskaidyta* milijardais molekulių, atomų, protonų, elektronų.

Dievas yra *tyras veiksmas* (actus purus), materija yra *tyras ne-veiksmas, pasyvumas, inertiškumas,* įvairių nedieviškų ir todėl chaotiškų veiksmų galimumas.

Dievas yra *absoliuti Dvasia ir gyvybė,* materija — visiška *ne-dvasia ir ne-gyvybė* [17]. Gyvybei sukurti reikėjo atskiro Dievo Kūrėjo akto.

Dievas yra visais žvilgsniais *be galo didis,* materija yra visais žvilgsniais *galuota,* suskaitoma, išmatuojama, susveriama ir todėl galima tvarkyti *in mensura, pondere et numero.*

Dievas yra *visur esąs,* materija savaime tegali būti tik *vienoj vietoj.* Bet ir ta viena jos vieta yra nepastovi, kiekvienu laiko momentu dėl nuolatinio materijos judėjimo nuolat besikeičianti.

Dievas yra *amžinas,* be pradžios ir galo, materija yra laikina, turėjusi pradžią ir einanti evoliucijos keliu prie suirimo, dematerializacijos, taigi ir prie galo. Tačiau, kaip remdamiesi Apreiškimu anksčiau nurodėme, tas materijos galas nebus visiškas jos panaikinimas, tik perkėlimas naujan garbingan stovin, kur ji, paliaudama buvus, kuo buvo, įgaus naujų savybių, kurias mums bent kiek nušviečia Kristaus atsikėlusio kūno ypatybės.

Šių įdomių antitezių eilę būtų galima dar toliau tęsti, bet tariamės užteksiant ir to parodymui, kad katalikiška pažiūra į materiją leidžia mums giliau pažinti jos esmę ir svarbiausias savybes.

---

[16] Nors skirtumas *tarp Dievo ir ne-Dievo* yra toks pat aiškus ir logiškai pagrįstas, kaip ir tarp mūsojo „aš" ir „ne-aš", tačiau Spinoza, kuriam pagerbti pasaulis šiandien rengia dideles iškilmes, nesupratęs to skirtumo, *sumaišė Dievą* su *ne-Dievu* ir tuo būdu priėjo savo prieštaravimų pilną *monistiškąją substanciją,* kurią vienur vadino *Dievu,* kitur *gamta* (Deus sive Natura). Iš tos substancijos logiškai išplaukė Goethe's panteizmas, Haeckelio materializmas, Ostwaldo monizmas ir kitos panašios klaidingos sistemos. Visų jų tėvas yra Spinoza.

[17] Dėl to ir gyvųjų monadų teorija atrodo materijai nepritaikoma ir per tai moksle nepriimtina.

Tačiau nei tų savybių pažinimas, nei anksčiau išdėstytos senovės ir šių dienų materijos teorijos nė iš tolo nėra mūsų priartinę prie materijos paslapties išsprendimo. Nepaisant dviejų tūkstančių metų žmonijos pastangų, materijos esmė kaip yra buvusi, taip ir toliausioj ateity pasiliks giliausia paslaptis.

Tiesą sakant, kitaip ir negali būti, nes jei žmogus kada nors visiškai suprastų, *kaip iš nieko yra susidarę bent vienas atomas,* tai jis kartu sužinotų, *ir kaip tą atomą vėl nieku paversti.* O kadangi visa gamta yra eteriu glaudžiai susieta, tai virstant nieku vienam atomui nueitų tuo keliu nebūtin ir kiti, ir galop visas pasaulis būtų sunaikintas.

Žinant tai, atsirastų tūkstančiai tos pasaulio pražūties pageidautojų. Su kokiu velnišku pasityčiojimu jie tartų: „Tu, Dieve, pasaulį iš nieko sukūrei, o štai aš prieš Tavo valią paversiu jį nieku, kad ir pats žūdamas! . ."

Mūsų laimei, materijos paslaptis ir saugo šį pasaulį nuo tų virš — Herostratų pasikėsinimų. Taigi ne murmėti, bet ačiū turime tarti Dievui už tos paslapties paslaptim laikymą [18].

1927 02 27

Rašant šį straipsnį, naudotasi šiais veikalais:

Born Max. Der Aufbau der Materie.— Berlin, J. Springer, 1920.
Kistner A. Der Feinbau der Materie.— Karlsruhe in Baden, G. Braun, 1923.
Weyl H. Was ist Materie?— Berlin, J. Springer, 1924.
Bavink B. L'atomistique: Exposé elementaire.— Paris, Gauthier-Villars, 1924.
Abbé Moreux Th. Alchimie moderne.— Paris, G. Doin, 1924.
Mie G. Das Wesen der Materie.— Leipzig, Teubner, 1919.
Dr. Schön Fr. Unser naturwissenschaftliches Weltbild. II Teil: Das Wesen der Materie und der Wärme.— Würzburg, 1922.
Kirchberger P. Atom-und Quantentheorie.— Leipzig, 1922.
Dr. Stölzle Rem. Ursprung des Lebens.— Habelschwerdt, Franke, 1924.
Prof. Čepinskis V. Atomas (Elektrinė materijos teorija).— Kaunas, 1925.

---

[18] Išdėstytos šiame straipsnyje (1—17 p.) fizikų pažiūros į materiją yra paremtos daugiausia N. Bohro fizikon vestu atomo modeliu. Pačiais naujausiais tyrinėjimais jis pasirodė nebejstengiąs visų materijos ypatybių išaiškinti. Todėl Ciūricho fizikas Schrödingeris neseniai yra pasiūlęs naują atomo modelį. Schrödingerio atomas susidaro iš branduolėlio ir apsiaučiančiojo jį neigiamosios elektros debesies. Toji elektra nuolat virpėdama interferencijos dėsniais sudaranti tam tikrus elektros mazgus, kurie ir atitinka Bohro elektronus. Tuo būdu Bohro elektronai nėra elektros *dalelės,* bet elektros *virpėjimo rezultatai.* Žr. laikr. „Germania" 175 nr. straipsnį „Eine neu Atome-Theorie".

* * *

Pažinę, kiek buvo galima, kas yra materija, iš kurios yra susidariusi žemė ir kiti dangaus kūnai, pažiūrėkime nūn, kaip iš dangaus kunų yra sudarytas pasaulis.

PASAULIS IR JO RIBOS

Senovės išminčiai du dalyku laikė užvis pažintinu: *žmogų ir pasaulį. Pažink save, pažink pasaulį* — tai buvo pamatinė visos senovės graikų filosofijos mintis. Anie senovės mokslo vyrai nė kiek nepanėšėjo į šios gadynės materialistus, matančius žmoguje vien gyvulį: žmogus jiems buvo nuostabiausias dalykas, kuriame atsispindi visas pasaulis; todėl jie ir praminė žmogų *mažuoju pasauliu — mikrokosmu,* šio *didžiojo pasaulio — makrokosmo* vainiku. Ir tame sugretinime žmogaus su pasauliu iš tikrųjų nėra jokio perdėjimo, jokios netiesos. Daug kas abu tuodu klausimu — ir kas yra žmogus, ir kas yra pasaulis — laiko lygiai svarbiais, nes tikras į juodu atsakymas yra tikriausias kelias, vedąs prie bendrojo žmogaus ir pasaulio Kūrėjo — Dievo.

Tačiau šiandien aš neketinu čia jus, gerb. skaitytojai, per daug varginti; taigi palikęs žmogų — tą mažytį pasaulį nuošaliai, kalbėsiu vien apie didįjį arba tikrąjį pasaulį ir parodysiu, kaip jis yra sudarytas ir kaip toli siekia jo ribos.

I

Pasaulis, kaip rodo patsai žodis, senovės žmonių kalboj reiškė viską, kas yra *po saule.* Taigi pirmučiausia pasauliu vadinasi žmonių gyvenamoji žemė su visa, kas ant jos yra, su jos jūromis ir vandenynais, su jos tyrais ir kalnynais, su visomis jos tautomis ir viešpatijomis.

Negalėdamas niekur prieiti žemės galo bei krašto, senovės žmogus laikė ją be galo didele. Dangus su savo saule, mėnuliu ir žvaigždėmis atrodė jam lyg koks prie žemės priedas, nelyginant kaip namų lubos su pakabintomis po jų lempomis tiems namams apšviesti.

Tiesa, jau nuo pat pradžios žmonės buvo pastebėję, kad tos dangaus lubos yra nepaprastos, nes kasdien suka-

si iš kairės pusės dešinėn. Ačiū tam sukimuisi, Saulė, Mėnulis ir žvaigždės, užtekėję vienoje dangaus pusėje, kyla aukštyn ir padarę didesnį ar mažesnį ratilą leidžiasi žemyn, iki visai dingsta palindę kažkur po žemės apačia.

Bet, žinoma, ta pirmutinė pažiūra į dangų — kaip į besisukantį aplink žemę krištolinį skliautą su nejudamai prisagstytomis ant jo žvaigždėmis — negalėjo ilgai viešpatauti žmonėse. Jie, kasdien žiūrėdami į dangų, greit pamatė, kad ne visos žvaigždės atrodo lyg kalte prie dangaus prikaltos, kad, pvz., Saulė, Mėnulis ir keletas kitų žvaigždžių nuolat danguje keičia vietas. Taigi teko padalinti žvaigždes į du skyriu: į nejudančias, arba pastovias, ir į nepastovias bei judančias. Pastarosios pavadintos klaidžiojančiomis, arba *planetomis.*

Be Mėnulio ir Saulės, tų planetų senovėje buvo atrasta penkios ir pavadintos dievaičių vardais: viena — *Merkurijum,* antra — skaisčioji aušrinė — *Venera,* trečia — pasižyminti raudona spalva — *Marsu,* ketvirta, turinti didesnę už kitas ramią baltą šviesą — *Jupiteriu* ir penkta — *Saturnu.*

Visos šitos penkios planetos drauge su Mėnuliu ir Saule, nuolat ant dangaus keisdamos vietas, pridarė senovės astronomams daug vargo. Jie pamatė, kad visiems dangaus apsireiškimams išaiškinti nebeužtenka vieno krištolinio žvaigždžių skliauto.

Todėl jie priėmė garsaus graikų filosofo Aristotelio sugalvotus septynis naujus krištolinius dangaus skliautus: vieną — Saulei, vieną — Mėnuliui, o taip pat po vieną ir kiekvienai iš planetų. Tuo būdu, senovės mokslininkų išmanymu, aplink Žemę sukęsi — be minėtojo žvaigždžių skliauto — dar septyni nauji skliautai, būtent Saulės, Mėnulio ir kitų penkių planetų, ir, žinoma, kiekvienas sukęsis savotiškai, kitokiu savo ašies palinkimu, nors ir vienon pusėn — iš kairės dešinėn.

Tų septynių skliautų išradėjai manė, jog, pridūrus prie jų aną aštuntąjį žvaigždžių skliautą, visi matomojo dangaus apsireiškimai tapę visai išaiškinti. Bet smarkiai apsiriko. Mat ilgainiui, geriau planetų judėjimus ištyrę, pamatė, jog Saulės, Mėnulio ir planetų negalima laikyti nejudamai prisegtais prie savo skliautų viename daikte, kad Saulė, Mėnulis ir planetos ne tik su savo skliautais, bet ir ant tų pačių skliautų nuolat keičia vietas, užbrėždami tam tikrus mažesnius ar didesnius ratilus. Tuos naujus planetų ratilus, pramintus epiciklais arba antratiliais, pirmutinis mokslan įvedė graikų astronomas Ptolemėjas antrame šimt-

metyje Kristui gimus. Tai buvo paskutinis senovės astronomijos žodis.

Nuo to laiko per 13 šimtmečių Ptolemėjo sugalvotasis žvaigždžių bėgio aiškinimas, įsivyravęs visose mokyklose, buvo laikomas tikriausia tiesa. Aštuonių skliautų ir epiciklų teorijos nieks nedrįso kritikuoti. Visi jos laikėsi, visiems ji mokyklose buvo aiškinama. Vos tik keli teatsirado mokslininkai, kurie buvo nepatenkinti jos painumu. Vienas iš jų, Alfonsas X, Kastilijos karalius, didis astronomijos mylėtojas ir žinovas, kalbėdamas sykį apie Ptolemėjo epiciklų sistemą, net neiškentė nesušukęs: „Jei Dievas kurdamas pasaulį būtų manęs pasiklausęs, aš jam būčiau daug geresnį sustatęs pasaulio planą, kaip kad dabartinis mokslas nurodo". Karaliaus pyktis turėjo pamato. Epiciklų ir 8 skliautų sistema buvo baisiai paini. Bet čia buvo kaltas ne Dievas, tik Ptolemėjo mokslas. Pirmutinis, kurs tai aiškiai įrodė, buvo katalikų kunigas, Frauenburgo kanauninkas *Mikalojus Kopernikas.*

Lenkai sako, kad jis buvęs lenkas, vokiečiai — kad vokietis. Aš čia jo kilmės klausimo negvildensiu, nes mokslui nesvarbu, kas jis buvo, tik ką pasakė. O pasakė jis štai ką: visi Ptolemėjo gudriai sugalvoti planetų epiciklai ir aštuoni dangaus skliautai yra ne kas kita, kaip vien apgaulinga regimybė. Sukasi ne dangaus skliautai aplink Žemę, bet Žemė aplink save ir aplink Saulę. Iš to dvejopo Žemės sukimosi ir susidaro visas regimasis sukimasis Saulės, Mėnulio ir žvaigždžių aplink Žemę.

Kopernikas ne vien tai pasakė, bet ir savo pasakymą moksliniais įrodymais patvirtino plačiame veikale „Apie dangaus kūnų sukimąsi", išleistame 1543 metais Niurnberge.

Šis Koperniko mokslas rado tarp mokslininkų ne vieną sekėją. Bet netrūko ir priešų tarp seno Ptolemėjo mokslo šalininkų. Jie įtarinėjo Koperniko teoriją nesutinkant su Šv. Raštu. Koperniko sekėjams kilo čia ne viena kliūtis. Tačiau šitos kliūtys viena po kitos palengvėl apgalėtos ir Koperniko mokslas ilgainiui pripažintas visų mokslo vyrų, kurie jį dar naujais nepaneigiamais faktais patvirtino taip, kad šiandien nieks jau jo tikrumu neabejoja. Pažiūrėkime tatai, kokie buvo to naujo mokslo padariniai. Jie pasirodė labai dideli ir svarbūs. Aš čia paminėsiu vien pačius svarbiausius. Štai jie:

1. Žemė, kurią ik šiolei visi laikė nejudama, stovinčia vienoje vietoje, pripažinta judama net dvejopu judėjimu — aplink save ir aplink Saulę.

2. Į pasaulio vidurį Žemės vieton pastatyta Saulė. Žemė liko nustumta paprastų planetų eilėn šalia Merkurijaus, Veneros, Marso ir kitų.

3. Aplink Žemę besisukančiu pripažintas tik vienas Mėnulis, kaip neatskiriamas Žemės palydovas.

Tuo būdu, ačiū Koperniko mokslui, Žemės reikšmė rodėsi žymiai sumažėjusi, užtat pasaulis pasirodė esąs kur kas didesnis negu senovėje buvo manyta.

Dar labiau tai paaiškėjo, kai apskaičiuoti keliai planetų ir jų nuo Saulės tolumas ir didumas. Tie apskaičiavimai parodė, jog, pvz., Žemės tolumas nuo Saulės siekia 149 400 000 kilometrų, paskutinė gi iš senovės žinomųjų planetų — Saturnas — bėga aplink Saulę dar beveik dešimt kartų didesniu tolumu.

Lygiu būdu padidėjo ir Saulė. Pasirodė, ji jau nebe kepurės didumo, kaip paprastai akiai atrodo, bet esanti rutulys, kurio skersinis turi ilgio 1 586 690 kilometrų, t. y. 109 kartus ilgesnis už Žemės skersinį, kurs irgi yra ne niekis, nes turi ilgio 12 756 km. Kitaip sakant, jei per Žemės vidurį padarytume tiesų tunelį nuo vieno jos krašto ligi kito, tai toks tunelis turėtų ilgio 12 756 km, o panašus tunelis, pravestas per Saulės vidurį, būtų 109 kartus dar ilgesnis. Dėl to, jei Saulę įsivaizduotume didumo vidutinio obuolio, tai Žemę reiktų įsivaizduoti didumo aguonos grūdelio. Saulės didumo rutuliui sudaryti reikėtų imti tokių rutulių, kaip Žemė, apie 1 280 000.

Toks tai didelis pasirodė naujas Saulės pasaulis, Koperniko išaiškintas.

II

Bet to pasaulio pažinimui pats Kopernikas, tiesą pasakius, tik pamatą tepadėjo. Kiti mokslo vyrai, laikydamiesi tvirtai to pamato, ėjo toliau ir priėjo naujų atradimų. Tuo atžvilgiu amžinai pasiliks minėtina 1609 m. rugsėjo 16 diena, kai garsusis Galilei'as buvo pabaigęs dirbti pirmutinį teleskopą. Teleskopu vadinasi ilgas vamzdis, kuriame tam tikru būdu sudėstyti padidinamieji stiklai. Žiūrint pro tokį teleskopą arba žiūroną, tolimi daiktai pasirodo smarkiai priartinti. Pasidirbęs sau tokį teleskopą, Galilei'as su nekantrumu laukė nakties, norėdamas pažiūrėti pro jį į dangų. Diena rodėsi jam be galo ilga, saulė per daug iš lengvo nusileidžianti. Bet galų gale šiaip taip sulaukė nakties. Drebančia ranka nukreipia jis savo teleskopą į aušrinę, arba Venerą. Nustebęs išvydo, kad tai ne žibantis šviesos taškelis, kaip akiai atrodo, bet toks pasaulis,

kaip mūsų Žemė. Pažiūrėjo į Jupiterį — naujas nustebimas: ta tariamoji žvaigždė pasirodė vėliau tūkstantį kartų didesnis rutulys už mūsų Žemę, be to, turinti dar keturis mėnulius. Kitų penkių mėnulių Galilei'as nepamatė, nes jo teleskopas buvo per silpnas. Nukreipė toliau savo teleskopą į Saturną — čia dar keistesnis reginys nustebino Galilei'ą: ši žvaigždutė vėliau pasirodė pasauliu, šimtą kartų didesniu už Žemę ir su didele didele atbraila per vidurį žiedo pavidalo. Vėliau pro geresnius teleskopus atrasta dešimt Saturno mėnulių. Galop pažiūrėjęs pro savo teleskopą į Mėnulį, Galilei'as pamatė ant jo įvairių kalnų, slėnių ir kitokių Mėnulio paviršiaus nelygumų.

Nuo to laiko astronomijos plėtojimas buvo susietas su teleskopų ištobulinimu. Kas geresnį įstengdavo pasidirbti teleskopą, tas daugiau galėjo padaryti danguje naujų atradimų. Ir iš tikrųjų tie atradimai pradėjo greit eiti viens po kito.

1781 m. atrasta nauja besisukanti aplink Saulę planeta pavadinta *Uranu*. Ji yra 56 kartus didesnė už Žemę, bet dėl savo tolumo nuo Saulės (2852 milijonai km) atrodė mažytė, vos beužmatoma žvaigždelė. Nelengva buvo ją tarp tiek žvaigždžių įžiūrėti. Bet pro teleskopą ir ji pastebėta. Ir ar žinote, kas ją atrado? Gi vienas Anglijos vargoninkas. Tiesa, tas vargoninkas buvo drauge ir garsiausias astronomas. Jis vadinosi Wilius Herschelis.

1801 m. padarytas naujas žingsnis pirmyn. Italas Piazzi atrado dar vieną mažytę planetą tarp Marso ir Jupiterio. Astronomai seniai jau buvo pastebėję, kad tarp Marso ir Jupiterio, palyginti su kitų planetų keliais, yra per didelis tarpas, kad čia turėtų būti kokia nors planeta. Tie spėliojimai ir išsipildė ačiū atradimui anksčiau minėtos mažytės planetėlės, gavusios gausybės dievaitės Cereros vardą. Vardas pasirodė tikrai tinkamas, lyg kokia pranašystė, nes po Cereros atradimo pasipylė didelė daugybė naujų atradimų. Iki 1845 m. buvo surastos toje pat vietoje tarp Marso ir Jupiterio dar penkios naujos mažytės planetėlės. Paskui tas skaičius kone kasmet ėjo vis didyn ir didyn, taip kad šiandien tų naujų planetėlių, Cereros kaimynių, skaitoma daugiau kaip 1000. Astronomai spėja, kad čia kitados būta tik vienos didžiulės planetos, bet ji dėl nežinomų priežasčių sprogusi lyg bomba ir išsisklaidžiusi į 1000 mažyčių planetėlių skeveldrų.

Galop 1848 m. prancūzas Leverrier atrado paskutinę tolimiausią nuo Saulės planetą, pramintą Neptūnu. Jos atradimas labai įdomus. Leverrier, tyrinėdamas Urano judė-

jimus, pastebėjo, kad tos planetos bėgimas aplink Saulę ne visai toks, koks turėtų būti pagal teoriją, kad jis yra kažko sukliudytas. Tatai iškilo savaime klausimas: kas gi Uraną kliudo? Leverrier įsivaizdavo, kad tokiu kliudytoju tegali būti nauja nežinoma planeta, esanti toli už Urano. Padaręs tą spėliojimą, Leverrier ėmė tyrinėti, kokio didumo ir kokiu atstumu turėtų būti ta nežinomoji planeta, kad ji galėtų padaryti tokią įtaką Urano aplink Saulę bėgimui, kokią astronominiai tyrinėjimai rodo. Matematiniais apskaičiavimais Leverrier priėjo [išvadą], kad ta nežinomoji planeta turi būti truputį mažesnė už Uraną, bet labai tolima nuo jo (apie 1618 milijonų km), kad ji savo kelionę aplink Saulę baigianti vos per 164 metus ir 326 dienas ir kad tą ir tą dieną ji turėtų būti danguje toj ir toj vietoj.

Gavęs iš Leverrier tas žinias, Berlyno astronomas Galle nukreipė nurodyton vieton savąjį teleskopą ir iš tikrųjų beveik toje pat vietoje surado Neptūną.

Visas mokslo pasaulis nustebo dėl tokio astronomijos tobulumo ir negailėjo Leverrier pagarbos ženklų.

Kiek vėliau pastebėta, kad Neptūnas turi taip pat ir savo vieną mėnulį. Tiek bent lig šiol teatrasta. Bet labai galimas daiktas, kad Neptūnas turi ir daugiau mėnulių, nes visos tolimesnės už Žemę planetos turi po kelis mėnulius, kaip štai Marsas du, Jupiteris devynis, Saturnas dešimt, Uranas keturis. Taigi astronomai ir spėja, kad aplink Neptūną, be vieno atrastojo, sukasi dar galbūt kokie du trys mėnuliai, tik jie dėl tolumo kol kas liko dar nepastebėti. Ir tai nenuostabu, nes jei pats Neptūnas atrodo mažytė žvaigždelė, tai jo mėnuliai, kurie už jį, be abejo, daug mažesni, dar sunkiau tepamatomi. Šiaip ar taip, atradimas naujų Neptūno ir net Urano mėnulių, mums matos, yra galimas, ir mes labai būtume laimingi, jei to atradimo garbė tektų kokiam lietuviui [1].

---

[1] Iki pastarųjų laikų Neptūnas laikytas paskutine Saulės sistemos planeta. Bet 1930 m. pradžioje Lowellio observatorijoj Amerikoje dr. *Slipheris* yra atradęs dar vieną didelę devintą planetą, pavadintą *Plutonu*. Už Neptūną ji bent kiek mažesnė skersiniu, turinčiu apie 32 000 kilometrų; ji yra nutolusi nuo Saulės 6700 milijonų kilometrų, bet Saulė net ir iš taip toli ją valdo.

Paskelbus Plutono suradimą, italų astronomas *Rafaelis Bendandi* pareiškė, kad Saulės sistemoje esama dar keturių planetų, kurių paskutinioji esanti septynis kartus nuo Saulės toliau negu Neptūnas ir apsisuka aplink Saulę vos per 2900 metų. Tuo būdu Saulės sistemos užimamas plotas esąs 50 kartų didesnis negu lig šiol manyta.

Truputį toliau už Neptūną nuklysta kartais tik viena Halio kometa, kuri taip pat bėga aplink Saulę. Ji tą savo kelionę užbaigia per 75 metus ir paskutinį kartą buvo matoma danguje 1910 m.

Kometomis, kaip žinome, vadinasi žvaigždės, susidedančios iš šviesios galvos ir bent kiek tamsesnės bei labai ilgos uodegos, arba šluotos. Tokių kometų, besisukančių aplink Saulę, yra apie dvidešimt. Jos skiriasi nuo planetų tuo, kad jų keliai panėši į pailgas elipses, kuomet planetos bėga aplink Saulę beveik ratilu, bemaž vienodai nutolusios nuo Saulės. Bet tokių kometų, besisukančių aplink Saulę, tam tikrais astronomų apskaičiuotais būdais, yra visai nedaug, t. y., kaip sakiau, apie dvidešimt. Visos kitos, kurių rasta apie 1000, Saulės sistemai visai nepriklauso. Jos yra viešnios atklydėlės iš kitų tolimų pasaulių, todėl, sykį mums pasirodžiusios, daugiau mūsų pasaulin nebegrįžta.

Taigi, kaip matote, baigiantis XIX šimtmečiui Saulės sistemos tyrinėjime prieita prie šių rezultatų:

1. Mūsų pasaulio vidurį užima Saulė. Ji yra 745 kartus didesnė kaip visos planetos, krūvon sudėtos, ir todėl ji jas visas valdo ir aplink save sukdina.

2. Aplink ją sukasi devynios didesnės planetos: Merkurijus, Venera, Žemė su vienu mėnuliu, Marsas su dviem mėnuliais, Jupiteris su devyniais, Saturnas su dešimčia mėnulių, Uranas su keturiais ir Neptūnas su vienu mėnuliu ir Plutonas. Taigi viso labo devynios planetos su dvidešimt septyniais mėnuliais.

3. Toliau tarp Marso ir Jupiterio sukasi aplink Saulę daugiau kaip 1500 mažų planetėlių, ir galų gale

4. Skrieja aplink Saulę dvidešimt periodiškų kometų. Visą tą gražų dangaus kūnų būrį Saulė ne tik apšviečia ir apšildo, bet ir aplink save sukdina ir net traukia paskui save su dideliu greitumu, nes per 1 sekundę nulekia tolyn 19,9 km, t. y. apie 3 mln.

Ne vienas iš jūsų, gerb. skaitytojai, gal ne sykį stebėjotės matydami, kaip vienas garvežys velka paskui save dvi tris dešimtis sukabinėtų vagonų. Jums buvo nuostabu, kaip viena mašina gali patraukti tokią daugybę tų ant ratų pastatytų nemažų namelių, sudarančių lyg kokį kaimą ar miestelį.

Čiagi didesnis stebuklas, nes Saulė traukia paskui save devynias didžiausias planetas su dvidešimt septyniais nemažais jų mėnuliais, o be to, dar daugiau kaip 1000 mažesnių planetų ir apie dvidešimt kometų — ir visą tą

būrį traukdama lekia pirmyn 1200 kartų greičiau už patį greičiausiąjį traukinį, nes per vieną sekundę pralekia 19,9 km. Taigi kolei mes pabaigsime skaityti šį straipsnį, per tas dvi valandas Saulė bus pralėkusi nc mažiau 154 000 km, o su Saule ir mes ant žemės būsime tokį pat tolimą kelią padarę, nors to visai nė nepajusime.

III

Dabar gal paklausite savęs, kurgi ta Saulė taip lekia ir mus su savimi velka? Į šį klausimą atsakymas nelengvas. Iki kol mes kalbėjome apie Saulę ir planetas, mes turėjome tikrų žinių, mokslo patvirtintų. Bet vos išeiname iš Saulės sistemos ir norime žengti tolyn, esame priversti remtis daugiau abejotinais spėliojimais kaip grynais faktais. Tiesa, tų spėliojimų netrūksta, bet jų vertė toli nevienokia. Į tiesą panašiausi šiuo mūsų klausimu, rodos, bus šie spėjimai:

Kadangi Saulė ne tik bėga pirmyn, bet ir pati apsisuka aplink save per 25 d. ir 9 val., kaip ir mūsų Žemė, todėl galima manyti, kad ji nėra palaida, bet sukasi aplink kitą, už save daug didesnę žvaigždę. Tuo būdu Saulė su tąja žvaigždele sudarytų vadinamąją dvilypės žvaigždės sistemą.

Tokių dvilypių, o kartais ir po tris ir daugiau vienon sistemon įeinančių žvaigždžių astronomai surado ne vieną. Bet kame yra toji žvaigždė, Saulės draugininkė, ir ar ji viena, ar jų daugiau, šios gadynės mokslas nieko tikro pasakyti neįstengia. Vieni sako, kad ji artėja į Heraklio žvaigždyną, kiti — kad į skaisčiausią Vegos-Lyros žvaigždyną, treti — kad sukasi aplink Alcionos žvaigždę.

Net ir pats kelias, kuriuo Saulė bėga į slaptingą nežinomą tolį, taipgi kol kas nėra galutinai kaip reikiant ištirtas[2]. Žinoma tik maždaug kurion pusėn Saulė bėga, nes pastebėta, kad ji į kai kurias žvaigždes artėja, o nuo kitų tolsta.

Tuo remdamiesi astronomai spėja, kad mūsų Saulė yra tokia pat žvaigždė kaip ir kitos ir kad drauge su kitomis ji priklauso neapsakomai didelei žvaigždžių krūvai, vadinamai *Paukščiu Taku.*

Tuo vardu, kaip žinote, žmonės vadina aną balzganą juostą, kuri tęsiasi per visą dangų, vietomis persiskirda-

[2] Pagal Herschelį ir Argelanderį, punktas, kurian Saulė bėga, yra Heraklio žvaigždyne *a* 260°, *d*+30, pagal Stumpę ir Newcombą — *a* 280°, *d*+35, o pagal Koboldą — *a* 270°, *d* 0°.

ma į dvi šakas. Plika akimi matosi tik silpnutė tos juostos šviesa ir kur ne kur viena antra žvaigždelė. Tuo tarpu pažiūrėjus pro didžiulius teleskopus pasirodo, kad visas Paukščių Takas susideda iš neapsakomai didelės daugybės žvaigždžių, kurių spinduliai ir sudaro aną balzganą Paukščių Tako šviesą. Tuo būdu atrasta, jog Paukščių Takas yra tai didžiausia žvaigždžių krūva. Anksčiau minėtasai Herschelis bandė jas suskaityti, ir ar žinote, kiek priskaitė? Gi 18 milijonų! Peterburgo astronomas Struvė manė Herschelį apsirikus dviem milijonais, nes Paukščių Take esą žvaigždžių ne mažiau 20 milijonų. Prancūzui Chocornacui ir šitas skaitmuo pasirodė esąs per mažas. Jis sako, kad Paukščių Take esą žvaigždžių apie 77 milijonus. Na, žinoma, žvaigždės ne litai; nutraukęs jų keletą ar net ir kelias dešimtis milijonų, niekam skriaudos nepadarysi, nebent vienam Dievui, kuris jas pasaulin leido. Mums vis dėlto atrodo, jog į tiesą panašesnis bene bus tik paskutinis Chocornaco skaitmuo. Taigi, rodos, nedaug tesuklysime pasakę, jog mūsų Saulė yra viena iš anų 77 milijonų žvaigždžių, priklausančių Paukščių Tako sistemai. Yra faktų, kuriais remiantis spėjama, jog Saulė bėga maždaug to Paukščių Tako viduriu. Jei taip būtų iš tikrųjų, tai tektų pripažinti, jog Paukščių Tako sistemai priklauso ne vien Saulė, bet ir dauguma kitų regimų danguje žvaigždžių, kad ir labai toli nuo Paukščių Tako danguje šviečiančių.

Tas žvaigždžių švietimas, kaip žinome, toli nevienoks. Yra žvaigždžių labai šviesių, yra bent kiek tamsesnių, yra ir visai plikai akiai nematomų. Astronomai šviesos didumu paskirstė visas dangaus žvaigždes į 23 skyrius. Pačios skaisčiausios priskirtos pirman skyriun. Jų yra ten tik 21; labai šviesios, bet bent kiek mažėliau, antran — jų priskaityta 51. Panašiu būdu trečian skyriun prirašyta 200 žvaigždžių, ketvirtan — 595 ir t. t. Juo žvaigždžių šviesa mažesnė, juo jų daugiau danguje randame. Viso labo plika akimi matome 5719 žvaigždžių, o matomų pro didžiausius teleskopus, astronomo Ernsto apskaičiavimais, esą daugiau kaip pusaštunto milijardo, t. y. apie 7500 milijonų.

Aš, tiesą pasakius, tais teoriniais apskaičiavimais ne visai tetikiu. Astronomai, imdami pavyzdį iš Dievo, beria žvaigždes milijardais. Todėl manau, jog tikresnių žinių reikia ieškoti kur kitur. Tas žinias, kaip man rodos, duoda dangaus fotografija. Nufotografavimas viso dangaus, kaip patys suprantate, yra darbas ir be galo didelis, ir be galo

sunkus. To vienas žmogus atlikti negalėjo. Taigi antrôje XIX šimtmečio pusėje astronomai padarė didelę talką. Sukvietė darban visas žymesnes pasaulio observatorijas. Pasidalijo dangų į tam tikrus sklypus (žemės politikai jiems to negynė) ir kiekvienai observatorijai paskyrė po sklypą. Sklypą dangaus nufotografuoti jau ne taip sunku. Taigi darbas ir buvo laimingai atliktas. Visą dangų pavyko nufotografuoti ant 22 054 klišių. Jos dabar guli observatorijų archyvuose ir be galo palengvina astronomų darbą. Turint fotografinę dangaus dalies klišę, astronomui nebereikia laukti nakties ir žiūrėti pro teleskopą; jis gali dangų tyrinėti ir dieną ir skaityti žvaigždes, kurias fotografija, taip sakant, nuo dangaus žemėn yra nutraukusi. Pagal Newcombo 1908 m. statistiką, tokių žvaigždžių, nutrauktų su fotografijos pagalba, priskaityta apie 125 000 000 [3]. Šitu skaitmeniu galime jau visai pasitikėti, nes fotografija nemoka meluoti. Taigi tie 125 000 000 žvaigždžių yra ne astronomų svajonė, bet tikras gamtos faktas. Taigi jei šitie visi 125 milijonai žvaigždžių priklauso Paukščių Takui, jei kiekviena iš tų žvaigždžių yra panaši į mūsų Saulę ir turi savo planetas ir mėnulius, tai galite dabar sau įsivaizduoti, koksai tos Paukščių Tako sistemos didumas ir kiek ji užima erdvės! Jos didumui ir net žvaigždžių vienos nuo kitos tolumui išmatuoti jau nebeužtenka kilometrų nė mylių. Astronomai tuos tolumus matuoja šviesos greitumu. O šviesa gera lakūnė; per vieną sekundę ji pralekia 300 000 km, t. y. apie 300 000 varstų. Kad geriau suprastumėte, koks tai greitumas, atsiminkite, jog nuo Saulės lig Žemės yra 149 400 000 km. Tolumėlis, rodos, nemažas. Bet šviesai jis perlėkti vieni juokai. Ji visą tą kelią perbėga per 8 minutes ir 15 sek. Bet kad ta pati šviesa galėtų atlėkti lig Žemės nuo tolimiausios mūsų planetos Neptūno, jau reikia jai būti kelionėje mažiausia 4 val., nes ta planeta nuo Žemės yra daugiau kaip 4000 milijonų kilometrų. Na, tai, rodos, irgi nearti. Bet tas tolumas, palyginus su žvaigždžių tolumu, yra vienas niekniekis, nes kad šviesa galėtų pasiekti Žemę nuo artimiausių žvaigždžių, ji turi bėgti ne minutes, ne dienas, ne mėnesius, bet ištisus metus, dešimtis ir net šimtus, o kartais net ir tūkstančius metų.

Kad perlėktų nuo vieno Paukščių Tako krašto iki kito,

[3] Naujausi astronomai visų žvaigždžių nuo 1-ojo lig 23-iojo dydžio priskaito 1 052 000 000!

šviesai reikėtų ne mažiau 7000 metų [4]. Iš to galite suprasti, koks to Paukščių Tako didumas.

Bet ir pats Paukščių Takas toli dar ne paskutinė pasaulio riba. Nors 125 000 000 žvaigždžių ir didelė žvaigždžių krūva, bet ji nėra vienui viena. Tokių krūvų arba atskirų Paukščių Takų yra tūkstančiai. Neptūno atradėjas Herschelis pats vienas jų surado danguje apie pustrečio tūkstančio. Kadangi tie nauji Paukščių Takai plikai akiai ir pro silpnus teleskopus atrodo kaip balzgani silpnai šviečiantys debesėliai, todėl jie ir pavadinti *debesynais*.

Iš ko jie susideda, ilgą laiką nežinota. Herschelis pirmutinis su savo didžiuliu teleskopu įrodė, kad daugelis tų debesynų — tai didžiausios žvaigždžių krūvos. Bet kai kurių debesynų net ir Herscheliui nepavyko išskirstyti žvaigždžių krūvomis. Jis manė, jog čia esąs kaltas jo teleskopas, kad su didesniais ir geresniais teleskopais būsią galima visus debesynus žvaigždžių krūvomis paversti. Bet čia Herschelis klydo. Šiandien jau įrodyta, kad debesynai yra dviejų rūšių: vieni iš tikrųjų susideda iš didelės žvaigždžių daugybės ir yra nauji Paukščių Takai, kiti gi yra susidarę iš smulkiausių šviečiančių dujų, arba gazų. Astronomai spėja, kad tos antrosios rūšies debesynai esą pačioje savo gyvenimo pradžioje: ilgainiui iš jų, lyg iš kokių kiaušinių, išriedėsią naujos žvaigždės, kurios savo laiku sudarysią žvaigždžių krūvas, panašias į mūsų Paukščių Taką. Tų tai abiejų, t. y. pirmos ir antros rūšies debesynų, astronomai šiandien žino 7840.

Ar už tų debesynų dar ir toliau tęsiasi pasaulis, ar ten už tų žvaigždynų ir debesynų yra dar kiti žvaigždynai ir debesynai, nuo kurių šviesa dar nesuskubo ateiti lig mūsų Žemės, to nieks nežino; žinoma tik tiek, jog toliau nei žmogaus akis, nei teleskopai, nei pagaliau fotografija nesiekia. Jei ten ir yra žvaigždžių, tai jų šviesa, bėgdama tūkstančius tūkstančių metų lig mūsų, visai sumenkėja ir nei mūsų akys, nei fotografija jos nebepagauna. Dėl tų priežasčių mes ir priversti esame anuos 7840 debesynų laikyti paskutine matomojo pasaulio riba. Toliau eiti nebegalime. Galime tik nuo tos ribos žvilgtelėti atgal ir peržiūrėti trumpai visą, taip sakant, regimojo pasaulio inventorių, tiktai jau nuo kito galo. Štai iš ko jis susideda:

1. Jin įeina apie 7840 debesynų bei žvaigždynų. Mūsų Paukščių Takas yra vienas iš jų.

2. Tasai gi Paukščių Takas yra dideliausia žvaigždžių

[4] Naujausiais apskaičiavimais, jai reikėtų ne 7000, bet 300 000 metų!

krūva, joje esą apie 125 000 000 žvaigždžių. Mūsų Saulė yra viena iš tų žvaigždžių.

3. Mūsų Saulės sistema susideda iš devynių didžiųjų planetų, dvidešimt septynių mėnulių, daugiau kaip 1200 mažųjų planetėlių ir apie dvidešimties kometų. Mūsų Žemė yra viena iš tų devynių didesniųjų planetų. Tuo būdu nulipome vėl ant Žemės.

Anksčiau jau mes lyginome Žemę su Saule ir radome, kad Žemė yra 1 280 000 kartų mažesnė už Saulę, kad ji prieš Saulę yra lyg aguonos grūdelis. Jei dabar palyginsime tą pačią mūsų Žemę su Paukščių Taku ar net ir su visu pasauliu, tai turėsime pripažinti, kad ji prieš pasaulį bus milijardų milijardus kartų mažesnė už menkiausią ore judančią dulkelytę. Ką gi tada sakyti apie gyvenantį ant žemės žmogų, kurio kūnas, palyginti su visu Žemės skrituliu, yra ne daugiau kaip menkiausias atomas[5]. Tai tiesa, bet... toli ne visa. O ne visa dėl to, kad kiek žmogus menkas savo kūnu, tiek jis yra galingas savo dvasia, jei tik jos purvan neįmurdo. Ta žmogaus dvasios galybė kuo puikiausiai pasirodo šio pasaulio tyrinėjime. Pasinaudodamas savo proto šviesa, žmogus, kaip jau matėme, ėjo pasaulio pažinime nuo vienos tiesos prie kitos, lipo aukštyn lyg laiptais nuo Žemės prie Saulės, nuo Saulės prie Paukščių Tako, nuo Paukščių Tako prie paskutinių ir tolimiausių debesynų, o prilipęs paskutinę pasaulio ribą gali, lyg koks šeimininkas, apžiūrėti iš tolo visą šį pasaulį lyg savo ūkį. Ir ne tiktai žmogus visą šį pasaulį savo protu apima ir apžiūri, bet ir dar toliau eina keldamas sau klausimą, iš kur ir kaip šis visas pasaulis atsirado ir kokiu keliu jis priėjo prie savo dabartinio būvio.

[5] Naujausieji tyrinėtojai tvirtina žmogų užimant vidurį tarp atomo ir viso pasaulio, nes žmogus už atomą yra didesnis $1 \cdot 10^{27}$ kartų, pasaulis už žmogų esąs didesnis $1 \cdot 10^{28}$ kartų! Kitaip sakant, atomas yra beveik tiek kartų mažesnis už žmogų, kiek žmogus mažesnis už kosmą.

PASAULIO PRADŽIA MOKSLO IR APREIŠKIMO ŠVIESOJE

I

Pažvelgęs sąmoningai į pasaulį pirmą kartą, žmogus paprastai nustemba: pasaulis pasirodo jam neapsakomai įvairus ir be galo didelis. Dėl to senovės žmonės teikdavo pasauliui net dieviškų savybių, o kai kurias jo dalis, kaip štai saulę, mėnulį, žemę — tiesiog dievaičiais laikė.

Vėliau nustebimas nyksta ir jį pakeičia noras pasaulį suprasti. Pirmutinis klausimas, kurį čia žmogus sau yra kėlęs, buvo šis: *iš kur ir kaip pasaulis atsirado?* Kitaip sakant, senovės žmogui pirmų pirmiausia parūpo *kosmogonija.* Šiandieną ji sudaro gamtamokslio viršūnę. Žiloj senovėj, kol dar nebuvo duotas Šv. Rašte Apreiškimas, ji tegalėjo būti *mitu.* Dėl to kosmogoniškų mitų ir randame visose senovės tautose.

Kadangi tautų pažiūros nevienodos, tatai ir kosmogoniški jų mitai yra įvairių įvairiausi. Pvz., senovės Egipte Saiso gyventojai yra tikėję, kad pasaulį yra išaudusi dievaitė *Nut,* panašiai kaip motina išaudžia savo vaikams rūbą.

Asirų manyta, jog pasaulis atsiradęs iš dievų kovos. Mat dievaitis Mardukas yra nuveikęs Tiamat (chaosą), perkirtęs jos kūną pusiau, iš vienos dalies padaręs dangų, iš antros — žemę. Žmogų sutvėręs pasigaudamas dievaičio kraujo.

Finikiečiai buvo įsitikinę, kad pradžią pasauliui padarę *chaosas ir dvasia.* „Dvasios veikiamas chaosas tampa materija, turinčia gyvybės sėklų. Ilgainiui materija įgauna *kiaušinio* formą. Kiaušinis perskyla ir iš vienos pusės pasidaro dangus, o iš kitos — žemė“ [1].

Kosmogoniškų mitų turėjo ir senovės lietuviai; jų iš-

[1] Žr. *dr. A. Grigaičio:* Senojo Įstatymo problemos.— Marijampolė, 1925.— D. 1.— P. 26.

manymu, pasaulis ir atsiradęs iš tam tikro milžiniško *grūdo*[2].

Vadinasi, pasaulio atsiradimą vienos tautos aiškino *techniškai* (audimu), kitos *politiškai* (vienos iš dviejų kovojančių galybių nugalėjimu), trečios *organiškai* (išriedėjimu bei išdygimu).

Žinoma, tie kad ir sumaningi kosmogoniški mitai negalėjo žmogaus visai patenkinti. Laikui bėgant ir mokslui besiplečiant žmogus, geriau pažinęs pasaulį, surado svarbesniuosius jo dėsnius ir jais remdamasis suprato, kad pasaulis nėra nekintamas, kad jis eina pirmyn evoliucijos keliu, kurio kiekvienas etapas yra pirmesnių tam tikrų priežasčių padarinys. Tai susekęs žmogus ėmė bandyti tuo pačiu evoliucijos keliu eiti toliau, tik ne pirmyn, bet atgal — į pirmykštį pasaulio būvį bei jo pradžią.

Šis kelias buvo nelengvas, nes šių dienų mokslas, kad ir yra susekęs nemaža gamtos dėsnių ir daug atskirų mokslo faktų, tačiau tarp jų šen ir ten liko dar ne viena spraga, kurią tenka užpildyti daugiau ar mažiau į tiesą panašiais spėliojimais. Iš šitų spėliojimų ir yra susidarę šių dienų kosmogoniškos hipotezės. XX amžiaus mokslininkai skirsto jas dviem rūšim: senesnių (Kanto, Laplace'o, Faye'o ir kt.) ir naujesnių (Beloto, Hörbigerio, See ir kt.). Pirmąsias vadina *monistinėmis,* nes jos išveda pasaulį iš *vieno* milžiniško miglyno, antrąsias — *dualistinėmis,* kadangi jos pasaulio atsiradimą aiškina *dviejų* pirmykščių miglynų bei milžiniškų kūnų savitarpiu veikimu[3].

Kad šie bendri posakiai geriau paaiškėtų, reikia išdėstyti čia bent po vieną hipotezę iš abiejų rūšių. Pradėkime

[2] Vieną, bent kiek jau sukrikščionintą lietuvių kosmogoniškąjį mitą man teko girdėti iš a. a. vysk. Baranausko. Štai trumpai suglaustas jo turinys:

Kaip viskas žemėje kyla iš tam tikrų sėklų, taip ir pasaulis yra atsiradęs iš tam tikro milžiniško grūdo. Dievas jį padalijo pusiau: iš vienos pusės sukūrė dangų, iš antros — žemę, žoles, medžius, gyvulius. Baigiant kūrimo darbą, nuo pasaulio grūdo beliko tik mažas trupinys. Dievui nusigrįžus į šalį, velnias kapt ir pavogęs tą trupinį. Bet neturėdamas kur dėti, įsikišo jį savo burnon. Tuo tarpu Dievas atsigrįžo ir laimindamas sukurtus daiktus tarė: aukite ir dauginkitės! Bematant ėmė viskas augti — žolės, medžiai, gyvuliai, o drauge pradėjo augti iš pasaulio grūdo trupinys velnio burnoj, plėšdamas gomurį. Iš skausmo velnias pasileido bėgti aplink žemę, kramtydamas ir spjaudydamas lauk ano trupinio liekanas. Ir kur tik jo koks kąsnelis krito, ten tuojau išaugo kalnas. Iš didesnių kąsnelių pasidarė didesni kalnai, iš mažesnių — kalvos ir kalvelės.

[3] Nuošaliai nuo jųjų stovi *Multono* planetezimiškoji hipotezė, bent kiek panaši į mūsų *Kašarausko* geogoniškąją hipotezę. Plg. Tauta ir Žodis.— 1925.— Kn. 3.— P. 242.

nuo antrosios. Čia tipingiausia yra Hörbigerio hipotezė. Šio mokslininko išmanymu, pasaulis yra atsiradęs šitokiu būdu: pradžioje tebuvę tik du, užtat milžiniški rutuliai — vienas didžiulės *ugningos saulės* pavidalo, antras mažesnis, *tamsus ir šaltas,* nes sudėtas vien iš ledo bei sniego. Traukos dėsniui veikiant, tuodu kūnu artėjo į vienas antrą, iki galop mažesnysis ledinis nugrimzdo ugninio viduriuose. Tuo būdu beliko tik vienas ugninis. Bet, šio kad ir prarytas, ledinis rutulys nedingo. Karščiui veikiant, jis ėmė tirpti, virsti vandeniu; vanduo, nežmoniškai kaitinamas, virto garais, šie vėl, begaliniai spaudžiami ir kaitinami, yra įgavę tokią milžinišką jėgą, kad galop kaip bomba susprogdinę ugninį rutulį į milijardus skeveldrų; iš ugninės medžiagos skeveldrų susidarę dabartinės žvaigždės, iš mišrios — planetos, mėnuliai, o pats Paukščių Takas esąs iš vieno sniego.

Bet ir čia dar ne galas. Hörbigerio išmanymu, visos žvaigždės, traukos dėsniui toliau veikiant, ilgainiui vėl susilies vienon milžiniškon saulėn, o vandeninė medžiaga — į vieną šaltą ledinį rutulį, kuris ilgainiui, įkritęs minėton ugninėn saulėn, susprogdins ją milijardais skeveldrų, ir vėl tuo pat būdu kartosis viskas nesuskaitomą daugybę kartų, lyg kokiame užburtame rate. Dėl to šis Hörbigerio mokslas ir vadinamas nūn „Welteistheorie“ [4].

Į tai ne vienu atžvilgiu panaši yra Beloto teorija, tik ji nuo hörbigeriškės tuo skiriasi, kad joje medžiaga neskirstoma į ugninę ir vandeninę. Užtat Belotas ypatingai pabrėžia savo teorijos panašumą į šių dienų mokslą apie organinių būtybių pradžią ir tame panašume mato ypatingą savo teorijos vertę [5].

Nepaisant mokslinio aparato, kuriuo tiedvi teorijos (ypač belotiškė) yra apvilktos, visgi jiedvi atrodo per daug fantastiškai (ypač hörbigeriškė), kad būtų galima tikėti, jog jiedvi atspėję tikrą pasaulio pradžią. Nes kad ir kažkiek daug garų būtų buvę ugninėj saulėj, ir jų jėga kad ir kažkaip būtų buvusi didelė, vis dėlto sunku tikėti, kad *ji viena*, sprogdindama minėtąją saulę, būtų galėjusi jos skeveldras numesti į tokį tolį, nuo kurio šviesa, bėgdama po 300 000 km per sekundę, teateitų į mus tik po 10 000 metų!.. *Viena mechaninė garų plėtimosi jėga to nieku*

[4] Populiariai ji yra išdėstyta *H. Fischerio* knygelėje: Die Wunderdes Welteises: Eine gemeinverständlich Einführung in die Welteislehr Hanns Hörbigers.— Berlin, H. Paetel, 1922.

[5] *Belot.* Essai de Cosmogonie tourbillonnaire.— Paris, 1922.— P. 252.

gyvu nebūtų padariusi. Dėl to ir negalima pasakyti, kad abi tiedvi teorijos turėtų daug šalininkų ir būtų nustūmę šalin seną monistinę Kanto—Laplace'o hipotezę. Anaiptol, garsaus prancūzo matematiko H. Poincare[6] pasakymu, ji, kad ir reikalinga pataisų, vis dėlto dar ir šiandien nėra nustojusi savo vertumo. Jos sumetimais, pradžioje yra buvęs vienas, visą pasaulį apimąs pirmykštės dujinės materijos miglynas. Jam su laiku suskidus į daugelį mažesnių miglynų, vienas pastarųjų ir yra davęs pradžią mūsų Saulės sistemai, kurios tolesnė evoliucija ėjusi šiuo keliu:

Materija, sudaranti dabartinę Saulę su jos planetomis, mėnuliais ir kometomis, būdama pradžioje dujų pavidalo, buvo labai išsiplėtusi, užpildžiusi tarpplanetines erdves ir siekusi toli už paskutinės Neptūno[7] planetos kelio. Tačiau kad ir palaida, vis dėlto ji palengvėl sukosi aplink miglyno ašį. Traukos veikiama, ji ilgainiui ėmė spiestis miglyno vidurin. Besispiesdama ji pradėjo tirštėti, o nuo to drauge kaisti ir greičiau suktis. Tuo būdu miglyno vidury susidarė Saulė. Pradžioje ji buvo daug didesnė negu dabar. Kaip sudaryta iš skystos medžiagos, ji nuo sukimosi ėmė ašigaliuose plokštėti, o pusiaujy — pampti. Ilgainiui pusiaujo išpampimas atitrūko nuo Saulės, sudarydamas tam tikrą materijos žiedą, panašų į dabartinius Saturno žiedus. Bet žiedo materijai skystai esant, jis negalėjo išsilaikyti pusiausvyroj, turėjo trūkti, ir jo materija gavo susitraukti į tam tikrą rutulį, kuris ir sudarė pirmutinę planetą Neptūną. Panašiu būdu atsiradę ir visos kitos planetos. O kadangi pradžioje jos buvo skystos ir žėrinčios kaip Saulė ir atitrūkdamos nuo jos yra paveldėjusios jos sukimąsi aplink ašį, tatai kaip Saulė planetas, taip planetos tokiu pat būdu yra pagimdžiusios savo mėnulius.

Atitrūkusieji nuo Saulės planetiniai žiedai galėjo kartais išlaikyti pusiausvyrą ir netrūkti. Taip yra atsitikę su Saturno žiedais. Bet tie patys planetiniai žiedai trūkdami galėjo nesusirinkti į vieną kūną, bet subyrėti į daugelį mažesnių rutuliukų. Šį faktą matome planetoiduose, skriejančiuose aplink Saulę tarp Marso ir Jupiterio. Jų skaičius siekia tūkstantį[8].

Remiantis šiąja hipoteze reikia pripažinti, kad ir mūsų Žemė, susidariusi iš planetinio Saulės žiedo, pradžioje yra

---

[6] Žr. *Poincaré H.* Leçons sur les Hypothéses cosmogoniques.— 2-m édition.— Paris, 1913.

[7] Arba Plutono.

[8] Iki 1926 m. vasario jų buvo įregistruota 1024.

buvusi ugninga, skysta ir žėrėjusi pati kaip Saulė, lygiai kaip ir jos Mėnulis.

Kaip ilgai Žemė yra išbuvusi žvaigždės pavidalu, mokslas pasakyti neįstengia. Jis tik, remdamasis tarpplanetinėse erdvėse dideliu (—273 °C) šalčiu, tvirtina, kad Žemė su Mėnuliu turėjo ilgainiui ataušti, netekti savo žėrėjimo, apsidengti kieta tamsia pluta ir palengvėl įgauti dabartinę savo išvaizdą.

Tuo būdu Žemės pereita gan ilga evoliucija. Jos etapus nuo pirmykščio žvaigždiško lig dabartinio planetiško būvio plačiau aprašo geogonija su geologija. Kadangi su tąja evoliucija yra susijęs augalų, gyvulių ir žmonių atsiradimas, tatai bus ne pro šalį ir ją čia bent trumpai aprašius. Pradėkime nuo pradžios, t. y. nuo Žemės žievės atsiradimo.

Ji pradėjo rodytis, Žemės paviršiui gerokai ataušus.

Iš pradžių ugningame, skystame ir dėl to banguojančiame Žemės paviršiuje radosi atšalusių ir dėl to sukietėjusių materijos gabalų. Jie plaukiojo kaip ižas upėj, pradėjus šalti. Plaukiodami jie jungėsi, darėsi didesni ir storesni. Su laiku jų didumas pasiekė šimtus tūkstančių kv. kilometrų. Tas milžiniškas kietas Žemės ižas padėjo pamatą mūsų sausžemiams. Keliems tokiems ižams beplaukiojant susidaužus, jų susidaužymo kraštuose turėjo rastis Žemės iškilimų. Tie iškilimai — tai dabartiniai kalnai. Galop tas milžiniškas ižas apdengęs visą Žemės rutulį ir sudaręs Žemės žievę.

Tai žievei pamatą padėjo kietai sustingusios granitų, bazaltų, porfyrų uolos. Ši akmeninga žievė, kad ir tvirta, ne visur tegalėjo atlaikyti tebekunkuliuojančio dar Žemės vidurio spaudimą. Daugely vietų pirmoji Žemės žievė sprogdavo, jos paviršiun išsiliedavo ugningoji lava. Vienur kitur veikiančios viduje garo jėgos iškeldavo žievės dalį aukštyn, sudarydamos kalnus ir kitokius Žemės paviršiaus nelygumus.

Beveik visas Žemės vanduo tebebuvo dar garo pavidalu susimaišęs su oru ir savo mase slėgė Žemės žievę. Dėl to oras buvo labai sunkus, nuolatinių žaibų raižomas, perkūno trenkiamas, smarkių viesulų sukamas. Šviesos kad ir nestigo, bet ji buvo keista — nepanaši nei į dienos, nei į nakties šviesą. Pati Saulė, kiek ją protarpiais per debesis buvo galima užmatyti, yra buvusi dvigubai didesnė ir pailga. Ji spindėjo melsva elektros šviesa. Tačiau, besiskverbdama pro storus garu persisunkusio oro sluoksnius, ji nušviesdavo Žemės paviršių raudona, ugninga šviesa.

Orui vėstant, vandens garai virsta lietumi ir energingai ima plauti nelygią, suraižytą Žemės žievę. Tikriau sakant, tai ne lietus, bet tikras tvanas. Palietę vietomis dar teberaudonuojančią nuo karščio Žemę, vandens lašai vėl virsta garais ir kyla į orą. Bet žemumose šen ir ten susidaro kaskart didėją klanai, ežerai, jūros. Tuo būdu Žemės sausuma vis mažėja, o užpiltos vandeniu Žemės plotai didėja.

Lietaus plaunamos, vėjų džiovinamos, pirmykštės uolos ima palengvėl trupėti. Vanduo, tuos trupinius nešdamas žemyn, sudaro suneštos žemės klodus, parengdamas dirvą būsimajai augmenijai.

Žemei turint šilumos priežastį savyje, nebuvo dar metų padalijimo į keturias dalis. Nuo ašigalių lig pusiaujo per ištisus metus viešpatavo visur ta pati aukštoka temperatūra: visur buvo tvanku ir karšta, lyg gerai prikūrentoj pirty. Tai buvo geriausios sąlygos augalams plėstis. Jie ir atsirado netrukus.

Iš pradžių pasirodė bežiedžiai, bet nuostabūs savo įvairumu ir ūgio didumu. Jų stiebai tiesiomis linijomis stiepėsi į dangų. Pirmykštės žolės buvo panašios į paparčius, bet savo aukštumu prilygo pušims; jų viršūnės siūbavo ore lyg palmės. Milžiniškos driekanos augo didžiausiomis giriomis. Didžiulės sigiliarijos, 30 metrų aukščio, kėlė aukštyn savo nendrėtas viršūnes, lyg šluotas nuolat apniukusiam dangui nušluoti. Apačioje augo 15 metrų aukšti kalamitai, panašūs į mūsų asiūklius, dygo milžiniški grybai, kurių kepurės turėjo apskritime 30 metrų. Balose žėlė jauni paparčiai, nendrės, plūdės ir kitokie vandenų augalai.

Tuo būdu susidarė sąlygos gyvūnijai plėstis. Ir ji vienkart pasirodo įvairiausiais pavidalais, įvairiausio didumo. Pirmiausia tenka čia paminėti polipai ir trilobitai, didžiuliai iki dviejų metrų ilgio vėžiai, vorai ir kitokie sparnuoti vabzdžiai. Drauge pasirodo milžiniški, iki 26 metrų ilgio driežai — diplokokai, brontozaurai, iguanodontai, įvairių rūšių nosragiai ir kitokie gyvijos milžinai. Ore skraido ilgais (8 metrų) sparnais didžiuliai pterodaktiliai, upėse plaukioja baisūs pleziozaurai, bekovoją su tolygiais sau ichtiozaurais, pranokėjais mūsų krokodilų.

Vėliau, praslinkus kokiems šimtams tūkstančių metų ir orui dar labiau atvėsus, atsiranda kad ir kiek mažesni, bet vis dėlto didžiuliai dinoterijai (5 metrų aukščio), mastodontai (2,50 metrų aukščio), megaterijai (2,25 m aukščio),

mamutai, didžiulės beždžionės ir kitokie žinduoliai ir paukščiai.

Po naujų šimtų tūkstančių metų, orui dar labiau atvėsus ir keturioms metų dalims pradėjus reikštis, milžiniškoji augmenija ima menkėti, o su ja ima nykti ir pirmųjų amžių milžinai gyvūnai. Jų vietoj atsiranda palengvėl kitokio tipo ir žymiai mažesni. Ir juo arčiau einame į žmonijos istorijos laikus, juo augmenija ir gyvūnija darosi kaskart panašesnė į dabartinę florą ir fauną.

Anksčiau pateikti teigimai nėra iš piršto išlaužti, bet remiasi žemės kloduose užsilikusiomis augalų ir gyvulių suakmenėjusiomis liekanomis [9]. Iš jų daroma išvada, kad augalų ir gyvūnų evoliucija Žemėje yra besitęsusi labai ilgą laiką. Geologai ir paleontologai skirsto jį į keturias gadynes (pirminę, antrinę, tretinę ir ketvirtinę), šias gi dalija į trylika atskirų laikotarpių bei periodų. Jų išmanymu, ne tik kiekviena gadynė, bet ir kiekvienas periodas (išskyrus pastarąjį, naujausią), tęsėsi šimtus tūkstančių metų, o visas laikas — nuo Žemės žievės susidarymo iki naujausių laikų — yra siekęs tūkstančius milijonų amžių.

Štai maždaug ką šių dienų mokslas skelbia apie pasaulio, Žemės, augmenijos ir gyvūnijos atsiradimą.

II

Dabar pažvelkime, ką apie tuos pat klausimus sako Dievo duotas žmonijai Apreiškimas. Jį randame pirmame Šventraščio puslapy. Štai ištisas jo tekstas:

„Pradžioje Dievas sutvėrė dangų ir žemę. O žemė buvo tyra ir tuščia, ir tamsybės buvo viršum gelmių, ir Dievo Dvasia sklendeno viršum vandenų. Ir Dievas tarė: Tepasidaro šviesa! Ir pasidarė šviesa. Ir Dievas matė, kad šviesa buvo gera, ir jis atskyrė šviesą nuo tamsybių; ir praminė šviesą Diena, o tamsybes — Naktimi; ir pasidarė vakaras ir rytas,— pirmoji diena. Dievas taip pat tarė: Tepasidaro tvirtuma tarp vandenų, ir ji teatskiria vandenis nuo vandenų! Ir Dievas padarė tvirtumą ir atskyrė vandenis, kurie buvo po tvirtuma, nuo buvusių viršum tvirtumos. Ir taip įvyko. Ir Dievas praminė tvirtumą Dangumi; ir pasidarė vakaras ir rytas,— antroji diena. Dievas vėl tarė: Vandenys, kurie yra po dangumi, tesusirenka į vieną vietą ir tepasidaro sausuma! Ir taip įvyko. Ir Die-

[9] *Moreux Th.* Les Enigmes de la Création: D'où venons-nous?— Paris, la bonne Presse.

vas praminė sausuma Žeme, o susirinkusius vandenis praminė Jūromis. Ir Dievas matė, kad tai buvo gera. Ir tarė: Žemė teišželdina žaliuojančias žoles ir duodančias sėklą ir vaisinius medžius, duodančius vaisius, pagal jų rūšį, kurių sėkla būtų juose pačiuose, viršum žemės! Ir taip įvyko. Ir žemė išželdino žaliuojančią žolę ir duodančią sėklą, pagal jos rūšį, ir medžius, duodančius vaisius ir turinčius kiekvienas sėklą, pagal jų rūšį. Ir Dievas matė, kad tai buvo gera. Ir pasidarė vakaras ir rytas, trečioji diena. Dievas vėl tarė: Tepasidaro žiburiai dangaus tvirtumoje ir teatskiria dieną ir naktį, ir tebūna ženklais, kad pažymėtų laikus, ir dienas, ir metus; ir tegul jie žiba dangaus tvirtumoje, kad apšviestų žemę. Ir taip įvyko. Taigi Dievas padarė du didžiuoju žiburiu: didesnįjį žiburį dienai valdyti ir mažesnįjį žiburį nakčiai valdyti, taip pat ir žvaigždes. Ir jis jas patalpino dangaus tvirtumoje, kad žibėtų viršum žemės ir valdytų dieną ir naktį, ir atskirtų šviesą nuo tamsybių. Ir Dievas matė, kad tai buvo gera. Ir pasidarė vakaras ir rytas, ketvirtoji diena. Dievas dar tarė: Vandenys teišduoda plaukiančias gyvas esybes ir sparnuočius viršum žemės po dangaus tvirtuma. Ir Dievas sutvėrė didelius vandens gyvūnus ir visokias gyvas ir galinčias judėti esybes, kurias vandenys pagamino, pagal jų rūšį, ir taip pat visus sparnuočius, pagal jų rūšį. Ir Dievas matė, kad tai buvo gera. Ir jis juos palaimino tardamas: Veiskitės ir daugėkite, ir pripildykite jūros vandenis; ir paukščiai tesidaugina viršum žemės. Ir pasidarė vakaras ir rytas, penktoji diena. Dievas dar tarė: Žemė teišveda gyvas esybes, pagal jų rūšį, galvijus ir šliužus, ir laukinius žvėris, visus pagal jų rūšį. Ir taip įvyko. Ir Dievas padarė laukinius žvėris, pagal jų rūšį, ir galvijus, ir roplius pagal jų rūšį. Ir Dievas matė, kad tai buvo gera, ir tarė: Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir mūsų panašumą, ir jis tevaldo jūros žuvis ir dangaus paukščius, ir žvėris, ir visą žemę, ir visus roplius, kurie kruta ant žemės.

Ir Dievas sutvėrė žmogų pagal savo paveikslą;
pagal Dievo paveikslą jį sutvėrė;
sutvėrė juodu, vyriškį ir moteriškę.

Ir Dievas juodu palaimino ir tarė: Veiskitės ir dauginkitės, ir pripildykite žemę, ir ją paverkite, ir viešpataukite jūros žuvims ir dangaus paukščiams, ir visiems gyvuliams, kurie kruta ant žemės. Ir Dievas tarė: Štai aš jums daviau visokią žolę žemėje, turinčią sėklą, ir visus medžius, turinčius savyje savo rūšies sėklą, kad būtų mais-

tas jums ir visiems žemės gyvuliams ir visiems dangaus paukščiams, ir visiems krutantiems ant žemės, kuriuose yra gyvybės dvasia, kad turėtų ko ėsti. Ir taip įvyko. Ir Dievas matė visa, ką buvo padaręs, ir buvo labai gera. Ir pasidarė vakaras ir rytas, šeštoji diena.

Taip tat buvo padaryta dangus ir žemė, ir visas jų pagražinimas. Ir Dievas septintą dieną pabaigė savo darbą, kurį buvo padaręs; ir ilsėjosi septintą dieną po viso savo darbo, kurį buvo atlikęs. Ir jis palaimino septintąją dieną ir ją pašventino, nes joje ilsėjos po viso darbo, kurį tverdamas Dievas buvo atlikęs" *(Pr 1, 1—31; 2, 2—3)*.

Toks tai yra Biblijos pasakojimas apie pasaulio pradžią.

III

Jei mes jį nūn palyginsime su anksčiau išdėstytais mokslo teigimais apie tą patį dalyką, tai pirmu pažvelgimu atrodys, kad Apreiškimo ir mokslo čia nieku gyvu negalima sutaikinti. Tuo remdamiesi krikščionijos priešai drąsiai tvirtina, kad laikantis mokslo tenka atmesti Apreiškimą, o laikantis Apreiškimo tenka prieštarauti mokslui. Nes štai, girdi,

1) Apreiškimas išveda pasaulį iš chaoso (hebr. *tohuva-bohu,* t. y. tyrumas iš tuštumos), mokslas — iš dujinio miglyno, kurio kiekviena materijos dalelė griežtai laikėsi gamtos dėsnių, ir todėl nebuvo ten jokio chaoso;

2) Apreiškimas tvirtina Saulę esant sukurtą tik ketvirtą dieną, o mokslas — kad ji yra buvusi pačioj pradžioj, dar Žemei neatsiradus;

3) Apreiškimas kalba apie sukūrimą kažkokios dangaus tvirtumos, mokslas jos neranda ir visai ginčija jos buvimą;

4) Apreiškimas kalba apie šešias kūrimo dienas, mokslas tepriima tik keturias geogoniškas gadynes su trylika laikotarpių, reikalaudamas visam tam ne šešių dienų, bet milijonų metų;

5) Apreiškimas sako, kad pirma buvę sukurti augalai, paskui gyvūnai, mokslas tai ginčija nurodydamas, kad seniausiuose Žemės kloduose, kur pasirodo pirmieji suakmenėję augalai, ten pat randama ir suakmenėjusių gyvūnų liekanų, ir t. t. ir t. t.

Tų ir kitų skirtumų tarp Biblijos teksto ir mokslo teigimų buvimas yra faktas. Užginčyti jų negalima. Bet, antra vertus, mes negalime taip pat rinktis katrą nors vieną — Biblijos ar mokslo teigimą, atmesdami antrąjį. Gamta yra

taip pat Dievo knyga, kaip ir Biblija. Jei jų abiejų autorius yra Dievas, tai tarp Dievo žodžių, surašytų Šventrašty ir įbrėžtų Žemės kloduose, negali būti jokio pasipriešinimo. Dėl to katalikai egzegetai jau nuo senovės yra bandę bibliškojo šešiadienio pasakojimą sutaikyti su gamtamokslio duomenimis. Tam tikslui buvo sugalvota daugybė sumanių teorijų. Jas galima suskirstyti į dvi rūšis: vienos, aiškindamos kūrimo šešiadienį, atsižvelgia į mokslo faktus bei hipotezes, kitos remiasi vien egzegezės principais; dėl to pirmos vadinamos *konkordistiškomis,* antros — *egzegetiškomis.*

Pirmosios Biblijos žodį dieną (hebr. *jom*) ima *ilgo laikotarpio* prasme, taigi, jų išmanymu, pasaulis buvęs sukurtas ne per šešias 24 valandų dienas, bet per šešis neapibrėžto ilgio periodus. Taip yra mokinę Vigouroux, Corluy, Hamard'as, Kaulenas ir daugybė kitų egzegetų. Šioje hipotezėje Biblija su gamtamoksliu yra sutaikoma maždaug šiuo būdu:

I, 1. Pradžioje Dievas sutvėrė dangų ir žemę.	Šį tekstą atitinka sukūrimas miglynų materijos ir susidarymas žvaigždžių pagal Laplace'o bei kitų mokslininkų teorijas.
I, 2. Žemė buvo tyra ir tuščia, ir tamsybės buvo viršum gelmių.	Žemė pradžioj buvo tam tikra chaotiška masė, kurioj materijos elementai buvo sumišę, nebuvo šviesos, nes nebuvo užtektino karščio.
I, 3—5. Pirmoji diena. Ir Dievas tarė: Tepasidaro šviesa.	Tai reiškia, kad saulės šviesa, prasiskverbusi pro tirštus debesis, yra pradėjusi teikti žemės paviršiui šiek tiek šviesos, nors pati saulė pro debesis dar nebuvo matoma.
I, 6—8. Antroji diena. Ir Dievas tarė: Tepasidaro tvirtuma tarp vandenų, ir ji teatskiria vandenis nuo vandenų.	Tirštesnėms vandens dujoms su lietumi žemėn nukritus, vandenų dalis liko debesyse, kurių laikymąsi ore senovės žmonės ir aiškino tvirtumos neleidimu jiems nukristi.
I, 9—13. Trečioji diena. Ir Dievas tarė: Vandenys, kurie yra po dangumi, tesusi-	Žemei aušt ant, jos žievė rietėsi, iš čia vienos jos dalys kilo, kitos slūgo. Per tai iš jūrų iškilo sausžemiai, kuriuose atsirado augalai, iš

renka į vieną vietą ir tepasidaro sausuma <...>. Žemė teišželdina žaliuojančias žoles.	pradžių maži, vėliau milžiniški, iš kurių susidarė akmeninių anglių klodai.
I, 14—19. Ketvirtoji diena. Dievas tarė: Tepasidaro žiburiai dangaus tvirtumoje.	Žemei dar labiau atvėsus ir vandens ir angliarūgštės garams sumažėjus, oras prablaivo, ir saulė, mėnulis ir žvaigždės, buvę pirma nematomi, dabar pasirodė visoj savo skaistybėj.
I, 20—23. Penktoji diena. Dievas tarė: Vandenys teišduoda plaukiančias gyvas esybes ir sparnuočius viršum žemės.	Tai atitinka rastosios antrinės gadynės sluoksniuose milžiniškų roplių ir paukščių liekanos, kaip štai pleziozaurų, ichtiozaurų, pterodaktilių, sparnuotų driežų, milžiniškų varlių ir kitų kitokių.
I, 24—26. Šeštoji diena. Dievas tarė: Žemė teišveda gyvas esybes, galvijus, roplius ir laukinius žvėris.	Tai atitinka tretinės gadynės klodus, kuriuose randama suakmenėjusios liekanos įvairių žinduolių, kaip štai dinoterijų, mastodontų, beždžionių ir kt.
I, 26—30. Dievas tarė: Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą.	Čia prasideda ketvirtinė gadynė, kai irgi yra buvę milžiniškų gyvių, kaip štai mamutų, hipopotamų, nosragių, kurie buvo jau žmogaus bendralaikiai.

Šitoji konkordizmo hipotezė, kaip matome, *bendrais bruožais* gana gerai atitinka tiek Biblijos tekstą, tiek pirmykščius Žemės evoliucijos etapus.

Bet ji turi vieną gan žymią blogąją pusę, tai jos amžina *priklausomybė nuo gamtos mokslo evoliucijos*. Gamtamoksliui keičiantis, ji priversta jį vytis ir keisti savo įrodinėjimus. Be to, ji net ir patį Šv. Raštą iš dalies iškraipo, nes paprastam, visiems suprantamam žodžiui *jom — diena* pakiša gan nepaprastą neapibrėžtai ilgo laikotarpio prasmę.

Galop bandydama žūtbūt sutaikyti Biblijos šešiadienio pasakojimą su šių dienų gamtos mokslu, ji tyliai pripažįsta, kad Biblijoj esama *gamtos mokslo duomenų* apie pasaulio pradžią. Tuo tarpu jau nuo senovės daugelis

Šv. Rašto aiškintojų yra priėję įsitikinimą, kad Biblijos, kaip *Apreiškimo šaltinio,* tikslas yra teikti žmonijai *tikybos tiesų, o ne gamtamokslio žinių,* rodyti, kaip žmogus *turi eiti į dangų,* o ne tenkinti jo smalsumą moksliniais pasakojimais apie tai, *kuriais keliais Saulė, Mėnuo ir žvaigždės eina danguje.* Šią tiesą yra pažymėjęs Leonas XIII savo enciklikoje, išleistoje 1883 m. lapkričio 18 d., ir Biblijos komisija 1909 m. [10]

IV

Turėdami visa tai galvoje, daugelis egzegetų kūrimo šešiadieniui išaiškinti laikosi kitos, būtent *idealizmo hipotezės.* Jos šalininkai žodžiui *diena — jom* grąžina jo paprastą prasmę ir ne be pamato tvirtina, kad Mozė savo kūrimo šešiadienio pasakojime visai neturėjęs tikslo nurodyti chronologiškąją eilę, kuria atskiros būtybės buvę sukurtos. Jo *šešios dienos* — tai *šeši tos pat idėjos vaizdai.* Iš čia šiam aiškinimo būdui ir duotas *idealizmo hipotezės* vardas.

Senovėje jai buvo palankūs kai kurie Bažnyčios Tėvai, kaip štai Klemensas Aleksandrietis, šv. Atanazas; jos laikėsi šv. Augustinas ir Origenas. Šiandien ji turi šalininkų Vokietijoj ir Anglijoj, dabar jų yra net ir Prancūzijoj.

Savo pamatan ji deda šešiadienio *pasakojimo formą* ir *jo vidujinę idėją.* Šituo atžvilgiu Mozės kūrimo pasakojimas pripažįstamas *didaktinio istorinio turinio poema bei didaktiniu ir istoriniu pasakojimu poemos pavidalu.* Šiuo lengvai įsitikinsime, peržiūrėję iš eilės to pasakojimo tris ką tik minėtąsias savybes: didaktiškumą, istoriškumą ir poetiškumą.

I. Kad Mozės kūrimo pasakojimas yra *didaktiškas,* tai aišku iš to, kad jo tikslas yra teikti *pamokymą,* tik ne mokslinį, bet *religinį.* Ir iš tikrųjų jame randame labai svarbių pamokymų apie Dievą, pasaulį ir žmogų. Iš to pasakojimo sužinome, kad Dievas yra vienas, visagalis, kad tarp Jo įsakymo ir išsipildymo nėra jokio tarpo: Jis tarė — ir atlikta. Dėl to pasaulis yra Jo rankų padaras, taigi ir visa, kas yra pasauly, kyla iš Dievo, ir nėra nieko, kas iš Jo nekiltų. Toks pat Dievo padaras yra ir žmogus: jo kūnas imtas iš žemės, jo dvasia paties Dievo įkvėpta. Be to, Dievas yra ir geras: Jis rūpinasi žmonėmis, jų plėtimusi ir žemės užvaldymu, Jis laimina ir žmonių darbą,

[10] Tai darydami jie betgi niekam nedraudžia imti žodį *jom* ir ilgo laikotarpio prasme ir nesmerkia besilaikančių tos nuomonės.

kaip savo dieviškos kūrybos atvaizdą, ir religinį poilsį, kaip savo dieviško poilsio atminimą.

Mozės laikais visi šie pamokymai buvo reikalingi; jie brangūs ir šiandieną.

Bet šis Mozės pasakojimas visai nepretenduoja būti mokslinis. Biblija nėra mokslo vadovėlis. Jos kalba yra liaudies kalba; liaudis laikosi matomybių, Biblija taipgi.

II. Tačiau, antra vertus, Mozės pasakojimas nėra gryna fantazija, jis turi savyje ir *istorijos elementų*. Tiesa, Biblija nemokina istorijos dėl jos pačios, kaip gryno mokslo dalyko; ji teliečia istoriją tik tiek, kiek ši teliečia dogmą. Dėl buvimo, yra Biblijoje ir istorinių veikalų, kaip štai Karalių knygos, Evangelijos. Yra ir tokių, dėl kurių istoriškumo eina ginčas, kaip štai Tobijo, Jonos ir kt.

Reikia čia paaiškinti ir patį klausimą, *kas yra istorija*. Paprastai sakoma, kad tai yra nušvietimas *tikrai buvusių*[11] *įvykių*. Bet tą nušvietimą kiekviena gadynė ir beveik kiekviena tauta savaip suprasdavo.

Graikų ir Romos senovėje ir net Renesanso laikais į istoriją žiūrėta labiau kaip į meną negu kaip į mokslą. Vėliau yra atsiradusi istorija, remianti savo pasakojimus šaltinių duomenimis. Kuo ji virs ateity, sunku atspėti.

Iš to, kad koks pasakojimas yra istorinis, visai dar negalima spręsti, kad jis laikosi chronologinės tvarkos. Yra istorinių veikalų, kur chronologijos visai beveik nesilaikoma. Tas chronologijos nesilaikymas sutinkamas ne tik senovėj, bet ir naujesniais laikais. Pavyzdžiu čia gali būti šv. Vincento Pauliečio gyvenimas, parašytas kun. Abelly ir išleistas 1664 m. Kiek pavartę rasime ten perskyrimų, pažymėtų tokiomis antraštėmis kaip *šv. Vincento nuolankumas, šv. Vincento meilingumas, šv. Vincento tylumas* ir pan. Kiekviename šių perskyrimų autorius apžvelgia visą šventojo gyvenimą. Vadinasi, autoriaus labiau norėta pažadinti skaitytojus pamilti šventojo dorybes negu supažindinti su jo gyvenimo įvykiais.

Taigi istorijos prasmė buvo ir tebėra įvairi ir lanksti. Tuo remdamiesi mes turime teisę ir Mozės kūrimo pasakojimui pripažinti istoriškumą. Tai yra pažymėjusi ir Biblijos komisija 1909 metais. Bet jos atsakymui geriau suprasti reikia atsiminti, prieš kuriuos aiškinimus jis buvo nukreiptas. Faktiškai jis tėra pasmerkęs vien vadinamąją „iš rytų mitologijų skolinimo sistemą“. Apie 1890 ir 1905 m. jos yra laikęsi Fr. Lenormant'as, Loisy ir kt. Jų

[11] Taigi ne fiktyvių, ne pasakiškų, ne mitiškų, bet tikrų, realių.

išmanymu, Mozė, rašydamas savo kūrimo pasakojimą, yra kai ką skolinęs iš babiloniškų mitų, juos tik tikybos atžvilgiu tinkamai apkuopdamas. Biblijos komisija yra pareiškusi, kad Mozės pasakojime nėra *jokių mitologijos elementų.* Mozės pasakojimas turi, be abejo, *liaudies istorijos* pobūdį, bet turi „pamatą objektyvioj realybėj", nes Dievas iš tikrųjų yra sukūręs visus daiktus ir patį žmogų. Tai yra du istorijos faktų pavyzdžiai, kuriuodu Biblijos komisija yra pažymėjusi savo atsakyme.

Bet kad ir istorinis, visgi kūrimo pasakojimas nėra grynai chronologiškas. Mozė visą kūrimo darbą yra nupiešęs šešiuose idealiuose vaizduose. Ar tie vaizdai jam pačiam buvo stebuklingai apreikšti, ar jis yra juos ėmęs iš Adomą siekiančio padavimo, ar pats juos sugalvojęs, šie klausimai yra neišsprendžiami. Bet ar šiokia jų kilmė, ar tokia, neabejotina tik viena, kad jie su gamtamoksliu nei su chronologija neturi nieko bendra.

Dar labiau tai patvirtina trečioji Mozės pasakojimo savybė, jo poetiškumas.

III. Mozės kūrimo pasakojimas yra pateiktas aiškiai *poetiška forma.* Jis sudaro *poemą.* Šios pamatas yra *istorinis,* bet išdėstymo smulkmenos yra sugalvotos.

Poezija — tai idėjų didybė, tai žavinčių vaizdų blizgėjimas, tai užvis gilių ir galingų jausmų gyvumas, išreikštas karštu, harmoningu, dailiu stiliumi. Visos tautos yra jautusios reikalą panašias mintis, vaizdus, jausmus reikšti ypatinga kalba, visos savai poezijai teikdavo ypatingo papuošimo, kuris vadinosi *eiliavimu.*

Pirmutinė ir giliausia eiliavimo savybė yra *pasikartojimai.* Mat poezija pirmiausia yra jausmo kalba. Jausmas žymiai skiriasi nuo proto. Protas nuolat domisi, ieško visada ko nors naujo; jausmas paprastai maitinasi tais pat maloniais bei liūdnais atminimais.

Graikų ir romėnų poezijoje pasikartojimus sudarydavo taisyklingai pakaitomis einančios trumpos ir ilgos sąjamos. Pas mus pasikartojimus sudaro vienoks galutinių sąjamų skambėjimas bei *rimas.*

Kai jausmas būna dar stipresnis, pvz., lyriškoje poezijoje, atsiranda savaime net ištisos pasikartojamosios eilės. Senovės žydų eiliavimą sudarydavo *paralelizmas,* t. y. pakartojimas tos pat minties, tik kitokiais žodžiais. Jį lengvai galima matyti psalmėse.

Tuo remiantis nesunku įrodyti, kad ir Mozės kūrimo pasakojimas yra savotiška poema. Iš visų senovės epiškosios poezijos liekanų ji yra visų kilniausia. Jos pama-

te, kaip esame matę, glūdi didingiausia mintis. Bet pačiame pasakojime žymu autoriaus noras išdėstyti savo mintis poetišku būdu, t. y. pasigaunant poetiškų pakartojimų, paralelizmų. Tai matyti jau iš paties pasakojimo sandaros. Jis prasideda tam tikru prologu bei įžanga.

Pradžioje Dievas sutvėrė Dangų ir žemę.
O žemė buvo tyra ir tuščia,
Ir tamsybės buvo viršum gelmių.

Toliau eina pats pasakojimas. Jis susideda iš šešių strofų. Jų kiekvienoj aprašomas atskiras Dievo darbas. Kiekviena strofa baigiasi pasikartojančia eilute: „Ir buvo vakaras ir rytas", taip pat ir kita: „Ir matė Dievas, kad tai buvo gera".

Be to, kiekvienoj strofoj yra ir kitų pasikartojančių posakių, kaip štai: „Dievas tarė", „ir taip įvyko".

Galop prologą *(Pr 1, 1)* atitinka pasakojimo epilogas bei užbaiga *(Pr 2, 1—4)* [12].

Tuo būdu Mozės kūrimo pasakojimą reikia pripažinti neabejotina poema. O jei taip, tai, remiantis visų pripažinta tiesa, kad Biblijos tikslas yra mokyti tikybos tiesų, o ne gamtamokslio žinių, reikia priimti išvadą, kad Biblija ir gamtamokslis jokio taikinimo nereikalingi, nes Biblija ir mokslas kalba *ne apie tuos pat, bet apie visai skirtingus dalykus.* Mokslui rūpi žinoti, kaip pasaulis rutuliojosi, kaip ėjo pirmykštės floros ir faunos evoliucija. Biblija, palikdama visa tai nuošaliai, stengiasi vien pamokyti žmogų, kad visa, kas yra pasauly, kyla iš Dievo, kad Jis yra viso ko pradžia, kūrėjas ir valdovas.— Biblijos kalba yra liaudies kalba, ir tai dar liaudies, gyvenusios prieš kokius pusketvirto tūkstančio metų. Jei ir šiandien liaudis įvairiuose kraštuose nekiek mokslo dalykuose apsišvietusi, tai ką ir sakyti apie aną senovės liaudį. Ji vadovavosi vien jausmais ir sprendė pagal regimybę. Ji matė, pvz., kad aukštai laikosi debesys ir nekrinta, ji tą nekritimo priežastį ir pavadino „tvirtuma", padarydama ją atskira būtybe. Dėl to ji apsiriko; bet ji nė kiek nesuklydo priskirdama tą nekritimo priežastį Dievui. Vadinasi, čia ne mokslo klaida, tik terminologijos skirtumas.

Tas pat pasakytina ir apie šešias kūrimo dienas. Jos buvo reikalingos Mozei religinei tiesai išreikšti, ir jis jo-

[12] Idealizmo hipotezės aprašymą ėmėme iš „Notes prises au Cours du Brevet supérieur d'instruction religieuse de M. l'abbe Paquier. La Creation les origines de l'univers et de l'humanité // Le Catéchiste.— 1924—1925.— Nr. 1—2.

mis kaip tam tikra schema pasinaudojo. Bet jos yra vien religinės savaitės simbolis ir todėl neturi nieko bendra su geogoniškomis gadynėmis, lygiai kaip ir šešių dienų kūrimo laikas — su geogoniškų laikotarpių metų milijardais.

Tas pat pasakytina ir apie augalų ir gyvūnų atsiradimą žemėje. Ar jie yra pasirodę vienkart, kaip sako geologija, ar augalai jau yra augę prieš gyvūnus, kaip pasakoja Mozė, tai mums neturi jokios svarbos, nes Biblijai visai nerūpėjo čia chronologinę kūrimo tvarką nustatyti, bet tik pažymėti, kad *ir augalai, ir gyvūnai yra Dievo padarai, o ne kokie dievaičiai.*

Taip pat yra ir su kitais tariamais Biblijos nesutikimais su gamtos mokslu. Griežtai imant, jų nėra ir negali būti, nes Biblija kalba apie *vienus,* gamtos mokslas — apie *kitus* dalykus, arba jei ir apie tuos pat dalykus, ką ir mokslas, bet *ne tuo pačiu atžvilgiu.* Pvz., tas pats Mozės kūrimo pasakojimas kalba *apie visų daiktų santykį su Dievu,* o mokslas — apie *jų savitarpius santykius,* apie jų priežastingą sąryšį vienų su kitais.

Tuo būdu idealizmo hipotezė, skirdama griežtai religijos sritį nuo gamtos mokslo, padaro galą visiems Biblijos ir mokslo nesutikimų ginčams, ne tik *dabartiniams,* bet ir *būsimiems.* Todėl mokslininkai teplėtoja laisvai savo gamtos mokslą, o egzegetai tetyrinėja savo Bibliją. Tikri vienų ir antrų tyrimo rezultatai niekuomet neduos progos Biblijos ir mokslo konfliktams. Konfliktų tegali atsirasti vien tuomet, kai mokslininkų ar egzegetų bus suklysta ar nukrypta į šalį nuo griežtų mokslo metodų.

V

Remiantis šiais pamatais, galima pusėtinai nušviesti ir pagarsėjusį šiandien *gyvių kilmės klausimą.* Senovėje jo nebūta, nes krikščionys, tenkindamiesi Biblijos pasakymu, kad visus gyvius yra Dievas sukūręs, visai nė nekėlė klausimo: *kaip, kokiu būdu* gyviai yra atsiradę žemėje. Mokslui gi šis klausimas labiausiai rūpi. Dėl to zoologai stengiasi pažinti ne tiktai kiekvieną gyvį atskirai, bet ir sužinoti, *kokie* yra buvę tolimiausi to gyvio protėviai.

Savo atsakymuose į šį klausimą gamtininkai yra suskilę į dvi dalis: vieni tvirtina, kad kiekvienas *gyvis gimdo visados tos pat veislės gyvį* ir todėl, eidami atgal gimdymo eilėmis, visados prieisime tos pat veislės to gyvio protėvius; kiti mano, kad tam tikro gyvio protėviai gali

būti *visai kitos veislės* negu pats gyvis. Kitaip sakant, vieni stovi už *veislių nekintamybę,* antri — už jų kintamybę. Pirmieji vadinasi *fiksistai,* antrieji — *transformistai.* Ir vieni, ir antri sutinka, kad gyviuose esama tam tikro *rutuliojimosi* bei *evoliucijos;* skiriasi tuo, kad fiksistai evoliucijai tepripažįsta galią *vien gyvių rūšims gaminti,* o transformistai mano, kad evoliucija galinti privesti gyvį net prie savo *veislės perkeitimo.* Ką apie tai manyti?

Pirmiausia reikia čia pažymėti, kad transformizmas, kaip siekiąs už *patyrimo ribų,* tėra vien gryna hipotezė. Dėl buvimo, yra kai kurių jai palankių faktų, bet esama ir kitų faktų, sudarančių jai nenuveikiamų sunkenybių [13]. Vienas iš tokių yra tariamasis žemesnės veislės gyvio virtimas aukštesnės veislės gyviu. Transformistų išmanymu, tas virtimas įvykstąs nepastebimai, gyviui kitėjant palengvėl, per labai ilgą laiką. Bet jei tas būtų tiesa, tai tarp žemesnės veislės gyvio, pvz., beždžionės, ir aukštesnės veislės — žmogaus turėtų būti didelė daugybė *tarpinių gyvių,* tam tikrų žmogbeždžionių ar beždžionžmogių. Bet kasinėjant žemę, kad ir rasta jos kloduose daugybė suakmenėjusių liekanų įvairių dingusių gyvių, tarp jų beždžionių ir žmonių, bet ik šiol niekam dar nepavyko iškasti jokių *neabejotino* beždžionžmogio griaučių bei kaulų.

Dėl buvimo, yra mokslininkų, kurie tikisi surasią ilgainiui beždžionžmogio liekanų. Bet toks tikėjimas moksle neturi jokios vertės. Taigi šiandien taip reklamuojamas transformizmas yra vien hipotezė, spėliojimas, bet nieku gyvu nėra griežtojo mokslo duomuo. Jei jis nūn tarp netikėlių randa pritarimo, tai vien dėl to, kad jis laikomas patogiu ginklu Dievo kūrimui griauti. Mat transformizmu tikimasi galėsiant pašalinti „Dievo hipotezę". Bet ši viltis yra be pamato, nes kad ir galima transformizmu aiškinti įvairių gyvių kitimą, tačiau jis nieko negali pasakyti apie *pačių tų gyvių pradžią.* Kad kitimas galėtų eiti, pirma reikia, kad *jau būtų keletas ar bent vienas gyvis.* Į klausimą gi, *iš kur ir kaip* yra atsiradusi žemėje gyvybė, transformizmas neturi jokio rimto atsakymo. Išvedžioti *gyvybę iš negyvos materijos* — yra tai skelbti pasakas, nes visos netikėlių mokslininkų pastangos sukurti gyvybę iš negyvos materijos eksperimento būdu yra nuėję niekais. Biologijos aksiomos, kad gyvybė tegali kilti vien iš gyvybės (omne vivum ex vivo, omne vivum ex ovo, omnis cellula ex cellula), tebestovi tvirtai po šiai dienai, kaip tai

[13] Žr. *Chinchole Guibertet.* Les origines.— Paris, Letouzey, 1923.— P. 248—252.

nepaneigiamai yra įrodęs garsusis gamtininkas L. Pasteuras.

Tuo būdu tiek savaimį gimimą (generatio aeqvivoca), tiek transformizmą, žiūrint į juodu vien mokslo atžvilgiu, reikia pripažinti neturinčiais tvirto mokslinio pagrindo. Vadinasi, tikrojo mokslo atsakymas čia yra neigiamas.

Nūn pažiūrėkime, ką sako apie savaimį gimimą ir transformizmą Apreiškimas ir krikščioniškoji teologija. Patogumo dėlei padalinkime šį klausimą į dvi dalis: 1) augalų ir gyvių pradžia ir 2) pirmųjų žmonių atsiradimas.

1. Augalų pradžią Biblija aprašo šiais žodžiais: „Ir tarė (Dievas): Žemė teišželdina žaliuojančias žoles.., ir vaisinius medžius" *(Pr 1, 11)*. Apie gyvius ten pat pasakyta: „Dievas dar tarė: Vandenys teišduoda plaukiančias gyvas esybes ir sparnuočius.., Žemė teišveda gyvas esybes, galvijus ir roplius ir laukinius žvėris" *(Pr 1, 20, 24)*. Tais žodžiais konstatuojama, kad Dievas *savo žodžiu* yra sukūręs ir augalus, ir visus gyvius. Bet *kokiu būdu ir kaip* yra sukūręs, Biblijoje nieko nepasakyta. Dėl to katalikas mokslininkas čia yra visai laisvas. Jis gali manyti, kad augalai ir gyviai yra atsiradę susyk *vienkarčiu Dievo kūrimo aktu;* jis turi lygią teisę laikytis ir priešingos nuomonės, kad augalai ir gyviai *rutuliojosi ilgos evoliucijos būdu,* kaip to reikalauja *transformizmo hipotezė.* Bendri Biblijos posakiai „žemė teišželdina", „vandenys, žemė teišduoda" duodasi ir vienaip, ir antraip aiškinami. Dėl to naujesniais laikais atsiranda ir tarp katalikų ne tik fiksistų, bet ir transformistų[14]. Pastarieji nieko neturi prieš transformizmą, kaip patogią gamtamokslio hipotezę, nesutinka tik laikyti jo tikra mokslo tiesa, nes jis tebėra dar jokiais griežtais įrodymais nepagrįstas ir pasilieka vien tikimybės ribose.

2. Bet kad ir duotųsi transformizmas taikomas augalams ir gyviams, kyla čia naujas klausimas, ar Biblija ir teologija leidžia *taikyti transformizmą žmogui?* Kitaip sakant, ar leista katalikui laikytis pažiūros į žmogų kaip

[14] Žr., pvz., *P. Teilhard'o de Chardino* straipsnį jėzuitų laikraštyje „Études" 1921 m. birželio 5 d. antrašte: „Commentse pose aujourd'hui la question du transformisme". Autorius ten rašo: „L'interpétalion transformiste des choses (si on reduit à son élément essentiel...) ne cessepas être une solution qui semble s'imposer. De plus en plus nettement, elle apparait comme la seule explication possible de la distribution morphologique temporelle, géographique des êtres, vivants". O Leveno univ. prof. *H. de Dorlodot* yra parašęs knygą „Le Darvinisme au point de vue de l'orthodoxie catholique. Vol. 1: L'origine des espéces" (Bruxelles, Vromant, 1921.— P. 193, in — 16), kur įrodinėja transformizmą esant nepriešingą mūsų tikybos mokslui.

ilgos *evoliucijos padarą* ir pripažinti iš čia kylančią jo giminystę su žemesniais gyviais?

Apie tai katalikų mokslininkų buvo išreikšta daug visokių nuomonių, o dar daugiau — nekatalikų. Vienos jų yra grynai materialistinės, kitos — daugiau ar mažiau *kreacionistinės.*

Materialistinėse teorijose visas žmogus, kaip jis yra, su kūnu, siela ir protu, tepripažįstamas vien evoliucijos ir transformizmo padaru. Katalikui, tikinčiam, kad žmoguje, be kūno, yra ir nemarioji, Dievo sukurtoji siela, panašios materialistinės pažiūros yra visai nepriimtinos; tarp materijos ir žmogaus dvasios, galinčios mintyti ir protauti, glūdi neperžengiama bedugnė. Pagaliau Biblijos pasakojimas apie žmogaus (o ypatingai Ievos) sukūrimą atrodo visai nesutaikomas su absoliučiu žmogaus išsirutuliojimu iš žemesnių gyvių.

O dėl kreacionistinių teorijų, tai jos visos sutinka dėl to, kad žmogaus *sielos sukūrimą* pripažįsta Dievui. Skiriasi vien *žmogaus kūno kilmės* klausimu. Vienos iš tų teorijų mano, kad žmogaus kūnas yra tikrai evoliucijos padaras ir išsirutuliojęs transformizmo keliais iš gyvulio kūno: mat kai šis besirutuliodamas yra galop tapęs panašus į žmogišką, tuomet Dievas paėmęs tą kūną ir įkvėpęs į jį dvasinę sielą, ir tuo būdu atsiradęs pirmasis žmogus. Ką manyti apie šią pažiūrą?

Čia pirmiausia reikia pažymėti, jog kas kita *galimumas,* o kas kita — *tikrenybė* bei faktas. Ar Dievas galėjo *tuo būdu* žmogų sukurti? Be abejo, *galėjo,* nes žmogus nuo gyvulio daugiausia skiriasi *savo siela.* Kūno atžvilgiu skirtumas yra neabejotinai mažesnis. Todėl pripažinę, kad sielą Dievas yra sukūręs, negalime ginčyti, kad žmogaus kūnui sukurti Dievas *galėjęs* pasinaudoti ir evoliucijos mechanizmu.

Bet ar taip buvę iš tikrųjų? Ar Dievas yra naudojęsis transformizmu, tai yra visai kitas klausimas. Čia pirmiausia mums reikia atsižvelgti į Dievo Apreiškimą. Tenai gi pasakyta, kad „Viešpats Dievas padarė iš žemės molio žmogų ir įkvėpė į jo veidą gyvybės kvapą“ *(Pr 2, 7).* Vadinasi, aiškiai skiriama *kūnas* nuo *sielos.* O prieš sukuriant žmogų, Dievas „tarė: Padarykime žmogų“ *(Pr 1, 26).* Tie žodžiai rodo *tiesioginį* ir *betarpiškąjį* Dievo dalyvavimą kūrime *tiek žmogaus kūno, tiek ir jo sielos.*

Tiesa, molis, apie kurį kalba Biblija, galėjo būti ir *organiškoji, evoliucijos apdirbtoji materija,* bet kad toji evoliucija pati viena būtų galėjusi išdirbti visą žmogaus

kūną, *vien tik antrykštėms priežastims beveikiant, o Dievui visai evoliucijon nesikišant ir jos tinkamai* nekreipiant, tai atrodo nesutaikoma nei su paties Dievo žodžiais „Padarykime žmogų", nei su Jo veikimu: „Viešpats Dievas padarė iš žemės molio žmogų". Dėl to Biblijos komisija 1909 m. birželio 30 d. yra paskelbusi, kad žmogus yra *ypatingo Dievo kūrimo padaras.*

Iš čia matome, kad katalikui priimtinos tik tokios žmogaus kūrimo teorijos, kurios net ir *žmogaus kūno kūrimo* klausimu pripažįsta *betarpišką Dievo įsikišimą.* Turėdami tai galvoje, kai kurie katalikai transformistai yra iškėlę šitokią naują hipotezę: evoliucija palengvėl tobulinusi gyvijos karalystę; tam tikru momentu Dievas yra paėmęs gyvulio kūną, padaręs jame *tam tikrų pataisų bei patobulinimų,* taip kad tas gyvulio kūnas tapęs identiškas mūsų kūnui. Kai žmogaus kūnas tuo būdu buvo sukurtas iš „molio", organizuoto ir evoliucijos apdirbto, Dievas įkvėpė į jį galop protingąją sielą.

Ši teorija neprieštarauja nei Biblijos pasakojimui, nei teorijos reikalavimams. Taigi negalima smerkti nei per drąsiais laikyti tų mokslo vyrų, kurie iš pamėgimo evoliucijos laikytųsi tos teorijos.

Bet ar *yra būtina* pripažinti evoliuciją bei transformizmą? Ar fiksizmo teorija, laikanti gyvių veisles nekintamomis, yra visai nustojusi moksle reikšmės? Griežtai imant, atsakyti į tai tenka neigiamai, nes kaip kitur, taip ir pačiame Lietuvos universitete yra ne tik transformistų, bet ir fiksizmo šalininkų. Gerb. prof. Ivanauskas guldo galvą už evoliuciją ir transformizmą, o lygiai gerbiamas prof. Landau savo pagarsėjusioje pernykštėje paskaitoje „Biologinė reliatyvybės teorija" yra gan aiškiai pasisakęs, jog nerandąs užtektinų pagrindų trauktis nuo fiksizmo, nes gamtoje kiekvienas gyvis yra savotiškai tobulas, kaip turįs visa, ko reikia jo gyvybei ir veislei palaikyti, ir dėl to neturįs užtektino pamato keistis.

Taigi visiško aiškumo tuo klausimu dar nėra: gal augalų ir gyvių veislės keitėsi, gal ir ne. Kas laikosi veislių kitimo, tas daro tai dažniausiai ne dėl mokslinių įrodymų, bet vien dėl savo subjektyvaus įsitikinimo. Daugeliui transformizmas yra vien *tikėjimo* bei *skonio* dalykas.

Bet ir sutikus pripažinti veislių kitimą, lieka neišspręstas naujas klausimas: *kaip veislės keitėsi,* ar pamažėl, kaip yra manęs Darwinas, Haeckelis ir kt., ar tam tikrais šuoliais, kaip to reikalauja H. de Wrieso ūmių mutacijų teorija. O kadangi transformizmas remiasi daugiausia pavel-

dėjimu, tai reiktų giliau patyrinėti garsius tuo klausimu Gregoro Mendelio raštus. Be to visas, teoriškai taip žavįs transformizmas tebepanėši į gražų, bet ore tekabantį rūmą ir todėl neįstengia fiksizmo nuveikti. Negriauna veislių pastovumo nė hibridų (pvz., mulo) buvimas, nes mulas, kad ir atrodo kitos veislės negu jo tėvai asilas ir kumelė, bet toliau veisdamasis jis savo ainijoje vėl grįžta pirmykštėn arklio ar asilo veislėn. Tas pat pasakytina ir apie kitus hibridus.

Už veislių kitimą atrodo kalbąs veislių šakojimasis *įvairiomis rūšimis.* Bet būdamas apribotas *vienos veislės* ribose, tasai rūšių transformizmas nėra absoliutus ir veislių pastovumo negali sugriauti. Dėl to kai kurie katalikai transformistai (kaip štai A. R. Wallace) yra priėję išvadą, kad transformizmą griežtai išaiškinti tegalima vien aukštesnių protingų būtybių natūralion gyvių evoliucijon įsikišimu. Veislės skaidėsi rūšimis. Šioms veislės ribų peršokti neįstengiant, ateidavusios pagalbon aukštesnės protingos būtybės ir lyg kelte perkeldavusios iš vienos veislės kiton, artimiausion [15].

Ši hipotezė, kad ir rimtai pagrindžia transformizmą, mokslininkams materialistams nepatinka dėl joj neva glūdinčio teologiškojo elemento. Jie yra linkę laikytis įsikibę grynai materialistinio transformizmo. Šis juos žavi tuo, kad apsieina be aukštesnių protingų būtybių ir teikia galimumo visus augalus ir gyvius susieti giminystės raiščiais ir „natūraliu būdu" išaiškinti tiek jų panašumus, tiek ir skirtumus. Skirtumai nušviečia jiems augmenijos ir gyvūnijos išsišakojimą, panašumai rodo visoj organiškoj gamtoj vieno tam tikro plano buvimą. Dėl to šiandienėj botanikoj ir zoologijoj transformizmas laikomas patogia

[15] *Lecomte.* Le Darvinisme et l'origine del'homme.— Paris, Palmé, 1873.— P. 2—3. Ši pažiūra randa sau iš dalies patvirtinimą paties šv. Tomo Akviniečio raštuose, nes, pvz., vienur jis tvirtina, kad dieviškoji išmintis „diversis rebus diversos rectores praeposuit" (1. 9. 100, 1. ad 3), kitur tuos „rectores" dar aiškiau apibrėžia sakydamas: „unaquaeque res visibilis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi praepositam" (De div. quaest. LXXXIII, 79); trečiur dar konkrečiau angelų funkcijas specializuoja tardamas: „praesunt animalium nativitati et virgultorum et plantationum et ceterarum rerum incrementis" (In Num. hom. XIV). Tuo remiantis yra pamato manyti, kad pasaulio kūrimo darbe dangiškosios dvasios nebuvo vien smalsios žiūrovės, bet ir aktyvios Dievo padėjėjos, bent augmenijos ir gyvūnijos besiplėtojime. Pažiūra į dangiškąsias dvasias, amžinai giedančias Dievui: „Šventas, Šventas, Šventas, Galybių Viešpats", be abejo, yra kilni, bet kažin ar nebūtų dar kilnesnė, jei įsivaizduotume, jog tos pat dvasios gieda tą pat giesmę *dalyvaudamos pasaulio kūrimo darbe* kaip Dievo valios vykdytojos?..

darbine hipoteze, teikiančia ne vieną mokslui naudingą patarnavimą.

Išpūsdami tų patarnavimų svarbą, netikį transformistai dažnai eina dar toliau ir savo materialistinį transformizmą versdami dogma drįsta net visai neigti kūrimą. Bet atmesdami aukščiausiąją kuriančiąją Būtybę, jie kartu gauna visus savo aiškinimus remti *vien aklu, atsitiktinai gamtoj veikusių jėgų besigrūmimu*. Bet tokiu aiškinimu tenkintis tegali nebent nebrendęs bei nekritiškas protas. Žmogus, giliau galvojęs, aiškiai mato, kad tuo būdu nėra galimumo nei gyvybės pradžios įtikinamai išaiškinti, nei vieno organiškoj gamtoj plano buvimą moksliškai įrodyti. Abu tuodu faktu lieka lengvai suprantami ir neabejotini, pripažinus augmenijos ir gyvūnijos pradžią vien aukščiausios kuriančios ir tvarkančios Išminties padaru, nes protą visai patenkinti tegali tik gilesnė kreacionizmo ir transformizmo sintezė. Dėl to, kaip jau anksčiau esame matę, katalikų teologija nėra absoliuti transformizmo smerkėja. Ji nedraudžia jo taikyti augmenijai ir gyvūnijai, jo taikymą žmogui tepripažįsta leistiną vien žmogaus kūnui, ir tai tik su tam tikrais anksčiau pažymėtais apribojimais; žmogaus gi sielai, kaip tiesioginiam Dievo padarui, laiko transformizmą visai nepritaikomu, nes žmogaus panašumas į gyvulius baigiasi jo kūnu; savo sielą jis pridera aukštesniam pasauliui: *per ją jis yra sukurtas ne pagal gyvulio, bet pagal Dievo paveikslą ir panašumą*, kaip tai ir pažymėta Biblijos pradžioje.

VI

Tasai žmogų iš gyvulių išskiriąs panašumas į Dievą pasireiškia pirmiausia žmogui įgimta *kūrimo galia*. Dievas, visa ko Kūrėjas, norėjo, kad ir žmogus, Jo paveikslas, taptų mažu *kūrėjėliu*, išradinėtų ir kurtų naujus sau reikalingus daiktus ir tuo papildytų Dievo kūrimo darbą žemėje. Ir žmogus darė tai nuo pat savo atsiradimo. Tai matome iš pirmųjų žmonijos pėdsakų, iš seniausių žmogaus būstinių, iš nubrėžtų olų sienose senovės žvėrių paveikslų, iš užsilikusių titnago kirvukų ir kitokių įvairių pabūklų ir papuošalų.

Gyvulių pasaulyje, net ir artimiausių žmogui (kaip štai beždžionės), nieko panašaus nerandame. Jos jokio išradimo nėra padarę, jokio elementariausio prietaiso nėra pasigaminę, nors laiko tam yra turėję net daugiau, būdamos, transformistų išmanymu, daug senesnės už žmogų.

Žiūrint materialisto akimis, tasai skirtumas kūrybos atžvilgiu yra tiesiog neišaiškinamas. Nes klausimui: dėl ko žmogaus kūryba yra beribė, o gyvulių nė kiek nesiplečianti, tėra tik vienas racionalus atsakymas: negavę iš Dievo einančios *kūrybinės, nemarios dvasios,* gyvuliai ir nesugeba nieko sukurti. Visa, ką jie padaro, kaip štai paukštis — lizdą, bitė — korį, voras — voratinklį ir t. t., eina iš jų instinkto ir tedera vien jų gyvybei bei veislei palaikyti. *Toliau už to tikslo jų „kūryba"* nesiekia. Todėl jų „kūryba" yra vien *statiška, nesąmoninga, minimali,* o žmogaus kūryba yra *dinamiška, sąmoninga, beribė.* Visa mūsų šių dienų aukštoji kultūra, visi išradimai susisiekimo srity, visi architektūros, technikos, literatūros ir tapybos šedevrai yra tos beribės žmogaus kūrybos padarai, jam įgimtos *kūrimo galios* vaisiai. Tokią kūrimo galią yra turėjęs jau ir pirmasis, mums nežinomu būdu iš Dievo rankų išėjęs žmogus.

Arčiau nupiešti jo fizinę išvaizdą mokslas nesugeba, bet turi duomenų manyti jį — net ir po nuopuolio — nepanėšėjus į gyvulį, nes turėjus tikrą protą ir laisvą valią, sugebėjus prieiti pažinimo savo sielos ir Kūrėjo Dievo, o drauge ir savo moralinės atsakomybės ir pareigos Dievą gerbti.

Tiesa, mes negalime pasakyti jį turėjus platų mokslą, žinojus gamtos paslaptis ir sugebėjus sunaudoti visas materialias pasaulio energijas. Tačiau sukurtas pažangai, jis savo ainijoj yra palengvėl ženges priekin visose mokslo ir technikos srityse ir tuo nuo pat savo atsiradimo skyrėsi nuo gyvulių, neįstengiančių nė žingsnio pirmyn pažengti. Todėl žmogus nėra pakilęs iš gyvulybės į dabartinį savo aukštį, bet, pačiu sukūrimo aktu gavęs protingą, nemarią sielą, jis nuolat žengia, rutuliojasi iš žemesnio kultūros laipsnio į aukštesnį.

Toji kultūra pradžioj, be abejo, yra buvusi prastoka. Pastatyti patogioj srity, kurios geografinė padėtis arčiau mums lieka nežinoma, pirmieji žmonės yra gyvenę misdami žemės vaisiais. Ainijai daugėjant, teko kelti žemės kultūrą, didinant jos derlių arba sumaniau medžiojant. Tam tikslui žmonės yra pasigaminę įvairių prietaisų ir ginklų. Juos darėsi jie iš pirmos pasitaikiusios medžiagos, kaip štai iš akmens, vėliau ją tinkamiau apdirbdami. Ilgainiui žmonės yra susipažinę su metalais.

Ainijai dar labiau daugėjant ir civilizacijai kylant, atsirado neišvengiamų susirėmimų ir kovų, ypač dėl maisto. Pirmykštėj vietoj pasidarius gyventi ankštoka, teko noroms

nenoroms skirtis. Gyvesni ir stipresni ėjo ieškotis sau maisto ir ramybės kitur. Nešdamiesi su savimi šeimynų tradicijas ir ginklų darymo meną, jie pradėjo kolonizuoti žemės paviršių. Civilizacijai pirmykštėj vietoj tolyn kylant, išeiviai, klaidžiodami kultūros neliestose šalyse, gaudavo patirti vargo ir įvairių pavojų. Vieni, užėję turtingesnių sričių, ilgainiui iškildavo kultūrėdami; kiti, patekę į nederlingus bei gyvenimui nepatogius plotus, gaudavo skursti ir net iš dalies išsigimti.

Be to, klimatui, maistui ir kitoms gyvenimo aplinkybėms žiloje priešistorinėje gadynėje daug smarkiau veikiant, keitėsi iš dalies ir žmonių išvaizda. Iš čia ilgainiui atsirado įvairių žmonių rasių, baltų ir varsuotų.

Toks tai bendrais bruožais yra buvęs žmonijos evoliucijos vaizdas. Jį patvirtina tiek senovės istorija, tiek ir pati priešistorė. Tas vaizdas turi svarbos tuo atžvilgiu, kad jis nušviečia mums du svarbiausius faktus: pirma, žmonių prigimties vienumą, o antra — jų nepaliaujamą žengimą pirmyn.

To pirmyn žengimo tempas yra ir buvo nelygus. Šiandien civilizuoti kraštai kyla greičiau, o necivilizuoti lėčiau. Senovėj tas kilimas yra buvęs dar lėtesnis. Dėl to šių dienų mokslininkai tvirtina žmoniją esant daug senesnę negu viduramžiais manyta. Jų išmanymu, žmonijos pradžios reikią ieškoti pastarojoje *ketvirtinėje gadynėje.* Kiti, drąsesni, nukelia žmonių atsiradimą net į dar senesnę, *tretinę gadynę.*

Pavertę tas gadynes metais, jie žmonijos senumui gauna milijonus metų. Kam tai patinka, gali sau sveikas tuo tikėti, nes Biblija apie žmogaus pradžią tepažymi tik tiek, kad jis buvo sukurtas *po augalų ir gyvūnų,* pačioj kūrimo šešiadienio pabaigoj, *bet kada, prieš kiek metų,* apie tai jokių nurodymų neduoda. Taigi ar žmogus yra sukurtas prieš 10 000, ar prieš 100 000, ar prieš 1 000 000 metų, tikybai vis tiek, nes, pačios Biblijos pasakymu, Dievui viena diena yra kaip tūkstantis metų. Dėl to ir Katalikų Bažnyčia griežtai nustatytos pirmųjų žmonių kūrimo chronologijos neturėjo ir neturi. Chronologija yra tam tikras mokslo dalykas, o Biblijai, kaip anksčiau esame matę, rūpi ne mokslas, bet tikybos dalykai.

1926 04 26
Kaunas

KATALIKIŠKOJO TRANSFORMIZMO 50 METŲ JUBILIEJUS (1871—1921)

Praeitame straipsny esame trumpai nurodę, koks transformizmas katalikui yra priimtinas, koks ne. Čia žvilgtelsime atgal į katalikiško transformizmo praeitį ir nurodysime dabartinį jo būvį.

Transformizmu vadinama teorija, kuri augmenijos ir gyvūnijos veisles laiko kintamomis ir tuo jų kitimu aiškina floros ir faunos išsirutuliojimą žemėje. Kaip toksai, transformizmas pripažįsta gyvoje gamtoje evoliuciją bei raidą.

Transformizmui priešinga yra *fiksizmo* teorija. Ji augmenijos ir gyvijos veislių kitimą absoliučiai paneigia ir jokios gamtoje evoliucijos nepripažįsta. Fiksistų išmanymu, augalų bei gyvūnų veislės lieka amžinai pastovios, nekintančios.

Fiksizmas daugiausia šalininkų teturi tarp teologų, kurių dauguma po šiai dienai tebelaiko visą augmeniją ir gyviją tiesioginiu Dievo kūrimo padaru. „Visos jų veislės to paties Dievo tapę palaimintos, *geromis* pripažintos, taigi ir esą nereikalingos jokio patobulinimo evoliucijos būdu."

Gamtininkai beveik visi laikosi transformizmo, kuris šiandieną, galima sakyti, ir yra virtęs bendra gamtos tyrėjų pažiūra. Tačiau turime čia pažymėti, kad transformizmo esama ne vienos rūšies. Jų svarbiausios yra trys: transformizmas lamarckinis, transformizmas darvininis ir galop transformizmas katalikiškasis. Šiame straipsny kalbėsime vien apie pastarąjį.

Jo autorium yra katalikų zoologas profesorius *G. Mivartas*. Jis 1871 m. yra išleidęs Londone veikalą „On the Genesis of species", kuriame pirmą kartą iš katalikų šalies išreikšta teorija apie rūšių kitimą apskritai ir apie *žmogaus kūno išsirutuliojimą* iš žemesnių *gyvių*. O dėl žmo-

gaus sielos, tai Mivartas drauge su visais katalikų teologais laikė ją tiesioginio Dievo kūrimo padaru. Ši teorija pavadinta *katalikiškuoju darvinizmu,* bet, mūsų išmanymu, jai labiau pritinka kat. transformizmo vardas; dėl to mes ją toliau taip ir vadinsime.

Savo pasirodymu ji padalino katalikus į du būriu: vieni ją su džiaugsmu yra priėmę kaip tinkamiausią ginklą kovai su bedieviškuoju darvinizmu, kuris anais laikais (1870—1895) buvo įsivyravęs visose gamtamokslio šakose. Tos Mivarto teorijos šalininkai stengėsi ją teologiškai pateisinti nurodinėdami, kad ji nėra visai nauja, kad panašias pažiūras buvo jau pirmais Krikščionybės amžiais išreiškę Bažnyčios Tėvai šv. Augustinas ir šv. Ambraziejus. Tos taktikos laikėsi katalikai „pažangininkai".

Visai kitomis akimis yra pažiūrėję į Mivarto hipotezę katalikai konservatistai. Šie kategoriškai paskelbė ją tiek esant tevertą, kiek ir pats bedieviškasis darvinizmas. Jie tikino radę joje daug neaiškumų, nekonsekvencijų ir nutylėjimų, todėl ir buvo tikri, kad Roma greit ją pasmerksianti. Tai atrodė labai panašu į tiesą. Mivarto priešams iš čia buvo daug vilties, o jo draugams — daug susirūpinimo. Tačiau Bažnyčia tarėsi būsiant geriau šiuo klausimu savo autoritetingo balso tuo tarpu visai nekelti. Tuo būdu Mivarto teorija tebėra po šiai dienai Romos nei pagirta, nei pasmerkta, bet kat. teologų (pvz., Tanquerey'o ir kt.) laikoma per drąsi (temeraria).

Šiandien nuo anų laikų yra jau praslinkę 50 metų. Per tą laiką turėta daug progų tiek už, tiek prieš kat. transformizmą stoti žodžiais ir darbais. Kaipgi nūn atrodo ši tiek ginčų sukėlusi problema? Ypač kaip katalikų mokslininkų žiūrima į natūralios žmogaus kūno iš žemesnių gyvių kilmės hipotezę?

Konservatistai katalikų teologai griežtai ją smerkia. *M. J. Scheebenas*[1], pvz., savo plačiame teologijos vadovėly nuomonę apie gyvuliškąją žmogaus kūno kilmę vadina tiesiog eretiška. *Hurteris*[2] laiko ją absoliučiai klaidinga, kaip prieštaraujančia protui ir Šv. Raštui. Net ir Pohle[3], kurs kitur pasirodo švelnesnių pažiūrų šalininkas, Mivarto teoriją kategoriškai atmeta. Jo išmanymu, ji, „kad ir nesanti gal eretiška, visgi prieštaraujanti tiek na-

[1] *Scheeben M. J.* Lehrbuch der Dogmatik.— 1878.— T. 2.— S. 144.

[2] *Hurter H.* Teol. Dogm. Compendium Oeniponti.— 1900.— T. 2[10].— P. 232.

[3] *Pohle.* Lehrbuch der Dogmatik.— 1908.— T. 13.— S. 424.

tūraliai Biblijos žodžių prasmei, tiek pačiam krikščioniškam kūrimo supratimui".

Nuo konservatistų dogmatikų neatsilieka ir konservatistai egzegetai. Jie kelia daugybę įrodymų už tiesioginį Dievo įsikišimą į žmogaus kūno kūrimą. Kas norėtų arčiau susipažinti su tais įrodymais, tepaskaito Hummelauerio [4], A. Schoepferio [5] ir kt. atitinkamus veikalus.

Tačiau netrūksta teologų (kaip štai Ardouin, Delsaux, Duilhé de Saint-Projet ir kt.), kurie nesibaido transformizmo apskritai ir net jo pritaikymo žmogaus kūno genezei moksliškai išaiškinti. Jie nurodo, kad visa Biblijos kūrimo istorija yra perdėm antropomorfiška ir kad todėl aprašytąjį ten žmogaus kūno iš žemės kūrimo būdą reikia imti platesne prasme. Be to, iš Biblijos pasakojimo apie žmogaus kūrimą savaime aišku, jog to pasakojimo tikslas buvęs pamokyti žmogų, kad ir jo kūnas taip pat kaip ir kiti daiktai yra Dievo sukurtas. Bet į klausimus: *kaip* Dievas yra sukūręs žmogaus kūną, *kiek* tam darbui sunaudojęs laiko: vieną sekundę ar milijonus metų, o taipgi ir kas tai buvo tas *žemės molis*, iš kurio žmogaus kūnas buvo sukurtas, ar tai buvo *neorganinė* materija, ar organinė ir t. t., atsakymo Biblijoje visai nerandame. Taigi ką Hummelaueris ir kiti egzegetai sako įrodinėdami tiesioginį Dievo įsikišimą į žmogaus kūno (o ypač Ievos) kūrimą, visa tai neturi nusveriančios vertės, nes galima tai gerai sutaikyti ir su priešinga nuomone, remiantis žinomąja vizijos hipoteze, kuriai net ir pats Hummelaueris pripažįsta nemaža svarbos [6]. Ir iš tikrųjų iš paties Biblijos teksto matome, jog, Dievui kuriant Ievos kūną, Adomas buvęs *užmigdytas,* taigi Ievos kūrimą jis yra matęs tam tikrame dvasios regėjime bei vizijoje. Iš čia galima spėti, kad Adomui panašioj vizijoj buvęs apreikštas ir jo paties kūno sukūrimas. Bet vizijoje paprastai nurodoma, kas darosi bei kas įvyksta, *o ne kaip darosi ir kaip įvyks.* Visiškos tapatybės tarp realybės ir vizijos paprastai nebūna.

Be biblinių, dauguma teologų daro dar transformizmui ir kitų priekaištų, imamų iš paties gamtamokslio. Šie, galima sakyti, yra daug svarbesni negu teologiniai, nes,

[4] *Hummelauer S. J.* Comment in Genesim Parisiis.— 1895.— P. 129 ir kt.

[5] *Schoepfer A.* Geschichte des A. T. mit besonderer Rücksicht auf das Verhältniss von Bibel und Wissenschaft.— Brixen, 1902.— S. 44 ir kt.

[6] Bet po Biblijos komisijos nusprendimo 1909 m. birželio 30 d. šiandien, net ir laikantis vizijų teorijos, reikia pripažinti, kad tose vizijose glūdi istorinis populiarus Dievo kūrimo darbų aprašymas.

remdamiesi to paties gamtamokslio faktais, gali sugriauti ne vieną transformizmo pamatą,— kaip tai faktiškai ir yra atsitikę su Haeckelio konkretizuotu darvininiu transformizmu.

Ar panašus pavojus negresia ir katalikiškajam transformizmui? Ar jo pamatai tvirtesni už darvininio?

Norint čia turėti savo nuomonę, reikia susipažinti bent su svarbesniais argumentais už katalikiškąjį transformizmą ir prieš jį.

Katalikiškojo transformizmo šalininkai, kaip jau esame anksčiau paminėję, nurodo pirmiausia, jog žymiausiu jų pranokėju yra buvęs šv. Augustinas. Šis Bažnyčios Tėvas, be abejo, didžiausias krikščionijos išminčius. Jo pažiūra šiuo klausimu daug sveria. Jis tvirtino žmogaus kūną buvus ne tiesiogiai Dievo sukurtą, bet išsirutuliojus iš tam tikros pirmykštės sėklos bei gemalėlio. „Žemė yra gavusi iš Dievo galią sudaryti žmogaus kūną, bet tiktai jį vieną“ [7]. Augustino pažiūros šiuo klausimu plačiau yra išdėstytos Grassmanno [8] monografijoje.

Augmenų ir gyvūnų transformizmui palankus yra ir šv. Tomas Akvinietis. Jis savo „Teologijos sąvade“ [9] cituoja šv. Augustino žodžius: „In prima institutione naturae non quaeritur miraculum, sed quid natura rerum habeat“ [10] ir pripažįsta tikybai neprieštaraujančią šv. Augustino hipotezę, kad Dievas pradžioje sukūręs viską užmazgoje (seminaliter), tai yra lyg būtų įbėręs žemėn tam tikrų sėklų, iš kurių ilgainiui visa augmenija ir gyvija išsirutuliojusi. O jei tas transformizmas bei evoliucija yra pripažįstama floros ir faunos srity, tai dėl ko jos netaikyti ir žmogaus kūnui, juoba kad — šv. Ambraziejaus pasakymu [11]— žmogaus kūnas yra sukurtas tuo pat planu kaip ir gyvulių kūnai (anima... ad imaginem Dei, corpus autem ad speciem animalium). Netrūksta transformizmui palankių nuomonių ir iš kitų Bažnyčios Tėvų. Pvz., šv. Efraimas, Jonas Auksaburnis, Bazilijus yra manę paukščius išsirutuliojus iš gyvių, turėjusių žuvų pavidalą.

Senoji scholastika irgi nebuvo transformizmui principialiai priešinga. Ji, pvz., yra mokinusi, kad žmogaus gemalas įgaunąs nemariąją sielą ne prasidėjimo valandą, bet

[7] *S. Augustinus.* De Genesi ad litteram 6, 2, 22.
[8] *Grassmann.* Die Schöpfungelehre die hl. Augustinus und Darvins.— Regenstrung, 1889.
[9] S. th. 19. 67a. 4 ad 3.
[10] De Gen ad lit. 2, 1.
[11] *S. Ambrosius.* Hexaemeron V 17.

po tam tikros evoliucijos. Iš pradžių žmogaus gemale veikianti augalinė siela, vėliau gyvulinė ir tik evoliucijai baigiantis jų vietą užimanti dvasinė. Šią pažiūrą scholastika yra paėmusi iš Aristotelio. Žymiausias iš scholastikų šv. Tomas Akvinietis aną embriologinį procesą aprašo šiais žodžiais: „Kadangi atsiradimas ko nors viena visada yra lydimas kito pranykimu, todėl reikia pasakyti, jog tiek žmogaus, tiek ir kitų gyvių pranykimas pirmykštės gyvybės formos įvyksta tik tuomet, kai jos vietą užima tobulesnioji ir tai tuo būdu, kad naujoji gyvybės forma įgauna visa tai, ką yra turėjusi pirmesnioji ir net daug daugiau... Taigi ir galima sakyti, kad dvasinė siela yra Dievo kuriama evoliucijos pabaigoje ir kad ji drauge įgauna augalinės ir gyvulinės sielos ypatybių, šioms abiem dingstant“ [12].

Vadinasi, gemalo evoliucija esanti gimusio žmogaus miniatiūra, nes, teisingu Atėnagoro pasakymu, žmogus egzistuoja kaip akmuo, auga kaip augalas, jaučia kaip gyvulys ir mąsto kaip angelas [13], kitaip sakant, jis tebeturi visas buvimo lytis, kurias savo protu dar kilnesnes padaro.

Šiai senai scholastikų teorijai nesipriešina naujausi embriologijos duomenys. Remdamasis Hertwigo (Über Embryologie) ir Preyerio (Physiologie des Embryo) veikalais, Mercier tvirtina, kad žmogaus gemalo evoliucijoje mokslas aiškiai atskiria tris fazes: pirmojoje jis panėši į augalą, antrojoje — į gyvį ir tik trečiojoje tevirsta žmogum.

Trejopos žmogaus sielos teorija [14], viešpatavusi viduramžiais ir vėliau, išsilaikė tarp teologų iki pat XIX amžiaus. Tik įsivyravus darvinizmui, jos pradėta vengti ir ji pakeista nauja — apie vieną dvasinę sielą, susijungiančią su gemalu patį jo prasidėjimo momentą. Aišku, kad tą pažiūrų permainą yra sukėlę tarp teologų ne tiek dogmatiški principai, kiek visai pašaliniai atžvilgiai, būtent noras palengvinti sau darbą kovoje su bedieviškuoju darvinizmu. Faktiškai gi net pačios sielos transformizmas — iš augalinės į gyvulinę, iš gyvulinės į dvasinę — scholastikų nebaidė.

Galop anksčiau minėtas antropomorfiškasai Biblijos pasakojimas apie žmogaus kūno kūrimą, atrodo, irgi nepriešingas katalikiškajam transformizmui. Šio pasakojimo

[12] *S. Thomas.* Summa theol. Iq. 118 a. 2 ad 2.

[13] *Atėnagoras.* Iš numirusių atsikėlimas.

[14] Jos laikėsi ir Dante, apdainavęs ją savo „Dieviškojoj komedijoj“. Gemalo sielų trejopume jis yra matęs Švenč. Trejybės atspindį.

antropomorfiškąjį charakterį mielai pripažįsta dauguma teologų. Visose katalikų teologinėse mokyklose šiandieną mokinama, jog esą galima bibliškąjį „šešiadienį“ aiškinti kaip kam tinkama, kad tik nebūtų keliama abejojimo dėl teksto tikrumo ir jo įkvėpimo. O jei taip, tai ir tekste apie žmogaus kūno kūrimą galima literatūrinės prasmės nesilaikyti, juoba kad tas kūrimas yra buvęs *ne iš nieko,* bet iš jau pirma sukurto „žemės molio“. „Dėl ko gi tik toji vienintelė vietelė šešiadieny, kur kalbama apie žmogaus kūrimą, turėtų būti visada imama literatūrine prasme?“— klausia tėvas Ganderis [15]. Iš čia matome, jog esama ne vieno argumento, nurodančio, jog katalikiškojo transformizmo hipotezė yra panaši į tiesą (probabilis) ir neprieštaraujanti gerai suprastoms tikybos tiesoms.

* * *

Bet ir katalikiškojo transformizmo priešininkai turi ne vieną argumentą.

Pirmiausia jie nurodo, kad nesą svarbios priežasties atsitraukti nuo literatūrinės prasmės „šešiadienio“ tekste apie žmogaus kūrimą.

Antra — primena faktą, jog Vatikano susirinkime Dogmatiškoji komisija buvo parengusi kanoną: „Jei kas ginčija, kad visa žmonija yra kilusi iš vieno bendro tėvo, teesie nuo Bažnyčios atskirtas“.

Trečia — pabrėžia esminį skirtumą tarp žmogaus ir gyvulio sielos. Siela gi yra esminė žmogaus dalis. Jei žmogaus kūnas būtų kilęs evoliucijos būdu iš žemesnių gyvių, tai reiktų pripažinti, kad ir žmogaus siela yra kilusi iš gyvulių sielos. Bet pagal Bažnyčios mokslą žmogaus siela yra tiesioginis Dievo padaras. Taigi transformizmas, ar jis bus šioks, ar toks, esąs priešingas aiškiai Bažnyčios dogmai.

Be to, ir pats gamtamokslis nepritariąs transformizmui, nes kol kas jokios tarpinės grandies tarp žmogaus ir artimiausių jam beždžionių nesurasta. „Paleontologija nežino gyvuliškų žmogaus pranokėjų.“ Šie Brancos žodžiai, pasakyti paleontologų kongrese prieš 19 metų, pasilieka teisingi ir po šiai dienai.

Mokslas yra konstatavęs labai didelį skirtumą tarp žmogaus ir beždžionės jų smegenų didumo ir svarumo atžvilgiu. Gimusio vaiko smegenys augdamos priauga 1100 gramų viršaus; tuo tarpu gimusios gorilos smegenys teužauga tik apie 60 gramų.

[15] *Gander M.* Abstammungslehre.— Einsiedeln, 1907.

Yra ir kitų žymių anatominių skirtumų žmogaus kiaušo, kojų, odos struktūroj, kurių transformizmas kol kas nejstengė tinkamai išaiškinti. Tuo būdu pats gamtamokslis nurodo, jog tarp žmogaus ir artimiausių jam gyvulių net ir kūno atžvilgiu yra didelis tarpas, kurio evoliucija neturi kuo užpildyti.

Galop pastaraisiais laikais net ir tarp pačių gamtininkų ima rastis fiksistų, nepripažįstančių augmenijoj ir gyvijoj jokio transformizmo ir jokios evoliucijos. Vienas iš tokių yra prof. dr. Alb. Adamkiewiczius, kurs savo naujausiame veikale „Die Eigenkräfte der Stoffe, das Gesetz von der „Erhaltung der Materie" und die Wunder im Weltall" (Berlin, Simion, 1920) tvirtina, jog „gyvi padarai iš pat pradžios turėjo būti tokie, kokie jie yra šiandien, ir jog jokio kilimo iš prasčiau organizuotųjų prie tobuliau organizuotųjų negalėjo būti" [16]. Gyvių atsiradimo priežastį dr. Adamkiewiczius mato ne Dievo kūrime, bet tam tikrų materijos jėgų (die Eigenkraft) veikime. Savo pažiūras į tą dalyką šis mokslininkas yra plačiau išdėstęs veikale „Die Formel der Schöpfung" [17]. Jo turinys, paties autoriaus sutrauktas trumpon tezėn, skamba šitaip: „Die Eigenkraft der Erdoberfläche in einer gewisser Phase ihrer Abkühlung es war, die die organische Welt etappenweise mit einem Schlage und in höchster Vollendung so geschaffen haben dürfte, wie etwa auch heute noch die Eigenkraft der höchst organisierten Gebilde der Schöpfung, der Ganglienzellen der Grosshirnrinde, aus derer Substanz vor unserem inneren Auge mit einem Schlage eine vollendete Welt den Wiederschein des Alls — erschaft in ihren Gebilden des Traumes".

Vadinasi, čia tvirtinama, jog gyvijos kuriamoji priežastis esanti tam tikra materijos jėga; ji tegalėjusi pasireikšti žemės kevalui užtektinai ataušus; gyviai atsiradę vienu laiku, susyk visa savo tobulybe.

---

[16] Plg. *Dr. Ude J.* Kann der Mensch vom Tiere abstammen.— Graz. 1914.

Dr. Ude. Der metaphysischer Beweis für die Unmöglichkeit der Tierabstammung des Menschenleibes.— München, 1917.

Abbé Leray A. Pour et contre Evolution.— Paris, 1901.— Vol. 2.

Ruf A. Wie steht es mit dem naturwissenschaftlichen Beweisen für die Tierische Abstammung des Menschen.— Merentheim, 1918.

[17] Op. c. 82 p. Štai kaip skamba tas sakinys originale: „Schon hieraus ergibt sich, das die Lebewesen gleich am Anfang so gewesen sein müssen, wie sie heute sind und das niemals ein Aufstieg von einfacheren zu höherer organisierten Geschöpfen stattgefunden haben kann". Čia turime pažymėti, kad prof. Adamkiewiczius yra grynas pirmeivis ir griežtas stebuklų priešininkas.

* * *

Iš čia matome, jog ir fiksizmas nėra visai dingęs [18]. Taigi pasirinkimas kurios nors iš dviejų pažiūrų: transformizmo ar fiksizmo, nėra lengvas dalykas. Priėmus vieną — reikia sugriauti antrojo argumentus. Bet tas darbas yra dar sunkesnis. Kad nei transformistai nėra lig šiol moksliškai nuveikę fiksistų, nei fiksistai transformistų — tai yra faktas. Taigi laikantis mokslo principų negalima nei fiksizmo, nei transformizmo laikyti mokslinėmis teorijomis: abi tiedvi pažiūros tebėra kol kas vien mokslo hipotezės. Bažnyčiai nieko čia nenutarus, katalikas turi teisę rinktis iš jų dviejų, kuri jam atrodo labiau įtikinanti. Bet priėmęs katrą nors, turi stengtis pateisinti ją iki galo. Taręs A, turi tarti B, C ir t. t. iki Z. To reikalauja logika ir mokslo metodas.

* * *

Kadangi kova tarp fiksizmo ir transformizmo labiausiai sukasi apie žmogų, jo kilmę bei pradžią, tatai ir pagvildenkime kiek plačiau „žmogaus paslaptį", kad geriau suprastume, kas jis yra ir pagal kieno paveikslą jis sukurtas: Dievo ar gyvulio?

[18] Jis turi savo atstovų ir mūsų Vytauto Didžiojo universitete prof. Landau asmeny.

ŽMOGAUS PASLAPTIS

Antropologinis klausimas proto ir tikybos šviesoje

Pasaulio kūrimo darbą Dievas, kaip žinome, yra užbaigęs mažyčio pasaulio — žmogaus sukūrimu. Kaip betarpiškas Dievo padaras, žmogus buvo iškeltas aukščiau už kitas žemiškas būtybes. Jis buvo skirtas sueiti į sąmoningus santykius su Dievu. Bet žmogus, neišsilaikęs pirmykštėje aukštybėje, nupuolė įžeisdamas Dievą savo nepaklusnumu. Jei žmogus būtų buvęs pats sau paliktas, jo nupuolimas būtų turėjęs virsti jo visišku *prapuolimu.* Bet Dievas nenorėjo jo pražūties, todėl, parodęs savo *begalinę galybę ir išmintį* pasaulio ir žmogaus *sukūrime,* apreiškė savo dar brangesnį tobulumą — *gailestingumą ir meilę* žmonijos *atpirkime.* Tuo būdu mūsų sandora su Dievu remiasi dabar trimis aukščiausiomis ir paskutinėmis tikybos tiesomis: *teologiškąja* bei Dievo *Kūrėjo paslaptimi, kristologiškąja bei atpirkimo paslaptimi ir antropologiškąja bei žmogaus paslaptimi.* Pirmos dvi jau yra ganėtinai išaiškintos visuotinių santarybų nustatymuose. Trečioji gi — žmogaus paslaptis — tebėra dar mums tamsi ir gali būti išaiškinta tik ateityje. Šio uždavinio išsprendimas, t. y. protui ir tikybai padedant tos paslapties nušvietimas, kaip tik ir įeina į antropologinį klausimą, kuriam paaiškinti ir pateiksime čia keletą teologinių ir filosofinių pastabų.

I

Visa, kas lig šiol sugalvota antropologiniam klausimui išspręsti, susideda iš atskirų bandymų egzegetiškai nušviesti šiuos pirmojo Biblijos puslapio *(Pr 1, 26—27)* žodžius: *„Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir mūsų panašumą".* Ką gi jie reiškia ir kaip juos reikia suprasti? Šv. Rašto žinovai šiuo klausimu yra išreiškę įvairių nuomonių. Vieni, laikydami „panašumą" „paveikslo" sinonimu, mano, jog čia esama ne dviejų atskirų idėjų, bet tik

vienos, nes antrasis daiktavardis, jų išmanymu, esąs tik „sustiprinimas pirmojo“ ir todėl visą aną sakinį parafrazuoja šitaip: *„Padarykime žmogų pagal mūsų panašiausią paveikslą“*. Tos nuomonės laikosi žinomas biblistas Kaulenas, mūsų Šv. Rašto vertėjas arkivyskupas J. Skvireckas ir kiti.

Bet yra egzegetų, kurie „paveikslą“ ir „panašumą“ griežtai skiria ir todėl minėtąjį Šv. Rašto sakinį parafrazuoja žodžiais: *„Padarykime žmogų taip, kad jis būtų mūsų paveikslas dėl savo panašumo į mus“* [1].

Pirmoji nuomonė remiasi vien filologija, tariamąja hebrajų kalbos dvasia, bet suplakdama dvi atskiras idėjas *(paveikslo ir panašumo)* vienon kartu gerokai atsitraukia nuo Biblijos teksto. Be to, dar ji per maža teatsižvelgia ir į pozityviąją teologiją, ypač į tokius autoritetus kaip šv. Tomo Akviniečio, šv. Bonaventūro, Petavijaus, Scheebeno ir kt., o taip pat ir į Rytų Bažnyčios teologus, kurių dauguma rimtai gvildena skirtumą tarp Dievo paveikslo žmoguje ir jo panašumo [2]. Tuo remiantis mums ir atrodo, kad antroji nuomonė kur kas geriau duodasi sutaikoma ir su Šv. Rašto tekstu, ir su visuotinės Bažnyčios padavimu. Dėl to mes čia ir laikysimės jos.

Nustatę *Pr 1, 26—27* teksto prasmę, patyrinėkime nūn, kas gi yra tas *Dievo paveikslas* ir *panašumas* žmoguje ir ką apie tai sako Bažnyčios Tėvai ir vėlesnieji kat. teologai?

Kaip kitos tikybos tiesos, taip ir ši paaiškėjo ne susyk. Vieni Bažnyčios Tėvai tą Dievo paveikslą ir panašumą yra matę žmogaus *kūne*, kiti — *jo sieloje*. Dievo paveikslas žmogaus kūne Šv. Tėvams buvo ne visai aiškus. Šis dažniausiai identifikuotas su stačiu žmogaus stuomeniu, jo aukštyn iškelta galva, ko neturi gyvuliai, „palinkę į žemę“ (šv. Augustinas). Tuo būdu žmogus net ir paviršutine savo išvaizda, palygintas su gyvuliais, atrodė esąs jų valdovas, karalius, dangaus Karaliaus atvaizdas.

Bet kur kas lengviau Šv. Tėvams buvo surasti Dievo paveikslą žmogaus *sieloj*. Dievas yra dvasia, ir siela yra dvasia. Dievas yra nemarus, ir ji nemiršta. Panašumas savaime puola akin. Plėsdami toliau tą palyginimą, Šv. Tėvai kaskart arčiau ir griežčiau apibrėžia Dievo paveikslo

[1] Žr. *Ks. Nowakowski P.* Dr. św. teol. Uczyńmy człowieka na obraz i podobieństwo nasze: Rozprawa egzegetyczno-dogmatyczna.— Warszawa, nakl. księgarni „Kroniki Rodzinnej“.— 1913.— 88 str. in — 12, 27 pol.

[2] Žr. *dr. J. Matulevičiaus* disertaciją: Doctrina russorum de statu iustitiae originalis.— Cracoviae, 1903.— P. 52—68.

esmę žmoguje. Antai šv. Augustinas mato Dievo paveikslą *žmogaus prote,* Makarijus Aleksandrietis — žmogaus *laisvoj valioj,* šv. Ambraziejus — *prote* ir *valioj,* šv. Jonas Auksaburnis — Dievo suteiktame žmogui *viešpatavime* jūros žuvims, oro paukščiams ir visokiems žemės gyviams.

Kiti eina dar toliau ir bando nurodyti, kame žmoguje apsireiškia Dievo *paveikslas* ir kame *jo panašumas.* Antai Jonas Damaskietis žmoguje Dievo panašumą randa *„žmogaus proto galioje* ir jo *valios laisvėje,* o Dievo panašumą — *dorybėje,* kiek žmogus gali jos turėti". Sv. Eucherijus Lionietis bando nustatyti skirtumą tarp Dievo paveikslo ir panašumo rašydamas: „Tarp paveikslo ir panašumo yra tas skirtumas, kad „Dievo paveikslas" yra visuose žmonėse, o *„panašumas"* tik kai kuriuose. Dievo paveikslas skiriasi nuo Dievo panašumo bei tobulybės, nes Dievo paveikslo žmogus savo sieloje nepraranda net ir nusidėdamas, o Dievo panašumo tepasiekia vien šventosios sielos, nes Dievo paveikslas liečia žmogaus prigimtį, o panašumas priklauso nuo malonės".

Sutraukdamas krūvon įvairias Šv. Tėvų nuomones tuo klausimu, įžymus kat. biblistas Hummelaueris S. J. šitaip rašo: „Dievo paveikslas yra *visame* žmoguje, o labiausiai jo *sieloj* — dvasinėj, nemarioj, protingoj, turinčioj laisvą valią, papuoštoj dorybėmis, bandančioj atvaizduoti savy Dievo tobulumus, o antrykščiu keliu — Dievo paveikslas reiškiasi ir žmogaus *kūne* dėl jo kilnios išvaizdos, atvaizduojančios Dievo didenybę, taip pat ir dėl jo kalbos, kuri yra mūsų minčių ir valios reiškėja, pagaliau ir dėl išorinių veiksmų, reiškiančių vidaus dorybes" [3].

Dievo paveikslo ir panašumo žmoguje klausimas yra rūpėjęs ir teologų kunigaikščiui šv. Tomui Akviniečiui. Būdamas priešininkas visokio idėjų painiojimo, jis stengėsi kuo griežčiausiai atskirti Dievo paveikslą nuo Dievo panašumo žmoguje, kuo aiškiausiai tas dvi idėjas nušviesti ir pagilinti. Tam tikslui jis paima *paveikslą apskritai,* jo esmei apibrėžti nustato tris sąlygas, pažymėdamas, kad paveikslo esmei neužtenka bet kokio panašumo į vaizduojamąjį daiktą, bet reikia, kad panašumas liestų tos pat rūšies daiktą (secundum speciem) arba bent charakteringą jo žymę (accidens proprium speciei) ir kad todėl dviejų daiktų, pvz., baltumas, nesudaro jų panašumo. Panašumas atsiranda paveikslą jau nupiešus ir todėl panašu-

[3] Žr. Nowakowskio op. c. 60 p. Iš to pat veikalėlio imtos ir kitos Šv. Tėvų ir teologų mano čia pateiktos citatos.

mas yra paveikslo tobulumas. Po šių bendrų pastabų šv. Tomas eina prie Dievo paveikslo ir panašumo žmoguje ir skiria jame net *trejopą Dievo paveikslą: prigimties, malonės ir garbės danguje* (naturae, gratiae, gloriae).

Kitas ne mažiau garsus Bažnyčios mokslininkas pal. Bellarminas, gvildendamas tą patį klausimą, taip atsiliepia: „Reikia žinoti, kad į Dievo paveikslą žmoguje yra galima trejopa pažiūra: prigimties, nuolatinio palinkimo (habitus) ir pavienio veikimo atžvilgiu. Iš tų trijų paveikslų kategorijų antrasis ir trečiasis sudaro vien pirmosios kategorijos paveikslo ištobulinimą, nes, piešiant paveikslą, jei tik yra jame pažymėti linijų bruožai, jau yra tikras paveikslas, kad ir neužbaigtas; kai jis įgaus varsų, taps dar tobulesnis; o kai jame bus žymu net muskulai, gyslos ir kitos smulkmenos, jis pasieks savo aukščiausią tobulumą; tokiu pat būdu ir protingos sielos substancija jau yra Dievo paveikslas; bet kai ji bus malonės būvy, Dievo paveikslas joje bus tobulas ir dailus, o kai ji dar ir dabar pamils ir pažins Dievą, joj Dievo paveikslas pasieks didžiausią tobulumą ir grožį". Vadinasi, Dievo paveikslas sieloje, augant dorybėms, eis kaskart tobulyn, ir Dievo panašumas joje nuolat didės.

Panašiu būdu tą klausimą gvildena Scheebenas, Hurteris, Peschas ir kiti įžymesni kat. teologai. O apie pravoslavų teologus kun. Nowakowskis sako, jog „jie net perdėdami stengiasi visą mokslą apie žmogų paremti Biblijos nurodymais apie mumyse išreikštą Dievo paveikslą ir panašumą" [4].

Iš šio trumpai suglausto teologiškojo svarstymo atrodo, kad Dievo paveikslo ir panašumo žmoguje klausimas esąs baigtas, išsemtas, iš visų pusių nušviestas, jog prie jo daugiau nėra ką bepridėti. Kad iš tikrųjų esama toli gražu ne taip, gerb. skaitytojai patys tuojau įsitikins, jei tik nepatingės susipažinti su žemiau dedamomis garsaus lenkų filosofo J. M. Hoene-Wrońskio pastabomis. Jas galima išreikšti šiomis tėzėmis:

II

1. Mokslas apie žmogaus sukūrimą pagal Dievo paveikslą ir panašumą yra pateiktas pirmame Pradžios knygos perskyrime drauge su mokslu apie Dievą — pasaulio Įkūrėją. Bet jei pirmoji religijos tiesa skelbia Dievą esant

[4] Žr. *Ks. Nowakowski.* Op. c.— P. VII.

dangaus ir žemės Kūrėją, o antroji — žmogų esant *sukurtą pagal Dievo paveikslą,* tai, anot Wrońskio, esą aišku, kad to Dievo paveikslo žmoguje reikia pirmiausia ieškoti ne kur kitur, tik jo *kuriamoje galioje* (sa virtualité créatrice).

2. Jei Dievas yra Kūrėjas (créateur), tai žmogus, sukurtas pagal *Dievo Kūrėjo* paveikslą ir panašumą ir Dievo apdovanotas kuriamąja galia, turi ne kitokį pašaukimą, kaip užbaigti Dievo kūrimo darbą pasauly (accomplir la création de Dieu) kaip Dievo padėjėjas bei sąkūrėjas (co-créateur).

3. Dievas sukūrė dangų ir žemę, bet neparūpino žmogui gatavų priemonių kūrimo paslapčiai tirti, nesukūrė jam gatavos astronomijos, fizikos, geologijos ir kitų mokslų. Parodęs savo begalinę galybę visatos sukūrime, Dievas panorėjo, kad ir žmogus, kaip Dievo paveikslas, parodytų atsakomą *kūrimo galią,* sukurdamas mokslą ir kultūrą, o labiausiai — atrasdamas absoliučias tiesas, kurias supratęs ir tegalėsiąs pasiekti galutinį savo žemėj gyvenimo tikslą.

4. Toji kuriamoji žmogaus galia turi būti sunaudota ne tiktai Dievo kūrimui matomam pasauly užbaigti, vis labyn ir labyn tobulinant materialinę kultūrą, bet ir Dievo kūrimui užbaigti *pačiame žmoguje.* Visa, kas žmoguje jau yra iš prigimties, kas Dievo kūrimu sukurta, turi būti papildyta paties žmogaus pastangomis bei jo paties kuriamąja jėga, naudojantis jojo protu. Iš čia — paties *žmogaus susikūrimas* (création propre de l'homme) yra viena iš pagrindinių Wrońskio filosofinės sistemos tezių. Tą jis dažnai kartoja ir aiškina įvairiuose savo veikaluose[5].

[5] Štai keletas paaiškinančių citatų: savo laiške popiežiui Leonui XII Wrońskis, remdamasis šv. Jono evang. *3, 3—7,* taip rašė: „Ainsi, suivant ces paroles sacrées de l'Ecriture sainte, l'immortalité est une *régénération spirituelle* de l'homme, qui doit être son *propre ouvrage,* (oportet vos nasci denuo), c'est-à-dire, la création propre de l'homme..."

Į priekaištą, kaip žmogus pats gali save sukurti, Wrońskis atsako: „...cette difficulté est purement apparente; car ce que l'homme doit créer lui même, nest pas ce qu'il y a déjà de créé en lui. L'immortalité qu'il doit se donner, par une création propre n'est pas au nombre des atributs gu'il a reçus du Créateur. Cés atributs créés ne sont, pour ainsi dire, que les organes par lesquels l'homme peut opérer la production de l'immortalité, qu'il n'a pas encore; à proprement parler ce qu'il y a de créé dans l l'homme, ne constitue que les facultés par lesquelles il peut accomplir sa *création propre*". O kitoje vietoje priduria: „Dans sa toute puissance, le Créateur, ne pouvait concevoir rien autre qui tût digne de lui, si ce n'est la production d'êtres inconditionnels qui a l'instar de lui, accomplissent eux mêmes

5. Tuo būdu kūrimo dovana matomam pasauly išreiškia žmoguje *Dievo paveikslą;* paties gi savęs sukūrimu bei dorišku tobulėjimu, kaip laipsnišku prilygimu Dievui, pasireiškia žmogaus panašumas į Dievą [6].

Nurodytos Wrońskio pažiūros į antropologinį klausimą, mūsų išmanymu, yra vertos ypatingo dėmesio. Šiais laikais, kai yra susidariusi net tam tikra pažiūra į pasaulį ir uoliai platinama universitetuose ir populiariose knygelėse apie tai, kad mokslas, girdi, negalės kitaip žiūrėti į žmogų, kaip tiktai „rein zoologisch", t. y. kaip į gamtos padarą, sukurtą pagal *gyvulio paveikslą ir panašumą,* krikščioniškiems mintytojams nepridera tenkintis vien tik atmetimu tos „grynai zoologinės" pažiūros, bet reikia prieš tą žmogų žeminančią materializmo dogmą sąmoningai iškelti krikščioniškąją tezę apie žmogų, kaip gyvą ir veiklų *Dievo Kūrėjo paveikslą.* Atsižvelgiant į tai, nurodytąją Wrońskio pastangą filosofiškai nušviesti dogmą apie žmogų reikia laikyti brangintina, kaip nurodančia kelią į galutinį antropologinio klausimo išsprendimą.

Ir iš tikrųjų — nurodytiems penkiems lenkų filosofo tvirtinimams vargiai bau galima padaryti svarbesnį kokį priekaištą. Kad žmogus turi kuriamąją galią, to, manome, nieks nedrįs ginčyti. Kad tąja kuriamąja galia pasinaudodamas žmogus kuo aiškiausiai prilygsta Dievui, savam Kūrėjui, tam taip pat vargu kas panorės prieštarauti. O pripažinę šią pažiūrą teisinga, turėsime sutikti ir su tvirtinimu, kad žmogus yra tam tikras sąkūrėjas, Dievo padėjėjas, pašauktas Dievo kūrybos darbui žemėje papildyti ir

---

leur création et qui, „formés ainsi à son image", comme le dit l'Écriture sainte, se donnent, comme lui, leur immortalité. Or ce don celeste que nons promet la religion, *c'est-à-dire, l'existence par soi- même,* car c'est en cela que consiste *l'immortalite,* n'est naturellement possible que par soi même". Plg. Reforme du savoir humain.— T. 2.— P. 407, 425—426. 476—477; Prolėgomėnes du Messianisme.— P. 472, s9.

Tuo būdu, anot Wrońskio, žmoguje fizinis kūnas su jo gabumais ir nemari siela su jos protu, valia, atmintimi ir galop *Dievo malonė,* dovanai Dievo suteikiamoji žmogui — visa tai yra ne kas kita, kaip tik sąlygos bei priemonės, kurių pasigaudamas žmogus patsai turi *save susikurti,* t. y. pasigaminti savo *amžinąją laimingą nemarybę,* nes ta nemarybė kurią mes žemėj turime, yra netikra, nekvalifikuota, potenciali, galinti tapti ir *gera,* ir *bloga.* Kitaip sakant, Wrońskio tezė apie žmogaus paties susikūrimą yra filosofinė parafrazė šv. Augustino žodžių: „Žmogau, Dievas sukūrė tave be tavęs, bet negali išganyti tave be tavęs".

[6] Pažymėtina, kad rusų teologų aiškinimai, kas yra Dievo paveikslas ir panašumas žmoguje, labai artimi Wrońskio pažiūroms. Žr. *dr. Jurgio Matulevičiaus* disertaciją: Doctrina russorum de statu iustitiae originalis.— Cracoviae, 1903.

užbaigti. Ši mintis, kad ir aiški kaip diena, tačiau ji dar toli gražu neganėtinai tarp žmonių paplitusi.

III

Aiškiai matydami žmogaus prigimties kilnumą, bet visai nesuprasdami ne tik antgamtinio, bet ir gamtinio žmogaus gyvenimo tikslo, senovės graikai yra praminę žmogų „mikrokosmu", t. y. mažyčiu pasauliu, visai teisingai pastebėję, kad žmogus iš tikrųjų turi šiek tiek bendra su visu pasauliu, kaip šit: apskritai egzistavimą — bendrą su negyvąja gamta, augimo ir plėtimosi savybę — bendrą su visa augmenija, galvojimo savybę — bendrą su visu dvasiškuoju pasauliu. Tačiau, to nepaisant, mums matos, daug tinkamiau bus pavadinus žmogų ne mažyčiu pasauliu (mikrós kósmos), bet mažyčiu kūrėju (mikrós ktistės), arba, anot šv. Pauliaus apaštalo,— Dievo padėjėju, bendradarbiu: „Teoū gàr ésmen sinergoi" *(1 Kor 3, 9)*.

Ir iš tikrųjų, mielas skaitytojau, ar sveikas eini miesto gatvėmis, ar sėdi savo namuose, ar meldiesi bažnyčioje, atkreipk tik akį į visus aplinkinius daiktus ir pasiklauski savęs: kas tai yra — visi tie rūmai, tiltai, paminklai, kuriais gėriesi, arba visos tos knygos, albumai, paveikslai, fotografijos, kuriais savo butą esi papuošęs, arba visi tie bažnytiniai daiktai, rūbai, žvakės, altoriai, kryžiai, vargonai, kurie žadina tavy maldingumo jausmų?.. Kaip visa tai pavadinti? Kurion kategorijon priskirti? Ir sveikas į šį klausimą nerasi kitokio atsakymo, kaip tik tą, kad visą tai yra ne kas kita, tik žmogaus rankų darbai, sudarą lyg *Dievo darbų žemėje priedą* bei tų darbų *papildymą*. Jei *tų priedų* nebūtų arba jei žmogus pasitenkintų vien tuo, kas paties Dievo žemėje yra sukurta, tai žemiškas žmogaus gyvenimas būtų labai ir labai apgailėtinas.

Imkim nūn kitą, socialinę sritį. Dievas rojuje sukuria pirmą žmonių draugiją — pirmos šeimos pavidalu, o vėliau Kristus, Dievažmogis, įsteigia dievažmogiškąją draugiją — Bažnyčią. Šie faktai kiekvienam krikščioniui yra aiškūs ir neabejotini. Bet, kita vertus, pažiūra į žmogų kaip į Dievo darbo papildytoją ir baigėją randa pateisinimo ir šioj srity. Nes jei pasiklausime istorijos, iš kur ir kaip yra atsiradę kitos žmonių draugijos — visos tos imperijos, karalystės, respublikos, akcininkų kompanijos, prekybos firmos, pramonės bendrovės ir t. t., taip pat ir visos tos parapijos, vyskupijos, metropolijos, patriarchatai,— tai pasirodys, kad tiesioginis ir artimiausias tų vi-

sų socialinių žmonijos organizacijų įkūrėjas yra ne Dievas, bet žmogus.

Taigi nėra nė mažiausios abejonės, jog Dievas, kad ir yra sukūręs *viską,* betarpiškai sukurdamas dvasių pasaulį, materiją ir gyvybę, bet suteikdamas kūrimo dovaną ir žmogui, leido ir jam šį bei tą sukurti ir tuo papildyti bei užbaigti Dievo kūrimo darbą žemėj.

Ir šį posakį galima taikyti ne vien fizinei tvarkai, bet ir moralei, nes žmogus, kad ir negali pats savęs sukurti, bet užbaigti savy kūrimo darbą, Dievo padedamas, ne tiktai gali, *bet ir privalo.* Visa, kas mumyse Dievo sukurta, be abejo, yra gera; bet tas gerumas, jei Dievo malone ir sąmoninga žmogaus pastanga nebus tobulinamas, gali greit pagesti, o tai, kas žmoguje yra visų geriausia — gyvas, antgamtinis Dievo paveikslas — gali būti nuodėmėmis subjaurotas ar net ir visai sunaikintas. Todėl, kaip fizikas, naudodamasis gamtos jėgomis, susikuria sau elektros šviesą, taip lygiai ir kiekvienas žmogus, sąmoningai naudodamasis Dievo malone, turi savo įgimtomis jėgomis bei gabumais pats savy sukurti pomirtinio laimingo gyvenimo negęstančią amžinąją šviesą. *Kūrimo malonė* padarė mus tokius, *kokie esame,* bet, pasigaudami *sušelpiamosios malonės,* privalome tapti tokie, *kokie turime būti* pagal Dievo valią, kad nenusipelnytume papeikimo už Dievo malonių pavertimą nieku *(2 Kor, 6, 1).*

Tuo būdu kiekvienas žmogus, kaip gyvas Dievo Kūrėjo paveikslas, apdovanotas kuriamais gabumais, ypač kilnesni žmonijos vadai, ar tai bus valstijų bei miestų įkūrėjai, garsingi karvedžiai ar teisdariai, dainiai ar filosofai, dailininkai ar išradėjai, mokslininkai ar reformatoriai, popiežiai ar teologai, pamokslininkai ar šventieji,— nepaisant taip didelio jų pašaukimų svarbumo, visi jie istoriniu krikščioniškų žvilgsniu gali būti teisingai pavadinti vienu bendru vardu — *Dievo kūrimo darbo žemėj užbaigėjais,* nes Viešpats, nevaržydamas jų laisvos valios, naudojosi jais kaip protingais įrankiais savo viršiausiam tikslui — savo kūrimui žemėj užbaigti. Tuo atžvilgiu visa žmonijos istorija yra ne kas kita, kaip tiktai *gesta Dei per homines.* Dievo ir žmogaus bendradarbiavimas yra visos istorijos turinys. Šią tiesą Wrońskis aiškiai pripažino ir energingiau už kitus filosofus skelbė žmonijai. Anot jo, visa žmonijos ateitis priklausys nuo to, kaip ji (žmonija) pasielgs su tąja tiesa. Tos tiesos pripažinimas nurodys žmonijai jos galutinį žemėj gyvenimo tikslą (sa création propre); tos tiesos atmetimas turės nuvesti žmoniją į naują nupuolimą, jau

nebe individualų, kaip tai atsitiko Adomui, bet kolektyvinį, kuris ir bus galutinė žmonijos pražūtis bei nusižudymas (su déstruction propre).

IV

Visa tai, ką mes anksčiau esame išdėstę apie Dievo paveikslą ir panašumą žmoguje, tenušviečia antropologinį klausimą tik pusiau, nes kaip mokslas apie Dievą dalijasi į mokslą apie vieną Dievą (de Deo uno) ir apie Švenč. Trejybę (de Deo trino), taip lygiai ir klausimas apie Dievo panašumą žmoguje gali būti svarstomas taip pat dvejaip: arba kaip *prigimtimi vieno Dievo* paveikslas, arba kaip *asmeninis trejybinio Dievo* panašumas. Pirmuoju atžvilgiu šis klausimas jau ganėtinai išaiškintas. Taigi belieka jį nušviesti antruoju atžvilgiu [7].

Kalbėdami anksčiau apie žmogų kaip apie gyvą Dievo Kūrėjo paveikslą, mes žiūrėjome į žmogų, taip sakant, abstrakčiai, apskritai. Iš tikrųjų gi abstraktaus žmogaus nėra, o yra konkretus, gyvuojąs kaip vienas iš trijų žmogiškų asmenų: arba kaip žmogus — *vyras*, arba kaip žmogus — *moteris*, arba galop kaip žmogus — *kūdikis* [8]. Antropologinio klausimo išsprendimas, matyt, bus ik tol neišsamus, kol faktiškai nebus įrodyta ir moksliškai išaiškinta, jog tarp dviejų prigimčių — dieviškosios ir žmogiškosios — esama panašumo ne tiktai prigimties vienumo, bet ir asmenų trejopumo atžvilgiu. Dievo prigimty asmenų trejopumas yra visiems gerai žinomas nuo Krikščionybės pradžios. Į asmenų trejopumą žmogiškoj prigimty ik šiol buvo mažai tekreipiama dėmesio. O tuo tarpu tai faktas neabejotinas ir, sprendžiant antropologinį klausimą, labai svarbus.

Negalima sakyti, kad šiam uždaviniui išspręsti nebūtų jokių nurodymų. Jų esama iš senovės: jie yra antrame Pradžios knygos perskyrime greta nurodymų, kuriais mes jau naudojomės spręsdami pirmąją to pat antropologi-

[7] Žemiau išdėstyta mintis bendrais bruožais yra skolinta iš ispanų filosofo *Donoso Corteso*, būtent iš jo knygos: Essai sur le catholicisme: 1. Eliberalisme et le socialisme.— Lyon, 1876.— P. 74—75. Kitokia bent kiek išvaizda ją randame Scheebeno veikale (Handbuch der kath. Dogmatik.— Freiburg i. B., 1878.— Bd. 2.— P. 373—375.).

[8] Įdomu, kad kalbose trejopa daiktavardžių lytimi žodis *kūdikis* yra niekatrosios lyties, kaip štai graikų *téknon, paidion*, vokiečių *das Kind*, lenkų *dziecię, niemowlę*, rusų *ditia* ir kt. Tuo instinktyviai nurodoma, kad kūdikis, ar jis yra tos ar kitos lyties, iš tikrųjų nėra nei vyras, nei moteris, bet tartum kažkas vidutinis, kur lytis jokios rolės nevaidina.

nio klausimo pusę. Tiesa, racionalistai kritikai nepripažįsta nei pirmojo, nei antrojo Pradžios knygos perskyrimo tikrybės, tvirtindami, jog tai esą dvejopa vienos senovinės pasaulio sukūrimo legendos versija. Bet užtenka abu tuodu pirmuosius Pradžios knygos perskyrimus atidžiai perskaityti, kad įsitikintume, jog čia esama ne dviejų to pat pasakojimo variantų, bet dviejų savo turiniu visai atskirų pasakojimų. Ir iš tikrųjų visas pirmojo Pradžios knygos perskyrimo tikslas — paduoti ne ką kita, tik trumpą apsakymą apie Dievo sukurtą pasaulį (makrokosmą), į kurį žmogus įeina vien tik kaip jo dalis. Užtat tenai apie žmogų ir kalbama trumpai kaip apie paskutinį Dievo sukurtąjį padarą. Tuo tarpu antrame perskyrime randame specialų pasakojimą apie sukūrimą *mikrokosmo,* t. y. žmogaus, pirmų dviejų žmogiškų asmenų pavidalu: žmogaus — *vyro* ir žmogaus — *moters,* Adomo ir Ievos, paties Dievo sujungtų moterystės ryšiais ir turinčių savyje galios išvesti trečią žmogiškąjį asmenį, žmogų — *kūdikį.*

Biblijos pasakojimas apie žmogaus sukūrimą jau nuo seniausių laikų buvo kuo įvairiausiai aiškinamas. Tų aiškinimų šiandien net suskaityti nebegalima. Bažnyčios Tėvai tąja tema yra parašę gražiausių pamokslų, rabinai talmudistai išreiškę įvairiausių moteriškę žeminančių [9] gudragalviavimų.

Aiškindami Biblijos pasakojimą apie žmogaus sukūrimą, Talmudo išminčiai, gvildeną įvairias to pasakojimo smulkmenas, sukėlė nemaža smulkių, kazuistiškų klausimų, aklai prisilaikydami teksto raidės, bet dvasios, t. y. to, kas šiame pasakojime yra svarbiausia, visai nepagavo. O tas svarbiausias dalykas kaip tik ir yra *vyro ir moters lygybė Dievo akivaizdoje,* jų pagal *Dievo paveikslą ir panašumą sukurtos prigimties vienodumas.* Biblijos pasakojimas neduoda nė mažiausio pagrindo moterį žeminantiems išvedžiojimams, kurių pripildytas Talmudas. Anaiptol, šis pasakojimas aiškiai rodo, kad *moteris, lygiai kaip ir vyras, yra betarpiškai Dievo sukurta,* o pateiktos ten smulkmenos duoda mums labai brangių nurodymų išspręsti klausimui, kaip ir kuo Dievo paveikslas ir panašumas pasireiškia kiekviename, skyrium paimtame žmogiškam asmeny. Tos smulkmenos, kaip žinome, nurodo šiuos dalykus:

[9] Žr. buv. Dvasinės akademijos prof. *J. B. Pranaičio* straipsnį: Kobieta w Talmudzie // Charitas: Księga zbiorowa.— Petersburg, 1894.— S. 302—311. Šį straipsnį ypač vertėtų perskaityti tiems, kurie mano, kad moteriškė esanti Krikščionybėje labiau nuskriausta negu judaizme.

Pirmas žmogiškasis *asmuo, pirmas žmogus — vyras* Adomas, Dievo betarpiškai sukurtas, yra gavęs gyvybę iš bepradės Pradžios ir tuo būdu jis yra visų pirmoji žmogiškosios prigimties pradžia, kaip absoliučiai pirmasis, t. y. žmogaus nepagimdytas ir iš žmonių nekilęs.

Antras žmogiškasis asmuo, pirmas žmogus — *moteris* Ieva. Ją padaro Dievas ne iš žemės gniužo, bet iš Adomo šonkaulio. Tuo būdu ji savo žmogiškąją prigimtį turi iš pirmo žmogiškojo asmens. Į tą pirmosios moters kilmę galime žiūrėti kaip į tūlą *aukštesnį gimimą,* nes kiekvienas gimimas yra ne kas kita, kaip vieno asmens gavimas prigimties iš kito arba iš kitų.

Galop *trečias* žmogiškasis asmuo, *pirmas* žmogus — *kūdikis* Kainas. Jis savo prigimtį gauna iš pirmojo žmogiškojo asmens per antrąjį arba teisingiau — iš abiejų, kaip einąs iš Adomo ir Ievos.

Visos tos Biblijos pasakojimo smulkmenos, iš pirmo pažiūrėjimo keistos ir užtat nei senovinių, nei dabartinių žydų nesuprastos, pasirodo visai aiškios mums, krikščionims, išpažįstantiems mokslą apie Dievo prigimties asmenų trejopumą. Ir iš tiesų, kas gi yra pirmas žmogiškasis asmuo, pirmas žmogus — *vyras* Adomas, niekieno nepagimdytas ir iš žmonių neinąs, jei *ne bepradžio Dievo Tėvo paveikslas?* Lygiu būdu antrame žmogiškame asmeny, pirmame *žmoguje — moteryje,* gavusiame savo prigimtį iš pirmojo asmens, argi nespindi mums paveikslas antro dieviškojo asmens, *Dievo Sūnaus, gavusio savo dieviškąją prigimtį priešamžiniu gimimu iš pirmojo asmens, Dievo Tėvo?* Tas antrojo žmogiškojo ir antro dieviškojo asmens santykis darosi dar aiškesnis, kai, laikui bėgant, naujoji Ieva, Švenč. Mergelė Marija gauna pašaukimą būti Dievo Gimdytoja, t. y. *tikra įsikūnijančio Dievo Sūnaus Motina.* Galop trečias žmogiškasis asmuo, pirmas žmogus — *kūdikis* Kainas, gavęs savo prigimtį iš pirmo žmogiškojo asmens per antrąjį arba tikriau — iš abiejų drauge, argi nėra gan žymus paveikslas trečio dieviškojo asmens, Šventosios Dvasios, gavusios savo dieviškąją prigimtį *priešamžiniu ėjimu iš pirmojo dieviškojo asmens per antrąjį* arba, anot Vakarų Bažnyčios žodžių, *iš pirmojo ir antrojo, kaip iš vienos pradžios* [10].

[10] Norėdami išvengti priekaištų, tariamės būsią ne pro šalį paaiškinus, kad į Kainą mes žiūrime čia ne kaip į pirmą žmogžudį, bet vien kaip į pirmą žmogiškąjį kūdikį. Kaip nusidėjėlis žmogžudys, Kainas, žinoma, yra *piktosios dvasios paveikslas,* bet kaip nekaltas kūdikis jis, be abejo, yra buvęs *Šventosios Dvasios paveikslas.* Tuo faktu,

Anksčiau nurodytosios analogijos, žinoma, nėra joks Švenč. Trejybės paslapties aiškinimas. Tarp tų analogijų ir Švenč. Trejybės tikrumos esama tokio pat skirtumo kaip tarp Dievo ir žmogaus. Tačiau kadangi žmonių asmenų trejopumas bent kiek nušviečia Švenč. Trejybės esmę, todėl, mums matosi, vargiai kas iš krikščionių teologų ryšis tų analogijų tinkamumą neigti. O jei mes sutiksime jas pripažinti bent iš dalies tinkamomis, tai turėsime taip pat sutikti ir su tuo, kad nesuprantamoji Švenč. Trejybės paslaptis aiškia šviesa nušviečia ir mums rūpimąjį antropologinį klausimą ir savo ruožtu iš dalies aiškėja ir ji pati. Nes jei mes nerandame jokio sunkumo šalia vienos žmogiškosios prigimties pripažinti trijų žmogiškųjų asmenų buvimą, tai ir neturime jokio pagrindo neigti Dievo asmenų Trejybę šalia dieviškosios prigimties vienumo. Nes kaip nėra jokio prieštaravimo tame, kad Adomas — ne Ieva ir ne Kainas, Ieva — ne Adomas ir ne Kainas ir Kainas — ne Adomas ir ne Ieva, nors jie visi trys, paimti skyrium, turi tą *pačią žmogišką prigimtį* (vieną esme, bet ne skaičiumi), taip lygiai nėra jokio prieštaravimo ir Švenč. Trejybės dogmoj, kuri mus mokina, kad Dievas Tėvas nėra Dievas Sūnus nei šv. Dvasia, Dievo sūnus nėra Dievas Tėvas nei Šv. Dvasia ir Šv. Dvasia nėra Dievas Tėvas nei Dievas Sūnus, nors kiekvienas iš tų trijų dieviškų asmenų turi vieną ir tą pačią dieviškąją prigimtį (vieną esme ir skaičiumi) [11].

V

Nuo žmogiškosios prigimties asmenų trejopumo priklauso žmonių veislės dauginimasis. Jis įvyksta fiziniu gimdymu ir tuo atžvilgiu atrodo niekuo nesiskiriąs nuo gyvulių dauginimosi. Tačiau dėl suteiktos žmogui kūrimo dovanos jis turi neabejotiną ryšį ir su Dievo paveikslo žmoguje

---

kad *pirmas žmogiškasis sūnus* yra tapęs drauge ir *pirmuoju žmogžudžiu,* nėra ko daug stebėtis. Juk ir pirmi *gimdytojai* buvo ne geresni: sulaužę Dievo įsakymą, jie užsitraukė mirtį ne tiktai sau, bet ir visai ainijai, todėl jie visai teisingai gali būti vadinami ir *nusižudėliais,* ir *žmogžudžiais,* ir net *dievažudžiais,* kiek antrojo Adomo, Dievažmogio, mirtis priklauso nuo pirmojo Adomo, *velniažmogio,* nuodėmės.

[11] Būtybių trejopumą randame ir gyvulių pasaulyje. Bet kadangi Biblijos pasakojime mes turime nurodymų vien apie tai, kaip buvę sukurti du pirmieji *žmogiškieji asmenys,* o apie pirmųjų gyvulių sukūrimą žinių nerandame, todėl mes turime teisę spręsti, kad tikrasis Švenč. Trejybės paveikslas tėra išreikštas *vienoje tik žmogiškoje prigimtyje,* o gyvuliuose, galima manyti, besąs vien menkas, netobulas Švenč. Trejybės atspindžio šešėlis (vestigium seu adumbratio S. Trinitatis).

klausimu. Ir iš tikrųjų yra ne viena dieviškosios prigimties savybė, kuri, nerasdama atsakomo atspindžio nei atskiruose žmonių asmenyse, nei atskirose žmonių šeimose, reiškiasi gan aiškiai visoje žmonijoje. Ir juo labiau žmonių veislė fiziniu gimdymu daugėja, juo nurodytasis atspindys darosi pilnesnis ir aiškesnis. Pvz., atskirame žmoguje ir net atskiroj šeimoj mes negalime pripažinti jokio Dievo *visuresamybės* paveikslo, tačiau kolektyvioj žmonijoj, gyvenančioj visame žemės paviršiuje nuo pusiaujo beveik lig pat žemės ašigalių, tūlo *Dievo visuresamybės* paveikslo, be abejo, esama. Lygiai ir Dievo duotoji žmogui galia valdyti žemę atskirame žmoguje ir atskiroje šeimoje visai nežymi, faktiškai yra praplėsta ir įvykdyta kolektyvioj žmonijoj, sujungusioj toliausius žemės kraštus telegrafais, telefonais ir kitokiomis susisiekimo priemonėmis. O tai kaip tik ir teikia mums gražų Dievo visagalybės bei visavaldystės paveikslą. Toliau iš savo patyrimo gerai žinome, kad atskiro žmogaus ir net atskiros šeimos gyvenimas yra labai neilgas, nes mirties dalgis tolydžio kerta gyvybę. Bet, antra vertus, mes lygiai gerai žinome, kad nors nepaliaujamai žūva atskiri žmonės, atskiros šeimos, o kartais net ištisos tautos ir valstybės, tačiau visa žmonija, nuolat daugėdama, vis gyvuoja ir net nugali mirtį [12]: tuo ji teikia tam tikrą fizinės nemarybės pavyzdį, kuris kas gi yra, jei ne tūlas *absoliučios Dievo nemarybės paveikslas.* Galop kad ir parodo mums istorija daug genialių žmonių (kaip štai šv. Augustiną, Tomą Akvinietį, Aristotelį, Leibnizą, Kantą, Wroński, Vl. Solovjovą), kurie savo galingu protu buvo aprėpę beveik visą žmonių žinijos dirvą ir tuo būdu net savo asmeny išreiškę tūlą *Dievo visažinojimo paveikslą,* tačiau kolektyvioji žmonija, be abejo, nepalyginti daugiau žino negu atskiras, kad ir genialiausias žmogus, todėl kolektyvios žmonijos žinojimas yra, be abejo, daug pilnesnis ir tobulesnis *Dievo visažinojimo* paveikslas negu vieno, kad ir mokyčiausio žmogaus žinojimas.

Anksčiau išdėstyti išvedžiojimai, mums matosi, yra pakankamai aiškiai įrodę, kad Dievo paveikslo apsireiškimo žmoguje klausimu žmonijos paplitimas žemėj yra la-

[12] V bitvie smierti i roždenja
Osnovalo Božestvo
Nieskončiajemost tvorenja!
Mirozdanja prodolženje,
Viečnoj žizni toržestvo.
Grafas Tolstojus

bai svarbus elementas. Dėl to, mums atrodo, ne be reikalo Biblijos pasakojime greta nurodymo, kad Dievas sukūręs žmogų, vyrą ir moterį pagal savo paveikslą ir panašumą, tuojau čia pat pridurti ir Dievo žodžiai: „Veiskitės ir dauginkitės, ir pripildykite žemę, ir ją paverkite“ *(Pr 1, 28)*.

VI

Pavergti visą žemę žmonija tegali pasigaudama Dievo jai suteiktos kūrimo galios. Jei žmonės tos galios neturėtų, žmonių veislė, kad ir kažin kaip paplistų, vis tiek žemės pavergti nieku būdu neįstengtų. Žmogus užvaldo ir pavergia žemę tik tiek, kiek jis yra Dievo kūrimo darbo žemėj užbaigėjas, turįs kūrimo galios, Dievo padėjėjas, sąkūrėjas. Bet jei taip yra, tai čia reikia paaiškinti, iš kur eina ta slaptingoji, žmogų taip iškelianti *kūrimo* pajėga?

Kai kalbama apie tam tikras aukštesniąsias žmogaus veikimo sritis, sakysime, apie poeziją, dailę, muziką, tai žmogaus kūrimo pajėgos apsireiškimas tose srityse paprastai aiškinamas *įkvėpimu,* o dažnai didesnio aiškumo dėlei priduriama, jog įkvėpimas esąs tam tikras dvasios pagavimas bei *nušvietimas iš aukšto.* Bet iš tikrųjų žodžiai: *įkvėpimas, dvasios pagavimas, nušvietimas iš aukšto* taip pat mažai dalyką tenušviečia. Jie tuo tik geri, kad teikia nurodymą, jog žmogus kūrimo metu kažkaip prašoksta save patį, betarpiškai susisiekia su *aukštesniuoju dvasių pasauliu.* Tai yra labai svarbi tiesa. Tikrai sakant, be to susisiekimo kuriamasis žmogaus veikimas būtų taip pat negalimas, kaip negalimas yra elektros jėgos išgavimas, atskyrus anodą nuo katodo. Todėl negalima nesutikti su Vl. Solovjovu, kuris, aiškindamas įkvėpimo esmę, taip sako: „Jei mūsų tikras fizinių daiktų pažinimas priklauso nuo tų daiktų veikimo bei įtakos mums, tai ir tikras atitraukinių idėjų pažinimas bei protinis patyrimas turi priklausyti nuo idealių bei transcendenčių būtybių veikimo bei įtakų mums. Tų idealių būtybių veiksmas, sukeliąs mumyse protinį pažinimą (ir kūrimą), vadinasi įkvėpimu“. Bet argi galima įkvėpimo veiksmą apibrėžti vien tik dviem — filosofinės ir dailiosios kūrybos — sritimis? Mums matosi, negalima, nes jei pripažinsime idealių būtybių įtaką filosofams ir poetams jų kūrimo metu, tai nėra jokios priežasties nepripažinti tų pat būtybių įtakos ir kitokiems žmonėms, sakysime, teisdaviams, karvedžiams, išradėjams. Mes, pvz., esame tvirtai įsitikinę, kad jei įkvė-

pimas nebūtų apšvietęs pirmos žagrės, akėčių ir net pirmykštės vyžos išradėjų, tai žmonija ir iki šiol būtų neturėjusi tų taip naudingų daiktų.

Tuo būdu, jei, viena vertus, žmogus, turįs kuriamų gabumų, yra gyvas veikiąs Dievo Kūrėjo paveikslas, tai, antra vertus, reikia pripažinti, kad visoks žmogaus kūrimo darbas priklauso nuo vidujinio idealių būtybių veiksmo bei įtakos žmogaus sielai. Teologų kalba tos būtybės vadinasi dvasiomis bei angelais ir dalijasi į *geruosius ir piktąsias.* Dėl to, kad ir vienos, ir kitos turi įtakos žmogaus kūrimui, tariamės būsiant ne pro šalį tarus keletą žodžių apie abi jų rūšis. Pradėkime nuo pirmosios.

VII

Apie geruosius angelus paprastai manoma, kad jie yra Dievo skirti būti prie žmonių kaip jų sargai (angelai sargai) arba, būdami priskirti angelų chorams, vien tik tai ir teveikia, kad gieda Dievui amžiną giesmę: *Šventas, Šventas Galybių Viešpats!*.. Tiesa, sergėti žmones ir garbinti savo Kūrėją — tai angelų pareiga. Su tuo, tariamės, kiekvienas krikščionis sutiks. Tačiau kad angelų tarnystė tik tuo ir tepasireikštų, galima abejoti. Ak, angelai, krikščionių teologų išmanymu, yra aukštesniojo dvasiškojo pasaulio būtybės. Žmogus, kad ir yra pasaulio valdovas, bet palygintas su angelais vis dėlto yra „maža ką mažesnis" už juos *(Ps 8, 6).* Užtat jei žmogus, sukurtas pagal Dievo paveikslą, turi kuriamosios galios, tai reikia manyti, kad ir angelams, savo prigimtimi žymiai prašokstantiems žmogų, ne tik kad tokių pat kuriamųjų gabumų netrūksta, bet anaiptol, galima manyti, jog jie turi jų dar daugiau kaip žmogus. Todėl kai kurių krikščionių mokslininkų spėliojimą, kad pasaulio kūrimo metu angelai nebuvę vien pasyvūs žiūrovai, bet veikliai dalyvavę tame darbe, varydami pirmyn kosmo evoliuciją bei daugindami augmenų ir gyvių rūšis, negalima pavadinti keistu. Anaiptol, mums matosi, kad tokį spėliojimą [13] galima laikyti net kur kas panašesniu į tiesą negu visos kitos evoliucijos teorijos, aiškinančios kosmo kūrimąsi ir rutuliojimąsi be jokio protingos būtybės įsikišimo. Teisingu grafo L. Tolstojaus pasakymu, „evoliucijos teorija, stačiai kalbant, tvirtina vien tai, kad atsitiktinumas per begalinį laiką gali iš ko norite

[13] Jį randame išreikštą ir naujausiame gražiame S. Bulgakovo veikale apie angelus (Liestvica Jakovlia.— Paryž, 1929.— S. 51). Iš dalies tą pažiūrą pateisina pats šv. Tomas Akvinietis. Žr. prierašą 64 p.

padaryti visa, ką norite. Klausimui atsakymo nebėra, tik tas pat klausimas iškeltas kitaip: valios vieton padėtas atsitiktinumas, o begalinumo koeficientas perkeltas nuo visagalybės į laiką". Kalbant kitais žodžiais, mechanistinės evoliucijos teorijos neįstengia duoti tinkamo išaiškinimo, iš kur gamtoj yra atsiradusi plano vienybė ir toji nuostabi tvarka, kurią mes kiekviename žingsnyje surandame, tyrinėdami pasaulio dėsnius, o ypač augmenų ir gyvių srityse. Tiesa, tų evoliucijos teorijų sekėjai kai kada mini daugybę faktų, lyg patvirtinančių tam tikrą nukrypimą nuo bendrojo plano, o kai kada net ir tam tikrą žingsnį atgal bendrame organinio pasaulio besirutuliojime. Pvz., kai kuriuose gyviuose nurodo užsilikusias pradines formas *structures rudimentaires,* organizmui visai nereikalingas [14]. Jų visa prasmė yra tik ta, kad jos reiškia nustojusią augti tų narių užuomazgą, kurie kituose gyviuose yra visai išsirutulioję ir organizmui labai reikalingi. Galop nurodo dar įvairias organizmų, neišskiriant nė žmogaus, netobulybes. Dėl to tarp krikščionių apologetų ir gamtininkų kyla nesiliaujamų ginčų. Apologetai, nurodydami organinio pasaulio plano vienodumą, sako, kad tas vienodumas negalėjęs atsirasti savaime, atsitiktinai, bet turi būti priskirtas vienam protingam kūrimo veiksniui — Dievui. Gi evoliucijos teorijų šalininkai į tai atsako: jei viską pasauly reikėtų laikyti betarpišku Dievo padaru, tai gamtoje negalėtų būti jokios netobulybės, jokios anomalijos. O jei mokslas atranda pasauly nemaža anomalijų, tai norom nenorom reikia daug ką pasauly priskirti aklos mechaniškos evoliucijos veikimui, o ne begalinės Dievo išminties tvarkymui.

Visas tas viena kitai priešingas ir viena kitą griaunančias nuomones lengva sutaikyti pripažinus, kad angelai, turėdami kur kas daugiau kuriamų pajėgų negu žmogus, yra veikliai dalyvavę pasaulio kūrime kaip Dievo plano vykdytojai. Laikantis šios pažiūros, lengvai duodasi išaiškinami ir pasaulio plano vienodumas, ir įvairūs jo vykdyme pasitaiką netobulumai. Klausydami Aukščiausiojo valios, angelai, be abejo, stengėsi Dievo planus kuo geriausiai įvykdyti, laikydamiesi jiems duotų iš anksto nurodymų. Iš čia ir eina toji plano vienybė ir tvarka, kurią mes visur gamtoje randame. Bet, antra vertus, kaip būtybės, kad ir dvasiškos, bet ne visai tobulos, angelai galėjo netyčia daugiau ar mažiau nukrypti nuo bendro pla-

[14] Pvz., vyrų krūtinės speniai ir panašios organinio pasaulio anomalijos.

no, nes savo kūrimo darbe jie, reikia manyti, yra buvę lygiai laisvi kaip ir žmonės, ir todėl to jų darbo rezultatas galėjo būti tiek progresas, tiek iš dalies ir tam tikras regresas. Iš čia ir yra atsiradę gamtoje anomalijų ir netobulumų, apie kuriuos tik ką esame kalbėję. Žinoma, tai yra tik teologinė hipotezė [15]. Bet ji atrodo labai panaši į tiesą, juoba kad ji, nušviesdama evoliucijos teoriją, nurodo būdus prieštaravimams iš jos pašalinti. Mat evoliucijos šalininkai, remdamiesi tuo, kad žmogus, vartodamas tam tikrą pasirinkimo metodą, gali gauti naują augmenų bei gyvūnų rūšį, laiko kiekvieną veislę kintama tvirtindami, kad esant tinkamoms sąlygoms per šimtus tūkstančių ar net ir milijoną metų viena veislė gali savaime virsti kita, visai nauja. Tuo tarpu evoliucijos priešininkai, nurodydami į tai, kad kiekvienos veislės atmainos neišeina iš rūšies įvairumo ribų, tvirtina augmenų ir gyvių veislę esant nekintamą bei viena į kitą nesikeičiant. Tas dvi viena kitai priešingas nuomones, remiančiąsias, pirma, mokslo įrodytu rūšių kintamumu, o antra — ne mažiau tikru veislių nekintamumu, visai sutaikina anksčiau nurodytoji hipotezė. Nes kad ir yra neabejotina tiesa, jog niekam iš žmonių, net ir geriausiai vedant pasirinkimo darbą, nėra iki šiol pavykę išgauti naują augmenų bei gyvūnų veislę, tačiau negalima taip pat patyrimo būdu įrodyti ir absoliutaus veislių nekinta-

[15] Žr. *Carbonelle S. J.* Les confins de la science et de la philosophie / 2-e éd.— T. 2.— P. 297, kur šis mokytas apologetas tarp kitų dalykų išreiška ir šią pažiūrą: „Enfin, l'histoire paléontologique nous montre dans son aspect général, depuis l'origine jusqu'aux temps actuels, un progrès incontestable, quelque chose comme le fruit de l'expérience. Un tel progrès ne pouvant se supposer en Dieu, c'est à des êtres finis et perfectibles qu'il nous fait songer. Parfois même, dans cette histoire comme dans celle des inventions humaines, on pourrait exceptionnellement signaler des pas en arière. Le progrès d'ailleurs s'y produit généralement par perfectionnements successifs, fondés sur les resultats antérieurement acquis: les plans radicalement nouveaux y sont relativement rares, toujours comme dans les inventions humaines. On en conviendra sans peine, ce ne sont pas des caractères évidents d'une oeuvre exclusivement divine". O kitoje vietoje, remdamasis principu, kad *Deus in necessariis non deest, in superfluis non abundat,* tas pats autorius, pripažindamas, kad Dievas yra betarpiškas tiek materialių, tiek ir nematerialių substancijų kūrėjas (be kurių negalima būtų išaiškinti gyvybės apsireiškimų), tvirtina, kad nėra jokio reikalo organizmų pradžią priskirti betarpiškajam Dievo veiksmui... „On ne voit aucune raison qui nous force à rattacher immédiatement à Dieu l'origine des organismes. Dieu est leur cause première, comme il est cause première de nos propres constructions; mais de même aussi que nos constructions, ils peuvent avoir pour cause seconde et immédiate des êtres inférieurs à Dieu". Cit. op. c.— P. 293—294.

mumo bei galimumo vienai veislei pereiti į kitą. Mokslas tegali tiktai tvirtinti, kad žmogus to neįvykdys. Bet kas žmogui neįvykdoma, lengvai gali būti įvykdyta vedant gamtinį pasirinkimą aukštesnėms dvasiškoms būtybėms. Kiekvienas tikintysis krikščionis turi visai su tuo sutikti, nes ginčytis dėl to reikštų tą pat, ką tvirtinti angelus nesant sukurtus pagal Dievo Kūrėjo paveikslą bei neturint jokios kūrimo galios, kas, mums matosi, prieštarautų ir tikėjimui, ir protui.

Visa, kas anksčiau pasakyta, verčia mus manyti, kad posakį „Dievas sukūrė pasaulį" reikia imti ta prasme, jog *Dievas yra pirmoji ir betarpiškoji materijos ir nematerialių būtybių priežastis.* Iš materijos, turinčios tam tikrų mechaninių ir fizinių savybių, ilgu *kosminės evoliucijos procesu* yra susikūręs regimasis kosmas; jo dalis yra mūsų planeta — Žemė. Susidarius Žemėje sąlygoms, leidžiančioms atsirasti gyvybei, Dievas yra davęs pradžią naujam *biogeniškam procesui,* kuriam veikiant ir išsirutuliojo organinis pasaulis. To rutuliojimosi vykdyme yra dalyvavę aukštesnės dvasiškos būtybės, kaip to biogeniškojo proceso vedėjos. Šiam gi procesui Žemėje [16] savo tikslą pasiekus, Dievas davė pradžią trečiam — *antropogeniškam procesui,* sukurdamas žmogų. Nuo to laiko kuriamasai angelų veiksmas pasikeičia slaptinga įtaka, žadinančia žmogų varyti kūrybos darbą visose jam prieinamose gyvenimo srityse. Sukūrus tai, ką vien tik jo visagalybė sukurti galėjo, tolesniame pasaulio kūrimo darbe Dievas leido dalyvauti dvasiškoms būtybėms — angelams, o to darbo užbaigimą Žemėj paliko žmogui kaip gyvam, veikliam Dievo Kūrėjo paveikslui [17].

Tuo būdu mes matome pasauly trejopą kūrimą: žmogaus, angelų ir Dievo. Pirmojo kūrimo rezultatas yra sukūrimas civilizacijos ir kultūros; antrojo — sutvarkymas „kosmo" ir organinio pasaulio. Trečiojo — iššaukimas iš nebuvimo buviman dvasių pasaulio, materijos ir gyvybės. Žmogaus ir angelų kūrimas, kaip pasireiškiąs vien formų keitimu, mums maždaug yra suprantamas. Dievo gi kūrimas, kaip pasireiškiąs sukūrimu esamųjų daiktų iš *nesamųjų bei iš nieko* (ex onk onton, ex nihilo sui et subiecti),

[16] Dėl buvimo, yra mokslininkų (pvz., *A. Morawskis* ir *St. Hontheimas S. J.* ir kt.), bandančių apsieiti be tos hipotezės. Bet kad jų įrodinėjimai būtų stipresni už *Carbonelle S. J.*, to negalėčiau pasakyti.

[17] Kituose dangaus kūnuose, anot mokslininkų, tas procesas dar neprasidėjęs, o kai kuriuose jau visai pasibaigęs. Iš tikrųjų šie spėliojimai yra hipotezės, maža kuo tepagrįstos.

yra mums visai nesuprantama paslaptis. Ji, galima sakyti, yra daug nesuprantamesnė už kitas mūsų religijos paslaptis. Švenč. Trejybės, Įsikūnijimo, Eucharistijos ir kitoms paslaptims mes galime surasti tam tikrų analogijų, kurių kad ir negalima laikyti tų paslapčių įrodymu, vis dėlto jos bent šiek tiek tas paslaptis nušviečia. Dievo kūrimo paslapčiai jokios analogijos parinkti negalima [18]. Su visu tikrumu mes tegalime pripažinti vien tik materijos ir gyvybės buvimo faktą, o patys savy — dvasinės jėgos egzistavimą, bet kas yra pati savaime materija, gyvybė ir visokia dvasinė substancija ir kaip visa iš nebuvimo pasauly atsirado, apie tai tegalime pasakyti vien de Bois Reymond'o žodžiais: *ignoramus, ignorabimus!*..

VIII

Negalėdami Dievo kūrimo paslapties suprasti, mes vis dėlto turime pareigą būti dėkingi pasaulio Kūrėjui už visus jo kūrimo rezultatus, nes, anot Šv. Rašto, visa, ką Dievas yra sukūręs, *buvo gera (Pr 1)*. Ar visi angelų kūrimo darbai buvo geri, tuo galima abejoti. O jau apie žmogaus kūrimo rezultatus mes gerai žinome, kad jie dažnai būna labai negeri ne tik vienu kokiu, bet neretai net ir

[18] Žinomas teologas *Scheebenas* atvirai tai pripažįsta: „Nur bringtes die Natur dieses Begriffes (t. y. kūrimo iš nieko), dass er ein reiner und ganz eigenartiger Vernunftsbegriff, durch keine Analogie aus der Tätigkeit der Geschöpfe, der geistigen sowohl wie der sinnlichen erklärt und veranschaulicht werden kann". Žr. jo Handbuch der kath. Dogmatik.— Bd. 2.— Nr. 11.

Pastaraisiais laikais prancūzų filosofas Gratry, ieškodamas tokių analogijų, yra kreipęsis į matematiką. Jo išvedžiojimų pagrindinę mintį galima išreikšti šitaip: Tesie $\frac{a}{b}=c...$ (1), kur *a, b, c* reiškia tam tikrus kintamus dydžius. Dėl savitarpės jų priklausomybės (1), didėjant dydžiui *b*, dydis *c* ima mažėti, taip kad dydžiui *b* artėjant į begalybę ∞, *c* artėja į nulį. Matematiškai tai galima išreikšti formule: $\frac{a}{\infty}=0...$ (2), iš kur gauname $a=\infty\times 0...$ (3). Pastaroji formulė rodo, kad principas *ex nihilo nihil* yra visada teisingas, išskyrus vienintelį atvejį, kai vienas iš daugiklių yra lygus begalybei. Anot Gratry, formulė (3) yra puikiausia analogija Dievo kūrimo paslapčiai, nes kaip iš $\infty\times 0$ gauname galuotą dydį *a*, taip lygiai Dievas, begalinė Būtybė, veikdama *nieką*, sukuria *šį bei tą*, t. y. galuotus pasaulio kūrinius. Nors ši analogija ir labai įdomi, vis dėlto negalima jos laikyti visiškai tinkama, nes Dievo kūrimas yra *veiksmas* tikra to žodžio prasme, o padaugas $\infty\times 0$ yra simboliškai matematinė formulė. Plg. dar *Courbet P.* Analogies de la science et de la religions.— T. 1.— P. 18—19, taip pat *de Cléré Réné.* Necessité mathémathique de l'existence de Dieu,— Paris, Blond.

visais žvilgsniais... Tai atsitinka ne vien dėl to, kad žmogus yra apibrėžta, netobula būtybė, bet ir dėl to, kad jis gali būti pakurstytas kurti ne vien gerų aukštesnių būtybių, *bet ir piktųjų*. Žinomas yra stačiokiškas Lutherio posakis: „Žmogus nelyginant asilas: jei ant jo užsilips angelas — nujos į dangų, jei velnias — nukabaldos į pragarą". Žinoma, čia garsusis „daktaras" klydo manydamas žmogų negalint numesti nuo savęs negeistiną jojiką ir pasukti į šalį, bet pasakė ir tiesos, kad žmogui gali turėti įtakos tiek gerosios, tiek ir piktosios dvasios.

Ir Senajame, ir Naujajame Įstatyme randame nemaža nurodymų apie piktųjų dvasinių būtybių santykius su Dievu ir žmogumi. Dievo jos yra amžinos priešininkės, jo kūrimo naikintojos. Dievas, kaip esame matę, pirmiausia apsireiškia mums kaip *Kūrėjas*. Bet ten pat, pirmuose Biblijos puslapiuose, nurodyta ir Šėtonas, kaip *ardytojas par excellence*. Vos tik spėjo Dievas sukurti *gyvybę* aukščiausiame apsireiškime — žmoguje, kaip šit velnias kuo greičiausiai skuba įnešti *suardymą ir mirtį;* „jis nuo pat pradžios buvo galvažudys" *(Jn 8, 44)*. Dievas yra *visokios tiesos pradžia,* velnias gi — *visokio melo pradžia:* pasigaudamas visokio melo, jis stengiasi sunaikinti visokią tiesą. Dievas yra *davėjas* visokių malonių — dorybės, laimės, ramybės, meilės; velnias gi yra nuolatinis to viso *naikintojas:* sukeldamas *pikta,* jis ardo *gera,* užtraukdamas *nelaimes,* naikina *laimę,* gaivindamas *neapykantą,* griauna *ramybę* ir išplėšia *meilę* ir t. t. Trumpai tarus, jei apie Dievą galima pasakyti, kad Jis iki šiolei *tebekuria,* tai velnio *veikimą* galima apibrėžti vienu žodžiu — *ardymas, griovimas.*

Ir žmogaus velnias yra ne mažesnis priešininkas, kaip plėšrus liūtas; jis nuolat ieško, ką galėtų praryti *(1 Pt 5, 8)*. Visos jo pastangos yra nukreiptos į vieną tikslą, idant žmogų, *nedaug ką mažesnį už angelus,* paverstų *gyvuliu,* iš *Dievo tarno* padarytų *savo vergu,* būtybę, sukurtą pagal Dievo Kūrėjo paveikslą, perdirbtų į sau panašų ardytoją viso, kas gera: gyvybės, doros, teisybės, ramybės, laisvės... Ir, deja, jam dažnai tai pasiseka. Pavyzdžių toli ieškoti nereikia: ir istorija, ir kasdienis patyrimas gali nurodyti daugiau negu reikia. Vienas pažvelgimas kad ir į šiandienę bolševikų Rusiją visiškai tai patvirtina.

Bet jei tai yra faktas, tai kyla naujas klausimas, kodėl gi Dievas, Geroji Pradžia, duoda tokią didelę, beveik beribę laisvę piktajai dvasiai, leisdamas jai darbuotis tarsi labai svarbiam ar net būtinam žmonijos istorijoj veiks-

niui? Į šį klausimą galima atsakyti nurodant ne vieną priežastį. Bet nenorėdami per daug nutolti į šalį, tenkinsimės tik viena iš jų. Ją galima šitaip suformuluoti:

Visa, kas yra pasauly, yra neamžina ir kintama, tik vienas Dievas yra nekintamas. Viskas plaukia teka — kūrinių dėsnis, lygiai kaip absoliutus nekintamumas (aš esu, kuris esu) — dievybės dėsnis. Kaip kitus padarus, taip ir žmoniją valdo kintamumo dėsnis. Visais amžiais, kiekvienais metais, o kartais ir diena iš dienos besikeičiančios istorinės sąlygos norom nenorom verčia žmoniją kurti, išradinėti naujų priemonių, ieškotis naujų metodų, naujų formų, steigti naujų organizacijų — politinių, socialinių, ekonominių, mokslinių ir kitų kitokių. O kadangi kiekvieno žmogaus kūrimo darbas reikalauja jėgų įtempimo, o kiekvienas jėgų įtempimas žmogų nuvargina, o nuovargio visi vengia, tai ir atsiranda savaime visiems žinomas ir istorijos nesyk patvirtintas faktas — žmonijos palinkimo į nekintamumą, žiaurių kovų dėl išgyventų ir persenusių formų, laikymosi neprotingo principo: iki mūsų taip buvo, tai ir teesie taip amžinai.

Čia tai, kai ta ar kita žmonijos dalis, stengdamasi prilygti Dievui ir būti nekintama kaip Jis, nori prieš Jo valią džiaugtis nuolatiniu atilsiu ir, tarusi pasauliui: „toliau nebeisiu", visai užaušti senose išgyventose formose, Viešpats Dievas ir duoda visišką laisvę piktajai dvasiai, kuri, gudriai sužadinusi žmonių gobšumą, išdidumą, pavydą, viešpatavimo norą, socialinius nesutikimus, tautinę neapykantą, tikybinį fanatizmą ir kitokias aistras, ne prasčiau už bedūmį paraką ir melinitą suardo į dulkes senąją tvarką, atsilikusias organizacijas, nebetinkančias formas ir tuo būdu, ardymo keliu, stumia žmoniją pradėti iš naujo kūrimo darbą, stoti į naujas istorines evoliucijos vėžes, eiti pirmyn į geresnę ateitį. Pati savaime piktoji dvasia, žinoma, daro vien tik bloga ir geidžia tik blogų vaisių, bet Dievas, saviškai pakreipdamas istorinio proceso eigą, taip viską sutvarko ir nustato, kad net ir iš tiesioginės betarpiškos blogybės galų gale išeina nemaža gero. Taigi ir Goethe „Fauste" teisingai yra apibūdinęs piktąją dvasią kaip „ein Teil von jener Kraft, die stets das Böse will, und stets das Gute schafft".

IX

Sutraukdami į krūvą visa, kas anksčiau išdėstyta, galime mūsų tyrinėjimą baigti šiomis pastabomis:

1. Galutinis antropologinio klausimo išaiškinimas priklauso ne tiktai nuo pažiūros į žmogų jo individualiame vienume (atskirame žmogiškame asmeny) ir žmogiškų asmenų trejopume (šeimynoje, susidedančioje iš žmogaus — *vyro,* žmogaus — *moters* ir žmogaus — *kūdikio),* bet taip pat ir nuo pažiūros į žmogų *visuotinėje žmogiškoje draugijoje* (žmonijoje kaip žmonių visumoje).

2. Žmogiškoji prigimtis tiek atskirame asmenyje, tiek ir atskiroje šeimynoje ir galop visoje žmonijoje turi savo visą reikšmę žiūrint vien žmogaus pašaukimo — užbaigti Dievo kūrimo darbą žemėje, t. y. žiūrint žmogaus prigimties bendradarbiavimo bei sinergizmo su aukštesniuoju dvasių pasauliu.

3. Dėl aukštesnio dvasių pasaulio dvejopumo žmogus savo kūrimo veiksme gali pasiduoti gerųjų bei blogųjų būtybių įtakai. Pirmuoju atveju jis yra gyvas, veiklus *Dievo Kūrėjo* paveikslas, antruoju atveju jis virsta *velnio ardytojo* paveikslu. Bendradarbiaudamas su Dievu, kaip Jo padėjėjas bei sąkūrėjas, žmogus stoja į kelią, vedantį į galutinį žmogaus prigimties žemėje tikslą — į *dievažmoniją;* veikdamas gi piktosios būtybės įtakoje, t. y. ardydamas, kas kitų sukurta materialiame ir moraliame pasauly, jis darosi velnio ardytojo paveikslu ir stoja į galutinio nuo Dievo atsiskyrimo kelią, vedantį tiesiog į *velniažmoniją.*

4. Dievažmonija ir velniažmonija yra tarsi du ašigaliai, į kuriuodu viens kitam priešingais keliais eina visuotinės žmonijos istorijos procesas. Tai jau senovėje yra nurodęs šv. Augustinas savo veikale „De civitate Dei", o naujesniais laikais Vl. Solovjovas savo rimtai apgalvotame pasakojime apie Antikristą.

5. Dievažmonijos pagrindas yra tautų brolybė, visų vienybė, visų vienybė meilėje, nes Dievas yra meilė; velniažmonijos gi pamatas — tai neapkentimas kitų ir visų kova su visais (homo homini, natio nationi lupus), nes velnias yra meilės ir net pačios gyvybės ardytojas.

6. Jei visos piktų būtybių pastangos yra nukreiptos į ardymą ir gadinimą to visa, kas kitų yra sukurta, tai žmogus, kaip Dievo Kūrėjo paveikslas, turi nepaliaujamai stengtis ne tiktai palaikyti visa, kas yra gera, bet ir nuolatos naujinti nauju tolydiniu kūrimu, nes išlaikyti, kas yra sena, *vienu tik naujų dalykų atmetimu* visai nėra galima.

7. Atėmimas iš žmogaus, o dar labiau iš visos tautos galimumo pareikšti savo kuriamas jėgas yra tai ne tik di-

džiausia žmonijos akivaizdoj neteisybė, bet ir didžiausias nusidėjimas Dievui, nes tiek atskiro asmens, tiek ir atskirų tautų gyvavimas, be abejo, priklauso nuo Dievo valios. O Dievo Kūrėjo valia nekintama: Jis, kaip Kūrėjas, yra paskyręs žmones *aktyviam kūrimui,* kas ir yra *gyvenimo kelias,* o ne *pasyviam nieko neveikiant tūnojimui,* vedančiam į *nykimą ir mirtį.* Dievas gi niekieno mirties negeidžia, nes „jis ne mirusiųjų, bet gyvųjų Dievas" *(Mk 12, 27).*

8. Žmogaus paslaptis iš *paties žmogaus* neatspėjama. Ji glūdi aukščiau — dvasių pasauly — Dievuje ir aukštesnėse už žmogų būtybėse.

9. Kas tatai to dvasių pasaulio nepripažįsta ir tikisi žmogų vien zoologiškai išaiškinsiąs ir net jam žemėje rojų sukursiąs, tas, pats būdamas gyvulys, žmogų paverčia *gyvuliu,* o žmogaus gyvenimą žemėje — *gyvu pragaru.* Bolševikų Rusija tai geriausiai yra įrodžiusi.

* * *

Anksčiau esame įrodę, kad į žmogų negalima žiūrėti „grynai zoologiškai", nes jis yra ne gyvulys, bet Dievo paveikslas. Bet kadangi tas Dievo paveikslas labiausiai reiškiasi žmogaus *sieloje,* tatai norint, kad žmogaus paslapties išaiškinimas būtų išsamus, reikia dar įrodyti, kad žmogus turi sielą, kad ji yra dvasiška, laisva ir nemari. Tą įrodymą skaitytojas ras kitame straipsnyje.

ŽMOGAUS SIELA

Įžanga

Was wir bergen in den Särgen,
Ist nur Erdenkleid.
Was wir lieben, ist geblieben,
Bleibt in Ewigkeit.

Dar vaikai būdami mes sužinojome, kad kiekviename žmoguje, be regimojo kūno, yra ir nematomoji, nemarioji siela. Kūnas yra matomas dėl to, kad jis sudarytas iš įvairių regimos materijos dalelių, kurių randame ir paprastoje žemėje. Dėl to jis pūdamas ir virsta žeme. Siela gi yra dvasia, jokių materijos savybių neturinti: dėl to ji yra nematoma, neapčiuopiama ir teatspėjama vien iš savo veikimo kūne. Ji negali kuo kitu virsti, taigi ir pasilieka amžinai dvasia, nes joje nėra jokių dalių, taigi nėra ir kas galėtų joje irti ir jai nykimą gaminti.

Deja, šiandien yra žmonių, kurie to esmingo sielos skirtumo nuo kūno nenori pripažinti. Jie laiko ją smegenų padaru, nelyginant kaip kad švytėjimas yra fosforo padaras.

Turėdami tai galvoje, mes pasistengsime čia įrodyti tris tiesas:

1) kad žmogus, turėdamas sielą, sukurtą pagal Dievo paveikslą, esmingai skiriasi nuo gyvulių;

2) kad toji jo siela yra grynai dvasiška būtybė, nepriklausoma nuo kūno ir laisva;

3) kad ji, kūnui mirus, nemiršta.

I. SKIRTUMAS TARP GYVULIO IR ŽMOGAUS

Tas skirtumas yra jau pažymėtas pačioje Šv. Rašto pradžioje, pasakojime apie gyvulių ir žmogaus sukūrimą. Apie gyvulių atsiradimą ten papasakota šiais žodžiais:

„Dievas dar tarė: Vandenys teišduoda[1] plaukiančias

[1] Hebrajiškame tekste pasakyta dar vaizdžiau: „Vandenys te knibždėte knibžda nuo gyvų esybių ir sparnuočiai teskraido viršum žemės".

gyvas esybes ir sparnuočius viršum žemės po dangaus tvirtuma“ *(Pr 1, 20)*.

Ir toliau:

„Dievas dar tarė: Žemė teišveda gyvas esybes, pagal jų rūšį, galvijus ir šliužus, ir laukinius žvėris“ *(Pr 1, 24)*.

Ir tie Dievo žodžiai neliko be sėkmės: vanduo ir oras, ir žemė prisipildė visokeriopų gyvių *(Pr 1, 21; 1, 25)*.

Iš šio pasakojimo matome, kad visi gyvuliai savo esybę yra gavę:

1) per Dievo žodį („Dievas tarė“);

2) yra gavę ją iš žemės bei joje esamo vandens, o ne tiesiog iš Dievo („teišduoda vandenys“, „teišveda žemė“);

3) kad toji jų gyvybė, būdama vien *žemiška,* yra neturinti visiškai savy jokio dvasiškumo.

Šią išvadą visiškai patvirtina patys gamtos faktai. Visi gyvuliai, net patys aukščiausi, kaip šit beždžionės, kad ir išsimaitina ir palaiko savo gyvybę ir veislę, bet nesugeba nei savęs kuriam nors tikslui patobulinti, nei savo gyvenimo sąlygų pagerinti. Bitė, pvz., dirba savo korius dabar, kaip kad dirbo prieš amžius. Voras taip pat spendžia savo tinklus, kaip yra spendęs prieš tūkstančius metų. Išmintis, kuri kartais yra žymi gyvulių padaruose, yra ne jų pačių, bet iš šalies jiems įdėta, panašiai kaip kad mašinose pastebime gilų tikslingumą ir išmintį, bet įdėtą joms žmogaus, kuris jas yra padaręs. Dėl to gyvuliuose randame instinkto jutimą, atmintį, bet nerandame proto nei kitokių dvasinio gyvenimo apsireiškimų. Dresiruojant gyvulį galima išmokyti vieno kito protingo veiksmo, bet tas veiksmų protingumas bus ne gyvulio nuopelnas, tik žmogaus, jį išdresiravusio. Dėl to ir gyvulių vadinamoji siela neturi savy nieko dvasiška: gyvulio kūnui suirus, ji drauge su gyvybe dingsta, virsdama nieku, iš kur Dievo galybės ir buvo iššaukta [2].

Kas kita žmogus. Apie jo kilmę štai ką sako Šv. Raštas:

„Dievas <...> tarė: Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir mūsų panašumą, ir jis tevaldo jūros žuvis ir dangaus paukščius, ir žvėris, ir visą žemę, ir visus roplius, kurie kruta ant žemės“ *(Pr 1, 26)*.

Ir kiek toliau nurodytas ir pirmojo žmogaus sukūrimo būdas:

„Viešpats Dievas padarė iš žemės molio žmogų ir įkvė-

[2] Plačiau apie tai, kuo skiriasi gyvuliai nuo žmogaus, žr. prof. *Pr. Būčio* knygelę: Žmogus ir gyvulys.— Chicago, 1920.

pė į jo veidą gyvybės kvapą, ir žmogus pasidarė gyva esybė“ *(Pr 2, 7)* [3].

Šis pasakojimas nušviečia mums ne vieną svarbią tiesą.

Pirmiausia matome, jog žmogus iš visos gyvijos išsiskiria net ir savo kūnu. Jo kūną išveda ne žemė, ne vandenys, kaip žuvų, paukščių ir gyvulių, bet jį padaro pats Dievas „iš žemės molio“. Kas tai buvo per „molis“ ir *kaip Dievas žmogaus kūną yra padaręs,* ar akies mirksniu, ar per milijonus metų besitęsiančią evoliuciją, mes nieko nežinome. Šitie klausimai yra palikti mokslininkų ginčams. Mums aišku tik viena, kad ir savo kūnu žmogus aiškiai skiriasi nuo gyvulių. Šie nuolat slankioja žemėn pasilenkę, žemėj vienatinio savo tikslo ieškodami, žmogus gi vienas *vaikščioja statu iškilusiu veidu,* lyg karalius tarp nusilenkusių savo valdinių, lyg aukščiausias kunigas, pašauktas klausyti Dangiškojo Tėvo įsakymų, lyg tikras pranašas, turįs ir pats eiti, ir kitus vesti aukštyn į dangų. Be to, jis yra paties Dievo paskirtas visų kitų gyvulių valdovas [4].

Žmogaus siela yra dar aukštesnės kilmės, nes yra paties Dievo žmogui įkvėpta. Kaip Dievo — tyriausios, amžinos Dvasios — kvėpimas, mūsų siela neturi savy *nieko žemiško,* kaip gyvulių sielos, bet yra laisva, tyra, nemari dvasia. Iš čia ir kyla

Žmogaus panašumas į Dievą [5]

Žmogau, parodęs darbu genijaus galybę
Dievo esi panašybė...

Tą žmogaus panašumą į Dievą Šv. Raštas pakartotinai primena kaip svarbiausią tiesą, kurios žmogus turėtų niekuomet neužmiršti. Sukūrimas žmogaus pagal Dievo paveikslą ir panašumą yra mūsų visų aukščiausias garbės titulas. Jis skiria mums pareigą giliau jo prasmę patyrinėti. Kalbant čia apie žmogaus sukūrimą pagal Dievo paveikslą ir panašumą, pirmiausia kyla klausimas: kada tai buvo apreikšta? Pasirodo, kad pačiame gale, baigiant viso

[3] Dar labiau yra pabrėžtas Dievo dalyvavimas moters sukūrime *(Pr 2, 21, 22).*

[4] Plačiau apie žmogaus kūno skirtumą nuo gyvulių žr. minėtoje prof. *Pr. Būčio* knygelėje: Žmogus ir gyvulys.— Chicago, 1920.

[5] Nors ir esame apie tai kalbėję praeitame straipsnyje „Žmogaus paslaptis“, bet tariamės būsią čia ne pro šalį tą tiesą pakartojus bent kiek nauja forma.

pasaulio kūrimo aprašymą, po to, kai jau buvo papasakota pirmiau įvykę Dievo kūrimo darbai, būtent sukūrimas dangaus ir žemės, šviesos ir tvirtumos, sausumos ir jūrų, žolių ir medžių, saulės, mėnulio ir žvaigždžių, visų plaukiančių ir skraidančių esybių ir visų gyvulių rūšių. Tuo būdu, prieš pasakodamas apie žmogaus sukūrimą, Šv. Raštas jau buvo davęs aiškų Dievo galybės supratimą, parodęs Dievą kaip didį visų daiktų įkūrėją. Ir tik po to eina pasakojimas apie sukūrimą žmogaus pagal Dievo paveikslą ir panašumą. Pagal kokio Dievo? Aišku, jog pagal *tik ką aprašytojo Dievo Kūrėjo.* Būdamas aukščiausias pasaulio Kūrėjas, Dievas suteikė kūrimo galios ir pagal savo paveikslą sukurtam žmogui, kad taptų *mažas kūrėjėlis, Dievo kūrimo darbo* žemėje tęsėjas. Ir lyg patvirtindamas tą aukštą žmogui suteiktą kūrimo dovaną, Šv. Raštas pakartotinai priduria:

„Ir Dievas sutvėrė žmogų pagal savo paveikslą, pagal Dievo paveikslą jį sutvėrė, sutvėrė juodu, vyriškį ir moteriškę" *(Pr 1, 27).*

Tuo brėžte pabrėžiama, kad žmogus yra leistas žemėje ne tam, kad panėšėtų į akmenį, nieko nejaučiantį, nei į žolę, nieko neveikiančią, nei į gyvulį, nieko negalvojantį; *žmogus nėra akmens, žolės, gyvulio paveikslas, bet Dievo,* dangaus ir žemės įkūrėjo, Dievo, amžinai gyvuojančio, jaučiančio, manančio, *veikiančio.* Nebuvo dangaus ir žemės, nebuvo žolių, medžių, gyvulių, žmonių — Dievas tai padarė. Nebuvo tų namų, kur gyveni, nei tų rūbų, kuriuos dėvi, nei tų knygų, kurias skaitai,— žmogus tai padarė. Dievas sukūrė saulę, žemę, mėnulį, žvaigždes, bet nesukūrė nei teleskopo, nei mikroskopo, nei kitokių prietaisų gamtai tyrinėti, palikdamas visa tai sukurti pačiam žmogui. Ir žmogus, gavęs iš Dievo kūrybos galią, iš tikrųjų visa tai pats sau pasidarė. Dievas sukūrė arklį, asilą, kuprį, kad žmogus, jais pasinaudodamas, galėtų greičiau kilnotis iš vienos vietos kiton ir užvaldyti visą žemę. Ilgą laiką žmogus jais ir naudojosi susisiekimo tikslais. Bet vėliau gerai pagalvojęs susikūrė sau garvežį, bėgantį greičiau už pačius greičiausius žirgus ir pavežantį susyk tiek krovinių, kad nė šimtas arklių bei kuprių neįstengtų iš vietos jų pajudinti. Savo išrastu garlaiviu žmogus švilpia lekia per jūras, savo sugalvotu aeroplanu jis pakyla į orą daug aukščiau ir skrenda daug greičiau už pačius greičiausius arus. Eik į miestą, ten pamatysi visokių fabrikų, įvairiausių mašinų, prietaisų, telegrafų, telefonų, elektros lempų — vis tai žmogaus padarai. Įženki į bažnyčią, ten

išvysi puikių altorių, dailių paveikslų, gražiai grojančių vargonų, įvairių brangių šventų indų ir rūbų. Visa tai taipgi žmogaus padaryta, sukurta. Trumpai tarus, visa žmonijos kultūra, technika yra žmogaus kūrybos vaisius.

Bet ta mus stebinanti žmogaus kūryba technikos srity nėra vien šiandienės gadynės žymė. Aukštą techniką randame jau ir seniausiose tautose, keletą tūkstančių metų prieš Kristui gimus. Pavyzdžiui, užteks čia priminus kad ir senovės Egipto piramides, sfinksus, obeliskus, išlikusius iki šiandien. Tas pat pasakytina ir apie dar senesnes, iš po žemės atkastas Asirijos ir Babilonijos kultūrų liekanas.

Žmogaus kūryba žymu net ir necivilizuotose girių tautose. Visos jos turi pasidariusios tai įvairių namų padargų, tai ginklų medžioklei, tai laivelių vandeny paplaukioti, tai šiokių tokių kūno papuošalų, tai ugniai sukurti prietaisų. Gyvulių pasaulyje, net ir aukščiausių, kaip štai beždžionės, nieko panašaus nerandame. Taigi visokie technikos išradimai pirštu prikišamai rodo, kad žmogus stovi neapsakomai aukščiau už gyvulius.

Bet žmogaus kūryba *toli gražu* nesibaigia technikos išradimais. Ji reiškiasi taipgi ir socialinėj srity. Čia Dievo betarpiškai sukurta tėra tik pirmutinė žmonių draugija — *šeimyna;* visos kitos vėliau atsiradusios draugijos, ar tai bus imperijos, karalystės, respublikos, ar akcinės kompanijos, prekybinės firmos, pramonės trestai, mokslo institutai, ar kitos kokios, visos jos yra jau sukurtos ne Dievo, bet žmonių. Taip pat Kristus pradžioje yra įsteigęs savo Bažnyčią, bet vėlesnis jos sutvarkymas parapijomis, vyskupijomis, arkivyskupijomis, patriarchatais yra ne Dievo, bet žmonių padaras.

Pagaliau žmogaus kūryba gali būti nukreipta ne tik į pašalinius daiktus, bet į jį patį. Pamatęs savy daug netobulumų, silpnybių, nukrypimų nuo doros kelio, žmogus gali nebesitenkinti tuo, *kuo jis yra,* ir panorėti virsti *žmogumi kaip reikiant,* doresniu, tobulesniu, šventesniu. Dievo padedamas žmogus, turėdamas gerų norų ir imdamasis rimtų pastangų, gali *perdirbti save,* pataisyti savo blogą būdą ir ilgainiui pasiekti net aukštą, herojišką tobulybę, visišką susijungimą su Dievu. Toje būsenoje žmogus gali pakilti į dar aukštesnę antgamtinę sritį: jo siela gali kiaurai regėti žmonių mintis, matyti būsimus atsitikimus; jo kūnas gali nejausti skausmo, pakilti į orą, daryti stebuklų. Nieko panašaus mes nerandame gyvulių pasaulyje.

Taigi kas žmogų laiko gyvuliu, nepripažįsta jame dvasiškos sielos buvimo, tas prieštarauja aiškiausiems fak-

tams, tas palieka be atsakymo klausimus: *dėl ko iš milijonų gyvulių tik vienas žmogus teturi kūrybos galios, dėl ko vieno žmogaus toji kūryba neribotai plečiasi, o gyvulių nuolat stovi vienokia nei kildama, nei smukdama, dėl ko tik vienas žmogus tegali save tobulinti, perdirbti, o tarp gyvulių to niekur nematom?!* Tikįs žmogus visa tai lengvai išaiškina nurodymu, kad tik vienas žmogus tėra *sukurtas pagal Dievo Kūrėjo paveikslą ir panašumą* ir todėl jis vienas teturi neribotos kūrybos galią. Gyvuliai tikros kūrybos neturi, nes jų padarai per amžius vis tie patys. Taigi kad skirtumas tarp gyvulių ir žmogaus *yra esmingas,* o ne *laipsniškas,* tai aišku kaip diena. Žmogus gali sukurti ištisas naujas kultūras ir civilizacijas, o gyvulys nesukuria nieko nauja. Žmogus visada kyla aukščiau, gyvulys stovi vietoje, nė kiek nepažengdamas pirmyn. O tai dėl to, kad žmogus turi dvasišką protingą sielą, o gyvulys jos neturi.

II. AR ŽMOGAUS SIELA YRA DVASIA?

Kad žmoguje be kūno yra dvasiškoji siela, tam yra ne vienas įrodymas.

Pirmas įrodymas — žmogiškojo „aš" pastovumas

Du yra mokslo patvirtinti faktai:

Pirmasis toks faktas — tai nuolatinis žmogaus kūno keitimasis. Gyvame kūne visos jo dalelės, gyvybės sūkurio pagautos, greit lieka iš kūno išmetamos, taip kad po tam tikro laiko[6] mūsų kūnas lieka visai atnaujintas, nebe tas, kurį pirmiau turėjome. Tai įrodė bandymu prancūzų gamtininkas Flourensas. „Aš apsukau,— sako jis,— jauno karvelio kaulą platinos siūlu. Palengvėl siūlu sudarytas žiedas apsidengė kaulo sluoksniais; po kiek laiko tas žiedas buvo nebe kaulo paviršiuje, bet jo viduryje. Pagaliau jis atsidūrė pačiame kaulo smegenų vamzdely. Kaip tai galėjo pasidaryti? Gi šituo būdu: kai iš viršutinės pusės kaulas yra gavęs naujų sluoksnių, uždengusių žiedą, iš kitos, vidujinės pusės jis yra praradęs senuosius sluoksnius, kurie ir buvo iš kūno išmesti. Tuo būdu *kaulo materija* bandymo metu yra *visa pakitėjusi.*"

[6] Anot vienų mokslininkų — po kelerių (7—10) metų, anot kitų — net po kelių mėnesių.

Antrasis faktas — tai tas, kad žmogus, nepaisant tų visų pasikeitimų jo kūne, lieka tas pats.— Aš gerai žinau, pvz., kad prieš 18 metų esu parašęs tam tikrą veikalą. Mano kūnas nuo to laiko yra jau keletą kartų apkitęs, panaujėjęs; jame nebeliko nė vienos materijos dalelės, kurios yra buvę mano kūne prieš 18 metų, o betgi aš esu tikras, kad prieš 18 metų minėtąjį veikalą yra parašęs ne kas kitas, tik aš pats. Dėl ko? Gi dėl to, kad manasis „aš" yra pasilikęs tas pats, koks yra buvęs ir prieš 18 metų.

Kokią gi galima padaryti dabar išvadą iš tik ką pažymėtųjų tų dviejų faktų? Gi tą, kad many, be materijos, arba kūno, yra dar kitas dalykas, nepanašus į kūną, *nekintąs,* kaip jis, pasiliekąs, materijos dalelėms kūne besikeičiant, dėl to, kad *jis nėra kūnas.* Jis tai ir yra siela. Jei sielos žmoguje nebūtų, tai plėšikas, pvz., išbuvęs keletą metų kalėjime, galėtų sakyti, kad jau jis nebe tas žmogus, nes visas jo kūnas yra visai naujas; tuo pat remdamasis skolininkas galėtų sakyti, kad jis neprivaląs skolą mokėti, nes jo kūnas, buvęs skolinimosi metu, yra visai pakitėjęs, ir t. t. Bet kiekvienas jaučiasi to negalįs pasakyti, nes jo „aš" liudija, kad jis nepakitėjęs.

Antras įrodymas — jutimų palyginimas

Dažnai atsitinka, kad mes patiriame susyk įvairių jutimų. Pvz., mums valgant obuolį, lieka maloniai paliesti ir mūsų regėjimas, ir palytėjimas, ir skonis. Bet aš galiu tuos įvairius jutimus lyginti vieną su kitais, manyti, pvz., kad obuolys malonesnis yra regėti, paliesti negu valgyti.

Bet kas gi yra tasai „aš", kuris tuos jutimus jaučia, juos lygina ir apie juos sprendžia? Tai negali būti koks sudėtingas daiktas, nes jei jame būtų dalių, tai viena jų gautų akies įspūdžių, antra gomurio, trečia pirštų, ir mes nebeturėtume to vieno „žinovo", to „lygintojo" sprendėjo, kuris betgi tikrai mumyse yra. Vadinasi, tasai „aš" turi būti nesudėtingas, neužimąs vietos, neturįs dalių nė jokios savy materijos, kitaip sakant, turi būti dvasia.

Trečias įrodymas — iš sielos veiksmų

Jei mūsų siela būtų kūniška, tuomet tepažintume vien tokius daiktus, kuriuos galėtume pagauti jutimais, pažintume vien tą ar kitą gyvulį (pvz., arklį, šunį, katę...), vien tą ar kitą žmogų (pvz., Petrą, Jurgį, Joną...). Bet mes turime bendrą sąvoką *gyvulio,* kuris nėra nei arklys,

nei šuo, nei katė; mes turime bendrą sąvoką *žmogaus,* kuris nėra nei Petras, nei Jonas, nei Jurgis... Tos bendros sąvokos yra mūsų sielos padaras: ji tai iš visų gyvulių, iš visų žmonių atitraukia bendras ypatybes, jas *suvokia* ir tuo būdu sudaro bendras *sąvokas,* kurioms regimoj gamtoj atitinkamo regimo vaizdo visai nėra; taigi tos bendros sąvokos turi jau nebe materijos, bet dvasiškumo žymę. Gyvuliai jokių bendrų sąvokų neturi: jie tepažįsta vien atskirus pavienius žvėris, atskirus pavienius žmones ir kitką tam tikrais tų daiktų vaizdais.

Dar aiškesnių dvasiškumo žymių randame tokiose bendrose sąvokose kaip *tiesa, dora, grožis, panašumas, priešingumas, būtinumas* ir kt. Toms sąvokoms regimame pasauly nėra jokio atitinkamo materialinio vaizdo. Taigi joms pradžią yra davęs ne materialinis regimas pasaulis, bet aukštesnis regėjimas, dvasiškas mūsų sielos veikimas.

O jei mūsų siela sugeba kurti bendrąsias sąvokas, ypač grynai dvasiškas, apie kurias gyvulys neturi jokio supratimo, kaip šit apie *tiesą, dorą, grožį* ir pan., jei ji tas bendrąsias sąvokas gali gretinti, lyginti, jungti, jomis remdamasi galvoti, spręsti, tai lygiai kaip iš vaisių pažįstamas medis, taip ir iš sielos dvasiškų padarų — bendrų sąvokų tenka spręsti, kad ir ji pati yra dvasiško pobūdžio.

Ketvirtas įrodymas — iš mūsų kalbos

Mūsų sielos dvasiškumas žymu dar ir iš mūsų kalbos. Nėra žmonijoj tautų, kurios neturėtų savo kalbos ir būtų bekalbės. Gyvulių pasaulyje visai priešingai: nėra nė vieno gyvulio, kuris sugebėtų kalbėti. Jie nekalba ne dėl to, kad negalėtų kalbėti (pvz., papūgos, šnekučiai žmonių pamokyti sugeba ištarti ne vieną žmonių kalbos žodį), bet dėl to, kad neturi dvasiškos sielos, kuri juose galvotų, spręstų, savo mintis reikštų. Taigi gyvulys gali tik aklai kartoti vieną kitą jiems įkaltą žodį, bet nesugebės niekuomet pats kalbėti, nes, neturėdamas bendrų sąvokų, negali turėti nė žodžio toms sąvokoms reikšti. Jis tegali vien atskirais beprasmiais balsais reikšti neaiškius savo kūno jutimus. Žmogaus gi kalba įrodo jį turint sielą-dvasią.

Penktas įrodymas — iš valios veiksmų

Mūsų sielos dvasiškumas žymu dar iš mūsų valios veiksmų. Iš patyrimo žinome, kad žmogus gali trokšti visai neapčiuopiamų, grynai dvasiškų dalykų, pvz., mokslo, gar-

bės, šventumo. Gyvuliams tie dalykai visai nežinomi. Jei mūsų siela būtų iš materijos, tai ji ir tetrokštų vien dalykų materialinių, malonių vien kūnui. O jei žmogus trokšta grynai dvasiškų, su materija nieko bendra neturinčių dalykų, tai vien dėl to, kad ir jo siela yra dvasia, o ne materija.

Be to, kas gi nežino, jog tiems dvasiškiems turtams įsigyti žmogus neretai gauna nemaža pavargti, save pergalėti, kūno malonumų išsižadėti. Ką tai reiškia? Gi tai, kad žmogus nėra vien iš materijos tesudėtas: nes jei jis būtų vien iš materijos, kaip gyvuliai, tai ir pasiduotų aklai kūno malonumams, kaip gyvuliai. Jei žmogus nesugedęs, to nedaro, tai aišku, jog jame, be kūno, yra ir aukštesnė dvasiška esybė — siela, turinti savo aukštesnių, nekūniškų troškimų.

Toms aukštesnėms dvasiškoms gėrybėms pasiekti žmogus neretai paaukoja ir savo turtą, ir savo laisvę, ir net pačią gyvybę, kaip tai, pvz., yra padarę milijonai kentėtojų, guldydami savo galvas už tikybą. Tarp gyvulių nerandame nieko panašaus, nes jiems dvasiškos sielos neturint ir dvasiški turtai yra visai nesuprantami.

Šeštas įrodymas — iš žmogaus minties

Jei žmogus būtų viena materija, tai reikėtų tvirtinti materiją galint mintyti. Bet ar gali materija mintyti? Šį klausimą yra sau iškėlęs garsusis matematikas Leonardas Euleris XVIII amžiuje. Ir štai kaip jis į tą klausimą atsako: visi materialiniai kūnai turi vieną bendrą savybę — *nerangumą bei inerciją.* Tai reiškia, kad jei koks kūnas yra judąs, tai jis ir judės tol, kol kokia materialinė jėga nesukliudys jo judėjimo. Ir priešingai, jei koks kūnas yra nejudąs, tai jis ir nejudės tol, kol tam tikra materialinė jėga nepastūmės jo ir nepadarys jį judantį. *Bet mintijimo savybės yra visai priešingos materialinių kūnų savybėms,* nes mintyti žmogus gali pradėti *savaime,* be jokio iš šalies *pastūmėjimo.* Ir paliauti mintijęs gali taipgi *savaime, be jokio* iš šalies kieno nors *veikimo.* Taigi minty matome visišką *savaimingumą, laisvę,* kas visai yra priešinga materialinių kūnų *nerangumui,* kuris savo esmę yra grynas *nesavaimingumas,* visiška *priklausomybė* nuo pašalinių jėgų. Todėl nesavaimingi *materialiniai kūnai negali turėti savo priešingų savaimingų minties savybių,* kitaip sakant, *materija negali mintyti.* O kadangi mes, žmonės,

visgi mintijam, tatai mintijimo veiksmą reikia priskirti ne kūnui, bet mūsų *laisvai savaimingai dvasiškai sielai.*

Septintas įrodymas — iš mūsų laisvos valios

Nėra abejonės, kad mes turime laisvą valią. Bet laisvė reikštis tegali vien *dvasioje,* o ne *materijoje,* kuri, kaip matėme, yra esmingai nelaisva, būdama nuolat priklausoma nuo pašalinių jėgų. Laisvė remiasi tuo dvasišku sugebėjimu, kuriuo mes renkamės ar atmetame tą ar kitą dalyką pagal savo norą. Materijos jėgose tos laisvės nėra, visas jų veikimas visada esti būtinas.

Kad mes turime laisvą valią, tai neabejotinai įrodo faktas, jog mes galime kalbėti ar tylėti, stovėti ar sėdėti, dirbti ar ilsėtis. Gali kas mus kartais ir lenkti, kad padarytume tą ar kitą veiksmą, bet *negali priversti;* tam, kad mes tikrai padarytume tą veiksmą, reikia, kad mūsų valia atskiru aktu tam pritartų. Patys laisvos valios žmoguje neigėjai savo pasielgimais įrodo jos tikrą buvimą, nes visi jų patarimai, pamokymai, paraginimai, pagyrimai, papeikimai, įsakymai, draudimai neturėtų jokios prasmės, jei žmonės neturėtų laisvos valios ir elgtųsi būtinumo priversti. Kiekviena bausmė būtų tuomet didžiausia neteisybė ir žiaurumas, nes kaipgi būtų galima bausti ką nors už tai, ką jis būtinai turėjo padaryti.

Jei nebūtų žmoguje laisvos valios, nebebūtų nė skirtumo tarp gero ir pikto, tarp doros ir nuodėmės. Iš čia matome, kad laisvos valios buvimą užtikrina ne vien mūsų vidaus sąmonė, bet ir sveikas protas. O laisvosios valios buvimas mumyse užtikrina savo ruožtu mūsų sielos dvasiškumą, nes jei kur dvasia, ten ir laisvė, tai ir priešingai, kur laisvė, ten ir dvasia.

III. AR ŽMOGAUS SIELA NEMIRS?

Mes pripažįstame žmogaus sielai nemarybę. Ką tai reiškia? Gi tai, jog siela gyvuoja net ir žmogui mirus ir gyvuoja amžinai, kaip savarankiška esybė. Nūn reikia tai įrodyti.

Žmogaus siela gali gyvuoti ir be kūno

Pradėkime nuo žmogaus mirties arba, tikriau sakant, nuo klausimo: *ar žmogaus mirtis būtinai traukia paskui save ir sielos mirtį?* Nieku būdu, nes jei žmogaus siela

būtų vien materialinės gyvybės priežastis, kaip gyvulių, kurių sielos teturi vieną tikslą — gaivinti kūną, tai ji, kūnui mirštant, paliautų gyvavusi. Bet žmogaus siela, kaip anksčiau matėme, yra dvasiška, savaranki būtybė, gyvuojanti aukštesniems dvasiškiems tikslams ir, kas svarbiausia, yra dvasiškojo mūsų gyvenimo priežastis, tatai ji ir negali pranykti, kaip gyvulių sielos. Nes jei šiandienis mokslas tvirtina, kad net mažiausios materijos dalelytės — atomai turi amžiną buvimą ir yra nesunaikinamos, tai juo labiau turi būti nesunaikinama mūsų siela, kuri yra tobulesnė žmogaus dalis negu kūnas.

Šiame gyvenime kūnas neretai kliudo sielos dvasiškąjį veikimą; nebetekus kūno, mūsų siela gali gyvuoti dar tobulesniu dvasišku gyvenimu. Grynai dvasiškos sielos savybės — protas, valia — neturi nieko bendra su kūnu ir todėl šio suirimas visai nepasiekia sielos. Tokios grynai dvasiškos sąvokos, kaip šit tiesos, doros, grožio, pasilieka sieloj kūnui mirus, taigi ir nėra jokio pamato manyti, kad siela po kūno mirties negalėtų tomis sąvokomis užsiimti.

Šią mintį tenušviečia palyginimas: kaip suirus muzikos instrumentui nenyksta muzikos menas, taip ir mirus kūnui nenyksta sielos dvasiškas veikimas. Dvasiškam gyvenimui, proto ir valios veiksmams kūno pajėgos nėra būtinai reikalingos, taigi tie sielos veiksmai yra galimi ir sielai su kūnu persiskyrus.

Siela nemiršta, nes jos maistas yra amžinas

Ir žmogaus kūnas, ir jo siela, kad gyvuotų — negali apsieiti be atitinkamo maisto. Kūno maistas — iš materijos, kaip ir pats kūnas. Sielos maistas yra dvasiškas, kaip ir ji pati. Tas sielos maistas yra *tiesos.*

Tiesų dėl buvimo esama visokių: yra mokslo tiesų, yra religijos tiesų, yra doros tiesų ir kt. Bet nors tiesos ir įvairios, tačiau jos turi vieną bendrą ypatybę — *amžinumą.* Kiekviena *tikra* tiesa visada yra *amžina.*

Pvz., mokslo tiesa, kad *dukart du bus keturi,* yra buvusi tikra ir prieš pasaulio sutvėrimą, ji yra tikra ir dabar, ji bus tikra ir pasauliui pasibaigus, nes negalima sau įsivaizduoti, kad būtų toks laikas, kuomet *dukart du — keturi* nebūtų tikra tiesa.

Imkime kitą religijos tiesą — kad *Dievas yra mylėtinas.* Ji taip pat bus amžina, nes Dievas visada yra buvęs my-

lėtinas, yra ir dabar mylėtinas ir visada bus mylėtinas per amžius. Gali netikėliai Dievo neapkęsti, šmeižti, niekinti, bet Jis kaip buvo, taip ir pasiliks savy visada mylėtinas, nes Jis negali paliauti buvęs mylėtinas.

Pagaliau imkime kokią doros tiesą, pvz., kad *dorybė yra brangintina.* Ji irgi yra amžina, nes nebuvo ir nebus tokio laiko, kada dorybė pati savyje paliautų buvusi brangintina.

Tą tiesų amžinumą bando netikėliai išnaudoti savo tikslams, kovai su religija, skelbdami, kad ir fizikos tiesos bei gamtos dėsniai esą amžini, pvz., kad pati materija yra amžina ir t. t. Dėl fizikos tiesų amžinumo kaip ir dėl paties pasaulio amžinumo labai galima ginčytis. Bet valandėlę sutikime, kad ir fizikos tiesos yra amžinos. Tuomet mūsų sielos nemarybės įrodymas dar labiau sustiprėja, nes jei visos tiesos yra *amžinos,* o jos sudaro *sielos maistą,* tai iš *sielos maisto amžinumo* tenka spręsti ir apie pačios *sielos amžinumą* bei jos *nemarybę.* Nes tarus ją kada nors numirsiant, išeitų didelė neatitinkamybė: *sielos maistas* būtų *amžinas, o pati siela tos amžinumos neturėtų.* Kitaip sakant, *sielos maistas* būtų aukštesnis už ją *pačią,* kas yra gryna nesąmonė.

Mano jaunystėj šis įrodymas, paimtas iš prancūzų apologeto Nicolas, mane labai įtikino. Dėl to ir tariaus būsią ne pro šalį jį čionai pakartojus.

Žmogaus siela net ir negali numirti

Jos nemarybė plaukia savaime iš jos esmės. Mūsų siela, kaip matėme, yra dvasiška, bet kiekviena dvasia yra nepadalinama, taigi ir nesuardoma.

Žmogaus regimas pranykimas (mirtis) yra tik suskaidymas žmogaus esmės į jos sudėtines dalis: kūną ir sielą. Kūnas genda ir irsta, bet siela, būdama dvasiška, materialinių dalių savy neturi ir todėl negali suirti bei numirti kaip kūnas. Žmogaus sielą sunaikinti tegalėtų tiktai vienas jos Kūrėjas Dievas, bet jis to nepadarys, nes tai priešintųsi jo gerumui, išminčiai ir teisingumui.

Dievo gerumas reikalauja, kad mūsų siela amžinai gyventų. Dievas mūsų sielon yra įdėjęs palinkimų ir troškimų, kurių šis gyvenimas negali patenkinti. Čion priklauso:

a) *Mokslo troškimas.* To troškimo apimtas mokslininkas nemiega naktis, dirba, triūsia, nesibijo net pavojų savo gyvybei, suvartoja visas savo kūno ir dvasios jėgas, kad patenkintų savo troškimą tiesą pažinti, surasti atsakymą į

jam rūpimus klausimus. Pagaliau po ilgų vargų prieina įsitikinimą, kad jis težino vien tik tai, kad beveik nieko nežino. Tuo būdu šis mokslo troškimas žemėj liktų amžinai nepatenkintas, jei siela drauge su kūnu turėtų mirti. Bet sielai nemirštant, ko žmogus čia žemėj nežinojo, gali sužinoti po mirties.

b) Dar visuotinesnis ir didesnis yra *laimės troškimas;* norima surasti *pastovi laimė,* kuri niekad nesibaigtų, bet žemėj tokios laimės nėra. Jei tat siela mirtų drauge su kūnu ar apskritai būtų skirta kuomet nors mirti, tai ji negalėtų pasiekti tikslo, kurio iš prigimimo siekia. O tai prieštarautų žmogaus prigimčiai ir drauge nesutiktų su Dievo gerumu, nes tektų laikyti Dievą įdėjus žmogui troškimų, kurie niekad negali būti patenkinti. Dėl to teisingai yra pasakęs Kantas: „Žmogus būtų buvęs niekingiausias sutvėrimas, jei būsimojo gyvenimo viltis nebūtų jam suteikusi tam tikros aukštesnybės ir jei jo dabar supančiotos sielos pajėgos negalėtų po mirties pasiekti visiško išsirutuliojimo".

Be to, reikalauja ir *Dievo Išmintis,* kad mūsų siela amžinai gyvuotų, nes tik tikėjimas amžina bausme bei atlyginimu tegali žmogų stipriausios pagundos metu sulaikyti nuo pikto ir priversti jį verčiau skaudžiausiai nukentėti negu Dievą sunkia nuodėme įrūstinti. Jei mūsų siela kada nors mirtų, tai jokia laikina bausmė nebūtų jai gana baisi ir nesustabdytų nuo doriško puolimo.

Pagaliau ir *Dievo teisingumas* taipgi reikalauja, kad mūsų siela amžinai gyvuotų, nes Dievas iš visų mūsų reikalauja sau ištikimo tarnavimo. Jei mūsų siela kada nors turėtų mirti, tai būtų didžiausia neteisybė — už visišką Dievui atsidavimą vietoj užmokesnio susilaukti ilgainiui panaikinimo. Bet kadangi Dievas yra teisingas, tai ir tos neteisybės nebus, ir mūsų siela *niekuomet nemirs.*

Šį įrodymą galima dar išreikšti ir šitaip. Dažnai žemėje dorybei neatsako laimė. Neretai teisingąjį žmogų persekioja nedorieji, ir jis gauna mirti varguose ir skurde, nesuradęs sau niekieno užuojautos. Tuo tarpu niekšams, kitų skriaudėjams, šiam pasauly gerai sekasi ir jie nemiršta ūmai be jokių skausmų. Jei visiems su mirtimi viskas baigtųsi, tai didžiausias nusidėjėlis išvengtų pelnytos bausmės, ir jo likimas būtų toks pat kaip ir to, kuris visą gyvenimą vargo ir niekuo nebuvo nusidėjęs. Turėdamas tai galvoje, prancūzų filosofas Rousseau teisingai yra išsitaręs: „Jei aš žmogaus sielos nemarybei neturėčiau

kitokio įrodymo, kaip vien teisiųjų priespaudą, jau vien tai neleistų man abejoti, kad žmogaus siela nemari".

Sielos nemarybės svarba gyvenimui

Tikėjimas sielos nemarybe teikia žmogui neišsemiamo džiaugsmo, duoda jėgos kilniems darbams nuveikti, didžiausio pasiaukojimo nepabijoti.

Be tikėjimo pomirtiniu sielos gyvenimu dorybė ir pasišventimas netektų savo tikslo, pranyktų skirtumas tarp gero ir pikto, ir priešingai, visų kūno geidulių patenkinimas būtų pateisintas.

Paneigimas sielos nemarybės panaikintų žmogaus širdyje tikėjimą Dievu, o drauge su juo būtų pašalintas ir svarbiausias dorovės pagrindas.

Netekęs tikėjimo sielos nemarybe, žmogus nupuola žemiau už gyvulį, o per tikėjimą sielos nemarybe pakyla iki Dievo.

Dėl to ir nenuostabu, kad tikėjimą sielos nemarybe randame visose žemės tautose. Apie žydų tautos tikėjimą tuo dalyku liudija šie Šv. Rašto žodžiai: „Ir dulkės sugrįš į žemę, iš kurios yra, ir dvasia grįš atgal pas Dievą, kurs ją davė" *(Koh 12, 7)*. O Išminties knygoje skaitome: „Teisiųjų sielos Dievo rankoje ir jų neliečia mirties kankinimas" *(Išm 3, 1)*. Kas gi yra tie teisieji, kuriems užtikrintas „amžinas gyrius?" Gi tie, *„kas galėjo peržengti ir neperžengė, galėjo daryti pikta ir nedarė" (Sir 31, 10)*.

Panašų tikėjimą randame ir senovės egiptiečių, asirų, babiloniečių, graikų, romėnų ir kitose tautose. Taigi sielą laikė nemirštama, galima sakyti, visa žmonija. Kas tat tai tiesai prieštarauja, tas parodo didesnės drąsos negu mokslo.

Kad siela nemiršta, tuo tikėjo ne vien tamsios minios, bet ir didžiausi žmonijos išmintingiai. Romėnų filosofas Seneka, pvz., viename (102) laiške rašo savo draugui: „Tavo pastaroji žemėj diena, kurios tu būgštauji, bus amžinosios dienos aušra".

Garsusis Platonas savo „Fedone" būsimojo gyvenimo aprašymą baigia šiais beveik krikščioniškais žodžiais: „Iš tikrųjų verta griebtis visų pastangų, kad šiame gyvenime būtume dori ir protingi, nes puikus yra už tai atlyginimas ir didelė viltis".

Ciceronas pirmutinis pabrėžia sutartinį visų tautų tikėjimą sielų nemarybe.

Ir tas bendras įsitikinimas, kad žmonių sielos nemiršta, negali būti klaidingas, lygiai kaip ir įsitikinimas, kad Dievas yra, nes tiek Dievo buvimas, tiek ir tiesa, kad siela nemirs, nesiremia jokiu nepadoriu geiduliu, anaiptol, amžinos bausmės prisiminimas yra žmogui labai nemalonus. Tiesa gi, kad sielos nemirs, nėra nė jutimų apgaulė, nes jutimai sielos savybių betarpiškai nepagauna, taigi ir negali nieko tikra apie jas sakyti nei jų neigti.

PRIEKAISTAI

1. Dėl buvimo, yra žmonių, kurie sako: dar nieks iš ano pasaulio nėra sugrįžęs ir todėl nežinome, ar siela, žmogui mirus, begyvuoja. Tas pasakymas taip pat yra neprotingas, kaip kad jei kas kitas pasakytų: nė vienas iš akmenų, kuriuos metame jūron, dar neišplaukė vandens viršun, taigi ir negalime žinoti, ar tie akmenys jūros dugne dar tebeguli. Be to, ir netiesa, kad nieks iš ano pasaulio nebūtų sugrįžęs. Neminint Kristaus ir Lozoriaus, apie kuriuos žinome iš Evangelijos, yra ir daugiau panašių, griežtai įrodytų atsitikimų, kaip šit numirėlių prisikėlimai šv. Bernardo, šv. Pranciškaus Ksavero ir kitų šventųjų užtarimu.

2. Kiti sako: ir be sielos galima viską gerai išaiškinti, nes žmoguje mintija ne jo siela, bet smegenys. Juo kieno didesnės smegenys, juo daugiau jose yra fosforo, juo didesnis yra jo gabumas mintyti.

Į tai atsakome, kad taip manantieji remiasi ne visai patikrintais faktais. Jautis, pvz., turi daugiau smegenų negu žmogus, o žąsies ir avies smegenyse yra daugiau fosforo negu žmogaus smegenyse. O betgi nei jautis, nei žąsis, nei avis nepasižymi tokiu ypatingu gudrumu.

Sako: nuo ilgo mintijimo smegenys pavargsta, ir daro išvadą, jog tai esti dėl to, kad mintija smegenys, ne siela. Išvada visai klaidinga. Smegenys mintijimui yra taip pat reikalingos, kaip žirgas jojikui. Nuo ilgo mintijimo smegenys pavargsta, kaip ir žirgas nuo ilgo jojimo. Bet smegenys yra vien mintijimo *priemonė, o ne priežastis,* kaip ir žirgas yra jojimo priemonė, o ne priežastis. Pasakyti, kad smegenys mintija, yra tokia pat nesąmonė, kaip ir pasakius, kad žirgas joja. Pasakyme: sugedus smegenims, mintijimas pasunkėja arba tampa ir visai negalimas, yra tiek pat tiesos, kaip ir pasakyme: žirgui turint nesveikas kojas, jojimas pasunkėja ar ir visai virsta nega-

limu. Smegenų liga tiek pat neneigia sielos, kiek ir žirgo kojų liga neneigia jojiko. Ir kaip jojikas gali pamesti nusikamavusį žirgą ir eiti toliau *pėsčias,* taip ir siela kūnui mirštant gali pamesti smegenis ir pati viena be jų pagalbos pažinti viską kitokiu, *vien dvasioms įgimtu būdu.* Jei smegenys gamintų mintį, tai kiekvieną smegenų sužeidimą turėtų *visada* lydėti tam tikra netvarka mintyse. Bet tai įvyksta toli gražu *ne visada.* Dažnai ir su gerokai sužeistomis smegenimis žmogus sveikai mintija, ir priešingai, su visai sveikomis smegenimis kliedi niekus. Pvz., iš 20 pamišėlių dr. Lelutas septyniolika rado turint visai sveikas smegenis.

3. Jei smegenys gamintų mintį, tai liktų neišaiškinama pati mūsų kalba. Kalba susidaro iš žodžių, žodžiai iš garsų. Jei garsai pasilieka tie patys, tai ir žodis turėtų savo prasme visada pasilikti tas pats. Sakysime, tariame žodį *ratas.* To žodžio garsai paliečia mūsų klausą ir per ausį pasiekia mūsų smegenis. Jei smegenys gamintų mintį, tai gavusios įspūdžio nuo garsų žodžio *ratas,* jos ir tegalėtų priduoti tam žodžiui tik vieną prasmę, sakysime, *besisukamosios vežimo dalies.* Bet štai mes išgirstame šokių vedėjo komandą „vyrai, *į ratą*", arba, pažvelgę į dangų, sakome: „aure aplink mėnulį *ratas*". Visur čia tas pats vienokiai skambąs *ratas,* o betgi visais trimis atvejais jis turi vis kitokią prasmę. Smegenys tos trejopos *rato* prasmės atskirti negali. Jas teatskiria ir sau tinkamą prasmę pasirenka vien dvasiškoji, mintijanti siela. Be jos mes tuoj gautume stoti prieš *kalbos paslaptį.* Vien sielos buvimas teduoda raktą tai paslapčiai atnarplioti.

4. Dar kiti sako: siela sukurta tam, kad būtų sujungta su kūnu. Todėl būdama sykį atskirta nuo kūno, ji nebeturi pamato toliau gyventi.

Į tai atsakome: būti sujungtai su kūnu — tai yra sielos paskyrimas *šiame pasauly.* Bet kad šis jos paskyrimas būtų vienas vienintelis, to nieks dar nėra įrodęs. Būdama *dvasia,* siela ir be kūno gali garbinti Dievą danguje ir todėl turėti savo aukštą tikslą.

Pagaliau atskyrimas sielos nuo kūno *nėra amžinas.* Visuotiniojo Prisikėlimo dieną, kaip žinome iš Bažnyčios mokslo, kiekviena siela vėl susijungs su savo kūnu, nuo kurio daugiau visai nebesiskirs. Laikas gi nuo žmogaus mirties iki Visuotiniojo Prisikėlimo, *palyginus jį su amžinuma,* bus ne daugiau kaip vienas akies mirksnis. Taigi sielos atskiras nuo kūno buvimas, tiesą sakant, nesudarys

jos gyvenime jokios žymės nei atmainos, praslinkęs kaip debesėlio šešėlis.

5. Netrūksta ir tokių sielos neigėjų, kurie tenkinasi dar menkesniais priekaištais. Vienas tokių yra šis: „Sielos žmogaus kūne nieks nėra matęs, taigi jos nė nesama, ji tėra vien žmonių pasaka".

Tokiems galima taip atsakyti: sveiki sakotės sielos žmogaus kūne nematę. Bet kuriuo metu: *po mirties ar prieš mirtį?*

Jei *po mirties,* tai pasivėlinote, nes siela jau iš kūno yra pasitraukusi; todėl panėšit į tuos svečius, kurie ateina apsilankyti žinodami, kad šeimininkų nėra namie.

Jei *prieš mirtį,* tai siela tebėra kūne, bet sveiki jos negalite matyti dėl to, kad ji, kaip dvasia, yra nematoma. Jei jūs ją galėtumėte matyti, tai ji būtų materiali ir todėl nebebūtų dvasia ir būtų ne siela, bet koks kūno apsireiškimas. Būdama sukurta pagal Dievo paveikslą, siela, kaip ir Dievas, teapsireiškia vien savo veiksmais kūne — gyvybe, protu, valia, dvasišku gyvenimu.

Laikymas gi nesamais tų dalykų, kurių mes nematome, yra labai menkos vertės protavimas, nes yra didelė daugybė dalykų, kurie neabejotinai yra, nors mes jų ir nematome. Pvz., sveiki niekuomet nesate matę tėvynės, doros, garbės, žmonių proto, o betgi kalbate apie tuos dalykus, nė kiek jų buvimu neabejodami!

PABAIGA

Žmogaus sielos laisvės ir dvasiškumo neigėjai neigia paprastai ir jos nemarybę. Nesunku suprasti, dėl ko jie tai daro. Mat jei siela nėra nemari, jei nėra kito gyvenimo, tik vien žemiškasis, tai nėra reikalo ir rūpintis dėl atsakomybės po mirties, ir galima be baimės duoti valią savo aistroms ir žemiausiems geiduliams. Ir atvirkščiai, jei siela yra nemari ir atsakinga šiame gyvenime, tai ir gero, ir pikto supratimas, ir mūsų pareigos, ir duoti mums Dievo įsakymai ir draudimai įgyja *praktišką svarbą,* kurios jie be to nebūtų turėję.

Iškyla tuomet ir neapsakomas mūsų sielos brangumas, ir visu savo didingumu suskamba mūsų atmintyje neužmirštami Kristaus žodžiai: *„Kokia gi žmogui nauda, jeigu jis laimėtų visą pasaulį, o pakenktų savo gyvybei" (Mt 16, 26).*

Kad to nuostolio savo sielai išvengtume, turime gerai žinoti: 1) kad mes turime savo sielą, 2) kad toji siela yra gyvas Dievo Kūrėjo paveikslas, 3) kad ji yra dvasia, kaip ir Dievas, 4) kad ji yra laisva ir atsakinga Dievui ir 5) kad ji yra nemari. Visas tas tiesas mes ir esame čia trumpai išdėstę. Duok Dieve, kad jos įrodymai įtikintų jaunuosius mūsų skaitytojus ir padėtų sustiprėti jų krikščioniškajai pažiūrai į pasaulį [7].

Be *dvasiškumo ir nemarybės,* žmogaus siela turi dar ir trečią svarbią savybę — ji yra *laisva.* Naudodamasis tąja savo sielos laisve, žmogus gali laisvai nustatyti savo gyvenimo tikslą ir laisvai jo siekti. Nuo tokio ar kitokio tos laisvės sunaudojimo priklausys galutinis žmogaus likimas — laimingas ar nelaimingas. Taigi žmogui labai yra svarbus *laisvės klausimas.*

---

[7] Rašydami šį straipsnį, naudojomės šiais veikalais: *L'abbé Duplessy E.* Cours supérieur da Religion: La Nature de l'Homme.— Paris, 1919.— In — 24.

Heinen A. Was ist Mensch?— M. Gladbach, 1919.

Ks. Bartynowski St. T. J. Apologetyka podręczna.— Krakow, 1918.— In — 16.

Hoppe E. Die Philosophie Leonhard Eulers.— Gotha, 1904.— In — 8.

Zur Bonsen. Zwischen Leben und Tod: Zur Psychologie der letzten Stunde.— Düsseldorf, Schwan, 1927.

Prof. Bučys Pr. Žmogus ir gyvulys.— Chicago.— In — 16.

Andriuška T. B. S. J. Žmogaus siela, jos esimas, dvasiškumas ir nemarybė.— Kaunas, 1924.— In — 8.

Dr. Mira P. Kas šiandien kalbama apie žmogaus sielą.— Kaunas, 1924.— In — 18.

ŽMOGAUS LAISVĖ IR RELIGIJA

I

Gyvename laisvės laikais. Laisvė skelbiama aukščiausia žmogaus teise, dėl laisvės revoliucijos keliamos, už ją galvos guldomos, jai himnai kuriami, ji parlamentuose ginama, nė vieno jos atviro priešo nesama. Anaiptol, visi ją jei ne raštais, tai bent žodžiais gerbia, visi jos reikalingumą visuomenės gyvenime pripažįsta. Sako, žmogus be jos nebūtų žmogus, tik vergas, gyvulys. Visa tai labai gražu. Tik viena nelaimė — maža kas jos *tikrą esmę* tesupranta.

Tas nesupratimas labiausiai pasireiškia gan plačiai nūn paplitusioje nuomonėje, esą laisvė ir religija yra du amžini priešai, niekaip negalintys greta sugyventi ir todėl turintys nuolat vienas su kitu kovoti. Tos nuomonės sekėjai paprastai sako: *arba tu tiki, arba netiki;* jei tiki, tai nesi laisvas, nes tikėjimas yra laisvei priešingas,— o jei *netiki,* tai ne tik gali, bet ir turi laikytis absoliučios laisvės ir apsieiti be jokio tikėjimo, nes laisvė tam ir yra, kad tave atpalaiduotų nuo tikėjimo varžymų. Tuo būdu laisvė, ypač *minties,* daugelio laikoma tiesiog visiško skepticizmo sinonimu. „Laisvas mintytojas" esąs tik tas, kuris niekuo netiki; todėl juo kas mažiau tiki, juo didesnį turįs gabumą laisvai mintyti. Taip, pvz., bedievis esąs laisvesnis mintytojas negu paprastas deistas, o skeptikas — dar laisvesnis negu bedievis [1]. Mat bedievis dogmatizuoja skelbdamas, kad Dievo nesama, o skeptikas atmeta ir tą vienatinę bedievio dogmą sakydamas: aš nieko netvirtinu, nes nieko nežinau: gal nėra Dievo, o gal ir yra. Tuo būdu manymo laisvė virsta neretai visišku nemintijimu.

Panašių pažiūrų paprastai laikosi tokie „mintytojai", kurie neturi beveik jokio supratimo apie religiją. Jie mano, kad religija tai esąs rinkinys nesuprantamų formulių ir keistų apeigų žmogaus protui ir valiai varžyti. Tuo tar-

[1] Žr. *Canet.* La liberté de penser et la libre pensée / 2 ed.— Paris, 1903, Blond.— P. 4.

pu, kaip žinome, yra visai priešingai; tikra religija yra ne varžymo, bet *laisvės dalykas,* nes religija yra *laisvas laisvo žmogaus sąryšis su Dievu* arba, tikriau sakant, laisvas gyvenimas Dievuje, anot šv. Augustino žodžių: *Ama Deum et fac guod vis.* Taigi turėti religiją reiškia laisvai eiti Dievop iki visiškai susijungsiant su juo, idant mes jame, o Jis mumyse gyventų, lyg savo bažnyčioje, idant mes bendrautume su Juo, kaip prieteliai su prieteliu, kaip mokiniai su mokytoju, kaip vaikai su tėvu. O visa tai yra *laisvos valios ir gero noro* darbas. Todėl šalia tiesos, kad Dievas yra visų savo kūrinių Viešpats, stovi visuomet ir kita neužginčytina tiesa, kad Dievas tarp savo garbintojų *nenori turėti vergų,* vien iš baimės Jam tetarnaujančių. *„Jau nevadinsiu jus vergais,* bet prieteliais",— tarė Kristus savo mokytiniams, o jų asmenyje ir visai žmonijai. Padėti pamato tai visuotinei, dvasiškai žmonių prietelystei su Dievu ir yra atėjęs Kristus. Jis jon ir mus kviečia. Nuo mūsų *laisvos valios* priklausys, ar mes ton prietelystėn susieisime, ar ne, ar tapsime Kristaus prieteliais, ar priešais. Taigi laisvė ir yra pirmiausia kiekvienos šventyneigos ir apskritai religijos sąlyga. *„Esate pašaukti laisvei" (Gal 5, 13),* nes „kur *Viešpaties Dvasia, ten ir laisvė" (2 Kor 3, 17).*

Tai yra tikriausia ir visų svarbiausia tiesa, tik, nelaimė, kaip kiekviena *gyva tiesa* esti neretai užmiršta bei blogai suprasta. Vardan tos dvasios laisvės daug daroma gera, bet nemaža pridirbama ir bloga. Vardan tos laisvės einama ir prie didžiausio heroizmo, ir prie pikčiausio doriško nukrypimo, pasireiškiančio visišku religijos atmetimu ir net visišku jos paniekinimu. Dėl ko taip darosi? Gi dėl to, kad dažnai užmirštama, jog laisvė ne tiktai suteikia žmogui *teisių,* bet skiria jam ir tam tikrų *pareigų.* Kokios gi tos pareigos ir kaip joms nusidedama?

II

Norint geriau suprasti, kokių pareigų mums skiria laisvė, ypač tikėjimo ir doros dalykuose, reikia pirma ištirti, *kas yra apskritai pati laisvė?*

Deja, žmonės juo daugiau kalba ir rašo apie ją, juo mažiau ją supranta. Galima net sakyti, jog šiandien kiek yra galvų, tiek ir įvairių laisvės sampratų. Ką gi reiškia tas nuomonių įvairumas? Ar tai, kad laisvės visiškai negalima pažinti? Visai ne! Tai reiškia tik, kad žmonės mėgsta daugiau saviškai kalbėti negu glaudžiau susipa-

žinti su tuo, kas iš senovės jau yra išaiškinta ir išspręsta. Toks seniai išspręstas klausimas yra ir laisvės klausimas. Belieka tik atidžiau į jį pažvelgti. Pradėkime nuo klausimo, kuo laisvė pasireiškia?

Kiekvienas net ir nedaug galvojęs pripažins, kad laisvė ne visur terandama. Nėra jos nei akmeny, ant žemės gulinčiame, nei viny, sienon įkaltoje, nei paveiksle, ant jos kabančiame. Tie ir į juos panašūs dalykai jokios neturi laisvės, jie griežtai laikosi savo vietos ir savaime pasijudinti iš jos negali. Taigi nėra laisvės ten, *kur nėra matomo laisvės ženklo — judėjimo.*

Kreipkimės dabar į judančius dalykus. Štai akmuo pakeltas krinta žemyn, dūmai kyla aukštyn, debesys plaukia į visas šalis, vanduo upėje bėga vis pirmyn, kur žemiau. Ar yra čia laisvės? Nė kiek! Nes visi tie judėjimai vyksta ne savaime, *ne laisvai,* bet tam tikrais gamtos dėsniais. Todėl nėra laisvės nė čia. Kurgi jos ieškoti?

Jos ieškoti turime ne mechaniškame, bet *gyvame judėjime,* plačioje gyvijos karalystėje. Bet ar visur? Irgi ne. Imkime visų aukščiausią gamtos gyvį — žmogų. Jis gyvena trejopu kūno, proto ir doros gyvenimu. Kiekvienas net ir be ilgesnio galvojimo pripažins, kad veltui ieškotume laisvės fiziniame žmogaus gyvenime[2]. Nes kas gi nežino, kad mes ir gimstame, ir užgimę augame, ir užaugę senstame, ir pasenę mirštame visai *nelaisvai,* ne iš savo geros valios. Kad ir kažin kaip norėtume, mes gimę negalim neaugti, užaugę nepasenti, pasenę nemirti ir t. t. Visas kūno išsirutuliojimas priklauso ne nuo mūsų, bet nuo tam tikrų gamtos dėsnių. Pasilieka tatai vien proto ir doros gyvenimas. Čia tai ir yra tikra laisvės viešpatija. Čia tai, tose visų aukščiausiose savo gyvenimo formose žmogus ir parodo visiškai savo laisvę ir gali net iš tų dviejų žemiško gyvenimo viršūnių Dievo padedamas *pašokti dar aukščiau, į antgamtinio gyvenimo sritį ir laisvai susijungti su Dievu,* kaip laisvas padaras su savo Kūrėju, kaip gyvas Dievo paveikslas su savo amžinu prototipu. Visa tai žmogus gali padaryti, nes žmogaus proto ir doros gyvenimas visiškai nuo jo priklauso: jis gali jį saviškai tvarkyti ir valdyti, o toji *galia ir yra žmogaus laisvė.*

Bet čia reikia gerai atmintin įsidėti, jog ta mūsų laisvė bei galia tvarkyti ir valdyti mūsų proto ir doros gyvenimą

[2] Čia gali kas prikišti, kad žmogus visgi gali laisvai valgyti ką ar nevalgyti, tarti žodį ar netarti, važiuoti kur ar nevažiuoti ir t. t. Tai tiesa. Bet šie ir panašūs veiksmai arba neturi žmogui jokios reikšmės, arba įeina į aukštesnę doros gyvenimo sritį.

yra ne vien *psichiška,* bet ir *doriška.* Kaip psichiška galia ji yra *galėjimas daryti ką bei nedaryti.* Tą paprastai ir vadina *laisvąja valia.* Kaip *doriškoji galia* laisvė yra galėjimas daryti *ne visa, ką norėtume, bet vien tik tai, kas sutinka su proto bei doros taisyklėmis.* Kaip psichiškoji galia laisvė yra *grynai bergždžias galėjimas* daryti ką bei nedaryti; kaip doriškoji galia — ta pati laisvė yra visų *aukščiausia karališkoji žmogaus teisė.* Ji tai ir iškelia žmogų aukščiau visų žemės kūrinių ir suartina su Dievu, nes kaip Dievas, visų tobuliausia Būtybė, negali nieko daryti, kas priešintųsi Jo begalinei išminčiai ir šventumui, taip žmogus yra juo panašesnis į Dievą, juo tobuliau sunaudoja savo laisvę, saugodamasis gera valia nuo kiekvieno darbo, kuris galėtų būti priešingas jo protui, tikėjimui bei dorai.

Deja, žmonės, to nesuprasdami, dažnai tikrą laimės prasmę bjauriai iškreipia. Jie užmiršta, jog tikra žmogaus laisvė ne tame, kad kiekvienas gali daryti, kas jam patinka, bet tame, kad neverčiamas laisvai darytų vien tik tai, ką *turi daryti.* Kai žmogus daro tai, kas jam patinka, neatsižvelgdamas į savo pareigas, tai jis po teisybei jau nebe laisvas, bet tikras vergas užgaidų, reikalų, svajonių.

Todėl teisingai yra pasakęs Leonas XIII: „Nėra didesnio absurdo, kaip posaky: žmogus yra laisvas, todėl jis neturi varžytis jokiomis taisyklėmis; priešingai — vien dėl to, kad žmogus yra laisvas, jis turi laisvai susivaržyti tam tikromis taisyklėmis".

Ir iš tikrųjų, jei žmogus *turi teisę* laisvai veikti doriškame gyvenime, tai jis turi išlaikyti tam tikrus įstatus, kuriais tas doriškas gyvenimas yra apibrėžtas, nes *teisę* iš vienos šalies visuomet atsako *pareigos* iš kitos, o kur yra pareigos, ten turi būti ir tam tikri dėsniai bei įstatai, nonmuojantieji tas pareigas.

III

Visa tai, kas anksčiau išdėstyta, yra pasakyta šiai tiesai paaiškinti, jog laisvė ne tik duoda žmogui teisių, bet ir skiria jam svarbių pareigų, kitaip sakant, jog tikra žmogaus laisvė *nėra absoliuti,* bet apibrėžta tam tikromis proto, tikėjimo ir doros taisyklėmis. Nes jei mūsų laisvė pasirodo kuomet toms taisyklėms priešinga, tai ji jau ne laisvė, bet *doriška netvarka* bei *doriškas absurdas.* Jei kam tas dalykas būtų dar ne visai aiškus, galime keliais pavyzdžiais trumpai paaiškinti.

Štai žmogus turi nuodų: gali jų išgerti bei neišgerti. Kaip žinome, naudodamiesi laisve, vieni jų geria, kiti ne. Ir vieni, ir antri elgiasi laisvai. Bet pirmųjų laisvė nėra doriška, nes nesutinka nei su sveiku protu, nei su Dievo valia — ir jos rezultatas yra mirtis ir nuodėmė, t. y. pražudymas savęs ir drauge pačios savo laisvės. Antri, negerdami nuodų, elgiasi *ne tik laisvai, bet ir dorai* ir, laisvai vykdydami doros ir proto taisykles, ne tik nepraranda savo laisvės, bet ją išlaiko ir sustiprina.

Imkime kitą pavyzdį. Štai mokinys. Jis eina įvairius mokslus, tyrinėja mokslo tiesas. Naudodamasis savo laisve, jis gali jas priimti, bet gali ir atmesti. Pvz., jis gali sakyti, kad 2×2 bus ne 4, bet 3 ar 5; kad žemė visai ne apvali, bet plokščia, arba kad šio regimo pasaulio visai nėra, kad jis mums tik rodosi besąs ir t. t. Visa tai jis gali ne tik pasakyti, bet ir parašyti, nes turi laisvę. Bet koks tos laisvės rezultatas, patys matote: grynas *absurdas* bei *sofizmas*.

Panašiu būdu galima pasakyti, kad ir Dievo nėra, kad malda, Mišių klausymas, išpažintis žmogui nereikalingi dalykai, kad vagystė, pasileidimas, girtybė— geri ir girtini daiktai ir t. t. Visa tai galima taip pat ne tik pasakyti, bet ir knygose atspausti, tam yra laisvė, bet ta laisvė bus tokios pat vertės kaip ir ana laisvė nuodų gerti bei sakyti, kad 2×2 ne 4, bet 3 ar 5.

Koks žmogus gali nuodų gerti? Kuris *savęs nemyli*. Koks žmogus gali sakyti, kad 2×2 ne 4, bet 3 ar 5? Kuris *tiesos nemyli*. Kas gali sakyti, kad Dievo nėra? Kuris *Dievo nemyli*.

Iš čia matome, kad laisvė pati viena, be meilės, yra bergždžia ir ne tik nepakelia žmogaus aukštyn, bet anaiptol — jį purvan ir net pačion mirtin žlugdina.

Laisvė tik tuomet yra tikra ir vaisinga, kai ji mus ragina veikti ne tik *laisvai,* bet ir *dorai,* ir *logiškai,* kai ji laikosi proto, tikėjimo ir doros taisyklių. Nes mūsų laisvė nėra absoliuti. *Kiek yra mokslo, tikėjimo ar doros įstatų, tiek yra mūsų laisvei suvaržymų.* Išmokai iš aritmetikos, kad pūde yra 40 svarų,— jau nebesi laisvas, negali sakyti, jog pūde esą daugiau ar mažiau svarų kaip 40. Išmokai iš istorijos, kad Gediminas ir Vytautas buvo Lietuvos kunigaikščiai, jau nebesi laisvas, negali sakyti, kad jų nebūta arba jie buvę Maskvos kunigaikščiai; sužinojai iš katekizmo Dievą sukūrus dangų ir žemę, jau nebesi laisvas, negali sakyti, kad Dievas dangaus ir žemės nesukūręs ir t. t.

Tiesa, prieš tai, kad *šiaip jau mokslo tiesos mus varžo, žmonės neprotestuoja ir leidžia joms varžyti savo laisvę. Protestuoja vien prieš tikėjimo tiesas* — dėl to, kad jos yra nesuprantamos, neaiškios. Kad neaiškios, tai tiesa. Bet dėl ko? Gi dėl to, kad jos nuo mūsų be galo tolimos. Tuo atžvilgiu jos labai panėši į anas tolimas, ne tik plika akimi, bet ir per geriausius teleskopus vos beužmatomas žvaigždes. Tos žvaigždės mūsų akims atrodo silpnai žibančiais taškeliais, bet astronomai, kurie jas geriau yra ištyrę, sako, jog tai esą ne punkteliai, bet tikros saulės, daug didesnės ir skaistesnės už mūsiškę, kuri pati viena visą žemę apšviečia. Na, o jei taip yra su *dangaus kūnais,* tai nėra ko stebėtis dėl neaiškumo tiesų, liečiančių *dangaus Kūrėją,* nes skirtumas tarp jo ir mūsų yra neapsakomai didesnis negu tarpas tarp žemės ir anų vos užmatomų žvaigždžių, nuo kurių šviesa mus tepasiekia vos po 100 000 metų, nors ji skrenda po 300 000 kilometrų per sekundę!

Girdėdamas tai, koks kaimietis gali čia pasakyti: oi, niekus kalbate: kaip tai mažas spuogelis gali būti didesnis ir skaistesnis už saulę? Aš to nematau ir tuo netikiu!.. Bet mokytas žmogus to nepasakys, nes jis žino, kad tuo klausimu klysta kaimietis, o ne mokslas. Taip pat yra ir su religijos dalykais. Kas jų gerai nepažįsta, gali juos lengvai užginčyti, lyg anas tamsus kaimietis astronomijos tiesas. Bet kas nepasigailės triūso tikėjimo tiesoms geriau pažinti, ras ne tiktai jas esant tokias, kokias Bažnyčia nurodo, bet ir įsitikins, kad jose esama tiek dvasiškos šviesos, kad priešais ją anų tolimų milžinų saulių šviesa bus lyg tamsiausias šešėlis.

IV

Priimti laisvai tas tikėjimo tiesas, įtikėti jas apreiškiančiu Dievu — tai mūsų laisvos valios darbas, nes laisvė, kaip jau esame sakę, yra pirmiausia tikėjimo sąlyga. Kur nėra laisvės, ten viešpatauja prievarta, ten negali būti nei tikro tikėjimo, nei tikros religijos. Bet, kita vertus, ta pati laisvė skiria mums ir svarbių pareigų. Ji, kaip doriška galia, neleidžia mums atmesti nė vienos tiesos, jos gerai neištyrus, nes jei dora neleidžia mums, dalyko neištyrus, sakyti, kad mūsų prieteliai ar mokytojai mus apgaudinėja, tai dar labiau tas pats doros jausmas neleidžia ne tik sakyti, bet ir nė pamąstyti Dievą bei Bažnyčią mus suklaidinus.

Tiesa, panašūs abejojimai gali užeiti mūsų galvon net ir be mūsų noro. Tuomet turime ne vien teisę, bet ir pareigą arčiau ištirti tą tikėjimo tiesą, dėl kurios atsirado mums abejojimas. Bet tame tyrinėjime turime būti labai rūpestingi, atsargūs, ne per greiti savo galutiniais sprendimais, nes čia nesunku suklysti ir nuo tikros tiesos toli nukrypti. Šv. Augustinas panašiais atvejais patardavo taip daryti: radęs Biblijoj kurią nesąmonę, nesakyk: rašytojas nesilaikė tiesos, bet: arba rankraštis klaidingas (mat tuomet visos knygos buvo ranka rašomos), arba vertėjas suklydęs, arba tu pats nesupranti [3]. O šv. Tomas Akvinietis, negalėdamas kurio painaus tikėjimo klausimo išspręsti, ieškodavo šviesos karštoje maldoje į Jėzų nukryžiuotąjį. Ir visuomet ją rasdavo. Mat, kaip patyrimas rodo, *greičiausiai Dievas prieinamas,* kai einama į Jį keliais.

Ir iš tikrųjų nuolanki malda ir didis protas, gilus tikėjimas ir aukštas mokslas — yra lyg du sparnu, kuriais žmogus ir tegali pakilti Dievop. Jei vieno ar kito sparno mums trūksta, neaukštai tepakilsime Dievop, o jei abiejų trūksta, tai ir nė kiek nuo žemės nepakilsime ir visuomet pasiliksime ant jos lyg vabalėliai berėpliojąs.

Visa, kas anksčiau pasakyta, galime sutraukti šion trumpon išvadų eilėn:

1. Laisvė tikra to žodžio prasme pasireiškia vien visų aukščiausiose gyvenimo formose, t. y. proto ir doros gyvenime.

2. Laisvė yra doriška galia mūsų proto ir doros gyvenimui tvarkyti tam tikromis proto, tikėjimo ir doros taisyklėmis.

3. Mūsų laisvė nėra absoliuti, nes yra apibrėžta nekintamais proto, tikėjimo ir doros dėsniais.

4. Juo mūsų laisvė daugiau prisilaiko tų proto, tikėjimo ir doros dėsnių, juo ji yra tobulesnė ir panašesnė į Dievo laisvę.

5. Laisvė, tų dėsnių nesilaikanti, yra doriška netvarka bei protiškas absurdas.

6. Laisvė skiria mums trejopą pareigą — tiesą mylėti, jos ieškoti ir tame jos ieškojime išlaikyti kuo didžiausią sąžiningumą.

7. Laisvė, privedusi mus prie pat ribos, kur baigiasi gimtasis žmogaus gyvenimas ir prasideda antgamtinis aukštesnis gyvenimas, ragina mus ištiesti ranką į dangaus

[3] In scripturis si quid absurdum noverit non licet dicere: auctor libri non tenuit veritatem, sed aut codex mendosus, aut interpres erravit, aut tu non intelligis (c. Faust 2, 2; ad Hier. ep. 82).

Tėvą ir Jam padedant pereiti aną ribą ir susijungti su Juo karščiausiu meilės ryšiu.

Esame jau pažinę žmogaus sielą ir svarbiausias jos ypatybes. Jos veikimas aiškiausiai apsireiškia dvasiškame žmogaus gyvenime — minties ir religijos srityse. Savo normalioje būsenoje mūsų siela veikia per kūną bei jo jutimus — regėjimą, klausą, palietimą ir kt. Bet tam tikrais atvejais ji gali savo veikimu pasirodyti ir nepriklausoma nuo kūno jutimų. Tuomet jos veiksmai vadinami metapsichiniais, nenormaliais. Juos galima sutraukti į dvi kategorijas — *telepatijos ir teleidijos.* Šiems sielos apsireiškimams skiriamas atskiras straipsnis.

TELEPATIJA IR TELEIDIJA

Šie įdomūs ir slaptingi fenomenai per pastarąjį karą ypatingai išgarsinti. Jiems nemaža vietos yra paskyręs net toks oficialus laikraštis kaip „Bulletin des armées". Neramūs laikai ir kitokios didžiulės žmonijos slogos ypatingai yra padauginę tų nuostabių fenomenų skaičių.

Milijonams žmonių per ilgus ketverius metus teko gyventi ir mirti esant nepaprastam nervų įtempimui ir dvasios pakilimui, tatai ir nenuostabu, kad ten buvo susidarę sąlygų tiems tikrai nepaprastiems fenomenams apsireikšti. Bet, deja, tarp jų pasitaiko neretai ir visai netikrų, vien išsvajotų.

Todėl svarbu turėti bendrų taisyklių, leidžiančių atskirti, kas tuose laikraščių pranešimuose yra tikra, kas realybė, kas fantazija, kas yra gamtos padaras, kas yra už jos ribų.

Tuo tikslu, kalbėdami čia apie telepatijos ir teleidijos pasireiškimus, mes pirmiausia išdėstysime istorinę klausimo pusę, paskui pateiksime kalbamųjų fenomenų klasifikaciją, galop pabandysime juos — kiek tai bus galima — moksliškai išaiškinti.

I. TELEPATIJA IR TELEIDIJA ISTORIJOJE

„Pasauly nėra nieko nauja" ar bent „visai nauja", tai jau buvo pastebėta Senojo Įstatymo išminčiaus. Šis posakis visai pritaikomas ir telepatijos bei teleidijos fenomenams. Jie jau buvo žinomi žiloje senovėje.

Jų randame seniausiame istorijos šaltinyje — Šventajame Rašte, tiek Senojo, tiek Naujojo Įstatymo knygose, taip pat ir Šventųjų gyvenimų aprašymuose. Iš ten sužinome, jog būta nemaža pranašų ir šventų žmonių, norėjusių

surasti paslėptus daiktus ir matyti atsitikimus, įvykstančius nepasiekiamoje akims tolumoje.

Pvz., pranašas Ezechielis pasakoja, jog sėdėdamas savo namuose yra matęs dvasioje bjaurių išniekinimo scenų, įvykusių tolimoje Jeruzalės bažnyčioje *(Ez 8)*.

Saulius, ieškodamas dingusių asilų, užeina pas pranašą, ir tas jam nurodo, kur jis juos rasiąs *(1 Kar 9 ir 10)*.

Paulius, besimelsdamas Judo namuose, mato dvasioje ateinantį Ananiją, uždedantį rankas ir grąžinantį regėjimą, kas netrukus iš tikrųjų ir įvyksta (Ac. Ap. c. IX).

Šv. Alfonsas Liguoris, būdamas Neapoly, atsiduria dvasioje prie mirštančio popiežiaus Klemenso XIV Romoje.

Šv. Ambraziejus, laikydamas Romoj Mišias, jautėsi besąs prie mirštančio šv. Martyno Tūre.

Popiežius Pijus V iš savo lango Vatikane mato krikščionių laimėjimą mūšy su turkais prie Lepanto ir praneša tą džiaugsmingą žinią savo iždininkui Busotti, atėjusiam pas popiežių valdiškais reikalais.

Panašių faktų daugybė randama Šventųjų gyvenimuose. Jie aiškinami stebuklu. Aiškinimas patogus ir panašus į tiesą, bet jis yra neužtektinas kitiems ne mažiau nuostabiems istorijos faktams išaiškinti.

Pvz., Apolonijo Tijaniečio gyvenime skaitome, jog šis garsus mokytojas per vieną filosofijos pamoką staiga pertraukęs savo dėstymą ir sušukęs užmušėjui, kuris kaip tik tuo metu mirtinai smogęs į ciesorių Domicianą: „Drąsiau, Steponai, mušk tą tironą".

Tiesa, Apolonijo gyvenimas yra apipintas legendomis, bet panašių faktų netrūksta ir šiandien. Jiems rinkti ir kritiškai patikrinti pastaraisiais laikais yra susidariusių net atskirų mokslo draugijų. Anglijoj nuo 1880 m. veikia Psichinių tyrimų draugija, kur yra dalyvavę net tokie žymūs vyrai kaip Gladstone'as, Balfouras, Ruskinas, A. Wallace ir kt.

Jau pirmais savo veikimo metais ši draugija yra griežtai įrodžiusi tikrumą *septynių faktų,* kai sveikakūniai, sveikapročiai ir morališkai visai ištikimi žmonės yra pranešę apie nelaimes, ištikusias jų draugus bei gimines, perskirtus tolumu, normaliais jutimais nepasiekiamu.

Keleriais metais vėliau (1900) tokių autentiškų ir kritiškai patikrintų faktų, surinktų Gurnoy'o, Meyersono ir Podmore'o, skaičius yra padidėjęs iki 702.

Kiti mokslininkai yra bandę iš tolo sugestionavimo bei telepatijos faktus eksperimentais sukelti. Dr. Ochorovi-

czius tų eksperimentų yra padaręs 806, iš kurių 341 yra visai pavykę.

Prancūzijoj šie klausimai yra sukėlę didelį susidomėjimą. Jie buvo ilgai gvildenami Ch. Richet ir Darieux laikrašty „Annales des sciences psichiques" ir diskutuojami Psichikos mokslų draugijoje, įsteigtoje kan. Brettes'o, taip pat ir Psichikos mokslų akademijoje, įkurtoje prel. Merico.

Dėl to nuolat didėjo eksperimentų skaičius, iš kurių žymiausi buvo padaryti Havro mieste trijų žymių mokslininkų — Giberto, Janet ir Ochorovicziaus. Ten buvo panaudotas kuo didžiausias atsparumas apgaulei bei netikėtiems sutapimams išvengti.

Pažymėtini taip pat Bernheimo ir Liebault'o eksperimentai, kai buvo tiriami telepatiški apsireiškimai tarp asmenų, gyvenančių dviejuose miestuose — Nansi ir Koblence, nutolusiuose vienas nuo antro 250 kilometrų.

Mums čia reiktų ištiso tomo, norint smulkiai išdėstyti visus faktus, žymėtus dieną iš dienos ir surašytus daugiausia prel. Merico laikrašty „Revue du Monde invisible".

Mes žemiau pateiksime iš ten ištisą virtinę faktų, iš kurių, tariamės, paaiškės vienas dalykas, jog tų nuostabių fenomenų realumu nereikia šiandien abejoti.

Prieš bandydami juos aiškinti, mes, kiek tai bus galima, pasistengsime tuos faktus griežtai apibrėžti ir nurodyti jų rūšis bei klasifikaciją.

II. ŠIŲ FENOMENŲ KLASIFIKACIJA

Kaip žemiau pamatysime, išaiškinti tų fenomenų nepavyko lig šiol dėl to, kad viena teorija bandyta apimti faktus, nors ir artimus, bet toli gražu nevienarūšius. Jie iš pradžių vadinti vienu bendru *telepatijos* vardu. Bet tai buvo neteisėtas to vardo prasmės praplėtimas.

Iš tikrųjų gi kalbamųjų fenomenų pamate glūdi du atskiri dalykai, nes arba čia turima du atskiri asmenys (ar jei kam geriau patinka — dvejos *atskiros smegenys*), perskirti daugiau ar mažiau dideliais tolumais, įeinantys į savitarpį tiesioginį kontaktą, jokiam dalykui regimai netarpininkaujant, arba *vienas asmuo,* matąs tolimus daiktus be jutimų pagalbos ir sueinąs į kontaktą su tolimais negyvais daiktais.

Pirmos rūšies fenomenus mes vadiname *telepatiškais,*

antros — *teleidiškais*. Tuo būdu *telepatija* (nuo graik. žodžių *tele* — toli ir *patein* — jausti) reiškia tolimų įvykių nujautimą bei prajautimą, *teleidija* (nuo graik. žodžio *tele* — toli ir *idein* — matyti) *tolimųjų*, paprastam regėjimui nepasiekiamų daiktų *matymą*. Vokiečiai teleidijai reikšti turi nusikalę terminą „das zweite Gesicht", prancūzai vadina ją „la double vue". Mūsų išmanymu, priėmus graikišką telepatijos terminą, nėra jokio reikalo lietuvinti ir teleidiją.

I. *Telepatija.* Štai elementariausias telepatijos pavyzdys, paimtas iš prel. *A. Fargeso* knygos „Les phénomènes mistiques" (Paris, 1921), kurio absoliutų tikrumą autorius po to sakosi ištyręs. Jis buvo aprašytas įvairiuose medicinos žurnaluose ir referuotas Paryžiaus medicinos akademijoje.

Jaunas dr. X sūnus Liudvikas yra pagarsėjęs kaip galįs skaityti savo motinos mintis. Ji galėjo jam mintimi duoti atsakymus į įvairiausius klausimus, apie kuriuos jis, kaip vaikas, dar nebuvo turėjęs jokio supratimo.

Pvz., ji atskleisdavo knygą, pridengdavo pirštu kokį žodį ar skaitmenį ir, pareiškusi tą žodį ar skaitmenį *vien mintimi,* liepdavo vaikui atspėti, ir vaikas, būdamas nuo motinos gana atokiai, atspėdavo tai.

Tuo būdu buvo daroma įvairių įvairiausių bandymų, ir vaikas parodydavo tiesiog nuostabų mokėjimą svetimą mintį griežtai atspėti.

Motina vien mintimi, be žodžių, mostų ir kitų jutimų sugestionuodavo vaikui atsaką į duotuosius jam klausimus. Taigi čia būtų dviejų asmenų susisiekimas iš tolo, tiktai neabišalis. Vaikas galėjo skaityti motinos mintis, bet ne motina vaiko. Čia būta tik vieno minčių įspėjėjo — vaiko, jo žinia buvo vien pasyvi, ji ėjo iš motinos — sugestijos keliu.

Šis vaiko pasyvumas sukėlė tėvui rūpesčio.

Norint vaiką išauklėti, išplėtoti jo proto pajėgas, reikia jas lavinti, versti veikti. Jų pasyvumas galėtų pasibaigti tų jėgų visiška atrofija: stebuklingas septynerių metų vaikas galėtų virsti idiotu. Taigi tėvas turėjo vaiką atimti iš motinos ir atiduoti jį mokyti paprastam mokytojui. Nuo to laiko ši nepaprasta vaiko ypatybė dingo.

Toks yra telepatijos tipiškas faktas. Čion reikia taipgi priskirti ir *pajautimų bei nujautimų* fenomenus, iš kurių tėvai ar draugai sužino apie ištikusias artimus jiems asmenis nelaimes. Štai keletas pavyzdžių.

Bretonų jūreivių žmonos jų vyrams jūroj skęstant ar

mirštant būna neraminamos kažkokio vidujo neišreiškiamo jausmo. Šis apsireiškimas atrodo pasyviai gaunamas tam tikru jausmais patiriamu pranešimu apie įvykusią nelaimę. Jojo apimtos jos įgauna gilų įsitikinimą, jog nelaimė tikrai įvyko.

Garsioji Labdaringojo Paryžiaus bazaro katastrofa, įvykusi 1897 m. gegužės 4 d., dr. Gueilot'o liudijimu, buvusi nujausta net Ardėnuose [1]. Tą patį liudija dr. Archambault'as apie Paryžiaus komiškosios operos gaisrą, kuriame yra dingęs taip pat ne vienas žmogus.

Turime čia pažymėti, kad tie nuostabūs pranešimai, gaunami paprastai tam tikrų vaizdų forma, gali apsireikšti taip pat ir tam tikru balsu bei žodžiais. Taip, pvz., viena motina yra girdėjusi šauksmą savo vaiko, kuris tuo pačiu laiku toli buvo įkritęs į gilų tarpuolį. Tuo būdu čia visuomet esama tam tikro susisiekimo dviejų asmenų, besančių nuo vienas antro žymioj tolumoj.

II. *Teleidija.* Visai kitokie yra teleidijos fenomenai. Čia reginčio asmens dvasia jau nebėra pasyvi, bet pati veikia. Ji negauna nuostabių įspūdžių bei pranešimų, bet pati ieško to, kas yra nežinoma, ir neretai sugeba pamatyti daiktus, jutimais nepagaunamus. Štai keletas patikrintų pavyzdžių.

Psichikos mokslų draugija, kurią anksčiau esame minėję, ilgą laiką yra tyrinėjusi p-lę C., garsią tolimųjų daiktų matytoją. Ši draugija buvo sudariusi specialią mokslininkų ir daktarų komisiją, kuriai ir buvo pavesta p-lę C. ištirti fiziologijos ir medicinos atžvilgiu. Iš tos komisijos pranešimo mes pateiksime čia vieną įdomų teleidijos faktą iš daugelio kitų, lygiai patikrintų, būtent apie Monpeljė paslėpto iždo atradimą.

Vienas senas karininkas mirė tame mieste, nepareiškęs namiškiams, kur paslėptas jo turtas. Giminės labai nustebo, nieko nesuradę nei iš jo procentinių popierių, nei auksinio šimto frankų pinigo, kurį jis ne sykį rodydavęs savo brolėnams.

Vienas jų, pravažiuodamas Paryžių ir nugirdęs apie p-lės C. sugebėjimą matyti paslėptus daiktus, nuvyko pas ją, aprašė jai dingusio turto istoriją ir prašė patarimo.

Ši pareikalavo kuo smulkiausių žinių apie tą dalyką, būtent velionio namų, gatvės vardo ir numerio, kambarių aprašymo, kuriame aukšte jų būta ir t. t. Gavusi tas ži-

[1] Sciences Occultes.— P. 142.

nias, p-lė C. ūmai užmiega somnanbulės miegu ir tame miege dvasioje keliauja į Monpeljė; po kelių svyravimų ji suranda kalbamus namus, lipa laiptais į nurodytą aukštą, pereina aprašytuosius kambarius — ir staiga, pakėlusi lovos uždangalus, kur velionis buvo miręs, pamato sienoje slėptuvę, joje dėžutę, prikrautą popierių, ir jų viršuje gulintį auksinį 100 frankų pinigą.

Paveldėtojas, klausydamas p-lės C. aprašymo, nustemba, įtiki, grįžta į Monpeljė ir iš tikrųjų nurodytoj vietoj suranda savo dėdės palikimą.

Ne mažiau nuostabus yra žymaus mokslininko ir gero kataliko dr. Grasseto padarytasai bandymas. Štai kaip yra buvę:

Dr. Ferrouliui iš Narbono pareiškus, kad jis pažįstąs vieną moteriškę, sugebančią matyti daiktus, pridengtus nepermatomais kūnais, dr. Grassetas nutarė su savo minėtuoju kolega padaryti kiek galima mokslingiau apstatytąjį bandymą. Tuo tikslu, grįžęs į Monpeljė, jis parašė ant paprasto laiškų popieriaus puslakščio šiuos žodžius:

Le ciel profond réflete en étoiles nos larmes, car nous pleurons ce soir de nous sentire trop vivre. ЧЕКОВ. Kaiser ananke Montpellier 28 Octobre, 1897.

Žodis *Kaiser* buvo parašytas gotiškomis raidėmis. Visi tie žodžiai buvo parašyti rankos raštu. Popierius suvyniotas raštu vidun, apdėtas alviniu popieriumi, užlipdytas gumiarabiku, o dėl didesnio tikrumo, kad nieks laiško neatplėštų, persmeigtas jis smeigtuku ir uždėtas lako antspaudas. Visa tai įdėta į didesnį voką ir 1897 m. spalio 28 d. pasiųstas paštu į Narboną dr. Ferrouliui, kuris tą laišką gavo spalio 29 d. ryto metą ir atplėšęs viršutinį voką paliko visą siuntinį ant savo rašomojo stalo.

Dr. Ferroulis, eidamas pas ligonius, tą pačią dieną aplanko ir kalbamąją moteriškę, gyvenusią nuo jo per 300 metrų, ir praneša jai, kad 4 val. ateisiąs pas ją su gautuoju ką tik laišku. Moteriškė, sužinojusi reikalą, siūlosi perskaityti čia pat tą laišką, kad ir jo nematydama.

Abiem susėdus prie stalo, dr. Ferroulis patraukė savo ranka pro moteriškės akis ir ji, nematydama laiško, tarė jam:

— Tamsta esi atplėšęs voką.

— Taip, bet voke yra laiškas, skirtas Tamstai perskaityti.

— Ar tai tas su dideliu juodu antspaudu?

— Taip.

— Ten esama sidabrinio popieriaus. Štai kas ten pa-

rašyta: *Le ciel profond reflète étoiles nos larmes, car nous pleurons le soir de nous sentire vivre.* Toliau esama raidžių, panašių į tai (čia ji pirštu rodo raidžių išvaizdą); ЧЕКОВ; paskui trumpas vardas, kurio aš nežinau; pagaliau *Montpellier 28 Octobre 1897.*

Tuo būdu moteriškė yra pamačiusi alvinį popierių, apie kurį dr. Ferroulis nieko nebuvo žinojęs. Ji perskaitė tekstą neatspėdama, kad tai būta eilių, perkeisdama žodžius *ce soir* į *le soir* ir praleisdama žodį *trop;* ji yra mačiusi visas didžiąsias rusų raides ir nubrėžusi jų panašumą; ji yra mačiusi vieną iš dviejų jai neišskaitomų, nes jai nežinomomis raidėmis parašytų vardų, pažymėdama, kad jis trumpas; galop ji perskaitė pažymėtąjį laiką. Dr. Ferroulis pats nežinojo laiško turinio, taigi negalėjo mintimi paduoti jai jokios sugestijos. O jei jis ir būtų norėjęs padaryti mistifikaciją, nebūtų galėjęs tai įvykdyti neatplėšdamas antspaudo, bet jis sugrąžino dr. Grassetui siuntinį neliestą, kaip tai buvo ištirta Monpeljė Mokslų Akademijos posėdy [2]. Taigi matymas kiaurai pridengtų bei paslėptų daiktų šiuomi atrodo moksliškai visai konstatuotas.

III

Anksčiau minėti faktai yra imti iš praeito amžiaus. Būdami gerokai pasenę, jie gali daug kam atrodyti abejotini. Taigi tariamės būsiant ne pro šalį supažindinus skaitytojus su naujausiais šioje srity darytų bandymų rezultatais. Juos imame iš Rud. Tischnerio neseniai išleistos knygos „Über Telepathie und Hellsehen. Experimentelle Untersuchungen" (München, Bergmann, 1921, 121 p. in gr. 8).

Tischneris su savo draugu Wasilewskiu yra daręs tuos eksperimentus savo namuose šiuo būdu: savo darbo kambary už 1,60 metrų aukšto paravano jis sodindavęs uždengtų daiktų matytoją p-lę B. veidu į priešingą sieną, o nugara — į paravaną. Paravanas buvo pridengtas storu kilimu, kurio viršutinė dalis buvo užlenkta, sudarydama lyg tam tikrą stogą. Tai buvo padaryta tuo tikslu, kad matytoja, net ir atsigręžusi veidu į paravaną, nieko negalėtų matyti, kas už jo darosi.

Anapus paravano 3—4 metrais atokiai stovėjo rašomasis stalas. Prie jo nugara į paravaną (o per tai drauge ir nugara į sėdinčią už paravano p-lę B. sėsdavosi Wasilews-

[2] La Croix.— 1921.— 31 août.

kis ir veidu į paravaną — pats Tischneris. Jis žiūrėjo, kad nebūtų apgaulės, ir rašė seansų protokolus. Abudu eksperimentatoriai tolimame kambary, o kartais net kitame namų aukšte susitardavo dėl daikto, skiriamo matytojai, jos akimi nematant, įspėti. P-lė B. per šiuos eksperimentus nebuvo užmigdoma. Jie daryti 1912 m. spalio mėn. Pateiksime čia iš jų vieną kitą, kaip jie buvo įprotokoluoti.

2 bandymas 1912 m. spalio 25 d., 8,14¾ val. Wasilewskis ima į rankas žirkles. P-lė B., sėdėdama už paravano, sako:

16¾ min. Man atrodo kažkas labai didelis. Aš dar tebesu per daug užimta savo mintimis. Dabar man tas pats dalykas atrodo daug mažesnis, siauresnis ir trumpesnis.

18¾ min. Jis lyg sukamas, panašus į prietaisą kamščiui traukti. Ne tai peilis, ne tai kas kita. Man sunku jį pažinti.

21½ min. Aš tebesu dar labai išsiblaškiusi. Šios dienos įspūdžiai mane tebeveikia.

22½ min. Dabar jis atrodo apskritas ir blizgąs. Jis vis tebeblizga. Dabar jis darosi lyg žiedas.

24 min. Jis atrodo metalinis, blizgąs kaip stiklas ar metalas. Apskritas, betgi išilgai ištemptas, lyg tai būtų žirklės. Apačioj esama dviejų apskritų dalykų, į viršų eina ilgyn.

26½ min. Tai turbūt žirklės. (Tvirtai.) Taip, tai žirklės.

3 bandymas. Pradžia 8,36½ val. Wasilewskis ima smuiką. P-lė B. sako:

37½ min. Man atrodo nedidelis, pailgai apskritas daiktas, spalvotas.

39 min. Spalva rausvai gelsva, išvaizda panaši į kiaušinį, lyg pailgas skritulys, gelsvai rausvas, lyg sviedinys, bet ne sviedinys.

42½ min. Kaip spalvotas kiaušinis, bet viršuj esama juodo taško.

43¼ min. Dabar aš matau kažką raudoną blizgantį. Dabar vėl tamsu. Kažkas ilgas, su apvaliu kotu. Dabar jis virsta dideliu. Kas tai galėtų būti? Jis dabar pasidarė visai didelis. Matau jame du skaisčius bruožus. Atrodo, lyg būtų padarytas iš tamsaus medžio. Apačioje apskritas, viršuje ilgas kotas. Nūn atrodo, lyg būtų smuikas.

49 min. Tai bus smuikas. Jis atrodo kaip smuikas.

Čia Wasilewskis buvo panorėjęs suklaidinti matytoją, bet ši užsigavusi atsakė: „Iš tikrųjų atrodo kaip smuikas. Aš nieko kito čia nematau".

128 bandymas. Mediumui įteikta dėžutė su įdėtu jon įspėti skirtu daiktu. Mediumas sako: tai yra kažkas padaryta iš metalo, labai senas dalykas, neeinąs iš numizmatikos. Aš prieš save matau lyg juodą sieną. Vėl matau. Tai yra labai dailus darbas. Tamsu, kaip tamsiame koridoriuj. Atrodo lyg akmuo. Matyti jame metaliniai lapeliai. Ar nebus tai rankogalių sąsaga? (Tischneris atsakė: Ne.) Matau jame skaičių 5. Matau jame įbrėžtas svetimas raides ir paveikslus lyg senovės žydų kunigų, senovinius Romos laikų rūmus — Rytų šaly. Raidės man atrodo senos, lyg būtų žydiškos. Aš jų negaliu įskaityti. Tai senovės radinys...

Iš tikrųjų dėžutėj buvo įdėtas vabalo paveikslas iš Egipto piramidės su įbrėžtais jame hieroglifais, kuriuos mediumas palaikė žydiškomis raidėmis.

Panašių bandymų su p-le B. buvo daryta daugiau, bet dėl vietos trūkumo mes juos čia praleidžiame. Visuose juose pažymėtina viena ypatybė: p-lė B. skirtą jai atspėti daiktą susyk pamato labai neaiškiai; pvz., žirklės jai atrodo *didelės,* o smuikas — *mažas,* bet paskui ji pastebi daugiau to daikto ypatybių ir galop prieina tikrąją jo išvaizdą.

Tischneris tokį daiktų matymą vadina *Hellsehen:* rusai tam dalykui turi terminą „jasnovidenije". Bet savo esme šie fenomenai niekuo nesiskiria nuo mūsų anksčiau aprašytų teleidijos apsireiškimų.

Tiems teleidiškiems p-lės B. ir kitų dviejų medijų gabumams ištirti buvo panaudotas ir raštas. Įvairūs asmenys rašė tam tikrose kortelėse tai atskirus žodžius, tai skaitmenis, tai vardus ir, įvynioję jas į juodą popierių, davinėjo medijams įspėti, kieno tai kortelė ir kas joje parašyta. Medijai dažniausiai gerai tai atspėdavo.

Vienoje kortelėje kažkas buvo parašęs lotyniškomis raidėmis rusiškus žodžius: „Ja ne ponimaju". P-lė B. nurodė, kieno tai buvo parašyta, bet apie pačius žodžius pasakė, kad jų sąjamos jai nesudaro jokios prasmės. Bet pasitaikydavo ir neatspėjimų. Pvz., vienos kortelės rašytojui p-lė B. tarė: „Tamsta neaiškiai parašei skaičius, nepadėdamas apačioje taško, taigi aš nežinau, ar buvo parašyta 666 ar 999"... Iš tikrųjų gi kortelėj buvo parašyta 777.

Vienoje kortelėje buvo nubrėžtas pritūpusios pelės paveikslas. P-lė B. įspėjo, kad tai esąs nei žodis, nei skaitmuo, bet kažkoks brėžinys. Prašoma nubrėžti, kaip jis atrodo, ji tai išpildė. Kad ir nebuvo tarp tų dviejų brėžinių identiškumo, bet panašumas buvo neabejotinas (žr. Tischnerio veikalo 12 ir 13 brėž. 33 p.).

Panašių bandymų su p-le B., p-le C. ir ponu Re. 1912—1913 m. buvo padaryta 78. Neįspėjimų tepasirodė tik 8%. Tuo būdu teleidijos faktus ir šiais naujais bandymais reikia laikyti konstatuotais. Neįspėjimus galima išaiškinti tai neužtektinu įspėjėjų minties sukoncentravimu, tai neaiškiu raštu paduotose kortelėse.

Tos nuomonės laikosi ir Tischneris rašydamas: „Jau tų vienų eksperimentų užtenka teleidijai įrodyti. O dar labiau reikia pripažinti sprendžiamąją reikšmę bandymams, darytiems su įvairiausiais medijais ir įvairiausiu būdu. Skepticizmui čia visai nebėra vietos“ [3].

Bet jei tai tiesa, tai mums tenka įsivaizduoti žmoguje naujų aukštesnių galių buvimą, o drauge tenka ir pareiga bandyti tuos naujus fenomenus išaiškinti. Bet kas tai turi padaryti: filosofas ar psichologas, ar neurologas, ar fokusininkas magikas? Tiesą sakant, kiekvienas iš jų turi teisę čia tarti savo žodį ir tuo nušviesti iš savo matymo kampo šiuos naujus fenomenus. Bet niekas iš jų neturi teisės apsiskelbti, kad jis tik vienas tegalįs tarti čia paskutinį sprendžiamąjį žodį. Be minėtųjų mokslų, šiam klausimui galutinai išspręsti reikia dar gerai būti susipažinusiam su pačiais tais naujais fenomenais ir jų literatūra, nes visos teorijos yra juk kuriamos faktams aiškinti. Kad jos tai pasiektų, privalo pačios remtis faktais. O tam pirmiausia reikia tų pačių faktų kuo daugiausia pažinti. Kaip jau anksčiau esame minėję, jų šiandien surinkta labai daug. Taigi nūn ir metas bandyti tų faktų priežastis ir mechanizmą moksliškai išaiškinti. Mėginimų šioje srityje nestinga. Mums belieka juos čia nors trumpai pažymėti.

IV. BANDYMAS IŠAIŠKINTI TELEPATIJĄ

Telepatijos ir teleidijos fenomenus iš pradžių bandyta aiškinti viena bendra teorija. Tie aiškinimai šiandieną pripažinti nevykusiais.

[3] Mums tai parašius, gautas laikraščio „Stimmen der Zeit“ š. m. kovo numeris su įdomiu Bessmerio straipsniu „Versprechungen und Leistungen des Okkultismus“, kur pažymėta, kad įvykusiame 1921 m. rugsėjo mėn. Kaselyje visuotiniame vokiečių okultistų suvažiavime bandyta viešai demonstruoti telepatijos ir teleidijos fenomenus. Bet bandymai nelabai pavykę, nes iš aštuoniolikos eksperimentų tikrų rezultatų tėra davę vos šeši. Bet čia ar nebus tik kaltos pačios eksperimentų aplinkybės. Viešuose dideliuose susirinkimuose medijų dvasia sunkiai tegali susikoncentruoti, taigi būdama išsiblaškiusi ji dažnai ir klysta.

Norėdami to nepasisekimo išvengti, mes stengsimės tiems dviem visai atskiriems fenomenams surasti atitinkamų atskirų aiškinimų.

Pirmos rūšies, t. y. telepatijos, faktus mes imsime iš anksčiau pateikto pasakojimo apie jauną Anžė miesto matytoją Liudviką, dr. X sūnų. Prelatas Fargesas sakosi tą vaiką ir jo tėvus gerai pažinęs, taip kad manyti esant kokią apgaulę ar mistifikaciją nėra jokio pamato.

Šiame tipiškame apsireiškime mes stovime akivaizdoje dviejų asmenų: vaiko ir jo motinos arba, jei kam geriau patinka, akivaizdoje dviejų labai jautrių smegenų, vienodai virpančių, taip kad jaunesniojo ir jautresniojo smegenys virsta kito smegenų virpėjimo aidu.

Pagal Aristotelio ir šv. Tomo Akviniečio filosofijos teoriją, kiekviena idėja visada yra lydima tam tikro jautulinio vaizdo, o kiekvienas proto vaizdas visada yra lydimas tam tikro kokybinio smegenų sujudimo, vadinasi, smegenų molekulių virpėjimas sukelia jiems tam tikrą šviesos, skambėjimo ir kitko vaizdą. Jutimas, kurs čion prisiplaka, yra ne kas kita, kaip vien to šviesaus bei skambančio vaizdo sąmonė. Vaikas, priimdamas tą vaizdą į savo smegenis, turi sąmonę, jei jis yra atidus, ir todėl žino atsakymą, kuris jam yra pakišamas, o ne jo paties surastas ar ieškotas.

Jei vaikas yra išsiblaškęs ir neatidus, pasitaiko, kad jis jam pakišamąjį žodį blogai teatspėja; tai reiškia, kad jis negriežtai analizuoja savo dvasinio vaizdo įvairias smulkmenas. Tuomet motina jam sako: „Domėkis!“ Ir vaikas įtempia savo dėmesį ir skaito savyje atidžiau.

Šis betarpiškai iš faktų plaukiąs aiškinimas netvirtina, kad vaikas „skaitąs motinos mintis“; ši hipotezė yra negalima, nes betarpiškas veikimas sielos į sielą, minties į mintį, be jokio jautulinio ženklo, yra priešingas mūsų pačiai prigimčiai šioje būsenoje, bet ji leidžia daryti prielaidą, kad vaikas savo smegenimis pagauna šviesos bei skambėjimo vaizdą, siunčiamą jam kito asmens smegenimis.

Taigi kas iš smegenų į smegenis patenka, nėra visai dvasios mintis, net ne jutimas, bet šviesos ar balso virpėjimas bei fizinis vaizdas, kurį sąmonė kiekvienose smegenyse perdirba į jaučiamąjį vaizdą, į pagavą bei percepciją. Tai lygiai kaip kad telefono viela plaukianti srovė nėra mintis, bet vien elektros virpėjimas, kuris siunčiamajame aparate buvo pagamintas tariamųjų žodžių garsu ir kitame vielos gale vėl tapo *skambąs* priimamajame aparate.

Kitaip sakant, viename aparate mintis paversta virpėjimu, kitame — virpėjimas mintimi.

Taigi „minties perdavimo“ terminas yra labai negriežta metafora, ir jo negalima imti griežta žodžių prasme.

Perdavimas vienų smegenų virpėjimo kitoms yra fenomenas, analogiškas gerai žinomam fizikoje indukcijos fenomenui. Pvz., jei dvi fortepijono stygos taip yra nustatytos, kad jos išduoda vienokį balsą bei skamba *unisonu,* tai užtenka įvirpinti vieną iš jų, kad kita tuoj savaime atsilieptų.

Taigi užtenka kieno nors smegenims stipriai mintyti apie kokį vaizdą, kad tas vaizdas taptų sužadintas savaime kito asmens vienodai virpančiose smegenyse. Tam vaizdui savy pastebėti užtenka, kad šis antrasis asmuo atkreiptų dėmesį į tai, kas jame tuo laiku įvyksta.

Visi gamtos virpėjimai — ar tai šviesos, ar balso, ar elektros, ar magnetizmo — yra tuo būdu indukcijos dėka perduodami lyg *bevieliu telegrafu.*

Šis aiškinimas nėra naujas. Jį yra gynęs jau 1896 m. kun. Gayraud'as Psichikos mokslų draugijoje. Jį palaikė dr. Liebault'as po savo garsių telepatiškų eksperimentų tarp Nansi ir Koblenco, o dar anksčiau T. Bonniot'as savo knygoje „Le Miracle et ses contre façons“; jis jį yra skelbęs kaip labai panašų į tiesą.

V. BANDYMAS IŠAIŠKINTI TELEIDIJĄ

Šioje fenomenų rūšy mes susiduriame jau nebe su dviem susisiekiančiomis smegenimis, vienodai unisonu virpančiomis be viršujų jutimų pagalbos, bet su vieno asmens smegenimis, su viena mintimi, kuri susisiekia su kokiu negyvu daiktu, kad jį surastų bei pažintų.

Čia aišku, kad vienos bevielio telegrafo stoties nebėra ir kad todėl jis funkcionuoti nebegali. Bevielio telegrafo pavyzdys, kurs mums labai pritiko aiškinant vaiko smegenyse motinos smegenų virpėjimo aidą, nebetinka, kai mums reikia išaiškinti, kokiu būdu p-lės C. mintis gali įeiti į santykius su paslėptu Montpeljė turtu.

Čia reikia ieškoti kitos teorijos.

Mokslininkai yra jų sugalvoję tris: burtų teoriją, dvejopo matymo teoriją ir psichikos teoriją. Peržiūrėkime jas iš eilės.

I. Burtų teorija yra labai patogi teleidiškiems fenomenams aiškinti, nes ji tiesiog visus juos susyk paneigia.

Fenomenai, kurių mechanizmas mums nesuprantamas, pareiškiami negalimais ir atmetami kaip burtai.

Tiesa, yra burtininkų, kurie įvairiais būdais sugeba padaryti dalykų, panašių į teleidiškus. Tokie oudinai, donatos, cumberlandai, kurių šiandien priviso labai daug, jau tai viešose aikštėse, jau tai ponijos puikiuose salonuose sugeba atspėti paslapčiausias mintis ir nurodyti įvykius — tiek dabartinius, tiek buvusius ir net būsimuosius.

Bet ar viskas tai burtai ir legendos, kurios plačiai pasakojamos? Labai abejotina. Matant, kaip šiandien dygsta visur mokslo draugijos psichikos fenomenams tyrinėti, kaip Anglijoj, Prancūzijoj, Vokietijoj ir kitose Europos ir Amerikos šalyse įsteigiami specialiai tam tikslui laikraščiai, sunku manyti, kad visi tie mokslininkai ir mintytojai, tarp kurių yra nemažai pagarsėjusių savo raštais visame pasauly, būtų vien apgavikai ar apgautieji.

Aiškinimas visų teleidiškų fenomenų vien burtais atrodo per daug patogus ir nerimtas; jis nepatenkina proto, taigi reikia ieškoti kito tų fenomenų aiškinimo, moksliškesnio ir gilesnio.

II. Dvejopo matymo teorija. Dvejopas matymas įvyksta regėtojui esant somnambulizmo bei hipnozės būsenoje. Ji vadinama *antrąja būsena.* Žmogaus asmuo čia lyg suskyla į dvi dalis: viena lieka vietoj, kita, atsiskyrusi nuo pirmos, eina ieškoti nežinomų daiktų. Čia bus ne pro šalį davus keletą paaiškinimų.

Pamišimo ir asmenybės suskilimo fenomenai jau žilos senovės filosofams yra davę progos prasimanyti negudrią *žmogaus* dvejetinio (rus. *dvoinik*) hipotezę; ji vėliau mielai buvo priimta kabalistų, teosofų, okultistų ir spiritistų. Šis iš Rytų šalies atėjęs padavimas yra vienatinė bendra teorija visai šių dienų okultistiškų sektų gaujai.

Ji mokina, kad žmogus esąs sudėtas iš trijų substancijų: kūno, sielos ir trečios, kuri jungia kūną ir sielą, bet nėra nei vienu, nei kitu. Ji įvairiose okultiškose doktrinose vadinama įvairiais vardais: tai perispritu, tai astraliniu kūnu, tai psichišku kūnu, tai gyvųjų šmėkla, tai fluidiniu dvejetiniu, tai plastiškuoju tarpininku ir t. t.

Šis vardų įvairumas užtektinai rodo, kad to tariamojo dvejetinio šalininkai neturi jokios nusistovėjusios nuomonės apie tą dalyką; jų pažiūrose į jį tebeviešpatauja begalinis įvairumas.

Apibrėžimo neaiškumai visai atitinka čia ir to dvejetinio funkcijų neaiškumą. Paprastai sakoma, kad jis skaldo žmogaus asmenį, taip kad šis, viena savo dalimi pasilik-

damas vietoj, kita gali atsidurti toli ir ten gali matyti, girdėti, jausti ir veikti to asmens vietoje.

Tuo būdu užhipnotizuotasai žmogus galįs savo fluidinį dvejetinį nukreipti į kitą vietą, į daiktus, esančius labai toli. Tas dvejetinis savo fluidu galįs juos apsupti, kiaurai per juos persisunkti, ištirti visas jų paslaptis. Tokia yra prancūzų okultistų vado dr. Encausse (Papuso) teorija, jo paties išdėstyta 1897 metais gruodžio 1 d. Psichikos mokslų draugijoje.

Jei tikėtume okultistais, tai to dvejetinio kelionėms nėra jokių nepasiekiamų tolybių. Pvz., vienas iš okultistų yra smulkiai nupasakojęs savo kelionę į Saturno planetą.

Mes nebūtume nė minėję tų juokingų okultizmo svajonių, jei jos nesiplėstų net tokiose civilizuotose šalyse kaip Prancūzija, Vokietija ir kt. Atsiranda net ir katalikų, kurie okultizme mato „mokslinį ateities katekizmą".

Kad apsaugotume lengvatikius nuo šio pavojaus, pažymėsime čia aiškiausias to mokslo nesąmones.

1. To dvejetinio prigimtis yra visai nesuprantama. Jei jis yra kūniškas, materialus, jis nieku gyvu negali jungti kūno su dvasia; jei jis yra dvasinis, jis negali jungti dvasios su kūnu; jei jis yra drauge ir dvasinis, ir materialus, jo sąvoka yra pati sau prieštaraujanti; jei jis yra nei viena nei antra, nei dvasia nei materija, nei tįsus nei netįsus, jis yra grynas absurdas.

2. Tam dvejetiniui pripažįstama galia atstovauti kūnui ir dvasiai, nors jis nėra nei viena, nei antra, ir vietoj jų dangintis į nepasiekiamus tolius, visai nuo jų atsiskyrus; bet visa tai yra vieni prieštaravimai. Nes jei jis atsiskiria nuo kūno ir nuo dvasios, tai tuo pačiu jis nėra būtinas jųjų susijungimui. Sykį nuo jų atsiskyręs, kaip jis pats vienas gali egzistuoti, pats vienas veikti, jausti ir mąstyti be sielos? Galop kaip jis gali palaikyti ryšį su asmeniu, nuo kurio yra atsiskyręs, informuoti jį apie tai, kas darosi kažkur toli?

Taigi ši dvejetinio hipotezė, kaip sulipdytoji iš nesisiejančių su viena kita priešingų sąvokų ir nesąmonių, negali būti priimta jokio rimto mintytojo.

O katalikams ji visai yra nepriimtina kaip priešinga Bažnyčios mokslui apie substancialų kūno ir sielos susijungimą žmoguje, nustatytam Vienos susirinkime ir iškilmingai priimtam popiežių Pijaus IX ir Leono XIII. Tiesa, neigimas filosofijos teorijos apie *materiją ir formą* nėra erezija, bet yra erezija neigimas substancialaus susijungimo kūno ir sielos žmoguje ir pripažinimas to susijungi-

mo *pripuolamuoju,* sudaromuoju trečios substancijos, kaip tai tvirtina dvejetinio teorija.

Yra ir keistesnių dar teorijų, kaip štai J. Boiso ir Baraduco, pripažįstančių jau nebe vieną tarpininkaujančią grandį tarp kūno ir sielos, bet *jų daugybę.* Jos tai ir sudarą žmogaus „pasąmonę" ir besilaiką „sielos rūsiuose". Bet šią teoriją teisingai išjuokia net ir patys okultistai [4].

III. Psichikos teorija. Čia mes apleidžiame absurdo sritį ir prieiname drąsią hipotezę, kuriai yra pritarę tokie vyrai kaip šv. Augustinas ir šv. Grigalius, visa Platono mokykla ir pati šv. Teresė. Mes išdėstysime jos gana patraukiančius įrodymus, bet drauge neslėpsime nei rimtų jai priekaištų, padarytų šv. Tomo ir jo sekėjų.

Ši teorija daro prielaidą, kad žmonių sielos, būdamos dvasinės, gali neatsiskirdamos nuo kūno natūraliu būdu įeiti į santykius jau tai su grynomis dvasiomis, jau tai viena su kita, jau tai su materialiu pasauliu, nepasigaudamos nei penkių jutimo organų, nei dirgsnių fluido, nei kokios kitos virpančios materijos.

Tiesa, visi šie garsūs vyrai pripažįsta, kad šis susižinojimo būdas sieloms, sujungtoms su kūnais, nėra *normalus.* Bet kad ir nenormalus, jis visgi galimas. Žmogui mirus ir jo sielai atsipalaidavus nuo kūno ryšių, jis taps net normalus. Bet jei mūsų sielos galės taip veikti tuoj po mirties, tai dėl ko jos negalėtų panašiai veikti kelias minutes prieš mirtį, tą slaptingą merdėjimo momentą, kai siela trauko savo ryšius su kūnu ir kai tie ryšiai palengvėl patys atsipalaiduoja.

O jei mūsų sielos gali laisvai veikti mirties valandą, tai dėl ko jos negalėtų panašiai veikti gyvenimo bėgy tam tikrais atvejais, kaip štai letargas, apalpimas, hipnotiškas ir paprastas miegas,— kurie taip labai panėši į mirties būseną?

Juk biologijos yra konstatuotas faktas, kad paprastai mirtis apima visą kūną ne susyk, bet palengvėl. Taigi esama jei ne tarpinės būsenos tarp gyvybės ir mirties, tai bent būsenos tarp visiško sielos gyvenimo be jutimų organų ir visiško jos gyvenimo tuose organuose.

Pažymėtina čia taipgi garsaus mistiko Görres'o nuomonė. „Žmogus,— sako jis,— nėra taip jau užtvertas savo kūne, kad jo regėjimas, tam tikroms aplinkybėms susidėjus, negalėtų prasiskverbti pro savo aptraukalą, įsispitrėti į daiktų dugną ir pastebėti, kas slepiasi po fenomenų uždangalu. Šis sugebėjimas savo žemesniuose laipsniuose

[4] Journal du Magnetisme.— 1897.— Nr. 15.

yra apribotas vien materialiais daiktais. Pakilęs aukščiau, žmogus gali kai kada matyti kito žmogaus dvasią... ir sielas, atsiskyrusias nuo kūnų.

Kai kada regėtojai gali matyti labai toli, net kas darosi Amerikoje" (žr. jojo „Mistiką", t. 3, p. 291, 296 ir kt.).

Šv. Grigalius nesibijo net tvirtinti, kad siela, mirčiai artėjant, galinti natūraliu būdu pamatyti kai kuriuos būsimus daiktus viena savo prigimties subtilybe — *subtilitate suae naturae*[5], o šv. Augustinas šį sielos sugebėjimą praplečia tvirtindamas, kad ji galinti panašiai veikti ir visais tais atvejais, kai ji paliauja iš dalies ar visai veikusi per jutimus: *Secundum quod a sensibus corporis abstrahitur, competit futura praevidere*[6].

IV. Ką manyti apie tą aiškinimą? Jis, be abejo, yra labai patogus, o priėmus Platono ir Descartes'o hipotezę, tampa labai panašus į tiesą.

Bet ar pati toji hipotezė turi pamato? Ar panašu į tiesą, kad susijungimas sielos su kūnu būtų prigimčiai priešingas, taip kad pažinimą, pasigaunant organų, reikėtų laikyti žmogui nebenatūraliu, o pažinimas be jutimų pagalbos būtų natūralus?

Bet argi tai nebūtų statymas dalyko aukštyn kojomis? Jei Platono hipotezė būtų tikra, tai stebėtis reikėtų ne tuo, kad žmonės mato ne akimis ir girdi ne ausimis, bet priešingai — tuo, kad jie mato, nors ir turi akis, ir girdi, nors ir turi ausis, nes tuos organus reikėtų laikyti įgimtos žmogui teleidijos kliūtimi.

Dėl to šv. Tomas ir nesilaiko Platono ir jo sekėjų mokslo. Jei Dievas yra davęs žmogui akis, kad matytų šviesius daiktus, ir ausis, kad girdėtų muziką ir kalbą, tai yra padaręs dėl to, kad žmogaus prigimtis yra jų reikalinga ir kad be jų negali apsieiti.

Tuo remdamiesi tomistai tvirtina, kad žmogaus siela nei šiame gyvenime, nei po mirties, prieš atsikelsiant iš numirusių, negalinti su materialiu pasauliu sueiti į santykius tiesioginiu, bet tik netiesioginiu būdu, pasigaudama vien vaizdų bei proto pavidalų (species intelligibiles).

Tiesa, šv. Tomas neneigia nuostabių žmogaus sielos transformacijų anormaliose būsenose, kaip štai agonijoj, letarge, sapne. Jis pripažįsta nepaprastą kai kurių jutimų jautrumą, įgytą koncentruojant visą sielos jėgą į vieną kurį jutimą ar vaizdą.

---

[5] Dialog. C. IV: c. XXVI.

[6] Super Genes, ad. litt. I. XII, c. XIII.

Bet ši transformacija, kad ir tikrai nuostabi, visgi neteikia sielai naujų galių nei visai naujo būdo daiktams pažinti.

Šv. Tomo išmanymu, mūsų siela anormaliose būsenose, kai ji atsitraukia nuo jutimų bei materialių dalykų, *quando abstrahitur a corporalibus,* įgauna nuostabų sugebėjimą dviem dalykams:

1. Ji lengvai pagauna net mažiausius judėjimus, lengviausius įspūdžius, normalioje būsenoje jai visai nepasiekiamus. Bet šis mūsų jutimų aštrumas neturi nieko bendra su pažinimu be jutimų pagalbos, kurį skelbia Platono sekėjai.

2. Ji šioje būsenoje virsta labiau prieinama aukštesniųjų dvasių apreiškiamai įsravai [7].

Pastaroji pastaba atveria mums naujus akipločius. Šv. Tomui, kaip ir kiekvienam sveiko proto žmogui, nėra matymo be akių nei girdėjimo be ausų, nei jautimo be jutimų, bet gali būti aukštesniųjų gerų ar blogų dvasių „apreiškiamosios įsravos".

V. Aukštesniųjų dvasių įsravos hipotezė. Ji buvo irgi žinoma jau senovėje. Ją vartojo daugiausia teologai telepatijos ir teleidijos fenomenams išaiškinti. Pasakyti, kad ji neturinti pamato, būtų per drąsu. Tiesa, ji nemoderni, daug kieno nūn pajuokiama, bet jos negalimybė niekieno dar neįrodyta. Anaiptol, Bažnyčios istorijoje, šventųjų gyvenimuose yra konstatuota daugybė faktų, kur „Dievo pirštas" bei aukštesniųjų dvasių įsrava yra aiški kaip diena. Tiek Kristus, tiek ir žymesni jo sekėjai, šventi vyrai ir moterys, yra turėję nuostabų sugebėjimą skaityti paslapčiausias žmonių mintis, pranašauti būsimus atsitikimus, matyti tolimus daiktus. Moksliškai kalbant, buvo tai tikriausi telepatijos ir teleidijos fenomenai, tuo tik skirtumu, kad šventiesiems tai įvykdavo ne hipnozės metu, ne „antroje būsenoje", bet jiems turint visą sąmonę aiškioje dienos šviesoje. Tuo šie fenomenai griežtai skiriasi nuo panašių fenomenų šiaip jau žmonėse. Čia somnambulizmo hipnozės būsena virsta būtina sąlyga. Ji laikoma natūralia, nors ir nepaprasta žmogaus organizmo jėga. Bet kai kada ir patys tos slaptingos jėgos savininkai nurodo tikrą jos šaltinį. Taip, pvz., ana anksčiau minėtoji garsi regėtoja p-lė C. sakėsi savo regėjimo metu esanti lydima aukštesnės dvasios, kurią ji vadino angelu Gabrielium. Ar čia tikrai yra buvęs angelas Gabrielius, o ne kokia kita, visai

[7] Theol. II, II g. CL XXII, a. 4.

kitokios rūšies dvasia, ne tik galima, bet ir reikia labai abejoti.

Šia proga prisimena atsitikimas, papasakotas man prieš kelias dešimtis metų vieno klieriko, dabar kun. Kr. Jis, būdamas gimnazistas, dalyvavęs viename spiritistų seanse. Iššauktoji dvasia pasirodė esanti gana klusni: davinėjusi atsakymus į įvairius paklausimus. Kada gi galop paklausta, kas ji esanti per viena, tai gauta atsakymas: „Čto to vrode Božej obezjany" (nic!). Kadangi gerosios dvasios Dievą garbina, o ne jį pamėgdžioja bei beždžionauja, tai reikia manyti, kad dalyvavusioji aname seanse dvasia nebuvo iš gerųjų.

Spiritizmo fenomenai nesudaro atskiros šakos, jie drauge su telepatijos ir teleidijos fenomenais priklauso vienai plačiai okultistiškų fenomenų sričiai. Taigi ir spiritizmo, ir telepatijos bei teleidijos fenomenuose aukštesniųjų dvasių įsravos hipotezė toli gražu nėra iracionali. Su ja, kaip ir su apgaulės hipoteze, reiktų elgtis labai atsargiai. Būna nemažai apgavimų telepatijos ir teleidijos fenomenuose, bet *ne visada*. Taip pat daug yra okultistiškų fenomenų, kuriems išaiškinti aukštesnių dvasių įsravos hipotezė yra nereikalinga, bet ne visada. Kartais ji gali pasirodyti vienatinė ir būtina.

Tiesa, dėl buvimo, tai yra buvę mokslininkų, kurie tąja viena hipoteze stengėsi išaiškinti visus telepatijos ir teleidijos fenomenus. Tai buvo vienašališka pažiūra ir būtent klaidinga. Šiandieną netrūksta mokslo autorių, kurie tuose fenomenuose niekur ir niekuomet nedaro prielaidos dėl aukštesnių dvasių įsravos ir bando suvesti viską į gryną gamtos jėgų veikimą. Tai yra kitas kraštutinumas, kuris irgi negali būti teisingas. Tiesa yra viduryje tarp jų dviejų. Tik, žinoma, konstatuoti ją kiekviename konkrečiame fakte nelengva. Čia reikia ir gilaus mokslo, ir tikro sąžiningumo, ir didelio atsargumo tiek faktus konstatuojant, tiek juos aiškinant.

* * *

Anksčiau esame bent kiek pažinę didelį pasaulį — gamtą, taip pat ir mažąjį pasaulį — žmogų. Nūn belieka atkreipti mūsų protą į tų abiejų pasaulių Kūrėją — Dievą. Būdamas visais atžvilgiais begalinis, Dievas būtų buvęs mums visai neprieinamas ir nepasiekiamas, jei būtų mums savęs neapreiškęs. Bet jis, norėdamas mus apšviesti, yra taręs mums savo žodį ir netgi ne vieną. Tatai mums ir reikia tuos Dievo žodžius arčiau pažinti.

TRYS DIDIEJI DIEVO ŽODŽIAI

— Kurie?

— Tu juos, mielas drauge, turbūt žinai, nors gal ir neganėtinai esi apie juos galvojęs. Tie trys Dievo žodžiai — tai kuriamasis *fiat,* išganomasis *Verbum Dei incarnatum* ir mokomasis *Verbum Dei scriptum.* Pirmasis — tai *įsimaterijinęs Dievo žodis,* antrasis — *įsikūnijęs Dievo žodis,* trečiasis — *įsiraidinęs Dievo žodis.* Tie trys Dievo žodžiai turi savo ypatingus vardus: pirmasis vadinasi *pasaulis,* apie kurį jau anksčiau kalbėjome, antrasis — *Kristus,* trečiasis — *Šventraštis.*

Tuos tris Dievo žodžius galima vadinti drauge ir *trimis didžiomis Dievo knygomis: gamtos* knyga, *Išganymo* knyga ir *Apreiškimo* knyga. Kad ir labai jos įvairios savo turiniu, tačiau yra tai veikalai to paties autoriaus Dievo, kuris mums mielai juos yra davęs, laikydamasis principo *non multa, sed multum.* Turėdama tas tris didžiules Dievo knygas, žmonija negali skųstis, kad jai Dievo duotoji biblioteka esanti per maža. O kaip mokyti ir gudrūs būtų žmonės, jei tas tris Dievo knygas įstengtų kaip reikiant ištisai perskaityti ir visiškai suprasti!..

Tiesa, dėl buvimo, tai yra buvę žmonių genijų, kurie bandė jas skaityti ar bent suprasti, ką reiškia jų atskiros raidės. Amžiams slenkant, žmonės apie tas didžiąsias Dievo knygas yra prirašę tūkstančius savo mažų knygelių. Ir tas jų triūsas neliko visai be naudos: anose trijose Dievo knygose žmonės pradėjo kai ką suprasti, nors, žinoma, labai netobulai.

Būdamas paprastas žmogus, aš čia neseksiu pasaulio genijais, nė nebandysiu pagaminti kokį epochinį traktatą apie gamtos, Kristaus ar Šventraščio paslaptis. Stengdamasis padaryti vien kas galima, aš teduosiu tik trumpą straipsnį apie kelias, gal jau daug kam žinomas analogijas, kurių tarp tik minėtų trijų Dievo knygų tikrai esama.

Tos analogijos įdomios pirmiausia man pačiam, bet gal ir tau, drauge, pravers kai ką apie jas išgirdus. Nemanau tave čia mokyti, tik norėčiau savo mintimis draugiškai su tavim pasidalinti.

I

Tariuos, mielas drauge, esi skaitęs Šv. Raštą. Tai didžiulis veikalas, tik, žinoma, ne savo storumu, bet jame glūdinčių tiesų svarbumu. Apie Šv. Raštą, kaip įsiraidinusįjį Dievo žodį, galima tą pat pasakyti, ką šv. Jonas yra pasakęs apie įsikūnijusį Dievo žodį Kristų: „Yra dar daug kitų dalykų, kuriuos Jėzus padarė. Jeigu kiekvieną atskirai aprašytume, manau, visas pasaulis nesutalpintų knygų, kurias reikėtų parašyti" *(Jn 21, 25)*.

Ir iš tikrųjų, jei mes turėtume būtinai perskaityti ir išmokti visa, kas per du tūkstančius metų parašyta apie Šv. Raštą, tai kad ir Matūzalio amžių pasiektume ir būtume studijavę ne septynerius, bet septynis šimtus metų, vis dėlto negalėtume pasakyti turį pilną ir absoliutų Biblijos pažinimą, nes šventojo mokslo turtai Biblijoje yra begaliniai.

Taigi ir nenuostabu, kad šventas mokslas kiekvieną amžių eina vis didyn ir tobulyn. Tai rodo ir istorija. Ir mes tuo neturim stebėtis, nes jei gamtos knyga yra mums *neišsemiamas* gamtinių tiesų šaltinis, juo greičiau galima tai pasakyti ir apie Apreiškimo knygą.

Tiedu didžiuliai šviesos šaltiniai, kad ir nevienokiu balsu, niekados nepaliauja Dievo garbę garsinę. Iš tikrųjų jie skiriasi savo prigimtimi, kaip dangus nuo žemės. Bet yra tarp jų ir visai neužtylėtina puiki analogija.

Ir iš tikrųjų, jei mesime akį gamtos knygon, ypač ton jos dalin, kuri yra prieinama žmogaus tyrimui, t. y. jei pažvelgsime į Žemės skritulį, tai pirmiausia išvysime tenai du pasauliu: *senąjį ir naująjį*. Tarp jų abiejų tvokso vandenynai su savo baisiomis gelmėmis. Abiejuose tuose pasauliuose matyti debesų, siekiančių kalnus. Abiejuose nuo pusiaujo lig ašigalių knibždėte knibžda gyvių eilės, dalijamos trimis karalystėmis: augmenų, žvėrių ir žmonių. Žemės lukšte, kalnų viduriuose glūdi neišsemiami turtai. Panašių gėrybių joks žemės Krezas niekad nėra turėjęs. Štai šičia auksas, ten sidabras, ten paprastoji geležis, štai toliau kitokios naudingos iškasenos ir brangūs akmenys. Jų išmėtyme nematyti jokios tvarkos; visi, regis, išblaškyti nesilaikant jokių taisyklių, tartum palikti žmogui, kad jisai savo laiku ir pagal savo reikalus visa tai rankiotų,

tvarkytų ir aprašinėtų. Ir žmogus tikrai tai yra daręs. Jis aprašė žemės paviršių ir sukūrė *geografiją;* grupuodamas atrastas iškasenas, jis davė pradžią *mineralogijai,* lygindamas augmenų rūšis, jis sustatė *botaniką* ir t. t.

Taip pat maždaug galima pasakyti ir apie Apreiškimo knygą, nes, kaip gamtos knyga, taip ir Biblija dalijasi į dvi dideles dalis: *Senąjį ir Naująjį Įstatymą,* kuriuodu abudu sukasi aplink vieną dvasinę ašį. Toji ašis — tai mūsų išganytojas Jėzus Kristus. Jisai — tai svarbiausioji abiejų Įstatymų idėja. Senasis Jį garsina, Naujasis apie Jį atvirai kalba, rodydamas mums Jo mokslą ir gyvenimą. Abiejuose Įstatymuose randame taipgi ir gelmių neišmatuojamų, ir aukštumų, žmogaus protui nepasiekiamų. Abiejuose taipgi, lyg brangūs perlai, gausiai išmėtytos antgamtinės tiesos, kurioms gauname negendančių ir už visokį auksą ar sidabrą brangesnių gėrybių, t. y. sielos išganymą ir amžiną laimę. Ir tos tiesos, lyg brangūs akmenys žemės viduriuose, glūdi paslėptos Biblijoj, išmėtytos įvairiose šv. knygose, jokia matoma tvarka nesujungtos. Todėl kaip gamtos knyga Dievo palikta žmonių smalsumui ir ginčams, taip lygiai ir Apreiškimo knyga pavesta Bažnyčios Tėvų ir krikščionių teologų tyrinėjimams. Iš čia gauname svarbią išvadą, kad nėra jokių šventų mokslų, kurie daugiau ar mažiau nepriklausytų nuo Šv. Rašto: jisai yra jų arba pamatas, arba bent tiesos įrodymo priemonė. Nes nuo to laiko, kai pradėti rankioti Biblijos tekstai, liečią tikėjimą, atsirado *dogmatinė teologija;* surinkimas Biblijos tekstų, aiškinančių doros principus, davė pradžią *moralinei* teologijai; noras ištirti tikrą atskirų Biblijos tekstų prasmę sudarė Biblijos kritiką ir egzegezę ir t. t. Todėl kaip pasauliniai mokslai daugiau ar mažiau liečia gamtos knygą, taip pat ir visi dvasiniai mokslai daugiau ar mažiau yra susieti su Biblija arba ja betarpiškai remiasi.

Tik ką nurodytoji tarp gamtos ir Apreiškimo knygų analogija, kad ir yra neabejotina, tačiau jinai teaiškina tik viršinę Biblijos pusę. Išaiškinti gi klausimo, *kas yra Šv. Raštas patsai savyje,* kokia jo vidujinė prigimtis, ši analogija negali. Ieškokime kitos.

II

Be abejo, žinai, mielas drauge, kad žydai ir krikščionys žiūri į Bibliją kaip į *parašytąjį Dievo Žodį — Verbum Dei scriptum.* Šią definiciją nesunku suprasti; tačiau, kad ji

nereikalautų platesnio aiškinimo, pasakyti negalima. Priešingai, apie šią formulę galima pasakyti tą patį, ką ir apie analogišką Kristaus apibrėžimą kaip *Verbum Dei incarnatum.*

Apaštalai skelbė visoms tautoms, kad Kristus yra Dievo Sūnus, įsikūnijęs Dievo Žodis, ir jiems pavyko pasiekti tai, kad šią tiesą uoliu tikėjimu yra priėmę ir mokyti graikai, ir tamsūs barbarai. Tačiau, kaip Bažnyčios istorija mums rodo, reikėjo dar devynių amžių, kad kristologijos tiesa, išreikšta formule — *įsikūnijęs Dievo Žodis,* visiškai paaiškėtų.

Ir nėra ko čia tuo stebėtis, nes nuo to laiko, kai krikščionys ėmė galvoti apie kristologijos tiesą, savaime atsirado klausimas: *kas yra Kristus,* tikėjimu priimamas kaip Dievo Žodis, tapęs žmogumi: *ar Jis yra tikras Dievas, ar gal paprastas žmogus?*

Daugelis gnostikų, įsidėmėję dieviškąją Kristaus galybę, yra manę, kad Kristus esąs tik *Dievas,* bet ne žmogus. Jų išmanymu, Kristaus kūnas buvęs ne tikras, tik *regimas,* taip sakant, jo *šešėlis.* Tuo būdu yra gimęs *doketizmas.* Kiti, kaip šit krikščionys, pakrypę į judaizmą, būdami atsidavę griežtam monoteizmui, mielai priimdavo Kristaus žmogystę, bet tikėdami, kad Dievo prigimties vienumas absoliučiai nesutinkąs su asmenų daugybe Dievuje, garsino, kad jie radę tikriausią kristologijos klausimo išsprendimą jų pažymėtame skirtume tarp *Dievo tylinčio, kalbančio, rašančio.* Todėl atmesdami tikrą asmenų trejybę Dievuje, jie skirstė trejus *modus bei būdus,* kuriais Dievybė žmonėms apsireiškusi. Pasak šios teorijos, tas pats Dievas, pasilikdamas viename asmeny, yra viską padaręs: Jisai amžinai pasilieka tylįs; savo Žodžiu jis sukūręs pasaulį, Jis per savo pasiuntinį Kristų paskelbęs žmonijai Dievo mokslą ir išgelbėjęs ją. Todėl Dievo Sūnus skiriasi nuo Dievo Tėvo ne asmeniškai, tik *modališkai,* ir todėl Jisai esąs „omoúzios to Patrì". Ši pažiūra buvo klaidinga. Vėliau atsirado iš čia ir daugiau erezijų — *monarchianų, modalistų, patripasianų* ir kt., besidangstančių klaidingai aiškinamu „omoúzios" terminu [1]. Dėl to drauge su jų mokslais ir formulė „omoúzios to Patrì" buvo pasmerkta 3-uose provincijų sinoduose.

Tuomet pasirodė Arijus. Jis buvo labai mokytas ir gerai mokėjo graikų filosofiją. Sužinojęs, kad formulė

[1] Pvz., Paulius Samosietis mokė, kad Dievo Sūnus turi vien Dievo Tėvo *esmės dalelę* ir ta prasme gali būti vadinamas *vienaesmis su Tėvu.* Savaime aišku, kad jo čia klysta.

„omoúzios to Patrì“ pripažinta klaidinga, jisai, remdamasis tuo pasmerkimu, yra padaręs išvadą, kad Dievo Žodis nėra vienaesmis su Dievu Tėvu nei vienos prigimties su Juo. Todėl, jo išmanymu, Dievo Žodis yra ne tik žemesnis negu Dievas Tėvas, bet netgi to padaras bei sutvertasai eonas. Išvada buvo klaidinga. Arijus buvo pasmerktas visuotiniame Nikėjos sinode. Kristologijos tiesa įgavo naują formulę: buvo išaiškinta, kad tarp Dievo Tėvo ir Sūnaus yra tikras asmenų skirtumas esant jų dieviškos prigimties vienumui. Dievas Sūnus nėra Dievas Tėvas, nors Dievas Tėvas ir Dievas Sūnus yra tikras Dievas. Formulė „omoúzios to Patrì“ įgavo ortodoksinę prasmę ir net virto tikros Krikščionybės šūkiu.

Tačiau šis išaiškinimas ginčų neužbaigė. Mat kilo naujas klausimas — koks yra santykis tarp dievystės ir žmogystės Kristuje ir kada, kuriuo momentu tuodu prigimimu Kristuje yra susijungę: ar krikšto metu, Šv. Dvasiai regimu būdu ant Kristaus nužengus, ar Jo prasidėjime; kitaip sakant, ką Marija yra pagimdžiusi: tikrąjį Dievą ar paprastą žmogų? Toliau, jei gimęs iš Marijos Kristus yra tikras Dievas ir tikras žmogus, tai kiek Jame asmenų: ar vienas dieviškas, ar du — vienas dieviškas, kitas žmogiškas? O jei Kristuje tik vienas dieviškas asmuo, tai ar turi Jis žmogišką sielą ir valią? Visus šiuos klausimus Bažnyčia pirmais devyniais amžiais yra savo sinoduose iškilmingai išaiškinusi.

Bet argi tuo kristologijos klausimas jau visai išspręstas ir išsemtas? Ar tolimesni klausimai jau visai nebegalimi? Nieku būdu! Scholastinė teologija su savo garbingiausiu vadu šv. Tomu Akviniečiu yra iškėlusi daugybę naujų klausimų, pvz.: koks yra Kristuje santykis tarp Jo dieviško ir žmogiško žinojimo, ar Jisai turėjo įsigytąjį mokslą ir t. t. Šių klausimų skaičius gali eiti nesuskaitomai didyn. Taigi matome, kad kristologijos tiesų evoliucija dar nėra pasiekusi savo galo.

Panašiai galime pasakyti ir apie pamatinę Biblijos tiesą, glūdinčią trumpame teologijos apibrėžime Šv. Rašto kaip *Verbum Dei scriptum*. Tarp šios formulės ir anksčiau minėto Kristaus apibrėžimo yra didelis panašumas. Mat abiejuose juose gan aiškiai pažymėtas dvejopas elementas: dieviškas ir žmogiškas, ir abudu kartu duoda žmogaus protui progos klausti, kaip tuodu elementu savitarpy santykiauja? Iš čia kyla taipgi ir abiejų — *kristologijos* ir *Biblijos* — tiesų evoliucijoje panašumas.

Ir iš tikrųjų, kaip kristologijos klausimu iš pradžių

per daug aukštinta dieviškasis elementas, neužtektinai atsižvelgiant į žmogiškąjį elementą Kristuje, taip pat atsitiko ir Biblijos klausimu. Krikščionių Aleksandrijos mokykla su savo vadu Origenu, žydų kabalistai Šv. Rašte daugiausia yra ieškoję *alegorijų* ir dvasinių reikšmių. Kabalistai netgi kiekvienoje atskiroje Biblijos raidėje ir raidės ženklelyje stengėsi surasti tūlų paslapčių ir nuostabių Dievo išminties pėdsakų. Šią pažiūrą tikrai galime pavadinti *bibliškuoju doketizmu,* nes tie Biblijos tyrinėtojai žmogiškojo elemento joje visai nėra pastebėję.

Origenui, ieškančiam Šv. Rašte vien dvasinės prasmės, buvo priešinga antiochiškė egzegezės mokykla su savo vadais Teodoretu Tarsiečiu, šv. Jonu Auksaburniu ir kt., kurie yra ypatingai susidomėję literatūrine Biblijos teksto prasme. Čia žmogiškasis Šv. Rašto elementas yra radęs tinkamą įvertinimą. Vėliau protestantų, o ypač šių dienų racionalistų egzegezėj nukrypta į priešingą kraštutinumą ir ėmus žiūrėti į Bibliją kaip į paprastąjį žmogaus veikalą, imta visai neigti Biblijoj *dieviškąjį elementą,* ir todėl dabartinių racionalistų mokslai kai kuriais žvilgsniais visai atitinka senovinį *arijonizmą.*

Bet juodu abudu, t. y. ir bibliškasis doketizmas, ir bibliškasis arijonizmas, negali tinkamai išspręsti pamatinio Biblijos klausimo: *kas yra Šv. Raštas,* nes juodu abudu yra ne kas kita, kaip tik *Biblijos klaidos,* visai vienokios, nors ir viena antrai priešingos. Teisingą Biblijos klausimo išsprendimą teduoda mums vien Katalikų Bažnyčios mokslas, kuris žiūri į Bibliją ne vien kaip į dieviškąjį, bet ir kaip į žmogiškąjį veikalą, skirdamas joje du atskiru elementu — dieviškąjį ir žmogiškąjį, ir pripažindamas joje dvejopą autorystę — dieviškąją ir žmogiškąją.

Vyriausias Biblijos autorius yra Dievas. Įkvėpimu Jisai apšviečia savo išrinktojo žmogaus autoriaus protą ir atmintį; Jisai savo išrinktąjį autorių valdo kaip įrankį ir jam rašant prie jo esti prižiūrėdamas, kad tas išrinktasis rašytojas rašytų taip ir taip, ką ir kaip Dievas nori, kad būtų parašyta. Bet kaip kiekviena Dievo malonė nedaro prievartos, palikdama žmogui visą laisvę, taip panašiai atsitinka ir įkvėpimui. Išrinktasis Dievo rašytojas, šalia įkvėpimo gavęs reikalingą proto apšvietimą ir valios pažadinimą, rašo tai ir taip, ką ir kaip pats Dievas nori. Tačiau tasai rašytojas įkvėpimo valandą pasilieka visai laisvas vartodamas savo gabumus, pasirinkdamas litera-

tūros rūšis[2] ir formas savo mintims išreikšti. Tos mintys ir jas reiškią žodžiai tikrai yra žmogaus rašytojo, tačiau jos drauge pasilieka Dievo mintimis ir žodžiais, nes tas mintis Dievas yra *pirmiau* savo išrinktajam rašytojui įkvėpęs. Tuo būdu vyriausiuoju kiekvienos Šventraščio knygos autoriumi yra tikrai pats Dievas. Jisai žmogų rašytoją yra panaudojęs kaip rašymo įrankį bei sekretorių, neatimdamas tiktai iš jo laisvės ir rašytojo iniciatyvos nei nesumažindamas — veikalą rašant — darbo sunkenybės.

Tatai tiek kristologijos, tiek ir Biblijos klausimu galima toliau klaustis ir tikrai buvo klausiama, kaip santykiauja Biblijoj dieviškasis elementas su žmogiškuoju ir ar dieviškoji autorystė nepašalina čia žmogiškosios autorystės. Kita vertus, žinant iš pačios Biblijos, kad *omnis homo mendax,* galima lygiai klausti, ar žmogaus autorystė nesudarkė Dievo minties Šventraščio knygose, ar neįnešė į jas kokios netobulybės ir net klaidų? Panašių klausimų eilę galima ir toliau tęsti. Iš čia matome, kad Biblijos klausimo evoliucija taip pat dar nėra pasiekusi galo, kaip kad nėra priėję galo klausimai — kristologijos ir kosmologijos.

III

Šiandien daug besiginčijama apie Biblijos „klaidas". Klausimas labai svarbus. Gaila tik, kad lig šiol dar niekur nerandama visiško jo išsprendimo. Dažniausiai sakoma, kad Biblija tikėjimo, ne mokslo knyga, kad jos šv. autoriai nebuvę akademikai nei geologijos, astronomijos bei fizikos profesoriai, kad jie kalbėję ne moksliškai, bet paprastai, visiems suprantamu būdu. Ir todėl veltui esą ieškoti Biblijoje tikros astronomijos, fizikos bei kritiškos istorijos su griežta chronologija, nes Biblija mokinanti ne apie tai, kaip dangus sutaisytas, bet apie tai, kaip reikia dangun eiti ir t. t. Šios pastabos, man regis, teisingos, nors ir ne visai patenkinamos. Ko joms trūksta? Pasistengsiu trumpai paaiškinti.

Kai kalbama apie Biblijos „klaidas", dažniausiai atsitinka, kad besiginčiją neužtektinai supranta klaidos esmę. Į klausimą, *kas yra klaida,* paprastai atsakoma vienu žodžiu — tai *netiesa.* Jei toliau klausiama, o *kas yra tiesa,*

[2] *T. von Hummelaueris S. J.* skiria Biblijoje net 9 literatūros rūšis. Žr. jo: Exegetisches zur Inspirationsfrage.— Freiburg im Br., Herder, 1604. Iš to matyti, kad literatūros rūšys nustato Biblijos tekste *tiesos rūšį.* Pvz., *palyginimo bei poezijos tiesa* yra visai kitokia negu *istorinė.*

tai tenkinamasi scholastišku tiesos apibrėžimo pakartojimu: *conformitas seu adaequatio rei cum intellectu,* kalbant apie *ontologinę* tiesą, ir *conformitas seu adaequatio cum re cognita,* kalbant apie *loginę* tiesą. Pastaroji tiesa gali turėti laipsnių. Vadinasi, tiesa laikoma tam tikru žmogaus proto sutapimu su pažinimui duotuoju daiktu bei tojo daikto padengimu. Bet ar tas visiškas padengimas visur yra ir ar jis visada yra galimas? Tuo galima abejoti, nes dažniausiai tas proto pažinimo sutapimas su daikto esme esti *vien tikras ganėtinu griežtumu,* bet absoliutų griežtumą labai retai tepasiekia.

Paprastai, užuot pasiekęs visišką ir absoliučią tiesą, žmogus vos žingsnis po žingsnio prie jos *teartėja.* Todėl kai kas ir sako, jog dažnai tiesa esti vien *approximatio intellectus ad rem.* Tokia tiesos definicija dažnai yra kur kas tinkamesnė mokslui, net ir teologiškajam, negu anksčiau pateiktoji statiškoji scholastikų [3], nes daugybe atvejų žmogaus protas nieko kito neišgali, kaip artėti į duotojo daikto pažinimą, niekad jo visai nepasiekdamas. Iš to išeina, kad didelė daugybė mūsų tiesų, kuriomis mes šiandien taip didžiuojamės, yra *ne absoliučios,* tik *reliatyvios* [4], t. y. tiesos, *negriežtai* tikros.

Kai kurie smarkūs kritikai tas neabsoliučiai tikras tiesas vadina *klaidomis,* bet neteisingai. Išaiškinkime tai pavyzdžiu. Žinai, mielas drauge, kad $\pi = 3{,}141592...$ Tai yra neabejotina tiesa, ar ne taip? Bet klausiu, ar čia tinka definicija: *adaequatio rei et intellectus?* Nieku būdu. Nes iš tikrųjų π yra bent kiek didesnis negu 3,141592... ir todėl lygybė tarp jų nėra griežta. Panašiai jei parašytume:

$$\pi = 3{,}1415$$
$$\pi = 3{,}141$$
$$\pi = 3{,}14$$
$$\pi = 3{,}1$$
$$\pi = 3,$$

turėtume tą pačią matematinę tiesą, tik kaskart negriež-

---

[3] Be to, reikia atminti, jog tiesa loginė, matematinė ir pan. turi visai kitonišką prigimtį negu tiesa fizinė, moralinė, teologinė ir kt. Šį skirtumą užmirštant, ir kyla paprastai begalinių bergždžių ginčų apie Biblijos tiesą, ypač dabartinėje apologetikoje. (Žr. Hummelauerio op. c.)

[4] Žr. *A. Deneffe's* straipsnį „Relative Wahrheit" jėzuitų laikraštyje „Stimmen aus Maria Laach".— 1910.— Nr. 1.— S. 56—66. Autorius ten tarp kitko rašo: *„Veritas materialiter admittit gradus,* sagt Scholastik. Es ist eine Steigerung und eine Verminderung der Wahrheit möglich, insofern man von demselben gegen eine geringere oder eine ausgedentere wahre Erkenntniss haben kann".

čiau išreikštą. Formulė $\pi = 3$ yra pirmas tojon tieson artėjimas, $\pi = 3{,}1$ antras, $\pi = 3{,}14$ trečias ir t. t.

Daugely techniškų apskaičiavimų užtenka ketvirto ir trečio artėjimo. Tačiau yra vienas Šventraščio autorius *(3 Kar 7, 33)*, kuris yra pasitenkinęs pirmuoju artėjimu, imdamas $\pi = 3$. Ar jį galima dėl to kaltinti, kad padaręs klaidą? Nė kiek! Jisai yra išreiškęs *tiesą* užtektinai, tik be absoliutaus griežtumo.

Tą patį galima pasakyti ir apie daugelį kitų Šventraščio tekstų, kur pateiktos tiesos mums *praktiškai* visai *pakankamos,* nors teorijos žvilgsniu ir neturinčios absoliutaus griežtumo. Kodėl gi taip yra Biblijoje? Turbūt todėl, kad Dievas nerado būtino reikalo mums duoti tiesas didesniu griežtumu. Svarbiausias Dievo elgimosi dėsnis yra tas, kad Jisai *in necessariis non deest, in superfluis non abundat.* Jis duoda *tai* ir *tiek, kas* ir *kiek* mums yra būtinai reikalinga. Pvz., Jis yra mums davęs kūną ir sielą, Jis išlaiko mūsų gyvybę slaptingu jųdviejų sujungimu, Jis yra gamtoje prirengęs visa, ko reikia mūsų gyvybei, bet Jis nenorėjo būti mūsų architektu ar virėju. Rūpinimąsi mūsų butu ir maistu Jis yra palikęs mums patiems. Tą patį galima pasakyti ir apie mūsų dvasiškąjį peną bei religijos mokslą. To Dievas yra užtektinai mums prirengęs Šv. Rašte. Tačiau jis nepanorėjo būti mūsų katechetu nei vesti dogmatinės bei moralinės teologijos kursus. Dievas yra davęs mums religinės tiesos *tiek, kiek jos reikėjo ir užteko mūsų išganymui,* bet davė ją lyg *in crudo,* be mokslinės sistemos, be užbaigtų dogmatiškų apibrėžimų. Jis mums yra davęs tos tiesos tiek ir taip, kiek ir kaip savo amžinoje išminty rado mums būtinai reikalinga ir ganėtina.

Pvz., mums būtinai reikėjo žinoti, kad Dievas yra pasaulio Kūrėjas. Tam tikslui Biblijos pradžioje Jisai ir davė pamatinę tiesą, populiarian pasakojiman įpintą. Bet ar dangus ir žemė sukurti per šešias dienas, susidedančias iš 24 valandų, ar per tūkstančius metų,— tie klausimai, turį savo reikšmę moksle, yra be jokios svarbos tikėjimui. Ir jei ilgą laiką į visas kūrimo šešiadienio smulkmenas žiūrėta kaip į mokslo tiesas, tai čia kalta ne *Dievo išmintis, bet žmonių naivumas* bei tikėjimo esmės neišmanymas. Taip pat mums reikia žinoti, kad Kristus yra daręs stebuklų, rodęs savo dieviškąją galybę, gydydamas ligonius, penėdamas keliais kepalėliais tūkstančius žmonių ir t. t. Bet ar Jis pavalgydinęs *penkių* ar *keturių*

tūkstančių minią[5] ir ar Jis išgydęs pas Jerichą du ar vieną neregį[6], tasai *mokslinis skaičiaus griežtumas* minėtais atvejais neturi jokios svarbos. Tikėjimui svarbu vien pats stebuklingas faktas, o ne ta ar kita jo aplinkybė. Todėl jei evangelistai dėl silpnos atminties ar neganėtino dalykų žinojimo ir nesutiktų tarp savęs, kiek Jėzus neregių yra išgydęs, kiek žmonių stebuklingai pavalgydinęs ir kiek kartų — vieną ar dusyk — tai padaręs, mes vis tiek negalėtume jų dėl to kaltinti nei jų pasakojimų apie tai „Biblijos klaidomis" vadinti. Nes tai visai ne klaidos, tik teisingi istorijos faktai, aprašyti su tikėjimui visai ganėtinu istorijos tiesai artimumu, panašiai kaip formulė $\pi=3{,}142$, kuri, nors ir turi savy netikrą skaitmenį 2, tačiau yra taip ganėtinai artima teisingam dydžiui, kad daugeliu atvejų visoj praktikoj yra visai užtektina[7].

Todėl visų kritiškai patikrintųjų Biblijos tekstų turiny pirmiausia turime ieškoti ne tiek *teorinės tiesos, kiek gy-*

---

[5] *Mt 14, 21; 15, 38; Mk 8, 9.* Katalikai biblistai tuodu minios papenėjimu skiria, racionalistai juodu identifikuoja. Neįsileisdami į tuos ginčus, mes čia apskritai nurodome, kad Evangelijos *istoriškumas* nuo tų ginčų išsprendimo visai nepriklauso.

[6] *Mt 20, 30; Lk 18, 35.*

[7] Čia verta pažymėti šv. Augustino žodžius. Šv. Jono evangeliją aiškindamas, jis pats apie save sako: „Aš sakau tik tai, ką galiu, ir ieškau to, Kuris gali pasakyti, kaip tai iš tikrųjų yra..." Ir šventasis tuojau priduria: „Dovanokit man, broliai, drąsų žodį: gal ir šv. Jonas nėra pasakęs visa, kaip yra, bet pasakęs tiek, kiek jis galėjo pasakyti. Jisai mat žmogus, t. y. būdamas žmogus, kalbėjo apie Dievą. Jis iš tikrųjų buvo apšviestas, bet visada žmogus. Kalbėdamas kaip apšviestas, jis galėjo kai ką pasakyti, kaip neapšviestas jis būtų nieko nepasakęs. Bet ir kaip apšviestas jis yra pasakęs ne visa, kas yra, bet tik tai, ką jisai, kaip žmogus, galėjo pasakyti". Žr. Friedensblätter.— 1907.— S. 243.

Iš naujesnių autorių užteks čia pažymėjus žinomojo katalikų biblisto *E. Margenoto* žodžius: „Les apôtres ne racontaient partout les mêmes faits, ni les mêmes sentences du Maître, ni de la même façon et dans le même ordre ceux qui leur étaient communes. Il y avant donc dans leur prédication des ommissions, des transpositions, des modalités du même fait et du même discours..." Ir ėmęs parašo ant kryžiaus formulę kaip pavyzdį, jis toliau sako: „Il n'y a eu qu'une seule inscription. Or les Evangiles nous en donnent quattre reproductions différentes quoique à peu près identiques: „Celui-ci est Jésus le roi des Juifs", *Mt 27, 37;* „Jésus, le Nazaréen, roi des Juifs", *Jn 19, 19;* „le roi des Juifs", *Mk 15, 26;* „Cest ici le roi des Juifs", *Lk 23, 38.* Une seulé pourrait être littérale. Quelle est — alle? nous ignorons et cela importe peu à la fidélité des récits évangeliques. Trois du moins, si non les quattre, sont redactionnelles. S'agit-il de poroles du Sauveur, les deux formules de l'oraison dominicale et les trois reproductions évangéliques des formes de l'institution de l'Eucharistie sont des exemples bien connus". Žr. Revue de clerge français.— 1908.— Mars 15.— P. 721—722.

venimui reikalingo religijos mokslo. Taip elgdamiesi egzegetai naudosis metodu, panašiu į vartojamąjį gamtininkų. Mat šie, gerai žinodami, kad absoliutus griežtumas moksle yra nepasiekiamas, paprastai tenkinasi praktiškai ganėtinu tiriamojon tieson artėjimu. Jei jie būtų ieškoję *absoliutaus griežtumo,* mes lig šiol būtume neturėję nei fizikos, nei astronomijos, nes beveik visų tų mokslų svarbiausių dalykų, kaip štai saulės metų, mėnulio mėnesio ilgio ir kt., visai negalima griežtai apskaityti.

Pagaliau visada reikia atminti, ką jau anksčiau esame sakę, kad Biblijąrašiusieji autoriai nebuvo panašūs į mūsų dabartinius mokslo vyrus, pripratusius prie ištobulintų griežtų mokslo tyrimo metodų. Visi buvo semitų tautos, kurioje net *pačios mokslinio griežtumo idėjos* nėra buvę. Todėl būtų didelė klaida ieškoti Biblijoj teorinių mokslo tiesų. Biblija visai ne mokslo traktatas, vedąs žmones į *teorinę absoliučią tiesą.* Ji tik išganymo knyga, rodanti mums vien *praktinį kelią į absoliutųjį labą,* kuriuo yra amžinas gyvenimas ir laimė. Todėl Dievas nori tenkinti ne mūsų tuščią smalsumą, tik mus užtektinai pamokyti apie tai, *kuo mes turime tikėti ir ką veikti,* kad tas absoliutusis labas būtų mums pasiekiamas. Žinoma, turime teisę ieškoti ir teorinių religijos tiesų ir mokslo metodu vis labiau ir labiau artėti į jų geresnį supratimą. Tačiau savo prigimtimi ir tikslu glūdįs Biblijoj Dievo Žodis visada pasiliks labiau *lex Dei* negu *veritas Domini,* t. y. labiau *Dievo įstatymas* negu *Viešpaties tiesa.*

IV

Asmeniškai įsikūnijęs Kristuje Dievo Žodis malonės veikimu traukia savo Tėvop visą žmoniją. Individualus Dievo Žodžio įsikūnijimas yra pamatas, kuriuo remiasi Jo socialinio įsikūnijimo procesas. Šio rezultatas — Bažnyčia. Pasak šv. Pauliaus apaštalo, tąjį socialinį įsikūnijimą galima pavadinti *mistiškuoju Kristaus kūnu.* Todėl į Bažnyčią galima žiūrėti kaip į Kristaus asmeniško įsikūnijimo tąsą ir definijuoti ją kaip *Dievažodį* įsižmonijusį, t. y. susijungusį su žmonija, nes jei Kristus yra *Dievažmogis,* tai Bažnyčia pagal Kristaus valią — kad *visi būtų viena* (ut omnes unum sint) — bus *Dievažmonija.* Tarp Dievažodžio *įsižmonijusio* ir Dievažodžio *įsimedžiaginusio,* kitaip sakant, tarp Bažnyčios ir pasaulio, kaip tarp dviejų to pat autoriaus veikalų, galima iš anksto spėti tam tikrų analogijų buvimą. Ir iš tikrųjų jų ten esama.

Nes pažvelgę pasaulin tuoj matome, kad tai yra lyg kokia grandinė, padaryta iš nuostabiai sutvarkytų dangaus kūnų sistemų. Štai Mėnulis bėga aplink Žemę, Žemė ir kitos planetos turi savo matomą centrinį punktą — Saulę, nuo kurios savo bėgimu visai priklauso. Saulė vėl su savo vaikų — planetų būriu skrieja apie kažkokį kitą centrinį, bet mums visai nematomą punktą. Todėl mūsų Žemės rutos (skritulio) santykis su visu pasauliu yra nustatytas *dviem centriniais punktais:* vienu matomu — *Saule,* kitu nematomu, apie kurį bėga pati Saulė su visais savo palydovais. Ligi kol bet koks dangaus kūnas rieda aplink matomąjį punktą — Saulę, lig tol jis pasilieka mūsų Saulės sistemoje. Bet jei jis sau tartų: kam man suktis apie matomąjį centrą, riedėsiu verčiau tiesiog apie be galo tolimą, nematomąjį pasaulio centrinį punktą, tuomet to dangaus kūno *elipsiškas* kelias virstų *paraboliškuoju.* Toksai kūnas išeitų iš mūsų Saulės sistemos, taptų *kometa* ir naujų žvaigždžių sistemų traukiamas dingtų begalinėje dangaus erdvėje pirma negu pasiektų aną nematomąjį pasaulio punktą, aplink kurį mūsų Saulė skrieja.

Be abejo, tu pats, drauge, jau matai čia puikią analogiją su Katalikų Bažnyčia. Mat joje taipgi yra *du didžiausi vienybės centrai:* vienas *matomas* — Romos vyskupas, Šv. Tėvas, kitas *nematomas* — Kristus. Mažosios sistemos — parapijos priklauso vyskupams, vyskupijos su visomis parapijomis turi savo matomąjį centrą Romos Bažnyčioje. Pagaliau Romos Bažnyčia su savo vyriausiuoju Viršininku — Galva su visais jo priklausomais nariais — vyskupais, su vyskupijų parapijomis bėga nuolat artėdamos į *nematomąjį* visų sutvėrimų centrą, į vyriausiąją Kristaus mistiškojo Kūno Galvą — į Dievažodį, žmogum tapusį, į mūsų vieninteli pavyzdį ir Idealą, į mūsų „Kelią, Tiesą ir Gyvenimą".

Tegu kokia parapija ar vyskupas, klaidžių mokslų ar per didelio nepriklausomybės noro suvilioti, pradeda matomąją Bažnyčios Galvą niekinti ir užsimano savotiškai į *nematomąjį* vyriausiąjį Bažnyčios centrą savo kelią kreipti, tuoj ši religinė draugija, nuo Bažnyčios kūno egoistiškai atsiskirdama, labai greitai ima džiūti, krypti, svyruoti, darosi lengvutė ir per tat panaši į kometas; ji trupa, skyla ir žūva pasaulio tuštumoje bei darosi kokio svetimo, visai nebažnytinio centro sekėja ir baigia savo gyvenimą visų bjauriausiame cezaropapizme.

Pasaulis nėra kokia be tvarkos sumestų saulių, planetų, mėnulių, kometų krūva. Jis yra nuostabiai sutvarkyta

dangaus kūnų sistemų sistema. Taip pat ir Bažnyčia nėra kažkoks palaidų asmenų bei nuo viena kitos nepriklausomų religinių organizacijų būrys. Ji turi būti *viena didžiulė pasaulinė Dievadraugija,* glaudžianti savy visas tautas, turinti vieną vyriausiąjį Viršininką, Vadą ir Ganytoją, kuris ją vestų vienan *svarbiausian žmonijos tikslan,* kuriuo yra įgijimas laimingo, nemaraus gyvenimo vienybėje su tikrojo gyvenimo Šaltiniu — Dievu. Vien tik toje Dievadraugijoje ras savo pateisinimą ir praeitis, ir dabartis. Tiktai toje Dievažmonijos draugijoje ras žmogus visų savo širdies ir sielos problemų išsprendimą.

Bet kad tai galėtų įvykti, minėtoji Dievažmonijos draugija turi stengtis pasiekti Kristaus amžiaus pilnumą, turi mesti šalin kiekvieną vaikiškumą („evacuare, quasi sunt parvuli"), kaip netinkantį pilnam žmonijos amžiui. Kaip įsikūnijęs Dievažodis buvo ne vien Dievažmogis, bet ir Dievakunigis, ir Dievakaralis, ir Dievapranašis, taip ir Dievažodyje, įsikūnijusiame Kristaus Bažnyčioje, turi būti vienaip gerbiami visi trys — vyriausiojo Kunigo, Karaliaus ir Pranašo autoritetai. Vyriausiojo kunigo pareiga rūpintis *praeitimi,* Dievo duotojo tikybinio turto išlaikymu. Vyriausiojo karaliaus bei tautos vado pareiga — organizuoti kaip reikiant teisybės pamatais *dabartį,* t. y. valstybinį, socialinį ir tautinį gyvenimą. Pagaliau Pranašas, kaip laisvas idealų ieškotojas, turi juos Bažnyčios ir valstybės vadams rodyti, skelbdamas drąsiai gerų ir teisėtų reformų būdu *geresnėn ateitin* artėjimo reikalą ir nurodydamas, kad toji geresnė ateitis tegalima tiktai pripažinus Dievo viešpatavimą žemėje ir stojus po Kristaus Karaliaus vėliava, ko kasdien ir prašome Viešpaties maldoje tardami: Teateinie Tavo Karalystė [8].

* * *

Savo *Apreiškimo knygoje bei Šventajame Rašte* Dievas yra sudėjęs visas tiesas apie save ir apie savo santykius su žmonija. Kristaus įsteigtoji Katalikų Bažnyčia saugo tas tiesas, kad niekas jų neiškraipytų ir su netiesa nesumaišytų. Tą savo uždavinį Bažnyčia, Šv. Dvasios globiama, sėkmingai vykdė jau beveik du tūkstančius metų ir vykdys lig pasaulio pabaigos. Tuo būdu Kristaus mokslas

[8] Šis straipsnis verstas iš esperanto kalbos. Plg. *Dr. Dombrovski A.* Malgrandaj pensoj pri grandaj demandoj.— Kovno, 1908.— P. 29.

išliko Bažnyčioje tyras iki šių dienų. Svarbiausios tojo mokslo tiesos — tai *tikėjimo paslaptys*. Norėdami jas aiškiau išdėstyti, pasinaudosime dialogo forma.

TIKĖJIMO PASLAPTYS

(Šventadienio pašnekesys)

Pašnekesio dalyviai:

Šeimininkas,
Šeimininkė.
Svečiai:
Jaunas kunigas,
Mokytojas,
Studentas.

Pašnekesio laikas: Šv. Trejybės šventė, vieta — šeimininko sodas.

Tikėjimo paslaptys
negali būti kiaurai suprastos

Šeimininkas *(svečiams)*. Na, kaipgi sveikiems patiko šios dienos pamokslas? Aš juo tiesiog negaliu atsigėrėti. Toks sunkus dalykas kaip Švenč. Trejybė, o jaunas kunigas išdėstė viską kaip ant delno.

Studentas. Taip, pamokslininko, matyt, būta gerai pasirengusio. Man tik gaila, kad jis nepasirinko savo pamokslui kito tikėjimo dalyko, žmonėms prieinamesnio ir suprantamesnio, nes Švenč. Trejybė, nepaisant visos jo iškalbos, pasiliko kaip buvusi žmogaus protui nepasiekiama paslaptis. Ot, kad jis būtų Trejybės paslaptį man kiaurai išaiškinęs, padarydamas ją visai suprantamą, tai būtų buvęs vyras. O dabar visame jo pamoksle aš neužtikau nė vienos naujos minties.

Kunigas. Minties svarbumas kyla ne iš jos *naujumo,* tik iš jos *tikrumo.* Kas man iš naujumo, jei jame nėra tiesos. O dėl draugo studento noro Švenč. Trejybės paslaptį *kiaurai išaiškinti ir visiškai suprasti,* tai jis yra *visai neįvykdomas,* nes kiaurai suprasti Švenč. Trejybę reikštų kiaurai suprasti *Dievo prigimtį.* Bet tam reiktų tu-

rėti begalinį protą ir pačiam būti Dievu. O tai yra negalimas dalykas. Dėl to Dievuje yra ir visuomet bus mūsų protui visai neprieinamų paslapčių. Kad ir kažin kiek metų mes į jas gilintumės, vis tiek jų dugno niekuomet nepasieksime. Dėl buvimo, tiesa, buvo mokslininkų (kaip štai lenkų filosofas Wrońskis, vokiečių teologas Drey ir kt.), maniusių, jog mokslui pašokus pavyksią visas tikėjimo paslaptis kiaurai suprasti ir kaip reikiant išaiškinti. Bet tai yra klaida. Pastarajame Visuotiniame vyskupų susirinkime Vatikane 1870 m. tarp kitų dalykų buvo svarstyta ir žmogaus proto santykiai su tikėjimo paslaptimis. Giliai apsvarsčius šį klausimą, buvo nutarta, *jog tikėjimo paslaptys savo aukštumu prašoksta bet kurį sukurtąjį protą ir šiame gyvenime liks visuomet apsiaustos neišsklaidomomis tamsybėmis* [1].

Tikėjimo paslaptis pažinti galima tik dalinai

Mokytojas. Aš visuomet taip ir maniau. Bažnyčiai įsakius tikėti Švenčiausiąja Trejybe ir kitomis tikėjimo paslaptimis, aš ir tikiu. Tiktai vieno dalyko aš čia nesuprantu: kam kunigai savo pamoksluose vis dar tebebando Švenč. Trejybę ir kitas paslaptis žmonėms išaiškinti. Juk neišaiškinamo dalyko aiškinimas yra tuščias darbas. Be to, tokie aiškinimai gali dar sukelti pačiam tikėjimui rimtą pavojų, nes besistengiant pasiekti paslapčių dugną gali kilti abejojimų, kurių nemokėdamas atnarplioti galiu paliauti visai tikėjęs. Taigi, manau, visai nėra reikalo kvaršinti sau galvos tikėjimo paslapčių aiškinimais, nes jos vis tiek liks neišaiškintos. Ar ne taip?

Kunigas. Būtų taip, jei tikėjimo paslaptyse tebūtų viena tik tamsa be jokio šviesos krislelio.

Mokytojas. Įdomu išgirsti, kokį šviesos krislelį sveikas esi suradęs Švenč. Trejybėje ir kitose paslaptyse. Aš jo nematau. Nes jei aš negaliu suprasti tikėjimo paslapties ir niekuomet jos kaip reikiant nesuprasiu, tai ji mano protui ir yra tikriausia tamsa. Juk taip?

Kunigas. Būtų taip, jei čia mes kalbėtume apie kurią žmogaus paslaptį, tyčia prasimanytą, kad joks žmogus

[1] Divina anim mysteria sua natura intellectum creatum sic excedunt, ut etiam revelatione tradita et fide suscepta ipsius tamen fidei velamine contecta quamdam quasi caligine obvoluta maneant, quamdiu in hac mortali vita peregrinamur a Domino... (Conc. Vat. Sessio 3 de fide catholica cap. 4 de fide et ratione.)

jos nesuprastų. Bet mes kalbame apie paslaptis, mums Dievo apreikštas. Dievo gi keliai ir tikslai yra visai kitokie negu žmonių. Jei Dievas yra apreiškęs mums tikėjimo paslaptis, tai jos *yra mums Dievo duotos ne tam, kad mus temdytų,* bet tam, *kad mus apšviestų, duotų mums geriau pažinti Dievo prigimtį.* Tą Dievo prigimtį mes gauname šiek tiek pažinti iš Dievo sukurtojo pasaulio. Žiūrėdami į begalinių žvaigždžių skaičių danguje, žinodami jų neapsakomą tolumą nuo kita kitos, gėrėdamiesi žemėj augalų ir gyvių daugumu, įvairumu ir dailumu, stebėdamiesi gražiausia pasaulio tvarka, mes pradedame bent kiek suprasti begalinį Dievo Galingumą ir neapsakomą Jo Išmintį. Bet begalinė Dievo Išmintis ir Galingumas nėra mums pačios svarbiausios Dievo savybės. Yra Dievuje ir didelė daugybė kitų ne mažiau kilnių tobulumų, pvz., *Dievo begalinė Meilė, Jo gerumas, Gailestingumas, Teisingumas* ir t. t. Pasauly tie Dievo tobulumai beveik neįžiūrimi, todėl Dievas ir paskelbė juos žmonijai kitokiu būdu, būtent *apreikšdamas juos tikėjimo paslaptyse.* Suprasdama tai, Katalikų Bažnyčia ir laiko tikėjimo paslaptis brangiausiu savo globai pavestu *dieviškos šviesos spinduliu.* Apie tai būtų galima daug kalbėti, bet mūsų tikslui užteks čia priminus šv. Jono evangelijos žodžius apie įsikūnijusi Dievo Sūnų. Šis evangelistas ten sako: „Jame (t. y. Kristuje) buvo *gyvybė,* ir ta *gyvybė* buvo žmonių šviesa. *Šviesa spindi tamsoje, ir tamsa jos neužgožė" (Jn 1, 4—5).* Vadinasi, Įsikūnijimo paslapty yra *tamsybių,* yra ir *šviesos.* Mūsų protas tų tamsybių niekuomet neįstengs visai išblaškyti. Jos bus ten kaip buvę, bet *ne vienos,* nes su jomis liks ir tamsybėje šviečianti *šviesa.* Tas pat pasakytina ne vien apie Įsikūnijimą, bet ir apie Švenč. Trejybę, ir kitas tikėjimo paslaptis. Visose jose yra ne vien tamsos, bet ir šviesos spindulių. Ir kaip saulės šviesa duoda mums galimumo pamatyti daug gražių dalykų pasauly, kurių nakties tamsoj nematome, taip ir dieviškojo tikėjimo paslapčių šviesa leidžia mums Dievuje išvysti daugybę kilniausių tobulumų, kurių kitu būdu mes niekuomet nebūtume įstengę prieiti. Dėl to Katalikų Bažnyčia savo Vatikano susirinkime ir yra nutarusi, jog „tikėjimo apšviestas ir Dievo padedamas žmogaus protas, atidžiai, dievobaimingai ir protingai tyrinėdamas, *gali įgyti naudingą paslapčių pažinimą".* Kitaip sakant, glūdinti tikėjimo paslapčių tamsoje šviesa ne tik netemdo mūsų proto, bet teikia jam naudingą, nors ir nevisišką paslapčių pažinimą.

Tas pažinimas gaunamas trejopu būdu: jau tai lygi-

nant tikėjimo paslaptis su iš kitur mums žinomais daiktais, jau tai atsižvelgiant į savitarpį paslapčių santykį, jau tai žiūrint jų sąryšio su paskutiniu žmogaus tikslu. Vadinasi, tikėjimo paslaptyse yra nemaža skaisčios šviesos, puikiai nušviečiančios ir Dievo prigimtį, ir patį mūsų gyvenimo kelią. Dėl to vienas žymus prancūzų kunigas rašytojas yra neseniai išleidęs net atskirą knygelę vardu „Tyrinėkime tikėjimo paslaptis“ [2]. Toks tyrinėjimas reikalingas ir mums.

Studentas. Jei patys kunigai ragina mus tyrinėti tikėjimo paslaptis, jei jose yra daug šviesos, jei toji šviesa yra prieinama mūsų protui, tai protas ilgainiui turėtų visas tikėjimo paslaptis kiaurai išaiškinti. O betgi ir Tamstos pasakymu, paslaptys liks visada paslaptimis. Aš nesuprantu, kaip čia yra?

Kunigas. Sveikas dėl to nesupranti, kad laikaisi kraštutinumų: arba *viską galiu suprasti paslaptyse, arba nieko.* O tikroji tiesa, kaip kitur, taip ir čia, glūdi kaip tik vidury — tarp tų kraštutinumų: kas giliau susipažįsta su tikėjimo paslaptimis, tas gauna suprasti jose *ne viską ir ne nieko, bet šio to ir šiek tiek.* O tai jau yra labai svarbu, juoba kad tas pažinimas jose *šio to* gali neribotai plėstis, nors ir niekuomet nepasieks visiško jų supratimo.

Studentas. Nevisiškas bet ko pažinimas — nekoks pažinimas. Mokslo vertę teturi tik visiškas pažinimas, kur žmogus kiaurai ir kaip reikiant viską supranta.

Kunigas. Su visišku pažinimu mes labai retai tesusitinkame. Neduoda visiško pažinimo ir šiandienis mokslas. Taigi tikėjimo paslapčių pažinimas, tiesą sakant, maža kuo tesiskiria nuo šiaip mokslo dalykų pažinimo. Pvz., mokslas yra susekęs vieną kitą šviesos, elektros, gyvybės dėsnį. Bet tų dalykų dugno toli gražu nėra pasiekęs, nes kas yra pati šviesa, elektra, gyvybė, mokslas visai nežino: jam tai tebėra neišaiškinta paslaptis. Vadinasi, ir čia dar labai toli iki visiško pažinimo.

Studentas. Tamsta davei pavyzdžių iš gamtos mokslų. Jie, tiesa, tebėra kol kas vien apytikriai. Bet be jų yra griežtų mokslų, kaip šit matematika. Jos kiekvieną dėsnį galima visiškai ir gerai suprasti.

Kunigas. Užuot besiginčiję, pažiūrėkime. Štai tiesioji linija ir neguljs joje punktas. Prašyčiau pasakyti man, *kiek iš to* punkto į tą tiesiąją galima nutiesti tiesiųjų lygiagrečių (paralelių)?

---

[2] *Abbé Klein F.* Etudions les Mystères.— Avignon, Aubanel.— 1926.

Studentas. *Tiktai vieną.*

Kunigas. Taip yra manęs senovėj graikų matematikas Euklidas ir visi paskui jį iki XIX amžiaus. Bet šio amžiaus pradžioje atėjo rusas Lobačevskis ir į tą patį klausimą atsakė, esą galima nutiesti *begalinę daugybę tiesiųjų lygiagrečių.* Kiek vėliau vokietis Riemannas į tą patį klausimą paskelbė, *esą negalima nutiesti nė vienos lygiagretės.* Vadinasi, į *vieną* klausimą duota trys visai skirtingi atsakymai: *tiktai viena, begalinė daugybė* ir *nė vienos.* Ar negalėtumei sveikas to labai keisto matematikų nesutarimo išaiškinti, nes sakeisi, kad čia viską kiaurai galima suprasti?

Studentas. Apie tai aš ik šiol negalvojau ir išaiškinti negaliu.

Kunigas. Tai gal galėtum pasakyti, kas yra tiesioji ir kuo ji skiriasi nuo kreivių?

Studentas. Kai aš matau keletą kreivių ir tiesiąją liniją, tai pastarąją lengvai atskiriu nuo kreivių. Bet kas yra tiesioji, aš išaiškinti nesugebėčiau.

Kunigas. Šis savo nežinojimo prisipažinimas Tamstai gėdos nedaro, nes ir garsiausi matematikai gerai to išaiškinti nemoka. Dėl to jie vis dar tebetyrinėja, ar matematika turi tvirtų pagrindų, ar jos rūmas tebekaba ore, kaip grynos fantazijos padaras. Gal ilgainiui matematikos pagrindų tvirtumą jie ir įrodys, bet ik šiol jie tuo tvirtumu tiki, tačiau moksliškai įrodyti nėra įrodę.

Jei taip yra su griežtais mokslais, tai ir mums, katalikams, nereikia rausti, kad mes savo tikėjimo paslapčių (pvz., Švenč. Trejybės) neįstengiame kiaurai suprasti. Tiesą sakant, tikėjimo paslaptys nėra vienintelės: mus iš visur apsupančių paslapčių skaičiuje jos tesudaro tik vieną jų dalį. Iš tikrųjų, jei pasiklaustume savęs, kas yra materija, kas yra energija, magnetizmas, visuotinė trauka, kas yra augalo ar gyvio narvelis, kas yra mūsų kūnas, jo jutimai — regėjimai, girdėjimas ir t. t., tai gautume pripažinti, kad visa tai yra tikriausios paslaptys, kurias vien siauraprotiai nemokšos temano kiaurai suprantą. Tikri mokslininkai visai kitaip į tai žiūri: dėl to jie ir nesistebi tikėjimo paslaptimis. Jie teisingai galvoja: Dievas yra neapsakomai didesnis už gamtą. Jei gamtos moksle yra tiek neprieinamų ir neišaiškinamų paslapčių, tai negi gali nebūti Dievo moksle dar didesnių tikėjimo paslapčių, nes Dievas pats jose yra *paslapčių Paslaptis.*

Mokytojas. Kad tikėjimo paslapčių esama, man tai visuomet buvo aišku. Aš tik maniau, kad jos mūsų protui yra visai tamsios. Tamsta, gerb. kunige, įrodai, kad tikėjimo paslaptyse esama šviesos, kurią mes savo protu galime pamatyti ir jai padedant ne vieną naują dalyką apie Dievą sužinoti. Jei taip yra, tai įdomu būtų išgirsti, ką mes galime sužinoti apie Dievą, pvz., iš Trejybės paslapties?

Kunigas. Kad žmogus galėtų iš Švenč. Trejybės paslapties pasisemti sau gilesnio Dievo pažinimo, reikia pirma atsiminti žodžius, kuriais Trejybės paslaptis Bažnyčios yra išreikšta. Tuos žodžius galima rasti kiekviename katekizme; jie skamba šitaip: *„Dievas yra vienas, bet trijuose Asmenyse"*. Tai reiškia, jog Dievuje yra *viena prigimtis,* bet *trys atskiri Asmenys.* Kitaip sakant, Dievuje reikia skirti du dalyku: *prigimtį* ir *asmenis.* Imant tuodu dalyku pervien, moksle apie Dievą lengvai galima įbristi į įvairias klaidas. Taigi nevalia painioti prigimties su asmeniu. Bet kurio daikto *prigimtis* yra tai, *kuo jis yra* ir *kuo skiriasi* nuo kitų daiktų. Pvz., medžio prigimtis yra kitokia negu akmens, nes medis nėra akmuo. Asmuo gi yra tokia būtybė, kuri visa, ką ji turi ir ką daro, *priskaito sau* ir vadina save *aš,* pvz., *žmogus, angelas, Dievas.* Taigi kas kita prigimtis, kas kita asmuo. *Asmuo negali būti be prigimties, o prigimtis gali būti be asmens,* pvz., žolė, krūmas... *Asmuo gali* turėti ir *ne vieną* prigimtį, pvz., Kristus turi dvi prigimtis — dieviškąją ir žmogiškąją. Dievuje priešingai — *vienoje prigimtyje yra trys Asmenys:* Dievas Tėvas, Dievas Sūnus ir Dievas Šventoji Dvasia. Tie trys dieviški Asmenys skiriasi ne prigimtimi, nes ji yra viena ir ta pati visiems trims, bet savitarpiais santykiais: Dievas Tėvas yra *nesukurtas, negimdytas* ir *iš nieko neinąs,* ir todėl Jis nėra Dievo Sūnus nei Šventoji Dvasia; Dievo Sūnus yra Dievo Tėvo nuo amžių *pagimdytas* ir todėl Jis nėra Dievas Tėvas nei Šventoji Dvasia. Šventoji Dvasia eina iš Dievo Tėvo ir Dievo Sūnaus, ir todėl Ji nėra nei Dievas Tėvas, nei Dievo Sūnus. Kiekvienas iš Švenč. Trejybės Asmenų yra Dievas, nes turi dieviškąją prigimtį, bet tie trys dieviški Asmenys nėra trys Dievai, bet vienas Dievas, nes visiems trims dieviškiems Asmenims viena tėra bendra dieviškoji prigimtis. Atsižvelgiant į tą Švenč. Trejybės Asmenų ir prigimties skirtumą, nesunku

sugriauti paprastai Trejybės paslapčiai daromus priekaištus. Jų ne vieną esate turbūt ir sveiki girdėję.

S t u d e n t a s. Aš neseniai užtikau vieno gan žymaus prancūzų rašytojo knygoj šitokį pašiepimą: „Katalikų aritmetika, girdi, esanti tokia, kad *trys* joje sudaro *vieną* ir *vienas* sudaro *tris*". Čia, matyt, turėta galvoj Trejybės paslaptis.

K u n i g a s. Tamsta įspėjai: taikyta Trejybei, bet parodytas tiktai katalikų mokslo nežinojimas. Būtų tikrai nesąmonė, jei Bažnyčia lieptų tikėti, kad *trys dieviški Asmenys sudaro vieną Asmenį* arba kad *viena dieviškoji prigimtis* sudaro *tris dieviškąsias prigimtis*. Bet Bažnyčia to nemokina. Ji skelbia tiktai, kad *vienoje Dievo prigimtyje* yra *trys dieviški Asmenys*. Čiagi taip pat nėra jokio prieštaravimo, kaip ir posaky, jog viename *trikampy* yra trys *šonai*. Skirtumas čia tik tas, kad buvimas vienam trikampy trijų šonų yra mums aiškus ir suprantamas, o buvimas vienoj dieviškoj prigimty trijų dieviškų Asmenų yra paslaptis, kurios mes nesuprantame ir niekad nesuprasime. Tačiau iš šio palyginimo aiškiai matome, jog Švenč. Trejybės paslapty nėra jokios nesąmonės, jokios netiesos.

M o k y t o j a s. Naudinga žinoti ir mokėti įrodyti, kad Trejybės paslapty nėra jokio prieštaravimo. Bet mums įdomu išgirsti, ką Trejybės paslaptis mums naujo pasako apie Dievą, kokius naujus Dievo tobulumus parodo, nes pats trijų Asmenų Dievuje buvimas mūsų protui ir širdžiai dar nieko nepasako.

K u n i g a s. Pastaraisiais savo žodžiais sveikas esi per daug pasakęs ir per tai nuo tiesos nutolęs. Netiesa, kad trijų Asmenų Dievuje buvimas nieko nesakytų mūsų protui, nes iš jo mes sužinome svarbią tiesą, kad Dievas nėra kokia tamsi, akla *beasmenė jėga,* bet yra aukščiausia *viršasmenė Būtybė,* nes turinti savy ne vieną, bet *tris Asmenis*. Kol žmonija tos tiesos nebuvo žinojusi, ji linko laikyti Dievu bet ką, kur matė žymesnės jėgos bei galios! Dėl to, prieš Kristui gimus, vieni žmonės yra laikę Dievu saulę dėl jos gaivinančios šviesos ir šilumos, kiti žemę dėl jos didumo ir vaisingumo, treti perkūną dėl jo galingo trenksmo, dar kiti manė dievais esant įvairius gyvulius bei gamtos padarus (miškus, upes ir kitką). Silpnas dievybės atspindys Dievo sukurtuose padaruose laikytas pačiu Dievu. Tai buvo klaida, nes nei saulė, nei žemė, nei kitas koks gamtos padaras negalėjo nei žmogų nuo pikto apginti, nei jam gero suteikti, nei jį užjausti. Į tikrą savitarpį santykį su žmogumi tegalėjo sueiti vien tikras Dievas,

turįs nepasiekiamai *aukštą asmenybę,* visais atžvilgiais prašokstančią visokius jupiterius, apolonus ir kitokius žmonių prasimanytus dievaičius. Tasai tikrasis Dievas yra pats apsireiškęs žydų tautai, o dar tobuliau Naujajame Įstatyme kaip *dvasia (Jn 4, 24)* ir *meilė (1 Jn 4, 16).* Tobuliausia dvasia, tobuliausia meilė.

Būdamas tobuliausia dvasia, Dievas pirmame Trejybės Asmeny, kaip Dievas Tėvas, tobulai *pažįsta* savo prigimtį su visais jos begaliniais tobulumais. Iš to pažinimo savęs *gema* Dievuje tobulas savo prigimties ir jos tobulumų *atspindys, išreiškimas, Žodis.* Bet tas atspindys Dievuje nėra gryna matomybė, kaip mūsų atvaizdas veidrody, ir tas Dievo Žodis nėra tuščias, kaip mūsų žodžiai, bet turi tą pat dieviškąją prigimtį, kaip ir Dievas Tėvas, su tuo tik skirtumu, kad Dievas Tėvas turi tą prigimtį pats iš savęs, o Dievo Žodis yra ją nuo amžių gavęs iš Dievo Tėvo. Bet prigimties gavimas iš kito žmonių kalboje vadinasi *gimimu.* Dėl to Dievo Žodis teisingai yra vadinamas dar ir *Dievo Sūnumi.* Turėdamas tą pat dieviškąją prigimtį kaip ir Dievas Tėvas, Dievo Sūnus yra tikrai amžinas, lygus Dievui Tėvui visame, išskyrus tik gimimo santykį.

Matydamas Dievo Sūnuje tobulą savo prigimties atspindį, Dievas Tėvas be galo *myli* savo Sūnų, lygiai kaip ir Dievo Sūnus savo Tėvą. Iš tos abišalės begalinės Dievo Tėvo ir Sūnaus meilės, paremtos bendra abiejų dieviškąja prigimtimi, eina bei kyla trečiasis Trejybės Asmuo — bendrosios Tėvo ir Sūnaus meilės bendroji meilė — Šv. Dvasia. Ji viskuo lygi Dievui Tėvui ir Sūnui, išskyrus tiktai ėjimo bei kilimo santykį.

Tuo būdu Trejybės paslaptis mums kad ir neaiškiai, bet ganėtinai parodo, jog Dievuje yra *tobulo pažinimo* savo prigimties, yra tobulos tarp Asmenų meilės ir yra tobulos *gyvybės,* nes pažinimas ir meilė be gyvybės yra negalimi. Iš čiagi savaime aiškėja, jog Dievas nėra kokia akla jėga ar tamsi beasmenė galybė, bet *aukščiausio pažinimo, begalinės meilės ir amžinos gyvybės pilnuma.* To viso iš pasaulio mes nieku būdu nebūtume sužinoję. Vien Trejybės paslaptis mums tai apreiškė.

Pavyzdžiai nušviečia Trejybės paslaptį

Mokytojas. Malonu ir svarbu visa tai žinoti, bet vis tiek vienoj prigimty Asmenų Trejybė prašoksta mūsų supratimą. Pirmiau kalbėdamas apie tikėjimo paslaptis, Tamsta esi paminėjęs, kad jas galima bent kiek nušviesti

palyginimais su mums iš kitur žinomais dalykais. Prašyčiau pateikti bent vieną kitą iš tokių palyginimų.

K u n i g a s. Mielu noru. Imkime štai kad ir pirmąją žmonių trejybę: Adomą, Ievą ir pirmąjį jų vaiką Kainą. Visi trys jie turi *žmogišką prigimtį,* visi jie yra *žmonės.* Bet kiekvienas jų sudaro atskirą asmenį. Adomas nėra Ieva nei Kainas, Ieva nėra Adomas nei Kainas, Kainas nėra Adomas nei Ieva, visai panašiai kaip Dievas Tėvas nėra Dievas Sūnus nei Šv. Dvasia; Dievas Sūnus nėra Dievas Tėvas nei Šv. Dvasia, ir Šv. Dvasia nėra Dievas Tėvas nei Dievas Sūnus. Šį palyginimą galima tęsti ir toliau. Dievas Tėvas yra negimdytas ir iš nieko neinąs. Adomas irgi yra negimdytas ir iš nieko kito neinąs, kaip tik iš Dievo. Dievas Sūnus gauna dieviškąją prigimtį iš pirmojo Trejybės Asmens Dievo Tėvo. Ieva gauna savo žmogiškąją prigimtį irgi iš pirmojo žmogiškos trejybės asmens — Adomo, nes yra Dievo sukurta iš Adomo šonkaulio. Pagaliau Šv. Dvasia eina iš Tėvo ir Sūnaus. Kainas irgi eina iš Adomo ir Ievos.

Žinoma, tas panašumas yra netobulas; atskiri asmenys kad ir yra žmonės, bet jų prigimtis nėra ta pati; be to, Kainas, užuot buvęs Šv. Dvasios atspindys, iš tikrųjų yra greičiau piktosios dvasios paveikslas, nes yra virtęs pirmuoju žmogžudžiu. Tačiau tarp Šventosios Dievo Trejybės ir pirmosios žmonių trejybės tūlo asmenų santykiavimo panašumo, kaip matėme, neabejotinai esama.

Netrūksta ir kitokių panašumų, kaip štai Dievo padarų yra trys rūšys: dvasiški, kūniški ir maišyti — iš kūno ir dvasios — žmonės. Saulėj yra trys dalykai — jos kūnas, šviesa ir šiluma. Žemėj yra trys karalystės: mineralų, augalų, gyvių. Laikas skirstomas į tris skyrius: praeitį, dabartį, ateitį. Kūnai turi tris matavimus: ilgumą, platumą, aukštumą (bei gilumą). Visas geometrijos figūras galima suskirstyti trikampiais. Vienam trikampy yra trys šonai ir t. t. Tuo būdu visur randame Trejybės pėdsakų. Jų esama ir mūsų kalboje, ir pačiame protavime, nes ir sakiniai, ir silogizmai paprastai susidaro iš trijų dalių.

M o k y t o j a s. Ačiū, kunigėli, už tuos paaiškinimus; dabar ir pats matau, kad be Trejybės paslapties daug ko apie Dievą būtume visai nesužinoję. Nes jei Dievuje tebūtų tik vienas Asmuo, tai Dievas, neturėdamas kito sau lygaus Asmens, būtų buvęs amžinai vienišas, neturįs nei ko pažinti, nei ko sau lygaus mylėti, ir todėl Dievo gyvenimas, žmogiškai kalbant, būtų nepilnas, be turinio. Visai kas kita, kai Dievuje yra trys sau lygūs Asmenys vie-

nos Dieviškos prigimties. Tarp tų trijų Asmenų jau galimi savitarpio pažinimo ir meilės santykiai, o su jais atsiranda ir pilnutinio dieviškojo gyvenimo sąlygos. Tuo remdamasis aš drįstu spėlioti, kad ir kitos mūsų tikėjimo paslaptys turi savy taipgi nemaža dieviškos šviesos ir gali ne vieną naują Dievo tobulumą mums nušviesti. Būtume gerb. kunigui labai dėkingi, jei teiktųsi ir tuos naujus Dievo tobulumus nors iš tolo mums parodyti.

Įsikūnijimo paslaptis

K u n i g a s. Mielu noru, jei tik sveikiems nenuobodu manęs klausyti. Turiu tik iš anksto pažymėti, kad kitos tikėjimo paslaptys glaudžiai yra susijusios su Švenč. Trejybės paslaptimis ir iš jos, galima sakyti, savaime plaukia.

Pirmiausia čia susiduriame su *Įsikūnijimo paslaptimi.* Katekizmuose ji išreiškiama žodžiais: Antrasis Trejybės Asmuo — Dievo Sūnus — dėl žmonių išganymo yra tapęs žmogumi, gimdamas iš nekalčiausios Mergelės Marijos. Senovėje tos paslapties nebuvo ir negalėjo būti, nes pagoniški dievaičiai — ar tai saulė, ar žemė, ar perkūnas, ar koks kitas gamtos padaras — buvo žmogui visai svetimi, tolimi, tikrąja meile pamylėti negalimi. Visai kas kita tikrasis Dievas. Jis jau Senajame Įstatyme yra pareiškęs: „<...> mano pasigėrėjimas būti su žmonių vaikais" *(Pat 8, 31).* Jam negana buvo, kad „jis visiškai netoli nuo kiekvieno iš mūsų", negana, kad „mes jame gyvename, judame ir esame" *(Apd 17, 28),* bet Jis panorėjo tobulai susijungti su mūsų žmogiška prigimtimi, tapti žmogumi, lygiu mums viskuo, išskyrus nuodėmę. Ir ne tik to panorėjo, bet ir tą savo norą įvykdė, priimdamas tobulą, nekaltą žmogystę ir gimdamas iš nekalčiausios Mergelės Marijos mažu kūdikėliu, kaip ir kiekvienas iš mūsų. Dėl ko Jis tai padarė? Gi vien dėl to, kad be galo yra pamilęs žmones. Tuo būdu amžinoji begalinė meilė, jungianti visus tris Švenč. Trejybės Asmenis, lyg nebesutilpdama Dievuje, yra išsiliejusi ir išėjusi aikštėn pasaulio sukūrime ir Įsikūnijimo paslapty.

Yra teologų, manančių, jog net ir žmonijai nenupuolus Dievo Sūnus būtų atėjęs žemėn ir tapęs žmogumi. Ir jie tai savo nuomonei randa ne vieną rimtą įrodymą. Ar bereikia didesnės Dievo meilės ir palankumo žmonėms?!

Žmogumi tapęs Dievo Sūnus vadinosi Jėzus. Jėzuje jungėsi *tobulas Dievas ir tobulas žmogus.* Kaip tobulas žmogus Jėzus turėjo tikrą žmogišką kūną ir tikrą žmogiš-

ką sielą, nebuvo jame tik *žmogiško asmens,* nes šio vietą Jėzuje turėjo užėmęs *dieviškasis Dievo Sūnaus Asmuo.* Protas to žmogiško asmens nebuvimo Jėzuje negali kiaurai suprasti; iš dalies tai nušviečia mums šventieji, nes juo kuris jų daugiau išsižadėdavo savo asmens, savo valios, savo būdo dėl Dievo, juo jis tapdavo panašesnis į Jėzų. Kadangi Jėzuje viešpatavo dieviškasis Asmuo, tai žmogiškam asmeniui čia nebebuvo vietos.

Pagaliau dar viena pastaba: nors Jėzuje tobulą žmogystę buvo priėmęs tik vienas Dievo Sūnaus Asmuo, tačiau nusistatymas įsikūnyti ar neįsikūnyti priklausė nuo visų trijų Dievo Asmenų, ir todėl Įsikūnijimas buvo visos Švenč. Trejybės reikalas [3].

Atpirkimo paslaptis

Mokytojas. Atėjimas Dievo Sūnaus į nenupuolusiąją, nekaltąją žmoniją, be abejo, yra didelis Dievo meilės ženklas. Bet ateiti į žmoniją, Dievą įrūstinusiąją, ir netgi prisiimti visas jos nuodėmes ir atlyginti Dievui už ją, liejant kraują ir miršiant ant kryžiaus už ją, yra dar didesnė Dievo meilė. Tai tiesiog visai nesuprantama, didžiausia paslaptis.

Kunigas. Visai teisingai. Atpirkimo paslaptis, galima sakyti, yra dar nesuprantamesnė už Įsikūnijimą, nes Kristus, kaip žinome, yra pareiškęs apaštalams: „Nėra didesnės meilės, kaip gyvybę už draugus atiduoti" *(Jn 15, 13).* Tuo tarpu atiduodamas savo gyvybę už nupuolusiąją žmoniją, taip pat ir už savo žudytojus ir kryžiuotojus, Kristus yra parodęs dar didesnę meilę. Teisingu prof. Būčio pasakymu, „Jėzus turėjo drąsos ir meilės priimti skaudžiausią žmogybės dalį — mirtį... Dievas, apsiimdamas, kad Jo Sūnus mirtų, padarė absoliutinės teisybės veiksmą. Dievo galybė būtų išgelbėjusi Jėzų nuo mirties, bet Dievo teisybė negelbėjo. Jėzus mirė dėl to, kad Dievas yra teisingas ir teisingumo pilnybė" [4].

Mokytojas. Seniau aš to gerai nesupratau. Dabar aiškiai matau, jog Atpirkimo paslaptis yra geriausias pažadinimas mylėti Dievą ir būti be galo dėkingam už tai, kad savo teisingumą yra nukreipęs į savo Sūnų, o mums parodęs savo begalinį gailestingumą.

[3] Žr. *Prof. Būčys Pr.* Trumpa apologetika.— 3-ioji laida.— P. 149.
[4] Ten pat.— P. 156.

K u n i g a s. Tai tiesa, bet ir čia dar ne galas Dievo meilės ir tikėjimo paslapčių. Norėdamas būti su mumis žemėje iki pasaulio pabaigos, mūsų Išganytojas išrado naują būdą pasilikti tarp mūsų, įsteigdamas Švenč. Sakramentą ir palikdamas jame mums kaip brangiausiąjį peną ir vaistą savo Švenč. Kūną ir Kraują. Tuo būdu dabar kur tik yra Švenč. Sakramentas, ten yra ir patsai Kristus su savo žmogyste ir dievyste, tas pats Kristus, kurs, būdamas žemėje, skelbė savo Evangeliją, gydydavo ligonius, prikeldavo numirėlius, atvaduodavo apsėstuosius nuo velnio. Paslėpęs menkam duonos paveiksle ne tik dievystę, bet ir žmogystę, Jis yra visiems prieinamas ir malonus, kas tiktai ieško Jo pagalbos ir nori Jam nusilenkti. Deja, yra žmonių, kurie tos Jo meilės nesupranta ir Jį visaip niekina.

S t u d e n t a s. Man teko ne sykį girdėti Krikščionybės priešus tyčiojantis: „Jūsų Dievas yra duonos kąsnis ir vyno gurkšnis"...

K u n i g a s. Kas taip tyčiojasi, tas parodo tik savo nežinojimą, nes Bažnyčia nesako, kad duona ir vynas Mišių aukoje — tai Dievas, bet mokina, jog kunigui per Mišias tariant to Sakramento įstatomuosius Kristaus žodžius duona ir vynas *virsta tikruoju mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Kūnu ir Krauju.* O tame juk nėra jokio protui prieštaravimo, nes kiek kartų mes valgome duoną ir geriame vyną, toji mūsų suvartotoji duona ir išgertasai vynas *paprastais gamtos dėsniais virsta mūsų kūnu ir krauju.* Tuo tik ir tegalima išaiškinti mūsų kūno augimą. Kas tat kasdien kartojasi *paprastu prigimtu* būdu, galėjo tai Kristus, kaip Dievas, įvykdyti *nepaprastu, stebuklingu būdu,* paversdamas duoną ir vyną savo Kūnu ir Krauju. Kaip tai jis yra padaręs, to mes savo protu nesuprantame; tai yra Švenč. Sakramento paslaptis. Bet žiūrėdami meilės akimis, be vargo išvystame, jog tame Sakramente duota mums brangiausioji dovana ir sėkmingiausias vaistas nuo dvasios silpnybių.

Dėl to, teisingu Pr. Būčio pasakymu, Švenč. Sakramentas yra „dvasios jėgų šaltinis" ir iš numirusių kėlimosi ir „amžinos nemarybės laidas tai garantija" [5], kaip tai matyti iš paties Kristaus žodžių: „Aš esu gyvoji duona, nužengusi iš dangaus. Kas valgys šią duoną, gyvens per

[5] *Būčys Pr.* Trumpa apologetika.— P. 162.

amžius. Duona, kurią aš duosiu, yra mano kūnas <...>" *(Jn 6, 51)*. Ir kiek toliau dar aiškiau tą pat mintį Jėzus kartoja: „Kas valgo mano kūną ir geria mano kraują, tas turi amžinąjį gyvenimą, ir aš jį prikelsiu paskutiniąją dieną" *(Jn 6, 54)*. Žydai tais Jėzaus žodžiais piktinosi, bet juose nėra nieko priešingo nei Dievui, nei žmogui.

Dar labiau tai paaiškėja prisiminus pagoniškąją senovę. Ten netikriems dievaičiams neretai būdavo aukai užmušami nekalti kūdikiai bei suaugę žmonės. Vadinasi, *netikri dievai lyg maitinosi žmonių kūnu ir krauju.* Čiagi tikrasis Dievas elgiasi atvirkščiai: *Jis* pats save aukoja žmonių *išganymui ir peni juos tikru savo Kūnu ir Krauju.* Jau tas vienas sugretinimas pagoniškų aukų su vienintele tikra krikščionių auka aiškiai rodo visą Kristaus religijos kilnumą ir josios Švenč. Sakramento paslapties šventumą. Apie Švenč. Sakramentą galima tikrai pasakyti Šv. Rašto žodžiais: „Iš tikrųjų nėra kitos taip didelės tautos, kuri turėtų taip arti savęs esančius dievus, kaip mūsų Dievas *yra arti visuose mūsų maldavimuose" (Įst 4, 7)*. Turėdama Švenč. Sakramentą Bažnyčia gali kiekvieną valandą, dieną ir naktį atnašauti Dievui kiekvienoj vietoj švenčiausiąją Mišių auką, o kiekvienas krikščionis visur gali ateiti pas pasislėpusį altoriuje Jėzų, tarti Jam ačiū už visas Jo malones, prašyti reikalingos tolesniam gyvenimui pagalbos, atsiprašyti Jį už praeitas neištikimybes ir nuodėmes. Labai gaila, kad pas mus Lietuvoje Viešpats Jėzus Švenč. Sakramente per mažai tėra lankomas. To lankymo praktika yra be galo svarbi, vaisinga ir lengva. Nieko kito čia nereikia, kaip vien nusilenkti altoriuje besančiam Jėzui, išsakyti Jam savo reikalus, gyvenimo pavojus, mus varginančias pagundas ir prašyti Jo visagalės pagalbos, dvasios apšvietimo, valios geran palenkimo, arba dvasiškai išpažinti Jam savo nuodėmes ir pasiryžti, Jam padedant, taisyti savo gyvenimą.

Bažnyčios paslaptis

M o k y t o j a s. Turėdami Švenč. Sakramentą, mes, katalikai, *tikrai galime* pasakyti, kad *Viešpats tikrai yra su mumis,* nors tyli, nieko mums nesako, tik nematomai mūsų širdį ir sąžinę žadina.

K u n i g a s. Kad per Švenč. Sakramentą Jėzus visuomet yra su mumis, tai tiesa. Bet kad Jis visada tylėtų ir nė žodžio netartų, to pasakyti negalima, nes Kristus gyvuoja ir veikia ne vien Švenč. Sakramente, bet ir Kata-

likų Bažnyčioje. *Bažnyčia gi yra dvasiškas Kristaus Kūnas.* Ir aš, ir Tamsta, ir visi tikrai tikintieji Kristaus mokslu sudarome tą dvasiškąjį Jo Kūną, kuriame Išganytojas tebetęsia žemėje savo Atpirkimo darbą. Per savo mums paliktąjį Vietininką, Šventąjį Tėvą, Kristus skelbia savo mokslą, smerkia naujai atsirandančias klaidas ir platina savo Karalystę žmonijoje.

Studentas. Man neaišku, kaip tikinčiųjų draugija gali sudaryti dvasiškąjį Kristaus Kūną?

Kunigas. Gerai to išaiškinti aš neįstengsiu, nes tai yra atskira — *Bažnyčios paslaptis.* Bet ją galima šiek tiek nušviesti palyginimu su žmogaus kūnu. Šiandienių mokslininkų išmanymu, mūsų kūnas susideda iš milijardų vos bežiūrimų mažyčių *narvelių.* Kiekvienas narvelis kūne atskirai sau gyvuoja, auga, sensta, miršta. Iš tų begyvuojančių narvelių susidaro atskiri kūno nariai, kurie savo ruožtu sudaro kūno organizmą. Jei tie narveliai būtų visai palaidi, eitų kiekvienas savo keliu, tai mūsų kūnas greit suirtų ir žūtų. Nuo to žuvimo apsaugo kūną gyvoji žmogaus siela: ji tvarko narvelių veikimą, nustato jiems judėjimo kelius, neleidžia jiems nukrypti į šalį ir tuo palaiko tiek juos, tiek ir patį kūną. Panašiai esti ir dvasiškame Kristaus Kūne — Bažnyčioj. Atskirų narvelių vietą čia užima atskiri Kristaus išpažinėjai. Dėl gyvenimo, tai jie gyvena kiekvienas savitu gyvenimu, turi savus uždavinius ir tikslus, bet tikėdami ir mylėdami Kristų jie glaudžiai siejasi su Juo į vieną dvasiškąjį kūną, panašiai kaip kūno narveliai jungiasi į vieną fiziškąjį organizmą. Taigi, kaip prieš du tūkstančius metų Kristus gyvavo, kalbėjo, veikė pasinaudodamas savo *žmogišku* kūnu, taip lygiai ir dabar tebegyvuoja, tebekalba, tebeveikia per savo *dvasiškąjį Kūną* — Bažnyčią. Dėl to Bažnyčia nėra vien Kristaus Vietininkė, Atstovė, Jo Sužieduotinė, bet, tikrai sakant, *ji ir Jis yra viena,* nes ji yra dvasiškas Jo kūnas. Todėl, kaip nesakome, kad Petro ar Jono kūnas tai padarė, bet pats Petras ar Jonas tai padarė, taip lygiai, Bažnyčiai ką nutarus ar įsakius, reikėtų sakyti, jog ne Kristaus dvasiškasis Kūnas — Bažnyčia tai yra nutarusi ar įsakiusi, bet pats Kristus tai yra nutaręs ar įsakęs. Kad ši išvada yra teisinga, parodo tai Kristaus žodžiai: „Kas jūsų klauso, manęs klauso. Kas jus niekina, mane niekina" *(Lk 10, 16).* O dar aiškiau tai žymu iš Kristaus pažado apaštalams: „Ir štai aš esu su jumis per visas dienas iki pasaulio pabaigos" *(Mt 28, 20).*

Kitur savo santykį su Bažnyčia Kristus bandė nušvies-

ti palyginimu apie vynmedį ir jo šakeles. Vynmedis — tai Kristus, šakelės — tai sudarantieji Jo dvasiškąjį Kūną — Jo išpažinėjai. Kol šakelės yra susijungę su vynmedžiu, jos gyvos ir vaisingos. Atkirstos nuo vynmedžio, niekam nebedera, nebent sudeginti.

Mokykimės iš tų palyginimų geriau pažinti ir labiau branginti didelę Bažnyčios paslaptį ir nesiduokime suvedžiojami kaskart vis giliau Lietuvon besiveržiančiu Bažnyčios niekinimu. Laikyti ją vien žmogiška, valdžios ištroškusia organizacija yra didelė klaida. Jei ji būtų viena iš daugelio grynai žmogiškų įstaigų, ji seniai jau būtų dingusi. Jei ji nedingo ir nedings, tai vien dėl to, kad ji yra *vienatinė Dievo mums žemėj paliktoji išganymo įstaiga.* Dėl to ji ne be reikalo lyginama su Nojaus arka. Šiandieniame pasaulį užliejusiame klaidų ir nedorybių tvane išsigelbėti nuo pražuvimo tegalima vien laikantis jos įsikibus.

M o k y t o j a s. Pažiūra į Bažnyčią, kaip į vienatinę išganymo įstaigą, užvis erzina tikėjimo priešus. Jie baisiai pyksta, kam Bažnyčia laiko save tikėjimo klausimais neklaidinga ir skelbia, jog be Jos nėra išganymo. Jie šaukia, nejaugi nedoras katalikas dėl to, kad jis paviršutiniškai laikosi Bažnyčios, bus išganytas, o doras nekatalikas dėl to, kad jis nėra Bažnyčiai priklausęs, bus neišganytas.

K u n i g a s. Be reikalo jie taip šaukia, nes Bažnyčia, skelbdama, kad *be Jos nėra išganymo,* yra drauge skelbusi ir tai, kad kiekvienas suaugęs žmogus tobulos meilės aktu gali įgyti pašvenčiamą malonę ir joje miręs gali būti išganytas.

S t u d e n t a s. Bet ar čia nebus tik prieštaravimo, nes, viena, sakoma, jog be Bažnyčios nėra išganymo, o antra, kad tobulos Dievo meilės aktu galima pelnyti išganymą ir be Bažnyčios.

K u n i g a s. Tarp tų dviejų tvirtinimų nėra jokio prieštaravimo, nes reikalas priklausyti Bažnyčiai kyla iš to, jog Bažnyčia yra *išganymo priemonė.* Bet žmogus, sužadinęs savy tobulos Dievo meilės aktą, kartu yra pasiryžęs pildyti visus Dievo įsakymus, tarp jų ir įsakymą priklausyti Kristaus įsteigtai Bažnyčiai, jei tik jis apie tai žinotų. Bet nežinodamas be savo kaltės to įsakymo, jis ir neatsako už jo nepildymą. Taigi kas be savo kaltės nežino apie Bažnyčią ir be savo kaltės Jai nepriklauso, bet tobulos Dievo meilės aktais yra įsigijęs pašvenčiamosios malonės, tas nėra visai svetimas Bažnyčiai. Nepriklausydamas be

savo kaltės *Jos Kūnui,* jis priklauso *Jos sielai. Bažnyčios kūnas* — tai regimoji Jos organizacija, jos parapijos, vyskupijos, arkivyskupijos, patriarchijos, besančios vienybėje su vyriausiuoju Ganytoju Šv. Tėvu Romoje. *Bažnyčios siela* — tai jos nematomas elementas, apimąs kiekvieną žmogų, kas tik turi pašvenčiamos malonės. Taigi ir nekatalikas, jei turės tos malonės, galės būti išganytas; ir katalikas, neturįs tos malonės, būdamas svetimas ir tolimas Bažnyčios sielai, nelaimės išganymo ir bus Dievo atmestas ir pasmerktas dar sunkiau negu tie, kurie niekuomet nėra buvę katalikai. Dėl to šv. Augustinas teisingai yra šūktelėjęs sykį: „O, kaip daug yra ožių (t. y. nuo Dievo nutolusių) Bažnyčios sienose ir kaip daug yra avių (t. y. Dievo ieškančių ir jį mylinčių) už Bažnyčios sienų!"

Iš čia matome, jog posaky „be Bažnyčios nėra išganymo" nėra jokio neteisingumo, jokio žiaurumo, kaip tai prikaišioja Bažnyčiai jos priešai, nes išganymo nelaimės tik tie, kurie per nuodėmingą išsiskyrimą nenori be savo kaltės priklausyti *Bažnyčios Kūnui* arba per savo nedorą gyvenimą nepriklausys *Bažnyčios sielai.* Taigi ne Dievas, tik jie patys save padarys amžinai nelaimingus. Dievas, būdamas pati aukščiausia Teisybė, nė vieno *nekalto* žmogaus nebaus.

Išganymo paslaptis

Mokytojas. Nekatalikų ir nekrikščionių išganymo klausimas, be abejo, svarbus ir įdomus. Bet mums, katalikams, daug daugiau turėtų rūpėti *mūsų pačių išganymas.* Tuo tarpu, koks bus mūsų likimas numirus, to mes žemėj nežinome. Tai yra irgi labai svarbi mūsų tikėjimo paslaptis.

Seimininkas. Daugelis suka galvą, rūpindamiesi savo žemiškų likimu, kad senatvei atėjus turėtų duonos kąsnį ir pastogę. Bet kas bus visam gyvenimui pasibaigus, kaip užtikrinti sau laimingą amžinąjį gyvenimą, tas daug kam visai ne galvoj. O tuo tarpu juk tai yra visų svarbiausias mūsų gyvenimo klausimas.

Kunigas. Kad mūsų pomirtinis likimas yra *didelė ir mums artimiausia paslaptis* ir kad žmonės maža tekreipia į ją dėmesio, tai tiesa. Žmonių tos paslapties nepaisymą nesunku išaiškinti. Mat galutinis mūsų likimas tepaaiškės vien mums mirus. Bet mirtis visiems yra nemaloniausias dalykas, todėl mirties atsiminimą ir stengiamasi kuo toliausiai nuo savęs nustumti. Nes kad ir žinome, jog turėsime mirti, bet manome, kad tai įvyks dar labai ne-

greitai, po ilgo ilgo gyvenimo ir kad turėsime dar laiko vėliau apie tai pagalvoti. Pavojinga klaida, nes žmogaus gyvenimo ilgis nekoks: iš viso vos 70 metų, geriausiu atveju — 80, o kas daugiau, tai vienas vargas ir skausmas, kaip tai sako Dievo įkvėptas psalmių autorius. Norime ar nenorime, nustatyta yra žmonėms mirti, ir nieko čia nepadarysi.

Studentas. Mirtis nebūtų baisi, jei nebūtų atsakomybės už blogus darbus.

Kunigas. Atsakomybės už savo darbus galėtų nebūti nebent tik tuomet, jei nebūtų paties Teisingojo Dievo. Dėl to materialistai džiugindami save tuo, kad nesą sielos, kad siela — tai smegenų padaras ir šioms suirus dingsianti, tvirtina drauge, kad ir Dievo nesą. Tvirtinti jie tai tvirtina, bet įrodyti sielos ir Dievo nebuvimo neįstengė. Nes siela tegalėtų mirti, jei ji būtų iš dalių sudėta; bet būdama *dvasia,* ji jokių dalių neturi, todėl ir mirti negali. Taigi būdama dvasia, siela yra ir bus nesunaikinama, nemirštanti. Jei šių dienų mokslas net materijos atomus laiko nesunaikinamais, tai juo labiau tas nesunaikinamumas pritinka sielai, neturinčiai savy jokių dalių, ko apie atomus pasakyti negalima. Pagaliau to sielos nesunaikinamumo ir nemarybės reikalauja ir pats Teisingojo Dievo buvimas, nes jei yra Teisingasis Dievas, tai Jis negali palikti nenubaudęs mūsų blogų darbų. Taigi žmogui mirus, jo siela nenyksta, bet *pereina į naują gyvenimą.* Tuo būdu žmogaus mirtis nėra jo *buvimo galas,* bet *naujo gyvenimo* pradžia. Čia tai ir kyla svarbiausias klausimas, koks gi bus tas naujas gyvenimas?

Studentas. Apie jį, kaip pasirodo, esama žmonėse keistų keisčiausių nuomonių. Pvz., esu neseniai skaitęs budistus mokinant, kad žmogui mirus jo siela dėl mirimo nemirštanti, bet už savo blogus darbus yra įkūnijama į kurį nors gyvulį, kaip štai arklį, šunį, katę, varlę, gyvatę ar kitą kokį. Šiam pastipus, jei toji siela atgailos neužbaigė, yra įkūnijama į kitą gyvulį, kol už visas nuodėmes atsilygins. Nustebau sužinojęs, kad tokių pažiūrų į pomirtinį gyvenimą laikosi taip pat teosofai ir jų sekėjai. Yra šitaip tikinčiųjų ir pačiame Kaune. Šitokį sielų ėjimą per įvairius gyvulius jie vadina *matempsichoze.* Keistas vardas, bet dar keistesnis pats mokslas.

Kunigas. Šiam mokslui tikrai pritinka mūsų patarlė: *kad ir nežmoniškai, bet kitoniškai.* Tikrai nežmoniško reikia pavadinti *žmogaus išvedžiojimą iš gyvulių,* bet dar nežmoniškesnis būtų *vertimas mirusiųjų žmonių*

gyvuliais, kaip tai daro budistai ir teosofai. Kad už blogus darbus reikalingas yra atsilyginimas Dievo teisybei, tai pripažįsta ir Katalikų Bažnyčia, kaip tai matyti iš jos mokslo apie skaistyklą ir pragarą. Bet ir skaistykloj, ir pragare žmogus kenčia tam tikras kančias kaip žmogus, o ne kaip gyvulys. Vertimas žmogaus gyvuliu būtų žmogaus pažeminimas, ištrynimas jame Dievo paveikslo ir panašumo, kurie kiekviename žmoguje yra įspausti. Dievas to negali padaryti, nes darydamas tai prieštarautų pats savo sutvarkymui, kuriuo žmogus yra žmogumi, o gyvulys — gyvuliu.

Kad mirusiojo žmogaus siela neliks amžinai atsiskyrusi nuo kūno ir nebus palikta pati sau, tai irgi tiesa; ilgainiui siela iš tikrųjų *susijungs su kūnu,* tiktai *ne gyvulio, bet su prikeltuoju savuoju,* kaip tai žinome iš Bažnyčios mokslo apie visuotinį kūnų iš numirusių atsikėlimų. To susijungimo *su savo kūnu* siela nuolat trokšta, ir tas jos įgimtas troškimas bus patenkintas, kai Dievas dulkėmis virtusį jos kūną savo galybe atgaivins ir sujungs jį vėl su ja, kaip kad juodu pirma buvo sujungti asmens vienybėje. Grįžti *savo kūnan* sielai nebus jokio pažeminimo, anaiptol, jei tik jos neslegia sunkios neišdildytos nuodėmės, ji ras savo kūną skaistų, lengvą, sudvasintą, nebesuvaržytą vietos sąlygomis. Tik nusidėjėlių kūnai bus bjaurūs, šlykštūs, ir todėl grįžimas į juos nusidėjėlių sieloms sudarys naujų neapsakomų kančių. Tuo būdu kiek siela bus nusidėjusi, tiek ji ir bus baudžiama. Tai visai sutinka su Dievo teisybe. Siuntimas gi sielų atgailai į gyvulių kūnus yra nesąmonė, prieštaraujanti ne tik žmogaus, bet ir Dievo prigimčiai.

Tų prieštaravimų nėra vien Katalikų Bažnyčios moksle apie žmonių likimą jiems mirus. Čia nėra jokių svyravimų ir abejojimų: sunkiai nusidėję ir neatgailėję savo nuodėmių eis pragaran, mirę su mažomis nuodėmėmis ar už dideles atleistas dar neatsilyginę pateks kuriam laikui skaistyklon, o visai laisvi nuo nuodėmių ir bausmių už jas pasieks tiesiog dangų. Patekę dangun džiaugsis amžinąja laime, kaskart daugiau pažindami Dievą ir Jį labiau mylėdami. Atsidūrę skaistykloje gaus kentėti didesnes ar mažesnes kančias pagal savo nusikaltimus ir atsilyginę Dievo teisybei bus priimti į dangų. Pagaliau mirę didelėse nuodėmėse be atgailos eis pragaran ir ten amžinai kentės ugnies bausmę ir sąžinės graužimą, kylantį iš to, jog gyvendami žemėj galėjo Dievo padedami nusipelnyti laimę Jį amžinai regėti ir per savo kaltę tos laimės yra ne-

tekę. Sąžinės graužimas iš dalies yra mums suprantamas; ugnies bausmė ir amžinas nusikaltėlių pasmerkimas yra ir bus mums visų baisiausia ir nesuprantamiausia *pragaro paslaptis*. Pasaulis jos ypatingai nemėgsta ir daro jai šimtus priekaištų. Taigi apie ją teks plačiau pakalbėti atskirai kitą kartą.

Mokytojas. Geriau nušviesti pragarą ne pro šalį. Bet apskritai kalbant pragaro paslaptis man atrodo savaime plaukianti iš paties gyvenimo, nes jei žemėj yra žmonių, kurie eina per gyvenimą vien gera darydami ir tuo panėši į angelus, ir yra žmonių, kurie daug pikta daro ir tuo panėši į velnius, tai ir po mirties šalia doručių vietos — *dangaus* turi būti ir nedoručių vieta — *pragaras*. Man tai visai aišku. Daug tamsesnis — tai paprasto, *nei per gero, nei per blogo žmogaus išganymas*. Čia bene bus tik pati didžioji paslaptis?

Kunigas *(mokytojui)*. Sveikas palietei vieną iš pačių sunkiųjų teologijos klausimų. Galutinis žmogaus likimas yra viena didžiausių tikėjimo paslapčių. Paprastai manoma, kad savo galutinį likimą nustato pats žmogus. Tai netiesa arba bent nevisiška tiesa. *Išganymas nėra vieno tik žmogaus padaras*. Jei žmogus pats galėtų *savo veikimu ir savo jėgomis* pelnyti išganymą, tai žmogus pats sau būtų Išganytojas ir galėtų įeiti į dangų be Kristaus. Tuo tarpu Kristus yra vienatinis tikras mūsų Išganytojas, *be kurio mes nieko negalime padaryti,* kuo mes galėtume dangų nusipelnyti. Taigi mūsų išganymas yra daug sudėtingesnis dalykas negu paprastai apie jį manoma. Mūsų išganymas yra negalimas tiek be Kristaus nuopelnų, tiek ir be mūsų prisidėjimo. Išganymas yra bendras ir Dievo malonės, ir mūsų geros valios padaras. Trokšdamas mūsų išganymo, Dievas teikia mums nuolat savo pagalbą išganymui pelnyti. Bet iš mūsų šalies reikia, kad mes gera valia sutiktume veikti išvien su tais Dievo malonių pažadinimais. Kartais Dievo pažadinimams mes mielai pasiduodame, bet neretai ir jiems pasipriešiname, Dievo balso savo širdy neklausome, o einame ten, kur mūsų prigimtis mus traukia. Taip per visą savo gyvenimą besvyruodami, mes ir mirties valandą gerai nežinome, ko esame verti: išganymo ar pasmerkimo. Džiuginame save viltimi, kad teksime Dievui skaistykloje nusvilę, bet visiško tikrumo neturime. Iš dalies tai mums ir naudinga, nes nebūdami tikri dėl savo likimo jaučiame reikalą doriau gyventi ir ištikimai pildyti Dievo valią, apsireiškiančią mums Jo malonės pažadinimais ir Jo leistais įsakymais. Dėl to ši

mūsų išganymo bei galutinio likimo paslaptis turėtų būti nuolat mūsų atmintyje.

Mokytojas. Mūsų išganymas bei galutinis likimas, jei neklystu, bene bus tik paskutinė mūsų tikėjimo paslaptis.

Kunigas. Žemėje taip, bet danguje ši išganymo paslaptis bus apvainikuota kita, šį kartą tikrai paskutine — Dievo atlyginamos amžinos laimės bei *dangaus paslaptimi.* Ji, atskleisdama išganytajai sielai paties Dievo veidą, leis jai iš ten semtis per amžius kaskart vis gilesnio visų mūsų šventojo tikėjimo paslapčių pažinimo. Tas pažinimas, sujungtas su plaukiančia iš jo kaskart vis didesne Dievo meile, ir sudarys išganytosios sielos nesibaigiančią laimę.

Kitos tikėjimo paslaptys

Mokytojas. Ačiū, kunige, už tikėjimo paslapčių nušvietimą. Dabar tikrai matau, kad jose esama ne vien tamsos, bet ir šviesos, leidžiančios iš jų geriau pažinti Dievo tobulumus. Man užvis labiau patiko išvedimas tikėjimo paslapčių iš vieno — Švenč. Trejybėje glūdinčio Dievo meilės šaltinio. Tai yra labai gražu ir suprantama. Gaila tiktai, kad gerb. paslapčių aiškintojas ne į visas tikėjimo paslaptis teatsižvelgė. Kiek aš numanau, liko nepaliestas Kristaus iš numirusių atsikėlimas, pragaran nužengimas, įžengimas į dangų. Juk vis tai tikėjimo paslaptys, o Kristaus atsikėlimas yra viena pačių didžiųjų. Ąja remiasi visa Krikščionybė. Geriau paieškojus, manau, atsirastų ir daugiau tikėjimo paslapčių. Rodos, taip? O jei taip, tai norėčiau pasiklausti, ar ir jas galima išvesti iš Dievo meilės?

Kunigas *(mokytojui).* Sveiko pastabos teisingos. Tikėjimo paslapčių yra daug daugiau, negu aš esu paminėjęs. Kristaus atsikėlimas tikrai yra viena iš pačių didžiųjų paslapčių. Drauge jis yra ir didžiausias stebuklas. Žinoma, kas mano, kad Kristus buvęs paprastas žmogus, o dar labiau — kas skelbia, jog nesą nei Dievo, nei pragaro, tam visos tos mūsų tikėjimo paslaptys atrodo nesąmonės, panašiai kaip aklam viskas atrodo tamsu. Bet kas turi proto, akis, tas lengvai pamato, jog Kristui esant visagaliam Dievui nesunku buvo ir iš numirusių savo galybe atsikelti, ir dangun įžengti bei pragaran nusileisti. O antra vertus, Dievas, būdamas begalinė meilė, negalėjo savo Sūnaus, dėl žmonių išganymo tiek paženinto, neišaukštinti ir nepakelti Jo į dangų, lygiai kaip ir būdamas

amžina teisybė, negalėjo leisti Kristaus nekaltam Kūnui žemėj supūti. Pagaliau ta pati meilė, kuri Kristų ant kryžiaus dėl žmonių išganymo yra numarinusi, pastūmėjo Jį nužengti ir pragaran, arba, tikriau sakant, į tas gelmes, kur Senojo Įstatymo teisiųjų sielos laukė Dievo žadėtojo Išganytojo. Taip tai Dievo meilė viską tikėjime nušviečia ir išaiškina. Iš meilės Kristus miršta, kad mes amžinai nenumirtume, iš meilės Jis ir atsikelia, kad sužadintų mumyse gilesnį tikėjimą ir džiaugsmą, jog ir mes Kristaus pavyzdžiu ilgainiui taipgi atsikelsime. Iš meilės vaduoja Jis iš pragaro ir mirusius prieš Kristų teisiuosius. Ta pati meilė spindi ir visose kitose paslaptyse.

Šeimininkė. Savo menku protu aš ne visa tesupratau, kas čia kalbėta apie Dievą ir Jo paslaptis. Vienas dalykas tik man paaiškėjo, jog Dievas yra meilė. Tai pažinusi, aš sau ir galvoju, kad norint Dievą giliau pažinti reikia turbūt daugiau *karštos meilės* negu *šalto proto.* Naudinga yra kaskart daugiau *sužinoti apie Dievo tobulumus,* bet dar svarbiau *Jį kaskart daugiau* pamilti, nes jei Dievas yra begalinė meilė, tai ir žmogus, turįs daugiau meilės, geriau gali Dievą pažinti negu tas, kurs turi daug proto, o maža meilės. Dėl to turbūt ir Kristus savo meilės mokslui skelbti yra pasirinkęs ne pasaulio išminčius, bet paprastus žvejus, jokių aukštų mokslų neišėjusius.

Studentas. Mūsų gerbiamos šeimininkės nuomonę visiškai patvirtina ir garsusis Angelas Silezietis, pasakęs:

> Meilė stoja prieš Dievą be atsiklausimo,
> Protas Jį teprieina po ilgo laukimo.

Kitoj vietoj to pat dainiaus dar griežčiau išsitarta:

> Kelias Dievop per meilės vartus yra tiesiausias,
> Mokslas mus per klampynes veda tolimiausias.

Kunigas. Gerbiamoji šeimininkė yra išreiškusi teisingą nuomonę apie didelę meilės reikšmę Dievo pažinimui. Neklydo ir Angelas Silezietis, tik gal kiek kaip dainius yra perdėjęs. Iš tikrųjų Dievui pažinti lygiai reikalingas ir mokslas ir meilė, ir protas ir širdis. O visų geriausia — tai mokslas, sušildytas meile, ir meilė, apšviesta protu.

Mokytojas. Po to, rodos, nėra ką bepridėti. Tegyvuoja mokslas, tegyvuoja meilė! Laikydamiesi to šūkio, ir mes padėkokime nuoširdžiai maloniems šeimininkams už vaišes kūniškas, o gerb. kunigui už puotą dvasišką ir keliaukime kiekvienas į savo pastogę, nes jau metas.

Mokytojo patarimas priimtas be protesto, ir svečiai kiekvienas išvažinėjo, iš kur buvo atvykę.

Grįždami jie gėrėjosi brėstančiais rugiais, žaliuojančiu vasarojumi ir gėlėtomis pievomis. Viskas iš slaptingų žemės gelmių sėmėsi sau gyvybės, vaisingumo ir grožio. Leido daigus ir pasėtos šiandieniame pašnekesy religinių tiesų sėklos svečių galvose. Duok Dieve, kad ir jos ilgainiui išaugtų ir vaisių atneštų.

* * *

Kalbėdami apie tikėjimo paslaptis, buvome palietę ir Švenč. Sakramento paslaptį. Bet kadangi ji užima mūsų Bažnyčioje ypatingą vietą, tatai tariamės būsią ne pro šalį pakalbėjus apie ją dar atskirame straipsny.

TRANSSUBSTANCIJOS PASLAPTIS

(Naujas bandymas Eucharistijos paslaptį paaiškinti)

I

Šis straipsnis rašytas 1908 m. Progos jam parašyti yra davęs įvykęs tuomet Marijampolėj nepaprastas Švenč. Sakramento išniekinimas. Kaltininkai buvo keli vietos gimnazijos mokiniai. Vaikiškai galvodami, jie sumanė padaryti eksperimentą: gavę konsekruotą ostiją, jie bandė ją *peiliukais,* norėdami pamatyti, ar *tekės iš jos kraujas, ar ne.*

Apgailėtiną šį faktą gan plačiai yra svarstę anų laikų mūsų laikraščiai. Vieni jų jaunus prasižengėlius absoliučiai smerkė, kiti juos gynė, tik, deja, gana nevykusiai. Mat vieni to fakto priežastimi laikė mokinių *bedievystę,* kiti — jų *mokslinį smalsumą.* Iš dalies ir tie, ir kiti gal ne visai ir teklydo.

Bet jei ten būta bedievystės — tai nebrendusios, jei ten būta smalsumo — tai tiesiog vaikiško. Jei tie mokiniai būtų buvę labiau išsilavinę ir rimčiau galvoję, o ypač jei būtų plačiau susipažinę su Katalikų Bažnyčios mokslu apie Eucharistijos paslaptį, vargiai bau būtų drįsę padaryti tai, ką yra padarę.

Bet čia prieiname klausimą, kurgi anų laikų besimokančioji jaunuomenė galėjo rasti tą platesnį Eucharistijos mokslo išaiškinimą. Kur ji turėjo kreiptis, abejojimams apie Švenč. Sakramentą atsiradus? Klausimas aiškus ir be galo svarbus, bet, deja, atsakymo vietoj tenka vien konstatuoti faktą, kad mes, lietuviai, tuo atžvilgiu esame tikri dvasios vargšai. Be kelių trumpučių apologetikos vadovėlių (1908 m. ir tų dar nebuvo), platesnės monografijos apie Eucharistiją mes dar ir šiandien neturime, o nesant mūsų visuomenėj *gyvesnės religinės minties,* nėra nė sąlygų tokiai monografijai atsirasti.

Dėl ko taip yra, netyrinėsime. Nurodome tik pliką faktą, jog mūsų visuomenė kaskart žymiau skyla į dvi dalis: *į aklai tikinčiuosius ir aklai netikinčiuosius.* Klausimai,

dėl ko aš tikiu arba dėl ko aš netikiu, retai kam pas mus teateina galvon. Tikima ne dėl įrodymų, bet vien dėl mūsų gero noro bei seno papratimo, netikima taip pat ne dėl įrodymų, bet dėl naujai atsiradusios „netikėjimo mados".

Ieškoti tikėjimo tiesoms mokslo įrodymų, stengtis jas geriau suprasti — visa tai pas mus laikoma kaip ir nereikalinga. Galvoti, kalbėti apie tikėjimo dalykus rimtoje draugijoje „nepriimta"; rašyti apie tikėjimą palikta vien „Vienybei" ir „Šaltiniui". Tą „bereligiškumą" inteligentijos spaudoje pirmutinis yra pradėjęs laužyti pastaraisiais laikais „Rytas". Garbė jam už tai. Bet pačiame gyvenime, draugiškuose pašnekesiuose religijos klausimai vis dar nėra įgiję pilietybės teisių ir yra vengiami.

Štai susitiko du inžinieriai ir kalbasi, kas jiems labiausiai rūpi — apie naujas tiltų statybos sistemas. Susiėjo daktarai ir karštai ginčijasi apie naujus gydymo metodus. Susipažino du matematikai — ir nėra galo įdviejų šnekos apie naujas funkcijas bei kreives. Bet štai susitiko du krikščionys ar net ir du kunigai. Pasiklausykime, apie ką juodu šnekasi? Gi apie viską, tik ne apie anuos amžinuosius dvasios klausimus, apie kuriuos tiek yra galvoję tokie minties galiūnai kaip šv. Augustinas, šv. Tomas Akvinietis, Pascalis, Leibnizas, Vl. Solovjovas ir kt.

Su tikėjimo tiesomis, su Bažnyčios dogmomis pas mus dažniausiai apsieinama kaip su vaistinės žirniukais: vieni juos ryja nekąsnodami, kiti juos tiesiog išspjauna kaip kokį nederantį ir „sveikam protui" visai nereikalingą dalyką. Mat vieni mano, kad tikėjimo tiesos — tai paslaptys, kurias kiek nori tyrinėk, nieko nesuprasi. Kiti dar griežčiau yra įsitikinę, kad dogmos — tai tiesiog absurdai, kurie verti ne tyrinėti, tik vien pajuokti. Katra iš tų dviejų nuomonių klaidingesnė: ar kai kurių mūsų fideistų absoliutusis *agnosticizmas,* ar absoliutusis mūsų ateistų *antidogmizmas,* neapsiimame spėlioti. Užteks čia tiek tik tepasakius, jog Bažnyčia abi tiedvi nuomones seniai yra pasmerkusi kaip dvi tikram tikėjimui lygiai priešingas klaidas.

Ir tas pasmerkimas yra visai teisingas, nes nekalbant jau apie ateistus, antidogmistus, ką gi daro anie absoliutaus tikėjimo tiesų nesuprastinumo skelbėjai? Jie žemina ir Dievą, ir žmogų, ir patį tikėjimą. Žemina jie tikėjimą, nes paverčia jį kažkokių nesuprantamų magiškų formulių rinkiniu; žemina žmogų skelbdami, kad jis vien tik pasyviai tegalįs dalyvauti tikėjimo akte; žemina galop ir patį Dievą, darydami Jį kažokiu keistuoliu, davusiu žmonėms

ne aukščiausios Išminties ir Meilės tiesų, bet kažkokių neatmezgamų galvosūkių. Tikrasis Bažnyčios mokslas visai nepanėši į tą siaurąjį agnosticizmą. Mūsų Bažnyčia tuo klausimu sako žmogui: „Sūnau, saugokis netikrų mokytojų. Neklausyk nei tų, kurie tvirtina: *tu nieko negali žinoti apie Dievą,* nei tų, kurie skelbia: *tu viską apie Jį gali žinoti ir suprasti*".

Nieko apie Dievą nežino tik gyvulys; viską apie Dievą gali žinoti tik pats Dievas. Tu nesi nei gyvulys, nei Dievas, tik žmogus, turįs proto tiesai pažinti. Todėl tu ir stovi tarp nieko nežinojimo ir tarp visko žinojimo. Tavo protas gali praskėsti tavo žinojimo ribas. Jei tik panorėsi ir nepatingėsi proto darbo, galėsi palengvėl nuolat tolti nuo nieko nežinojimo ir artėti į visko žinojimą, nors nuo pastarojo būsi visuomet be galo toli. Tikėjimo tiesos visuomet bus tau iš dalies šviesa, iš dalies tamsa, iš dalies suprantamos, bet drauge ir *tikros nepasiekiamos paslaptys.*

Tuo atžvilgiu tikėjimo tiesos nėra nė kiek keistesnės už šiaip jau mokslo pagrindines tiesas. Pvz., imkim kad ir gamtos mokslą. Ką mes žinome apie gamtą? Šį tą. Kada apie gamtą žinosime viską? Niekuomet. Taip bent mano tikri mokslo vyrai. Todėl ir čia, kaip matome, žmogus stovi tarp nieko nežinojimo ir visko žinojimo. Civilizacija stumia jį į vis geresnį gamtos jėgų pažinimą ir padarymą jų vergėmis, tarnaujančiomis žmogaus tikslams. Bet nepaisant to, žmogaus žinojimas net ir toj srity visuomet pasiliks labai siauručiukas. To, ko mes gamtoje nežinome, visuomet bus neapsakomai daugiau negu to, ką mūsų mokslas bus ištyręs. Tokie dalykai kaip šit šiluma, šviesa, elektra, gravitacija, gyvybė, materija ir pan. pasiliks mums visuomet daugiau paslaptimis negu visiškai suprastais mokslo dalykais.

Tatai šviesus protas neranda jokių rimtesnių priežasčių tikėjimo tiesoms niekinti. Jei jos pas mus vienų kitų yra niekinamos, tai čia kaltas ne jų aukštas mokslas, bet mažas kultūringumas. Jie per maža yra tyrinėję mokslą, o dar mažiau savitai galvoję ir todėl po teisybei juos reiktų vadinti ne „bedieviais", bet greičiau lengvapėdžiais „vėjavaikiais". Žinoma, toji jų vėjavaikystė nėra be kaltės; bet visą kaltę versti vieniems tiems vėjavaikiams nebūtų teisinga. Čia kaltės dalį reiktų prisiimti mūsų visuomenei, kurioj pas mus maža tėra religinės minties. Juk iš širdies pilnumo veržiasi žodžiai pro burną. Kas ką myli, apie tai ir šneka. Tuo tarpu mūsų šnekose ir raštuose tikėjimo klausimai užima bene paskutinę vietą, o kartais ir visai

jokios vietelės neužima. Mūsų tikėjimas yra virtęs vien bažnytiniu daiktu; atkalbėjome poterius, išmokome katekizmą — ir atlikta. Grįžtame ramia sąžine namo, bet tikėjimo dalykai negrįžta su mumis, jie pasilieka bažnyčioje, tarsi gyvenimui jie visai nesiduotų pritaikomi.

Tokiomis sąlygomis iš kur beatsiras pas mus gyvesnė religinė mintis? Jos nėra mūsų visuomenėje, jos nėra ir mūsų jaunuomenėje. Vietoj gyvos religinės minties dygsta, lyg raugės, negudri, tiesiog vaikiška bedievystė. Ką mes darome jai pašalinti? Mes tik barame dėl jos. Bet vienais barimais net ir mūsiškės nerimtos bedievystės nesustabdysime.

Yra, kurie sako, kad protu kovoti su bedievyste nėra galima, nes ji einanti iš doriško jaunimo sugedimo. Tai pasitaiko, bet ne visuomet taip būna. Bedievystė yra ne vien širdies ir valios, bet ir *proto liga* ir todėl reikalauja atsakomų protinių vaistų. Mūsų katalikiškos spaudos pareiga kreipti į tai daugiau dėmesio ir gaminti dvasios vaistų apologetinio turinio knygelių bei straipsnių pavidalu.

Kiek galėdami mes rūpinomės tą pareigą vykdyti. Tam tikslui dėjome mūsų redaguotoj „Draugijoj" tokių straipsnių kaip „Tiesos ieškojimas", „Šalin siauraprotystė!", „Antropologinis klausimas proto ir tikėjimo šviesoje" ir pan. „Draugijos" 1908 m. Nr. 20 buvo įdėtas ir šis straipsnis apie transsubstancijos paslaptį. Naujumo jis buvo ne naujas, nes pirmąkart buvo pasirodęs lenkų laikrašty „Kwartalnik Teologiczny" 1906 m., o paskui išleistas atskira brošiūra pavadinimu „O istocie przeisloczenia. Nowa próba wyjasnienia tajemnicy Eucharystyi" (Warszawa, 1906).

Deja, dėl mūsų jaunystės karščio ten be reikalo ir per drąsiai buvo pulta sena Aristotelio fizika, ypač kūnų sudėties iš materijos ir formos teorija. Pastaroji yra turėjusi savo nuopelnų senovės ir viduramžių mokslui, leisdama jam daryti platesnių sintezių filosofijoje ir net teologijoje. Jos laikosi dar ir šiandieniniai Eucharistijos aiškintojai. Dėl to minėti nereikalingi užsipuolimai čia pašalinti, per drąsūs kai kurie teiginiai — sušvelninti, pats šis naujas bandymas Eucharistijos paslaptį paaiškinti pateikiamas ne kaip dogminė tiesa, bet vien kaip turinti tūlo tikėtinumo *teologinė hipotezė*. Ją čia iškeliame vien tam, kad mūsų inteligentijai, ypač jaunimui, parodytume, jog Eucharistijos paslaptis nėra joks absurdas, bet gili apreikštoji tiesa, kuri naujausiais mokslo duomenimis duodasi lengvai pateisinama ir pakankamai nušviečiama. Kas

šį straipsnį paskaitys, tikimės, pats įsitikins, kad tokius dalykus kaip Eucharistija bei Švenč. Sakramentas reikia tyrinėti ne *su peiliukais,* bet nors su... *protukais,* jei visai subrendusio proto dar nesusilaukta.

II

Norint geriau pažinti Eucharistijos paslaptį, pravartu prisiminti jos pradžią ir jos įvykimo sąlygas. Kad Eucharistijos paslaptis įvyktų, reikia trijų dalykų: duonos, vyno ir tam tikrų Kristaus žodžių, kuriuos prie tų atnašaujamų daiktų ištartų apaštalų įpėdinis kunigas. Jei vienos, dviejų ar ir visų tų trijų sąlygų nebūtų, Eucharistijos paslaptis neįvyktų.

Apaštalams tas tris sąlygas yra nurodęs pats Kristus. Baigdamas savo žemės gyvenimą ir besirengdamas eiti paskutiniuosius savo Kryžiaus kelius, Išganytojas pastarojoj vakarienėj ėmė duoną, laimino ją, laužė ir dalino savo mokytiniams tardamas: *Valgykite ją, nes tai yra mano kūnas.*

Taip pat paėmęs vyno taurę laimino ją ir dalino savo apaštalams tardamas: *Gerkite iš jos visi, nes tai yra mano kraujas.* Po tų žodžių pridūrė dar įsakymą: *Tai darykite mano atminimui.*

Būdamas įsikūnijęs Dievo Sūnus, Kristus negalėjo nei pats paklysti, nei kitų klaidinti. Taigi duodamoji apaštalams duona dieviškų Kristaus žodžių tikrai buvo paversta Jo Kūnu, ir duodamasis vynas tuo pat stebuklingu Kristaus žodžiu buvo virtęs Kristaus Krauju.

Nesuprasdami tų Išganytojo žodžių, daugelis žydų pasipiktino ir atsitraukė nuo Kristaus. Apaštalai gi, kurie Kristų laikė tikru Dievo Sūnumi ir buvo matę Galilėjos Kanoje stebuklingą vandens pakeitimą į vyną, mielai įtikėjo į Kristaus mokslą apie Eucharistiją. Vykdydami anksčiau minėtąjį Kristaus įsakymą, jie, atsiskyrę nuo žydų, tuojau yra įvedę „duonos laužymo" pamaldas, iš kurių ilgainiui ir išsirutuliojo dabartinės mūsų Mišios. Šių gi visa vertybė priklauso nuo įvykstančio jose duonos ir vyno perkeitimo į Kristaus Kūną ir Kraują.

Iki konsekracijos Kristaus Kūno ir Kraujo altoriuje visai nėra, o yra tik duona ir vynas. Po konsekracijos altoriuje yra vien Kristaus Kūnas ir Kraujas, o duonos ir vyno visai nebėra; belieka vien tik duonos ir vyno pavidalai: jų skonis, kvapas, spalva, fizinės bei cheminės duonos ir vyno savybės, taip kad konsekruotąją ostiją nuo ne-

konsekruotosios jutimais atskirti negalima. Tik kai kurie šventieji yra turėję stebuklingą instinktą, kuriuo galėdavę konsekruotąją ostiją išskirti iš nekonsekruotųjų tarpo. Šiaip jau kūno akimis žiūrint, konsekruotoji nuo nekonsekruotosios atrodo niekuo nesiskirianti, tuo tarpu tikėjimas mus moko, kad čia esama *begalinio skirtumo,* nes nekonsekruotoji ostija yra vien *gryna duona,* o konsekruotoji — tikras Kristaus Kūnas. Iki konsekracijos gryna duona *konsekracijos metu* virsta tikru Kristaus Kūnu. Kaipgi tai įvyksta? Į šį klausimą katalikų teologija atsako, jog ši didžiausia permaina įvyksta *transsubstancijos būdu.* Taigi Eucharistijos paslapties supratimas priklauso nuo transsubstancijos žodžio permanymo. Ką gi reiškia tas žodis?

Kaip kilęs iš lotyniškų žodžių *trans — per* ir *substantia — esmė,* jis reiškia vieno kokio daikto *esmės* pakeitimą kito daikto esme. Pritaikyta Eucharistijai, transsubstancija reiškia konsekracijos metu *duonos ir vyno esmės pakeitimą Kristaus Kūno ir Kraujo esme.* Todėl lietuviškai transsubstanciją galima trumpai pavadinti vienu žodžiu *esmėkaita* arba *esmėkita.*

Bet čia savaime kyla ne vienas klausimas, pvz., ar toks esmių pakeitimas yra galimas? Jei galimas, tai dėl ko duona ir vynas, virsdami Kristaus Kūnu ir Krauju, neįgauna Kūno ir Kraujo savybių, dėl ko Kristaus Kūne ir Kraujyje pasilieka visos duonos ir vyno savybės ir t. t. Tiems ir panašiems klausimams išaiškinti prirašyta daugybė mokslo veikalų apie Eucharistiją. Jų skaičius nuolat daugėja vis naujais teologiniais traktatais.

Pastaraisiais laikais pradėta rengti tarptautiniai eucharistiniai kongresai. Jų jau yra buvę trys dešimtys beveik visuose žymesniuose Europos, Azijos, Afrikos, Amerikos ir Australijos miestuose. Pernykštis, iš eilės trisdešimtas, yra įvykęs Afrikoj, Kartago mieste, netoli šv. Augustino tėviškės. Jame dalyvavo ir apie šimtas lietuvių. Tais kongresais norima sužadinti katalikijos gilesnį tikėjimą Kristaus buvimu Švenč. Sakramente, paraginti tikinčiuosius prie dažnesnės ir net nepaliaujamos Švenč. Sakramento adoracijos, atlyginti V. Jėzui už išniekinimus, kurių jis gauna patirti šventose ostijose iš netikėlių ir šventvagių. Tą katalikų judėjimą lengva suprasti. Eucharistija juk yra katalikiškojo kulto centras; ji yra lyg Bažnyčios širdis, nuolat tvaksinti ir tolydžio gaminanti antgamtinio dvasios gyvenimo sąlygas.

Antra vertus, deja, tenka konstatuoti visiems taip pat gerai žinomą faktą, jog Eucharistijos paslaptis, užuot tapusi kaskart aiškesnė dėl tiekos mokslo veikalų, kurių viso pasaulio teologai nuo 2000 metų yra prirašę, darosi vis tamsesnė ir mūsų laikų žmogui dar labiau nesuprantama, negu yra buvusi prieš 700 metų šv. Tomo Akviniečio laikais ir todėl ne vieną sielą atgresia nuo tikėjimo ir nuo Bažnyčios.

Iš kurgi eina tos nesiduodančios išsklaidyti tamsybės? Ar jas gimdo pati tos paslapties esmė? *Ir taip, ir ne. Taip,* nes Eucharistijos paslaptis, kaip ir kiekviena kita mūsų tikėjimo tiesa, prašoksta žmogaus proto pajėgas. *Ne,* nes nėra jokių pozityvių įrodymų, kad Eucharistijos paslaptis pati savaime turėtų būti daugiau nesuprantama už kitas. Taigi jei nūn šią paslaptį dengia bent kiek tirštesnė tamsa negu kitas, tai to tamsumo reikia ieškoti ne pačioj paslapty ir ne žmogaus proto silpnume, bet tūlame pašaliniame dalyke. Kokiame gi? Mūsų išmanymu, per griežtame, aiškinant Eucharistijos paslaptį, *laikymesi* Aristotelio fizikos.

Jei jau katalikų teologai taip yra susigyvenę su Aristotelio teorija apie kūnų sudėtį iš *materijos ir formos,* iš *esmės* ir *matomybių* (substantia et accidentia), kad nemano be tų teorijų apsieiti, tai visus tuos Aristotelio terminus galima jiems ir palikti. Reikėtų tik bent kiek juos praplėsti naujausios šių dienų fizikos duomenimis. Tie duomenys nėra jokia neapčiuopiama metafizika, bet yra patvirtinti griežtais eksperimentais viso pasaulio laboratorijose. Nematome jokios racijos, dėl ko tik vieni kat. teologai turėtų ignoruoti naujausią šių dienų fiziką, net ir klausimais, turinčiais sąryšio su problemomis apie kūnų sudėtį. Pvz., dėl ko *materijai* nesuteikti pamatinių fizikos elementų protonų prasmės, o *formai* — protonus lydinčių *elektronų* prasmės? Arba pavadinus dabartinį *atomą* su jo protonu ir elektronais — *materija,* dėl ko nepavadinti atominių (adhezijos, kohezijos, cheminio giminingumo) jėgų — *forma?*

Dėl tų ir kitų sumetimų pastaraisiais laikais senos Aristotelio ir naujos šiandienės fizikos susintetinimo reikalas jaučiamas kaskart gyviau. Netrūksta ir to sintetinimo bandymų. Taip prieš 30 metų mokytas prancūzų teologas kun. *A. Leray* savo veikale „Le dogme et l'Eucharistie. Essai d'explication" (2-e èdition, Paris, Bloud et Barral, 1900) yra jau bandęs aiškinti Eucharistijos paslaptį protavimais, gana artimais naujausios fizikos teorijoms. Kai kurie jų mums atrodo gana vykę ir turi tikrą mokslo ver-

tę, bet su kitomis jo pažiūromis, kaip štai su jo teorija transsubstancijos, neva įvykstančios Kristaus Kūno atomams užimant panaikintų ostijos atomų vietą ir kt., sunku sutikti, juo labiau kad patys katalikų teologai tos ostijos atomų panaikinimo nereikalauja ir net nepripažįsta [1]. Dėl to, nebūdami visai patenkinti Leray teorija, mes siūlome kitą, kuri mums atrodo esanti daug natūralesnė ir racionalesnė. Ją galima sutraukti į šiuos teigimus:

III

1. Eucharistijos paslaptis tol negalės būti prideramai išgvaldyta, kol nebus kaip reikiant išgvildenta sakramentinės transsubstancijos sąvoka. O duonos ir vyno persikeitimas į Kristaus Kūną ir Kraują tol negalės tinkamai būti išaiškintas, kol duonos, vyno, Kristaus Kūno ir Kraujo *esmė* bus imama griežta Aristotelio fizikos prasme.

2. Remiantis dabartinėmis fizikos ir chemijos teorijomis, į duonos ir vyno esmę reikia žiūrėti kaip į įvairių molekulių (albumino, kazeino, fibrino, gliuteino ir kt.) agregatus *duonoje* ir į įvairių cheminių elementų (deguonies, alkoholio, cukraus ir kt.) grupes vyne. Su mažom permainom tą patį reikia pasakyti ir apie *žmogaus kūno* esmę tiek kiekviename žmoguje, tiek ir Kristuje, nes nors dabar jo kūnas yra palaimintas ir sudvasintas, galįs įeiti, kur nori, uždaromis durimis, tačiau jame esama ir tūlo *materialumo,* jis turi kūno ir kaulų *(Lk 24, 39).*

3. Dabartinis gamtamokslis eksperimentais yra patvirtinęs, kad cheminiuose ir fiziologiniuose procesuose neorganinių kūnų atomai disociacijos būdu gali pereiti į organinius kūnus ir *tapti pastarųjų dalelėmis.* Pvz., deguonies, azoto, vandenilio atomai, buvę pirma duonoje ir vyne, gali žmogaus kūne įeiti į naujus junginius, jei tik buvo įvesti žmogaus organizman valgio pavidalu. Tuomet įvyksta savaime *fizinė duonos ir vyno transsubstancija į žmogaus kūną ir kraują.* Duonos ir vyno esmė pasikeičia paprastu būdu į žmogaus kūną ir kraują. Šitas persikeitimas pasidaro tuo būdu, kad atomai, pirma *priklausę duonai ir vynui,* dabar *priklauso jau žmogui, kaip jo kūno dalelės.*

---

[1] Plg. *Scheeben M.* Handb. d. kath. Dogmatik.— T. 4.— S. 597. „Ihrem genetischen Wesen nach kann die Transsubstantiation nicht aufgefasst werden, als *Annihilation* der Brot-und-Weinsubstanz, verbunden mit Substitution der Fleisches-und-Blutsubstanze Christi."

4. *Šią fizinę transsubstanciją* galima imti analogija (tik, žinoma, netobula ir labai tolima) *hiperfizinei bei sakramentinei transsubstancijai.* Pastaroji įvyksta per tai, kad atomai, kurie prieš konsekraciją *priklauso duonai ir vynui,* po konsekracijos *yra virtę priklausą Kristui,* kaip *Jojo Kūno ir Kraujo dalelės.* Dėl to prieš konsekraciją Kristus galėjo pasakyti: tie atomai ostijoj ir vyne *nėra mano, nes jie nepriklauso mano Kūnui ir Kraujui,* jie tepriklauso vien duonai ir vynui, į kurių sudėtį įeina; o po konsekracijos Kristus jau ne tik *gali,* bet ir *turi tarti:* tie ostijos ir vyno atomai, kurie pirma priklausė *duonos ir vyno esmei,* dabar mano paties nustatytuoju dėsniu *nebepriklauso duonos ir vyno esmei,* bet yra *mano paties,* priklauso *mano sakramentinio Kūno esmei, yra mano Kūnas.* Jį Aš esu taip pat priėmęs mano *asmens vienybėn,* kaip anksčiau buvau sujungęs žmogaus prigimtį su Dieviškąja Įsikūnijimo paslapty.

5. Bet tarp fizinės ir hiperfizinės transsubstancijos esama ne tik analogijos, panašumo, ten esama ir žymaus skirtumo. Mat fizinėje transsubstancijoje atomai, pereidami iš vieno kūno kitan, paprastai pasiduoda dissociacijai, cheminių junginių irimui, skaidymuisi. Hiperfizinėje bei sakramentinėje transsubstancijoje *tos dissociacijos visai nebūna.* Duonos ir vyno atomai, po konsekracijos tapę Kristaus Kūno atomais, lieka nekintami, sudarydami savitarpy tuos pat vidurinius tarpatominius santykius, kokie ostijoje ir vyne yra buvę prieš konsekraciją. Todėl mūsų jutimai ir nemato sakramentinėje materijoje po konsekracijos jokios permainos, jokio pakitėjimo. Tatai jei nekonsekruotoji ostija yra turėjusi *m* atomų, tiek pat atomų ji turės ir po konsekracijos, tiktai tie *m* atomų jau *nebepriklausys duonai,* bet *Kristaus Kūnui.* Su atomais čia pasidaro maždaug tas pat, kas darosi su pinigais, kai jie iš vieno savininko rankų patenka kitam, arba su matematiniais dydžiais, prie kurių pasikeičia vien tik ženklas — *pliusas* į *minusą* arba atvirkščiai.

6. Nepaisant didesnio ar mažesnio atomų skaičiaus konsekruotoje ostijoje, priimantieji Švenč. Sakramentą priima ne dalį Kristaus Kūno, bet visą Jo Kūną, nes ostijos ir vyno atomai, po konsekracijos virtę atomais, priklausančiais Kristaus Kūnui, sudaro su juo vieną į dalis nedalijamą Kūną, taigi, kur yra nors vienas konsekruotosios ostijos ar vyno atomas, ten yra ir visas Kristaus Kūnas ir Kraujas. O kadangi konsekruotųjų ostijų žemėje yra daug, o palaimintasai Kristaus Kūnas danguje tėra vienas, tai

mes ir galime per konsekruotąsias ostijas ir konsekruotąjį vyną pasiekti ir garbinti vieną ir visur tą patį tikrąjį Kristaus Kūną ir Kraują.

Į klausimą, kaip visas Kristaus kūnas gali sutilpti mažytėje konsekruotoje ostijoje, šv. Tomas Akvinietis yra atsakęs šia savo teorija: *tota dimensiva Corporis Christi quantitas est* ir *hoc sacramento non quidem ex vi sacramenti, sed ex reali concomitantia* (Sum. Theol. 3 g. 76 a. 4). Tatai jei konsekruotoje ostijoje yra *m* atomų, o visas Kristaus Kūnas susideda iš *m+n* atomų, tuomet konsekruotoje ostijoje *m* Kristaus Kūno atomų bus *ex vi sacramenti,* o likusieji *n* atomai bus *ex reali concomitantia.* Iš čia savaime plaukia, jog ar kas priima visą konsekruotąją ostiją, ar jos dalelę, ar net ir vieną tik jos atomą, visuomet priima visą Kristaus Kūną, susidedantį iš *m+n* atomų [2].

7. Kadangi sakramentinės materijos atomai būna per konsekraciją peresminti vien *hiperfiziškai, o fiziškai* jie pasilieka tuose pat tarpatominiuose santykiuose kaip ir prieš konsekraciją, todėl konsekruotoji sakramentinė materija priklauso nuo fizikos ir chemijos dėsnių, kaip ir nekonsekruotoji, taigi ji gali pasiduoti fermentacijai, puvimui, suvirškinimui viduriuose ir t. t. Kai tai įvyksta, tuomet sakramentinio Kristaus kūno atomai *tam tikru Kristaus paties nustatytu dėsniu* paliauja priklausę Kristui, paliauja buvę Jo Kūno atomai, bet pradeda vėl priklausyti duonai,

[2] Realinės konkomitancijos bei palydovybės teorija žymiai palengvina Eucharistijos paslapties pažinimą. Deja, to negalima pasakyti apie su ja susijusį *tota dimensiva Corporis Christi quantitas,* nes čia ir be paaiškinimų aišku, jog Kristaus Kūnas buvo visas ir ant kryžiaus, ir Betliejaus ėdžiose, ir Savo Motinos įsčiose. Bet, kita vertus, taip pat aišku, jog Kristaus *vienadienio* Kūno *dimensiva quantitas* yra buvusi, be abejo, daug mažesnė negu Jojo Kūno *vienamečio* ir t. t. Pvz., jei pirmą savo gyvenimo dieną Kristaus Kūnas yra turėjęs *a* atomų, tai kuriam laikui praslinkus tas pats Kristaus Kūnas augdamas galėjo turėti *2a, 3a...na* atomų, iš čia savaime plaukia išvada, jog *gimtojo* Kristaus Kūno, o dar labiau — *palaimintojo visybė* bei *pilnybė* visai nepriklauso nuo atomų skaičiaus, o per tai ir nuo Jojo *dimensiva quantitas.* Remdamiesi tuo mes manome, jog anksčiau išdėstytas mokslas apie *tota dimensiva Corporis Christi quantitas* neturi dar dogminio griežtumo ir yra ne daugiau kaip privati šv. Tomo Akviniečio teologinė nuomonė. Dogma yra tai, jog konsekruotoje ostijoje Kristaus Kūnas yra tikrai, realiai ir esmiškai (vere, realiter et substantialiter), o klausimai apie tai, ar *„tota dimensiva Corporis Christi quantitas pertinet ad essentiam sacramenti"* ir kokį Kristaus Kūną ji atitinka: ar vienerių, ar 33 metų amžiaus ir t. t.— priklauso teologinėms nuomonėms bei hipotezėms, apie kurias kiekvienam leista turėti savo nuomonę.

vynui ar žmogui, būti atomai Jo kūne ar kitų fizinių kūnų atomai, į kuriuos nekonsekruotoji sakramentinė materija paprastai persikeičia.

Žinoma, tuose septyniuose punktuose pateiktas toli gražu ne išsamus ir ne tobulas transsubstancijos paslapties išaiškinimas, bet tik trumpi to išaiškinimo metmenys bei pagrindai. Daug kas galbūt net ir iš katalikų bus jais nepatenkinti. O pravoslavams teologams, transsubstancijos dogmos visai nepripažįstantiems, ši teorija atrodys, be abejo, visai nepriimtina. Pravoslavų pažiūros į Eucharistiją yra išdėstytos žurnalo „Putj" 1930 m. 20—21 nr. Ten ypač pasižymi savo nepalankumu kat. transsubstancijos mokslui žinomas rusų teologas Bulgakovas. Naujas rusų teologas Bulgakovas *transsubstanciją* (preosuščestvlenije) atmeta ir jos vieton stato graikų *metabolē*, rus. *prieloženije*[3]. Jis Eucharistijos paslaptį šitaip aiškina: „Viešpats, savo dvasišku ir pagarbintu kūnu sėdįs Tėvo dešinėje, sudaro permainoje (v prieloženiji) sau kūną iš duonos, šio pasaulio medžiagos, ir gaivina jį savo krauju. Taigi permainai ne tik nereikia paties daikto (duonos, vyno) transsubstancijos, bet toji transsubstancija yra čia net negalima, nes pasauly visai nėra tokio daikto, į kurį duona ir vynas galėtų persikeisti, kadangi pagarbinto Kristaus kūno šiame pasauly nėra, jis yra už šio pasaulio (vnie etogo mira). Viešpats įsteigė Eucharistijos paslaptį būdamas žemėje, kai tebeturėjo dar žemiškąjį kūną. Bet šis kūnas virto vėliau atsikėlimo kūnu, o paskui dangun įžengęs tapo nebepasauliniu (priemirnym). Todėl duonos ir vyno permainą reikia suprasti ne kaip vienos medžiagos perėjimą kiton, bet kaip *Viešpaties dvasiškojo kūno ryšį su eucharistiškąja šio pasaulio medžiaga* (materija). *To ryšio nustatymas ir yra permaina* (prieloženije), aktas ne fizinis, bet metafizinis" (Putj, Nr. 21, p. 11).

O savo straipsnio gale priduria: „Ši permaina (prieloženije) įvyksta *jungiantis sakramentinėms medžiagoms su dvasišku pagarbintu, dangun įžengusiu Viešpaties kūnu, kuris jose* (sakr. medžiagose) *žemėje apsireiškia*".

Transsubstanciją atmeta ir kiti rusų teologai, tik motyvuoja savo mokslą kitaip. Vienybės jų pažiūrose nėra. Taigi kiekviena jų yra subjektyvi ir todėl pravoslavų cerkvės mokslo reikšti negali. Bet kadangi žurnalo „Putj" 20 nr. pateikta vien tiktai pirmoji, griaunamoji jo straipsnio

[3] Griežtai imant *metabolē* reiškia *perkeitimą, pasikeitimą, permainą*.

dalis, o antrosios, kur jis yra bandęs pateikti savo teoriją apie Eucharistiją, konstruktyvios dalies, įdėtos žurnalo „Putj" 21 nr. man neteko dar skaityti, tatai to ilgoko straipsnio turinio nematau čia reikalo plačiau minėti.

IV

Katalikų Bažnyčios mokslą apie Švenč. Sakramentą Tridentiškė Santaryba yra išreiškusi šiais kanonais:

1. Si quis negaverit in SS. Eucharistiae Sacramento contineri vere, realiter et substantialiter, Corpus et Sanquinem, una cum anima et divinitate D. N. J. Christi ac proinde totum Christum... anathema sit.

2. Si quis dixerit, in Eucharistiae Sacramento permanere substantiam panis et vini, una cum Corpore et Sanquine D. N. J. Christi, negaritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiae pani, in corpus et totius substantiae vini in Sanquinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem catholica Ecclesia aptisiime transubstantionem appellat, anathema sit.

3. Si quis negaverit in venerabili Sacramento Eucharistiae, sub ultraquaque specie et sub singulis cuiusque speciei partibus, seperatione facta, totum Christum contineri, anathema sit.

4. Si quis dixerit, peracta consecratione in admirabili Eucharistiae Sacramento non esse Corpus et Sanquinem D. N. J. Christi, sed tantum in usu, dum sumitur, non ante vel post et in hostiis seu particulis consecratis, quae post communionem reservantur, vel supersunt, non remanere verum corpus Domini, anathema sit.

5. Si quis dixerit Christum in Eucharistia exhibitum spiritualiter tantum anducari et non etiam sacramentaliter et realiter, anathema sit.

6. Si quis dixerit vel precipuum sanctissimae Eucharistiae fructum esse remissionem peccatorum vel ex eo non alios effectus provenire, anathema sit. (Conc. Trid. sessio XIII).

Iš šių kanonų vien tik antrasis teatrodo reikalaująs tūlo paaiškinimo. Iš tikrųjų ne vienam mažiau atidžiam skaitytojui gali pasirodyti, jog kadangi, einant mūsų hipoteze, duonos ir vyno atomai per konsekraciją nenyksta, tatai duonos ir vyno esmė atrodo pasiliekanti ir po jų konsekracijos, taip kad transsubstancija neatrodo besanti visiška ir

absoliuti, kaip kad to reikalauja Bažnyčios mokslas. Čia yra iš tiesų keblumas, bet tik paviršutinis, nes tardami, jog *visi* duonos ir vyno atomai po konsekracijos *palieka priklausą Kristaus Kūno* ir *Kraujo esmei,* kaip materialios Jo Kūno ir Kraujo dalelės, mes tuo pačiu tvirtiname, jog *visa duonos ir vyno esmė* persikeičia Kristaus Kūno ir Kraujo esmėn, taip kad konsekruotoje sakramentinėje materijoje *nebelieka nė vieno atomo, kuris priklausytų duonai bei vynui ir būtų Kristaus Kūnui ir Kraujui svetimas.* Taigi, jei visi iki vieno duonos ir vyno atomai virsta Kristaus Kūno ir Kraujo atomais, tuo pripažįstama *ipso facto* ir *visiška duonos ir vyno transsubstancija* į Kristaus Kūną ir Kraują. Tuo būdu konsekruotoji ir nekonsekruotoji ostija savo esmės atžvilgiu skiriasi *kuo absoliučiausiai.* Pirmoji yra Kristaus Kūnui priklausąs atomų agregatas, antroji gi — paprasčiausias duonos esmei tepriklausąs fizinių atomų agregatas. Todėl įvykstanti nekonsekruotos ostijos konsekracijos metu *permaina bei transsubstancija* yra *tikra, visiška ir absoliuti transsubstancija,* tiktai ne *fizinė,* bet *antgamtinė, hiperfizinė.* Tą patį reikia pasakyti ir apie vyno konsekracijos metu įvykstančią transsubstanciją į Kristaus Kraują.

Kiti anksčiau nurodytieji kanonai mūsų hipotezei apie sakramentinę transsubstanciją net ir paviršutiniškai neatrodo bepriešta raują.

Taigi, remdamiesi šitais įrodymais, mes ir manome, jog mūsų nuomonė neatrodo prieštaraujanti autentiškam Katalikų Bažnyčios mokslui.

Be to, ji yra pažymėtina dar ir tuo atžvilgiu, jog puikiai padeda išblaškyti tamsybes, kuriomis Aristotelio fizika buvo apsiautusi šią kilnią Eucharistijos paslaptį. Žiūrint į Eucharistiją šiandienių fizikos ir chemijos teorijų atžvilgiu, galima sakyti, jog toji paslaptis iš dalies darosi net suprantamesnė už kitas mūsų tikėjimo tiesas. Todėl esame tvirtai įsitikinę, jog ir pats šv. Tomas Akvinietis, jei būtų šiandien gyvenęs, būtų, be abejo, priėjęs prie tų pat ar panašių rezultatų.

Galop šis bandymas Eucharistiją paaiškinti randa iš dalies tūlą patvirtinimą dar ir katalikų teologų pažiūroje į Dieviškąjį Įsikūnijimą, kaip į *assumptio humanitatis in Deum* (Symb. 5 Athan.). Ir iš tikrųjų, kuo gi yra Eucharistija, jei ne tūla *assumptio materiae* (panis et vini) *in Deum.* Ši teologinė formulė mums atrodo daug raciona-

lesnė negu *adductio* ar *reproductio Corporis Christi,* apie kurias po šiai dienai tebesiginčija teologai [3].

Visų didžiausioji Eucharistijos svarba yra ta, kad žmonės, priimdami tą sakramentą su tikru pasirengimu, *jungiasi meilės ryšiu su Dievu.* Senos netikros pagonių religijos buvo paremtos irgi žmogaus susijungimu su dievais. Bet ten tam susijungimui įvykdyti buvo prasimanyta atnašavimai ne tik gyvulių, bet ir žmonių bei kūdikių. Mat buvo įsigalėjusi nuomonė, kad dievai, *papenėti* žmonių *bei kūdikių kūnais* ir *prigirdyti jų krauju,* virsta palankesni ir geresni likusiems gyviesiems. Tokios buvo pažiūros Molocho, Ozyrio ir kitų panašių pagonijos dievaičių garbintojų.

Steigdamas tikrąją religiją kaip antitezę netikrosioms religijoms, Jėzus Kristus norėjo aiškiai parodyti, jog susijungimui su tikru Dievu reikia tikros meilės, o ne kruvinų aukų; *tikrojoj religijoj jau ne žmonės peni Dievą savo bei savo vaikų kūnu ir krauju, bet pats Dievas peni žmones savo Dieviškojo Sūnaus Kūnu ir Krauju.* O daro tai dėl to, kad būdamas begalinė meilė be galo myli žmones ir trokšta jau čia, žemėje, kiek tai yra galima, suteikti jiems iš savo begalinės gėrybės bent pradžią tos begalinės laimės, kurią visiškai patirs susijungę su Dievu jau ne laikinai bei sakramentiškai, bet amžinai visokios laimės pilnybėje.

1921 07 30

[3] Plg. *Scheeben M.* Op. c.— T. 4.— P. 599.

VIEŠPATIES MALDA

Pažinus neapsakomą Dievo galybę iš pasaulio sukūrimo ir begalinę Jo meilę iš mūsų tikybos paslapčių, aiškėja savaime ir mūsų pareiga — Dievą visa širdim garbinti, mylėti, Jam tarnauti ir jaučiant savo menkybę prašyti Jo pagalbos, kad galėtume pereiti per gyvenimą, niekuo Jam nenusidėję. Visi tie veiksmai — Dievo garbinimas, mylėjimas, Jam tarnavimas, Jo pagalbos prašymas — sudaro tai, ką paprastai vadiname *malda*. Maldų yra daug, bet visų svarbiausios yra dvi, būtent „Tėve mūsų", kurios pats Kristus mus išmokė, ir „Sveika Marija", kurią yra sustačiusi pati Bažnyčia. Platesnis jųdviejų paaiškinimas pateiktas kitame straipsnyje.

Tėve mūsų, kurs esi danguje! Teesie šventas Tavo vardas. Teateinie Tavo karalystė. Teesie Tavo valia, kaip danguje, taip ir ant žemės. Kasdienės mūsų duonos duok mums šiandien. Ir atleisk mums mūsų kaltes, kaip ir mes atleidžiame savo kaltininkams. Ir nevesk mus į pagundą, bet gelbėk mus nuo pikta. Amen.

„Kartą Jėzus vienoje vietoje meldėsi. Jam baigus maldą, vienas mokinys paprašė: „Viešpatie, išmokyk mus melstis" " *(Lk 11, 2; Mt 6, 9)*.

Šiandien mes suprantame, kas yra malda; mes žinome, kad melstis reiškia šnekėtis su Dievu, garbinti Jį, Jam dėkoti už visa ir prašyti Jo pagalbos tolesniam mūsų gyvenimui.

Tik ką pašauktiems Kristaus apaštalams tai toli gražu nebuvo dar aišku. Matydami Išganytoją besimeldžiantį, jie buvo patraukti Jo pavyzdžio ir pajuto savy norą melstis. Bet teisingai manydami, kad tik Jėzus, būdamas Dievo Sūnus, težino gerai, *kaip reikia į Dievą kreiptis ir ko Jo*

prašyti, jie per vieną iš savo draugų [1] ir kreipėsi į Jėzų prašydami, kad juos pamokytų melstis. Tas jų prašymas ėjo ne iš tuščio smalsumo, bet iš rimto noro pažinti Dievo valią ir glaudžiau susijungti su Dievu, Jam ištikimai tarnaujant.

Matydamas tai, Jėzus mielai išpildė jų prašymą tardamas:

— Kai melsitės, sakykite: Tėve mūsų, kurs esi danguje! Teesie šventas tavo vardas, teateinie tavo karalystė... Ir t. t., kaip kad mes kasdien dabar kalbame.

Kurioj vietoj toji malda buvo pirmą kartą Kristaus paskelbta, Šv. Rašte nenurodyta. Krikščionių padavimu, tai įvykę Alyvų kalne. Dabar toje vietoje stovi bažnyčia, vadinama „Viešpaties maldos bažnyčia". Joje trisdešimt dviejose akmens lentelėse įbrėžta Viešpaties malda trisdešimt dviem kalbomis. Bet visame pasauly ji kalbama ne trisdešimt dviem, tiktai šimtais įvairiausių kalbų: Ji yra *visų krikščioniškų tautų malda.* Nėra maldos, kuri būtų už ją kilnesnė, brangesnė, šventesnė savo turiniu. Bažnyčia yra gavusi ją kaip brangiausią palikimą iš paties Kristaus; ji šventai išlaikys ją iki pasaulio pabaigos, nes įsakiusi savo kunigams kalbėti bei giedoti ją per kiekvienas Mišias pačiu svarbiausiu metu — tarp ostijos konsekracijos ir komunijos.

Kaip einanti iš Dievo Sūnaus, ši malda yra pilna kilniausių minčių ir tinkamiausių mums pamokymų. Taikyti mūsų gyvenimui maldos „Tėve mūsų" mokslą yra tas pat, kaip tvarkyti mūsų gyvenimą Evangelijos įsakymais, nes, teisingu Tertuliano pasakymu, „Tėve mūsų" yra sutrumpintoji Evangelija [2]. Tatai ir nenuostabu, jog žmonija, maldingai kalbanti Viešpaties maldą, susilaukia gausių Atpirkimo vaisių ir virsta viena tikra Dievo šeimyna, viena šventa krikščioniška bendruomene.

Sustatydamas žmonijai maldą „Tėve mūsų", Kristus yra sudėjęs jon visa, kas yra reikalinga mūsų dvasios ir kūno reikalams.

Žiūrint žodžių skaičiaus, ji yra trumputė, nes tesusideda iš vieno kreipimosi į Dievą ir šešių prašymų. Toje Viešpaties maldoje nėra nė vieno žodžio, kuris neturėtų gilesnės prasmės. Dėl to mes ir pasistengsime čia kiek galima giliau nušviesti kiekvieną „Tėve mūsų" žodį.

---

[1] Kas buvo *tas vienas.* Evangelijos nenurodo. Šiokio tokio pamato turi spėliojimas tų, kurie mano, kad tai buvęs šv. Petras ar šv. Jonas.

[2] Evangelii breviarium.

KREIPIMASIS Į DIEVĄ

Tėve!

Viešpaties malda prasideda šauksmu į Dievą: *Tėve!* Klaidingus pagonijos dievaičius žmonės laikydavo piktais *valdovais,* o save — jų *vergais.* Tų piktų valdovų žiaurumui permaldauti degindavo neretai savo nekaltus vaikelius. Koks skirtumas tarp anų *kraugeriškų melagingų dievybių ir tikrojo Dievo,* pripažįstančio mus jau *nebe vergais, bet savo vaikais* ir leidžiančio vadinti save mieliausiu vardu: *Tėve.*

Sužavėtas tuo Dievo malonumu, šv. Paulius apaštalas skelbė tai primygtinai pirmiesiems krikščionims, rašydamas: „Jūs gi esate gavę ne vergystės dvasią, kad ir vėl turėtumėte bijoti, bet gavote įsūnystės dvasią, kurioje šaukiame: „Tėve"! Ir pati Dvasia liudija mūsų dvasiai, kad esame Dievo vaikai" *(Rom 8, 15—16).* Tą patį primena ir šv. Jonas apaštalas: „Žiūrėkite,— rašo jis,— kokia meile apdovanoja mus Tėvas: mes vadinamės Dievo vaikai — ir esame!" *(1 Jn 3, 1).* Dėkokime tat nuolat Dievui už tą malonę ir visuose savo reikaluose nepaliaukime kreiptis į Jį su meile, šaukdami: Tėve! Ir iš tikrųjų tas Tėvo vardas visiškai Jam priklauso: 1) Jis yra mūsų *Tėvas,* nes yra mus *sukūręs;* 2) Jis yra mūsų *Tėvas,* nes mus nuolat *laiko,* kad nevirstume nieku, iš kurio esame išvesti; 3) Jis yra mūsų *Tėvas,* nes Jis mus yra *įsūnijęs,* padaręs *savo vaikais* ir dangaus tėvainystės paveldėtojais. Tai žinodami mes jau drąsiai galime kreiptis į savo geriausiąjį Dievą, šaukdami: *Tėve.*

Bet tai darydami ir būsimąją dangaus tėvainystę prisimindami, turime ir gyventi ne kaip *velnio vaikai,* bet kaip *Dievo vaikams* pridera. „Jei mes Dievą vadiname savo *Tėvu,*— sako šv. Kiprianas,— tai ir turime elgtis kaip Dievo vaikai, idant kaip mums malonu turėti Dievą savo Tėvu, taip kad ir mes būtume Dievui malonūs." Atsižvelgdamas į tai, ir Kristus ragina mus: „Būkite tobuli, kaip ir jūsų dangiškasis Tėvas tobulas", „būkite gailestingi, kaip ir jūsų Tėvas gailestingas". Ir norėdamas pašalinti mūsų nereikalingą baimę, primena, jog be Tėvo valios „ir plaukas nuo galvos jums nepražus". Taigi mes privalome visada visiškai pasitikėti Dievu, nes Kristus aiškiai yra pasakęs: „Ko tik prašysite Tėvą... jis duos jums".

Taigi visi mes gyvename tojo *Tėvo* meilės apsupti, o per tai ir mūsų bendravimas su Dievu, ir malda į Jį turi būti

mums malonūs dalykai. Tojo *Tėvo* meilės jūroje mes turėtume visada jaustis laimingi. „Žuviai niekad nebūna vandens per daug,— sako šv. Jonas Vianney,— jai juo daugiau vandens, juo geriau." Lygiai ir mes turėtume gėrėtis skęsdami savo *Tėvo* meilės jūroje. Kas tai gerai savo atmintin įsidėtų, tas būtų apdraustas nuo gyvenimo nusivylimų: didžiausia nelaimė nenuvestų jo nusiminiman, bet būtų palaikyta paprastu Dievo leistu išbandymu. Kas tai atsimintų, tas suprastų, ką reiškia šv. Pranciškaus Asyžiečio žodžiai: „Mano Dievas ir mano viskas", tas ir su šv. Terese šauktų: „Man užtenka paties Dievo", ir su šv. Laurynu kartotų: „Mano mirties naktis nežino tamsybės, bet viskas spindi šviesoje".

Tokį tai mokslą teikia mums jau tas vienas žodis *Tėve,* kuriuo mes kreipiamės į Dievą, pradėdami Viešpaties maldą. Žmogus savo protu niekuomet nebūtų priėjęs to mielo vardo, jei Dievo Sūnus, Jėzus Kristus, mus to nebūtų išmokinęs. Teesie Jam už tai amžina mūsų padėka.

Tėve mūsų

Žmogus niekad pats vienas negyvena. Ir gimdamas ir augdamas, ir veikdamas ir mirdamas jis reikalingas kitų pagalbos. Dėl to senovės filosofas ir yra pavadinęs žmogų *visuomeniniu gyviu* (animal sociale). Atsižvelgdamas į tai, ir Kristus savo maldą „Tėve mūsų" yra padaręs ne *atskiro asmens,* bet *visuomenės* malda. Todėl ir liepė šauktis į Dievą ne: *„Tėve mano",* bet *„Tėve mūsų".* Dėl to, kalbėdami tą maldą, mes niekada nesimeldžiame vien patys už save. Toji malda yra vieša ir bendra. Joje mes prašome Dievo malonių ir sau, ir visai mūsų tautai, ir visai žmonijai, nes Kristus jokių ribų čia nėra nustatęs. Anaiptol, jis norėjo, kad visi žmonės per krikštą priderėtų vienai Jo įsteigtai Išganymo įstaigai — Katalikų Bažnyčiai. Taigi šaukdamiesi *„Tėve mūsų",* mes išpažįstame, jog visi žmonės drauge su mumis yra pašaukti būti Dievo vaikais ir mylėti Jį, kaip savo dangiškąjį Tėvą. Todėl Kristaus Bažnyčioje iš atžvilgio į Kristų dingsta atskirų žmonių skirtumai: čia, kaip sako šv. Paulius, „nebėra nei žydo, nei graiko; nebėra nei vergo, nei laisvojo; nebėra nei vyro, nei moters: visi jūs esate viena Kristuje Jėzuje" *(Gal 3. 28).* Tuo būdu Dievo akivaizdoje visi žmonės yra lygūs. Tąja vienatine tikra *lygybe* remiasi ir tikra žmonių *brolybė.*

Senovės pagonijoj nei vienos, nei antros nėra buvę. Tik Krikščionybė pakėlė ir sulygino su vyru moterį, pripa-

žindama abu Dievo vaikais; tokiais pat Dievo vaikais ji laikė ir įvairių luomų žmones ir tuo sulyginimu padėjo pamatą vergijos panaikinimui. Ji taipgi paskelbė ir visas tautas Dievo akivaizdoje esant lygias. Tuo remdamasi ji nepripažįsta nė vienos tautos išrinktąja ir įgaliotąja kitas tautas niekinti, išnaudoti, pavergti. Kiekviena tauta turi teisę naudotis išganingais Krikščionybės vaisiais. Kiekviena tauta turi sau Dievo skirtą uždavinį šiam pasauly, turi teisę gyvuoti ir plėstis tam tikrose ribose ir naudotis tomis gyvenimo sąlygomis, kurios jai yra reikalingos savo amžinam tikslui pasiekti.

Iš to, kad Dievas yra ne vien mūsų, bet ir *visų žmonių Tėvas*, plaukia savaime daugybė svarbių išvadų. Kai kurias iš jų gražiai nurodo šv. Jonas Auksaburnis. „Tasai šauksmas *„Tėve mūsų"*,— sako jis,— pašalina pasauly visokią neapykantą, tramdo visokį pasipūtimą ir puikybę, tolina pavydumą, įveda meilę, kuri yra viso gero motina, išlygina žmonių reikaluose visokį nelygumą ir skelbia didžią pagarbos lygybę tarp karaliaus ir vargšo."

Tas pat šauksmas *„Tėve mūsų"* primena dar mums ir svarbų Katalikų Bažnyčios misijų uždavinį. Jis tyliai žadina mus daryti rimtų pastangų, idant milijonai šiandienių pagonių pažintų Kristaus mokslą, idant visos pasaulio tautos sudarytų vieną Dievo šeimyną, atsižadėdamos kitų, silpnesnių tautų pavergimo, išnaudojimo, jų tvirkinimo ir kitokių nekrikščioniškų su jomis poelgių, nes ir jos turi tą patį *Tėvą* kaip ir mes.

Kurs esi danguje

Nors Dievas yra visur, „nes jis visiškai netoli nuo kiekvieno iš mūsų", nes „mes jame gyvename, judame ir esame" *(Apd 17, 27—28)*, bet visiškai mums teapsireikš vien *danguje*, jei tik to verti būsime. Dėl to, kad ir gyvename mes žemėje, bet galutinis mūsų gyvenimo tikslas yra *ne žemė, tik dangus*, arba, tikriau sakant, *Dievas*, gyvenąs ten „neprieinamoje šviesoje". Kaip Dievo vaikai, ir mes esam ton švieson pašaukti. Tai mums ir primena žodžiai *„kurs esi danguje"*. Juos kalbėdami mes išpažįstame savo tikėjimą pomirtiniu gyvenimu, buvimu dangiškos Dievo karalystės, kur viešpatauja vien meilė, linksmybė, ramybė ir laimė, kur nebebus piktumo, neapykantos, pavydo, kivirčų, barnių, kur kiekviena ašara bus nušluostyta *(Apr 21, 4)*, kiekvienas skausmas ras suraminimą, kiekvienas geras darbas — savo užmokestį, kiekviena skriauda — at-

lyginimą. Tos dangiškos laimės žmonių sielos nuolat trokšte trokšta. Tatai daro didžiausią skriaudą žmonijai, kas jai išplėšia tikėjimą pomirtiniu gyvenimu danguje, nes žmonės, paliovę tikėję dangumi, ima visomis jėgomis ieškoti vien žemiškos laimės. O tasai vienašališkas tos laimės ieškojimas veda juos tiesiog į gobšumą, pavydumą, neapykantą, nesantaiką, susirėmimus, plėšimus, užmušimus ir — kas dar blogiau — į pasaulinius karus. Dangaus gi ilgesys ir pastangos jį pasiekti sudaro jau čia, žemėj, tam tikrą dangaus laimės nujautimą ir teikia tikrą ramybę, kurios pasaulis suteikti neįstengia. Žmonės, kurie jaučiasi vienokiai pašaukti į amžinąją laimę, būna ir šiame gyvenime sau giminingi ir artimi. Taigi žodžiai *kurs esi danguje* ne be reikalo prikergti prie šauksmo *„Tėve mūsų“*; jie tiesiog kelte kelia mūsų dvasią *dangun.*

PIRMAS PRAŠYMAS

Teesie šventas Tavo Vardas

Senovės žydams Dievo vardas reiškė ne tiek *Dievo pavadinimą,* kiek pačią slaptingą *Dievo prigimtį,* tai yra visą Jo begalinę Išmintį, Galybę, Gailestingumą, Teisingumą, Šventumą ir kitas Jo neapsakomas savybes. *Danguje* visos tos Dievo savybės randa aukščiausią pagarbą. Meile liepsnojantieji serafimai ten nuolat garbina Dievą šaukdami: „Šventas, šventas, šventas Viešpats, visagalis Dievas“ *(Iz 6, 3; Apr 4, 8). Žemėj,* deja, to dažnai nebūna. Švenčiausias Dievo Vardas, Jo Prigimtis, Jo Apvaizda būna neretai blogų žmonių niekinamos, bjauriai keiksmais, blevyzgomis, išniekinimais įžeidžiamos. Mes, kaip Dievo vaikai, turime dėti visas pastangas, kad Dievo vardo įžeidimų nebūtų, turime trokšti, kad Dievas, brangiausias mūsų Tėvas, visur ir visada būtų visų gerbiamas kaip visų daiktų pradžia ir tikslas, kaip pasaulio Kūrėjas ir Valdovas, kaip žmonių Karalius ir Tėvas. Jei kiekvienam vaikui rūpi, kad jo tėvo vardas būtų su pagarba minimas, juo labiau mums turėtų rūpėti, kad mūsų dangiškojo Tėvo Vardas būtų visų *šventu laikomas,* su aukščiausia pagarba ištariamas. Gražų tokio Dievo vardo gerbimo pavyzdį yra palikęs garsusis anglų mokslininkas Newtonas. Kiek kartų tekdavo jam ištarti Dievo vardą, tiek kartų jis nusiimdavo nuo galvos savo kepuraitę. Deja, šiandien iš bedievystės, iš šlykščiausio Dievo niekinimo yra susidariusi lyg kokia velniška

religija. Tas liūdnas reiškinys turi mus, Dievo vaikus, pažadinti kaskart dar giliau dangiškojo mūsų *Tėvo Vardą* branginti, laikyti jį *švenčiausiu dalyku* ir vartoti jį su didžiausia pagarba. Tą gi pagarbą geriausiai Jam parodysime, jei Dievo Vardą šventu laikysime 1) *savo širdy,* išpažindami, jog Dievas yra visokios gėrybės ir šventybės šaltinis; 2) *darbu,* pavyzdingai gyvendami ir savo pareigas eidami, suderėtą darbą sąžiningai dėl Dievo, o ne dėl žmonių akių atlikdami, įvesdami savo namuose dorus papročius, pvz., šventų giesmių giedojimą, dvasiškų knygų skaitymą, ypač ilgais rudens ir žiemos vakarais; 3) *žodžiu,* reikšdami ir patys Dievo meilę, ir mokydami kitus Dievą mylėti.

Drauge niekad neužmirškime, jog šventu laikytinas ne *mūsų, ne mūsų tautos, ne mūsų partijos,* bet užvis *Tavo Vardas,* Viešpatie. Šitą tiesą buvo jau gerai supratęs karalius Dovydas, kaip tai matyti iš jo maldingo šauksmo: *„Ne mums, Viešpatie, ne mums, bet savo vardui duok garbę" (Ps 113B (115), 1).*

Imkime mes iš čia pavyzdį ir neleisdami sau nė mažiausia nuodėme žeisti Dievo Vardo garbinkime Jį dažnai, kartodami aną serafimų šauksmą: *Šventas, šventas, šventas Viešpats, visagalis Dievas, visa žemė pilna Jo garbės.*

ANTRAS PRAŠYMAS

Teateinie Tavo Karalystė!

Po teisybei Dievas vienas tik teturėtų būti aukščiausias Karalius tiek kiekvieno atskiro žmogaus, tiek kiekvienos tautos ir visos žmonijos. Taip ir būtų buvę, jei žmogus nebūtų nupuolęs. Nupuldamas jis suardė tą gražų Dievo planą. Dėl to žmonija dabar yra suskilusi į dvi dalis: viena stovi už Dievą, kita — prieš Jį; viena pripažįsta Pijaus XI paskelbtąjį Kristų Karalių savo Valdovu, kita Jį atmeta ir niekina. Pirmoji sudaro Kristaus karalystę, antroji — Antikristo karalystę. Tuo būdu Kristaus karalystė kad ir yra žemėje įsikūrusi, bet toli gražu nėra dar visos žemės užvaldžiusi. Taigi kalbėdami žodžius: *teateinie Tavo karalystė,* mes prašome Dievo, kad įsteigtoji žemėje Kristaus karalystė — Katalikų Bažnyčia ne silpnėtų, bet nuolat stiprėtų, augtų dorybėmis ir mokslu ir besiplėsdama apimtų galop visą Žemės skritulį ir pritrauktų savęsp ne tik visas pagoniškas tautas, bet ir visus jos šiandienius priešus,

visus bedievius, klaidatikius, idant tuo būdu išsipildytų Kristaus pranašavimas: „Ir bus viena kaimenė, vienas ganytojas“ *(Jn 10, 16)*.

Bet prašyti, kad ateitų Dievo karalystė, neužtenka. Dievas žemėj paprastai veikia per žmones. Taigi turime visada atsiminti, kad tą Dievo karalystės atėjimą galime ir privalome pagreitinti savo pasišventimu, prisidėjimu, uolumu, darbu. Čia reikia laikytis šūkio *melskis ir dirbk,* eik per gyvenimą, kaip Kristus gera darydamas, Kristaus mokslą skleisdamas, Jam kelią rengdamas.

Prašydami atėjimo Dievo karalystės žemėn, mes kartu turime daryti pastangų, kad Dievas valdytų žemėje viską, kad Jo dieviški įstatymai viešpatautų mūsų viešame visuomenės ir valstybės gyvenime. Mes neturime teisės nustatinėti Dievo valdymui ribų bei sričių. Visos žmonių gyvenimo ir veikimo sritys, visos tautos ir rasės, visos respublikos ir imperijos yra Jo valdžioje, Jojo ranka vedamos ir globiamos. Jis leidžia valstybėms ir sukilti prieš save, nes turi galybės jas nubausti. Jis leidžia kai kurioms jų žlugti, nes turi galybės jas, laikui atėjus, stebuklingai iš numirusių prikelti, kaip tai yra padaręs, pvz., su mūsų Lietuva. Jo valdymo dėsnis: palaima tautoms, Jo valdžiai gera valia pasiduodančioms, ir žuvimas tautoms, Jo pripažinti savo Valdovu nenorinčioms ir Dievo karalystę žemėje palaikyti atsisakančioms.

Be šios platesnės Dievo karalystės, yra dar ir kita, siauresnė, apibrėžta Kristaus žodžiais: *Dievo karalystė yra tarp jūsų (Lk 17, 21),* t. y. mūsų *dvasioj,* mūsų *širdy.* Deja, dėl daugybės įsirioglinusių stabukų Dievui ten dažnai vietos nebėra. Taigi tardami: teateinie *Tavo karalystė,* turime žadinti savy rimtą pasiryžimą vyti lauk iš savo širdies visus netikrus dievukus — kūno pageidimus, tuštybės kerus ir dvasios išdidumą — užleisti joj vietą vienam tik Kristui, kaip visų „karalių Karaliui ir viešpačių Viešpačiui“. Ten tepasistato Jisai sau sostą ir pats vienas amžinai teviešpatauja.

Šio gyvenimo aplinkybės kartais ne vieną iškelia į mokslo, meno, partijos bei tautos karaliukus. Daugeliui jų galva nuo to apsvaigsta, atsiranda noras ne juokais karaliauti — skelbti savo mokslą, diktuoti minioms savo valią. Tai baisi ir pavojinga pagunda. Vienatinis būdas jai nepasiduoti, išlaikyti savo moralinę nepriklausomybę — tai kartoti amžinos tiesos žodžius: *Teateinie ne mano, bet Tavo karalystė, Viešpatie!*

TREČIAS PRAŠYMAS

Teesie Tavo valia, kaip danguje,
taip ir ant žemės

Tardami tuos žodžius, reiškiame karštą pageidavimą, kad Dievo valia visų ir visur šventai būtų vykdoma. Danguj, tiesa, tobuliausiai ją vykdo angelai ir šventieji ir tame randa sau tikrąją laimę. Ir žemėj žmonija yra juo laimingesnė, juo ji labiau žiūri Dievo valios. Dėl to vokiečių ekonomistas von Namenas yra teisingai pasakęs: „Žemė virstų dangum, jei tik Krikščionybės dėsniai gautų pasauly visą valdžią". Tos laimės žmonėms troško ir Kristus, nes pats, duodamas pavyzdį, yra taręs: „<...> *ką yra Dievas atsiuntęs, tas kalba Dievo žodžius" (Jn 3, 34).* Jis ir mirti eidamas vykdė ne savo, bet Tėvo dangiškojo valią. Tuo Kristus yra davęs mums pavyzdį, kad ir mes vykdytume Dievo valią, o ne savo užgaidas. Tuo būdu meldimas: *teesie Tavo valia, kaip danguj, taip ir ant žemės,* yra nuolankumo, pasidavimo, paklusnumo malda. Yra tai lyg pakartojimas Marijos žodžių: *„Teesie man pagal Tavo žodį".* Pasaulis tos maldos nenori pripažinti. Jis nori eiti savais, Dievo valiai priešingais keliais. Paklusnume Dievui jis mato kažkokį savęs pažeminimą, pavergimą ir todėl pasipūtęs šaukia su faraonu: „Kas tai yra Viešpats, kurs galėtų man įsakinėti"? Tuo tarpu jei mes Dievo vaikai, tai klausyti to savo Tėvo nėra joks pažeminimas, joks pavergimas.

Viduramžiais šūkis: „To Dievas nori" yra pastūmėjęs visą Europą į kryžiaus karus Kristaus grabui iš turkų išvaduoti. Šiandieną, deja, jis neberanda atgarsio Europos gyvenime. Šių dienų pasaulis ne tik nebemano Dievo valią vykdyti, bet dar stoja į kovą su Krikščionybe ir jos viešpatavimu žmonėse. Iš čia kyla mums pareiga su didesne drąsa stoti prieš šį išdidusį pasaulį ir savo tobuliausiu paklusnumu Dievo valiai duoti ir kitiems giliausio pasidavimo Dievui pavyzdį, nes kur neviešpatauja *Dievo valdžia,* ten tuojau jos vietoj įsigali *velnio valdžia.* Kur Dievas viešpatauja, ten kyla gerovė, pažanga, kultūra; kur įsigali bedievystė, ten tuojau randasi skurdas, badas, atsilikimas, anarchija ir pražūtis. Dėl to ir Viešpaties maldoje trys pirmieji prašymai, kaip matėme, liečia Dievo garbę, o žmonių reikalai yra antroje vietoje, būtent išreikšti trim pastaraisiais prašymais. Žmonės paprastai pirmoj vietoj kelia savąjį „aš", o Dievą antroj, bet tai yra didžiausia klaida.

KETVIRTAS PRAŠYMAS

Kasdienės mūsų duonos duok mums šiandien

Pirmasis mūsų žemiškas reikalas — tai pramitimo, duonos reikalas. Neturčiai prašo tos duonos iš mūsų, mes, amžini elgetos, turime kasdien jos prašyti iš Dievo. Visokios mūsų pastangos pasigaminti maisto dalykų, visoks žemės dirbimas, sėjimas, sodinimas, laistymas nueis niekais, jei Dievas neduos derliaus. Bet, antra vertus, tenemano nieks, kad užtenka duonos vien prašyti, o dirbti nereikia. Tai būtų aiški klaida, nes, šv. Pauliaus pasakymu, *„kas nenori dirbti, tenevalgo" (2 Tes, 3, 10).* Taigi reikalingas ir darbas, bet jis vienas, be maldos, būna dažnai nevaisingas. Kaip kitur, taip ir čia reikia jungti darbą su malda. „Prašykite, ir jums bus duota" *(Lk 11, 9).* Bet prašyti turime Dievą ne pyragų, ne saldainių, ne kitokių skanumynų, tik vien *kasdienės duonos,* nes ji yra pagrindinis ir svarbiausias mūsų maistas. Prašome tos duonos ne savaitei, ne mėnesiui, ne metams, bet tik *šiai dienai,* nes mums svarbiausia, kad mes nė vienos dienos nebadautume. Šis prašymas kasdienės duonos perspėja mus, kad per daug nesirūpintume rytojumi ir nepasiduotume turtų krovimo pagundai. Pasaulinis karas geriausiai yra parodęs, kaip sukrauti dideli turtai gali per trumpą laiką niekais nueiti. Prašome tatai tiek, kiek reikia mūsų kukliam pragyvenimui, imdami pavyzdį iš senovės išminčiaus, maldavusio Dievą: „Neduok man elgetystės ir turtų; tik suteik man, ko reikia pragyventi" *(Pat 30, 8).* Tasai duonos prašymas primena dar mums, kad turime ir kitiems žmonėms to geisti ir prašyti, ko patys sau geidžiame ir reikalingu laikome. Taip suprasta ši malda ragina mus imtis labdarybės, savitarpio pašalpos, rūpintis, kad ir kiti nekentėtų vargo ir skurdo, kad turėtų tiek uždarbio, kad iš jo galėtų įmanomai pramisti. Dėl to vokiečių mokslininkas G. Ruhlandas, ilgai galvodamas apie tai, kaip čia sutvarkius ekonominį gyvenimą, kad nebebūtų žmonėse bado ir skurdo, išgirdęs sykį vaikus besimeldžiant: *kasdienės mūsų duonos duok mums šiandien,* surado tuose žodžiuose galutinį išsprendimą rūpimojo jam klausimo ir parašė įdomų veikalą „Die Wirtschaftspolitik des Vater unser" (Berlin, 1895).

Šventieji Tėvai, gyvenę anais laikais, kai dar krikščionys eidavo prie kasdienės Komunijos, aiškindami tą prašymą, ne sykį reiškė nuomonę, kad *mūsų kasdienės duonos*

vardu reikia suprasti ne vien *kūnišką* duoną, bet ir *dvasiškąją*, t. y. švenčiausiąją Komuniją. Palaikydama mumyse dvasiškąjį gyvenimą, Komunija turi mums daug didesnę svarbą negu paprastoji duona. Toji dvasiškoji duona yra taipgi visiems teikiama be skirtumo luomų, tautų, lyties, kultūros. Bet drauge čia tenka pastebėti, kad tos tautos ir žmonių klasės, kurios niekina dvasiškąją duoną, lieka nevertos ir kūniškos duonos ir jos ilgainiui tikrai nustoja.

Pagaliau, eidami prie savo ar Dievo stalo, atsiminkime, kad mes esame Dievo vaikai, ir todėl, imdami iš savo dangiškojo Tėvo abiejų rūšių duoną, nesigailėkime jos ir kitiems. Alkanus sušelpkime duonos kąsniu, nutolusius nuo Dievo stalo pažadinkime meilės žodžiu — grįžti prie šv. Komunijos.

PENKTAS PRAŠYMAS

Ir atleisk mums mūsų kaltes,
kaip ir mes atleidžiame savo kaltininkams

Krikščioniškoji visuomenė turi būti meilės, linksmybės ir ramybės visuomenė. Nieks jos taip neardo, kaip noras atkeršyti už patirtas skriaudas. Deja, kiekvienas žmogus yra linkęs pats sau atsiskaityti su priešu. Bet tai priešinasi Kristaus dvasiai. Dėl to Kristus primygtinai skelbia, kad ir mes ne angelai, turime savo kalčių, kurių Dievas mums neatleis, jei mes neatleisime kitiems. Dievas yra gailestingas, bet tik tiems, kurie yra gailestingi kitiems. Taigi šitas penktasis prašymas yra drauge viešas mūsų prisipažinimas savo kalčių.— Nieks nėra be jų. *„Jei sakytume, jog neturime nuodėmės, klaidintume patys save <...>“ (1 Jn 1, 8)*. Taigi būdami patys nusikaltę Dievui, neturime būti per daug kieti kitiems. Save galime smerkti kuo aštriausiai, sau turėti nenulenkiamo teisėjo širdį, kitiems gi turėkime širdį motinos, lengvai dovanojančią, atleidžiančią, atsimindami, kad ir tie kiti yra tokie pat Dievo vaikai kaip ir mes. Nesame gavę iš Dievo teisės kaltinti, teisti ir bausti kitus, bet iš Kristaus ir pirmojo kankinio šv. Stepono esame gavę gražiausią pavyzdį atleidimo kalčių net savo žudytojams, budeliams. Teisė bausti vienam Dievui tepriklauso, taigi ir palikime ją Jam. Jis nubaus mūsų kaltininkus gal skaudžiau, negu mes norėtume. Patys gi nei bauskime jų, nei teiskime. Pastatyti jų vietoj, mes gal dar sunkiau būtume nusidėję. Jei šios pažiūros būtų įsigalėję mūsų kaime, spaudoje, partijų santykiuose, o, kiek tai ne-

teisingų bylų būtų išvengta, kiek piktumo, rietenų, šmeižtų būtų pašalinta!..

Tas pat pasakytina ir apie savitarpius tautų santykius. Šis prašymas nedraudžia joms ieškoti teisybės, kreiptis Tautų Sąjungon ar Hagos Tribunolan, neverčia išsižadėti savo politinių teisių, bet draudžia tautos skriaudėjos neapkęsti. Išsižadėdami tos neapykantos, mes pavedame savo bylą Dievui, visų tautų Valdovui. Skriaudai atitaisyti Dievas turi tūkstančius priemonių. Žmonėms dažnai norisi, kad tas atitaisymas greičiau įvyktų. Bet nors Dievas ir nesiskubina, tačiau su savo pagalba niekados neateina per vėlai. Be to, reikia neužmiršti ir tai, kad tautos nugalėtojos ne visada būna laimingesnės už nugalėtąsias. Tai matome ir šiandien. Taigi ir sunkiausioj padėty būdami neturėtume nusiminti, bet su Tobiju šaukti: *„Didis esi, Viešpatie, per amžius, ir tavo karalystė visiems amžiams. Nes tu plaki ir išgelbi, nuvedi į požemius ir atgal atvedi, ir nėra, kas ištrūktų iš tavo rankos“ (Tob 13, 1—2).* Tik reikia turėti drąsos tą tiesą atvirai skelbti pavergėjų akivaizdoje.

ŠEŠTAS PRAŠYMAS

Ir nevesk mus į pagundą

„Ir nė vienas gundomas tenesako: „Aš esu Dievo gundomas“, nes „Dievas <...> nieko negundo“ *(Jok 1, 13).* Taigi kalbėdami žodžius *ir nevesk mus į pagundą,* mes prašome ne to, kad visai nebūtume gundomi (nes yra ir mums naudingų pagundų), bet to, kad Dievas suteiktų mums tvirtybės *pagundas nugalėti* ir nuo Dievo niekad neatsitraukti. Taigi šis prašymas perspėja mus, kad visada būtume pasirengę vengti ir atmesti nupuolimo pavojų, kurį mums rengia pagundos bei gundytojai. Tarp šių yra vienas, turįs tūkstantį metų praktikos, kurs kiekvieną žmogų stengiasi suvilioti, jam laimės beieškant, ir pastūmėti į pražūtingus šunkelius. Tai Tamsybės Dvasia, vadinama šio pasaulio kunigaikščiu, turinčiu milijonus valdinių. Tas „juodasis kunigaikštis“ visur sukasi, kaip liūtas, „tykodamas ką praryti“ *(1 Pt 5, 8);* jis skverbiasi į politikos, visuomenės ir šeimų gyvenimą ir stengiasi visokeriopai jį gadinti. Jis įkalba motinoms vengti motinystės, net žudyti savo negimusius vaikus. Jis stumia pražūtin valstybes, kurstydamas jose anarchiją, bolševizmą, nuosavybės negerbimą. Jis mulkina tautas, skleisdamas jose bedievy-

bę, religijos neapkentimą, Bažnyčios persekiojimą. Šių dienų pasaulis nebetiki velniu, tvirtina, kad jo nesą, ir per tai dar lengviau pasiduoda jo gundymams. Tatai ir nenuostabu, jog jis eina nūn per minių minias, „<...> rodydamas viso pasaulio karalystes bei jų didybę" ir siūlydamas: „visa tai aš tau atiduosiu, jei parpuolęs pagarbinsi mane" *(Mt 4, 9)*. Ir jo klauso seni, klauso ir jauni. Pastariesiems jis turi atskirą šūkį: „Jaunimas turi meilumo paragauti, niekuomet savęs nevaržyti, jokios tvarkos ir disciplinos nesilaikyti". Ir tuo nemaža moksleivijos ir studentijos patraukia į nuodėmes, juoba kad maža kas teturi drąsos jaunimui tyrą krikščionišką tiesą priminti.

Taigi gundomi budėkime, nusižeminkime, išpažinkime Dievui savo silpnybę ir kreipkimės į Kristų. Jis yra davęs mums pavyzdį parodydamas, kaip reikia kovoti su gundytoju, jis suteiks mums ir pagalbos, kad kovoje su pagundomis nebūtume nugalėti. Neužmirškime taipgi šauktis Marijos ir mūsų Angelo Sargo.

Bet gelbėk mus nuo pikta

Daug yra pikto rūšių: neturtas, nelaimės, ligos, mirtis... Bet jų didžiausia — tai nuodėmė, nes per ją visos kitos blogybės žemėj yra atsiradę. Nuodėmė žmonijos nelaimei yra sukėlusi žmonių aistras ir ydas. Pasaulis, deja, to nemato ir nenori pripažinti, o ypač gimtosios nuodėmės. Mat jei Dievo nėra, tai nėra nei Dievo įsakymų, nei jų peržengimo. Taigi pastarasis Viešpaties maldos prašymas perspėja mus, kad saugotumės didžiausios piktybės — nuodėmės ir progų, vedančių į ją. Jis nedraudžia mums prašyti, kad Dievas išgelbėtų mus nuo bado, maro, ugnies, karo, visokių ligų ir mirties, bet drauge nurodo, kad visų baisiausia blogybė yra Dievo įžeidimas — nuodėmė. Ji dėl to yra visų baisiausia, nes atskiria mus nuo *visų didžiausios gėrybės — dangaus* ir ten viešpataujančio mieliausio *mūsų Tėvo*. Taigi prašydami išgelbėjimo nuo pikto, mes kartu siekiame *viso gero,* kuris yra ne kas kita, tik *vienas Dievas*. Tuo būdu paskutinis Viešpaties maldos prašymas jungiasi su pirmuoju jos šauksmu: *Tėve mūsų, kurs esi danguje.*

PABAIGA

Amen

Baigiasi Viešpaties malda hebrajišku žodžiu *Amen*. Jis reiškia: teesie taip, teišsipildo visa, ko mes esame iš Dievo prašę.

Pridurdami tą žodį *Amen* prie Viešpaties maldos, mes išpažįstame savo tikėjimą, jog gauti, ko prašomi, *patys negalime,* jog mūsų prašymų išpildymas priklauso ne nuo *mūsų nuopelnų*, bet nuo Davėjo viso gero, *mūsų Dangiškojo Tėvo.* Tuo būdu žodžio *Amen* prasmė yra beveik ta pati kaip anų žodžių, kuriais Bažnyčia savo maldas paprastai užbaigia: *per Kristų, mūsų Viešpatį.* Nes kaip ji šiuos žodžius tardama išpažįsta, jog visos gėrybės, kurių čia, žemėj, susilaukiame, yra gaunamos per Kristaus nuopelnus, taip ir mes baigdami Viešpaties maldą žodžiu *Amen* reiškiam, jog visa, ko toje maldoje esame prašę, tegalime gauti vien iš mūsų Dangiškojo Tėvo malonės. Tuo būdu *Amen* yra lygus prašymui: *Tėve, duok visa, ko čia Tavo pamokyti prašėme.*

ANGELO PASVEIKINIMAS

(*„Sveika, Marija“*)

Sveika, Marija, malonės pilnoji! Viešpats su Tavimi. Tu pagirta tarp moterų ir pagirtas Tavo įsčios Vaisius — Jėzus. Šventoji Marija, Dievo Motina, melsk už mus nusidėjėlius dabar ir mūsų mirties valandą. Amen.

Po Tėvo dangiškojo kreipiamės į Dievo Sūnaus Motiną Mariją. Pasiekusi tos aukštos garbės, Ji yra galingiausia ir mieliausia mūsų užtarėja pas Dievą. Jos maloniausias Sūnus Jėzus Kristus yra nusistatęs per Ją dalinti žmonėms savo malones. Tuo būdu nuo Jos priklauso ir pats mūsų išganymas.

Atsižvelgdama į tai, Katalikų Bažnyčia yra sustačiusi gražiausią maldą į Mariją ir ragina savo vaikus kalbėti ją tuojau po „Tėve mūsų“. Toji malda vadinasi „Angelo pasveikinimas“, nes ji prasideda žodžiais, kuriuos angelas yra taręs Marijai pranešdamas, jog Dievas ją išrinko, idant Dievo Sūnus, priėmęs Jos kūne žmogystę, iš Jos gimtų. Po tų angelo žodžių eina toliau toje maldoje Elž-

bietos sveikinimas, Marijai pas ją apsilankius. Baigiasi ši malda keliais Bažnyčios pridėtais žodžiais.

Žinodami tai, turime kalbėti tą maldą kuo maldingiausiai, stengdamiesi giliau suprasti jos kiekvieną žodį.

ANGELO ŽODŽIAI

Sveika

To žodžio prasmė yra dvejopa: jis vartojamas ir artimybei, ir pagarbai reikšti. Nepažįstamiems ir tolimiems mes niekuomet nesakome: sveikas, sveika. Taigi tardami Marijai *Sveika,* mes tuo išreiškiame savo džiaugsmą, kad Ji, turėdama žmogišką prigimtį, kaip ir mes, yra mums ne svetima, bet *artimiausia,* nes yra mūsų visų dvasiškoji Motina. Kaip Jos vaikai, mes ir galime tarti Jai su meile: *Sveika.*

Drauge tuo žodžiu mes reiškiame ir savo pagarbą Marijai, išpažindami Ją esant švenčiausią ir galingiausią iš visų sutvėrimų, o taipgi ir savo linkėjimą Jai, nes žodis *sveika* reiškia tą pat, ką ir: linksminkis, būk laiminga, turėk laimę, kuriai jokia sutvėrimų laimė negali prilygti.

Marija

Tą žodį yra pridėjusi Bažnyčia, nes angelas garbingiausio Marijos vardo nebuvo ištaręs. Daryti tai jam nebuvo nė reikalo, nes jis stovėjo Marijos akivaizdoje. Mums tą vardą reikia tarti dėl to, kad geriau atsimintume, į ką kreipiamės, ir išmoktume labiau gerbti Marijos kilnumą, nes žodis *Marija* hebrajiškai reiškia *Valdovė, Šviesėja.* Ir iš tikrųjų Ji yra galingiausia Valdovė, nes Dievas padarė ją dangaus ir žemės Karaliene; Ji yra ir tikriausia Šviesėja, nes yra davusi mums Išganytoją, teisybės saulę ir pasaulio šviesą.

Kaip tas Marijos vardas yra brangintinas, parodė mums Bažnyčia, įsteigdama jo pagarbai atskirą Marijos Vardo šventę (rugsėjo 12 d.). Imdami iš čia pavyzdį, gerbkime ir mes tą Marijos vardą, šaukimės jo savo varguose ir pagundose, o ypač mirties valandą, nes tas Marijos vardas, šv. Bernardo pasakymu, „yra gyvybės ženklas, džiaugsmo ir malonių šaltinis".

Malonės pilnoji

Daug malonių Dievas buvo davęs Abraomui, Mozei, šv. Jonui Krikštytojui ir kitiems šventiems žmonėms, bet kiek Marija, kaip Dievo Motina, yra aukštesnė už visus juos, tiek ir Marijos malonė buvo pilnesnė negu jų. Kad tai geriau suprastume, atsiminkime, ką Dievo malonė žmogui padaro? Pirmiausia ji naikina nuodėmes, teršiančias, lyg kokios dėmės, mūsų sielos skaistumą. Antra, ji puošia mūsų sielą dorybėmis ir ypatingomis dvasiškomis dovanomis. Trečia, ji suteikia pagalbos, kad galėtume atlikti gerus darbus ir jais įsigyti nuopelnų pas Dievą.

Marija buvo malonės pilnoji pirmuoju atžvilgiu, nes Jos nebuvo sutepusi ne tik mirtinoji nei kasdienė nuodėmė, bet nebuvo jos palietusi net ir gimtoji nuodėmė. Marija buvo malonės pilnoji ir antruoju atžvilgiu, nes turėjo visas dorybes ir visas Šv. Dvasios dovanas aukščiausiu laipsniu. Galop Ji buvo malonės pilnoji ir trečiuoju atžvilgiu, nes yra padariusi tokį malonų Dievui darbą, eidama Dievo motinystės pareigas ir įgijusi per tai tiek nuopelnų, jog tapo verta kūnu ir siela būti iškelta aukščiau negu angelai.

Tačiau ji yra *malonės pilnoji* ne vien sau, bet ir mums. Kas tat kokių Dievo malonių yra reikalingas, tesikreipia į Mariją ir neapsivils.

Viešpats su Tavimi

Žodis *Viešpats* reiškia čia Dievą, Trejybėje vieną. Paprastai Dievas yra su tuo, kas gyvena su Dievu ir Dievuje. Marija nuo pat savo atsiradimo pasauly yra gyvenusi nuolat glaudžiai susijungusi su Dievu, tatai ir Švenčiausioji Trejybė laikė ją ypatingoj savo globoj. Buvo *su Tavim,* o Marija, *Dievas Tėvas,* kuris ir išrinko Tave Savo *Sūnui* už Motiną. Buvo *su Tavim Dievas Sūnus,* kuris ir išlaikė Tavo šventą mergystę. Buvo su *Tavim ir Šventoji Dvasia,* kuri pripildė Tavo kūną ir sielą nepaprastu šventumu.

Dar to negana — Dievo Sūnus, priėmęs iš Tavęs žmogystę, žaidė ant Tavo kelių, leido Tau save glamonėti, bučiuoti, gyveno prie Tavęs 30 metų, buvo Tau paklusnus, kalbėjosi su Tavimi, guodė Tave nuliūdime; Tavo prašomas padarė pirmutinį stebuklą Galilėjos Kanoj ir mirdamas Tavęs neužmiršo, pavesdamas Tave mieliausiojo mokinio globai. Jis ir iš numirusių atsikėlęs Tave pirmutinę aplankė ir vėliau Tave su kūnu ir siela danguje prie sa-

vęs patalpino. Visa tai trumpai suglausdamas angelas ir tarė Tau: *Viešpats su Tavimi.* Bus ir *su mumis Viešpats,* jei tik savo gyvenime stengsimės panėšėti į Mariją, jei persiimsime Jos dvasia ir rūpinsimės įgyti Jos ypatingai brangintų dorybių — maldingumo, skaistumo, nuolankumo, kuklumo, nepaisymo pasaulio kerų, jo iškreiptų nuomonių, kvailų madų ir kitokių tuštybių.

ELŽBIETOS ŽODŽIAI

Tu pagirta tarp moterų

Marijai aplankius Elžbietą, ši Dievo įkvėpta tarė kreipdamasi į savo brangiausiąją viešnią: *Tu pagirta tarp moterų.* Kai giria ką pasaulis, tuo nelabai galima patikėti, nes jo pagyrimai dažnai būna neteisingi ir kvaili. Vienatinis teisingas pagyrimas — tai Dievo. Ką Dievas pagiria, tas neabejotinai pagyrimo vertas. Tokio pagyrimo yra susilaukusi Marija pirma iš Dievo įkvėptos Elžbietos. Taigi Elžbietos žodžiai: *Tu pagirta tarp moterų* reiškia: Tu tik už visas moteris esi verčiausia pagyrimo, nes 1) jungdama savy nekaltą mergystę su vaisinga motinyste, Tu esi aukščiausias pasaulio stebuklas; 2) pagimdydama Išganytoją, esi atnešusi žmonijai išganymą; 3) dalindama mums Dievo malones, esi didžiausia mūsų Geradarė; 4) būdama visų dorų krikščionių, dvasiškų Kristaus brolių Motina, Tu turi tiek vaikų, kiek jokia kita motina nėra turėjusi ir neturės. Atsižvelgdamas į visa tai, pasaulis ir reiškia Tau, o Marija, didžiausią pagyrimą kiek tiktai gali ir kiek išmano. Architektai stato Tavo garbei gražiausias bažnyčias, dailininkai aukoja Tau puikiausiuosius paveikslus ir stovylas, dainiai garbina Tave kilniausios poezijos kūriniais, kompozitoriai renka Tavo pagarbai dailiausias melodijas; šiaip jau katalikai gieda Tau šventas giesmes ir litanijas. Taigi Tu esi giriama ir garbinama ne vien Jeruzalėj ir Romoj, ne vien Lurde ir Čenstochovoje, bet ir mūsų Vilniuj Aušros Vartuose, ir mūsų kuklioje Šiluvoje, ir kiekvienoj menkiausioj parapijos bažnyčioj. Nėra katalikiškos tautos, kuri Tavęs negarbintų. Tą būsimąją Tavo garbę Dievas Tau iš anksto buvo apreiškęs, kaip tai matyti iš Tavo pačios žodžių: „Štai nuo dabar palaiminta mane vadins visos kartos“ *(Lk 1, 48).* Juose buvo tikra pranašystė, kuri ir pildosi po šiai dienai.

Ir pagirtas Tavo įsčios Vaisius

Tais žodžiais nurodoma, kad pažymėtoji Marijos garbė yra jai suteikta dėl turėjusiojo iš Jos gimti Sūnaus, pasaulio Išganytojo. Jis vienas yra pagyrimo verčiausias, nes jis vienas yra visokios gėrybės šaltinis ir davėjas.

Pavadintas Jis čia Marijos „įsčios vaisius", nes yra ėmęs sau žmogystę ne iš nieko, tik iš Marijos ir gimęs iš Jos, palikdamas neliestą Jos mergystę, nelyginant kaip vaisius užsimezga ir noksta nedarydamas žalos medžiui.

Jėzus

Kai Marija lankėsi pas Elžbietą, Jėzus dar nebuvo gimęs. Taigi Elžbieta ir nėra tarusi to saldžiausiojo vardo. Jis angelo pasveikiniman tapo pridėtas Bažnyčios.

Hebrajiškai žodis *Jėzus* reiškia *Išganytojas*. Tuo būdu jau pačiame Jėzaus varde buvo pažymėta būsimas Dievo Jam skirtas pašaukimas nešti žmonijai išganymą, būti jos Išganytoju. Dėl to Jėzaus vardas teisingai yra Bažnyčios laikomas *švenčiausiu;* Jam pagerbti Bažnyčia yra įsteigusi atskirą Jėzaus vardo šventę (sekmadienį tarp Naujųjų Metų ir Trijų Karalių). Per Mišias kiek kartų minimas Jėzaus Vardas, tiek kartų kunigas jo pagarbai palenkia galvą. Patartina ir šiaip jau katalikams pratintis panašiu būdu gerbti Jėzaus Vardą.

BAŽNYČIOS ŽODŽIAI

Šventoji Marija

Šventu vadiname daiktą, Dievui pašvęstą, arba žmogų, gera valia Dievui atsidavusį ir ištikimai Jam tarnaujantį. Ir vienur, ir antru atžvilgiu Marijai *šventosios* vardas visai pritinka, nes Ji savo didžiausia garbe laikė būti *Dievo tarnaite.*

Dievo Motina

Šis Marijos pavadinimas yra atsiradęs V amžiuje, greičiausiai 431 metais, per visuotinį vyskupų Susirinkimą Efezo mieste. Mat tuomet klaidatikis Nestoras buvo ėmęs skelbti klaidingą mokslą, kad Marija esanti pagimdžiusi *Kristų žmogų, o ne* Dievą ir todėl, girdi, Ją galima vadinti *Kristaus Motina,* bet nieku būdu *Dievo Motina.* Vys-

kupų susirinkimas, kuriame dalyvavo ir Šv. Tėvo atstovai, tą mokslą pasmerkė paskelbdamas Marijos pavadinimą *Dievo Motina* esant teisėtą ir teisingą, nes iš Jos gimusis Sūnus Jėzus yra tikras Dievas, tapęs žmogumi. Išgirdę apie tai Efezo gyventojai neapsakomai nudžiugę, bučiavo vyskupų rankas ir vakare iš to džiaugsmo dailiai apšvietė savo namus. Džiaukimės su efeziečiais ir mes ir tą brangų *Dievo Motinos* vardą kartokime su didžiausia pagarba.

Melsk

Išreiškę Marijai aukščiausią pagyrimą, pavadindami ją Dievo Motina, mes primename, jog Jai esant tokiai artimai Dievui yra lengva padėti mums: tam užteka Jai vieno tik pažvelgimo, vieno žodelio, vienos paprasčiausios maldelės. Kodėl? Gi todėl, kad mieliausios motinos prašymas geriausiam ir visagaliam Sūnui yra lygus paliepimui. Dėl to Bažnyčios mokytojai, nušviesdami Marijos santykius su Jos Dieviškuoju Sūnumi, teisingai vadindavo Marijos užtarimą *maldaujamąja visagalybe.* Todėl žodis *melsk* reiškia čia tą pat, ką: *Teikis tik paprašyti Dievą — ir viskas per Tavo užtarimą bus duota.*

Už mus

Žodis *už mus* turi čia platesnę reikšmę: prašydami Mariją melstis *už mus,* mes maldaujame Jos užtarimo ne vien sau ir savo artimiesiems, bet ir visiems žmonėms, ypač krikščionims, nes visi yra Marijos pagalbos reikalingi ir visi Jai yra lygiai brangūs kaip Jos Sūnaus dvasiški broliai.

Nusidėjėlius

Kaip elgeta, norėdamas daugiau suminkštinti žmonių širdį, rodo savo didžiausias žaizdas bei kūno negales, taip ir mes rodome Marijai didžiausią mūsų dvasios žaizdą — nuodėmę, padariusią mus pasigailėtinais nusidėjėliais. Nusidėjėliai, galima sakyti, užvis traukia Marijos širdį, kaip yra traukę ir Jėzaus gailestingumą. Jis tai aiškiai yra pareiškęs fariziejams tardamas: „Žmogaus Sūnus <...> atėjo <...> savo gyvybės atiduoti kaip išpirkos už daugelį" *(Mt 20, 28).* Fariziejai už tai Jį vadino net „nusidėjėlių draugu". Taigi prisipažindami Marijai esą *nusidėjėliai,* mes greičiausiai sugraudinsime Jos širdį. Jei Ji teisingai vadinama *Gailestingumo Karalienė,* tai mes, nusidėjė-

liai, esame pirmi ir artimiausi Jos valdiniai. Todėl mes visados galime drąsiai kartoti Marijos giesmės žodžius:

Nieks neprapuolė, kas Tavęsp puolė
Nors nusidėjo, rado Selpėją.
Ir mes verksmingi ir nelaimingi.
Tavęs nūn šaukiamės.

Dabar

Mūsų gyvenimas po teisybei tėra vienas, nuolat tolyn slenkąs akimirksnis. Kas buvo vakar, tai jau nebe mūsų, kas bus rytoj — taip pat dar ne mūsų. Mūsų tėra tik tai, kas yra *dabar,* šio vieno akimirksnio bėgyje. Tuo būdu žodis *dabar* primena mums mūsų gyvenimo trumpumą ir netikrumą ir drauge mūsų svarbią pareigą sunaudoti kiekvieną dieną, kiekvieną valandą Dievo garbei ir savo išganymui.

Ir mūsų mirties valandą

Mirties valanda yra sunkiausia ir pavojingiausia; taigi žmogus čia yra reikalingas ypatingos Marijos pagalbos, nes tai valandai atėjus kelia nerimą mums mūsų nuodėmių pilna praeitis, slegia dabarties skausmai ir kentėjimai, baugina nežinoma ateitis, kamuoja gundytojo kuždesiai. Žmogui svarbu tą valandą nenusiminti, nugalėti visas pagundas, išlaikyti šventą tikėjimą ir glaudų susijungimą su Dievu. Marija toj pastarojoj mūsų kovoj gali mums daug padėti, sustiprinti mus, paguosti, sužadinti mumyse tikrą gailestį už nuodėmes, tobulą atsidavimą Dievo valiai ir išmelsti mums malonę taip numirti, kaip yra numiręs šv. Juozapas, Marijos globiamas ir guodžiamas.

(Žodžio *Amen* reikšmės išaiškinimą žiūrėk anksčiau.)

Rašant šį veikalėlį, naudotasi šiais rašiniais:

Kramd S. J. Vater unser.— Stim. d. Zeit.— 1926.— 11 Heft.
Dr. Waitz S. Modlitwa narodow.— Pro Christo.— 1926.— N. 11.
Doz. Ruhland G. Die Wirtschaftspolitik des Vater unser.— Berlin, E. Hofmann, 1895.
Cuvelhier M. S. J. Meditationes bravissimae Taurini.— 1910.
Ermoni V. Le Pater en images.— Paris, 1909.
Lagrange M. J. L'Evangile selon saint Luc.— Paris, Leloffre, 1921.
Gaume. Zasady i całość wiary katolickiej.— Kraków, 1870.— T. 3.

* * *

Religijos paslaptys, sakramentai, malda yra mūsų tikėjimo, drauge ir tikros Kristaus Bažnyčios pagrindai.

Bet šalia vienos tikros Kristaus Bažnyčios esama daug kitų netikrų. Iš kur jos atsirado? Gi iš žmonių siauraprotystės. Šios žalingumas nurodytas kitame straipsnyje.

ŠALIN SIAURAPROTYSTĖ!

Daug šiandien kalbama ir ginčijamasi apie tai, dėl ko pasauly tiek bloga ir kokios yra to šiandienio nelabumo priežastys. Šių surasta labai daug, nes jų skaičiun įtraukta kone viskas: ir kapitalizmas, ir militarizmas, ir autokratų despotizmas, ir politinės laisvės suvaržymas, ir asmens teisių susiaurinimas, ir minių tamsumas, ir kitkas.

Kai kada socialinės negerovės priežastimi laikomas net ir *tikėjimas,* ypač katalikiškas, kursai tuo tikslu ir piešiamas kuo juodžiausiai, kaip didžiausias kultūros priešas.

Suprantamas dalykas, pagal priežasčių *diagnozę* siūlomi ir vaistai tam socialiniam nelabumui pašalinti. Pašalinus tas priežastis, gyvenimas visame pasauly pasidarytų savaime tikrai laimingas.

Bet ar šis vienašališkas optimizmas yra protingas? Mes tuo labai abejojame, nes visos anksčiau nurodytos blogumo priežastys mums atrodo nei pačios vyriausios, nei visų svarbiausios. Jos tėra ne kas kita, tik paviršutiniai apsireiškimai vienos *pamatinės* vidaus priežasties, iš kurios, lyg iš neišsemiamo šaltinio, ir plaukia visoks nelabumas tiek mūsų visuomenės, tiek tautos, tiek politikos ir net tikybos gyvenime.

Kas gi tai per priežastis ir kur jos ieškoti?

Ji yra visur, nes ji glūdi *žmonių proto ir valios siaurume.* Tas dvejopas žmonių proto ir valios siaurumas ir yra didžiausias žmonijos priešas ir stipriausias krikščioniškos civilizacijos tramdytojas.

Ir iš tikrųjų — ko gi žmonija ieško savo istoriniame gyvenime? Ji ieško dviejų vyriausių dalykų: *tiesos ir labo,* bet, deja, negali jų rasti, nes nurodytas dvejopas proto ir valios siaurumas naikina kur kas didesnę žmonijos kultūros darbo dalį.

Mat pirmiausia žmonija neranda visiškos religinės ir filosofinės *tiesos,* nes žmonių proto siaurumas yra sukūręs

aibes netikrų tikėjimų, siaurų filosofijos sistemų ir net nuo pačios Kristaus Bažnyčios atskėlęs keletą didelių priešingų jai skeveldrų.

Neranda žmonija nė *visiško labo,* nes tas pat proto ir valios siaurumas visose imperijose, karalystėse, respublikose yra pridaręs aibes partijų, kuopų, grupių, savitarpy nesusiprantančių, neapsikenčiančių, šuniškai besiėdančių ir tuo neleidžiančių žmonijai žmoniškai gyventi.

Su *valios siaurumu* kovoja dar tikėjimas, auklėjimas, tautinės tradicijos, nors labai dažnai ši kova lieka be rezultatų.

Su *proto siaurumu* tinkama kova, kiek žinome, lig šiol dar visai nepradėta. Todėl ir nenuostabu, kad proto siaurumas tebeviešpatauja šiandien visame civilizuotame pasauly ir daro be galo daug žalos visur, kur tik pasirodo: tikėjime, filosofijoj, politikoj, moksle, visuomenės gyvenime ir tarptautiniuose santykiuose.

Žinant tai, kažin ar nebūtų metas pradėti didžiąją kovą su proto siaurumu, kviečiant jon visus geros valios ir plačių pažiūrų žmones? . .

Tuo tikslu aš ir dedu žemiau keletą kuklių pastabų.

Pirm visa ko visuomet reikia atminti, kad žmogaus proto *didumas* nėra identiškas *jo platumui,* nes *didis protas* ne visada esti *platus protas.* Anaiptol: net ir *labai didelis protas* gali būti labai *siauras protas.* Pavyzdžiu čia gali būti Darwinas, Flammarionas, Tolstojus, Leninas. Kad jie turėjo gan didelį protą, to nieks negali neigti. Bet tas jų proto didumas buvo juose sujungtas su keisčiausiu jų proto siaurumu. Dėl to siaurumo jie, pažinę *vieną* tik *tiesos dalelę,* visai jąja tenkinosi, ją vieną temylėjo, ją vieną teskelbė ir jos vienos pasigavę visa kita stengėsi jąja išaiškinti. Todėl Darwinui visa tiesa atrodė glūdinti vien evoliucijos transformizme, Flammarionui — vien astronomijoj, Tolstojui — jo savotiškai suprastoje Evangelijoje, Leninui — elementariausiame materializme.

Iš čia aiškėja, kad anie garsūs vyrai yra buvę ne tikri mintytojai, bet tik *pusmintytojai,* o kai kuriais savo protavimais net tiesiog *pusgalviai.*

Dėl ko?

Gi dėl to, kad tikri plačių pažiūrų mintytojai visai kitaip elgiasi. Jie tyrinėja ne vieną kokią tiesos dalelę, bet trokšta *viską suprasti ir išaiškinti;* tam tikslui jie *nė vieno fakto neištyrę neatmeta.* Tikri mintytojai ieško visiškos *visų svarbiausių mokslų sintezės,* kurią matematiškai galima išreikšti šia formule:

(1) X=R+F+S.

Čia R reiškia religijos problemas, F — filosofijos, S — mokslo, imto plačiausia to žodžio prasme, o X — visožvalga, paremta plačiausia religijos, filosofijos ir pozityvaus mokslo sinteze.

Tikri mintytojai tą visožvalgos (1) problemą ir stengiasi išspręsti visa jos apimtimi, rūpestingai ir karštai tyrinėdami R, F ir S vertybes, svarstydami esamus ir galimus tarp jų santykius ir ieškodami jų plačios visiškos sintezės. Taip yra darę senovėj Aristotelis, viduramžiais Tomas Akvinietis, naujaisiais laikais Hoene-Wrońskis ir Vl. Solovjovas.

Mintytojai siauromis pažiūromis naudojasi visai kitu metodu: užuot atskirai ištyrę R, F, S vertes ir paskui jas moksliškai susintetinę, jie yra linkę (1) problemos sprendimo darbą sau palengvinti panaikindami bei suvesdami į nulį jau tai visus tris (1) formulės narius, jau tai *du* iš jų, jau *vieną* kurį.

Suprantamas dalykas, (1) problemos išsprendimas darosi tuo būdu labai lengvas, ir filosofijos sistemų kūrimas virsta panašus į vaikų žaismą, nes jei R=0, F=0, S=0, iš (1) formulės gaunama

(2) X=0... (nihilizmas, skepticizmas, agnosticizmas...); jei F=0 ir S=0:

(3) X=R... (misticizmas, panteizmas, tradicionalizmas...); jei R=0 ir S=0:

(4) X=F... (nacionalizmas, idealizmas, kriticizmas...); jei R=0 ir F=0:

(5) X=S... (monizmas, materializmas, scientizmas...).

Visam tų vienašališkų sistemų beprotiškumui aikštėn išėjus, kitos kombinuotų sistemų rūšys, būtent jei S=0:

(6) X=R+F... (teosofija, spiritizmas, tolstojystė); jei F=0:

(7) X=R+S... (okultizmas, gnosticizmas, kabala...); jei R=0:

(8) X=F+S... (pozityvizmas, socializmas, komunizmas...).

Pastarosios sistemos (6), (7), (8) kad ir apima bent kiek platesnę tyrinėjimo sritį, tačiau rimtai mąstančio žmogaus patenkinti negali, nes pateikia jo protui tiesą, savotiškai iškraipytą, suplokštintą, sakyčiau, *dvimatę;* tuo tarpu visiška absoliuti tiesa, galima sakyti, yra trimatė: *mistiškai religinė, racionaliai filosofinė ir pozityviai mokslinė,* taigi turinti savy įspaustą dieviškos Trejybės žymę.

Todėl sukraipytų ir suplokštintų sistemų autoriai panėši į žmones, netekusius to ar kito kūno jutimo, t. y. į aklus, kurčius bei nebylius. Aklas gali gerai girdėti, bet nieko nemato; kurčias gali gerai matyti, bet nieko negirdi; nebylys gali gerai matyti ir girdėti, bet neįstengia ką nors pasakyti.

Visai taip pat būna ir su siaurapročiais mintytojais. Štai vienas jų yra didis gamtos tyrėjas, bet kadangi jis nėra pamatęs Dievo per teleskopą nei žmogaus sielos per mikroskopą, tatai jis abi tiedvi būtybes ir laiko „mitais", ir drąsiai iš visožvalgos (1) problemos braukia tikėjimą, rašydamas R=0.

Kitas, nepatenkintas siauručiu Büchnerio monizmu, siūlo savąjį „psichomonizmą", išvestą iš šių pastabų: „Imu rankon akmenį. Ką aš žinau apie jį? Jis yra sunkus — štai jutimas, jis yra šaltas — štai kitas jutimas; jis yra kietas — štai vėl jutimas; jis turi išvaizdą — štai jutimų kompleksas; jis juda ir krinta žemėn — štai kitas jutimų kompleksas. Todėl apie akmenį aš nieko kita nežinau, kaip tik savo jutimus". Iš čia ir gaunama išvada: „Apskritai teegzistuoja vien turtingas psichikos turinys" (Max Verworn) ir t. t.

Anglas G. A. Abbotas savo „Plokščiojoj šalyje" labai sąmoningai aprašo ginčus tarp „linijinių" ir „plokščiųjų" būtybių. Pirmosios, gyvuojančios vienamatėje erdvėje ir tegalinčios judėti tiktai pirmyn ir atgal tiesiąja linija, niekaip negalėjo suprasti kvadrato pasakojimų apie dvimatę erdvę. Kvadrato šneka apie tai, kad esą galima judėti ne tik pirmyn ir atgal, bet dar ir *dešinėn ir kairėn,* vargšams „linijiečiams" atrodė „kvaila svajonė" ir visai negalimas daiktas. Žinoma, kvadratas juokėsi iš tų abejonių. Bet savo ruožtu tas pats gudrusis kvadratas, kaip plokščia būtybė, tegyvuojanti vien dvimatėje erdvėje, niekaip negalėjo suprasti judėjimo *aukštyn ir žemyn,* net ypatybių kubo, turinčio tris matavimus, iki tapo varu pakeltas iš savo dvimatės erdvės ir tuo būdu įsitikino, kad kubas ir kiti kūnai tikrai egzistuoja trimatėje erdvėje.

Tie Abboto „linijiečiai" ir „plokštuoliai" man savaime prisimena, kiek kartų aš gaunu paskaityti šių laikų neva mokslinius bei filosofinius veikalus, parašytus autorių à la M. Verwornas, E. Haeckelis ir kt., nes dažniausiai randu juose tiek to „linijiškumo" bei „plokštumo", kad net rodos, jog jie esą nukritę žemėn iš kažkokio vienmačio ir dvimačio pasaulio ir atsinešę iš ten savo specialią „plokščiąją" bei „linijinę" logiką. Pavyzdžių nenurodau: skaity-

tojas pats, be abejo, ne sykį bus turėjęs rankose puikius veikalus tos „plokščios" bei „linijinės" literatūros, filosofijos, sociologijos ir kitko.

Bet ne vien *minties srityje* pasireiškia tas pragaištingas „plokštumas" ir „linijiškumas"; jį sutinkame ir visose kitose žmogaus veikimo srityse — dailėj, politikoj, partijų gyvenime ir kitur. Pvz., padarykime šiandienio kraštutinio kruvinos revoliucijos šalininko — bolševiko analizę. Ką mes jame rasime? Ogi galvoje tuštumą, širdyje neapykantą, kišenėj bombą ar agitatorišką šlamštpalaikį. Kaip matote, tai taip pat *sui generis* „plokštuolis" bei „linijietis".

Ne kiek aukštėliau stovi ir ramiosios evoliucijos šalininkai ir net Kristaus mokslo išpažinėjai. Kristus yra pasaulio mokytojas, bet ar pasaulis Jo klauso? Ar vykdo kaip reikiant Jo valią? Jis meldė savo Tėvą, kad *visi būtų viena (Jn 17, 21)*, bet kur šiandien toji krikščioniškoji vienybė? Jos vietoje tematome vien nesantaiką, nes *krikščionys protestantai* ir *krikščionys pravoslavai* vis dar nesiliauja kovoję su *krikščionimis katalikais,* nuo kurių yra atsiskyrę. Kokios gi to atsiskyrimo, nesantaikos ir kovos priežastys? Pirmutinė ir visų svarbiausia, be abejo, ne kita, kaip tik proto siaurumas vadų, kurie tas atskalas įvykdė, ir žmonių, jais pasekusių, o antroji, tolesnė,— tai ta, kad dabartiniai krikščionys maža besirūpina savo tikybinės siauraprotystės pašalinimu ir yra linkę po šiai dienai panėšėti į *anuos* Abboto „linijiečius" ir „plokštuolius".

Tiesa, yra žmonių, sakančių, kad taip toliau negali būti. Bet kaip *turi būti,* ką reikia daryti, kad vėl sugrįžtų visiška krikščionijos vienybė, apie tai nieko negirdime, išskyrus paprastą kasdieninį raginimą: „Skelbkime Kristaus mokslą ir karščiau kovokime su bedievyste" [1].

Kad tikėjimas yra didelė jėga, tuo nieks iš krikščionių neabejoja. Bet daugumas dažnai užmiršta, kad *tikėjimas nėra* viskas. Galima net daugiau pasakyti, kad tikėjimas nėra net pats didžiausias brangumynas, kaip tai aiškiai yra nurodęs šv. Paulius sakydamas: „Taigi dabar pasilieka tikėjimas, viltis, meilė,— šis trejetas, bet didžiausia jame yra meilė" *(1 Kor 13; 13)*. Paskutinįjį žodį, mums matos, reikia čia imti plačiausia prasme, ne tiktai kaip Dievo ir artimo meilę, bet ir kaip meilę tiesos, labo, doros ir tobulumo, nes nemylint tiesos, dorovės, labo vargiai bau galima mylėti Dievą ir artimą.

[1] Pvz., prieškarinis *marijavitizmas* kas gi buvo, jei ne tipiškiausias tikybinės siauraprotystės apsireiškimas?

Todėl, jei norime, kad žemėj būtų geriau, tikėjimui prikerkime meilę, ne siauručiukę, bet kuo plačiausią, apimančią viską: ir Dievą, ir žmones, ir tikėjimą, ir mokslą, ir Bažnyčią, ir tėvynę, ir praeitį, ir ateitį, žodžiu sakant, viską, išskyrus vien *nedorybę ir melą*. „Praplėskime mūsų širdis, praplėskime mūsų protus",— štai koks turi būti mūsų šūkis, nes vyriausias mūsų priešas, kaip anksčiau esame minėję, tai dvejopas siaurumas: minties srityje — *proto siaurumas* ir veikimo srity — *širdies ir valios siaurumas*.

Iš jųdviejų pirmąjį retai kas temato, todėl jis ir *tebeviešpatauja autokratiškai ir visame civilizuotame pasauly*. Ar mes ir toliau leisime jam viešpatauti per amžius? Ne, mes to leisti neturėtume. Ką gi reiktų daryti tai pragaištingai siauraprotystei pašalinti? Mes turėtume tuojau pradėti kovą su ja. Bet kaip?

Pirm visko, mūsų išmanymu, reikėtų rūpestingai ir atidžiai įsižiūrėti į kiekvieną tos siauraprotystės apsireiškimą: literatūroje, filosofijoje, teologijoje, kritikoje, moksle, politikoje, socialiniame ir tarptautiniame gyvenime ir t. t. Pastebėjus vieną ar kitą tos siauraprotystės apsireiškimą, reiktų tuojau be jokio pasigailėjimo pažymėti spaudoje kaip bjaurią jeibę, nevertą jokio pasigailėjimo, reiktų visur ir visuomet garsiai skelbti, kad siauraprotystė yra ne karalienė nei įstatymų leidėja, bet žlibakė uzurpatorė, kuriai minties ir tikybos rūme nėra vietos.

Norint, kad tas kryžiaus žygis prieš žmonių siauraprotystę geriau pavyktų, reiktų mums išsiversti labai kilnią prancūzų filosofo J. Serre's knygutę —„Au Large!" (I leid. Lione 1890 m., II — Avinjone 1926 m.). Jos visa antraštė pastarajame leidime yra išreikšta šiais žodžiais: „Au Large! Esquisse d'une methode de conciliation universelle et d'ntellectualité integrale. Nouvelle édition entièrement transformée, préface de Tancrède de Visan. Avignon, Aubanel, 1926, 179 p. in — 16". Autorius, puikus stilistas, su nepaprastu sąmojingumu ir gilumu piešia įvairius žmonių siauraprotystės apsireiškimus — literatūroj, moksle, filosofijoj ir t. t. Vargiai begalima rasti kitą tuo dalyku taip gražų veikalą.

Suprantamas dalykas, verčiant į lietuvių kalbą, reiktų jį bent kiek perdirbti ar bent pridurti tam tikrą priedą mūsų specialiai lietuviškai siauraprotystei apibūdinti. Medžiagos tam dalykui, mums matos, atsirastų daugiau negu reikia, nes kur kur, o jau pas mus tą siauraprotystę galima susitikti beveik visur. Ir juo ji didesnė, juo drąsiau

reiškiasi; mat dauguma siaurapročių mano, kad proto siaurumą galima pakeisti *burnos platumu.* Todėl didžiausieji mūsų siaurapročiai iš „plokštuolių" bei „linijiečių" veislės esti paprastai didžiausi plačiaburniai, kuriems perkalbėti neužtektų net ir šimto filosofų. Tokie siaurapročiai neklausys jokių mokslinių įrodymų, jie vis kalbės savo, nes maža mokslo teturėdami jie savo proto siaurumo visai nejaučia ir nemato, o per tai ir savo siauraprotystės nesigėdi. Jei jie turėtų plokščią nosį ar siaurą kaktą, be abejo, prieš kitus tuo nesigirtų, anaiptol — gėdytųsi viešai rodytis žmonėms bijodami, kad kas jų nepajuoktų. Su proto siaurumu tos bėdos nėra: daugumas jo visai nemato, todėl ir nepajuokia. Tatai ir nenuostabu, kad siaurapročių veislė pas mus stebėtinai greit daugėja. Na, ir tas jų daugėjimas tol nesiliaus, kol geros valios ir plačių pažiūrų vyrai nesusijungs ir nepradės švento kryžiaus žygio prieš tą pragaištingą siauraprotystę, kuri, kaip jau sakėme, ir yra pati svarbioji visų socialinių nelabumų priežastis ir pati didžioji krikščioniškosios civilizacijos slopintoja.

Galop, kalbant apie siauraprotystės žalas, reikia paminėti dar vieną anomaliją. Ji glūdi tame, kad didžiausi siaurapročiai prikaišioja siauraprotystę ne sau, bet... Katalikų Bažnyčiai, kaltindami ją per dideliu raidės laikymusi, dvasios nepaisymu, žmonių visožvalgos siaurinimu ir t. t. Ką į tai atsakyti?

Geriausią atsakymą čia jau seniai yra davęs anksčiau minėtasis prancūzų filosofas *J. Serre* savo puikiame straipsny „L'unité religieuse" (Irenikon, 1928 m., Nr. 1—2) ir savo dailiame veikale „La Religion de l'Esprit large" (Paris, 1903). Pastarojo 7-asis skirsnis (171—189 p.) visas yra paskirtas katalikybei. Ten įrodyta, kad katalikybė yra plačiausia ir tobuliausia religinės tiesos sintezė. Autorius neginčija, kad kitose religijose visai nebūtų tiesos kibirkštėlių. Jų ten esama, bet jos yra sumaišytos su didžiomis klaidomis. Viena katalikybė tėra laisva nuo klaidų ir priešingybių. Joje suspiesta visa, kas kitose religijose yra, tiesa, gražu, tik aukštesnio ir tobulesnio laipsnio. Dėl to katalikybę ir galima pavadinti *pilnutine, absoliučia religija,* nes ji apima *visas Dievo apreikštas tiesas.* Tuo ji prašoksta visas kitas religijas ir įgauna teisės vadintis *viena vienintele tikra religija.* Visas kitas religijas galima lengvai išvesti iš katalikybės, paneigiant joje didesnį ar mažesnį religinių tiesų skaičių. *Platesnės ir pilnesnės religijos už katalikybę nerasi visam pasauly.* Palygintos su katalikybe, visos kitos religijos atrodo lyg apdaužytos, apkapotos, su-

smulkėjusios skeveldros. Sveiko proto ir plačių pažiūrų žmogus niekuomet jų sau nesirinks. Jis kreipsis ten, kur spindi visa tiesos pilnybė, kur toji tiesa skelbiama visoms tautoms, kur Dievo Rūmas pastatytas ant tvirčiausios nesugriaunamos uolos. O tai ir yra katalikybė.

Kita vertus, katalikybės tikrumas ir absoliutumas aiškėja dar ir iš to, kad ji viena pasauly daugiausia turi priešų. Puola ją siauraprotiai mokslininkai, pasipūtėliai filosofai, visokie sektantai, apakėliai politikai, bedieviai publicistai ir kitokie priešai. Budizmas, judaizmas, mahometizmas ir net pati stabmeldystė dažniausiai paliekama ramybėj, vien tik katalikybė tebėra nuolat visokių puolimų objektu. Bet tai kaip tik ir patvirtina katalikybės vienatinumą, tikrumą ir absoliutumą. Žmogus siauraprotis gali to nepastebėti, bet plačių pažiūrų mintytojui tai aišku kaip dieną.

Kitiems nepatinka katalikybėje jos platus ritualas, pasireiškiąs įvairiomis apeigomis. Minėtasis J. Serre savo veikale „La religion de l'esprit large" pateikia vieno prancūzų laisvamanio šį pasityčiojimą iš mūsų kulto:

„Vieną sekmadienį,— sako šis laisvamanis,— man iš katedros išeinant, priėjo mano vienas draugų ir klausia:

— Na, ką tu, laisvamani, čia beveiki? Argi tu gali domėtis tuo, kas čia po gotiškais skliautais daroma?

Į tai atsakiau:

— O, mane daug kas čia domina. Aš randu čia be galo įdomių ir tipiškų dalykų. Mat aš matau čia *krikščionių* kunigus *chaldėjiškos* kilmės šventėms apsivilkus *persiškais* rūbais, laikant pamaldas *indiškomis* apeigomis, giedant *graikų* muzikos gaidomis *žydų* giesmes, išverstas *lotynų* kalba".

Šiuo, matyt, norėta pasišaipyti iš Katalikų Bažnyčios apeigų eklektiškumo. Bet iš tikrųjų šis priekaištas yra gražiausias katalikų kulto pagyrimas, nes nenorom parodyta, kad mūsų Bažnyčia visa, ką yra radusi gera įvairiose tautose, sumaniai asimiliavo panaudodama tai Dievo garbei ir tuo būdu suteikdama savo kultui tam tikro universalumo. Todėl mums, katalikams, ne tik dogmos, bet ir kulto atžvilgiu nereikia rausti; anaiptol, mes galime juo vien didžiuotis, radę jame ne vien gerbtino žilo senumo ir dailaus įvairumo, bet ir tikro katalikiško universalumo, padarančio jį tinkamą visoms tautoms ir parodančio drauge Katalikų Bažnyčios pažiūrų platumą.

* * *

Plačios Katalikų Bažnyčios pažiūros, pilnutinis jos mokslas daug kam nepatinka. Iš čia atsiranda priešų, protestuojančių prieš tą ar kitą Bažnyčios pagrindą. Atsakymą į kai kuriuos iš tų protestų skaitytojas ras kitame straipsnyje.

PRIE KO GI PIRMYN?

(Atsakymas reformatų kunigui J. Šepečiui)

Pateikta „Vienybės“ 1908 m. Nr. 26—27 Kalvino biografija ir įdėtoji „Draugijos“ 30 numeryje išleistos gerb. ref. kun. J. Šepečio knygutės „Jonas Kalvinas“ recenzija nepatiko jos autoriui. Nors jisai „dėl atžagareivių kritikos“ neketino ginčų kelti, tačiau man padarė išimtį, paskelbdamas „Lietuvos žiniose“ (Nr. 24—25) gana platų poleminą straipsnį, įvardintą daug reiškiančiais žodžiais: „Pas jus negrįšime“! Ar lietuviai reformatai įgaliojo kun. J. Šepetį taip rašyti ir ar jie visas jo pažiūras aprobuoja, aš nežinau. Man rūpi vien suprasti tikybinę mūsų reformatų dvasiškijos psichologiją ir jų pažiūras į katalikybę. Minėtasai kun. Šepečio straipsnis duoda tam užtektinai medžiagos. Todėl ir tariuos būsiant ne pro šalį davus jį arčiau mūsų skaitytojams pažinti. Padalinti jį galima į dvi dalis: pirmoje gerb. autorius daro man pačiam įvairių prikaišiojimų, antroje nurodo priežastis, dėl kurių reformatai „negrįšią“ pas mus, t. y. nesusijungsią su Katalikų Bažnyčia. Pažiūrėkime, kiek yra tiesos tuose priekaištuose ir ar reformatų nenorėjimo grįžti pas mus priežastys yra rimtos.

I

Žinodamas gerai, kaip reformatai nemėgsta katalikiškų raštų, aš savo minėtojo straipsnio pradžioje padėjau šiuos žodžius: „Tas žinias imame tyčia ne iš katalikų raštų apie Kalviną, bet iš paties kalvinų kunigo veikalėlio, idant lietuviai kalvinai negalėtų mums prikaišioti, kad mes netiesą apie Kalviną parašę“. Buvo tai parašyta ne dėl „baimės“ nei dėl „veidmainystės“, kurią man kun. Šepetys nesidrovi prikaišioti, bet vien dėl išvengimo paprasto kalvinų kaltinimo, neva katalikų laikraščiai netikras žinias paduoda. Tą tikslą aš visai esu pasiekęs, nes nors kun. Šepetys ir nėra patenkintas mano raštais, bet vis dėlto yra priverstas pripažinti, kad žinios apie Kalviną, pateiktos mano

straipsnyje ir recenzijoje, yra tikros, kaip paimtos iš jo paties knygelės. Jis tik prikiša man, kam aš parinkęs „žinias tiktai tokias, kurios tik Kalviną pažemina“, kam aš nutylėjęs „apie tat, kad Kalvinas buvo savo laiko didvyris“.

Ar koks istorinis asmuo yra tikrai didvyris ar ne, apie tai spręsti istorija palieka subjektyviems žmonių įsitikinimams. Pati ji tenkinasi vien kritišku ištyrimu faktų, iš kurių susideda to ar kito istorinio asmens gyvenimas. Kun. Šepetys surankiojo tuos faktus iš Kalvino gyvenimo ir sudėjo savo knygutėn. Mano pareiga, kaip publicisto, buvo, rašant apie Kalviną, tuos pačius *faktus,* nė vieno svarbesniojo neapleidžiant, iš kun. Šepečio veikalėlio pakartoti savo straipsniuose, ką aš ir padariau. Jei Kalvino paveikslas išėjo ne per puikus, tai jau čia ne mano kaltė, bet paties kun. Šepečio, kurs nemokėjo dailiau Kalvino gyvenimo nupiešti, arba tikriau sakant — kaltė paties Kalvino, kad beveik visas jo gyvenimas susideda iš faktų, kurie jam garbės nedaro. Todėl kas bešališkai palygins mano straipsnius su gerb. kun. Šepečio knygute, turės pripažinti, jog ir čia, ir ten pateiktas yra *visas* Kalvino gyvenimas. Remdamasis kun. Šepečio veikalėliu, aš papasakojau visa, kas skaitytojams apie Kalviną žinotina, būtent kada ir kur jis gimė, kokių tėvų buvo vaikas, kur mokėsi, su kuo draugavo, kokius svarbesnius parašė veikalus, kokius pamokslus sakė, kaip krikščionišką gyvenimą Ženevoje sutvarkė, kaip su priešais kovojo, kada ir ką buvo vedęs, kada ir kur mirė, kokia yra pačių reformatų nuomonė apie Kalviną ir jo mokslą... Na, ko gi daugiau bereikia. Jei yra koks skirtumas tarp mudviejų, tai ne tas, kad mano pateikti faktai būtų neteisingi ar iškreipti (nes jie žodis į žodį pacituoti iš kun. Šepečio knygelės su nurodymu net puslapių), bet tas, kad mudu iš tų pačių faktų darome nevienokias išvadas. Aš sakau, kad man, XX amžiaus žmogui, Kalvinas atrodo tiesiog siauraprotis viduramžių pamokslininkas ir kruvinas fanatikas, turįs ant savo sąžinės ne vieną nužudytąją žmogaus gyvybę, ir įrodau tai faktais iš Kalvino gyvenimo. Kun. Šepetys, neneigdamas tų faktų, tikrai ir teisingai pažeminančių Kalviną, nori ir pats tikėti, ir kitus įtikinti, esą Kalvinas vis dėlto buvęs „didvyris“. Ginčytis su tuo subjektyviu kun. Šepečio įsitikinimu aš, žinoma, neturiu reikalo. Yra juk žmonių, kurie ir Judą Iskarijotą vadina tikru „didvyriu“ (rusų bolševikai jam net paminklą yra pastatę), o į Kristų žiūri kaip į nepraktišką svajotoją ir net iš dalies kaip į apgaviką. Žinoma, tie žmonės nesiten-

kina tuo atžvilgiu vien dogmatiškais tvirtinimais: jie bando surasti įvairių įrodymų savo keistai pažiūrai patvirtinti. Todėl ir mes turime visišką teisę reikalauti iš kun. Šepečio įrodymų, kad Kalvinas tikrai buvęs didvyris. Kurgi jie yra ir ko verti?

Anot kun. Šepečio, Kalvinas dėl to esąs didvyris, kad jame buvę ne vien silpnybių ir dorybių. Kalvinas pasižymėjęs, girdi, nepaprastu gabumu, darbštumu, tvarkos mėgimu, nuoširdumu, svetingumu, atvirumu, mokėjimu žmones sukelti, krūvon surinkti ir t. t. Teesie ir taip, nors kun. Šepečio knygelėje tos gerosios Kalvino ypatybės ir nėra kaip reikiant pažymėtos. Teesie Kalvinas tas dorybes ir turėjęs. Kas gi iš to išeina? Argi tų dorybių užtenka tam, kad jis taptų *krikščioniškuoju didvyriu,* o ypač Bažnyčios reformatoriumi? Mums matos, jog toli gražu neužtenka, nes iš krikščioniško didvyrio turime teisės reikalauti dar vieno pamatinio savumo, be kurio visos kitos dorybės yra niekai, būtent *įvykdymo savo gyvenime Kristaus nurodytojo šventenybės idealo:* „Būkite tokie tobuli, kaip jūsų dangiškasis Tėvas yra tobulas" *(Mt 5, 48).* Tuo tarpu to visų svarbiausio savumo Kalvinas kaip tyčia ir neturi. Visas jo gyvenimas ir darbai, pasirodo, labai tolimi nuo Evangelijos idealo. Kristaus dvasios Kalvine beveik visai nesimato. Štai keletas įrodymų. Kristus uždraudė ne tik žmogžudystę, bet ir rūstybę *(Mt 5, 21, 22),* Kalvinas gi per penkerius metus savo popiežiavimo Ženevoje (1542—1546) pasmerkė mirti 58 žmones, vėliau sudegino Migelį Servetą, reikalavo, „kad 700 jaunikaičių būtų nubausti mirti". Kristus tarė: „Kas sako savo broliui: <...> „Beproti!", tas smerktinas į pragaro ugnį" *(Mt 5, 22),* Kalvinas gi ne tik kalboje, bet ir raštuose savo brolius krikščionius, tiktai drįsusius jo mokslui priešintis, vadindavo ne tik bepročiais, bet ir „laukiniais žvėrimis", „šnypščiančiomis gyvatėmis", „nelemtais šunimis" ir panašiais keiksmais. Kristus pasakė: „Greitai susitark su savo ieškovu" *(Mt 5, 25),* „mylėkite savo priešus" *(Mt 5, 44),* Kalvinas gi mokėjo savo priešų neapkęsti, geras buvo vien tik savo prieteliams ir sekėjams. Tokių ir panašių aiškių aiškiausių nusidėjimų Kristaus mokslui yra pilnas visas Kalvino gyvenimas. Ir todėl, mūsų nuomone, Kalvinas visai nenusipelnė krikščioniškojo didvyrio vardo, taip pat kaip to vardo nėra nusipelnę nei Henrikas VII, nei Ivanas IV Rūstusis, nei kiti panašūs istoriniai veikėjai, padarę žmonijai daugiau bloga negu gera. Tai yra ne mano subjektyvi pažiūra, bet tiesiog logiška išvada iš viso Kalvino gyvenimo.

Tą pat išvadą prieitų, be abejo, ir kiekvienas kitas neiškreiptos sąžinės ir sveiko proto žmogus, net visai nekrikščionis, pvz., koks inteligentas kinas bei japonas, jei tik panorėtų ištirti Evangeliją ir palyginti, ko Kristus iš savo sekėjų reikalauja, su tuo, kaip Kalvinas gyveno, rašė ir veikė.

Gerb. kun. Šepetys vis dėlto šiuo atžvilgiu su manim nesutinka. Jis stengiasi būtinai įrodyti, kad Kalvinas buvęs tikras didvyris, net *ir kaip krikščionis*. Labai gaila, kad tą įrodymą remia ne istoriniais Kalvino gyvenimo faktais, bet vien plikais Renano žodžiais: „Kalvinas turėjo tokį didelį pasisekimą ir tokią didelę įtaką žmonėms dėl to, kad jis buvo didžiausias savo laiko ir amžiaus krikščionis" (Sic!).

Ir pacitavęs tuos žodžius kun. Šepetys su džiaugsmu priduria: „O juk Renano žodžiais daugiau galime tikėti negu p. Jakšto".

Na, žinoma, lygintis su Renanu aš neturiu jokių pretenzijų. Renanas, kurs manė turįs teisę pažeminti Kristų, paneigdamas Jo dievystę, galėjo su tokia pat teise iškelti Kalviną į padanges ir apšaukti jį „didžiausiu savo laiko ir amžiaus krikščionimi". Griauti tą Renano posakį man nėra jokio reikalo. Sugriovė jį visiškai patsai kun. Šepetys, pridurdamas nuo savęs keliomis eilutėmis žemiau šią visai teisingą pastabą: „Žinoma, mes netvirtiname, kad Kalvinas buvo šventas <...>. Kalvinas priklausė žmonių draugijai, dėl to nieks žmogiškas ir jam nebuvo svetimas, nesvetimos jam buvo ir visos žmonijos nuodėmės ir silpnybės".

Vadinasi, viena vertus, išeina, kad Kalvinas buvęs neva „didžiausias savo laiko ir amžiaus krikščionis", o kita vertus,— tasai pats Kalvinas pasirodo kaip žmogus toli ne šventas, kuriam „nesvetimos visos žmonijos nuodėmės ir silpnybės". Bet jei taip, tai čia aiškių aiškiausia priešingybė. Tiesos abiejose pusėse negali būti. Jei Kalvinas ne šventas žmogus, tai jo negalima pripažinti ir „didžiausiu savo laiko krikščionimi". Todėl aš čia labiau tikiu kun. Šepečiu negu Renanu, nors ir nesuprantu, kaip gerb. mano kritikas tą tokią aiškią priešingybę sugeba savyje sutaikinti.

Galop kun. Šepečiui nepatinka mano pasakymas, kad Kalvinas „sukūrė ne bažnyčią, bet sektą". Protestuodamas prieš tai, kun. Šepetys prikiša man, kad aš nežinąs gerai, kas yra sekta. „Jei reformatų bažnyčia yra sekta,— rašo jis,— tai kokios gi bažnyčios sekta ji yra? Juk ne Katalikų

Bažnyčios, nes katalikų lig šiol buvo tiktai dvi sektos — senų katalikų ir marijavitų."

Pasakymas per drąsus ir visai ne taip neabejotinas, kaip gal gerb. kun. Šepečiui kad matos. Sektos Katalikų Bažnyčioje pradėjo atsiradinėti toli ne XIX ir XX amžiais, ir mums net nuostabu, kad gerb. kun. Šepetys jų tik dvi težino, būtent senkatalikių ir marijavitų. Kad tos dvi ramiausios Katalikų Bažnyčios atskalos yra sektos, dėl to su kun. Šepečiu visai sutinkame. Tik labai abejojame, ar patys senkatalikiai ir marijavitai sutiks priimti tą vardą, nes jie taip pat kaip ir kalvinai savo tikybines kuopas vadina „bažnyčiomis". Ir mums būtų labai smalsu išgirsti iš mūsų kritiko paaiškinimą, dėl ko Döllingeris ir Kowalskis yra sektų įsteigėjai, o Kalvinas ne. Mes bent jokio esencialinio skirtumo tarp tų trijų istorinių veikėjų nematome. Juk visi jie lygiai protestavo prieš Bažnyčios valdžią, visi lygiai reikalavo reformų ir visi tą reformos darbą pabaigė atsitraukimu nuo bažnytinės vienybės centro — Romos popiežiaus, sukurdami kiekvienas sau po atskirą sekėjų kuopelę. Jei yra koks tarp jų skirtumas, tai vien tik *kiekybinis*. Kalvinas daugiau žmonių savęsp yra patraukęs, daugiau dogmų atmetęs, daugiau permainų pamaldose įvedęs negu Döllingeris su Kowalskiu. Taigi jei kun. Šepečiui patinka savo kalvinų kuopą vadinti „bažnyčia", gali jis sveikas tai daryti, bet tas jo žodis „bažnyčia" šiuo atveju turės visai tokią pat prasmę kaip ir posaky: „senkatalikių bei marijavitų bažnyčia".

II

Katalikų Bažnyčia remiasi Kristaus žodžiais: „oikodoméso ten ekklesian mov" *(Mt 16, 18)* —„pastatysiu savo Bažnyčią". Tie žodžiai parodo aiškiai, jog Bažnyčios steigimo teisę Kristus pasiliko *sau vienam,* niekam kitam jos nepavesdamas, ir jog jo įsteigtoji Bažnyčia būsianti tik *viena,* o ne daug, *tēn ekklesian,* o ne *tàs ekklesias.* Taigi *Bažnyčios* ir *vienybės* sąvokos yra viena nuo kitos neatskirtinos. Tą tiesą aiškiai patvirtina Kristaus žodžiai: „Šventasis Tėve, išlaikyk ištikimus savo vardui visus, kuriuos esi man pavedęs, kad jie būtų viena kaip ir mes" *(Jn 17, 11).* Tą pačią mintį Kristus toliau primygdamas dar po kelissyk pakartojo *(Jn 17, 21, 22, 23)* ir galop patvirtino savo pranašyste: „Ir bus viena kaimenė, vienas ganytojas" *(Jn 10, 16).*

Į tą taip aiškią Kristaus valią ir pranašystę nė kiek neatsižvelgdami protestantizmo vadai XVI amžiuje ėmė steigti savas „bažnyčias“. Lutheris įsteigė savo, Kalvinas savo, Henrikas VIII savo ir t. t. Šalia pirmykštės vienos ir senos Kristaus Bažnyčios atsirado didelė daugybė naujų mažų bažnytėlių. O nors jos visos rėmėsi bendru protestu prieš Romą, bendru atmetimu senos bažnytinės hierarchijos ir sakramentų, vienu bendru laisvu Šventraščio aiškinimu, bendra dogma apie išganymo sąlygas, tačiau vienybės tarp jų nebuvo, jos nėra ir po šiai dienai. Lutherio sekėjai gyvuoja sau, Kalvino sau, anglikonai sau ir t. t. Visų protestantiškosios bažnyčios sektų ir sektelių susijungimo idėja nėra tarp protestantų populiari. Siek tiek didesnio populiarumo ji pradeda įgyti tik šiandien. Bet protestantų susijungimui reiktų naujo didelio reformatoriaus ir naujos didžios reformos. Tačiau visai nesimato, kad mūsų broliai protestantai to trokštų, lauktų ir Dievą melstų. Jie tenkinasi istoriniu protestantizmo susiskaidymu. Kristaus nurodytuoju idealu — vienos kaimenės ir vieno ganytojo — jie, matyt, yra paliovę tikėję.

Tatai nėra ko stebėtis, jog susijungimo su Katalikų Bažnyčia idėja tarp protestantų yra dar nepopuliaresnė. Suprasti tai galima kad ir iš kun. Šepečio šauksmo: „Pas jus negrįšime“.

Tiesą pasakius, mes to ūmaus reformatų grįžimo Katalikų Bažnyčion ir nesitikėjome. Mums buvo tik smalsu sužinoti, dėl kokių priežasčių mūsų broliai reformatai dabar nenori pas mus sugrįžti. Tą mūsų smalsumą pasiryžo patenkinti gerb. kun. Šepetys, duodamas mums suprasti, kad iš to susijungimo katalikams nebūtų jokios naudos. „Juk mes,— rašo jis,— jau Mišių nebeužpirksime, kryželių, rožančių ir škaplierių nebenešiosime ir nepirksime, vandens iš Lurdo į Vilnių negabensime, šventų vietų nelankysime, procesijose nedalyvausime, popiežiui nė skatiko neduosime, stebuklais netikėsime, nėgavėsime etc. Nuo to viso atpratome.“

Kad mūsų broliai reformatai nuo to viso yra atpratę, tai gal ir tiesa. Bet visai netiesa, jei gerb. mano *kritikas* Mišių užpirkinėjimą, kryželių, rožančių ir škaplierių nešiojimą, vandens iš Lurdo gabenimą, šventų vietų lankymą, popiežiui petrapinigio davinėjimą, procesijose dalyvavimą laiko *būtinomis kiekvieno kataliko pareigomis*. Mums net tiesiog nuostabu, jog kun. Šepetys, būdamas teologas, nežino, kad pas mus yra gan daug žmonių, kurie nėmaž nepaliauja buvę katalikai, nors daugelio ar net

ir visų tų dalykų nevykdo. Tiesa, stebuklais katalikai tiki, bet ir tuo atžvilgiu tarp katalikų ir reformatų nėra jau taip didelio skirtumo. Jei reformatai dar nevirto racionalistais, tai, be abejo, jie drauge su katalikais tiki visų didžiausiu krikščionijos stebuklu — *Kristaus iš numirusių atsikėlimu,* taipogi ir kitais Evangelijose užrašytais Viešpaties stebuklais. O tikėti stebuklais, kurie yra šventųjų gyvenimuose ar kitose dvasiškose knygose, Bažnyčia nieko neverčia: kas nori — tiki, kas nenori — gali ir netikėti. Tatai pasilieka viena dar gavėnia, kuri mus skiria. Bet jei mūsų broliai reformatai panorėtų susijungti su Katalikų Bažnyčia, Šv. Tėvas, atsižvelgdamas į tą jųjų gavėnios neapkentimą, be abejo, sutiktų sumažinti jiems pasninko dienų skaičių bei pakeisti jį kitais gerais darbais.

Taigi svarbių ir tikrų priežasčių, kurios kliudytų susijungimą tarp katalikų ir reformatų, mūsų kritikas nenurodė.

Be to, jis, klausdamas, kokia iš to susijungimo bus nauda mums, katalikams, užmiršo pasiklausti, kokią čia naudą turėtų sau patys reformatai. Dėl turėjimo — Katalikų Bažnyčia gali iš to susijungimo ir jokios naudos neturėti, taip pat kaip jokios naudos neturi Dievas iš žmonių garbės. Bet kaip Dievo garbinimas yra mums būtinai reikalingas ir naudingas, taip pat ne mažiau yra būtinai reikalingas ir naudingas krikščionių susijungimas. Anksčiau pacituoti Kristaus žodžiai: „kad jie būtų viena kaip ir mes“, „tobulai taptume viena“, kuriais yra išreikšta *aiški Kristaus valia,* geriausiai tai patvirtina. Jei tatai Kristaus valią būtinai reikia įvykdyti, tai ir krikščionių susijungimas yra būtinai reikalingas. Įvykdę tą Kristaus valią, mes galime tikėtis gausesnių Dievo malonių — tai ir bus mūsų tikroji dvasiška nauda. Taigi apie grįžimą atgal Katalikų Bažnyčion per tam tikrą savo ikšiolinio tikėjimo reformą mūsų broliams reformatams būtinai reikėtų pagalvoti.

Kad nauja reformacija yra dabar reikalinga, tai pripažįsta ir patsai kun. Šepetys. Jis tiktai priduria, kad toji reformacija turėtų eiti *į priekį, pirmyn, o ne atgal.* Aš dėl to visai sutinku su gerb. mano kritiku. Eiti atgal istorijoje yra netgi ir negalima. Būtinai reikia eiti pirmyn. Bet, kita vertus, reikia irgi neužmiršti, kad ir *ėjimų pirmyn visokių esama.* Eiti pirmyn į geresnį, tobulesnį, krikščioniškesnį gyvenimą, be abejo, yra geras daiktas. Bet *ėjimu pirmyn į fizinę ar dorišką mirtį* nieks juk negali pasidžiaugti. Taigi visa svarba tame, į ką einama? Pasakyti *pirmyn* labai

lengva, bet to negana: reikia dar nurodyti tikslą, į kurį ketinama eiti ir kitus vesti. Tad aš labai norėčiau žinoti, į ką gi gerb. kritikas ragina mus žengti pirmyn ir kur ketina nuvesti: ar į Kristaus žadėtąją dangaus karalystę, ar į socializmo skelbiamąjį „žemės rojų"? Nes, tiesą pasakius, kun. Šepečio straipsnyje visa tai išdėstyta gana neaiškiai.

Dėl sakymo — jisai, viena vertus, gan kategoriškai sako: „mes stengsimės visą Kristaus mokslą įvykdyti gyveniman", bet, kita vertus, tuoj skuba pridurti: „stebuklais netikėsime, negavėsime..."

Na, o tuo tarpu iš Evangelijos kiekvienas gerai žino, jog Kristus darė stebuklus, kad žmonės Jo dieviškąja pasiuntinybe tikėtų, o drauge savo pavyzdžiu ir į *pasninką* ragino.

Toliau Kristus liepia pirmi visko „ieškoti Dievo karalystės"; tuo tarpu, anot kun. Šepečio, išeina, kad Dievas davęs šitą žemę „žmonėms, idant sau padarytų rojų ir laimės vietą".

Pasiekti tą tikslą, anot mano kritiko, kliudanti „dabartinė tvarka, dabartinė valdymo sistema", kuri yra paremta „ant neteisybės ir nekrikščioniško pamato". Jai pašalinti reikalinga nauja reformacija. Ir ji jau užtekanti. „Su šitos naujos reformacijos išsiplėtojimu,— sako kun. Šepetys,— sulauksime geresnės ir teisingesnės tvarkos šiame pasaulyje. Tai ir bus ta Kristaus pažadėta „Dievo karalystė" ".

Kas gi ją įvykdys ir kokiu būdu — atsakymo nerandame. Duota tik suprasti, kad prie to darbo prisidėsiąs kun. Šepetys su savo sekėjais reformatais. Tuo būdu mūsų krašte ši būsiančioji reformacija įvyksianti per susijungimą mūsų „pirmeivių" reformatų su „pirmeiviais" katalikais. Kun. Šepetys drąsiai tai pranašauja ir vardan lietuvių reformatų duoda viešai šitokį pažadėjimą: „Mes eisime drauge ranka į ranką su tais katalikais, kuriuos jūs keikiate, su visais „Lietuvos ūkininko", „Lietuvos žinių", buv. „Skardo" ir „Žarijos" šalininkais, nes jie mūsų prieteliai ir broliai".

Vadinasi, kun. Šepetys žada vesti savo brolius reformatus ne Kristaus ir jo sekėjų katalikų, bet socializmo ir jo skelbėjų „skardininkų" bei „žarijininkų" link. Tiktai čia kyla klausimas, ar daug atsiras tarp lietuvių reformatų, norinčių eiti drauge su kun. Šepečiu pirmyn į socializmą, o ypač į tokį vaikišką ir nebrendusį, koks buvo skelbiamas senoj „Žarijoj" ir „Skarde". Mums matos, jog ir tarp mūsų brolių reformatų vis dėlto yra kur kas daugiau

tikinčių Kristumi negu Marxu, daugiau mylinčių aukštas Evangelijos tiesas negu žemas socialistų svajones. O jei taip yra, tai jie, be abejo, pamatys ir supras, jog kun. Šepetys ne per geras yra vadas, nes bėgdamas nuo „vilko" veda ant „meškos", šalindamasis nuo katalikybės artėja į socializmą.

Mūsų kritikas, palyginęs Katalikų Bažnyčią su tvirtove, sako, jog ir „stipriausia tvirtovė genda, jei per ilgą laiką jos netaisys". Tai tiesa. Bet vyriausias tos tvirtovės valdytojas ir gynėjas ją nuolat ir taiso. Štai nuo 1918 m. gegužės 19 d. Lotynų Bažnyčios kanonų teisės sutvarkytos į Benedikto XV „Corpus Juris Canonici"; dabar rūpinamasi panašų kodeksą sustatyti ir rytiečiams katalikams. O tuo tarpu mums būtų labai malonu sužinoti, kokia gi bažnytinė reformacija projektuojama mūsų brolių reformatų? Kas yra jos sumanytojas ir kokiu būdu ketinama ją vykdyti? Nes mes ik šiol nieko apie tai negirdime ir nejaučiame. Reformatų vadai vis dar tebekovoja su katalikybe senais surūdijusiais ginklais. Pastaroji kun. Šepečio polemika visai tai patvirtina. Nes ir ką gi joje naujo randame? Ničnieko. Vietoj mokslinio rimtumo, vietoj tiesos meilės randame čia vien senus nudilusius katalikų kunigijai prikaišiojimus. Kalbėdamas apie Katalikų Bažnyčios aukščiausius viršininkus, mūsų kritikas negali susilaikyti nepavadinęs jų „žmonėmis, kuriems *pecunia bene olet*"; pranašaudamas būsimą karalystę žemėje, jis nesidrovi net Kristaus žodžius apie „vieną kaimenę ir vieną ganytoją" iškreipti šitokiu vien jaunam kokiam cicilikučiui tepritinkančiu komentaru: „Bus viena kaimenė, nes nebebus piemenų, kurie avis tiktai kerpa, ir vilkų, kurie avis drasko, skirsto ir ėda".

Tais žodžiais mūsų kritikas duoda suprasti, kad vien tik katalikų dvasiškija yra anie piemenys, kurie avis kerpa, ir „vilkai", kurie avis drasko, skirsto ir ėda...

Ar katalikų kunigai yra „sudraskę ir suėdę" kokį reformatą, aš nežinau. Bet dėl avių kirpimo, tai katalikų kunigai, rodos, nė kiek ne didesni kirpikai už įvairius daktarus, advokatus, pirklius ir net už pačius reformatų kunigužius, kurie, kaip visiems žinoma, irgi ne mana iš dangaus maitinasi. O jiems to maisto juk reikia dar daugiau, nes turi ne tik patys pramisti, bet ir savo žmonas su vaikais išmaitinti. Taigi labai abejojame, ar reformatų parapijonims lengviau atsieina išlaikymas savojo kunigužio negu katalikams savojo. Todėl metas jau būtų avių kirpimo alegoriją palikti mūsų cicilikams, nes tokia polemika — ne polemika ir

tokie įrodymai — ne įrodymai. Gerbiamiems reformatams, kaip krikščionims, nuo panašių prikaišiojimų reiktų jau atprasti, nes jie, kaip visai nerimti, religijos tiesų išaiškinti nė kiek nepadeda.

Kristaus žadėtoji Dievo karalystė yra neapsakomos svarbos dalykas. Jai geriau suprasti reiktų įtempti visas žmogaus jėgas, o ne griebtis pigios polemikos. Dievo karalystėje nėra vietos neapykantai, nes ji yra tobulybės karalystė. Kaip tokia, ji ir remiasi ne tobulomis ir dėl to mirtingomis žmonijos kartomis (nes tuomet ji būtų vien *mirties karalystė*), bet absoliučiai tobulu asmeniu Jėzum Kristum, pergalėjusiu viską: ir neapykantą, ir nuodėmę, ir net pačią mirtį. Dėl to ji ir yra *amžinojo gyvenimo karalystė*. Tasai absoliučiai tobulas asmuo, Dievažmogis Kristus, kuriame gyvavo ir žmogystės, ir dievystės pilnybė, yra įsteigėjas tikrosios Krikščionybės, paremtos šiais trimis neatskiriamai vienas su kitu susijusiais pagrindais: 1) *absoliučiu faktu* — kuriuo buvo apreiškimas absoliučiai tobulo asmens, *kūniškai atsikėlusiojo* iš numirusių Dievažmogio Kristaus; 2) *absoliučiu pažadu* absoliučiai tobulos visuomenės arba Dievo karalystės, visiškai tinkančios tam absoliučiai tobulajam asmeniui, ir 3) *absoliučiu uždaviniu* — stengtis įvykdyti pasaulyje aną pažadą, tobulinant nuolat visą mūsų tiek asmens, tiek ir visuomenės buitį Kristaus dvasia.

Absoliutusis faktas jau įvyko, absoliutusis pažadas seniai yra duotas; bet absoliutusis uždavinys pasilieka lig šiol toli dar neišspręstas. Prisidėti prie jo išsprendimo esame pašaukti visi krikščionys: ir katalikai, ir reformatai, ir kiti kitokie.

Taigi ir eikime visi pirmyn — Kristaus, o ne socializmo link, visi absoliučios Evangelijos tiesos, o ne siauručiukės, partinės „Žarijos“ šviesos link. Grįžimas prie „Skardo“ ir „Žarijos“ būtų žengimas ne pirmyn, bet atgal, būtų pakeitimas krikščioniškojo šūkio: *propter Jesum* žemu, materialistišku riksmu: *propter esum.*

KURGI IŠGANYMAS?

La première des vérités chrétiennes
c'est l'amour de la vérité.
Pascal

Įdėtas „Draugijon“ [1] mano straipsnis „Prie ko gi pirmyn?“ nepasiliko be atbalsio. Gerb. reformatų kunigas J. Šepetys įdėjo „Lietuvos žiniose“ [2] gana ilgą atsakymą, įvardintą bauginančiais žodžiais: „Ne pas jus išganymas!“ To atsakymo tikslas — įrodyti, „kas faktiškai skiria katalikų ir reformatų bažnyčias“.

Kaip visiems gerai žinoma, faktiškai jos skiriasi savo dogmomis. Tatai norint faktiškai įrodyti, kad išganymas ne pas katalikus, kun. Šepečiui nuo dogmų ir reikėjo pradėti, sistemiškai išdėstant bent tas iš jų, kurios, reformacijos pagamintos, virto reformatų bažnyčioje „išganymo sąlygomis“. Taip bent, rodos, pritiktų logikos reikalavimais.

Deja, tos logikos kelio kun. Šepetys, matyt, vengia; jis sakosi nenorįs „kelti dogmatiškų ginčų, nes tai platesnei visuomenei visai neįdomu“. Kodėl neįdomu — paaiškinimų nerandame. O tai labai gaila, nes su šiuo tvirtinimu, mums matos, vargiai kas besutiks.

Nesutiks visų pirma tikintieji reformatai (o tokių dauguma), nes jiems, net ir anot paties kun. Šepečio, būtinai „reikia ieškoti tiesos tikėjimo dalykuose“, t. y. tokių ar kitokių religinių dogmų.

Nesutiks taip pat ir tikintieji katalikai (o tokių pas mus irgi dauguma), nes jie tikėjimo tiesas labai brangina, jas stengiasi pažinti ir visada yra pasiryžę savo dogmas ginti.

Taigi ramus ir rimtas savo tikybinio *credo* išaiškinimas iš kun. Šepečio šalies, be abejo, būtų buvęs *visai mūsų visuomenei labai įdomus*...

---

[1] Žr. Draugija.— T. 9.— P. 49—58.
[2] Žr. š. m. Lietuvos žinios.— Nr. 15, 17, 20 ir 22.

Deja, kun. Šepetys polemikoje su manim norėjo vengti dogmatikos. „Visus savo darodymus“, kad ne pas mus išganymas, jisai pasiryžo remti ne Biblija ir protu, bet statistika.

Toksai iš teologo šalies pakeitimas teologijos statistika klausimu, kurgi išganymas, gan keistai atrodo. Jei koks katalikas išdrįstų tikybinėj polemikoj pasirinkti tokį metodą, vargiai jis sulauktų mūsų brolių evangelikų pagyrimo. Bet kun. Šepetys, matyt, laikosi kitokios nuomonės. Jis ne tik tą metodą geru laiko, bet dar tiesiog mano radęs jame kažkokį naują poleminį ginklą. Štai jo paties žodžiai tuo klausimu: „Aš noriu mano gerb. oponentui parodyti, kad mano ginklai nauji — nes jie aštriai ir giliai pjauna ir daugiau sužeidžia negu seni“.

Kaip nesunku įspėti, tie „nauji ginklai“ yra atkreipti į Katalikų Bažnyčią; apsišarvavęs jais kun. Šepetys energingai rengėsi „pjauti ir žeisti“ mane, kaip tos Bažnyčios gynėją. Bet paskui bent kiek supratęs, jog „pjoviko ir žeidiko“ rolė kunigui nelabai pritinkanti, skuba jautresnius skaitytojus nuraminti paaiškinimu, kad jis visai neketinąs varyti savo tikėjimo propagandos, katalikų tikėjimą žemindamas; jam „rūpinti vien tiktai *tiesa*. Tai tiesai išaiškinti jisai „nesigailėjęs darbo“, nors ir buvęs užimtas rašymu „Naujo katekizmo“ [3]. Pažiūrėkime gi, kaip ta kun. Šepečio *tiesa* iš tikrųjų atrodo.

II

Kaip jau anksčiau esame minėję, straipsnio „Ne pas jus išganymas“ tikslas, anot paties kun. Šepečio žodžių, buvęs atsakyti man, „kas faktiškai skiria katalikų ir reformatų bažnyčias“. Kokia vertė to atsakymo, žemiau bus parodyta. Čiagi negaliu nepriminti gerb. mano kritikui, jog jis, nors dėl atsakymo ir atsako, bet visai ne į tą klausimą, kuris mano buvo pakeltas. Aš, rodos, gan aiškiai buvau paklausęs: *„prie ko gi pirmyn“* — prie Kristaus ar so-

[3] Prisipažįstu, man sunku suprasti, kam tas „Naujas katekizmas“ reikalingas. Jei, anot kun. Šepečio, kiekvienas reformatas privalo pats „ieškoti tikėjimo tiesų“ Bibliją skaitydamas ir pats jas Šv. Rašte gali atrasti, tai jis jas, Šv. Dvasiai padedant, ten ir atras. Tiesa, nebūdamas neklaidingas, jis gali ir suklysti. Bet taip pat gali suklysti ir kun. Šepetys, įbrukdamas savo katekizman tokias „tiesas“, kurios visai nėra tiesos. Taigi platindamas savo „katekizmą“, kun. Šepetys gali praplatinti vien savo asmeniškas pažiūras ir tuo būdu suvaržyti brolių reformatų evangeliškąją laisvę. Taigi patartume mūsų evangelikams verčiau skaityti patį Šv. Raštą, o ne kun. Šepečio katekizmą.

cialistinio materializmo? Tuo tarpu mano kritikas, diplomatiškai nutylėjęs apie tai, visą savo ilgoką straipsnį užpildė gvildenimu to, *kas mus faktiškai skiria.*

Tiesa, tai irgi svarbus klausimas, bet vis dėlto jis toli neidentiškas su manuoju. Taigi faktas pasilieka faktu, jog kun. Šepetys manąjį klausimą pakeitė kitu savuoju.

Bet toksai pakeitimas vieno klausimo kitu rimtame ginče neprivalo būti keičiamas; juo labiau nepritinka tai daryti tiems, kurie viešai sakosi, kad jiems „rūpi tiktai tiesa". Nes tokia polemika, kur užuot į iškeltą klausimą atsakoma suvis į kitą, panėši į keleivio pašnekesį su kurčia merga:

— Padėk Dieve, mergužėle!

— Runkelius kasu.

— Ar neprigirdi?..

— Nelabai ilgi.

Aišku, jog taip polemizuojant sunku tiesą prieiti. Senovės klasikai puikiai charakterizuodavo tokius ginčus terminu: *aerem verberare.* Mums labai gaila, kad ir kun. Šepetys su savo „naujais ginklais" užsimanė taipogi nekaltąjį „orą pakapoti". Na, bet tai jau jo dalykas. Gerbdami asmeninės laisvės principą, mes čion nesikišime. Grįžkime verčiau prie kun. Šepečio atsakymo, *koks jis yra,* ir pažiūrėkime, ko verta jo faktiškoji pusė.

III

Savo pažadėtąjį paaiškinimą, „kas faktiškai skiria katalikų ir reformatų bažnyčias", kun. Šepetys padalijo į dvi dalis: pirmoje jis svarsto klausimą, „dėl kokių priežasčių nenori reformatai grįžti Katalikų Bažnyčion", antroje — kokią naudą reformatai turėtų iš sugrįžimo Katalikų Bažnyčion.

Pirmam tų dviejų klausimų mūsų kritikas jau pirma buvo paskyręs ištisą straipsnį: „Pas jus negrįšime"[4]. Galėjo tat iš tikrųjų prie jo nebegrįžti. Jei dabar vėl prie jo grįžta, tai, matyt, dėl to, kad išrado kokių naujų „darodymų". Kas gi tai per „darodymai"? Štai jie: „Pirmiausia,— sako kun. Šepetys,— dėl to nenorime (grįžti), kad mums, reformatams, savo bažnyčia ir tikėjimas yra mieli... tikėjimą mainyti kaip sutaną negalima..."

Kas tiesa, tai tiesa. Žmogui yra įgimta mylėti ir branginti, kas yra savo. Ir jei čia ką galima kaltinti, tai, ži-

[4] Žr. Lietuvos žinios.— 1909.— Nr. 24—25.

noma, ne mūsų brolius evangelikus, pripratusius prie savo bažnyčios ir tikėjimo, bet vien tik patį reformatų bažnyčios įsteigėją, kursai, kataliku gimęs ir Katalikų Bažnyčios pinigais mokslus išėjęs, parodė didelį tai Bažnyčiai nedėkingumą ir dar didesnį savo įgimtojo tikėjimo nebranginimą, permainydamas jį kaip sutaną...

Antra priežastis, dėl kurios broliai reformatai nenori grįžti Katalikų Bažnyčion, tai jos begalinė netolerancija, pasireiškianti moksle, jog „visų kitų tikėjimų šalininkai paskirti pragaran". Taip, anot kun. Šepečio, mokinanti enciklika „Quanto conficiamur". O kita enciklika —„Humanum genus" ir bulė „In coena Domini" dalijanti visą žmoniją... į dvi dalis: viena (katalikai) priguli Dievui, „kita (visi kiti tikėjimai) — velniui". Aukštieji Katalikų Bažnyčios sargai, anot kun. Šepečio, vis dar tebegieda „Osaną laužams ir žudymams". Kad taip iš tikrųjų esama, mano kritikas randa įrodymų prof. Lepiciero veikale „De stabilitate et progressu dogmatis" ir kun. Cadene's straipsnyje „Ubi Petrus ibi Ecclesia", paskelbtame laikraštyje „Analecta Ecclesiastica" 1895 m. sausio mėn., o taip pat senoje inkvizicijoje ir naujausiame Ferrero nužudyme, kur irgi, žinoma, ne kas kitas kaltas, tik Katalikų Bažnyčia.

Lepiciero ir Cadene's vardai man nesvetimi. Nesu aš jų garbintojas. Bet vis dėlto, kad jie būtų tokių baisenybių prirašę, kaip tai kun. Šepetys tvirtina, negalėjau tuo tikėti. Todėl naudodamasis savo kelione į užsienius buvau pasiryžęs arčiau tą dalyką ištirti. Bet kol prisirengiau rašyti, jau mane pralenkė gerb. K. R., pagarsindamas savo puikų atsakymą kun. Šepečiui „Vadovo" 22 numeryje (p. 164—175). Taigi man čia nieko daugiau nebepalieka, kaip tiktai nuoširdžiai padėkoti p. K. R. už jo rimtą, tam tikrais šaltiniais paremtą straipsnį ir konstatuoti vien faktą, jog kun. Šepetys, bekapodamas savo „naujais ginklais" tariamąją katalikų netoleranciją, daugeliu atvejų sužeidė net ir pačią tiesą. Nes:

1) kun. Šepetys, kaip jau matėme, nurodo Cadene's straipsnį „Ubi Petrus ibi Ecclesia", tuo tarpu tokio straipsnio nurodytame laikraštyje visai nėra. Žodžiai „Ubi Petrus ibi Ecclesia" yra vien laikraščio „Analecta Ecclesiastica" devizas, o ne straipsnio įvardijimas;

2) kun. Šepečio pacituoti žodžiai yra paimti iš straipsnio „Sententia brachii saecularis etc.", bet tą straipsnį yra parašęs ne prof. Cadene, kaip kun. Šepetys tvirtina, tiktai vienuolis Pijus a Langonio;

3) pateiktoje kun. Šepečio citatoje teksto žodžiams dviejose vietose kun. Šepečio vertime priduota reikšmė visai priešinga negu yra originale, būtent žodį *paucissimis* kun. Šepetys yra išvertęs *nemaž,* o sakinį: *iudaeos ac infideles ad baptisma non esse compeilendos decrevit* sulietuvino į „priversdamas žydus ir netikinčius krikštytis". Tiesa, klaidingą vertimą žodžio *paucissimis* kun. Šepetys atitaisė „Lietuvos žinių" 20-ame numeryje, bet visos kitos klaidos liko kol kas neatitaisytos. Kaip kun. Šepetys taikina tai su savo viešai paskelbtąja tiesos meile, sunku mums suprasti. Rasit jis pats tai vėliau paaiškins.

Tokios pat vertės yra ir visi kiti kun. Šepečio priekaištai dėl enciklikų „Quanto conficiamur" ir „Humanum genus", bulės „In Coena Domini", nekatalikų išganymo, Ferrero nužudymo ir t. t. Kaip puikiai įrodė p. K. R. minėtame „Vadovo" straipsnyje, visos tos priekabės remiasi arba netikru supratimu katalikų mokslo, arba iškreiptais tekstais bei žiniomis. Jos vien parodo, kad kun. Šepetys per daug pasitikėjo savo iš trečiųjų rankų pagautais šaltiniais ir per tai vietomis rasit ir nenoromis jų klaidas pakartojo. Tai jį iš dalies pateisina, nors ir nedaro garbės... Taigi, kaip matome, „nauji ginklai" kun. Šepečio visai nekokie; jei ką jie ir „pjauna", tai greičiau patį mūsų kritiką, o ne Katalikų Bažnyčią. Tai viena.

O antra — jei kam ir pritiktų prikaišioti katalikams netoleranciją bei neapykantą kitaip tikinčiųjų, tai jau tik ne straipsnio „Ne pas jus išganymas" autoriui. Užuot katalikus tuo dalyku kaltinus, jam reikėtų čia verčiau pačiam atsiminti Evangelijos patarimą: *Medice cura te ipsum.* Nes ko ko, o jau neapykantos ir netolerancijos, kad ir pastarajame jo straipsnyje, yra tiek, kad daugiau sunku būtų ten ir beįbrukti. Juk vargiai kas beįtikės, esą vien „tiesos meilė" verčianti mūsų kritiką viešai skelbti, kad „katalikybė pametė Kristaus pamatus (artimo meilę)", kad jos hierarchiškoji Bažnyčios tvarka yra ne kas kita, tik „vergų valdymas vergais", kad ji iš visų jėgų draudžianti „visokį tyrinėjimą tikėjimo dalykuose" („Lietuvos žinios", Nr. 22 past.), kad „Romos įtakoje kiekviena tauta nuskursta, pavargsta ir kvailėja" („Lietuvos žinios", Nr. 17) ir t. t.

Jei paklausime kun. Šepečio, kas gi čia yra, kaip tai viskas vadinasi, jis, žinoma, atsakys mums, kad tai esą, gink Dieve, ne jo neapykanta, bet „rimta kritika". Ko vertas tas josios „rimtumas" ir ji pati, paliekame spręsti

mūsų kritiškai mąstančiai visuomenei[5]. Mes gi tuo tarpu parodysime verčiau, kokia yra kun. Šepečio „tolerancija". Ji žymi jau pačioje straipsnio antraštėje „Ne pas jus išganymas". Jei tie žodžiai ne tuščia retorika, jei jie visiškai išreiškia vidujinį kun. Šepečio įsitikinimą, tai jau jų vienų iš tikrųjų pakanka parodymui, kaip mūsų kritikas yra tolerantiškas katalikams!.. Nes jei išganymas ne pas mus, kaip dogmatiškai, lyg koks popiežius *ex cathedra,* tvirtina kun. Šepetys, tai jau tuo pačiu jisai pasako, jog mes, katalikai, negalėdami rasti savoje Bažnyčioje išganymo, turime visai amžinai pražūti ir, žinoma, ne kitur, kaip tik pragare, nes skaistyklos reformatai juk nepripažįsta.

Tuo būdu, kaip mato skaitytojai, mūsų kritikas, kurs taip baisiai pyksta ant Katalikų Bažnyčios už tai, kad ji neva visus nekatalikus pragaran gramzdinanti ir skirianti juos velniui (kas suvis netiesa[6]), pats pasirodo esąs dar aršesnis netolerantas, dogmatiškai pareikšdamas, kad mes, pasilikdami katalikais, išganymo nerasime, nes jo pas mus nėra. Ir tai darosi ne tamsiais viduramžiais, bet štai šiandieną, šio visų šviesiausio XX šimtmečio pradžioje!..

IV

Anksčiau matėme, kaip kun. Šepetys naudojasi tekstais įrodymui, kad ne pas mus išganymas. Dabar pažiūrėkime, kaip jis tam pačiam tikslui vartoja statistiką.

Apsvarstydamas savo antrąjį klausimą apie tai, kokią naudą reformatai turėtų iš sugrįžimo Katalikų Bažnyčion, mūsų kritikas kategoriškai atsako, kad jokios, anaiptol — turėtų dar „nuostolių", nes, girdi, kaip rodo statistika, tarp protestantų kur kas daugiau žmonių su aukštesniu mokslu, geresnis būvis, didesnė prekyba ir pramonė, geresnė darbininkų padėtis, mažesnis skaičius mirštančių, nusižudėlių, vagių ir t. t.

Čia tūlas naivus katalikas, žinąs iš Evangelijos, jog mokslas apie išganymą buvo mums atneštas žmonių be aukštesnio apšvietimo, nesirūpinusių prekyba nė pramone, gali pasiklausti: kokį gi sąryšį turi ta visa akademiškoji bei pirkliškoji statistika su išganymo klausimu. Atsakinėti į tą klausimą mes, žinoma, neapsiimam, nes esame

[5] Žr. Vadovas.— P. 172. Tariamės, jog mūsų visuomenė, ik šiol šaltai žiūrėjusi į šią mūsų polemiką su kun. Šepečiu, ilgainiui atsilieps viešai ir išreikš savo nuomonę apie tai, kurioje pusėje „neapykanta" ir kurioje „rimtumas".

[6] Žr. apie tai: Vadovas.— Nr. 22.— P. 166—187.

pratę žiūrėti į religiją ir materialinę gerovę kaip į dvi suvis atskiras sritis. Užuot to norėtume čia verčiau priminti skaitytojams, kad visa ta statistika, kurią kun. Šepetys laiko nauju ginklu, yra ne kas kita, kaip vien pakartojimas gana senos (1854) Rousselo tezės apie tai, neva tautos, priėmusios protestantizmą, ekonominiu ir politiniu atžvilgiu stovinčios visada aukščiau negu katalikiškosios tautos. Ko verta toji tezė, „Draugijoj" (t. 8, p. 270—274) jau buvo duotas rimtas prof. Būčio paaiškinimas. Taigi plačiau apie tai čia rašyti nematome jokio reikalo. Jei kas dar būtų ne pro šalį pridūrus, tai nebent tai, jog lyginimas nematerialinės protestantiškų ir katalikiškų tautų bei viešpatijų gerovės, atsižvelgiant tiktai į *vieną* jų religiją, yra tiesiog bergždžias ir daugiau negu naivus darbas[7]. Nes tautų materialinei gerovei pakilti kliudo ar padeda ne vien religija, bet ir daug įvairių kitokių sąlygų, kaip štai: tautos būdas, gamta, klimatas, istorijos bėgis, politinės konjunktūros ir t. t. Tatai kiekvienas statistikon įtrauktas faktas yra rezultatas įtakos ne vien tos ar kitos religijos, bet ir visų kitų istorinių, politinių bei socialinių veiksnių. Užmiršus tai ir remiantis viena tik statistika, galima prieiti prie visai juokingų išvadų. Pvz., ką pasakytų kun. Šepetys, jei mes imtume tvirtinti, kad reformatų tikėjimas vedąs žmones į tamsumą, užmušąs jų iniciatyvą, ir tam savo tvirtinimui įrodyti remtumės statistika lietuvių laikraščių, kurių lietuviai katalikai Rusijoje prieš karą turėjo 10 („Draugiją", „Vilį", „Vienybę", „Vadovą", „Vargoninką", „Saltinį", „Spindulį", „Lietuvaitę", „Žemdirbį" ir „Garnį"), o *lietuviai reformatai nė vieno*. Tokį pat rezultatą prieitume ir ėmę skaičiuoti žmones su aukštesniu mokslu tarp lietuvių protestantų ir katalikų. Pasirodytų, kad inteligentų pas mus, katalikus, esama kur kas daugiau. Taip pat ir dėl gerovės; imkime kitą pavyzdį: *katalikiškoji Belgija arba Bavarija* yra kur kas turtingesnės negu grynai *protestantiškoji šiaurinė Prūsija*. Anot kun. Šepečio teorijos, turėtų būti atvirkščiai, tuo tarpu taip nėra, o nėra dėl to, kad kalnuotos, pilnos mineralinių turtų Belgija ir Bavarija gamtos atžvilgiu turi kur kas geresnę padėtį negu smiltėta, nederlinga Prūsija. Taigi bendro dėsnio čia nėra ir negali būti: yra vietomis pro-

[7] Žr. *Flamèrion R. P. S. J.* De la prosperité comparée des nations catholiques et des nations protestantes au point de vue économique, moral, social / 2-me éd.— Paris, Bloud, 1901; *Yves de la Brière:* Nations protestantes et nations catholiques. Où est la supériorité sociale: Etude économique et historique.— Paris, 5-rue, Bayard.

testantiškų kraštų turtingesnių, bet yra nemaža ir katalikiškų tautų, geriau pasiturinčių už protestantiškąsias[8].

Be to, reikia dar pridurti, kad ir pačios kun. Šepečio statistinės žinios yra gana klišos. Pvz., mūsų kritikas, norėdamas parodyti, kad katalikybė pasaulyje žlunganti, o protestantizmas kyląs, rašo, jog palyginti su skaičiumi visų krikščionių „1700 m. katalikų buvo 73%, 1801 m. buvo jų jau 51%, o 1901 m. liko tiktai 38%".

Ar teisinga statistika 1700 ir 1801 m., mes nežinome, bet dėl 1901 m. ji tiesiog 10% kun. Šepečio sumažinta.

Nes naujausiomis statistikos žiniomis[9], katalikų buvo ne 38%, kaip rašo kun. Šepetys, bet 48,1%. Tai aišku iš to, jog visame pasaulyje apie 1901 m. katalikų buvo 270 milijonų, protestantų (visokių rūšių) — 180 mln. ir pravoslavų 110 mln. Taigi nepaisant skelbiamojo kun. Šepečio katalikų mažėjimo, o protestantų daugėjimo, vis dėlto susilyginti su katalikais skaičiumi ir turtais protestantai tegalėtų nebent susijungę su pravoslavais.

Galop ir tas protestantų augimas mums atrodo gana abejotinas. Bent pas mus Lietuvoje nuo XVI šimtm. jo visai nesimato. Todėl ir negalima apskritai sakyti, kad protestantizmas *visur kyla,* o katalikybė *visur* žlunga. Galop kad protestantizmas ir augtų, iš to visai neišeitų, kad reformatų skaičius pasaulyje eitų didyn. Prie protestantų priskiriama ne vien reformatai, bet ir liuteronai, anglikonai, metodistai ir daug visokių sektų. Tame gi bendrame skaičiuje vienos protestantizmo šakos gali augti, o kitos žlugti ir net visai nykti. Ir mums būtų labai malonu, kad kun. Šepetys statistiškai įrodytų, jog Lietuvos reformatai prie pastarųjų nepriklauso.

Tai būtų daug naudingiau negu džiaugtis, kad ir Katalikų Bažnyčios padėjimas pas mus ne per puikus. Kaip protestantas kun. Šepetys, žinoma, gali sau tai daryti, bet vis dėlto ir jis neturi teisės identifikuoti Lietuvos bažnyčios su *visa Katalikų Bažnyčia* ir tuo klaidingu identifi-

---

[8] Nereikia taip pat užmiršti, jog grynai protestantiškų kraštų nedaug terasime. Kun. Šepetys, pvz., grynai protestantiška valstija laiko Germaniją. Tuo tarpu joje katalikų yra 35% ir, kaip jau minėjome, jų gyvenamos vietos, kaip štai Bavarija, Saksonija, yra daug turtingesnės už kitas protestantiškas Germanijos dalis. Taigi dar didelis klausimas, kas daugiau prisideda prie bendros ekonominės vokiečių gerovės: katalikai ar protestantai? Tą patį reikia pasakyti ir apie Angliją ir Jungtines Amerikos Valstijas. Visur protestantai gyvena šalia katalikų.

[9] *Gikman i Marks.* Vseobščij geografičeskij i statističeskij karmannyj atlas / Izd. 3-e.— SPB, 1908.— Nr. 7.

kavimu remtis savo poleminiuose „darodymuose“. Nes Lietuvos bažnyčia, kaip atskira didžiojo visuotinės Bažnyčios medžio šakelė, gali nudžiūti ir net atkristi nuo jo, kaip tai XVI amž. buvo beveik ir įvykę, bet visuotinė Katalikų Bažnyčia pagal Kristaus pažadėjimą kaip gyvavo, taip ir gyvuos iki pasaulio pabaigos, ko apie reformatų bažnyčią pasakyti nedrįstu, nes neturiu tam tikrų įrodymų, be vieno tik šv. Pauliaus posakio: *oportet et haereses esse.* Bet ir tas yra per daug apskritas ir, rodos, daugiau yra nukreiptas į vis naujų mokslų pramanytojus negu į seniau pramanytųjų sekėjus.

Tuo, kas anksčiau pasakyta, po teisybei ir galima būtų baigti šį mano atsakymą kun. Šepečiui, nes jo straipsnyje jokių faktiškų „darodymų“ daugiau nebėra. Lieka tiktai vieni šiurkštūs apie Katalikų Bažnyčią pasakymai, apie kuriuos ir noriu čia pridurti trumputę pastabą.

Gerb. kun. Šepetys apskritai nesigaili juodų varsų ir aštrių žodžių Katalikų Bažnyčios charakteristikai. Jis randa, kad ant mūsų psichologijos „per daug senovinė gulinti antspauda“, kad katalikų rašytojai „nebežino kaip drabstyti purvais savo priešininkus“, kad jų laikraščiuose kone kiekviename numeryje pilna dantų griežimo, neapykantos ir melo [10] ir net visokių „pamazgų“ [11], kad katalikų dvasiškija savo „indeksais, grasinimais ir prakeikimais“ naikinusi visokį kritikizmą ir smalsumą, tramdžiusi „visokį tyrinėjimą“ ir — kas dar aršiau — pasišaukusi pagalbon savo „baisesnę už marą“ inkviziciją, kuri „daug daugiau papjovė nekaltų aukų ir nužudė daugiau žmonių negu baisiausias karas“, kad ji dar ir dabar tegiedanti „Osaną laužams ir žudymams“.

---

[10] Prie „melo“ mūsų kritikas, matyt, priskiria ir šiuos iš mano brošiūrėlės apie protestantizmą Lietuvoje paimtus žodžius: „Nebesant katalikų kunigų, o protestantams tarp savęs nuolat dėl tikėjimo besiginčijant, nelaimingi lietuviai grįžo atgal stabmeldystėn prie savo šventų ąžuolų ir senovinio Perkūno“, nes pacitavęs juos priduria: „Taip rašos istorija tų „Kristaus sekėjų“, kuriems rūpi tiesa“. Labai norėtume išgirsti iš kun. Šepečio mokslinį įrodymą, kad tai visai netiesa, ką aš, remdamasis Valančiumi, parašiau ir ką p. A. Voldemaras naujausiame savo veikalėlyje „Nacionalnaja borba v V. Kniažestve Litovskom v XV i XVI viekach“ (SPB, 1910, p. 17) patvirtino. Lauksime.

[11] Kame tų „pamazgų“ ir „dantų griežimo“ daugiau, paliekame spręsti skaitytojams. Iš savo šalies galime nurodyti tik faktą, jog prieš porą savaičių vienas protestantas, užsisakydamas „Vienybę“, pasisakė dėl to mėgstąs tą laikraštį, jog ten esą gražių pamokslų ir nėra jokio protestantų užgauliojimo.

Tie kun. Šepečio žodžiai, ištarti su tokia energija, rodo mums, jog jis turi labai jautrią širdį ir yra dideliai gailestingas žmogus. Jam gaila tų „nekaltų aukų", kurias inkvizicija žudė ir laužuose degino. Visa tai labai gražu ir pagirtina. Jei čia ką galima prikišti, tai nebent vieną dalyką, būtent kad kun. Šepetys mano, neva mums jų negaila. Anaiptol, *mums jų dar labiau gaila* — ne tik dėl to, kad jos buvo žudomos, bet ir dėl to, kad tai buvo daroma „vardan Kristaus". Nė vienas šviesus ir doras katalikas tų žudynių šiandieną nepagiria; yra nemaža ir katalikų rašytojų (kaip antai Vacandardas ir kt.), kurie atvirai pripažįsta, jog katalikiškoji hierarchija, palaikydama ir net sankcionuodama tuos žmonių žudymus dėl nesutinkančių su Bažnyčios mokslu religinių įsitikinimų, yra tiesiog doriškai nusidėjusi. Prisilaikydamas tokios pat nuomonės inkvizicijos klausimu, aš irgi tariuosi turįs teisę smerkti panašius nekrikščioniškus darbus. Bet laikydamasis logikos, aš juos smerkiu ne tik katalikų pasaulyje, bet ir kitur. Todėl perskaitęs paties kun. Šepečio brošiūroje, kad reformatų bažnyčios įsteigėjas per penkerius savo valdymo Ženevoje metus (1542—1546) yra pasmerkęs mirti 58 žmones, vėliau sudegino aukštai mokytą vyrą Migelį Servetą ir reikalavo, „kad 700 jaunikaičių būtų nubausti mirtimi", negalėjau kitaip jo pavadinti, kaip „kruvinu fanatiku, turinčiu ant savo sąžinės ne vieną nužudytąją žmogaus gyvybę". Kun. Šepetys už tai pyksta, bet dėl ko — aš visai negaliu suprasti. Jei žmonių žudymas ir laužuose deginimas yra kruvinas nekrikščioniškas katalikų darbas, tai, rodos, ne kitoks jis yra ir reformatų. Tatai aš visai nematau jokio skirtumo tarp Torkvemados, kurį kun. Šepetys taip žemina, ir Kalvino, kurį laiko „didžiausiu XVI amžiaus krikščionimi". Vienas žudė ir degino savo tikėjimo priešus „katalikiškai", kitas tą patį darė „evangeliškai". Deginamiesiems nuo to nė kiek nebuvo lengviau. Taigi jei vienas vertas pasmerkimo, tai ir kitas, jei vienas teisinamas, tai ir kito negalima kaltinti. Mūsų nuomone, evangeliškąją Kalvino laužą dar sunkiau išteisinti negu katalikiškąjį Torkvemados. Juk Kalvinas laikė save reformatoriumi, turinčiu teisę protestuoti prieš Katalikų Bažnyčios klaidas, atgaivinti žmonijoje tikrą Evangelijos dvasią, iškreiptą neva tai katalikybėje. Ir, kaip žinome, jis tąja „teise" energingai naudojosi: jis protestavo prieš kryžių, prieš šventųjų paveikslus, prieš atlaidus, prieš visų aukščiausią popiežiaus valdžią ir t. t. Tik prieš vieną dalyką, prieš kurį iš tikrųjų būtų buvę ne pro šalį protestą pakė-

lus — prieš deginimą žmonių dėl jų tikybinių įsitikinimų — Kalvinas ne tik protesto nepakėlė, bet dar ir pats tą barbarišką viduramžių bausmę vartojo. Na, o jei pats garsiausias bažnyčios reformatorius, kurį kun. Šepetys, sekdamas Renanu, vadina didžiausiu anos gadynės krikščioniu, laikė laužus visai natūralia pabauda, tai ko gi čia mūsų kritikas taip karščiuojasi ir katalikams Torkvemadą prikaišioja? Jei Kalvino valdžia būtų siekusi taip toli kaip Torkvemados, tai kažin ar tik Kalvinas nebūtų sudeginęs savo priešų kur kas daugiau negu Torkvemada. Jautri širdis labai geras daiktas. Todėl aš visai nesistebiu, kad kun. Šepetys lieja ašaras ant Torkvemados aukų ir ant Ferrero kapo. Man tik labai keistai atrodo kun. Šepečio vienpusiškumas: užsiėmęs inkvizicija ir Ferrero nužudymu, jis visai užmiršta, kas aplinkui darosi: jis užmiršta, kiek tai žuvo pastaraisiais metais visokių revoliucijos šalininkų arba jos priešų: juk, kaip rodo mylimoji kun. Šepečio statistika — jie skaičiuojami jau nebe šimtais, bet tūkstančiais. Visi jie žuvo dėl visuomenės labo bei esančios tvarkos palaikymo, t. y. vardan tų pačių principų, vardan kurių buvo žudomos Torkvemados bei Kalvino aukos. Na, o jei dar šiame XX amžiuje visuomenės labui tiek šaudoma ir kariama žmonių, jei šiandieną krikščioniškos meilės idealas toli dar neįvykdytas, tat ko gi čia norėti iš „tamsaus" XVI amžiaus.

Tos gadynės žudytojai ir jų aukos šiandien lygiai ilsisi žemėje. Kun. Šepečio pamokslas nebepasieks jų ausų. Taigi su savo pabarimo žodžiais jautriam mūsų kritikui reikėtų verčiau kreiptis ne į seniai mirusius inkvizitorius, bet į dabartinius karo teismus ir teisėjus, juo labiau kad jų aukomis dažniausiai būna mūsų „pirmeiviai", kurių kun. Šepetys sakosi esąs didis mylėtojas ir prietelis. Nežinau kaip kam, bet aš kad ir nesu jų didis garbintojas, vis dėlto drįstu manyti, jog jų pasigailėjimui verta išlieti kur kas daugiau ašarų ir rašalo negu dėl abejotinos moralės vertės Ferrero, o verta tai jau kad ir dėl to, nes anų yra *tūkstančiai,* o tas tik *vienas* [12].

Galop tebūna man leista išreikšti ir antrą geismą, idant gerb. mūsų kritikas su teologijos klausimu — pas ką gi išganymas — nemaišytų dalykų, nieko bendra su juo neturinčių. „Išganymas" mums, katalikams, ne tuščias žo-

[12] O ypač pasigailėjimo vertos bolševikų aukos, kurių skaičius siekia nūn jau poros milijonų ir kasdien vis daugėja. Bet apie bolševikų žiaurumus tylima, o ispanų inkvizicijai vis dar neduodama ramybės!..

dis, bet visų aktualiausia mūsų gyvenimo problema. Jei kun. Šepečiui matos, kad „išganymas ne pas mus“, tai mes su tuo ir nesiginčysime, nes gerai žinome, jog išganymas tegali būti vien Jėzuje Kristuje *(Apd 4, 12);* Jis yra vienatinis mūsų „kelias, tiesa ir gyvenimas“, visų aukščiausias mūsų idealas. To idealo link jau dvidešimt amžių veda mus mūsų Motina Katalikų Bažnyčia. Ar mes jau pasiekėme tą idealą? Toli ne. Mūsų gyvenime buvo ir yra daug netobulybių, daug apsileidimų, daug nukrypimų nuo doros kelio. Kas panorės, visuomet ras pas mus ką kibti. Mes gerai žinome savo silpnybes ir todėl niekados nesigirsime, kaip anas Evangelijos fariziejus, kad mes apšviestesni, turtingesni, doresni už kitaip tikinčiuosius. Mes norime imti pavyzdį iš Evangelijos muitininko ir mušdamiesi į krūtinę šauktis į Dievą: „Viešpatie, pasigailėk mūsų, nusidėjėlių“. O kadangi iš tos pačios Evangelijos žinome, jog labiau išteisintas buvo nuolankus muitininkas negu išdidęs fariziejus, todėl mes ir tikimės, jog Teismo Dieną Jėzus neišsižadės mūsų, kaip ir mes Jo neišsižadame. Ir jei mūsų broliai evangelikai vis dar nenori eiti su mumis išvien ir siekti išganymo, mes jų ir neverčiame; mes tik norėtume vieno dalyko, idant tiek katalikai, tiek ir reformatai suprastų, jog ieškant išganymo niekur kitur negalima eiti, kaip tik pirmyn prie *Kristaus.* Tatai jei jų ir mūsų tikslas bus *tas pats Jėzus,* mirties pergalėtojas ir mūsų Atpirkėjas, tai, be abejo, ir *vieni,* ir *kiti,* kad ir įvairiais keliais eidami, pagaliau prie Jo susitiksime ir broliškai sau rankas paduosime [13].

O susitikę pas vienatinį išganymo davėją Jėzų, visai nebūsime Jo klausinėjami apie tai, katrie turėjome daugiau žemiškų lobių, geriau pirkliavome, daugiau mokytų vyrų skaitėme, bet apie tai, katrie Jį, mūsų bendrą Mokytoją ir Teisėją, *labiau mylėjome, ištikimiau jam tarnavome, uoliau jo valią vykdėme.* Duok Dieve, kad mūsų broliai evangelikai suprastų, jog tai ir yra mums visiems *unum necessarium,* vienatinis teisingas *mūsų religinio lenktyniavimo tikslas.* Girtis gi savo dorumu palikime fariziejams, o savo turtingumu — žydams.

---

[13] Tas, žinoma, greit neįvyks. Bet, ačiū Dievui, kai kur jau ir dabar pradeda reikštis anas pageidautinas reformatų su katalikais susiartinimas. Taip, pvz., Olandijoje mokyklų klausimu reformatai šįmet ėjo išvien su katalikais (Monsterverbond). Kas įvyko Olandijoje, galėtų įvykti ir Lietuvoje. Reikėtų tik, kad tarp mūsų ir reformatų atsirastų žmonių, turinčių daugiau Kristaus dvasios, o mažiau fanatiško katalikų neapkentimo.

V

„Kultūringame“ straipsnyje „Aprėdytas ir kelmas kitaip išrodo“ („Pasiuntinio“ Nr. 7—8) p. J. Šepetys prikiša man, esą aš pripliauškęs „visokių niekų“ apie jo neapykantą katalikybės ir užmiršęs tą savo pliauškimą „kuo nors pamatuoti“. Netiesą sako p. J. Šepetys, nes mano tvirtinimai aiškiai buvo pamatuoti paties p. J. Šepečio straipsniu „Inkvizicijos istorija“, pradėtu 1-ame „Pasiuntinio“ numeryje, ėjusiu per visus metus ir neužbaigtu dar man šį straipsnį berašant. Tasai gi jo raštas aiškių aiškiausiai rodo, koks yra p. Šepečio „gerbimas katalikybės“. Štai kad ir pradžia to rašto: „Jei gerai pagalvosime, jog inkvizicija atsirado prieglobstyje bažnyčios, turinčios pamatu Evangeliją, tai gana sunku ją suprasti. Pats savaime kyla klausimas, kaip galėjo religija, pilna meilės, deginti gyvus tuos, kurie nepriimdavo jos mokslo geruoju“ [14].

Vadinasi, katalikų *religija,* anot p. Šepečio, degino „gyvus tuos, kurie nepriimdavo jos mokslo geruoju“. Iš tikrųjų gi degino *ne religija,* bet tos religijos mokslo nesupratusieji dvasiškos ir civilės valdžios atstovai. Dėl ko jie tai darė, klausimas nelengvas atsakyti. Bet mes iš dalies galime jį p. Šepečiui palengvinti vienu patarimu. Gerb. „inkvizicijos“ istorikas yra tyrinėjęs ir Kalvino istoriją. Todėl turbūt neužmiršo, jog reformatų bažnyčios įsteigėjas per penkerius savo mokytojavimo Ženevoje metus (1542—1546) 58 žmones yra pasmerkęs mirti, o 76 ištrėmęs iš Ženevos; be to, reikalavęs, kad 700 jaunikaičių būtų nubausta mirtimi; galop Migelį Servetą *gyvą su jo knygomis 1553 m. spalio 26 d. yra sudeginęs ant laužo.* Tų faktų neatmeta ir p. Šepetys. Taigi jie yra tikri ir neabejotini, tik, deja, kaip reikiant neišaiškinti. Patartume gerb. Kalvino biografui giliau apie juos pagalvoti ir pabandyti nutrinti nuo Kalvino atminties Serveto sudeginimą; tuomet ir apie katalikų „inkviziciją“ tegalės jis teisingesnį pateikti sprendimą. Kolei gi to nepadarys, visa „Pasiuntinio“ taktika, paremta nuolatine giesmele apie „inkviziciją“, iš tikrųjų greičiau panėšės į „garsios Steneil taktiką“ negu į metodišką mokslo tyrinėjimą. Ta taktika labai pigi ir lengva, bet jokios objektyvios vertės

[14] Pasiuntinys.— Nr. 1.— P. 7. Bet ir čia aiškiai pasakyta netiesa, nes inkvizicija degindavo ne „tuos, kurie jos mokslo nepriimdavo geruoju“, bet tuos, kurie skelbdavę nuomones, priešingas katalikų mokslui. O tai toli gražu ne vis viena.

neturi. Deja, p. Šepetys nuolat ją vartoja tiek polemikoje prieš mane, tiek ir peikdamas mano brošiūrą „Pradžia ir išsiplėtojimas protestantizmo Lietuvoje XVI amž.“, kaltindamas mane, kam aš pavartojęs tokius negražius žodžius kaip antai erezijos, klaidatikybė, atskalūnai. Tiesą pasakius, aš ne visai suprantu, ko p. Šepetys čia nori. Jei reformatų tikyba skiriasi nuo katalikiškos, tai ji ir turi būti pažymėta kitokiais vardais. Tų techniškų vardų aš nekūriau, ėmiau, kokius radau kitų autorių darbuose. Kai bus išrasti ir visų priimti kiti vardai bei terminai, priimsiu juos ir aš.

Čiagi tiek tik tegaliu pridurti, jog mano brošiūros kritikas mėgsta kitiems kelti net neišpildomus reikalavimus (pvz., kad erezijos nevadinčiau erezija, nors ji, kaip tokia, figūruoja XVI amžiaus teismo kodeksuose), bet pats savo kritinių pastabų niekuo nepamatuoja, tenkindamasis vien pliku paneigimu mano tvirtinimų.

Susitarti su p. Šepečiu mums, matyt, nebus galima. Aš, pvz., vadinu doru kunigu tokį, kurs ne tik dorai gyvena, bet ir giliai tiki stebuklais patvirtintu Kristaus mokslu. Tuo tarpu p. Šepetys šaukia: „stebuklais netikėsime“! Aš gerbiu protestantų veikėjus, kurie ekonomikos klausimais eina išvien su katalikais (kaip tai yra Miuncheno ir Gladbeko Gewerkschaftuose), ponas gi Šepetys sakosi tegalįs eiti „drauge ranka į ranką“... tik „su visais „Lietuvos ūkininko“, „Lietuvos žinių“, buv. „Skardo“ ir „Žarijos“ šalininkais“ [15], nors tie doriausius ir veikliausius mūsų kunigus bjauriai šmeižė ir dabar tebešmeižia. Aš visus tuos ponus vadinu šmeižikais, o p. Šepečiui jie yra „prieteliai ir broliai“. Lietuvių patarlė sako: „prie ko pritapsi, tokiu ir pats tapsi“. Tuo remdamasis aš ir laikiau p. Šepetį niekintoju *visų dorų katalikų kunigų*. Dabar p. Šepetys ginasi tuo nesąs. Labai man malonu tai girdėti. Norėčiau tik išgirsti, kokias gi ypatybes privalo turėti katalikų kunigas, kad galėtų nusipelnyti p. Šepečio pagarbą? Ar čia užtenka netikėjimo stebuklais, nepasninkavimo ir t. t.?..

Baigia savo raštą p. Šepetys pasigyrimu, kad „svietiškieji reformatai (universitetų profesoriai, gimnazijų mokytojai, inžinieriai, advokatai, daktarai, agronomai ir t. t.), susirinkę šiemet Vilniuje reformatų sinodan, yra išreiškę jam, p. Šepečiui, padėką, pripažindami jo darbą „labai reikalingu ir naudingu“. Jei tam „Pasiuntinio“ reikalų svarstymui davė pradžią manoji to laikraščio kritika, tai

[15] Žr. Lietuvos žinios.— 1909.— Nr. 24—25.

aš galiu tik tuo tepasidžiaugti, nes po to sinodo „Pasiuntinyj" iš tikrųjų radosi šiokios tokios atmainos, didesnis turinio įvairumas, mažiau „inkvizicijos", daugiau dvasiškų dalykų. Taigi nors redaktorius ir liko tas pats, bet, matyt, gavo kitokių instrukcijų, o aš to ir tenorėjau.

VI

Reformatų kunigas p. A. Neimanas „Pasiuntinio" 10-ame numeryje nusiskundžia, kam aš, recenzuodamas jo knygą: *Andrzej Bourrier.* Ci, którzy wyszli w latach 1895—1904 (žr. „Draugijos" Nr. 66—67, p. 211—212), metusius kunigystę prancūzų kunigus pavadinęs „iškrikėliais". Tuo būdu, girdi, aš savo artimui „plėšiąs garbę". P. Neimano pasakymu, tuos kunigus reikėtų pavadinti *„išeiviais iš Katalikų Bažnyčios".*

Kur p. Neimanas mokėsi prancūziškai, aš nežinau. Man viena tik aišku, jog „išeiviai" prancūziškai bus ne *évadés,* kaip to nori p. Neimanas, tik *émigrés.* Žodis gi *śévader* reiškia *slapčia, vogtinai* pabėgti [16], lenk. *wymknąć się, uciec* [17]. Taigi verčiant *évadés* lietuviškai galima būtų pavadinti juos *pabėgėliais, iškunigiais* arba lenkų kalbos *uciekinieriais.* Aš juos pavadinau švelniau — *iškrikėliais* nuo žodžio *krikti,* arba *grikti,* kurs, anot Juškos, reiškia *stavać się niežyczliwym, tracić ochotę* [18] ir, man rodos, visai teisingai, nes kas gi yra *évadé,* jei ne kunigas, *nustojęs noro būti kunigu* ir tapęs Bažnyčiai „niežyczliwy". Koks gi čia „garbės plėšimas" konstatavime viešo fakto?

Antra mano kaltė, anot p. Neimano, tai ta, kad aš pavadinęs prancūzų *évadés* neįdomiais žmonėmis. P. Neimanas mano, kad jie neužsitarnavę to vardo. Bet to savo subjektyvaus įsitikinimo niekuo neparemia. Jam, matyt, tie žmonės atrodė labai įdomūs. Aš su tuo negaliu sutikti. Kaip kitose žmonių kategorijose, taip ir tarp *évadés* yra visokių: yra didelių ir mažų, plačiai istorijoje pagarsėjusių ir niekam beveik nežinomų. Statyti juos ant vienos lentos nei logika, nei istorija neleidžia. Pradedant nuo visų *évadés* pranokėjo eksapaštalo Judo Iskarijoto, aš randu daug garsių kitų *évadés,* kaip antai Lutherį, Kalviną, Husą, Lamennais, Loisy ir kt., kuriuos mielu noru pripažįstu įdo-

[16] *Séchapper furtivement, Pierre Larousse.* Dictionnaire complet.
[17] Žr. *Dahlman P.* Nowy słównik podręczny języku polskiego i francuskiego, Częsc.— franc.—polska.
[18] Žr. Juškos žodyną, p. 471.

miais, bet lyginti su jais kažkokius Audouard, Carrot ar net ir patį Bourrier nieku būdu negaliu. Nes anie istoriniai *évadés* turėjo bent aiškią fizionomiją ir net šiokį tokį savotišką dydį, o šie iš Bourrier knygos visi priklauso vienai kategorijai, kurios, pasigaunant matematikos terminologijos, negalima kitaip pavadinti, kaip vien *les infiniment petits.* Kitaip sakant, yra tai *évadés* — nykštukai [19]. Jei jie p. Neimanui įdomūs, tai jau jo dalykas. *De gustibus non disputandum.* Kochas tyrinėjo dar menkesnius įvairių ligų mikrobus. Jam jie irgi buvo įdomūs. Bet iš to visai neišeina, kad kiekvienas žmogus turėtų domėtis choleros ar džiovos bacilomis.

Barasi taipgi p. Neimanas, kam aš jo išverstą veikalą pavadinęs „nuobodžiu, neįdomiu, vienpusišku ir siauraprotišku". Mano oponentui tie epitetai *atrodo negražūs.* Ginčytis su tokia subjektyvia p. Neimano pažiūra, žinoma, būtų bergždžias darbas. Jis brangina epitetų *grožybę,* aš gi žiūrėjau vien jų *teisybės.* Mano nuomone, kiekvienas veikalas tiek teturi vertės, kiek jame yra tiesos, ypač tos tiesos skaitytojas turi teisę reikalauti iš religinio turinio knygų.

Deja, palyginęs Bourrier knygos turinį su vienatiniu religinės tiesos kriterijum — Kristaus mokslu: *kad visi būtų viena,* radau toje knygoje kaip tik šios tiesos antitezę. Mat p. Bourrier, net ir paties p. Neimano pasakymu, norėjęs *„išaiškinti visuomenei savo tikėjimą".* Ponui Neimanui tai užvis patinka. Jis vargo, vertė, „padėjo gana daug triūso ir lėšų", kad tą p. *Bourrier tikėjimą* padarytų prieinamą ir mūsų visuomenei. Bet kas iš to skaitytojui, tikram religinės tiesos mylėtojui? Jam juk svarbu Kristaus atneštas tikėjimas, o ne kažkokio Bourrier. Jei atsitraukiame nuo Kristaus, tai bus tiek tikėjimų, kiek galvų. Domėtis jais visais būtų ir negalima, ir nenaudinga, nes tokie tikėjimai kaip Bourrier — tai ne tikėjimai, bet efemeriški „tikėjimėliai" bei tikėjimo surogatai, neturį jokios objektyvios vertybės. Taigi ir veikalų à la Bourrier nega-

[19] Ir pats p. Neimanas, matyt, nelabai tetiki jų moraline *didybe,* nes daugiau svarbos teikia jų *matematiniam kiekiui* bei skaičiui. Mat jis apskaičiavęs, esą tų *évadés* per 10 metų (1895—1904) susirinkę Prancūzijoje „tūkstantis su viršum". O kadangi Prancūzijoje kunigų skaičius nesiekia 70 tūkstančių, tai p. Neimanui tų *évadés* nuošimtis atrodo „gana didelis". Užmiršta tik p. Neimanas, jog tas *évadés* skaičius susidarė per 10 metų. Vieniems gi metams išeitų tik šimtas su viršum. Tiesa, ir tai nuošimtis nemažas, bet vis dėlto beveik 6 kartus mažesnis negu Kristaus laikais, kai atsitraukė pirmutinis *évadé* Judas. Tuomet proporcija buvo 1 : 12, dabar gi tik 1000 : 70000 = 1 : 70.

lima kitaip pavadinti, kaip tik vienpusiškais ir siauraprotiškais. Aš žinau, kad tai ponui Neimanui nepatinka. Bet ką padarysi: *Amicus Plato, sed magis amica veritas.*

Be priekaištų Katalikų Bažnyčios mokslui, netrūksta priekaištų ir jos valdymui bei šiaip jau gyvenimo tvarkymui. Užvis prikišama Bažnyčiai noras suimti visokią valdžią į savo rankas Dievo vardan bei klerikalizmas, kuris neretai painiojamas su *teokratija.* Į tai atsakoma straipsniu „Kas yra teokratija".

KAS YRA TEOKRATIJA?

„Lietuvos žinios“ jau nebe pirmą kartą puola „Draugiją“ *dėl teokratijos.* Taigi teokratija mūsų pirmeivių organui atrodo baisių baisiausias dalykas. Viską žinąs Vilniaus antiklerikalinis laikraštis yra sužinojęs, neva teokratija niekuo nesiskirianti nuo klerikalizmo ir reiškianti „kunigų luomo viešpatavimą“. Visa tai garbus šis organas ne iš piršto išlaužęs, bet paėmęs iš „Draugijos“, kuri pasirodžiusi šiuo atveju tokia negudri, kad ėmusi ir paskelbusi *urbi et orbi,* „jog kunigija žengianti prie teokratijos viešpatavimo“. Gudresnė už „Draugiją“ „Viltis“ kukliai nutylėjusi. Bet nuo argusinių „Lietuvos žinių“ redakcijos akių niekas negalėjo pasislėpti. Jos, kaip kiaurai viską permatančios, išvydo ir visam pirmeivių pasauliui paskelbė, jog svarbiausias tikslas ne tik „Draugijos“, bet ir visų kitų lietuviškų katalikiškų laikraščių, kokių tiktai kada nors būta, „visuomet buvo ir yra *teokratija*“, t. y. „kunigų luomo viešpatavimas“, paprastai „klerikalizmu vadinamas“.

Kaip mato skaitytojas, visa „Lietuvos žinių“ argumentacija remiasi *identifikavimu teokratijos su klerikalizmu.* Kyla tatai klausimas: ar galima tuodu dalyku identifikuoti? Argi iš tikrųjų teokratija tas pat kaip ir klerikalizmas? Ar tuodu *žodžiu* reiškia vieną tik dalyką — būtent kunigų luomo viešpatavimą, kaip tai „Lietuvos žinios“ jau nebežinau kelintą kartą vis tebekartoja?

Kadangi *teokratija* visų pirma yra *žodis,* tatai pirmiausia pažiūrėkime, ką jis reiškia, kokia prasme jis yra apšviestų žmonių vartojamas. Tuo tikslu kreipkimės į žodynus bei enciklopedijas.

Nenorėdamas skaitytojų ilgai varginti, aš nesiknisiu po visas enciklopedijas. Mano tikslui, tariuos, užteksią šių trijų: 1) *Pierre Larousse'o* „Dictionnaire Complet ilius-

tré", 78 e édition, Paris, 1895 [1]; 2) *Herderio* „Konversations Lexicon" paskutinio leidimo ir 3) „Encyklopedja Kościelna".

Štai ką rašo apie teokratiją pirmasis iš nurodytųjų šaltinių:

„Teokratija (graik. *theos* — Dievas ir *krátos* — valdžia) yra tai tokia valdžia, kurios vyriausi atstovai yra laikomi Dievo tarnautojais" [2].

Larousse'as yra pirmeivis, taigi į jo teokratijos definiciją „Lietuvos žinioms" labiausiai reikėtų atsižvelgti. Ką gi randame toje definicijoje? Visų pirma pažymėtina joje visiška antitezė bet kokiam politiniam absoliutizmui. Absoliutizmas laiko savę nuo nieko nepriklausomu, niekam neatsakingu, nieko kito, tik savo valios beklausančiu. Teokratijoje kaip tik viskas yra priešingai. Net ir vyriausi teokratijos atstovai (chefs), Larousse'o pasakymu, yra ne *viešpačiai,* bet tik Dievo *tarnautojai* (ministres). Tiesa, dėl valdymo jie valdo, jų valdžia yra tikra, nefiktyvi, į tą savo valdžią jie turi žiūrėti ne kaip į kokią *privilegiją,* kuria turėtų teisę naudotis savo egoistiškais tikslais, bet kaip į paties Dievo skirtą jiems pareigą (ministres de Dieu), kurią turi sąžiningai vykdyti ir kurios neįvykdę turės atsakyti tos valdžios davėjui — Dievui. Tuo būdu teokratija po teisybei yra viešpatavimas tik iš Dievo šalies; iš žmonių gi ji yra ne kas kita, tik grynas *tarnavimas,* bet ne sau ir ne kitam kokiam padarui, o Dievui.

Iš čia, kaip mato skaitytojai, net ir pagal patį Larousse'ą, teokratija neturi nieko bendra nei su „kunigų luomo viešpatavimu", nei su klerikalizmu. Klerikalizmas kas kita, teokratija vėl kas kita. Painioti tuodu atskiru dalyku nieks neturi teisės. Kas juodu painioja — nusideda tiesai ir jei tą netiesą skelbia laikraštyje — tai tiesiog platina melą ir kvailina savo skaitytojus. Deja, „Lietuvos žinios" kaip tik ir yra tai padariusios, ir tai jau nebe pirmą kartą.

Čia gal koks pirmeivis pasakys: taip, tai taip: Larousse'o teokratijos definicija nesutinka su „Lietuvos žinių" definicija. Bet kažin ar katalikai neturi kitos savos, priešingos pirmeiviškai Larousse'o definicijai? Pažiūrėkime tat, ką sako katalikai apie teokratiją.

Žinomas katalikiškas Herderio „Konversations Lexicon" štai kaip aptaria teokratiją:

---

[1] Vadinamasis „Mažasis Larousse'as".

[2] Theocratie (gr. *theos* — Dieu, *krátos* — pouvoir). Gouvernement, dont les chefs sont regardés comme les ministres de Dieu.— Op. c.— P. 755.

„Teokratija (gr. Dievovaldystė) yra tai terminas, pirmą kartą J. Flavijaus pavartotas tokiai valdymo bei valstybės formai išreikšti, kurioje Dievas (bei dievybė) laikomas vienatiniu, tiesioginiu ar bent visų aukščiausiu Valdytoju“ [3].

Beveik tą patį atkartoja ir „Encyklopedja Kościelna“ [4]. Taigi pasirodo, kad ir pirmeiviškoji Larousse'o, ir katalikiškoji dviejų kat. enciklopedijų teokratijos definicijos visai sutinka. Visose jose nurodoma, jog teokratijoje viršiausias ir vyriausias valdytojas yra ne *kunigų luomas,* net nė pats vyriausias kunigas bei popiežius, bet *vienas Dievas.* Tatai teokratija kaip tokia nėra priešinga nei dvasiškai, nei civilinei valdžiai, ji neatmeta nei monarchijos, nei respublikos, ji neginčija nei konservatyvumo, nei progresyvumo principų, ji priešinasi tik vienai *bedieviškai valdžiai,* norinčiai sukurti valstiją be religijos, politiką — be doros, visuomenės gyvenimą — be atsižvelgimo į Dievo apreikštąsias tiesas.

Kadangi tasai apreiškimas pirmučiausiai buvo duotas žydų tautai, tai jis ir yra pirmiausiuoju teokratijos pamatu. Tiesa, dėl buvimo — būta teokratijos ir kitose tautose. Vokiečių mokslininkas Heerenas yra įrodęs, jog teokratija buvo visose senovės tautose pirmiausioji ir seniausioji organizacija [5], bet ji daug kuo skyrėsi nuo žydų teokratijos. Dievo apreikštoji Mozės teisdavystėje žydų teokratija yra pasiekusi savo aukščiausią laipsnį. Bet ir ji nebuvo „kunigų luomo viešpatavimas“.

Kaip žinome iš žydų istorijos, politinės jų valdymo formos buvo gan įvairios. Kunigija, tiesa, vaidino ten svarbią rolę, bet politiškai ne ji valdė žydų tautą. Tikri jos valdovai iš pradžių buvo *patriarchai,* paskui vadinamieji teisėjai *(šofe tim),* po jų *karaliai* ir tik pačiu pastaruoju metu prieš pat Kristui gimstant politinė valdžia buvo pa-

[3] Theokratie (gr. „Gottesherrschaft“), zuerst von Joseph Flavius gebrauchter Ausdruck für die jenige Regierungs-oder Staatsform, in welcher Gott (bzw. eine Gottheit) als der einzige und unmittelbare oder doch höchste Regent gilt“. Cfr. Herders Konversations Lexicon.— Bd. 8.— S. 556.

[4] Plg. Encyklopedja Kościelna.— T. 28.— Str. 366, 368: Teokracja — jest terminem, od czasu Józefa Flawiusza (c. Apion. 2, 16) przyjętym na oznaczenie właściwego narodowi hebrajskiemu religijno-państwowego ustroju. W teokracji St. Test. Bóg został prawdziwym doczesnym Królem Izraela, Izrael został się jego poddanym narodem, a skutkiem tego religja zeszła się z polityką.

[5] Plg. *Heeren.* Ideen über die Politik ect. der vornehmstem Völker der alten Welt. II, 2, Beilage 4 // Hist. Werke.— Göttingen, 1826.— Bd. 14.— S. 430.

tekusi į *kunigų* rankas. Taigi „kunigų luomo viešpatavimas" visai nesudaro *teokratijos esmės.* Teokratija buvo ir prie Mozės, ir prie Jozuės, ir prie Gedeono, ir prie Dovydo, ir prie Saliamono. Visi jie valdė žydų tautą, bet turbūt ir „Lietuvos žinios" žino, kad *jie nebuvo kunigai.* Teokratijos esmė visai ne ta, kad kunigai viešpatautų, bet ta, kad padarytų šventą kultūrinį, socialinį ir politinį tautos gyvenimą. Žydiškos teokratijos tikslas buvo sujungti jų politinio ir religinio gyvenimo apsireiškimus harmoningon vienybėn. Taigi žydų teokratijos atstovai buvo ne vien *kunigai,* palaikytojai *praeities,* bet ir karaliai, tvarkytojai *dabarties,* ir *pranašai — skelbėjai ateities.* Visiems jiems teokratija skelbė pareigą veikti *ne skyrium viens priešais kitą,* bet *drauge, išvien,* didesnei Dievo garbei. Teokratija nesistengė panaikinti karalių bei pranašų funkcijas, kad praskintų kelią vien kunigų luomo viešpatavimui, bet ir kunigams, ir karaliams, ir pranašams nurodinėjo tikrą jų rolę — kaip Dievo *tarnautojų* ir *Jo valios vykdytojų.*

Tuo būdu teokratija buvo drauge visų aukščiausias žydų gyvenimo padaras ir galingiausias tojo gyvenimo tvarkytojas visose jo srityse — religinėje, socialinėje, politinėje ir kultūrinėje. Teokratijos dėka religijos ir politikos sritys buvo ten harmoningai sujungtos. Religija nėjo sau, politika sau. Religija stengėsi sulaikyti politiką nuo iškrypimo; politika rūpinosi religijos palaikymu. Bendru teokratišku savos religijos, karalijos ir pranašijos veikimu žydų tauta buvo parengta naujam aukštesniam apreiškimui, *naujai teokratijai dvasiškoje Kristaus karalystėje.* Kristaus asmenyje ne tik susijungė, bet ir pasiekė visų aukščiausią savo laipsnį *visos trys senos teokratijos funkcijos: kunigiška, karališka ir pranašiška.* Kristui dangun įžengus, tos funkcijos nepranyko: jos po šiai dienai tebeveikia atnaujintoje Kristaus mokslu, pavyzdžiu ir nuopelnu žmonijoje. Darbuojasi, kaip žinome, Kristaus *Bažnyčioje* nauja krikščioniškoji *kunigija,* nepranyko krikščioniškose *valstijose* nauja krikščioniškoji *karalija,* tebeveikia krikščioniškoje *visuomenėje* ir nauja krikščioniškoji *pranašija* įvairių geresnės ateities gamintojų, krikščioniškųjų idealų skelbėjų asmenyse... Visi tie trys naujos teokratijos organai — kunigija, karalija ir pranašija — krikščioniškai visuomenei yra būtinai reikalingi ir svarbūs, jei tik veikia savo srityse Kristaus dvasia ir stengiasi *bendrai, išvien* vykdyti žemėje idealią Kristaus nurodytąją tikrojo gyvenimo organizaciją, kurios tikslas jungti žmoniją su Dievu, kad ji virstų tikra Dievo karalyste žemėje, tikru, nors ir

mistišku Kristaus kūnu. Tai paskutinis ir visų aukščiausias krikščioniškosios teokratijos siekinys. Nuo jo ji negali atsisakyti, nes atsisakymas čia būtų lygus atsisakymui nuo Kristaus. Bet, kita vertus, krikščioniškoji teokratija irgi negali to savo svarbiausio tikslo kitaip pasiekti kaip tik bendru, harmoningu visų trijų savo organų — kunigijos, karalijos ir pranašijos veikimu. Tas bendras tų trijų organų veikimas yra pirmutinis krikščioniškos *teokratijos postulatas.* Krikščioniškoji teokratija, kaip krikščioniškoji, negali turėti kito pamato ir kitos savo veikimo normos, kaip tik patį Kristų. O Kristus, būdamas tikras *kunigas,* tikras *karalius* ir tikras *pranašas,* turėjo savo asmenyje sujungtas visas tris teokratiškas funkcijas: kunigišką, karališką ir pranašišką. Kad tarp tų trijų funkcijų bei valdžių nebuvo jokios priešingybės, kad jos Kristaus asmenyje harmoningai jungėsi ir padėjo Kristui įvykdyti trejopą jo misiją: kunigišką, karališką ir pranašišką — tai, rodos, aišku ir be įrodymų. Bet pripažinę nebuvimą priešingybių tarp teokratiškų Kristaus funkcijų, turime taip pat pripažinti principialių priešingybių nebuvimą ir tarp krikščioniškosios teokratijos organų — tarp kunigijos, karalijos ir pranašijos. Kitaip sakant, krikščioniškas teokratijos šalininkas negali priimti nė vienos iš trijų alternatyvų: nei kunigijos panaikinimo bendromis karalijos ir pranašijos jėgomis, nei karalijos pašalinimo kunigijos ir pranašijos suokalbiu, nei pranašijos nutildymo bendru kunigijos ir karalijos spaudimu. Be kunigijos įsigalėtų žmonijoje *bedievystė,* be karalijos — *anarchija,* be pranašijos — *stagnacija* visose gyvenimo srityse. Pranašija reikalinga pažangai plėtoti, karalija — tvarkai palaikyti, kunigija — žmonių sąžinei tobulinti ir Dievop vesti. Tatai visi šie trys krikščioniškos teokratijos organai būtinai yra žmonijai reikalingi ir nė vieno iš jų negalima panaikinti bei pašalinti nenuskriaudus žmonijos. Kad žmonijos gyvenimas būtų tikras, pilnas ir krikščioniškai tobulas, būtinai turi jame veikti visi trys krikščioniškos teokratijos organai: kunigija, karalija ir pranašija. Bet koks vienas, atskirtas nuo kitų dviejų organų, negali visai pasiekti savo siekimo ir nuvesti žmoniją į jos galutinį tikslą. Neįstengs to padaryti nei pati viena kunigija skyrium, nei pati viena karalija, nei pati viena pranašija. Todėl krikščioniškos teokratijos šalininkui yra lygiai negeistinas tiek papocezarizmas, kuriame visa karališka ir pranašiška valdžia koncentruotųsi visų aukščiausio kunigo rankose, tiek *cezaropapizmas,* kuriame visa *kunigiška* ir pranašiška valdžia būtų

įteikta aukščiausiam civiliam valdovui, tiek galop ir *autoprofetizmas,* kur visa karališka ir kunigiška valdžia taptų pavesta vien tik laisvos pranašijos atstovams. Nes papocezarizmas būtų tai *papokratija,* cezaropapizmas — *cezarokratija,* autoprofetizmas — *profetokratija.* O mums, kaip Kristaus — aukščiausio Kunigo, Karaliaus ir Pranašo sekėjams, geistina vien tik *teokratija,* t. y. toks valdymo būdas, kuriam esant ir popiežiai, ir karaliai, ir laisvos pranašijos atstovai būtų *pirm visko Dievo tarnautojai,* o jau paskui valdovai tam tikrose, jiems Dievo skirtose srityse.

Taip suprasdami teokratiją (o jos, kaip anksčiau matėme, ir negalima kitaip suprasti), mes ir drįstame paklausti „Lietuvos žinių", kur jos rado, jog *teokratija* — tai klerikalizmas bei kunigų luomo viešpatavimas ir jog „Draugija" tą „kunigų viešpatavimą" viešai skelbianti *urbi et orbi.* Žinodami gerai, kas „Draugijoje" buvo įdėta, o ko ne, mes turime visišką teisę čia pažymėti, jog „Lietuvos žinios" yra pasakiusios gryną netiesą. „Draugijoj" apie teokratiją ik šiol visai nebuvo kalbėta; ten tik buvo įdėtas šis vienas sakinys: „Stenkimės būti nei aristokratais, nei demokratais, bet *teokratais* kaip mylį *viską Dievuje*" (t. 8, p. 175).

To sakinio prasmė, rodos, aiški kaip diena. Rašytojas išreiškė juo vien savo geismą, idant lietuviai būtų „sau žmonės" ir *nelenktų kaktos* prieš jokį naujos gadynės *dievuką,* vis tiek ar tas dievukas bus aukštasis luomas — *ponija,* ar žemasis — *proletarija.* Patarta nusilenkti tik *Dievui,* pripažinti vien *Jo valdžią* ir viską pamilti Dievuje, kaip Dievas nori. Ir tas patarimas duotas visiems, be jokio luomų skirtumo. Kurgi čia skelbimas vien „kunigų luomo viešpatavimo"? Būti teokratu, „mylėti *viską Dievuje*",— neišskiriant nė savo priešų,— juk tai reiškia būti ne kažkokiu *viešpačiu,* bet tikru Dievo ir žmonių *tarnautoju.* Nebūti *aristokratu* yra tai atsisakyti irgi nuo viešpatavimo, su kuriuo aristokratizmas paprastai jungiasi. Lieka dar paskutinis patarimas — nebūti *demokratais.* Bene jame „Lietuvos žinios" išvydo kunigų viešpatavimo skelbimą?

Tokia išvada būtų tik tuomet teisinga, jeigu kiekvienas nedemokratas būtų *eo ipso* kunigų viešpatavimo šalininkas. Bet, ačiū Dievui, taip nėra. Anaiptol: galima būti drauge tiek klerikalu ir demokratu, tiek ir antiklerikalu ir antidemokratu. Pvz., tarp Prancūzijos „silonistų" daugumą yra klerikalų ir demokratų, o tarp tos pat Prancūzijos monarchistų yra ne vienas ne tik antidemokratas, bet ir antiklerikalas. Tai viena.

O antra — nereikia užmiršti, jog esama visokių demokratizmų. „Lietuvos žinios", pvz., demokratizmą laiko kažkokiu absoliučiu žmonijos principu greta kito panašaus tautybės principo. Tą savo demokratizmo supratimą Vilniaus pirmeivių laikraštis ne tik laiko tikru, bet ir kelia jį kaip antitezę „Draugijos" ir kitų katalikiškų laikraščių „demokratizmui", kur tautybė „buvo visur ir visuomet vartojama vien įnagio vietoje". Kitaip sakant, „Lietuvos žinios" kaltina mus, kodėl mes demokratizmo principui nepripažįstame *absoliutumo,* kodėl jį stumiame *reliatyvybės* sritin ir naudojamės juo kaip įnagiu?

Atsakyti visai nesunku. Darome mes tai dėl to, kad demokratizmo principas pats savaime *jokio absoliutumo* neturi ir negali turėti. Žodis demokratizmas pagal jo kilmę (dėmos — liaudis ir krátos — valdžia) yra tai liaudies valdymas. Pripažinti tą liaudies valdymą absoliučiu, t. y. visų aukščiausiu, jokios kitos valdžios nebereikalaujančiu, būtų tai padaryti iš liaudies bei tautybės kažkokį dievaitį fetišą, suvis panašų į tuos, prieš kuriuos kinkuoja lenkai endekai, rusai sąjungiečiai bei vokiečiai hakatistai. Mes, kaip krikščionys, tos naujos stabmeldystės pripažinti negalime ir prieš naujai „Lietuvos žinių" nulipdytą tautybės fetišą klauptis nenorime. Tąja prasme mes nebuvome „demokratais" ir kitiems esame patarę nebūti. Bet tuo mes visai nepažeidėme nei tiesos, nei tautybės. Tautybė mums brangi; liaudies reikalai mums artimi, mes esame, rodos, nemažai padirbėję tai tautybei sustiprinti ir liaudies susipratimui pakelti; bet statyti tautybę *Dievo vietoje* mums nei sąžinė, nei logika neleidžia. „Lietuvos žinioms" rasi tai ir keista atrodo, nes joms Dievas gal nieko nereiškia. Mes gi, pripažindami Dievą vienatiniu *absoliutu,* prieš kurį žmogui negėda galvą nulenkti, negalime Jo vieton kelti tautybės bei demokratizmo. Tautybę ir demokratizmą jų tikra prasme reikia gerbti, bet nereikia versti dievekliais. Atsisakydami pripažinti tautybę ir demokratizmą aukščiausiais mūsų veikimo principais, mes nė kiek nenusidedame teisybei; mes tik atiduodame *suum cuique:* kas tautos — tautai, kas liaudies — liaudžiai, kas Dievo — Dievui. Mylėdami Dievą ir tautą, mes ir norime, kad juodu būtų viena: tauta Dievuje ir Dievas tautoje, kad tauta neliktų be Dievo, liaudis — be Bažnyčios, mūsų jaunuomenė — be tikėjimo.

Tiesa, dėl buvimo — yra žmonių, manančių, kad Lietuva tik tuomet tepakilsianti, kai lietuviai apsieisią be Dievo, Bažnyčia nebeturėsianti jokios įtakos liaudžiai, jau-

nuomenė nebūsianti „varžoma jokių religijų viržiais“ [6]. Tiems trims separatizmams įvykdyti nemaža jau padirbėta spaudoje, kaip apie tai „Lietuvos žinios“ turbūt šį tą žino. Laikydami save laisvos minties atstovais, mūsų pirmeiviai publicistai ne vieną straipsnį yra tąja kryptimi pagaminę ir į žmones paleidę. Vienas iš jų „Lietuvos ūkininke“ kadaise pranašavo net *naujo tikėjimo reikalingumą,* o kitas „Laisvojoje mintyje“ [7] neseniai paskelbęs visišką *religijos nereikalingumą.* Abu juodu, be abejo, manė savo pažiūras būsiant lietuviams naudingas ir laikė save įkvėptais naujos pranašijos dvasios. Bet iš tikrųjų pasirodė vien netikrais pranašais, ardančiais tik visapusiškos teokratiškos tiesos pilnybę, kurią, kaip anksčiau matėme, sudaro visų trijų krikščioniškos teokratijos organų — krikščioniškos kunigijos, karalijos ir pranašijos — taikus veikimas. Stengimasis nustelbti kunigiją ar išgriauti karaliją yra *tikriausias netikros pranašijos ženklas.* Tikra pranašija, kai reikia, turi užtektinai drąsos pasakyti krikščioniškos kunigijos bei karalijos atstovams ne vieną kartų tiesos žodį, bet ji niekados nepainioja pačios kunigijos bei karalijos su kai kuriais jų kai kada ir nevertais atstovais ir dėl pastarųjų nevertumo nesikėsina neigti pačių teokratiškos kunigijos bei karalijos funkcijų. Krikščioniškoji pranašija, imdama pati savo veikimo normą iš Kristaus — Visų Aukščiausiojo Pranašo, stengiasi tiesos žodžiu priartinti ir krikščioniškąją kunigiją prie Kristaus, Visų Aukščiausiojo Kunigo, ir krikščioniškąją karaliją prie Kristaus — Visų Aukščiausio Karaliaus. Toks tai yra visų aukščiausias krikščioniškos pranašijos uždavinys ir pašaukimas. Jis yra vienatiniai tikras ir vienatiniai *logiškas,* nes remiasi amžinuoju Logosu, kuris yra Dievas.

Taip mes suprantame teokratiją.

Jei kas turi prieš tai ką pasakyti, tepasako. Tai padaryti kiekvienas turi visišką teisę.

Bet niekas neturi teisės skelbti, jog teokratija esanti vis tiek pat kaip klerikalizmas bei „kunigų luomo viešpatavimas“. Tokio kunigijos viešpatavimo mes ne tik niekur nesame skelbę, bet anaiptol — remdamiesi Leono XIII enciklika „Immortale Dei“, išleistąja 1885 m., pripažįsta-

[6] Plg. „Vienybė lietuvininkų“ š. m. Nr. 41 straipsnyje „Lietuvių moksleivių susivienijimas Amerikoje“.

[7] Žr. š. m. „Laisvosios minties“ Nr. 31 kažkokio O. A. Shrubsole's straipsnį „Ar žmonija turėjo kiek naudos iš teologijos?“, kuriame teologija identifikuojama su religija — ir abi pripažįstamos nenaudingomis.

me, jog nors abi valdžios — dvasiškoji ir civilė — yra kilę iš Dievo, tačiau ir viena, ir kita tam tikrose savo ribose yra visai savarankiškos. Tokį pat savarankiškumą, mūsų nuomone, turi ir trečias krikščioniškos teokratijos organas — krikščioniškoji pranašija, susidedanti iš visų tautų genijų bei naujų idealų ieškotojų ir gamintojų. To savarankiškumo ji nustoja tik tuomet, kai sulaužo pamatinį teokratijos postulatą, atmeta Kristaus vėliavą ir vietoj Dievui tarnauti užsigeidžia, nugriovus altorius ir sostus, pati viena visai *viešpatauti.*

* * *

Šalia nepatenkintų Bažnyčios valdymu netrūksta protestuojančių prieš Bažnyčios dogmas *mokslo vardu.* Į tuos protestus atsakoma dviejuose straipsniuose: „Religija ir mokslas“ ir „„Didžioji Realybė“ ir Dievas“.

RELIGIJA IR MOKSLAS

(Keletas pastabų dėl prof. V. Čepinskio tuo vardu parašytos brošiūrėlės)

Mūsų universiteto studentai „varpininkai" šių metų pradžioje yra prašę prof. V. Čepinskį padaryti jiems paskaitą apie „Religiją ir mokslą". Gerb. profesorius šį prašymą mielai išpildė, paskaitą tąja tema kovo 11 d. Lietuvos universiteto salėj paskaitė, o studentai „varpininkai" netrukus yra ją atskira brošiūrėle išleidę [1]. Išdėstytos čia gerb. profesoriaus pažiūros į religiją yra gana savotiškos, tatai tariuos būsią ne pro šalį „Židinio" skaitytojus arčiau su jomis supažindinus.

Savo brošiūrėlės pradžioje prof. Čepinskis karštai giria studentus „varpininkus", kad jie „gyvena kilniais idealais varpininkų kūrėjo Vinco Kudirkos". Gerb. kalbėtojas laiko tą vyrą „didžiausiu Lietuvos patriotu [2] ir ištikimiausiu jos tarnu". Todėl ir džiaugiasi, kad Kudirkos sekėjai „varpininkai" „stengiasi sudaryti sau plačią pasaulėžiūrą", kad paskui su didesniu pasisekimu „skambintų šviesos, tiesos ir laisvės varpą". Perskaitęs šią panegiriką, pašalinis žmogus gauna įspūdžio, kad tarp mūsų studentų tik vieni „varpininkai" teturi „plačią pasaulėžiūrą" ir kad tik jiems vieniems terūpi „šviesos, tiesos ir laisvės varpas", taip kad be jų Lietuva tuojau nugrimztų tamson, netieson ir nelaisvėn. Ar toks kilnių idealų vienai kairiųjų studentų grupei monopolizavimas neprieštarauja tiesai, palieku spręsti patiems skaitytojams. Aš gi tuojau einu prie pačios paskaitos temos.

Gerb. profesoriui ji atrodo nelengva esanti. Mat „religija ir mokslas yra dideli dalykai žmogaus gyvenime, gal patys didieji",— sako jis. Tai, žinoma, tiesa. Bent mokslo

---

[1] *Prof. Čepinskis V.* Religija ir mokslas.— Kaunas, 1928.— 32 p. in— 18, kaina 80 c.

[2] Mūsų visuomenė „didžiausiu patriotu" iki šiol laikė dr. Basanavičių. Labai gaila, kad prof. Čepinskis nenurodė, dėl ko jis dr. Kudirką kelia aukščiau už dr. Basanavičių.

didumu pasaulis šiandien neabejoja. Apie religijos didumą esama įvairių nuomonių. Kai kas laiko ją pasenusiu, savo amžių išgyvenusiu dalyku. Prof. Čepinskis nėra šios paviršutiniškos nuomonės šalininkas: jis laiko religiją tokiu pat dideliu dalyku kaip ir mokslą. Mes jam už tai esame dėkingi, juoba kad jis nurodo, ir ką gera žmonijai religija yra padariusi. „Religija,— sako jis — iš pat pradžios buvo tikra žmogaus auklė. Didelis žmogaus suvisuomeninimo darbas, pakilimas žmogaus gyvenimo doros žvilgsniu, žmogaus apšvietimas praeityje, galima sakyti, buvo išimtinai religijos atliktas." Šitą nuopelną pripažįsta jis visoms religijoms apskritai, bet neslepia ir katalikų religijos patarnavimų žmonijai. Antai pažymėjęs sunkius Romos imperijos sugriuvimo laikus, jis teisingai rašo: „Tada atsirado tik viena galybė, kuri sugebėjo šitą supuvusį ir sugriuvusį pasaulį atgaivinti, suvaldyti žvėriškumo pasireiškimus ir padaryti iš tikro chaoso tvarką. Tai buvo Romos bažnyčia"[3]. Ji ir vėliau, viduramžiais, padarė „mūsų dabarties mokslo pradžią, visos Europos civilizacijos pradžią". Bet naujiems laikams prasidėjus, ji mokslui nusidėjusi sukeldama skaudžių konfliktų, kovų. Gerb. profesorius nėra tų kovų šalininkas. Anaiptol, jis mano, kad „kovos tarp religijos ir mokslo galima išvengti ir reikia išvengti". Mes čia su prof. Čepinskiu visai sutinkame, tik, deja, negalime pripažinti tikromis ir priimtinomis tų priemonių, kuriomis jis tikisi religijos kovą su mokslu galėsiąs pašalinti, nes tikybos kovos su mokslu tik tuomet nebus, kai tikybos ir mokslo tiesos bus pripažintos sau nepriešingomis, visiškai sutaikomomis. Norint tų kovų išvengti, reikia pripažinti, kad kas kita yra tikyba, kas kita mokslas. Jei kartais ir pasitaiko, kad tikyba ir mokslas kalba apie tuos pat dalykus, pvz., dangų, žmogų, tai yra viena tiktai regimybė, nes kitoks *tikybos dangus,* kitoks — mokslo ir visai kitokiu atžvilgiu *tikyba* kalba apie *žmogų* ir kitokiu — *mokslas*. Taigi nėra dviejų savo kilme, esme ir tikslu labiau skirtingų dalykų, kaip religija ir mokslas[4].

[3] Plg. op. c.— P. 3—4.

[4] Bendra juose tik tiek, kad ir čia, ir ten *ieškoma tiesos*. Bet einama į tiesą visai atskirais keliais. Kartais gali pasitaikyti, kad tikėjimas ir mokslas, eidami savo keliais, prieina tą pačią tiesą, pvz., Dievo buvimą, žmogaus sielos nemarybę, Kristaus Dievystę. Tuomet toks *tikėjimo ir mokslo sutarimas* garantuoja gautų rezultatų *tikrumą*. O jei užuot sutarimo būtų prieita nesutarimas, *prieštaravimas,* tai būtų ženklas, kad arba tikėjimas ir mokslas nesusitaiko, prasilenkė, arba tikėjimo ir mokslo vietoj kalba nuo tiesos nukrypęs *mokslininkas* ar teologas.

Tuo tarpu prof. Čepinskis bando įrodyti, kad tikybos ir mokslo šaknys ir tikslai yra tie patys [5]. Pažiūrėkime, kaip gerb. profesorius prie tų keistų išvadų prieina.

Pasižadėjęs „varpininkams" kalbėti apie religiją ir mokslą, jis jautė reikalą visų pirma moksliškai apibrėžti, kas yra religija ir mokslas, kitaip sakant, duoti jųdviejų definiciją. Bet užuot nušvietęs religijos *esmę,* jis bando pirmiau nušviesti religijos *kilmę.* Religija, anot jo, esanti kilusi visai natūraliu būdu, būtent: 1) iš *žmogaus nustebimo* prieš gražią gamtos panoramą, 2) iš baimės prieš galingas gamtos jėgas ir pagaliau 3) iš jo *smalsumo emocijos.* Pastaroji — be Dievo ieškojimo — vedanti prie „naujų dalykų pastebėjimo". Iš čia ir gimstąs mokslas. Tuo būdu, prof. Čepinskio išmanymu, mokslas yra žmogaus *proto,* o religija — žmogaus *jausmų* padaras. Kai varpų tonai sužadina jam maldos nuotaiką, o Šveicarijos reginiai veikia jo sielą, tai jis mano tikrai esąs susidūręs su religijos ir grožio realumu.

Tuo remdamasis jis toliau tvirtina, „kad ir religija, ir mokslas turi vieną tikslą — pažinti „Didžiąją Realybę"" [6]. Skirtumas esąs vien tik tos realybės pažinime, kuris „eina įvairiais keliais ir liečia įvairius aspektus. Mokslas yra išraiška tų realybės aspektų, kurie betarpiškai veikia mūsų jutimo organus, o religija yra kontempliacija, intuityvus pažinimas tų realybės aspektų, kuriuos mes vadiname estetinėmis ir moralinėmis vertybėmis ir kurie tiesiogiai, betarpiškai neveikia mūsų jutimo organų".

Visoms šioms gerb. profesoriaus tezėms trūksta dviejų dalykų: aiškumo ir tiesos. Neaiškios pirmiausia abi jo definicijos — mokslo ir religijos, nes nepasakyta nė žodelio apie tai, *kas gi yra toji* abiejose definicijose pavartotoji *„Didžioji Realybė":* ar ji bus Haeckelio *materija,* ar Spinozos įvairiaaspektė *substancija,* ar Schopenhauerio beasmenė *dievybė,* ar kas kita. Palikus tą pamatinę „realybės" sąvoką visai neišaiškintą, lieka ir abi religijos ir mokslo definicijos ne tik tamsios, bet ir visai beprasmės.

Bet minėtos dvi definicijos yra ne tik neaiškios; jos dar ir tiesai prieštarauja. Gerb. profesorius tarp mokslo ir religijos mato vien tokį skirtumą, kad moksle tam tikri realybės aspektai betarpiškai veikia mūsų jutimo organus, o religijoje jie betarpiškai jų neveikia. Pažiūrėkime, ar taip

---

[5] Op. c.— P. 5.

[6] Op. c.— P. 7.

yra. Štai matematika. Nieks jai mokslo vardo neginčija. Imu vieną jos formulę

$$\sin 2a = 2 \sin a \cos a$$

ir klausiu: kuriuos mūsų jutimo organus ji veikia? Kad ji neveikia mūsų klausos, uoslės, lietimo, ragavimo, tai ir be įrodymų aišku. Lieka tat vienas regėjimas. Mūsų formulė veikia mūsų regėjimo organą — akis. Jei vieno jutimo organo veikimo mokslui pažinti ir užtektų, tai nurodytąjį šia formule realybės aspektą turėtų suprasti kiekvienas, kas nėra aklas ir beraštis. Bet patyrimas rodo, kad vieno tos formulės pamatymo neužtenka. Norint ją suprasti, reikia išeiti tam tikrą mokslą. Vadinasi, gerb. profesoriaus pateiktoji mokslo definicija yra visai nemoksliška, nes prieštaraujanti faktams.

Dar nemoksliškesnis ir nepriimtinesnis jo religijos suvedimas į estetines ir moralines vertybes. Dėl įėjimo, tiesa, estetika ir moralybė įeina religijon, bet nieku būdu jos nesudaro religijos esmės, nes religija *nėra vienašališkas žmogaus padaras. Ji yra tam tikras žmogaus santykis su Dievu.* Religija be dviejų subjektų yra negalima. Jai sudaryti reikia ne vien žmogaus, bet ir Dievo. Dėl to religija ir apibrėžiama kaip „kompleksas tiesų ir pareigų, kuriomis nustatomas žmogaus santykis su Dievu“, o krikščioniška religija — kaip „žmogaus su Dievu santykis, nustatytas Kristaus apreiškimu“. Todėl religija nėra kokia kontempliacija, bet realus žmogaus susidūrimas su Dievu bei Kristumi. Religijoje žmogus stoja akis į akį priešais Dievą ir būdamas laisvas gali laisvai nustatyti vieną iš trijų santykių su Dievu: 1) meilės ir klusnumo, 2) visiško indiferentiškumo ir 3) neapykantos ir maišto. Pirmu atveju žmogus nusilenkia Dievui ir sako: Dieve mano ir Viešpatie mano. Myliu Tave visa širdimi. Sakyk, ko iš manęs nori, o aš viską Tavo padedamas stengsiuosi išpildyti. Nusilenkia jis ir Kristui, dėkoja už atpirkimą ir nuodėmių atleidimą. Antru atveju žmogus, nė nepažvelgęs į Dievą, atsuka jam užpakalį ir netaręs nei gero, nei blogo žodžio eina prie savo žemiškų reikalų. Pagaliau trečiu atveju stoja išdidžiai prieš Dievą ir akiplėšiškai taria: didelis čia daiktas, kad tu Dievas! Štai aš nenoriu ir neklausau Tavo įsakymų. Spjaunu ant Tavo grasinimų, juokiuosi iš Tavo pragaro! Ne Tavo valia bus čia, žemėj, bet mano!..

Iš to trejopo žmogaus santykio su Dievu susidaro ir trejopos rūšies religija: Dievo meilės, indiferentizmo ir

Dievo neapykantos. Kuri gi yra prof. Čepinskio skelbiamoji religija?

Atidžiai skaitydami jo brošiūrą, neradome joje jokių burnojimų prieš Dievą, jokių pasityčiojimų iš Jo aukščiausios Išminties, Teisybės, Gėrybės ir t. t. Todėl konstatuojame, kad jo religija Dievo neapykantos religijų kategorijon neįeina. Bet, kita vertus, prof. Čepinskio religija nėra ir Dievo meilės religija. Tai matyti jau iš to, kad Dievas joje visai nėra minimas. Dievo vietą ten užima kažkokia arčiau neapibrėžta, neaiški „Didžioji Realybė". Iš pradžių manėme prof. Čepinskį tą „realybę" priėjus savo religiniu patyrimu, bet paskaitę toliau radome, kad ji yra skolinta iš prof. A. Whiteheado. Pasirodo, prof. Whiteheado esama taip pat fiziko, kaip ir prof. Čepinskio, ir taip pat užsiimančio religijos esmės aiškinimu, kaip ir brošiūros „Religija ir mokslas" autoriaus. Paklausykime tat, ką sako apie religiją prof. A. Whiteheadas. Štai jo religijos apibrėžimas: „Religija yra vizija tos amžinos Didžiosios Realybės, kuri stovi užpakaly, viduje ir virš visų laikinų pereinamųjų dalykų. Kitaip sakant, tai yra vizija labai realių dalykų, bet dar nerealizuotų. Tai yra tik tolima galimybė, intuityvus supratimas kažko tokio, kas suteikia giliausią prasmę visam tam, kas yra laikina, kas praeina, kas gimsta, gyvena ir miršta. Tai yra siekimas galutinio gėrio, aukščiausio grožio formos, aukščiausio idealo, siekimas kad ir be vilties pasiekti" [7].

Tų pavartotų čia žodžių daugybė rodo kaip tik pačios šios definicijos netobulumą. Ar galima pasakyti, kad religija — tai *vizija*? Katalikų teologai pripažįsta panašią viziją vien palaimintiems danguje. Žemėje vizija [8] yra labai retas dalykas. Tuo tarpu religija turi apimti visas žmogaus gyvenimo valandas. Taigi vizijos žodžio religijai taikyti negalima, juo labiau, jei Whiteheadui amžinoji realybė yra Dievas, kuris žemėje tegali būti jausmo, minties objektas, bet ne regėjimo, vizijos. Tolesnis posakis, kad religija yra „vizija realių, bet dar nerealizuotų dalykų", mums atrodo gryna nesąmonė, nes kol dalykas *nėra realizuotas, tol jis negali būti realus.* Pagaliau tokie žodžiai kaip *vizija, supratimas, siekimas,* būdami labai *skirtingi* savo prasme, nieku būdu negali tikti *vienai* religijos idėjai apibrėžti. Tiesą sakant, tąja nevykusia Whiteheado religijos definicija nėra ko stebėtis: jos autorius yra ne

[7] Op. c.— P. 10.
[8] Pvz., pranašų, šventųjų vizijos.

teologas, tik fizikas. Daug nuostabesnės mums prof. Čepinskio pastangos tą Whiteheado definiciją šv. Pauliaus apaštalo autoritetu pridengti. Čia jau išėjo tikra šv. Pauliaus teksto falsifikacija, nes jo žodžiai „fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium“ *(Žyd 11, 1)* [9] prof. Čepinskio yra pacituoti šitaip: „religija yra tikintiems pranešimas ir nematomų dalykų vizija (regėjimas dvasios akimis)“ [10]. Kas moka lotyniškai, tas žino, kad *fides* reiškia ne *religiją,* bet *tikėjimą* (Glaube, wiara). Vadinasi, ką šv. Paulius taikė *tikėjimo dorybei,* tą prof. Čepinskis pritaikė visai kitam dalykui — *religijai.* Tai jau nedovanotina net ir fizikui.

Iš čia matome, kad prof. Čepinskio religija, būdama subjektyvi ir net vengianti Dievo vardo, nėra ir negali būti Dievo meilės religija. Ji yra vien religija kažkokios „Didžiosios Realybės“, kuri nežinia nei kas yra, nei ko nori. Taigi yra labai rimto pamato manyti, kad toji prof. Čepinskio studentams peršamoji religija kažin ar tik nebus *visiško indiferentizmo religija.* Iš dalies tai patvirtina ir labai palankus prof. Čepinskio įvertinimas vokiečių poeto Schillerio religinio nusistatymo, išreikšto žodžiais:

„Kokią tikybą aš išpažįstu? Nė vienos iš tų, kurias Tamsta išvardijai. Ir kodėl nė vienos? Dėl mano tikybinės nuotaikos“ [11].

Vadinasi, Schilleris neigė visas esamąsias religijas, nes nė viena jų nepatenkino jo nuotaikos. Religijos esme jis laikė vien savo subjektyvią nuotaiką, o ne religijos turinį.

Prof. Čepinskis to universalaus Schillerio skepticizmo ne tik nesmerkia, bet atvirai stoja jo pusėn rašydamas:

„Schillerio šitais žodžiais pabrėžta, kad pagrindinis dalykas religijoje — ne racionalizuota dogma, o galinga, gili, neišreiškiama žodžiais religinė emocija, kurios nerasi nė vienoje dogmoje“ [12].

Vadinasi, kad religija prof. Čepinskiui būtų brangi, ji turi būti bedogmė, visai atpalaiduota nuo racionalizuoto turinio. Bet keldamas religijai tokį reikalavimą, gerb. profesorius prieštarauja ne tik religinei tiesai, bet ir patsai sau.

---

[9] Arkivyskupo Skvirecko vertime ši vieta skamba šitaip: „Tikėjimas gi yra pasitikėjimas tuo, ko viliamės, tvirtas įsitikinimas apie tai, kas neregima“.

[10] Op. c.— P. 10.

[11] Op. c.— P. 30.

[12] Ten pat.

Visų pirma netiesa, kad „nė vienoj dogmoj“ nesama religinės emocijos. Imkit, pvz., kad ir atpirkimo dogmą. Daugelis šventųjų, apmąstydami tos dogmos atskirus momentus, kaip, pvz., Jėzus, Dievo Sūnus, kentėjo ir mirė ant kryžiaus, atlygindamas savo kančia ir mirtimi Dievo teisybei už žmonių nuodėmes, pajusdavo giliausią religinę emociją, prapliupdavo gausiausiomis ašaromis, neretai pergyvendami savo širdyse visą Kristaus kančią, taip kad net jų kūne atsirasdavo kruvini penkių žaizdų ženklai bei stigmos. Ar bereikia didesnės religinės emocijos!? ..

Antra — mūsų religijos dogmos bei tikėjimo paslaptys nėra kažkokios beprasmės formulės. Kas giliau jas tyrinėja, randa jose ne tiktai naujos šviesos, bet ir patiria giliausią susijaudinimą. Kiek platėliau aš bandžiau tą dalyką nušviesti savo brošiūroje „Tikėjimo paslaptys“ [13]. Religija be dogmų būtų lyg kūnas be kaulų. Atimk žmogui kaulus, visas kūnas virs bejėge mėsgalių krūva, kuri nei paeiti, nei pasijudinti iš vietos negalės. Atimk iš religijos dogmas, religija virs viena tuštuma be jokio turinio. Bedogmė religija yra tokia pat klaida, kaip ir neretai šiandien girdimas posakis, kad katalikų religijos mokslas esąs išgyvenęs savo amžių ir virtęs netinkančiu šios gadynės žmonėms. Paklausus, dėl ko gi tas mokslas laikomas netinkamu, atsakoma: dėl to, kad jis nepadaro katalikų geresnių už kitų tikybų išpažinėjus. Bet dėl ko katalikai ne geresni už kitatikius: ar kad jie vykdo katalikų religijos mokslą? Ne, dėl to, kad jo nevykdo. O jei taip, tai ne katalikų religijos mokslas yra netikęs, tik netikę yra žmonės, kurie jo nevykdo. Bet, kaip žinome, ne visi katalikai jo nevykdo. Yra ir tokių, kurie to mokslo sąžiningai laikosi ir yra daug geresni už kitatikius. Tatai apie katalikų religijos mokslo netikumą kalbėti netenka. Anaiptol, naujaisiais laikais žymus prancūzų filosofas J. Serre yra įrodęs, kad katalikų religijos mokslas yra pats tobuliausias, nes *visa, kas kitose religijose yra gera ir tikra, randama ir katalikų religijoje* [14]. Tuo būdu katalikų religija yra visų pilniausia, patenkinanti visus žmogaus širdies reikalavimus. Ji yra *religijų religija, visų religijų sintezė ir viršūnė*. Nėra kitose religijose pozityvios dogmos, kurios neatitiktų ta ar kita katalikų dogma. Jei prof. Čepinskis, sekdamas ateistu Guyau, svajoja apie bedogmę religiją [15],

[13] *Prel. Dambrauskas A.* Tikėjimo paslaptys.— Kaunas, 1927.

[14] Plg. *Serre Joseph.* L'unité religieuse // Irenikon.— Janvier 1928.

[15] Plg. *Guyau.* L'irreligion de l'avenir.— Paris, Alcan, 1902.

tai jis labai klysta. Žmonijai reikalinga ne kokia subjektyvi religinė emocija, ne svajonė apie kažkokią arčiau neapibrėžtą „Didžiąją Realybę", bet tikra *religija su objektyviomis ir absoliučiai tikromis religinėmis tiesomis bei dogmomis*. Noras apvalyti religiją nuo dogmų yra tokia pat utopija, kaip ir noras apvalyti chemiją nuo cheminių formulių ir neorganinės materijos dėsnių.

Tatai ir nenuostabu, kad gerb. prof. Čepinskis, patsai sau prieštaraudamas, galų gale jaučiasi priverstas pripažinti, jog „religijoje yra tiesų, vadinamų amžinomis tiesomis". Vieną iš tokių tiesų jis mato Evangelijos moksle apie tai, „kad visi žmonės, ir juodi ir balti, ir žydai ir elinai, ir išmintingi ir kvaili, ir šventi ir piktadariai, yra vienodi to paties Dievo meilės vaikai". Bet jei jis katalikų religijos dogmą apie tai, jog „žmonija yra viena didelė brolija, viena didelė šeima", pripažįsta esant tikrą ir priima, tai mums sunku suprasti, dėl ko jis kitas tos religijos lygiai kilnias dogmas paneigia ir atmeta. Čia yra aiškus protavimo nenuoseklumas.

Tiesa, prof. Čepinskiui atrodo, kad žmonijos kamieno vieningumas esąs prieitas „sunkaus ir ilgo patyrimo keliu" ir evoliucijos teorijos patvirtintas. Bet tai yra gryna iliuzija, nes negi galėjo gerb. profesorius negirdėti, kad esama gamtininkų, karštų polifiletizmo šalininkų, kurie žmonijos kamieno vieningumą griežtai atmeta kaip mokslo klaidą. Iš čiagi savaime aiškėja, kad „patyrimo kelias" ir evoliucija yra labai menki religinių tiesų kriterijai. Jei religinės tiesos nuo tų kriterijų priklausytų, tai jos visos seniai jau būtų dingę, nes ką vieni gamtininkai pripažįsta tiesa, tą kiti laiko klaida ir neigia. Religija nėra ir niekuomet nebus gamtotyros išvada. Ji, kaip jau anksčiau minėjau, nei su gamtotyra, nei apskritai su mokslu neturi nieko bendra. Ji yra visai autonomiška, nuo nieko, išskyrus Dievą ir žmogų, nepriklausoma. Prof. Čepinskio manymas, kad patyrimas bei evoliucija gali mums atskleisti naujų religinių tiesų, remiasi jo subjektyviu įsitikinimu, kad religija ir mokslas turi bendras šaknis ir tikslą. Bet tas įsitikinimas, kaip matėme, yra niekuo nepamatuotas ir prieštarauja tiesai.

Panašių klaidų netrūko ir seniau. Taip praeitame amžiuje, viešpataujant filosofijai, manyta, kad iš religijos ir filosofijos ilgainiui bus padaryta tam tikra sintezė, kuri ir virs ateities religija. Garsusis matematikas filosofas Hoene-Wrońskis religines dogmas laikė ne gatavomis tiesomis, bet tam tikrais uždaviniais, kuriuos, filosofijai ky-

lant, žmonija galės išspręsti ir tuo *apreikštąją religiją* paversti *pilnutine* (religion accomplie). Panašios nuomonės laikosi ir prof. Čepinskio cituojamasis anglikonų filosofas, teologas MacMurray. Jis atmeta mistiškąjį patyrimą, kaip kelią į tikėjimo žinojimą. Jis mano, kad religijos tiesos teprieinamos vien tam tikru valios nusistatymu ir kad šitoks valios nusistatymas bei ūpas yra identiškas mokslui ir tikėjimui.

Visas tas religines teorijas, deja, tenka laikyti nepriimtinomis, net *antireliginėmis*. Visos jos turi vieną bendrą klaidingą pamatą — religijos *pažeminimą*. Mat joms religija atrodo toks pat žemiškas dalykas, kaip ir mokslas. Tuo tarpu religija, būdama Dievo nustatytas su žmonėmis santykis, turi ne žemišką, bet griežtai *transcendentinį* pobūdį ir todėl su mokslu, grynai *žemišku* dalyku, yra absoliučiai nesugretinama. Mokslas užsiima daugiausia matavimu ir apskritai kiekybės klausimais. Tuo tarpu, teisingu paties prof. Čepinskio pasakymu, „vertybių, kuriomis užsiima religija, išmatuoti negalima". Tiesa ir tai, kad religijai „matematikos kalbos visiškai negalima taikyti", bet netiesa, „kad religijos kalba niekuomet nepasižymės tuo aiškumu, kokiu pasižymi precizijos mokslo kalba", nes religijos kalbą, kaip patyrimas rodo, dažnai supranta net maži vaikai, ko apie mokslo kalbą negalima pasakyti.

Žymią prof. Čepinskio brošiūros dalį užima pasakojimas apie konfliktus tarp religijos ir mokslo. Deja, ir čia jo vienur kitur nukrypta nuo tiesos. Pvz., pažymėjęs, kad geologai žemės amžiui skiria 100 000, 1 000 000 ir net 1 000 000 000 metų, gerb. profesorius rašo: „Tuo tarpu krikščioniškoji teologija, remiantis[16] Biblija, nustato žemei amžių ne daugiau kaip 5 000 metų". Čia pasakyta gryna netiesa, nes nė vienoje šių dienų krikščionių teologijoje nerasime tvirtinimo, kad žemės amžius tesiektų tik 5 000 metų. Žemės amžiaus nustatymas yra mokslo, o ne teologijos dalykas. Teologija tenkinasi vien tvirtinimu, kad žemė *nėra amžina*, kad ji sukurta *laike, o kada*, prieš kiek milijonų ar milijardų metų ji yra atsiradusi, šį klausimą teologija palieka mokslui spręsti.

Negalima taipgi nieku gyvu sutikti su prof. Čepinskio tvirtinimu, kad „evoliucijos teorija ir Darwino mokslas apie žmogaus kilmę sudaro kulminaciją religijos ir mokslo

[16] Turėtų būti remdamasi.

konflikte [17], nes tikrą „kulminaciją" tesudaro vien *visų religijos tiesų atmetimas bei visiška bedievybė*. Darvinistai gi dažnai bedieviais nėra ir bedieviais vadinami [būti] nenori. Jei tas ar kitas darvinistas pripažįsta pirmą visų daiktų pradžią — Dievą, tai tarp jo ir religijos gali ir visai jokio konflikto nebūti [18]. Katalikų religijos mokslas apie visų daiktų pradžią yra suvedamas į šią trumpą tezę: pradžioje Dievas savo žodžiu viską sukūrė. Klausimas gi, *kaip* Dievas šį pasaulį yra sukūręs: ar per vieną akies mirksnį, ar per milijardus metų ir ar žmogaus kūną sukūrė iš paprasto neorganinio molio, ar iš perėjusio ilgą, milijonais metų besitęsusią evoliuciją ir t. t., visa tai, griežtai imant, priklauso jau nebe religijai, tik mokslui. Garbė bus jam, jei jis įstengs tuos klausimus galutinai išspręsti. Tik ar jis sugebės tai padaryti?

Prof. Čepinskis mano, kad taip, ir laiko Darwino paskelbtąją žmogaus kilmę iš beždžionės nesugriaunama mokslo dogma. Įtikėjęs savo jaunystėje į darvinizmą, jis nebegali jau jo užmiršti ir vis tebemano, kad darvinizmas ir evoliucija yra galutinai pašalinę „tvėrimo aktus", žmogų išvedę iš beždžionės, visus Biblijos pasakojimus apie Adomą ir Ievą, apie Rojų ir žmogaus puolimą pavertę pasakomis, visą religiją nugalėję ir privertę jos gynėjus visai nutilti. Dėl to prof. Čepinskis savo šiais metais „Kultūroj" paskelbtame straipsnyje „Evoliucija" žmogaus kilme iš beždžionės operuoja kaip tikriausiu mokslo faktu. Deja, tai iliuzija. Visa Biblija kaip buvo pagarboje, taip ir tebėra. Religijos gynėjai, nieko neturėdami prieš Dievo neneigiančiąją evoliuciją, nepaliauja raštu ir žodžiu kovoję prieš darvinizmą, atmetantį Dievą. Mūsų rimtas ir sąžiningas evoliucijos tyrinėtojas prof. P. Dovydaitis, tikiuosi, netrukus gausiais mokslo faktais įrodys, kaip toli prof. Čepinskio atsilikta nuo šių dienų gamtamokslio evoliucijos ir darvinizmo klausimais. Patsai gi aš tesitenkinsiu vien nurodymu, kad 1909 metais, kai Kembridže iškilmingai švęstos 100-metės Darwino gimimo sukaktuvės, tai šiose iškilmėse šalia panegirikų darvinizmui netrūko ir rimtų kritikų, griovusių iš pamatų visus darvinizmo principus. Tarp kitko, ten buvo konstatuota, kad net pačioje Darwino tėvynėje, Anglijoje, nauji biologai įveda darvinizman tokius principus, kurie griežtai prieštarauja Darwino mokslui ir jį visiškai griauna. Nuolatiniai gyvių

[17] Op. c.— P. 11.

[18] Plg. *De Dorlodot Henry*. Le darvinisme au point, de vue de orthodoxie catholique.— Bruxelles, Fromant, 1825.

stebėjimai yra parodę gamtininkams, kad *evoliucija nesudaro gyvenimo esmės*. Prancūzų mokslininkas de Quintonas yra įrodęs, kad *svarbiausias gyvybės dėsnis yra pastovumas*. Gamtininkas Bonas, remdamasis savo tyrimais, yra paskelbęs tame suvažiavime net visai darvinizmui priešingą principą: „gamta neapkenčia pakitimų". Jo išmanymu, kiekvienas gyvio pakitimas, kiekvienas nukrypimas nuo gyvio veislės tipo atneša gyviui *ne naudos, bet žalos*. Anksčiau ar vėliau po kelių kartų gyvis tų pakitimų nusikrato ir sugrįžta prie pirmykštės tyros savo formos.

Gyvių atsiradimo klausimu teko ir man gana ilgai svyruoti: mat neaišku man buvo, ko čia laikytis: ar gyvių evoliucijos, ar visiškos veislių vienų nuo kitų nepriklausomybės. Galutinai išspręsti šį klausimą man padėjo trys dalykai.

Pirmas — tai augmenijos karalija. Ji yra taip pat dauginga ir įvairi, kaip ir gyvių karalija. Bet nors gyvių atsiradimui dar iš bėdos šiaip ar taip ir galima taikyti evoliucijos dėsnius, tačiau *augalams viso darvinizmo niekų būdu negalima pritaikyti*. Nei lapų iškarpymo, nei žiedų varsų, nei žievės rūšių, nei sėklų skirtumo darvinizmas, net ir už ausų traukiamas, nesugeba įmanomai išaiškinti. O jei jis nesiduoda taikomas žemesnei augmenijos sričiai, juo labiau jo negalima taikyti gyvijos skirtumams išaiškinti.

Antras — tai paties karščiausio darvinisto E. Haeckelio veikalas „Kunstformen der Natur" (Leipzig—Wien, 1904). Žiūrinėdamas į dailiai čia atvaizduotus įvairių jūros gyvių pavidalus, aš pastebėjau, kad kiekvienas jų, net ir atrodąs iš pažiūros giminingas, po teisybei yra sudarytas pagal tam tikrą atskirą geometrinį planą. Tų planų visiškas skirtumas ir iš vienas antro neišvedamumas, net ir esant paviršutiniam gyvių panašumui, man ir parodė, kad jie viens iš kito kilti negalėjo.

Tą įsitikinimą sustiprino pagaliau ir mano paties išrastos naujos trigonometrinės sistemos. Jų buvo begalinė daugybė. Kiekviena jų davėsi charakterizuojama trimis kreivėmis. Tų kreivių vienos buvo dvišakės, kitos keturšonės, trečios — keturlapės ir t. t. ir t. t. Bet pradžią visoms toms kreivėms yra davusi *viena* bendros trigonometrinės sistemos *idėja*.

Kadangi tos kreivės turi didesnį ar mažesnį panašumą į kai kurių gyvių pavidalus ir kadangi nė viena tų kreivių nesiduoda išvedama iš giminingų kreivių, bet lengvai plaukia iš bendros geometrinės sistemos idėjos, tatai

jei man būtų duota galios mechaniniais dėsniais nukreipti materijos sroves pagal manąsias kreives ir dar pridėti gyvybės, tai aš galėčiau susikurti tiek gyvių, kiek yra manųjų kreivių, t. y. begalinę daugybę. Iš tikrųjų aš to negaliu padaryti. Bet Dievui tai būtų visai nesunku įvykdyti. Dėl to aš tikiu, kad Dievas ir šio pasaulio gyvius yra sukūręs panašiai. Šitoks atskirų gyvių tipų sukūrimas man atrodo kur kas panašesnis į tiesą negu jų išvedimas evoliucijos bei darvinizmo būdu.

Evoliucijos šalininkai čia gal šūktels, kad tuo būdu dingstąs gyvijos karalijoje giminingumo ryšys. Į tai atsakau, kad šis priekaištas neturi pamato, nes išėjimas visų gyvijos veislių tiesiog iš Dievo plano sudaro dar kilnesnį tarp jų giminingumą ir stipresnę vienybę negu jiems kylant iš vienas antro.

Šitaip žiūrėdami matome, kad evoliucija bei darvinizmas nėra nei vienintelis, nei pats kilniausias gyvijos atsiradimo išaiškinimas. Dievas galėjo augmenijos ir gyvijos pasaulį sukurti ir vienaip, ir antraip, ir dar gal kitaip. Kaip Jis iš tikrųjų yra padaręs, mes to nežinome. Nežino to nė didžiausi šių dienų mokslininkai. Taigi skelbti Dievą sukūrus pasaulį *vien tik evoliucijos būdu, o ne kitaip,* yra tai rodyti daugiau drąsos, fanatiško užsispyrimo negu tikro mokslo.

Pagaliau negaliu susilaikyti nepadaręs dar vienos pastabos. Studentai varpininkai yra prašę prof. Čepinskį paaiškinti jiems, kas yra religija ir mokslas. Gerb. profesorius, kaip matėme, neišaiškino kaip reikiant nei religijos, nei mokslo esmės, nes ką jis savo paskaitoje prikalbėjo apie religiją, yra taip tamsu, taip nesuprantama, kad mane tiesiog ima pagunda abejoti, ar jis pats gerai supratęs, ką kalbėjęs. O kas svarbiau, studentai varpininkai po šios paskaitos kažin ar tik nebus įgavę visai klaidingo religijos supratimo. Taigi čia išeina visai kaip Evangelijoje: prašyta duonos, duota nesugromuliuojamas akmuo, prašyta žuvies, įteikta gyvatė *(Mt 7, 9—10)*. Duok Dieve, kad nei vienas, nei antras jauniems klausytojams nepakenktų.

Aš, žinoma, nemanau čia prof. Čepinskio kaltinti. Jis kalbėjo kaip mokėjo ir kaip suprato. Jei jis, užuot tinkamai nušvietęs religijos esmės klausimą, pabėrė varpininkams vien tirštos tamsos, tai čia kaltas ne tiek jis, kiek jo jaunystėje pasisemta vienpusiška, evoliucionistiškai darvinistinė pažiūra į pasaulį, o taipgi ir jo palinkimas apaštalauti, skelbti mokslo dalykus, kurių jis yra arčiau netyrinėjęs.

„DIDŽIOJI REALYBĖ“ IR DIEVAS

(Atsakymas prof. V. Čepinskiui)

Rašydamas savo prof. V. Čepinskio paskaitos kritiką, aš stengiausi elgtis kuo žmoniškiausiai —ir esu tikras, kad kiekvienas bešališkas žmogus, perskaitęs mano rašinį, neras ten jokio nežmoniškumo.

Varpininkų pagyrimų, kad jie „gyvena kilniais varpininko kūrėjo Vinco Kudirkos idealais“, kad jie „stengiasi sudaryti plačią pasaulėžiūrą“, kad paskui su dideliu pasisekimu „skambintų šviesos, tiesos ir laisvės varpą“,— aš neišlaužiau iš piršto, bet paėmiau iš pačios profesoriaus brošiūrėlės. Jei tai ne *varpininkų pagyrimai,* tai jau aš nebežinau, kas čia būtų. Bet jei gerb. mano oponentas nekelia varpininkų aukščiau už studentus „eucharistininkus“, aš, žinoma, mielai tuo tikiu ir esu jo bešališkumu giliai sužavėtas.

Kadangi dr. Basanavičius yra V. Kudirką lietuvybėn atvertęs, tatai aš ir maniau, kad patriotizmo atžvilgiu Basanavičių pritiktų kelti kiek aukštėliau už Kudirką, bet aš, žinoma, mielai sutinku su prof. Čepinskio nuomone, kad jie abudu buvo „vienodai dideli patriotai“.

Kad tikybos ir mokslo sričių „negalima griežtai perskirti“, aš nesiginčysiu, bet kad tikyba ir mokslas yra du iš esmės skirtingi dalykai, tai aš palaikau ir toliau. Jei šitaip mano ir „religijai abejingi“ žmonės, tai jie neklysta. Labai gaila, kad prof. Čepinskis nenurodė, kurie teologai tvirtino, „kad religijos ir mokslo šaknys yra bendros ir tikslai tie patys“. Aš esu tikras, kad jei tokių teologų ir esama, tai jie greičiausiai bus protestantai bei modernistai. Kataliko teologo aš bent nežinau nė vieno tokio.

Aš nieko neturėjau ir neturiu prieš religijos kilmės nušvietimą. Jei aš protestavau prieš prof. Čepinskį tuo klausimu, tai vien dėl to, kad tas jo religijos kilmės nušvietimas prieštaravo tiesai.

Kad žodžiais ne viską tegalima išreikšti, tai, žinoma, tiesa. Bet netiesa, kad definicijos tevartotinos tik tos, „kurias galima išreikšti matematikos ženklais“. Gerb. prof. Čepinskis, manau, žino, kad be scholastų definicijomis plačiai naudojasi ne tik teologija su filosofija, bet ir jurisprudencija, ir pati fizika su chemija ir tame darbe toli gražu ne visada tepasigauna matematikos ženklų. Be definicijų nėra mokslo, be definicijų tėra vien plepėjimas apie mokslą. Kas mėgsta griežtumą, tas instinktyviai ieško definicijų. Mokslininkas, vengiąs definicijų, greičiausiai pragyvens savo visą amžių nieko nauja mokslui nesukūręs, jokios naujos minties pasauliui nepateikęs. Kas mokslo faktus šiaip ar taip grupuoja, klasifikuoja, sintezuoja, tas jau šiokiu ar tokiu būdu naudojasi definicijomis.

Nemėgdamas definicijų, prof. Čepinskis yra nepatenkintas ir mano pateiktuoju religijos apibrėžimu. Mat jam pati „Dievo koncepcija“ atrodo esanti „vienašališkas žmogaus padaras“. Jame jis mato antropomorfizmo pėdsakų ir todėl, norėdamas „paliuosuoti Dievo koncepciją nuo hotentotiškų ingredientų“, jis Dievo vieton sodina „Realybę“, neapsiimdamas betgi jos arčiau apibrėžti. Realybė jam atrodo nesanti „impregnuota žmogaus silpnumais“, kaip kad yra asmeniško Dievo koncepcija. Pastaroji gerb. profesoriui atrodo „neaiški“ ir todėl jis, nenorėdamas panėšėti į hotentotą, yra linkęs laikytis savo *beasmenės* „Didžiosios Realybės“. Ypač jam nepriimtina „per daug aiški“ Dievo pajėgos koncepcija, nes „Dievas, pasaulio tvarkytojas“, profesoriaus išmanymu, „iš esmės niekuo nesiskiria nuo žemės galiūnų“. Vadinasi, prof. Čepinskiui viena — asmeniško Dievo koncepcija netinka dėl to, kad ji „neaiški“, o kita — Dievo, pasaulio Tvarkytojo — dėl to, kad ji „per daug aiški“. Tuo būdu pasirodo, kad religijos srity prof. Čepinskio patenkinti beveik negalima.

Žinoma, padarius religiją vien asmeniško skonio dalyku, tokia šneka visai suprantama. Keista tik, kad prof. Čepinskis apsistojo vien prie pirmojo senovės žydams anksčiausiai apreikšto Dievo visagalybės atributo ir užmiršo naujausią Dievo esmės apreiškimą, būtent *kad Dievas yra meilė*. Šitam Dievo atributui, rodos, sunku ką nors beprikišti. Tačiau prof. Čepinskis aplenkia ir jį ir verčiau pasilieka prie savo beasmenės „Didžiosios Realybės“, teturinčios vieną tik ypatybę, kad apie ją „niekas nieko negali pasakyti“. Bet jei taip ir būtų, tai visgi gerb. profesorius turbūt neginčys, kad toji jo „Didžioji Realybė“ gali panorėti ir pati šį bei tą *apie save* žmonėms pranešti,

nes jei ji to negalėtų ar nenorėtų, tai ji būtų ne „Didžioji Realybė" bet greičiau *Didelis niekas.* Mes, katalikai, tą „Didžiąją Realybę" vadiname Dievu ir tikime, kad Dievas yra siuntęs savo Žodį žemėn Kristaus asmeny, kuris ir atskleidė mums, kiek tai mums buvo reikalinga, savo esmės — meilės paslaptį. Tuo remiasi visas mūsų religijos transcendentiškumas, jos nežemiškumas, jos neturėjimas bendrų šaknų su mokslu.

Žinoma, mūsų Dievo pažinimas yra nepilnas, jo esmės paslaptis mes žinome toli gražu ne visas, tačiau vis dėlto negalime pasakyti, kad mes apie Dievą nieko nežinome. Tikėdami Dievą, kaip Dangaus ir žemės Kūrėją, mes išsiaiškiname sau pasaulio atsiradimą ir įgauname aiškų Dievo visagalybės supratimą. Iš viešpataujančios pasauly gražiausios tvarkos ir harmonijos mes pradedame suprasti ir kitą Jo atributą — begalinę išmintį. Iš Jo visagalybės ir begalinės išminties mes prieiname išvadą, kad ir Jo asmenybė turi būti be galo skirtinga nuo mūsiškės ir kad todėl tikriau būtų Dievo asmenybę pavadinus *viršasmenybe.* Šiuo būdu mes nuo nieko nežinojimo apie Dievą einame prie šiokio tokio žinojimo, taip kad dabar galime apie save pasakyti, jog mes stovime vidury tarp *nieko nežinojimo ir viso ko žinojimo apie Dievą.* Mes žinome apie Jį šį tą, kiek mums reikia šiam gyvenimui. Šį tą apie Dievą žino ir gerb. prof. Čepinskis. Dėl to jo dangstymasis absoliučiu agnosticizmu ir jo skeptiškas klausimas: *kas yra Dievas,* neatrodo nei rimtas, nei pamatuotas. Iš to, kad mes apie Dievą viso ko nežinome, visai neišeina, kad mes apie Jį *nieko nežinotume.* Vienas prancūzų filosofas tokį agnosticizmą vadina tiesiog *eretišku,* pažymėdamas drauge, kad šalia jo gali būti ir leistino bei katalikiško agnosticizmo [1].

[1] De même, si l'Agnosticisme est hérétique, c'est *en tant* que *négation* de la possibilité pour la raison d'atteindre l'existence de Dieu et ses atributs essentiels; c'est en tant qu'ignorance systématique et découragement métaphysique de l'esprit devant l'inconnaissable radicalement inaccessible, donc inutile à l'homme, qui n'a plus qu'à l'oublier, comme le veulent Comte et Spencer, car le positivisme, de ce côté-là, devrait se nomer le *négativisme.* L'Agnosticizme est héretique par ce côté négatif, et comme injure fait à la raison humaine. Mais par son côté *positif,* en tant que honneur fait á Dieu et comme *affirmation* plus sollennelle du mystère de l'infini et de l'insondabilité divine, imposant à l'homme une attitude plus profonde de respect et de silencieuse adoration,— de ce point de vue l'agnosticisme est au contraire magnifiquement orthodoxe, et Saint Denis Aréopagite l'a pratiqué de façon sublime. Quand nous disons que les jugements de Dieu son inpénétrables, ne sommes-nous pas agnostiques? *(Serre Joseph.* L'Eglise et la Pensée / 2-e éd. Emm. Vitte.— Lyon, 1908.— P. 22—23.)

Deja, prof. Čepinskio agnosticizmas nėra katalikiškas nei visai konsekventiškas, nes pripažinus, kad žmogus apie Dievą nieko negali žinoti, tektų, logiškai galvojant, pripažinti, kad mes negalime žinoti nė to, ar Jis yra ar ne, ar Jis yra asmeniškas ar beasmenis. Tuo tarpu prof. Čepinskis, remdamasis vien tuo, kad jam „Dievo asmenybė neaiški", laiko abi — ir „Dievo pajėgos", ir „Dievo asmenybės" — koncepcijas nustojusiomis savo vertės ir pakeistinomis nauja beasmenės „Didžiosios Realybės" koncepcija. Ta Realybe jis ne tik tiki, bet ir laiko savo pareiga virsti jos apaštalu, jos naujos evangelijos skelbėju. Bet jei taip, tai tegu nesistebi, kad mes jo toje jo naujoje rolėje nebegalime jau laikyti mokslininku ir turime žiūrėti į jį kaip į naujos *klaidingos* ir mūsų jaunimui *žalingos* religijos pranašą. O dar liūdniau, kad toji naujoji religija yra ne tik *klaidinga,* bet dar ir *pačios žemiausios rūšies,* nes svarbiausias jos objektas —„Didžioji Realybė" — būdama beasmenė, nei pati negali sueiti į santykius su žmogumi, nei žmogus su ja. Tuo atžvilgiu ji visai prilygsta neaptašytam hotentotų stabui. O moralybės atžvilgiu toji „Didžiosios Realybės" religija žmogų dar žemiau nustumia negu hotentotų stabmeldystė, nes hotentotas, būdamas bekultūris, vis dar savo stabo prisibijo ir iš tos baimės nuo kai kurių blogų darbų susilaiko. Kas kita prof. Čepinskio sekėjai; būdami kultūros žmonės, jie gerai žino, kad jų „Didžioji Realybė", kaip beasmenė ir bejėgė, nieko jiems negali padaryti, nei atlyginti už gera, nei nubausti už bloga, todėl gali be baimės daryti ką tinkami, — ar laikytis taisyklės: „kas tau dantį, tu tam penkis", ar nuvainikuoti sau patinkamą mergaitę, ar atimti net priešui gyvybę, jei nėra pavojaus pakliūti į kalėjimą.

Kita vertus, beasmenį Dievą išpažįsta plačiai pasklidęs Azijoje budizmas, ypač ta jo šaka, kuri yra įsigalėjusi Ceilone, Nepale ir Indokinijoje. Tų kraštų budistai, kaip ir prof. Čepinskis, griežtai atmeta pasaulio įkūrimo idėją. Kai toks budistas nori kokį žmogų iškolioti, tai jis vadina jį *isvariku,* t. y. asmeniško dievo Isvaros garbintoju. Kadangi prof. Čepinskis užuot asmeniško Dievo renkasi beasmenę „Didžiąją Realybę", tai reikia manyti, kad jo skelbiamoji religija yra labai artima Azijos budizmui. Skaitytojai tesprendžia patys, ar šitokia naujoviška religija gali uždegti mūsų brolius lietuvius aukšto pasišventimo ugnimi, kilnių idealų troškimu? Aš bent tokių vilčių neturiu, anaiptol: turiu rimtą pagrindą manyti, kad pakeitimas katalikybės kažkuo panašiu į budizmą būtų blogas

mainas, nes pastūmėtų mūsų visuomenę į dar didesnį sugyvulėjimą ir dorišką puolimą negu dabar kad yra.

Kad ir vengiąs definicijų, tačiau savo brošiūroje „Religija ir mokslas" prof. Čepinskis yra bandęs apibrėžti ir vieną, ir antrą. Jo išmanymu, moksle tam tikri realybės aspektai betarpiškai mūsų jutimo organus veikia, o religijoje jie betarpiškai jų neveikia. Paėmęs žinomąją trigonometrijos formulę, aš parodžiau, kad ir moksle vieno betarpiško jutimų veikimo neužtenka. Prof. Čepinskis mano *trigonometrijos* formulę pakeičia kita — fizikos — ir plačiai įrodinėja, kad tą jo fizikos formulę tegalima prieiti pasigaunant vien jutimų. Aš to neginčiju, tik laikau savo pareiga nurodyti, kad apie ką kita kalbėjau aš, o vėl apie ką kita kalba gerb. profesorius. Vienatinis jo rimtesnis man atsakymas, tai jo pastaba, kad „Europos gerai pastatytose mokyklose dabar praktikuojamas toksai empirinis matematikos dėstymas jaunesniosiose klasėse", t. y. panašus į fizikos dėstymą, sujungtas su įeinančių į matematikos formules dydžių matavimu, lyginimu ir t. t. Kad taip yra, aš to neginčiju, bet ar tai gera, aš labai abejoju, nes tuo būdu užmušamas mokinių pasitikėjimas savo protu toje srityje, kur jam teisėtai priklauso visiška autonomija.

Dėl manymo, aš visai nemanau, kad „prisilaikant formalios logikos dėsnių prie visokių mandrybių galima prieiti vien tik protavimu", aš žinau, kad esama fizikos mokslų, kur sprendžiamąjį balsą turi bandymas bei eksperimentas. Bet, kita vertus, aš gerai žinau, kad esama ir tokių mokslų, kur protavimas tėra vienatinė priemonė tiesai surasti. Tai matematikos, o iš dalies ir filosofijos mokslai. Ar gerb. profesorius pripažįsta kurią reikšmę filosofijos mokslams, aš gerai nežinau. Matematikos mokslų svarbos jis bent neginčija. Jis tik norėtų, rodos, labiau juos sueksperimentinti. Tuo savo nusistatymu jis nesudaro išimties. Prof. Čepinskio kolega, garsusis fizikas Einsteinas yra išreiškęs nuomonę, kad į geometriją reikia žiūrėti kaip į seniausią *fizikos šaką*. Netrūko ir geometrijos klausimų, kur eksperimentui buvo gera proga tarti savo žodį. Aš čia turiu galvoje neeuklidines geometrijas: lobačevskinę ir riemanninę. Drauge su paprastąja euklidine geometrija jos sudaro savotišką geometrijos trejybę. Visos trys jos yra tikros, visos trys jos griežtos, bet galutinėse savo išvadose pasireiškia nesutaikomomis priešingybėmis. Į klausimą, kiek iš duotojo punkto i duotąją tiesiąją galima nutiesti paralelių bei lygiagrečių tiesių, euklidinė geometrija atsako — *tik vieną*, lobačevskinė —

begalinę daugybę,— riemanninė — *nė vienos*. Tas pat ir apie trikampio kampų sumą: euklidinė sako, kad toji suma yra lygi dviem statiems kampams, lobačevskinė — kad toji suma yra mažesnė negu du stačiuoju kampu, o riemanninė, kad ji didesnė negu du stačiuoju kampu. Gaussas ir pats Lobačevskis yra bandę nušviesti tą nesutarimą eksperimento būdu, bet pasirodė, kad čia eksperimentas yra bejėgis. Iš čia matome, kad eksperimentas nėra vienatinė priemonė tiesai pasiekti. Stebėjimas ir bandymas yra geri daiktai, bet tik *savo srityj*. Todėl ir prof. Čepinskio pasakymas: „Kai faktai dar tik nustatyti, tai dar nėra mokslas. Mokslas atsiranda tik tada, kai tie faktai suprasti ir išaiškinti išeinant iš tam tikrų bendrų principų",— tetinka vien fizikos mokslams, nes kitur, pvz., matematikos moksluose, faktų nustatymas iš esmės niekuo nesiskiria nuo jų išaiškinimo bei iš bendrų principų išvedimo.

Laikymas fizikos bendru visų mokslų principu veda gerb. profesorių į dar keistesnį mokslo, filosofijos ir religijos palyginimą su „dujine, skysta ir kieta medžiagos būkle". Užmiršta čia prof. Čepinskis, kad *comparaison n'est pasraison*. Prilyginimai nėra įrodymai. Skirtumas tarp mokslo, filosofijos ir religijos, jei jau naudosimės prilyginimais, bus greičiau toks, kaip tarp materijos, žmogaus ir Dievo. Dievuje susiduria ir materija, ir žmogus, iš Dievo plaukia ir materija, ir žmogus, bet Dievas neplaukia nei iš žmogaus, nei iš materijos. Todėl ir visos prof. Čepinskio pastangos užtrinti religijos transcendentiškumą ir padaryti ją vienos rūšies bei prigimties su mokslu yra nuėję niekais. Pripažindamas, kad „Evangelijos dangus nieko bendro neturi su fizikos dangumi", prof. Čepinskis kartu turi pripažinti, kad kas kita tikyba, kas kita mokslas. Jei jis tai ginčija, tai nebent tam, kad parodytų, jog jis, turėdamas mokslą, turi ir religiją. Bet tai būtų aiški netiesa. Kad mokslui gali rūpėti gražiausios harmonijos ir visuotinės meilės tvarka ir kad mokslas gali ruošti kelią į tą Evangelijos dangų, aš, žinoma, mielai tai pripažįstu ir su prof. Čepinskiu visai sutinku.

Nemanau taipgi ginčyti, kad ir mokslas gali būti „tam tikrų žmogaus ir realybės santykių" išraiška. Kai mokslininkas yra katalikas bei krikščionis, tai jame žmogaus ir mokslo santykiai su „Didžiąja Realybe" sutampa, religija čia apsiaučia mokslą ir mokslas nušviečia religiją ir tuo būdu susidaro pilnutinis žinojimas, kurį Vl. Solovjovas vadino „celnoje znanije". Tuo tai ir galima išaiškinti ne-

paprastą tokių giliai tikėjusių mokslininkų kaip Cauchy, Pasteuras ir kt. mokslo išradimų gausumą.

Kadangi prof. Čepinskis savo mokslą apie „Didžiąją Realybę" yra išreiškęs fiziko Whitcheado žodžiais, tai aš ir pamaniau, kad toji Realybė yra jo skolinta iš Whiteheado. Jei tai netiesa, aš savo žodžius atsiimu atgal. Savo religijos supratimą aš, žinoma, nesu priėjęs „savo protu", bet pasiskolinęs iš Katalikų Bažnyčios. Čia prof. Čepinskis yra pasakęs tiesą. Bet kad ir skolintas tas religijos supratimas, jis nepaliauja buvęs ir *mano,* nes, kaip brangiausia Dievo dovana, mano gera valia yra prisiimtas, pergalvotas ir pamiltas. Ir jei ko čia man gaila, tai vien to, kad gerb. prof. Čepinskis religijos sritį neina vienu keliu su manim ir beieškodamas ko geresnio yra nuėjęs ne pirmyn, bet atgal — į šaltąjį budizmą ar net ir į visai bekultūrį hotentotiškąjį fetišizmą, nes jei jo „Didžioji Realybė" yra beasmenė, tai ji niekuo beveik nesiskiria nuo paprasto stabmeldžių fetišo.

Nebūdamas fanatiškos nuosavybės gerbėjas, aš, žinoma, nieko neturiu prieš sėmimą iš bendro kultūros aruodo. Bet aš negaliu drauge praeiti nepažymėjęs, kad tame aruode kiekvienas daiktas turi *savo vardą.* Tatai jei kas pasiėmęs iš to aruodo *filosofiją* sakytų, kad tai *religija,* tai aš laikyčiau savo pareiga protestuoti ir nurodyti, kad čia vietoj vieno daikto paimtas visai kitas. Deja, šitoks vardų supainiojimas įsibrovė ir į prof. Čepinskio straipsnį. Jis ten gan plačiai kalba apie įvairias garsių matematikų *intuicijas,* o vadina jas visai kitu vardu — *vizijomis.* Su visais mokslininkais aš griežtai skiriu *vizijas* nuo *intuicijų.* Vizijos žemėje pasitaiko vien aukščiausiuose religinio gyvenimo laipsniuose, *religinėse ekstazėse.* Priėjimas gi prie tos ar kitos mokslo idėjos intuityviu būdu vadinasi *intuicija.* Taigi ne aš kaltas mokslo istorijos nežinojimu, bet prof. Čepinskis *intuicijos* nežinojimu.

Panašiai yra ir su nerealizuotų dalykų realumu. Prof. Čepinskis tą savo nuomonę bando pateisinti Hertzo bangomis ir pavyzdžiu savo auklės, maniusios, kad Amerika netoli nuo Joniškio. Savo minčiai paaiškinti aš taip toli nesieksiu. Štai frakas, visai naujas, bet jam dar *neprisiūta viena rankovė.* Vadinasi, tas frakas nėra dar realizuotas. Eidamas savo teorijos keliu, prof. Čepinskis turėtų jį laikyti *realiu* ir juo apsivilkęs eiti į svečius. Bet aš manau, kad jis visgi to nepadarytų, nes kol frakas be rankovės, su *juo kaip su realiu elgtis negalima.* Tas pat su namais be langų ir stogo. Kol jie nerealizuoti, jų negalima

laikyti ir realiais. Jie tėra tik medžiaga, iš kurios gali atsirasti realūs namai.

Kad kai kas painioja žinojimą ir mokslą, tai iš to didelio nepatogumo nėra. Kas kita tikėjimas ir religija. Tikėjimas tėra viena iš trijų didžiųjų dorybių. Religija apima *visas dorybes ir visas tikėjimo tiesas,* taigi religijos sąvokos tįsa yra daug platesnė negu tikėjimo. Tikėjimą, Šv. Rašto liudijimu, turi net ir velniai *(Jok 2, 29)*. Pelnyti išganymą be tikėjimo, tiesa, negalima. Bet vienas tikėjimas be meilės žmogaus neišganys. Meilę šv. Paulius laiko net didesne už tikėjimą. Taigi, moksliškai kalbant, tikėjimą reikia skirti nuo religijos, ir jų painiojimas nėra jau tokia maža kaltė, kaip prof. Čepinskiui atrodo. O dar labiau neleistina kraipyti Šv. Rašto žodžių.

Kadangi dogma yra *religinė tiesa,* tai savaime aišku, kad tarp *tiesos ir dogmos* jokio esmingo skirtumo nėra ir negali būti. Peršamas prof. Čepinskio skirtumas tarp tiesos ir dogmos tėra paremtas vien jo asmeniška pažiūra arba, tikriau sakant, jo skoniu. Žmonijos kamieno vieningumo dogma jam patinka ir jis priima ją; švenč. Panelės Nekaltas Prasidėjimas ir Švenč. Trejybė jam nepatinka ir jis yra linkęs jas atmesti, nes joms, girdi, Evangelijoje jis nerandąs aiškaus pagrindo. Tuo tarpu jokiai kitai dogmai nėra tiek Evangelijos tekstų, kiek Šv. Trejybei. Jei panašių į Trejybę idėjų būta ir tarp egiptiečių, ir tarp Indijos brahmanų ir kitur, tai šitas faktas ne griauna, bet stiprina Trejybės dogmą, nes parodo, jog Trejybės paslapties pėdsakų yra užsilikę įvairių tautų padavimuose. Aš tiesiog stebiuosi prof. Čepinskio logika. Čia jis priima amžinąją tiesą apie žmonijos kamieno vieningumą dėl to, kad ją „įvairiais laikais, įvairiais būdais ir įvairūs žmonės" yra skelbę, čia jis dėl tos pat racijos Trejybės dogmą randa nepriimtiną. Apskritai gerb. profesorių sunku patenkinti. Aš suprantu, kad Trejybė jį atstumia nuo savęs savo nesuprantamumu. Savo brošiūroje „Tikėjimo paslaptys" aš bandžiau ir Trejybės nesuprantamumą išaiškinti, ir Trijų Asmenų santykiavimą Dievo vidaus gyvenime nušviesti ir pateisinti. Ten, kas nori, gali pamatyti, kad gilesnis katalikų mokslas apie Trejybę teikia nemaža dvasiškos šviesos slaptingai Dievo prigimčiai pažinti. Taigi Švenč. Trejybės nesuprantamumas negali kliudyti jos priėmimo, nes būtų keista, jei mes Dievą kiaurai suprastume.

Dar sunkiau suprasti, kas nepatinka gerb. profesoriui švenč. Panelės Nekalto Prasidėjimo dogmoje. Jis, kaip žmonijos mylėtojas, turėtų tąją dogmą ypatingai branginti,

nes po teisybei ji yra *aukščiausio humanizmo dogma.* Yra katalikų, manančių, kad toji dogma buvo providencialiai iškelta prieš žeminantį žmones darvinizmo mokslą. Darwinas paėmė žmogų ir pastatęs jį viso pasaulio akivaizdoje tarė: *Tai gyvulys.* Pijus IX paėmė Mariją ir pastatęs ją visos Bažnyčios akivaizdoje paskelbė: *Štai mergelė, gimtosios kaltės nesuteptoji. Štai žemės dukra, kuri dauge yra ir dangaus karalienė!* Ar bereikia didesnio *žmogaus išaukštinimo?* Teparodo prof. Čepinskis kitą žmogų, kuris būtų taip aukštai iškeltas, kaip Marija! Jei tai prof. Čepinskiui nepatinka, tai tepasako — dėl ko?

Šalia Švenč. Trejybės ir švenč. Panelės Nekalto Prasidėjimo nepatinka prof. Čepinskiui ir kitos mūsų dogmos dėl to, kad „dogma yra tai kieta amžina formulė, netoleruojanti jokių prieštaravimų". Matyt, prof. Čepinskis norėtų, kad dogmose to kietumo nebūtų, kad jos šiandien reikštų viena, rytoj — ką kita, kad joms būtų galima net paprieštarauti. Pageidavimai, deja, neįvykdomi. Dogma dėl to, kad ji yra *amžina tiesa,* negali kaitaliotis, kaip dukart du negali būti vieną kartą 4, kitą 3, trečią — 5. Jei aš prilyginau dogmas chemijos formulėms, tai iš to visai neišeina, kad dogmos gali keistis, kaip tos formulės. Bet, kita vertus, aš netvirtinu, kad mūsų dogmos yra negyvos kaip egiptiečių mumijos. Dogmų supratimas gali augti, plėstis, ir dėl to katalikų teologai pripažįsta net tam tikrą *dogmų evoliuciją,* tik *in eodem sensu, in eadem sententia.* Teologijos kalboje tai vadinasi *profectus sive progressus genuinus dogmatum.* Kadangi tas dogmų progresas tegali vesti vien į gilesnį kiekvienos dogmos supratimą, tatai jokia dogma negali esmingai pakitėti nei tapti priešinga prasme. Todėl kiekviena dogma kaip buvo, taip ir pasiliks ta pati amžina tiesa. Kaip chemija be savo formulių nebebūtų šiandienė chemija, kaip žmogus be kaulų ir be makaulės nebebūtų žmogus, taip ir dogma, jeigu ji paliautų buvusi amžina tiesa, nebebūtų dogma.

Nebūdamas priešininkas dogmų progreso, aš nė evoliucijai gamtoje principialiai nesu priešingas. Savo straipsnyje „Pasaulio pradžia mokslo ir Apreiškimo šviesoje" [2] aš esu nurodęs, kokia evoliucija mums, katalikams, priimtina, kokia ne. Ten mano buvo nurodyta, kad evoliucija, siekdama *už patyrimo ribų,* nėra mokslo faktas, bet tik *mokslinė hipotezė.* Pripažįstu aš ir selekciją, ne tik tokią, kurią vartoja agronomai, bet ir kurią skelbė Darwino ben-

[2] Žr. p. 44.

dralaikis anglų gamtininkas A. R. Wallace savo veikale „Contribution to the theory of Natural selection: a series of essays" (London, 1870). Jis ten įrodinėjo, kad *natūralioji selekcija,* tas pamatinis darvinizmo principas, yra absoliučiai nepakankama žmogaus atsiradimui žemėje išaiškinti. Wallace išmanymu, kad žmogaus kilmė iš gyvulių būtų galima, reikėję, kad natūraliąją selekciją lydėtų aukštesnių protingų būtybių įsikišimas *(a superior intelligence, a controlling intelligence).* Vadinasi, žmogaus atsiradimui išaiškinti Wallace postulavo aukštesnių negu žmogus ir žemesnių negu Dievas būtybių, t. y. *angelų, bendradarbiavimą* [3]. Tuo būdu galima iš tikrųjų ne tik gyvijos, bet ir augmenijos atsiradimą puikiausiai išaiškinti. Prieš tokią protingą evoliuciją aš, žinoma, nieko neturiu ir negaliu turėti. Jei ji p. Čepinskiui nepatinka, tai jau čia ne mano kaltė. Aš tik būčiau labai dėkingas gerb. profesoriui, jei jis *savo darvinizmu* išaiškintų man bent dobilo ir kmyno atsiradimą pievose.

Su tikru džiaugsmu sužinojau, kad prof. Čepinskis yra dirbęs anatomikume ir embriologijos muziejuje, klausęs žmogaus ir lyginamosios anatomijos, fiziologijos, zoologijos, botanikos, paleontologijos [paskaitų] ir specialiai pas prof. Lesgaftą studijavęs evoliucijos istoriją. Lesgaftas bene bus tik ir užkrėtęs prof. Čepinskį evoliucijos apaštalavimo karščiu?.. Jei pasauly tebūtų tik tokie mokslo populiarintojai kaip prof. Lesgaftas, tai aš gal ir juos gerbčiau. Bet kadangi šalia jų yra tikrų mokslo genijų, kaip štai Maxwellis, Mendelejevas, Pasteuras ir kt., tai niekas negali manęs kaltinti, jei aš pirmąją vietą užleidžiu pastariesiems, anot prof. Čepinskio, „didžiausiems mokslo revoliucionieriams". Tie revoliucionieriai uoliai dirbo savo darbą neužsiimdami jokiu religijų apaštalavimu. Dėl to man rodos, kad mūsų visuomenė turi teisę ir net pareigą mūsų universiteto profesoriams viešai tarti: jei jūs profesoriai, tai ir *profesoriaukit,* o ne apaštalaukit! Jei jūs profesoriai, tai ir negaiškit brangaus laiko pseudoreliginėms paskaitoms, bet visas atliekamas valandas skirkit savoms fizikoms ir chemijoms studijuoti, naujiems išradimams daryti, studentams į mokslo darbą pratinti, nes tik tokie vien mokslui atsidavę profesoriai tepagarsins mūsų universitetą. Tik tokiems mokslą užvis pamilusiems profesoriams teišeina į naudą ir susidūrimas su pasaulinėmis mokslo garsenybėmis. Kur tos karštos mokslo

[3] Žr. *L'abbé Lecomte A.* Le darvinisme et l'origine de l'homme / 1-e ed.— Paris, Palme, 1873.

meilės nėra, ten paviršutinis enciklopedizmas, diletantiška peregrinacija per įvairias mokslo sritis nieko gero negali atnešti. Ryšius tarp įvairių mokslo sričių tegali nustatyti vien rimta tų mokslų filosofija. Naudingas, be abejo, ir atskirų mokslavyrių tarpusavio kontaktas, bet su sąlyga, kad susiduriantieji mokslininkai būtų giliai pamilę mokslą. Kur yra mokslo meilė, ten ir ramioje mokslo srityje vyksta nuolatinis judėjimas, nuolatinis naujų idėjų antplūdis, nuolatinės mokslo revoliucijos, didžiausios svarbos, bet tylios, be triukšmo, be klyksmo, be peštynių. Einsteinas, pvz., nurodė Newtono mechanikos netobulumus ir sukūrė savo naująją mechaniką. Po Einsteino mūsų laikais ateina de Broglie, Schrödingeris, Heisenbergas, Diracas ir sukuria dar naujesnes specialias mechanikas. Kurgi čia „numirėlių karalija"? Numirėlių mokslo paieškoję, terastume jų nebent vien mūsų universitete?!.. Mūsų visuomenė laukia iš jo ne „mokslo numirėlių", bet žymesnės kurios mokslo „revoliucijos". Linkiu prof. Čepinskiui pasirodyti čia didžiausiu „revoliucionierium".

Jei jis, užuot daręs revoliucijas moksle, užsimanys *daryti revoliucijas religijoje,* tai už tai jis negali tikėtis jokio dėkingumo, nes religijoje esama dvejopo apaštalavimo: *gero ir blogo, tikrai religinio ir pseudoreliginio.* Pasisekimo gali turėti ir pseudoreliginis apaštalavimas. Todėl klausytojų skaičius, kuriuo prof. Čepinskis taip didžiuojasi, nieko čia nereiškia. Dr. Jonas Šliūpas turi ne mažiau klausytojų, bet iš to visai neišeina, kad jo apaštalavimas yra geras. Pvz., prelegentas juokdarys visuomet turės kur kas didesnį pasisekimą negu pats giliausias mokslininkas. Kad „Kultūros" skaitytojai prof. Čepinskio paskaitas randa įdomias, tai visai suprantama, nes „Kultūra" stengiasi religiją griauti, o prof. Čepinskis padeda jai tai daryti ir tuo virsta jos talkininku.

Bet kad prof. Čepinskio paskaita buvo ne veltui, tai, žinoma, tiesa. Nėra be naudos ir šis, antrasis, jo rašinys. Iš jo prof. Čepinskio religinis nusistatymas beveik visiškai paaiškėjo: gerb. profesorius Dievą, visagalį dangaus ir žemės kūrėją, jau nebetiki; Dievo viršasmenybė jam neaiški ir dėl to abejotina; Dievo visagalybė per daug aiški ir dėl to jam nepriimtina. Jei čia dar liko kurių neaiškumo žymių, tai nebent klausimu apie prof. Čepinskio santykius su Kristumi, kurį jis, atrodo, gerbiąs. Bet kadangi Dievo viršasmenybės jis nebrangina, tai ir Kristus jam veikiausiai nebebus *tikras Dievas,* tik *tikras žmogus.* Bet jei Kristus nebe Dievas, tai kokią prasmę beturi jo garbinimas?

Trumpai tarus, jei prof. Čepinskis ir tiki Kristų, tai kažin ar toji jo krikščionybė nebus panaši į Tolstojaus, būtent sausa, racionalistiška, bedogmė?

Kalbėdamas apie ją, prof. Čepinskis, švelniai tariant, bene bus tik klaidinąs žmones, pakišdamas vietoj tikrojo Kristaus savąjį netikrą. Evangelija tai ir vadina vietoj duonos davimu akmens ir žuvies vietoj davimu skorpiono. Nurodydamas tai savo pirmame rašinyje, aš konstatavau vien faktą ir jokio ten prof. Čepinskio įžeidimo iš mano pusės nebuvo. Dėl to prof. Čepinskio priekaištas, kodėl aš jo apaštalavimo negiriu, man atrodo tiesiog naivus. Negiriu dėl to pat, dėl ko ir Kristus negyrė klaidingų apaštalų ir liepė net jų saugotis, kaip vilkų avies kaily. Yra Evangelijoje ir dar smarkesnių Kristaus žodžių „mažutėlių piktintojams", bet aš jų čia nekartosiu.

Savo rašinio pabaigoje prof. Čepinskis Kristaus palyginimą apie sūnų veltkleidį taiko religijai ir mokslui. Gerasis sūnus, jo išmanymu, tai „pagoniškai žydiškomis akimis žiūrinti į Tėvą ir nesuprantanti Tėvo neišsemiamos meilės *religija*", o veltkleidis — tai mokslas, visai dar nepenmanąs, „kad atsiskirdamas su savo dalimi ardo Tėvo ūkį ir rizikuoja sunaikinti ir savo dalį". Šitas Kristaus palyginimo pritaikymas man neatrodo nei tinkamas, nei teisingas, nes, kaip prof. Šilkarskis neseniai yra įrodęs, iš 432 garsiausių mokslininkų netikinčių, religijos priešų tebuvo vos 16! Kiti visi buvo tikri katalikai bei šiaip jau geri krikščionys. Vadinasi, prof. Čepinskis anuos 416 mokslininkų krikščionių tiesiog įžeidžia, prilygindamas sūnui veltkleidžiui. Po teisybei jie greičiau bus gerojo sūnaus atvaizdas. Sūnui veltkleidžiui tegali atstovauti nebent anie 16 mokslininkų netikėlių, kurie po teisybei tesudaro vos mažytį būrelį, tikrąją *quantité negligeable,* kuri mokslo vardu kalbėti neturi jokios teisės.

Baigdamas negaliu palikti nepaminėjęs dar ir prof. Čepinskio pasiteisinimo dėl savo dalyvavimo politikoje. Jis ja užsiimąs dėl to, kad ji, jo išmanymu, yra mokslas. Prieš politiką kaip mokslą aš, žinoma, nieko neturiu. Anaiptol, aš labai norėčiau, kad mūsų universitete būtų atskira *politikos katedra,* pavesta pačiam geriausiam politikos mokslo žinovui. Bet politika tepasilieka *mokslu* vien tol, kol ji laikosi *universiteto sienose ir yra dėstoma iš universiteto katedros.* Kai tik ji iš universiteto išeina, ji jau iš *mokslo* virsta *praktika;* jos atstovas tuoj patenka į gyvenimo sūkurį, į partijų kovas, į agitacijos darbą, į propagandos varymą; visa tai žmogų atitraukia nuo mokslo,

absorbuoja visą jo laiką, iščiulpia visas jo proto pajėgas, padaro jį bergždžiu, bevaisiu partijos pastumdėliu, be savo laisvos nuomonės, o neretai ir be garbės. Tai yra faktas, kasdien visose šalyse lengvai pastebimas. Šios nelemtos politikos praktikos nėra galima sujungti su bet kokiu mokslu, nes žmogaus dvasios pajėgos, kad ir yra aukštesnės už fizines, tačiau jos visada lieka apibrėžtos, galuotos. Todėl atidavus žymią tų pajėgų dalį politikai, mokslui telieka vien tų pajėgų menki likučiai. Tas pat pasakytina ir apie laiką. Diena vos 24 valandas teturi. Paskyrus politikai 12 val., mokslui jau tiek nebegalima skirti, nes reikia dalį laiko pavesti ir valgiui, ir atilsiui, ir miegui. Taigi, kaip negalima susyk dviem ponams tarnauti, taip lygiai negalima drauge būti politiku ir mokslininku. O dar labiau negalima tarnauti susyk tokioms trims aukštoms būtybėms kaip mokslas, religija ir politika. Čia nenuskriaudęs kurios vienos ar net ir dviejų neapsieisi. Ar apsieina to nepadaręs prof. Čepinskis, tepasako jis pats.

Tiesa, dėl buvimo — yra buvę vyrų, pagarsėjusių moksle ir politikoje, ir religijoje. Pavyzdžiu čia gali būti filosofas Leibnizas. Man būtų nemaža džiaugsmo, jei ir prof. Čepinskis, neapleisdamas politikos ir mokslo, pasižymėtų taipgi giliais religijos tyrinėjimais. Į tuos tyrinėjimus ragina jį ir Evangelija, šaukdama: ieškokite ir rasite. Dėl to aš ir turiu tvirtos vilties, kad jo tolesnės ir gilesnės religijos studijos prives jį prie tikros tiesos ir kad šią tiesą jis ras ilgainiui ne kitur, tik Katalikų Bažnyčioje, nuo kurios jis tuo tarpu atrodo atsiskyręs. Turėdamas nemenką kritišką protą, jis, esu tikras, po kiek laiko įsitikins, kad jo skelbiama „Didžioji Realybė" yra ir visagalė, ir viršasmenė, ir pilna meilės, ir apsireiškusi žmonijai per Kristų, trumpai tarus, kad tarp mūsų Dievo ir jo „Didžiosios Realybės" po teisybei nėra jokio skirtumo. Protestuodamas prieš Dievo *asmeniškumą,* tariuos, prieš Jo *viršasmeniškumą* jis neturės nieko. Tuomet toje viršasmeniškoje realybėje rasis vietos ir krikščioniškai Trejybei, ir amžinam nekaltai pradėtos Marijos moteriškumui (Goethe's „die ewige Weiblichkeit"; Vl. Solovjovo „večnaja ženstvennost"), ir tikram katalikiškam tikėjimui.

Tiesa, tikėjimo dorybė yra *Dievo dovana* ir vienomis žmogaus proto pastangomis nepasiekiama. Be filosofinio mąstymo, čia reikia ir maldingo šūktelėjimo: Viešpatie, padėk mano netikėjimui tapti tikėjimu. Bet tai vėl nėra jau taip sunku, nes Kristaus malda „Tėve mūsų" gerb. profesoriaus turbūt nepamiršta. Mano įrodymai, žinau, jo

neįtikins. Bet yra aukščiausioji išmintis, kuri panorėjusi visada suras nesugriaunamų argumentų kiekvienam skeptikui įtikinti. Tą mano viltį remia ne tik paties prof. Čepinskio dorumas, bet ir jo savotiškas Kristaus gerbimas; Kristui jis, rodos, nėra nusidėjęs, Kristaus ir Marijos jis nėra niekinęs. Tą negarbingą darbą jis yra palikęs dr. Jonui Šliūpui, su kuriuo, jei neklystu, jis neturėjo ir, tikiuosi, nenorės turėti nieko bendra. O jei taip, tai Dievo malonę patraukti savęsp prof. Čepinskiui nebus, rodos, per sunku. Reikiamos čia *geros valios* truputį, tikiuosi, gerb. profesorius visuomet turbūt turės, taigi ir neteks turbūt nustebti, pamačius jį meilingojo Tėvo prieglobsty. Duok Dieve!

* * *

Matėme daromų mūsų Bažnyčiai priekaištų ir dėl *tikėjimo,* ir dėl *mokslo.* Netrūksta nesusipratimų ir tarp pačių katalikų, ypač koks turi būti *katalikų veikimas ir kokiais principais* jis turi remtis. Atsakymą į šiuos klausimus skaitytojai ras kituose dviejuose straipsniuose.

SUBJEKTYVIZMAS KATALIKŲ PUBLICISTIKOJE

I

„Viltis“ savo laiku pajudino vieną labai aktualų klausimą: ji ėmė uoliai aiškinti, koks turi būti katalikų veikimas, kokiais dėsniais jis privalo remtis, ko katalikų veikėjai būtinai turėtų vengti, ko visada laikytis, kad jų veikimas taptų visai tobulas, „turįs tikrai krikščionišką spalvą“ ir t. t.

Pasak p. J. K.[1], tasai veikimas bus toks vien tik tada, kai katalikai veikėjai kels pirmon vieton „ne visą katalikų tikybą (sic!), ne jos konfesinę pusę“, bet tik *„vieną*[2] jos krikščioniškojo teisingumo ir gailestingumo dėsnį“. Tasai gi dėsnis, p. J. K. išmanymu, esąs toks svarbus, kad jeigu katalikiškojo veikimo pamatan padėtume dar „ir kitus, nors ir labai prakilnius dėsnius, kur kitur taip pat pirmoje vietoje tinkamus, tai tas veikimas negalės eiti gera vaga, nedarys kaip reikiant gyvenimo pažangos“ (sic!).

Na, čia p. J. K. iš tiesų mums pasakė tikrą, niekur niekados negirdėtą naujieną, nes ik šiol mums nė sapnuote nesisapnavo, kad du pliki humanistiniai principai, dvi *grynai natūralios dorybės* — teisingumas ir gailestingumas — turėtų katalikų veikimui kur kas daugiau svarbos negu „visa tikyba“. Ta pažiūra tokia nauja ir tokia keista, kad tiesiog netelpa mums galvoje, nes jei iš tikrųjų taip būtų, kaip p. J. K. tvirtina, tai čia išeitų tikras, visų didžiausias stebuklas. Juk priėmus p. J. K. teoriją apie teisingumą ir gailestingumą, kaip vienatinį ir universalų katalikiškojo visuomenės veikimo dėsnį, tektų pripažinti, jog žmogus, remdamasis vien tomis dviem grynai natūraliomis dorybėmis, t. y. be *jokios Dievo malonės bei pagalbos,* vien savo *prigimtomis jėgomis gali tobulai veikti,* būti net *tikru katalikybės išreiškėju,* eiti „gera vaga“ ir krikščio-

[1] Žr. Viltis.— Nr. 33 (80).
[2] Mano kursyvas.

niškos pažangos keliu! Kaip skaitytojai mato, būtų tai tikras stebuklų stebuklas, nes neapsakomai svarbūs ir dideli daiktai pasidarytų čia *visai be Dievo,* kitaip sakant, *virstų tikrenybe tai, kas yra visai negalima.* Dėl tos priežasties *tikras* katalikas ir net šiaip jau *tikintis* krikščionis, atsimindamas aiškius Kristaus žodžius: „nuo manęs atsiskyrę, jūs negalite nieko nuveikti" *(Jn 15, 5),* niekaip negalės tą naujos rūšies viršstebuklą įtikėti, o dar sunkiau bus jam suprasti tą tokią drąsią p. J. K. antitezę tarp „visos tikybos" su jos įsteigėju Kristumi[3] iš vienos pusės ir humanistinio teisingumo bei gailestingumo — iš kitos.

Tas toks griežtas tų dviejų dalykų supriešinimas bus visada kiekvienam katalikui tikra nesąmonė, gyvas *contradictio in adjecto,* ir aš negaliu kitaip pavadinti tų naujų p. J. K. tezių, kaip katalikiškos publicistikos subjektyvizmu.

Ir iš tiesų visa anksčiau išdėstyta p. J. K. pažiūra tiesiog ore kybo ir nežinia, kokio vėjo yra atpūsta. Jos autorius dėl išreiškimo šiaip taip ją išreiškė, bet jokio tvirto katalikiško pamato jai nedavė. Po visų trijų p. J. K. straipsnių ji kaip buvo, taip ir tebelieka niekuo neparemta: nei Šv. Rašto tekstais, nei Bažnyčios Tėvų paaiškinimais, nei popiežių enciklikomis, nei katalikų teologų protavimais, o vis dėlto turi pretenzijų būti *katalikiško mokslo* išreiškėja.

Mokyti katalikus tikrai gero katalikiško veikimo, be abejo, girtinas daiktas — ir p. J. K. kaip katalikas publicistas turėjo visišką teisę tuo užsiimti. Bet rengiantis mokyti kitus reikėjo bent kiek giliau patyrinėti patį klausimą ir geriau savo tvirtinimus pamatuoti. Vien *subjektyviais* įsitikinimais čia negalima tenkintis. Katalikai, kad ir lietuviai, nėra jau tokie lengvatikiai, kad kiekvienu, po inicialais pasislėpusiu ir jokios misijos mokyti kitus neturinčiu, *aklai* patikėtų. Tiesa, katalikai, kad ir lietuviai, žino, jog svarbu ne *kas* sako, bet *ką* sako. Jie žino, kad tikrą tiesą gali pasakyti ne vien popiežius ar vyskupas, bet ir paprastas kunigas, ir net šiaip jau doras apsišvietęs civilis. Bet čia yra viena labai svarbi sąlyga, kad tas šiaip jau *katalikas mokytojas* gerai žinotų *Katalikų Bažnyčios mokslą,* jo visada laikytųsi ir niekada niekuo nuo jo nenuklystų.

[3] Nes be jo tikyba nebūtų „visa".

II

Deja, p. J. K. to kaip ir trūksta. Jo paskutiniai „Viltyje" (Nr. 24, 33, 34, 45) paskelbtieji straipsniai daug kuo pasižymi, tik ne savo katalikiškumu. Akylas skaitytojas ras ten nemaža drąsos, didį savo pažiūromis pasitikėjimą, daug kategoriško dogmatizavimo, daug apodiktiškų griežtų tvirtinimų: „katalikų veikimas būtinai reikalauja to ir to, katalikiški veikimo principai yra tie ir tie", bet visa tai yra pasakyta „ant vėjo", *neišvesta iš tikrų katalikiško mokslo šaltinių* ir neparemta jokiais pozityviais įrodymais; kitaip sakant, autoriaus visai nesilaikyta mokslinės metodikos, vienodai visiems privalomos — ar kas bus kunigas, ar šiaip jau inteligentas. Dėl tos priežasties tokie rašiniai, kaip paskutiniai p. J. K. „Viltyje", tegali turėti nebent negatyvią vertę, kaip parodą, kaip *nereikėtų* paliestų klausimų judinti. Juk jei „Vilties" skaitytojams labiau rūpėtų tiesa, tai jie iš tikrųjų turėtų paklausti p. J. K.: iš kur sveikas žinai, jog katalikiškojo veikimo principai tik du tėra — teisingumas ir gailestingumas? Kuo remdamasis Tamsta tvirtini, esą tiedu principai katalikiškame veikime daugiau sveria negu „visa tikyba" ir t. t.?

Ką į tuos klausimus p. J. K. atsakys ir net ar teiksis atsakyti, aš nežinau. Žinau tik tiek, jog jis turės daug vargo, jei panorės įrodyti, esą *katalikų visuomenės veikime* krikščioniškoji meilė ir teisybė, o taipgi ir kitos mano pereitame straipsnyje išvardytos antgamtinės dorybės turi *mažesnę* svarbą negu jo vienatinis grynai humanistinis teisingumo ir gailestingumo dėsnis...

O to vargo bus čia gerb. publicistui labai daug dėl to, kad jis turės susiremti ne vien su rašytojais iš „Draugijos" ar „Vadovo", bet ir su pačiu Leonu XIII, kurs savo laiške kard. Gibbonsui 1899 m. sausio 22 d. gan aiškiai papeikė kai kurias vadinamojo amerikanizmo šalininkų pažiūras, suvis panašiai [4] į p. J. K. išdėstytąsias, o taipgi

[4] Štai autentiški Leono XIII žodžiai: „...Les hommes qui se proclament partisans d'innovations vantent outre mésure les vertus naturelles, comme si elles répondaient davantage aux meurs et aux besoins du siècle présent, et comme s'il valait mieux les posséder, que les autres, parce qu'elles rendraient l'homme plus apte à l'action et plus fort.

Il est difficile de comprende que des hommes pénétrés de la sagesse chrétienne puissent préférer les vertus naturelles aux vertus surnaturelles et leur attribuer une efficacité et une foconditė supiérieures. La nature, avec l'appui de la grâce, sera donc plus débile, que si elle est abandonnée à ses propres forces?" (*Houtin.* L'Américanisme.— Paris, 1924.— P. 338—339).

ir su Pijum X, kuris savo enciklikoje apie „Siloną“ dar aštriau panašius į p. J. K. katalikų publicistus pabarė [5].

Taigi, atvirai pasakius, man rodos, jog šį kartą p. J. K. pasirinko visai ne tą kelią, kokio reikėjo, ir todėl juo toliau jis juo žengia, juo labiau nuo tiesos nuklysta. Dėl to visas pastarasis p. J. K. žygis katalikiško veikimo reformuoti yra ne kas kita, tik vien *magni passus extra viam*. Intencijos turėta čia, matyt, labai geros: norėta suvesti vienybėn katalikus su pirmeiviais, priversti visus Lietuvos veikėjus žiūrėti vienaip į katalikų veikimo uždavinius ir tuo būdu sustiprinti pas mus katalikybę, o ypač pakelti lietuvių tautos reikšmę kitataučių akyse. Brangindamas tą gerą autoriaus norą, aš ir stengiausi parodyti, kur tos vienybės reikėtų ieškoti; tam tikslui ir paaiškinau, kad ją galima rasti vien absoliučios tiesos ir gerumo šaltinyje, sinergizme su Dievu, kad vienatinis katalikiško veikimo principas ir pamatas — tai Dievo valia, kad pirmučiausia mūsų pareiga yra tą Dievo valią pažinti ir vykdyti ir visame kame, taigi politiniame bei socialiniame veikime, veikti išvien su Dievu, būti Dievo padėjėjais, pagalbininkais ir net jo įrankiais. Toji pažiūra, tikrai krikščioniška, visai absoliuti, visą žmogaus gyvenimą apimanti, maniau, patiks p. J. K., kaip dideliam vienybės principo šalininkui. Bet, pasirodė, skaudžiai apsigavau; visos mano nurodytos septynios krikščioniškos dorybės nepadarė p. J. K. jokio įspūdžio, jis praėjo pro jas pro šalį kaip ir jų neužmatęs, o kas dar nuostabiau — iš vienybės apaštalo tapo patsai pranašu principinio atskyrimo net tokių dalykų, kurie niekaip skirstyti nesiduoda. Kad šis mano pasakymas nepasirodytų kam paprasta polemine priekabe, štai keletas svarbesniųjų p. J. K. propaguojamų *separatizmų:*

1) jis griežtai dalija kiekvieną katalikę pusiau ir mano, kad katalikas, būdamas politikos bei visuomenės veikėjų, galįs vadovauti vienais dėsniais, o kaip Bažny-

[5] „Bet dar nuostabesnė, vienkart ir baisiai liūdna, proto drąsa ir paviršutinumas tų žmonių, kurie, vadindami save katalikais, svajoja pertvarkyti visuomenę tokiomis sąlygomis ir sukurti žemėje, šalia Katalikų Bažnyčios, „teisybės ir meilės karaliją“ su pagalba darbininkų, atvykusių iš visur, iš visų religijų ar be religijų, su įsitikinimais ar be įsitikinimų, kad užmirštų tai, kas juos skiria, t. y. religinius ar filosofinius savo įsitikinimus, o paremtų savo akciją tuo, kas juos jungia, t. y. prakilniu idealizmu ir dorinėmis pajėgomis „iš kur kas gali“...“ (žr. „Vadovo“ Nr. 28, p. 319). Apskritai patartume p. J. K. perskaityti visą tą Pijaus X enciklką arba bent 318—322 p. Gal tuomet mažiau baidytųsi katalikiškųjų draugijų „katalikiškumo“.

čios narys — visai kitais, nieko bendro su anais neturinčiais;

2) jis norėtų, kad katalikai politiniame ir socialiniame veikime veiktų patys vieni, o Bažnyčios hierarchija į tą veikimą visai nesikištų arba bent nebandytų jam *vadovauti;*

3) jis griežtai, lyg kokia siena, bando atidalinti religijos bei išganymo dalykus nuo šiaip jau gyvenimo bei visuomenės reikalų; galop

4) jis norėtų, kad katalikų veikimas, paremtas vien teisingumo ir gailestingumo dėsniu, stovėtų vienoj pusėj, o „visa tikyba" kitoj, jokio santykio su vienas antru neturėdami.

Tas ketveriopas separatizmas, tiesa, p. J. K. straipsniuose nėra taip aiškiai išreikštas, kaip šičia, bet visos esencialios mintys, tuos separatizmus formuluojančios, p. J. K. straipsniuose iš tikrųjų yra.

Štai įrodymai.

III

Atsakydamas man „Vilties" 45 numeryje, p. J. K., tarp kitko, rašo: „Kaip matau, išėjo nesusipratimas [6]. P. A. Jakštas čia kalba iš viso apie Katalikų Bažnyčios narių veikimą, turėdamas omenyje jų išganymo ir tobulinimosi reikalus", o gerb. autorius, girdi, manęs ką kita: jam rūpėję „tik dalelė katalikų darbų, jų veikimas tam tikrais atsitikimais, kuris reiškiasi visuomenės ir politikos darbo organizacijose, laikraščiuose ir t. t."

Tuo būdu politika ir socialinis darbas griežtai atidalijami nuo religijos. Vadinasi, varant politiką galima nesirūpinti savo išganymu ir tobulinimusi, o užsiimant socialiniu veikimu galima užmiršti Bažnyčią ir net religiją.

Kad religija gali apsieiti be politikos, su tuo visai sutinkame. Bet kad dora politika būtų galima be religijos, tą nuomonę laikome tiesiog absurdu. Griežtas atidalijimas politikos nuo religijos pagamino juk visą dabartinę nekrikščioniškąją politiką, kurios klaidingumą, nežmoniškumą ir bedieviškumą taip puikiai yra įrodęs Vl. Solovjovas. Po jo, rodos, negalima daugiau apie tai nė kalbėti. Principas absoliutaus politikos atskyrimo nuo religijos pasirodė ne tik nekrikščioniškas, bet drauge visai nelogiškas ir todėl neišlaikąs jokios kritikos.

[6] Anksčiau „nesusipratimas" išėjo su studentu Bistru (žr. „Vilties" 33 nr.), dabar su manim. Patartume p. J. K. geriau apgalvoti savo rašinius, kad tų „nesusipratimų" būtų mažiau.

Man tai visai aišku. Bet ar tai aišku p. J. K., nežinau, nes jis štai ką rašo: „Aš ėmiau dalyką daug siauriau. Tiesa, Katalikų Bažnyčioje yra daug įvairių dėsnių, bet žmogus vienu kartu tais visais dėsniais negi gali vaduotis. Kiekvienam atsitikimui jis turi taikyti ir tam tikrą dėsnį: eidamas išpažinties, žmogus vaduojasi vienais dėsniais, šelpdamas artimą — kitais..."

Ponui J. K., matyt, katalikybė atrodo turinti devynias galybes dėsnių — kiekvienam atsitikimui po atskirą dėsnį. Valgai — pildyk vieną dėsnį, geri — taikyk kitą, rašai — žiūrėk trečio, eini gulti — atsimink ketvirtą, varai politikos, visuomenės ar mokslo darbą — laikykis penkto, šešto, septinto ir t. t. Pono J. K. išmanymu, vis tai bus „katalikybės dėsniai". Aš tokios begalinės dėsnių diferenciacijos, sakyčiau, net jų atomizacijos, visai nesuprantu. Kad valgymas, gėrimas, miegojimas, rašymas, mokslas turi savus dėsnius, tai tiesa, bet tie visi dėsniai yra higienos, rašybos bei mokslo, o *ne katalikybės dėsniai.* Katalikybė savų dėsnių taip netrupina ir jų atomizacijos visai nežino. O nežino dėl to, kad jos nežinojo pats Kristus, pasakęs: „Mylėk Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa siela ir visu protu". Tai didžiausias ir pirmasis įsakymas. Antrasis — panašus į jį: „Mylėk savo artimą, kaip save patį". Šitais dviem įsakymais remiasi visas Įstatymas ir Pranašai *(Mt 22, 37—40).*

Nežinojo taip pat to dėsnių dauginimo nė didžiausias Kristaus mokslo sekėjas ir aiškintojas šv. Paulius apaštalas, pasakęs: „Ar valgote, ar geriate, ar šiaip ką darote, visa darykite Dievo garbei" *(1 Kor 10, 31).*

Taigi visai be reikalo p. J. K. kalba apie kažkokius atskirus išpažinties ir artimo šelpimo „dėsnius". Abiem tais atvejais, kaip ir visur, visai užteks, jei katalikas laikysis to *vieno vienintelio dėsnio,* kurį nurodė Kristus ir šv. Paulius. Negali juk būti geresnės išpažinties nė tobulesnio šelpimo artimo, kaip *iš meilės Dievo ir Dievo vardan.* Taip pat negali būti nė geresnės politikos ar socialinio veikimo, kaip iš tos pat Dievo meilės ir to pat Dievo vardan. Jei mūsų politikai ir visuomenės veikėjai to vienintelio dėsnio neįvykdys, tai kad jie būtų ir kažin kaip teisingi bei gailestingi, labai nedaug galės tenuveikti, o gal net ir visai nieko nenuveiks. Tiesa, socialinis ar politinis darbas yra viena sritis, o religinis bei bažnytinis veikimas — kita. Laikyti jiedvi pervien nereikia, bet ir griežtai skirti viena nuo kitos, lyg kokia dirbtine tvora, irgi nebūtų gera. Čia yra taip, kaip su kūnu. Kūne vienoje pusėje yra

galva, kitoje rankos, kojos ir kiti nariai. Galva kas kita, rankos, kojos — vėl kas kita. Visi tie nariai turi savo atskiras funkcijas. Bet jei kas dėl to skirtumo atkirtęs galvą padėtų ją skyrium, o rankas ir kojas nukapojęs sudėliotų vėl į tam tikras atskiras vietas, manau, kūnui tai nelabai išeitų „į sveikatą".

Tą pat reikia pasakyti ir apie kiekvieną *socialinį kūną,* kuriuo yra kiekviena sutvarkyta visuomenė. Čia irgi esama visokių organizmų-narių, turinčių savo atskiras funkcijas, tarp kurių visų svarbiausios yra trys: karališka, kunigiška ir pranašiška; viena žiūri *dabarties* uždavinių, varo *politikos* darbą, kita palaiko *praeities* vertybes ir rūpinasi *religijos* reikalais, trečia nori patarnauti *ateičiai,* gamindama *naujus gyvenimo idealus* visose trijose srityse — politinėje, religinėje ir socialinėje.

Visos tos trys funkcijos, kaip ir minėtos trys sritys, yra neidentiškos, bet *tikra tiesa* bus ne jų griežtas nuo kita kitos *atidalijimas,* tik harmoningas tų sričių *sujungimas ir bendras,* taikus tų funkcijų *veikimas.* Jei kas norėtų, galėtų tai pavadinti net pamatiniu *katalikybės principu;* tame nebūtų jokio nuo tiesos nukrypimo.

Man rodos, kad p. J. K. iš dalies tą principą ir turėjo omenyje, protestuodamas prieš katalikų tariamąjį separatizmą nuo „pasyvių" pirmeivių. Jam, be abejo, rodės, kad tie „pasyvūs" pirmeiviai, katalikybės aktyviai neužgauliojantieji, gali nurodyti mūsų visuomenei ne vieną brangų ateities idealą ir padėti katalikams jį įvykdyti. Ir jei iš tiesų katalikai kuomet nors tokius geranorius pirmeivius būtų nuo savęs atstūmę, tai čia jie gal kiek ir būtų nusikaltę. Tatai visas klausimas tas, *ar katalikai kur nors ir kuomet nors iš tikrųjų bent vieno tokio katalikybei nekenksmingo pirmeivio yra prie bendro veikimo neprileidę ir jį griežtai nuo savęs atstūmę?*

Aš prisipažįstu — tokių faktų nežinau.

Visur — ir Kaune, ir Vilniuj, ir Rygoj, ir kitur — lietuvių katalikų veikėjai moka puikiai sugyventi su dorais pirmeiviais. Jei lietuviai katalikai būtų tokie baisūs ekskliuzyvistai, kaip kad ponams V. ir J. K. atrodo, tai vargiai būtų begalėję atsirasti visos mūsų kultūrinės draugijos, kaip štai „Saulė", „Daina", „Blaivybė" ir net pati „Viltis"...

Tokių kraštutinių dešiniųjų ekskliuzyvistų tarp lietuvių, man rodos, visai kol kas nėra.

Tiesa, „Vadovas" dėl rašymo rašė, kad tautininkams reikėtų „išsižadėti gal ir saldžios, bet vis dėlto svajonės

apie bendrą darbą su pirmeiviais“, bet šis laikraštis gan aiškiai nurodė, kad jis turįs galvoje ne visus pirmeivius, tik savuosius kraštutiniuosius suvalkiečius, knisančius vietinių katalikiškų draugijų šaknis; tai gan aiškiai matosi iš „Vadovo“ žodžių: „kaip kad šiandien matome besidarant „Žagrėje““ [7].

Ponai V. ir J. K., nebuvę „Žagrėje“, pasipiktino tuo „Vadovo“ pasakymu ir prirašė devynias galybes apie nustūmimą „pirmeivių“ apskritai. Tuo tarpu čia iš tikrųjų išėjo „nesusipratimas“. „Vadovas“ kalbėjo apie jam žinomuosius pirmeivius, pridirbusius nekultūringų triukšmų „Žagrėje“, „Gabijoj“ ir kitur, o ponai V. ir J. K. kalba apskritai apie „pasyvius“ pirmeivius, nieko panašaus nedarančius ir dargi pačią katalikybę, kad ir šaltai, gerbiančius. Aiškus *qui pro quo,* kuriam vertėtų padaryti galą, ir jei jau ką čia galima kaltinti neprisileidimu pasyvių pirmeivių, tai ne visus katalikus apskritai, tik vien tuos (jei jų yra), kurie tikrai pasižymėjo savo per didele netolerancija ir vienašališku ekskliuzyvizmu.

IV

Ar lietuviai katalikai turi tos netolerancijos ir ekskliuzyvizmo, to p. J. K. neįrodė.

Dėl sakymo, tiesa, jis daug apskritai prisakė apie tai, bet konkretaus fakto nedavęs nė vieno. O tuo tarpu čia tikrą svarbą turėti tegalėtų vien faktai ir faktai, nes jei iš katalikų šalies „pasyvių“ pirmeivių bendran veikiman neprileidimo faktų nėra, tai, vadinasi, ponai V. ir J. K. laužiasi į atdaras duris. Bet tai mažmožis.

Daug svarbesnis dalykas yra tas, kad tas pats p. J. K., toks karštas *unijos su pirmeiviais* šalininkas, pasirodė nelabai norįs katalikų *vienijimosi su dvasiškąja hierarchija.* Štai jo paties žodžiai: „<...> negalima ginti, kad reikalinga katalikų visuomenės organizacija. Tik aš nepasakyčiau, kad katalikų visuomenės veikimo vadovais turėtų būti pati Katalikų Bažnyčios valdžia. Aš manau, kad katalikų visuomenės veikimui gali vadovauti ir ne Bažnyčios autoritetai, o ir šiaip jau katalikai pasauliečiai“. O kiek toliau pasakyta dar griežčiau: „katalikai visuomenės veikėjai, būdami paklusnūs savo dvasios ganytojams tikybos ir doros dalykuose, gali nesutikti su jais

[7] Mūsų delegatas, dalyvavęs šių metų „Žagrės“ visuotiniame susirinkime, turėjo gerą progą pats įsitikinti „Vadovą“ nė kiek neperdėjus, vietinius pirmeivius taip atestavus.

politikos, ekonomikos, mokslo, tautybės reikaluose. Taigi ir paklusnumo principas dvasinei valdžiai visuomenės darbe nėra privalomas, pamatinis dalykas".

Taip mano p. J. K. Be abejo, kita yra visuomenės sritis, kita Bažnyčios. Bažnyčios valdymas pavestas teisėtai bažnytinei hierarchijai. O visuomenės veikimui gali vadovauti ir šiaip jau katalikai. Reikia tik, kad čia nebūtų ekskliuzyvizmo. Vadovavimas turėtų būti pavedamas visada tinkamiausiam ir geriausiai apie tai dalyką nusimanančiam. Jei vienoje pusėje stovės tokie vyskupai veikėjai kaip Ketteleris, Szeptyckis ar Bilczewskis, o kitoje — toli žemesni už juos mokslu ir patyrimu civiliai, tai visai nebūtų naudinga visuomenei pirmuosius neprileidus prie vadovavimo socialiniam darbui vien tik dėl to, kad jie vyskupai.

Be to, paties vadovavimo yra juk ne viena rūšis. Yra vadovavimas tiesioginis, yra netiesioginis, yra ir garbės vadovavimas.

Atsižvelgdamas į tas įvairias vadovavimo rūšis, aš niekaip nedrįsčiau pašalinti Bažnyčios valdžią nuo vadovavimo „visuomenės veikimui" apskritai, be tam tikrų apribojimų ir paaiškinimų, o ypač be atsižvelgimo į pozityvius Katalikų Bažnyčios įstatus, nes pastarieji ne tik bažnytinės hierarchijos nuo socialinio veikimo nepašalina, bet anaiptol: skiria dar vyskupams tam *tikrą pareigą* — vietinį socialinį veikimą priveizėti [8]. Na, o šita *pareiga* suponuoja teisę aktyvaus įsikišimo dėlei pataisymo, kas tame socialiniame katalikų veikime yra negera, o per tai suteikia taipgi ir šiokią tokią *vadovavimo teisę.*

Ne pro šalį bus čia dar porą Bažnyčios įstatų priminus apie įvairias kultūrines ir darbininkų draugijas. Apie pirmąsias štai kas pasakyta: „Pastaruoju laiku mokslo, literatūros ir iklaikiniams dalykams pradėjo kurtis visokios kuopos, kurios priima visokio tikėjimo žmones. Patys savaime tokie susidraugavimai, jei tik jų tikslas ir vartojami įrankiai dori, nėra draustini. Tačiau ir tokios draugijos vyskupo prievaizdai yra pavestos" [9].

Taigi, kad vyskupas ir nenorėtų, jis dėl *skirtos jam pa-*

[8] § 873. Quamquam episcopus ipsam societatem vi suae iurisdictionis ita dirigere nequit, ut societates proprie ecclesiasticas ac confraternitates dirigit, ius tamen habet et obligationem invigilandi, ne abusus irrepant, neve fideles occasione societatum ruinam salutis incurrant (*Laurentius Jos S. J.* Institutiones Juris Ecclesiastici.— Friburg i Brsg., 1903).

[9] Žr. op. c.— § 876. Žr. taipgi: Draugija.— T. 1.— P. 42.

reigos privalo priveizėti panašių draugijų veikimą ir, reikalui atsiradus, to veikimo nukrypimus kiek galėdamas taisyti.

Tą patį reikia pasakyti ir apie darbininkų draugijas. „Ten, kur bažnytinių draugijų negalima steigti, reikia platinti tuos darbininkų susidraugavimus, kurie nors turi materialinį ir iklaikinį tikslą, tačiau klauso kunigų patarimo ir yra jų vadovaujami“ [10].

Taigi socialiniame veikime vadovavimas yra kilęs ne iš dvasiškijos ambicijos, bet iš jos ganytojiško pašaukimo.

Na, o kur dvasiškijai skirta pareiga tokiu ir kitokiu būdu vadovauti socialiniam veikimui, ten šiaip jau katalikai *turi pareigą bažnytinės hierarchijos klausyti.* Taigi ir paklusnumo principas nėra koks mano prasimanymas, o taipgi nėra jis toks jau siauras, kaip p. J. K. atrodo; anaiptol: jis katalikų veikime *yra visada ir visur „privalomas“,* vis tiek kas ten vadovaus — dvasiškija ar civiliai, nes be paklusnumo jokia organizacija nesilaikytų ir joks veikimas būtų negalimas. Be paklusnumo tegalima vien anarchija. Tai, rodos, savaime aišku.

Tiesa, kaip vadovavimo yra įvairios rūšys, taip ir paklusnumo yra ne vienas laipsnis. Kitaip klauso tėvo mažas vaikas, kitaip — baigęs aukštesnius mokslus jaunikaitis, kitaip subrendęs — jau vyras. Tris fazes — vaiko, jaunikaičio, vyro — atitinka trys atskiri tėvams paklusnumo laipsniai. O kadangi dvasiškoji valdžia yra *par excellence tėviška,* tat ir paklusnumas jai gali irgi turėti savo laipsnius. Tai viena. O antra, nereikia niekados užmiršti, jog paklusnumas dvasiškai valdžiai sieja mus tik ten, kur iš dvasiškos valdžios yra tam tikras paliepimas ar įstatas. Kur to *paliepimo* ar *įstato* nėra, ten nėra nė *paklusnumo pareigos.* Todėl nei p. J. K. neturėjo *pareigos* klausyti vysk. Paliulionio, prikalbinėjusio valstiečius ir dvarininkus rinkimuose į pirmąją Dūmą eiti išvien, nei vokiečiai — popiežiaus Leono XIII, patarusio centrui balsuoti už biudžetą.

Įkalbinėjimas, patarimas nėra juk paliepimas. Čia vieni ir kiti katalikai turėjo *laisvės teisę* ir visai neturėjo *paklusnumo pareigos.* Ir vysk. Paliulionis, ir popiežius Leonas XIII gerai žinojo, kur jie turi teisę liepti, o kur ne. Tatai jei kokiu, kad ir socialiniu klausimu būtų išleidę *tikrą paliepimą,* tai kiekvienas doras katalikas ir būtų

[10] Žr. op. c.— § 876.— P. 1, 596—599, o taipgi: Draugija.— T. 1.— P. 43.

to paliepimo *paklausęs,* ir nebūtų sakęs nei rašęs, kad aš turiu teisę to dvasiškos valdžios įsakymo neklausyti dėl to, kad čia nėra „tikybos bei doros dalykas". Ponas J. K. labai klysta manydamas, jog esą taip lengva pravesti ribą tarp tikybos bei doros ir visų kitų dalykų. Tai toli ne taip. Daugybė socialinių klausimų yra susiję ne tik su dora, bet ir su tikyba. Pripažinę, jog dvasiškoji valdžia turi teisę mums vadovauti tikybos ir doros srityje, mes negalime taip drąsiai kaip p. J. K. atskirti socialinį veikimą nuo doros bei tikybos ir įbesti visuomenės dirvoj stulpą su parašu: „Čia dvasiškai valdžiai kištis uždrausta". Pvz., knygų leidimas, vaikų mokymas, pavargėlių globimas, blaivybės reikalai ir t. t. įeina, be abejo, socialinio veikimo sritin; bet argi galima užginti, kad tie patys dalykai kitu žvilgsniu nepriklausytų doros sričiai, kame net ir pasak p. J. K. paklusnumas dvasiškai valdžiai yra privalomas? Taigi šiaip jau katalikų santykiai su dvasiškąja valdžia yra ir daug artimesni, ir daug painesni negu ponui J. K. atrodo. Jis su jais apsidirbo per lengvai ir per tat paviršutiniškiau negu katalikui publicistui priderėtų [11].

V

Tokį pat nedovanotiną paviršutiniškumą randame ir p. J. K. pažiūrose į išganymo bei tobulinimosi klausimą. Tiesa, dėl pripažinimo — jis pripažįsta, „kad tikras katalikas, ieškodamas dūšios išganymo, turi būti Dievo malonėje, kad privalo gyventi vienybėje su Dievu, rūpindamasis įgyti anksčiau paminėtų ir nepaminėtų dorybių".

Vadina tai net tokiomis bendromis Katalikų Bažnyčioje skelbiamomis tiesomis, „dėl kurių nėra jokio ir abejojimo", bet toliau, kalbėdamas apie politikos ir visuomenės veikimą, nepasako aiškiai, ar čia ta Dievo malonė ir vienybė su Dievu yra reikalinga, ar ne. Tiesa, kad tas mistiškasis santykis su Dievu politikos ir visuomenės veikime būtų visai nereikalingas, p. J. K. nesako, bet iš jo griežtai antitetiško supriešinimo *išganymo* iš vienos pusės, o „visuomenės ir politikos darbo organizacijų, laikraščių ir t. t." iš kitos, skaitytojas norom nenorom gauna įspūdį, esą, autoriaus išmanymu, pastarojoje šiaip jau žmonių vei-

[11] Be abejo, katalikas šalia paklusnumo turi ir savo individualios laisvės sritį. Bet kur baigiasi vienos srities ribos ir prasideda kitos, tai yra labai svarbus klausimas, vertas platesnio, visapusiško pagvildenimo. Būtume labai laimingi, jei toks gabus publicistas kaip p. J. K juo *ex professo* užsiimtų.

kimo srityje visai galima apsieiti ir be Dievo malonės, pasitenkinant vien pliku teisingumu ir gailestingumu. Jei autorius būtų su manim sutikęs, jog kiekvienas katalikų veikimas, ar jis bus šioks, ar toks, turi remtis trimis teologinėmis dorybėmis ir keturiomis kardinaliomis, kaip bendrais katalikiškojo veikimo principais apskritai, tai, rodos, tolesnis ginčas tarp mūsų būtų buvęs visai nereikalingas. Tuo tarpu autoriaus rašinyje to nerandame. Jis anaiptol nepasiduoda, sakosi, kad aš jo gerai nesupratęs, ir todėl, manuosius katalikiško veikimo principus pripažinęs tinkamais vien išganymo ir tobulinimosi reikalams, pasilieka prie savosios nuomonės, esą visuomenės ir politikos darbe užtenka *vienatinio,* jo numylėtojo „teisingumo ir gailestingumo dėsnio".

Aš su tuo negaliu sutikti ir to p. J. K. peršamojo atskyrimo „išganymo reikalų" nuo kitų žmogiško veikimo sričių visai nepripažįstu. Anaiptol — laikau jį visų didžiausiu katalikybės iškreipimu. Iš jo tai juk ir plaukia visas mūsų dvasiškojo gyvenimo paviršutiniškumas, formalizmas, *rutina,* dėl kurių visai teisingai pyksta pats p. J. K. Iš čia taipgi eina ir tai, jog lietuvių katalikybė dažnai pasirodo vien *šventadieniais, o kasdieninės* krikščionybės namie, savo paprastų pareigų ėjime, santykiuose su artimaisiais, socialiniame ir politiniame veikime kaip ir nėra. Krikščionybė paliekama bažnyčioje, zakristijoje, o į namus, į šeimynas, į visuomenės, politikos, dailės ir mokslo sritis jos su savim nesiimama. Kitaip sakant, pas mus yra taip, kaip senoje Bizantijoje. Ten taip pat, kaip daro p. J. K., griežtai skirstyta išganymo reikalai nuo kitų gyvenimo dalykų, todėl išganymo ieškota tik vienuolynuose ir tyruose, o visas socialinis ir politinis gyvenimas paliktas tūnoti pagonybėje.

Jei p. J. K. nenori, kad mūsų Lietuva panėšėtų į seną supuvusią Bizantiją, jei jis nėra vien šventadienės krikščionybės [12] šalininkas, jei jis iš tikrųjų trokšta, idant tikra Kristaus dvasia giliau įleistų šaknis lietuvių gyveniman, jį pakeltų, sukrikščionintų, labiau suvidujintų, tai, rodos, reikėtų jam tikrai katalikiško veikimo principais pripažinti manuosius, būtent tikėjimą, meilę, viltį, išmintį, teisybę, susilaikymą, o taip pat ir paklusnumą teisėtai dvasiškai valdžiai tam tikrose Dievo nustatytose ribose, ne vien dvi humanistines abstrakcijas — teisingumą ir gailestingumą. Tai viena.

[12] Taip puikiai Vl. Solovjovo sukritikuotos.

O antra — reikėtų, kad p. J. K. ir pats geriau suprastų, ir kitiems suprantamiau paaiškintų tą be galo svarbią, o pas mus, deja, po šiai dienai mažai kam težinomą tiesą, jog išganymą pelnyti galima ne vien poteriais, sakramentais, pasninkais, išmaldomis ir kitais maldingumo darbais, bet drauge prie jų taipgi ir žmonių švietimu, ir gerų organizacijų steigimu, ir šiaip jau bet kokiu doru kultūriniu bei socialiniu veikimu. Ir tegu nemano p. J. K., jog čia esąs koks mano subjektyvus prasimanymas; visai ne, yra tai tikriausia Evangelijos tiesa: „Kas duos jums atsigerti taurę vandens <...>, iš tiesų sakau jums,— tas nepraras savo užmokesčio“ *(Mk 9, 40)*. Na, jeigu jau toks menkas darbas, kaip taurės vandens reikalaujančiam padavimas, paties Kristaus pasakymu, prisidės prie mūsų išganymo, tai kaip gali neturėti svarbos mūsų išganymui tokie dideli Kristaus vardan varomi darbai kaip, pvz., „Saulės“ namų statymas, doro laikraščio leidimas ar kitas koks panašus visuomenės bei kultūros srityje veikimas. Taigi *tikram krikščioniui visi jo darbai yra išganymo darbai.*

„Ir visa, ką tik darytumėte žodžiu ar darbu, visa darykite Viešpaties Jėzaus vardu“ *(Kol 3, 17)*,— sako šv. Paulius apaštalas. O jei *visa,* tatai ir nėra pamato skirti politikos bei visuomenės darbus nuo kažkokių specialių p. J. K. prasimanytų „išganymo reikalų“. Jokiam separatizmui bei ekskliuzyvizmui čia nėra vietos. Išganymas yra visų aukščiausias žmogaus tikslas, todėl *visi žmogaus darbai,* ar jie bus šiokie, ar tokie, turi aliai vienas tarnauti tam vienam aukščiausiam tikslui, o ne vien daugybei žemesnių idealų, kaip štai tautybei, kultūrai, dailei, visuomenei, nekalbant jau apie visai niekšiškus stabus, kaip štai: patenkinimas savo geidulių, tuščios garbės ir t. t.

VI

Iš to, kas anksčiau pasakyta, jau savaime aišku, ko yra vertas statymas „teisingumo ir gailestingumo dėsnio“ vienoje pusėje, o „visos tikybos“— kitoje. Tikyba — tai ne viršutinis rūbas, kurį žmogus gali nusivilkti eidamas į kokį politinį mitingą ar į kokios socialinės organizacijos biurą; tai ne lazda, kurią prireikus galima kertėn pastatyti. Tikybos, jei ji yra tikra ir gyva, niekaip neatskirsi nuo žmogaus dvasios. „Teisusis tikėjimu gyvena“,— sako Šv. Raštas. Todėl vien mirtis (fizinė ar moralinė) tegali tikėjimą nuo žmogaus dvasios atskirti. Atskyrimas „visos

tikybos“ nuo politinio ar socialinio veikimo, bandymas toje srityje apsieiti be Dievo, remtis vien savo prigimtomis jėgomis nei pačiam veikėjui, nei platesnei visuomenei niekados į gera neišeina. Tai yra amžiais patvirtinta tiesa, kuri kiekvienam katalikų publicistui turėtų būti aiški ir gerai žinoma. „Visa tikyba“, jei tik bus gerai suprasta ir tikra Kristaus dvasia vykdoma, labai puikiai gali sutikti su kiekvienu žmogaus veikimu, nė politikos srities neišskiriant.

Partijų katalikų politikoje, tiesa, gali būti daug, bet kiekviena partija neprivalo laikytis kitos politikos, kaip vien *krikščioniškos,* tai yra būti sujungta su „visa tikyba“, tik, žinoma, Kristaus dvasioje suprasta. Be to politika virstų nekrikščioniška, pagoniška, bedieviška, o už tokią politiką nėra nieko piktesnio.

Krikščioniškos politikos idealas yra, „kad visi būtų viena“. Ėjimas prie to — tai mūsų pareiga. Geriausiai tą pareigą vykdo Katalikų Bažnyčia. Joje sutelpa ne tik ponas su kaimiečiu, didžturtis su vargdieniu, bet ir lenkas su lietuviu, čekas su vokiečiu ir net balčiausias europietis su juodžiausiu negru. Jei Bažnyčia ik šiol neįstengė visai pašalinti vaidų tarp atskirų katalikų ir karų tarp atskirų katalikiškų tautų, tai čia kalta ne jos „tikyba“, bet per mažas tos tikybos įkūnijimas atskirų asmenų ir tautų gyvenime. Jei atskiri katalikai vietoj bylinėjimosi dėl niekniekių sutiktų atėję pas vietinį kunigą atiduoti savo kivirčus trečiųjų teismui [13], o atskiros katalikiškos tautos savo politinius vaidus pavestų Šv. Tėvo vardu sušauktai konferencijai, be abejo, ir bylos tarp atskirų katalikų, ir karai tarp atskirų katalikiškų tautų taptų retenybe [14]. Bet tam reikėtų dvasiškąją valdžią ir tikybą prie gyvenimo ir prie visokio veikimo artinti, o ne stumti į kažkokį pašalį, kaip to p. J. K., rodos, kad nori.

P. V. „Vilties“ 48 numeryje abejoja, „ar Lietuvoje pasisektų sudaryti vieną lietuvių politikos partiją“, veikiančią po grynai katalikiška vėliava. Ponui J. K. irgi nepatinka katalikai, kuomet jie virš savo partinio veikimo „kelia ypatingą katalikybės vėliavą“. Vadinasi, kam čia prisegama „tikyba“; geriau, kad jos nebūtų.

Mums ta ponų V. ir J. K. „tikybos vėliavų“ bei „katali-

[13] Vienas lietuvis advokatas buvo parengęs net tam tikrą „Trečiųjų teismo vadovėlį“.

[14] Jei tie susirėmimai tarp katalikų nepranyko, tai čia kaltas ne „žemės reikalėlio“ įsimaišymas, bet blogas katalikų tikybos supratimas.

kybės“ baimė atrodo be pamato, o jų noras, kad mes tas „vėliavas“ nuo lietuviškų įstaigų nuplėštume ir zakristijose su priderama pagarba sudėtume, yra visai subjektyvus [15]. Katalikišką veikimą ir tam tikras jo vėliavas ne mes pirmi prasimanėme. Tai yra visai ne naujas dalykas. Vokietijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Italijoje katalikų veikimas *puikiai plėtojasi jau nuo kelių dešimčių metų*. Mes ten mokėmės veikti, iš ten ėmėme pavyzdžius. Atskyrus keletą mažmožių, tas užsienio katalikų veikimas rado Apaštališko Sosto patvirtinimą, pagyrimą ir net palaiminimą. Kaip katalikams, mums to ir užtenka. Jei p. J. K. randa mūsų veikimą Lietuvoje negerą, per daug „tikyba“ suvaržytą, tai tegu įrodo, kad tas veikimas yra paremtas *kitokiais principais* negu užsieniuose, kad jis yra čia „katalikiškesnis“ negu ten, arba tegu sukritikuoja — kaip netikusį — visą užsienio katalikų veikimą, kurs mums buvo pavyzdžiu. O dar geriau padarytų p. J. K., jei pasistengtų įrodyti pačiam Pijui X, kad toks veikimas apskritai yra Bažnyčiai nepageidaujamas. Jei p. J. K. tai padarys ir jei Pijus X jo paklausęs atšauks savo laišką apie „Siloną“ ir nebereikalaus, kad tos katalikiškos organizacijos nariai dėtųsi „į kuopas pagal diecezijas“, nebebūtų „atskirų savo vyskupų vedami“, nebenešiotų „katalikiškų silonų“ vardo [16], na, tuomet ir mes kitaip suorganizuosime savo draugijas, galėsime jungtis net su aktyviais pirmeiviais ir tapsime katalikais veikėjais suvis tokiais, kokių p. J. K. taip karštai trokšta.

O tuo tarpu kitokiais būti negalime ir... nelabai tenorime.

VII

Kad mes, Lietuvos katalikai, vadovaujamės užsienio katalikų veikimu, kad neprotestuojame prieš Pijų X, tai, rodos, ir pats p. J. K. nemato čia mūsų didelės kaltės.

[15] Pats aš esu ramaus kultūros darbo šalininkas, o ne manifestavimosi su išviršinėmis bet kokiomis „vėliavomis“, ar jos bus baltos kaip lelijos, ar raudonos kaip kraujas. Todėl aš ir neguldyčiau galvos už tai, kad virš kiekvieno mūsų darbo plevėsuotų katalikybės vėliava. Bet nebūdamas principialus vėliavų šalininkas, aš nesu nė principialus jų priešininkas. Kad kokia nauja lietuvių įstaiga ir neiškabintų katalikybės vėliavos, aš dėl to vien jos nekaltinčiau. Norėčiau tik, kad taip pat nieks nekaltintų nė tų lietuvių įstaigų, kurios katalikybės vėliavomis yra pasipuošę ir *pripažinę sau jas naudingomis*. Geriausias taktas būtų čia palikus kiekvienai įstaigai laisvę. Nori — puoškis katalikybės vėliava, nori — nesipuošk. Jei pats nepasipuošei, gyvenk sau sveikas ir be vėliavos, bet neversk to daryti kitų, nes tai būtų pilietiškos laisvės pažeidimas.

[16] Žr. Vadovas.— Nr. 28.— P. 223.

Bet jis negali man dovanoti, kam aš pataręs katalikams veikėjams imti pavyzdį iš socialistų disciplinos. Jis matąs tame katalikiškąjį „partyvumą".

Bet dėl ko gi man buvo jo nepatarti? Ar dėl to, kad jie — socialistai ir katalikų priešai? Bet tokia pažiūra būtų per siaura. Kaip ne viskuo geri katalikai, taip ne viskuo blogi socialistai. O imti gera mes turime teisę iš visur. Auksas juk nenustoja savo vertės net ir purve gulėdamas. Taip pat ir kas yra savaime gera, negali virsti bloga, jei atsiranda socialistų partijoje. Tat jei p. J. K. negali ginti, „kad reikalinga katalikų organizacija", tai, rodos, turėtų pripažinti ir reikalingumą griebtis tinkamų priemonių tai organizacijai įvykdyti, vesti ir plėtoti. O tinkamiausia tam tikslui priemonė yra viena: tai paklusnumas, paremtas tam tikra disciplina. Tai aš ir nurodžiau.

Tiesa, aukštesnė už paklusnumą yra meilė. Tokia meilė viešpatavo tarp pirmųjų krikščionių, jie „buvo vienos širdies ir vienos sielos" *(Apd 4, 32)*. Bet tai yra *idealas* ir paprastuose gyvenimo dalykuose jo nerandame. Į jį galima artėti, jei katalikai savo dvasiškų ir socialinių vadovų klausys *ne iš prievartos, ne murmėdami,* bet iš gilaus įsitikinimo, kad to reikalauja Dievo valia, o taip pat ir iš *meilės tų savo kad ir netobulų vadovų.* Taigi aš visai nesu aklo paklusnumo ir kareiviškos disciplinos šalininkas. Ji man visai ne idealas. Į paklusnumą ir discipliną aš žiūriu ne kaip į katalikiškojo veikimo *tikslą,* bet vien kaip į būtiną jo *sąlygą.* Tat juo katalikų paklusnumas bus tobulesnis, labiau savanoris, juo jų disciplina bus krikščioniškesnė ir švelnesnė — juo geriau. Katalikų disciplinoje neturėtų būti jokio žiaurumo, o jų paklusnume — jokios vergiškos baimės, tik viena meilė. Prieš tokį paklusnumą — nežinau, ar ir pats p. J. K. turės ką bepasakyti...

Žinodamas gerai, kad tokio krikščioniško paklusnumo iš mūsų pirmeivių sunku susilaukti, aš iš jų bendradarbiavimo ir nesitikiu didelės naudos katalikams. Dėl to ir pasakiau, kad tokio jų katalikiškan darban kvietimo nelaikau nei per daug katalikišku, nei per daug praktišku. Nelaikau jo per daug katalikišku dėl to, kad dalyvavimas pirmeivių katalikų veikime įneša į jį visados didesnį ar mažesnį *antikatalikiškumą,* ypač *jei tų pirmeivių* įeina didesnis skaičius. Nelaikau taip pat jo per daug ir praktišku, nes labai dažnai veikime svarbu ne veikiančiųjų *daugybė,* bet jų sutarimas ir *vienybė.* Na, o tuodu dalyku dažnai esti labai sunku pasiekti, kai katalikų tarpan prisimaišo daugiau pirmeivių, kad ir pasyvių.

Vienybė veikime, be abejo, yra geras daiktas, bet *gerai, gyvai vienybei* įvykdyti reikalingos šios sąlygos:

1) reikia, kad vienijamieji daiktai būtų maždaug vienos rūšies, nes, pvz., įkinkius gulbę, lydį ir vėžį į vieną vežimą ir tuo būdu juos sujungus, nedaug bus naudos; įrodė tai jau senis Krylovas;

2) jungiant daugumą su mažuma, negalima spirti, kad toji pirmoji išsižadėtų savo teisių, nes *major pars trahit minorem,* o ne atvirkščiai. Kur daugumos teisės ignoruojamos, ten vienybė negali įvykti; rodo tai lietuvių su Lietuvos lenkais santykiai. Mūsų gi pirmeiviai tuo atžvilgiu labai panėši į lenkus, nes kur tik jų atsiranda būrys tarp katalikų, tuoj jie stengiasi paimti katalikų dauguomenę į savo rankas ir juos vesti kur tinkami. Kas tuo netiki, tepasiklausia „Žagrės" ar „Gabijos" valdybų.

3) Norint suvesti vienybėn įvairių nuomonių žmones, reikia bent kiek juos suprasti, įeiti į jų širdį. Ar p. J. K. gerai supranta pirmeivių psichiką, nežinau; bet kad jis gerai nepažįsta lietuvių katalikų, tai faktas, nes kitaip jis nebūtų drįsęs pavadinti lietuvių dauguomenės „katalikybės karikatūra". Įrodė tai puikiai kun. M. Vaitkus „Vadovo" 57 numeryje.

Šia proga tebūnie man leista atsakyti keliais žodžiais taipgi ponui V.

Jis „Vilties" 48 numeryje rašo, kad jei nebus vienybės tarp katalikų ir pirmeivių, tai bus „negalima ir lietuvių tauta, šios gadynės prasme tariant",— ir todėl sako katalikams pamokslą, kad nesiskirtų nuo pirmeivių. Man rodos, tą pamokslą reiktų labiau kreipti į pirmeivius, *kad jie nesiskirtų nuo katalikų.* Katalikai juk to pirmeivių atsiskyrimo negeidžia ir būtų laimingiausi, jei nė vienas pirmeivis iš jų tarpo nebūtų išėjęs ir nuo jų atsitraukęs. Taigi ne katalikai pirmeivius atstūmė, tik *patys pirmeiviai nuo mūsų pasitraukė.* Kad tai negera ir negeistina, visai su p. V. sutinku. Negaliu sutikti tik dėl to, kad tas lietuvių pirmeivių nuo katalikų atsiskyrimas padarytų „negalimą ir lietuvių tautą". Virtę lenkais, atsiskyrė nuo mūsų ponai — pati inteligentiškiausia ir turtingiausia mūsų tautos dalis,— tačiau lietuvių tauta nedingo. Nedings ji nė atsiskyrus pirmeiviams, kurie ir skaičiumi, ir turtu, o gal net ir pačia inteligencija mūsų ponams neprilygsta. Tat be reikalo p. V. baido mus tautos žlugimu dėl pirmeivių atsitraukimo.

Jei jie eis su mumis išvien — gerai, bet jei atsitrauks, lietuvių tauta apsieis ir be jų. Dėl tos priežasties ir diplomatiškai pridengtą p. J. K. šūkį: *artyn prie pirmeivių, tolyn nuo katalikų ir dvasiškijos,* laikome klaidingu ir mūsų visuomenei kenksmingu.

VIII

Lieka dar keli mažmožiai. Pirmutinis — tai p. J. K. gailestavimas, kam aš jo teisingumo principą pakeitęs gailestingumu ir juo pagrindęs visą savo kaltinimą. Ponas J. K. sakosi niekur nerašęs, „kad dėl gailestingumo mes neturėtume liesti nei pirmeivių, nei žydų, nei lenkų. Priešingai: kai kalbama apie principus, gailestingumui nėra ir vietos. Čia galima vaduotis tik teisingumo principu, kurs kaip tik ir liepia nenusileisti netiesai".

Ar aš nusidėjau, kuo p. J. K. mane čia kaltina, gerai nežinau. Aš ištikimai sekiau gerb. publicisto mintį, ir ne mano kaltė, jei jis vieną kartą kalba apie *du* katalikiškojo veikimo principus, o kitą sykį — apie *vieną* „teisingumo ir gailestingumo *dėsnį*". Gerbdamas tą dėsnio *vienumą,* aš ir nedrįsau jo skaldyti į dalis, taigi per tai gal kartais ir apverčiau jį ne tuo šonu, kaip reikėjo. Bet jeigu tai buvo mano kaltė, galiu ją drąsiai pavadinti *felix culpa,* nes ji davė progą p. J. K. dailiai suformuluoti vieną labai svarbų polemikos dėsnį: *kai kalbama apie principus, gailestingumui nėra vietos.* Tuo dėsniu aš ik šiol nesinaudojau, turėjau šiokių tokių skrupulų, bijojau per aštriai užgauti p. J. K., todėl dailinau, švelninau savo atsaką, kai kur net nutylėjau jam nemalonios tiesos dalį; bet dabar, baigdamas šį straipsnį, norėčiau pasitaisyti ir pasakyti jam visą tiesą, kaip ji man atrodo, bent žydų ir ateitininkų klausimu.

Ponas J. K., matyt, į žydus vis dar tebežiūri 1905 metų veikėjų akimis, kai apie žydus neleista buvo nė mažiausio tiesos žodelio ištarti. Pasakyti, kad žydas ne visai toks mūsų krašto pilietis kaip lietuvis, kad jis dažnai mūsų brolius išnaudoja, buvo laikoma tuomet nedovanotina publicistine nuodėme, nors autorius savo žodžiams patvirtinti ir turėdavo virtines faktų ir skaitmenų. Žydų tauta Lietuvoje buvo tuomet nepaliečiamas *tabu.*

Tokie pat santykiai viešpatavo ir Lenkijoje. Išskyrus vieną „Rolę", visi kiti lenkų laikraščiai, jei prieš žydus nekinkavo, tai bent sukandę dantis tylėjo. Dabar gi viskas ten kitaip virto.

Net ir kantriausiems pritrūko kantrybės. Atsivėrė akys netgi pačių didžiausių lenkų pirmeivių, kaip štai Swiętochowskio ir Niemojewskio. Visi pamatė, ką žydai yra nuveikę Lenkijoje, ir persigando. Prasidėjo ekonominė kova lenkų su žydais, kurios taip bijo p. J. K. Ar ji pas mus ras atbalsį, nežinau, bet kad Lietuvai žydai ne daugiau gera tepadarė kaip Lenkijai, tai, rodos, savaime aišku. Kaip kitur, taip ir pas mus jie tvirtai yra susiorganizavę ir laiko pasidaliję visą Lietuvą eksploatacijos tikslu. Imkime kad ir patį Kauną. Žydai turi čia savo rankose prekybą reikalingiausių dalykų: miltų, cukraus, geležies, medžių, kalkių, cemento, mėsos (išskyrus kiaulieną) ir kt. Faktiškai yra tai, galima sakyti, tikri sindikatai, nors oficialiai, rodos, taip ir nesivadina. Jie tai nustato tų daiktų kainas ir ima už juos kiek tinkami.

Lietuvių prekybos organizacijų — bent platesnių — visai nėra. Nori ar nenori, esi priverstas pirkti iš žydo ir permokėti jam. Vienatinis mūsų bandymas išsiveržti iš tos skaudžios mums priklausomybės nuo žydų ekonominiu atžvilgiu — tai mūsų kooperacijos draugijos. Apie jas rašė ir „Viltis“, bet per mažai. O mūsų žydeliai taip pat jų nekenčia, kaip ir varšuviškiai dabartinio lenkų boikoto. Tiesa, žmonės patys instinktyviai nujaučia tų kooperacijos draugijų svarbą ir bent kiek jas palaiko; bet jei visa mūsų spauda žiūrės p. J. K. akimis į žydų klausimą, tai lietuvių ateitis bus gana liūdna; jie pateks visiškon ekonominėn priklausomybėn nuo žydų. Todėl, mano išmanymu, manifestuodamas savo per didelį palankumą žydams ir nenurodydamas gresiančio mums iš čia didelio ekonominio ir kultūrinio pavojaus, p. J. K. blogai vykdo savo publicistinę pareigą ir tiesiog — lyg koks *netikras pranašas* — klaidina mūsų visuomenę. Žydų klausimas šiandien mūsų krašte yra vienas svarbiausių. Jis, galima net sakyti, yra kur kas svarbesnis už kitus, kuriems „Viltis“ tiek daug vietos kartais be reikalo pašvenčia. Negvildenimas žydų klausimo, sistemingas, sąmoningas jo vengimas yra viena iš labiausiai nedovanotinų p. J. K. ir pačios „Vilties“ publicistinių nuodėmių prieš Lietuvą. Garbė kauniškei „Vienybei“, kad ji pirmutinė sumanė plačiau papasakoti saviems skaitytojams apie ekonominę kovą [17] tarp Varšuvos lenkų ir žydų. Darydama tai, „Vienybė“

[17] Kova, žinoma, negeistinas dalykas. Daug geriau būtų sutvarkius lietuvių santykius su žydais *teisės pamatais ir ramaus darbo būdu*. Tat man labai būtų malonu, kad lietuviai kaskart geriau atsižvelgtų į žydus; bet taipgi norėčiau ir iš žydų šalies geresnio atsi-

parodė ne savo „antisemitizmą“, bet vien didesnį sąžiningumą savo publicistinių pareigų ėjime ir gilesnį šios gadynės reikalų supratimą. Iš „Vienybės“ straipsnių lietuvių visuomenė pirmąkart sužinojo labai charakteringą faktą, jog pažiūrose į žydų klausimą lenkų spaudoje [18] įvyko nūn nuostabiausia vienybė. Ir tikri katalikai, ir visų aršiausi pirmeiviai, kaip štai Niemojewskis ir Swiętochowskis, kuriuodu dar neseniai galvas guldė už žydus, nūn eina išvien, nurodinėdami objektyviai didžiausią lenkams pavojų dėl per didelio ekonominio vietinės žydijos įsigalėjimo. Visos pirmeiviškos kabineto teorijos mestos šalin ir imta į žydų klausimą žiūrėti sveiko proto ir objektyvios kritikos akimis. Na, ir pamatyta ten daug ko negera ir drąsiai sušukta: Visuomene, atbuski, pagalvoki, gelbėkis! Taip yra Varšuvoje. O pas mus? Viskas po senovei. Arba tylima, arba traukiama *solo* 1905 „majofesą“. Tarp tų solistų p. J. K. užima pirmą vietą... Nepavydžiu! Nes jei kam kam, tai jau vienybės su pirmeiviais apaštalui reikėtų, rodos, imti iš lenkų pirmeivystės patriarchų pavyzdį ir kitokią giesmelę užgiedoti. Bet mes, matyt, iš p. J. K. nieko panašaus nesulauksime. Jis turbūt pasiliks visados ištikimas savo pirmoms 1905 metų simpatijoms. Ne veltui juk pasakyta: *Toujours on revient à ses premiers amours...* Gaila ir liūdna.

O dar liūdniau, kad p. J. K. gerai nesupranta ne tik žydų, bet ir ateitininkų. Įsitikinęs, kad jie nėra katalikai kaip reikiant, gerb. ateitininkų kritikas prikišo jiems visokių netobulumų: ir maldingume (paviršutiniškumą, formalizmą), ir gyvenime (stoką teisumo, gailestingumo, netobulą savo pareigų ėjimą), ir takte (nedraugiškumą, partyvumą). Man ateitininkus užtarus, dabar p. J. K. aiškina, kad jam nerūpėję prikišti ateitininkams netobulumo. Jis tik dažnai nesutinkąs su ateitininkų *taktu,* kurs, autoriaus supratimu, „kartais esąs panašus į pirmeivių: tik ateiti-

žvelgimo į lietuvius, nes jei dabar santykiai lietuvių su žydais ne per geri, tai čia kaltė ne vienų lietuvių, bet ir žydų. Tai yra faktas, kurį p. J. K. be reikalo slepia. Norint būti teisingam, reikėjo, barant vienus, turėti drąsos pasakyti tiesą ir kitiems. Be to bus tai tik vienašališkumas, tiesos iškreipimas, galįs ponui J. K. pagaminti pigų garsą tarp žydų, bet nežadąs nieko gera lietuviams. Žydai laiko mus *quantité négligeable,* jie nededa ant savo krautuvių lietuviškų iškabų, lietuvių redakcijoms, siūlančioms apsimainyti laikraščiais, žydų redakcijos nieko neatsako ir t. t.

[18] Išskyrus keletą menkesnių provincijos organų, kaip antai „Tygodnik Suwalkski“, „Gazeta Radomska“, o taipgi asimiliatorių organą „Nowa Gazeta“, kurie lenkų visuomenei maža įtakos teturi.

ninkai stovi tada kitoje pusėje ir tai svarbiausia būdami, pasak p. A. Jakšto, dar 2 metų vaikais".

Vadinasi, atsikirsta A. Jakštui ir ateitininkams. Bet, deja, bešvytuojant ironijos ginklu pažeistas ne priešas, tik niekuo nekaltas, o taip p. J. K. mylimas *teisingumo principas,* nes aš ateitininkų „2 metų vaikais" niekur nevadinau; aš tik pasakiau, kad iš 2 metų vaikų negi galima reikalauti, kad jie mokėtų skraidyti aeroplanais. Peršokti iš to *palyginimo* prie pačių ateitininkų neleidžia, rodos, logika. Taip drąsiai šokinėjant, galima juk kažkur nušokti [19]. Pvz., kun. M. Vaitkus, polemizuodamas ne per seniai „Vadove" su tuo pačiu p. J. K. ir dėl to paties straipsnio, pavartojo palyginimą apie asilą ir Newtoną. Kas gi būtų, jei aš, sekdamas p. J. K., imčiau ir pasakyčiau, kad jis esąs vienas iš tų dviejų arba stovįs viduryje tarp vieno ir antro. Šis mano pasakymas, nors ir nelogiškas, visgi bent iš vienos pusės būtų artimesnis tiesai negu anksčiau paminėtasis pono J. K., nes tarp ateitininkų nėra nė vieno 2 metų vaiko, o tarp Newtono ir p. J. K. visgi yra šioks toks panašumas. Newtonas atrado naują gamtos dėsnį — visuotinį materijos pritraukimą. Ponas J. K. sakosi irgi atradęs vieną visuotinį katalikiškojo veikimo *dėsnį* — teisingumo ir gailestingumo principuose. Visas skirtumas tik tas, kad Newtono dėsnis yra *tikras,* o pono J. K. pasirodė *subjektyvus* ir todėl labai abejotinas. Mat katalikiškų principų srityje tapti šiandien Kolumbu ar Newtonu nelengva.

---

[19] Tiesą pasakius, p. J. K. per daug mėgsta *šokinėti.* Pradėjęs, pvz., kalbėti apie katalikiškąjį veikimą apskritai, greit peršoko prie socialinio, ekonominio ir pagaliau prie politinio veikimo. Pastarojo pavyzdžiais daugiausia naudojosi savo polemikoje prieš mane. Nebūdamas toks greitas, aš negaliu p. J. K. pavyti. Taigi prašyčiau, pradėjus kalbėti apie *katalikų veikimą* apskritai, tą klausimą ir užbaigti, ekonomikos gi ir politikos veikimą palikti kitam kartui, nes kimšimas vienon krūvon visuomenės, ekonomikos ir politikos klausimų nėra geras, bent metodo žvilgsniu. Ypač apie politiką visai be reikalo taip daug p. J. K. prikalbėjo, nes jos rolė Lietuvos gyvenime labai menka. (Tai rašyta 1913 m.) Parodė tai gana gerai p. V. „Vilties" 43 numeryje. Visa mūsų „politika" pasireiškia vien rinkimuose į Dūmą. Bet ir juose viskas yra varoma daugiau po socialine negu „politiškąja" vėliava! O jau kalbėti mums apie kokias ten monarchijos, respublikos ar vidurio partijas yra tuščias prasimanymas. Man rodos, pas mus, tarp lietuvių, *politinio gyvenimo kol kas dar kaip ir nėra,* nes nėra jam tikrų sąlygų. Nebent *politikos* vardu p. J. K. supranta ką kita negu aš. Savo politikos supratimą aš gan plačiai esu išdėstęs „Draugijoi" (t. 2, p. 279—288: „Kas tai yra politika?" ir t. 4, p. 163—177: „Dar prie politikos klausimo"). Norėčiau nūn išgirsti, *ką politikos* vardu supranta p. J. K. Aiški dalyko definicija — tai geriausia priemonė ginčams išvengti.

Apskritai sakant, to subjektyvumo p. J. K. turi daug, net gal per daug. Gerb. „Vilties“ rašytojas kur kas daugiau *mano* negu įrodinėja. Mylimiausias jo argumentacijos būdas — tai „aš manau“. *„Aš manau,* kad visuomenės veikimui gali vadovauti ir ne Bažnyčios autoritetai“ [20]. *„Aš manau“,* kad tokia antisemitiška kova su žydais mums, lietuviams, būtų nepageidaujama ir nesveika [21]. *„Mano nuomone,* (ateitininkų taktas) kartais esti panašus į pirmeivių“. Vis manymai ir manymai, o įrodymų beveik kaip ir nėra.

Lietuviai tokio subjektyvaus manymo ir nuolatinio savo „aš“ kišimo labai nemėgsta, o kartais ir skaudžiai jį pajuokia [22]. Ir ne be reikalo, nes toksai per didelis „ašavimas“ nieko gero savyje neturi; gyveniman jis įneša vien aršų *egoizmą,* o publicistikon — nerimtą, paviršutinišką *subjektyvizmą.* Egoizmas ir subjektyvizmas — tai irgi, galima sakyti, du gyvenimo dėsniai, tik *negatyvūs.* Jiems išvengti tėra dvi priemonės: karštesnis *krikščioniškos tiesos* ieškojimas *teorijoje* ir didesnis *krikščioniškos doros* pamilimas *praktikoje.*

Kad p. J. K. ieško tos tiesos ir myli dorą, aš nė kiek neabejoju. Todėl esu net tikras, kad gerb. „Vilties“ publicistas nerūstaus ant manęs dėl šio straipsnio, nes tiek jam, tiek ir man niekas daugiau nerūpėjo, kaip vien mesti daugiau šviesos ant pajudintų čia klausimų, pažadinti mūsų visuomenę giliau apie juos pagalvoti. Be to, norėjau ašai dar persergėti visuomenę, kad saugotųsi įvairių separatizmų, kad nemanytų, jog geriau būsią žmogui atsiskyrus nuo Dievo, katalikui — nuo bažnytinės valdžios, šiaip jau katalikams — nuo dvasiškijos, politikai — nuo religijos, visuomenės veikėjams — nuo tikybos principų, ekonomikos reikalams — nuo išganymo dalykų. Kaip kitur, taip čia galybė yra ne griežtas, lyg kokiomis dirbtinėmis tvoromis tų dalykų pertvėrimas, bet harmoningas jų jungimas. Jungimas — tai Dievo darbas, o vienybės ardymas, griovimas — tai velnio, nes Dievas yra meilė ir vienybė, o velnias, teisingu E. Hello pasakymu, „yra tas, kurs ir pats atsiskyrė, ir kitką skiria“ [23].

---

[20] Reikėtų nurodyti, kas jie tokie: Marxas, Bebelis ar kas kitas.

[21] Mums svarbiau būtų sužinoti, ne ką autorius *mano, bet kuo* tą savo manymą *pamatuoja.* O to p. J. K. straipsnyje kaip tik ir nėra.

[22] „Kas padarė gera? Aš. Kas pribjaurojo kamarą? Nežinau.“ (Lietuvių patarlė.)

[23] Le diable est celui qui s'est séparé et celui qui sépare.

Taigi mūsų gyvenime ir veikime nieko tenebūnie be Dievo, viskas teesti su Dievu ir Jo vardan. Vardan Dievo junkimės su dorais pirmeiviais, jei tai galima; bet vardan to paties Dievo kaip katalikai dar stipriau vienykimės su katalikais ir dvasiškąja valdžia. Tai yra ne mano subjektyvus koks paradoksas, bet tikriausia gyva tiesa, lygiai svarbi teorijoje kaip ir praktikoje ir vienodai tinkanti visiems amžiams ir kiekvienam žmogui [24].

1913 m.

[24] Visi ginčai dėl katalikų veikimo su pirmeiviais, mūsų supratimu, yra kilę iš vieno neaiškaus termino „pasyvūs pirmeiviai". To termino autorius nenurodė, *kada katalikas paliauja buvęs katalikų ir tampa pasyviu pirmeiviu.* Mums rodos, daug teisingiau būtų buvę padalijus į dvi rūšis (aktyvių ir pasyvių) ne *pirmeivius,* tik *pačius katalikus.* Kad aktyvių katalikų veikimas *su pasyviais katalikais* yra galimas ir geistinas, tai savaime aišku. Tat jei p. J. K. „pasyvus pirmeivis" reiškia tą patį, ką ir „pasyvus katalikas", tai toliau nėra ko ir besiginčyti. Bažnyčia tokius pasyvius bei indiferentus katalikus toleruoja. Taigi ponui J. K. reikėjo aiškiai ir pasakyti: 1) kaip jis supranta terminą „pasyvus pirmeivis": ar tas žodis reiškia katalikų indiferentą, liberalą ar kurį kitą, 2) ar ta „pasyvi *pirmeivystė"* visai užtrina žmoguje *katalikybę* ir stato jį už Bažnyčios ribų, ar ne. Ponui J. K. to nepadarius, ir kilo ginčai, parodžiusieji dar sykį, kaip svarbu yra duoti griežtą vartojamųjų terminų definiciją.

PRINCIPŲ KLAUSIMAI

(Atsakymas ponui J. K.)

Ponas J. K., pajudinęs „Vilties“ 24 ir 34 numeriuose klausimą apie katalikų veikimo principus, 63 ir 64 numeriuose to pat laikraščio nukrypo visai nuo temos, besistengdamas įrodyti, neva aš savo straipsnyje „Subjektyvizmas katalikiškoje publicistikoje“ padaręs jam, ponui J. K., visai neteisingų priekaištų, neva aš išrinkęs iš jo straipsnio citatas be jokio sąryšio su kitomis straipsnio mintimis ir t. t. Pirm negu nurodyti, kiek tuose apkaltinimuose yra tiesos, laikau reikalinga priminti skaitytojams visų svarbiausią pagrindinį dalyką, nuo kurio p. J. K. nukrypo, o kuris man užvis rūpėjo. Tas dalykas yra *katalikų veikimo principai.*

Kai „Vilties“ 24 numeryje pasirodė pirmutinis p. J. K. straipsnis „Dėl katalikiškojo veikimo“, be abejo, ne vienas iš katalikų veikėjų tarė sau dvasioje: „Na, tat bent nors sykį „Viltis“ pajudino tikrai aktualų dalyką. Katalikų veikimas pas mus vos nūn teprasidėjo; jis tebėra silpnas, daug silpnesnis negu „pirmeivių“; reikėtų jį stiprinti, koncentruoti, vienodinti, kurti tam tikras katalikiškas organizacijas, draugijas, traukti į jas visus lietuvius katalikus, rūpintis, kad jos būtų tvirtos, gerai disciplinuotos, drąsiai ginančios katalikų reikalus, nesidrovinčios katalikiškojo *credo* nei katalikybės vėliavos, savo kojomis vaikščiojančios, savo galvomis galvojančios, nesimeilinančios prie pirmeivių nei iš jų jokios pagalbos nelaukiančios, branginančios katalikų jaunimą, besidžiaugiančios jo krutėjimu ir juo remiančios savo viltį geresnės ateities mūsų kraštui ir Bažnyčiai...“

Taip svajoti kiekvienas turėjo teisę skaitydamas minėtojo straipsnio įžangą, nes joje buvo pasakyta štai kas: „Paskutiniu metu vis daugiau ir daugiau kalbama apie katalikų visuomenės veikimą, dėl kurio tarp veikėjų kyla ginčų: kaip ir ką veikti, kokio takto laikytis kovojant su

katalikybės (kursyvas mano.— *A. J.*) priešininkais. Tas klausimas tapo svarbus ypač dabar, kai mūsų gyvenime pasirodė jau organizuotas *katalikų* jaunimas. Juk nuo *katalikų* visuomenės veikėjų priklausys ir pačios *katalikybės* laimėjimas, todėl mums, *katalikams,* ir reikėtų gerai išsiaiškinti svarbesniuosius visuomenės veikimo dėsnius“ [1].

Kaip mato skaitytojai, straipsnio pradžia labai *katalikiška.* Autorius pasirodė esąs karštas *katalikas.* Jam rūpinti kova „su *katalikybės* priešininkais“, jam geistinas *„katalikybės* laimėjimas“, jis norįs parodyti *katalikams* veikėjams, o ypač *katalikų* jaunimui, „ką ir kaip veikti“. Žodžiai *katalikybė, katalikai, katalikiškas* taip ir mirga visame jo straipsnyje. Rodos, reikėtų tik džiaugtis ir dėkoti Dievui susilaukus tokio publicisto, kuris ne tik *katalikybės* nesidrovi, bet dar su jąja viešai — lyg pasididžiuodamas — prieš visuomenę afišuojasi.

Deja, šis mūsų džiaugsmas buvo per ankstyvas. Pasirodė, ponas J. K. išėjęs katalikų vien peikti, barti, pravardžiuoti, o ne *katalikiškojo veikimo* mokyti. Parodė tai tiek pirmutinio straipsnio turinys, tiek ir visa tolesnė p. J. K. polemika. Mat, jo išmanymu, „daugiausia mūsų katalikų visuomenės veikimas“ pirmon vieton tebekeliąs vien „formalią, paviršutinę katalikybės pusę“ ir todėl esąs nevertas kito vardo, kaip vien „katalikybės karikatūra“. Ponas J. K. pasirodo šalininkas ne tos lietuvių katalikų visuomenės, kuri nūn *yra,* bet kažkokios *naujos,* savotiškai suprastos, kurios pas mus dar kaip ir nesimato. Ta nauja ateities katalikų visuomenė, p. J. K. išmanymu, matyt, turėtų būti skaisti kaip krištolas, gryna kaip auksas, šventa kaip serafimas, be jokio moralinio taško, griežta priešininkė katalikiško formalizmo, tikra Evangelijos dvasios gerbėja. Tokios idealios katalikų visuomenės susilaukęs, p. J. K. jaustųsi tikrai laimingas, ją visa širdimi pamiltų ir jai mielu noru tarnautų. Tik visa nelaimė, kad tos naujos visuomenės kol kas dar nėra; toji gi, kuri yra, būdama pastatyta greta tokio idealo, pasirodo toli jam neprilygstanti. Ji mat susideda ne iš šventuolių, tik iš paprastų katalikų, tiesa, besistengiančių eiti Kristaus nurodytu keliu, bet jau tai dėl nepatogių politinių, socialinių ir religinių aplinkybių, kuriomis gyvena, jau tai dėl asmeniškų silpnybių kartais jie netobulai pasielgia arba aštresnį žodį kam pasako. Ponui J. K., kaip absoliučios tobulybės reikalautojui, tai nepatinka, jis negali to dovanoti mūsų vi-

[1] *J. K.* Dėl katalikiškojo veikimo.— Viltis.— Nr. 24.

suomenei ir todėl, išvadinęs jos gyvenimą ir veikimą „katalikybės karikatūra“, sumanė parodyti kelią į tikrai tobulą ir grynai katalikišką veikimą. Sumanymas iš visų pusių vertas pagirti. Tiesa, tą kelią seniai jau prieš p. J. K. rodė katalikams visų amžių ir visų tautų teologai ir asketai; jie tam tikslui yra net pirašę plačių veikalų, kuriuos nesunku rasti didesnėse bibliotekose. Remdamasis jais, ponas J. K. būtų iš tikrųjų galėjęs mūsų visuomenei priminti ne vieną užmirštą tiesą, duoti ne vieną grynai katalikišką pamokymą, už ką jam ne vienas iš katalikų ir būtų taręs nuoširdų ačiū. Bet gerb. katalikų kritikas nenorėjo tuo keliu eiti. Jis sumanė pamokyti mus ne senovės autoritetais, bet *savo* vardu, *savo* proto išvadomis ir *savotišku* būdu.

Principialiai mes neprotestuojame net ir prieš tai. Mokyti, ko gero, gali kiekvienas, ar jis bus Pranciškus Asyžietis, ar Alfonsas Liguoris, ar net ir ponas J. K. Svarbu *ne kas, bet kaip* mokina. Ir jei mes nustebome, tai ne dėl to, kad mus mokyti stojo p. J. K., tik dėl to, kad tas jo mokslas mums pasirodė keistokas. Štai kaip jis buvo suformuluotas pirmame pono J. K. straipsnyje: „Atlikdami visuomenės darbus, turime galvoje tik platesnę žmonių minią, o santykiuose su kitais žmonėmis *katalikybė stato ypač du dėsnius:* teisingumo ir gailestingumo“.

Kokia katalikybė stato, *kame* stato ir *dėl ko* ypač tik *tuodu* dėsniu testato, nė žodeliu nepaaiškinta. *Ipse dixit* ir gana.

Bet jei užmiršta savo tvirtinimą pamatuoti, užtat neužmiršta pridurti mūsų visuomenei pamokymą. Jis išreikštas šiais žodžiais: „Todėl kiekvienas veikėjas, kiekviena organizacija, kuriai rūpi *veikimo katalikiškumas,* turi atsistoti ant tų dviejų — teisingumo ir gailestingumo — principų ir jais persunkti visą savo veikimą. Jei *tie principai* visuomenės veikime *nėra akcentuojami,* nėra statomi priešakin, tai nors kažin kokia katalikiška frazeologija papuoštum savo veikimą, tai vis tiek tas veikimas Kristaus mokslo reikšme *katalikiškas nebus.* Jį galima pavadinti katalikišku kurios nors *katalikų partijos* prasme, tik ne katalikų tikybos“.

Kadangi p. J. K. teisingumą ir gailestingumą yra padaręs *katalikybės principais* ir pasakęs, esą be jų *akcentavimo* negali būti mūsų veikime tikro *katalikiškumo,* todėl aš ir pasirūpinau patyrinėti, ar iš tikrųjų taip yra. Tam tikslui kreipiausi į *katalikiškojo mokslo šaltinius* — į mūsų *teologų veikalus ir į katalikų tikybos katekizmus.* To

tyrinėjimo rezultatai buvo neigiami: nė vienas iš man žinomų katalikų teologų teisingumo ir gailestingumo principų katalikų veikimo dėsniu nevadina, jų pirmon galvon nededa. Priešingai — teologai ir katekizmai nurodo reikalingumą kiekvienam katalikui (todėl ir visuomenės veikėjui), tarp kitko, dviejų dorybių: krikščioniškos *meilės ir teisybės.*

Aš tai nurodžiau ponui J. K. Priėmus šią pataisą, būtų buvę galima jo katalikiškojo veikimo teoriją iš dalies pateisinti. Bet p. J. K. nepasidavė. Dėl pripažinimo, tiesa, jis pripažino mano nurodytus „meilės ir teisybės" principus teoriškai kilnesniais, apimančiais „visus katalikų doros principus", neišskiriant nė teisingumo ir gailestingumo, bet praktiškai panorėjo pasilikti prie tų savo dviejų grynai natūralių dorybių; mat jam pasirodė, kad „jos ypač privalomos kiekvienam katalikui". Taip pasielgdamas p. J. K. nė nepasijuto, kaip nuo katalikiškojo pamato nuslydo ir atsirado bestovįs gryno humanizmo bei altruizmo srityje. Maža to — polemikos karštyje savo klaidingą padėtį begindamas, p. J. K. nuvažiavo nuo katalikybės dar toliau, nes 33-iame „Vilties" numeryje paskelbė jau visai klaidingą tvirtinimą, suformuluotą šiais žodžiais: „Norint, kad tas (katalikų visuomenės) veikimas būtų tikrai krikščioniškos spalvos, reikia pirmon galvon dėti *ne visą katalikų tikybą* (sic!), *ne jos* konfesinę pusę, *bet tik vieną* jos krikščioniškojo teisingumo ir gailestingumo dėsnį".

Ir kad nebūtų jokio abejojimo, kokia prasme tai pasakyta, p. J. K. pridūrė dar šį paaiškinimą: „Jeigu dėsime jo (veikimo) pamatan ir kitus, nors ir labai prakilnius dėsnius, kur kitur taip pat pirmoje vietoje tinkamus, tai tas veikimas negalės eiti gera vaga, nedarys gyvenime kaip reikiant pažangos".

Griežčiau atskirti *visą tikybą* nuo *teisingumo ir gailestingumo dėsnio,* aiškiau pastatyti jį antitezėn prieš konfesinę religijos pusę, rodos, nė negalima. Taip supratau aš, taip suprato K. Zanavykas ir kiti.

Bet p. J. K. ir čia nepasiduoda, sako, kad šičia nesama jokios antitezės, esąs tik teisingumo bei gailestingumo *pabrėžimas,* ir net kaltina mane („Vilties" 63 nr.), kad aš jo mintį iškraipęs, nes nepaminėjęs, ką jis yra pasakęs apie „Blaivybės" draugijoje pabrėžtą blaivumą ir šv. Pauliaus draugijoje — gailestingumą.

Priekaištas visai neteisingas, nes, viena, esant aiškiai suformuluotai tezei, visai nėra reikalo cituoti visus paly-

ginimus, kuriais autorius ją iliustruoja, o antra, anie p. J. K. palyginimai faktiškai nieko bendra su jo pamatine teze neturi. Nei „Blaivybė“ niekur neskelbė, kad blaivininkai turį pirmon vieton statyti „ne konfesinę religijos pusę, tik vieną blaivumą“, nei šv. Vincentas Paulietis neliepė savo sekėjams „pirmon galvon dėti ne visą tikybą — tik vieną gailestingumą“.

Jei blaivininkai ar šv. Vincentas būtų taip pasakę, jie taip pat būtų suklydę, kaip ir p. J. K. Mūsų blaivininkai, ačiū Dievui, niekados to nėra padarę. Anaiptol — jie taip brangina konfesinę religijos pusę, kad ne sykį dėl tos savo konfesionalybės nusipelnė net pirmeivių papeikimą. Taip pat ir Vincentas Paulietis buvo ne tik gailestingumo, bet ir maldingumo pavyzdys. Jo tikslas buvo tarnauti *visai* tikybai ir Jos davėjui Dievui, o ne *vienam* plikam gailestingumui. Taigi pasirodo, kad p. J. K. ne tik klaidingą tezę iškėlė, bet ir netinkamais pavyzdžiais ją aiškina.

Tiesa, p. J. K. neklysta sakydamas: „Kas nori daryti joje (doroje) pažangą, tas turi savo dėmesį ypač kreipti į kokią nors vieną savo silpnybę, kurią reikia panaikinti, arba dorybę, kurios reikia įgyti...“

Taip mokina ir katalikų asketai, ypač šv. Ignotas. Skirtumas tarp pastarojo ir p. J. K. yra tik tas, kad šv. Ignotas niekur nėra pasakęs, esą lavinantis kokioj dorybėj reiktų pirmon galvon dėti tą tik vieną dorybę, o ne visą tikybą. Mums bent neteko skaityti, kad šv. Ignotas norintiems įgyti, pvz., nusižeminimo ar paklusnumo, būtų liepęs nei bažnyčion nevaikščioti, nei Mišių neklausyti, nei kitokių religinių praktikų per visą tą lavinimosi laiką nevykdyti...

Taigi visa p. J. K. teorija apie teisingumą ir gailestingumą, kaip fundamentalų *katalikų veikimo dėsnį,* kaip buvo, taip ir tepasilieka *niekuo* neparemta. Jos nepatvirtina nei šv. Vincentas, nei šv. Ignotas, nei joks kitas katalikų teologas. Dėl to ji, kaip neturinti savy *katalikybės antspaudo,* yra *grynai subjektyvi.* Ir tas subjektyvizmas nėra čia „tariamasis“, bet tikrų tikriausias. Tą priekaištą, ponui J. K. pirmiau padarytą, aš pakartoju ir dabar, ir man labai gaila, kad p. J. K. visame savo ilgame straipsnyje („Vilties“ 63—64 nr.) nė nepabandė jo sugriauti. Pono J. K. tvirtinimas, kad jo straipsniuose nesama antitezės tarp visos tikybos ir jo rekomenduojamo katalikų veikimo dėsnio, yra tuščias pasakymas. Kad tos antitezės galėjo nebūti p. J. K. mintyje — su tuo nesiginčysiu: čia

p. J. K. gali geriau žinoti negu aš; bet kad tos antitezės nebūtų anksčiau cituotuose žodžiuose — tai yra tikriausia netiesa, nes sakiniai, kurie jungiami jungtukais *ne... bet...* visados buvo ir bus *antitetiški;* pabrėžimams vartojami suvis kitokie jungtukai. Manyti kitaip būtų tai prie anksčiau minėtojo teologinio subjektyvizmo pridėti dar naują — gramatinį.

Bet kam nuošaliai stovinčiam, be abejo, bus labai sunku suprasti, dėl ko p. J. K. taip įsikibo savo teisingumo ir gailestingumo dėsnio ir dėl ko jis nori jį dėti visur katalikų veikimo „galvon". Mūsų supratimu, dalyką nesunku išaiškinti. Mat p. J. K. tame savo „dėsnyje" mato tiesos dalelę — ir dėl to mano, kad klysta ne jis, tik jo priešininkai. Tos tiesos dalelė iš tikrųjų jo „dėsnyje" yra, nes negi gali katalikai savo veikime būti neteisingi ir negailestingi. Teisingumas ir gailestingumas yra viena iš katalikų veikimo sąlygų. Nurodydamas ją, p. J. K. nieko kito nepasakė, kaip tik tai, jog katalikai veikdami privalo būti *teisingi ir gailestingi.*

Tai, žinoma, yra tiesa, bet tokia primityvi, elementari, jog versti ją vienatiniu katalikų veikimo „dėsniu" niekam pirm p. J. K. nė į galvą neatėjo. Įgimtas elementarus teisingumas ir gailestingumas, paverstas katalikų veikimo dėsniu, taip pat juokingas atrodo, kaip ir elementarios sudėties bei atimties taisyklės, jei kas jas paverstų šios gadynės astronomų veikimo „principais". Be abejo, be žinojimo tų elementarių aritmetikos taisyklių negalima būti geru astronomu teoretiku, bet kaip šiandien joks astronomas nepripažins tų taisyklių vienatiniu astronomijos dėsniu, taip pat joks rimtas katalikas nepripažins nė p. J. K. elementaraus teisingumo bei gailestingumo katalikų veikimo principais.

Jei kas nori, gali juos vadinti *sąlygomis,* parodančiomis, *be ko katalikas negali veikti,* bet ne dėsniais, mokinančiais, *ką ir kaip katalikai turi veikti.* Tokių sąlygų galima nurodyti ir daugiau, pvz., *sąžiningumas, protingumas, darbštumas* ir kt. Jei kas nepatingėtų tuščiu darbu užsiimti, galėtų tuo pat p. J. K. praskintuoju „metodologijos ir pedagogijos" keliu paversti visas tas natūralias dorybes *naujais* katalikybės *dėsniais,* turinčiais tiek pat teisės prie to vardo ir tiek pat objektyvios vertės katalikų veikime, kiek ir teisingumas su gailestingumu.

Visa tai pakartojame čia tam, kad parodytume, jog pabraukiant tą ar kitą natūralią dorybę labai daug ir lengvai galima prisidirbti naujų „katalikybės principų", ku-

rių katalikybė niekados *savo* principais nelaikė ir pirmon vieton nestatė: mat ji visada užtektinai turėjo *savų*, daug aukštesnių, antprigimtinių dėsnių, kuriais ir tvarkė savo narių veikimą.

Katalikybė yra tam tikrų tiesų sistema. Prikergti jai kokią naują tiesą nelengva. Todėl ir katalikų veikimo dėsniai yra kitokie negu masonų, budistų ar kitokių idėjinių asociacijų.

Dėl to tai, norint pažinti, koksai dėsnis yra *katalikiškas,* koksai ne, negalima vaduotis asmenišku išmanymu, bet reikia būtinai atsižvelgti ir į Katalikų Bažnyčios mokslą.

Be to, labai lengva suklysti ir palaikyti katalikų veikėju žmogų, kuris yra didžiausias katalikybės priešas. Jei tai kam neaišku, patariame paskaityti Solovjovo „Trumpą pasakojimą apie Antikristą". Geniali rusų filosofo mistiko intuicija Antikristo charakteristikai pasinaudojo beveik *vienomis šviesiomis varsomis*[2]. Jo Antikristas visai nebaisus ir nebjaurus, bet anaiptol — be galo simpatiškas. Jis dar jaunas, bet savo aukšto genijaus dėka vos 33 metus tesukakęs tampa garsus, kaip didis išminčius, rašytojas ir visuomenės veikėjas. Jis nėra koks bedievis, bet įsitikinęs spiritualistas. Jis tiki Dievą, Išganytoją; vienatinė jo silpnybė, kad jis myli tik save vieną. Bet ir ta savimeilė turi ne vieną pateisinimą. Mat jis yra ne tik idealiai gražus ir genialiai gabus, bet ir pasižymėjęs tobuliausiu dosnumu, *teisingumu* ir veikliu labdaringumu. Drauge kaip be galo *gailestingas* jis yra ne tik žymiausias filantropas, bet ir filozojus (gyvulių prietelius). Pripažindamas Kristų žmonijos taisytoju, patsai jis, naujos gadynės antžmogis, nori būti žmonijos *geradaris.* Kadangi žmonijai daugiausia kenkia karas tarp tautų, o taipgi luominiai ir religiniai nesutikimai, todėl jis rašo savo garsųjį veikalą „Tiesusis kelias į pasaulio ramybę ir gerovę". Toje knygoje jis nieko neužgaudamas visiems įtinka. Mat čia visokie priešingumai tampa genialiai sutaikyti. Šalia prakilnaus senovinių padavimų ir šventenybių gerbimo eina ten platūs ir drąsūs visuomenės reformų reikalavimai, neapribota minties laisvė susiduria su giliausiu mistikos dalykų permanymu, tikriausias individualizmas — su karštu visuomenės labui atsidavimu, kuo prakilniausias principų idealizmas — su praktinių klausimų gyviausiu supratimu, ir visa tai taip

[2] Panašiai piešia Antikristą ir *H. Bensonas* savo apysakoje „Le Maître de la terre". Žr. Draugija.— T. 6.— P. 298—300.

genialiai sumegzta, kad kiekvienas vienašališkas išminčius ar veikėjas aiškiai mato ir gali spręsti viską vien pagal savo asmeniškas nuomones, nieko neaukodamas *pačiai tiesai*, nepasikeldamas dėl jos virš savojo „aš", nė kiek neatsisakydamas nuo savo vienpusiškumo, *nepataisydamas savo pažiūrų ir pastangų klaidingumo.* Tik kai kurie baugštesni krikščionys, garbindami tą knygą, pastebi, kad joje niekur nepaminėtas Kristus. Bet kiti juos nuramina sakydami: „Ir ačiū Dievui! — gana jau praeitais amžiais visa, kas šventa, buvo nuvalkiota visokių be pašaukimo karštuolių, nūn tikrai tikintis krikščionis privalo būti labai atsargus". Ir su tuo visi sutinka.

Neilgai trukus genialus to veikalo autorius išrenkamas jungtinių Europos valstijų prezidentu, o paskui ir Romos ciesoriumi. Tuo pat metu Europoje panaikinami karai. Naujas ciesorius skelbia Europos tautoms visuotinę ramybę. Antrais savo viešpatavimo metais genialia socialine reforma panaikinamas ir kitas didis žmonijos priešas — skurdas bei badas. Žmonijos geradaris, neskriausdamas turtuolių, pagerina būvį visų varguolių: kiekvienas pradeda gauti pagal savo gabumus, o kiekvienas gabumas — pagal savo darbus ir nuopelnus.

Išsprendęs politinį ir socialinį klausimą, genialus antžmogis imasi religinio — nori suvesti vienybėn tris svarbiausias susiskaidžiusios krikščionijos dalis: katalikybę, pravoslaviją ir protestantizmą. Kviečia jų atstovus Jeruzalėn į visuotinę santarybą. Katalikams prižada sugrąžinti popiežiui civilinę valdžią Romoje pakėlimui jo dvasiško autoriteto; pravoslavams, branginantiems užvis šventus padavimus, ketina įsteigti Konstantinopolyje krikščioniškos archeologijos muziejų, o protestantams, Švento Rašto gerbėjams,— Biblijos institutą Tiūbingene. Pats gi iš visų tereikalauja, kad jį pripažintų tik savo *„vyriausiu vadu"*. Ir dauguma krikščionių — katalikų, pravoslavų ir protestantų — eina jo pusėn, pasiduoda jo vadovavimui. Bet pravoslavijos atstovas Jonas tą genialų didvyrį, pilną teisingumo ir gailestingumo krikščionijos geradarį, viešai pavadina Antikristu, o katalikybės atstovas, popiežius Petras II, atskiria nuo Bažnyčios. Nepasiduoda jam ir dalis protestantų su savo vadovu prof. Pauliumi. Visus tuos tris vyrus dauguma bedievių ir net krikščionių pripažįsta siaurapročiais, visuomenei kenksmingais fanatikais, ypač popiežių Petrą II, didį karštuolį, pavartojusį savo ekskomunikoje gan aštrius žodžius. Bet galop pasirodo, jog dauguma krikščionių suklaidinti, o tik anie trys vyrai su

mažu savo sekėjų būreliu ir tėra tikri krikščionijos gynėjai. Dėl ko? Gi dėl to, kad jie tvirtai laikosi Kristaus, Jį vienatiniu savo vadovu tepripažindami, kuomet anas genialus antžmogis, *pats* Kristaus vieton stodamas, buvo begriaunąs krikščionijos pamatus, nors ir paliko visas paviršutines krikščionijos formas.

Iš čia matome, kad ir aukščiausias teisingumas, sujungtas net su tokiu dideliu iš pažiūros Bažnyčiai patarnavimu, kaip sugrąžinimas popiežiui Romos sosto, ir noru padaryti, kad būtų vienas ganytojas ir viena kaimenė, gali būti ne tik *nekatalikiškas,* bet tiesiog *antikrikščioniškas.*

Kaip tai gali būti, reikėtų ilgo aiškinimo. Solovjovas jo nepateikia; jis pasitenkina vien priminimu žinomos patarlės, jog „ne visa auksas, kas blizga". Ir to čia visai užtenka, nes kaip ko kito, taip ir teisingumo bei gailestingumo visokių galima rasti. Yra teisingumas ir gailestingumas, paremtas Dievu — virstantis krikščioniška antprigimtine *teisybe ir meile.* Bet yra teisingumas ir gailestingumas, atskirtas nuo tikybos arba net pastatytas priešais ją, kurs paprastai ir virsta kovos ginklu prieš pačius Krikščionybės pamatus, kaip tai iš tikrųjų ir randame tarp masonų, bedievių ir kitokių Katalikų Bažnyčios priešų. Dėl dėjimo jie, lygiai kaip ir p. J. K., neva deda savo veikimo pamatan teisingumo ir gailestingumo dėsnį, bet tuo nė kiek nesiartina prie katalikybės: anaiptol, vardan tų pačių teisingumo ir gailestingumo principų jie atvirai stoja kovon ne tik prieš Katalikų Bažnyčią, bet ir prieš patį krikščionių Dievą. Mat jų supratimu, teisingumas ir gailestingumas būtinai reikalauja panaikinimo tiek Bažnyčios, tiek krikščionių Dievo. Teisingumas reikalauja panaikinimo Katalikų Bažnyčios dėl to, kad ji visada ėjusi prieš tą principą, visada buvusi *neteisinga,* kaip nuolatinė žmonijos pažangos tramdytoja. To pat jos panaikinimo reikalauja ir gailestingumas, nes ji visada mynusi po kojų tą principą, be jokio pasigailėjimo persekiojusi mokslo atstovus, o ne vieną net barbariškai nužudžiusi. Todėl *gailintis* žmonijos reikia *be pasigailėjimo* griauti Kat. Bažnyčią ir kur tik galima naikinti jos įtaką.

Panašiu būdu, remiantis vien teisingumu ir gailestingumu, įrodoma, jog reikia taip pat atmesti ir tikybą į krikščioniškąjį Dievą, kadangi Jis visais savo veiksmais — sukūrimu, atpirkimu, nusidėjėlių baudimu ir kitais — pasirodąs *ir neteisingas, ir negailestingas.* Esąs neteisingas sukūrimo atžvilgiu, nes galėdamas sukurti geresnį pasaulį sukūręs šį netobulą; esąs negailestingas, nes leidęs, kad

šiame pasaulyje būtų tiek vargo, ašarų, nelaimių, mirties ir visokio pikto. Esąs neteisingas atpirkimo atžvilgiu, nes už kitų kaltybes nubaudęs mirtimi nekaltą žmogų Jėzų, ko joks teisėjas žemėje nedaro; esąs ir negailestingas, nes galėdamas kitaip pasaulį atpirkti davęs nužudyti savo mieliausią sūnų, ko joks doras tėvas nebūtų leidęs; esąs neteisingas ir žmonių baudimo atžvilgiu, nes kuriąs žmones žinodamas, kad jie atsidurs pragare; esąs ir negailestingas, nes už vieną sunkią nuodėmę baudžiąs per amžių amžius ir t. t.

Ir tegu čia nemano skaitytojai, neva šitie priekaištai esą iš piršto išlaužti; ne, jie yra paimti iš mūsų gyvenimo, šimtą kartų girdėti mūsų moksleivijoje ir net pasiekę patį kaimo jaunimą.

Žinoma, juos lengva atremti tam, kas pripažįsta begalinę Dievo tobulybę, teisybę ir meilę. Bet tegu kas pamėgina išaiškinti tai mūsų mažamoksliams ir mažadoriams pirmeiviukams, vien elementaraus teisingumo bei gailestingumo besilaikantiems, o niekaip neįstengs jų įtikinti.

Remdamiesi savaip suprastu teisingumo ir gailestingumo dėsniu, jie laikysis visada savo nuomonės, kad Dievas ir Katalikų Bažnyčia yra neteisingi, ir todėl visą savo amžių pasiliks „susipratusiais" antikatalikais ir bedievukais. O jei taip, tai aišku, jog teisingumą ir gailestingumą kur kas tinkamiau galima pavadinti *bedievių, o ne katalikų* veikimo dėsniu. Katalikybė to elementaraus dėsnio visai nereikalauja, nes ji, kaip anksčiau matėme, turi savo veikimui daug aukštesnį — krikščioniškos *teisybės bei meilės dėsnį*. Jei p. J. K. lietuvių veikėjams būtų jį priminęs ir tūlus nukrypimus nuo to dėsnio mūsų gyvenime nurodęs, nieks iš lietuvių katalikų jam nebūtų prieštaravęs, anaiptol, būtų dar ne vienas jam padėkojęs. Bet p. J. K. to nepadarė. Jis vietoj tikrų *katalikų* veikimo principų — *meilės ir teisybės* — užsimanė skelbti *savo* prasimanytuosius *teisingumą ir gailestingumą* ir dar *savo* prasimanymą stengėsi *pridengti katalikybės autoritetu,* pabrėždamas tuodu *savo* principu kaip *katalikiškojo* veikimo pamatą. Tai jau buvo išnaudojimas katalikybės autoriteto, primetimas Kat. Bažnyčiai tokio mokslo, kurio ji niekad nebuvo skelbusi, ir tuo būdu aiškus visuomenės klaidinimas vardan savo subjektyvių įsitikinimų. Dėl to aš ir pavadinau tai *subjektyvizmu* katalikų publicistikoje. Žinoma, ponui J. K. tai nepatiko, jis stengėsi įrodyti („Vilties" 63 nr.), kad mano priekaištas neteisingas, kad anas jo subjektyvizmas yra vien mano prasimanytas, „tariamasis", o ne tikras. Bet,

deja, tuo pliku pasakymu viskas ir pasibaigė. Jokių pozityvių įrodymų savo principų *katalikiškumo* p. J. K. nesurado.

Jo abu garsūs principai kaip buvo, taip ir tebėra nežinia iš kur pagauti, ir todėl galima juodu vadinti pono J. K. bei „Vilties", o ne *katalikybės* principais. Katalikybė iš savo principų nedaro paslapties: jie visi surašyti tam tikruose katalikų veikaluose, o ten, kaip jau sakiau, tų principų kaip tik ir nėra. P. J. K. gali sau kiek nori pykti ir polemizuoti, bet katalikybė pasiliks katalikybe, o jo subjektyvizmas — subjektyvizmu. Pastaruoju p. J. K. tik tuomet tenusikratys, kai panorės bent kiek pakilti virš savo asmeniško „aš" ir dalį savo neteisingų nuomonių pašvęsti *tiesai*. To jam nuo širdies linkime.

II

Apginti pakeitimą kat. veikime *antgamtinių* meilės ir teisybės dorybių *natūraliais* gailestingumo ir teisingumo principais, kaip jau anksčiau matėme, p. J. K. nepavyko.

Pažiūrėkime dabar arčiau, ko vertos jo pažiūros į tai, kas katalikų socialiniam veikimui gali vadovauti. P. J. K. mano, kad ten gali vadovauti „ir ne Bažnyčios autoritetai", bet dėl ko jis taip *mano*, beveik nieko nepasakė. Pateikė tik du vysk. Paliulionio ir Leono XIII pavyzdžius parodymui, kad katalikai politiniame veikime gali *nepaklausyti* savo dvasiškų vadovų patarimo.

Prieš tuos du konkrečius pavyzdžius, p. J. K. supratimu, parodančius, kad katalikams veikėjams kartais yra naudinga nepaklausyti dvasiškų vadovų, aš, viena vertus, kaip antitezę iškėliau tris kitus konkrečius pavyzdžius (Kettelerio, Szeptyckio ir Bilczewskio) parodymui, kad katalikams net ir socialinėj srityj pravartu yra savo dvasiškos vyresnybės vadovavimui pasiduoti, o antra, prieš *subjektyvų* p. J. K. „manymą", kad katalikų veikimui gali vadovauti ir *ne Bažnyčios „autoritetai"*, iškėliau *griežtai priešingą tezę*, kad bažnytinė hierarchija turi tikrą pareigą vietinį socialinį veikimą prižiūrėti, o per tai jai priklauso ir „šiokia tokia vadovavimo teisė". Tą savo tvirtinimą aš ne tik išreiškiau, bet dar ir tam tikromis citatomis iš žinomo katalikų kanonisto Laurencijaus patvirtinau. Ką gi atsakė į tai p. J. K.?

Ar bandė sugriauti mano tvirtinimą ir Laurencijaus citatų svarbą šiuo klausimu? Nė kiek.

Jis tik pagavo mano argumentacijos pradžią ir pasityčiojęs iš jos labai diplomatiškai nutylėjo jos vidurį ir galą, kur kaip tik ir yra ne tik visų svarbiausias principinis mano tvirtinimas, bet ir Laurencijaus vadovėlio tekstai.

Kaip tai pavadinti, aš nežinau, bet palaikyti tai sąžininga polemika vargiai galima. Dėl tokios subjektyvios p. J. K. taktikos skaitytojas, neužmiršęs, kas mano straipsnyje buvo pasakyta, taip ir nebežinos, katro gi čia dabar klausyti: ar „Vilties" šulo, pono J. K., manančio, kad „katalikų visuomenės veikimui gali vadovauti ir ne Bažnyčios autoritetai", ar tokio Bažnyčios autoriteto kaip kanonistas Laurencijus, kurs vyskupams aiškiai skiria pareigą katalikų socialinį veikimą „prižiūrėti" ir tuo pačiu jį Bažnyčios nurodymais tvarkyti, taisyti [3], o per tai ir tūla prasme jam net vadovauti... Daugelis gal taip ir pasiliks tos dilemos neišsprendę, nors čia viena yra aišku, jog p. J. K. nuomonė tuo klausimu, būdama griežtai priešinga žymaus katalikų kanonisto nuomonei, pasilieka visai *subjektyvi,* kaip niekuo neparemta. Aš ją taip ir pavadinau ir nesijaučiu tuo nė kiek nuo tiesos nukrypęs. Jei p. J. K. to subjektyvizmo neprisipažįsta, tai jam ir reikėjo parodyti, kad jo „manymas" turi kokį nors objektyvų pagrindą ir nėra priešingas Bažnyčios autoritetams. Deja, p. J. K. to nepadarė; priešingai — jis parodė tiktai dar sykį savo per daug iškerojusį publicistinį subjektyvizmą ir tuo dar labiau patvirtino mano padarytą jam priekaištą.

Kitaip sakant, ponas J. K. savo tvirtinimu, jog katalikų veikimui gali vadovauti ir ne Bažnyčios autoritetai, ne tik nieko nepaaiškino, bet anaiptol, davė progą ne vienai klaidingai nuomonei, ne vienam nesusipratimui. Tai, žinoma, labai apgailėtina, nes katalikišku žvilgsniu čia gali būti tik vienas atsakymas: jei Bažnyčia yra Dievo karalystė žemėje, tai visos kitos jėgos ir autoritetai turi jai pasiduoti, būti jos įrankiai. Jokio apsitvėrimo nuo Bažnyčios įtakos ir nuo jos autoriteto negali būti ne tik religijos, bet ir politikos bei socialinio veikimo srityse. Ir tai nėra joks klerikalizmas, bet neabejotina krikščioniškos pažiūros į pasaulį išvada [4].

---

[3] Nes vien *pasyvus* žiūrėjimas, kaip katalikai veikia, visada ir viską jame aprobuojant, negi gali vadintis „prižiūrėjimu".

[4] Štai ką rašo tuo klausimu Vl. Solovjovas: «Если церковь есть действительно царство Божье на земле, то все другие силы и

Nes jei mes katalikai, tai ir privalome būti katalikai ne vien bažnyčioj šventadieniais, bet visada ir visur, kiekviename savo veikime, tiek šeimyniniame, tiek visuomeniniame. Na, o būti kataliku ką gi kita reiškia, jei ne būti pasidavusiu Bažnyčios autoritetams, pripažinti principą katalikiškos hierarchijos, organizacijos, paklusnumo, nes kas to principo nepripažįsta, jau kartu yra nebe katalikas, bet didesniu ar mažesniu laipsniu *protestantas, subjektyvistas, individualistas* ar kitoks naujoviškas *-istas.*

Kuo yra p. J. K., aš gerai nežinau, bet pavadinti jį *tikru* kataliku paskutiniai jo straipsniai nelabai teleidžia. Mat tas jo „katalikiškumas" pasirodo čia gan keistas, kaip genys margas, sudėtas pusiau iš senų tiesų, pusiau iš naujų paklaidų.

O tos paklaidos, p. K. Zanavyko pasakymu („Vadovo" 59 nr.), yra net „baisios".

Kadangi „Vadovas" yra specialus teologinis laikraštis, vedamas gero teologijos žinovo, tai jis yra ponui J. K. davęs tokią atestaciją, matyt, ne be pamato. Prieštarauti „Vadovui" sunku, o dar sunkiau visai poną J. K. išteisinti. Tačiau aš vis dėlto manyčiau, kad gerb. kunigų laikraščio bene per daug čia pasakyta. Dogmatinių p. J. K. paklaidų „baisumas" nekoks; jos greičiausiai bus *bona fide* padarytos dėl „neužtektino katalikų tikybos mokslo pažinimo", kaip pats „Vadovas" sako. Mums daug baisesnė

власти должны быть ей подчинены, должны быть её орудиями. Если церковь представляет собою божественное безусловное начало, то всё остальное должно быть условным, зависимым, служебным. Двух одинаково самостоятельных, двух верховных начал в жизни человека очевидно быть не может — он не может служить двум господам. Говорят о строгом разделении, разграничении церковной и гражданской сферы. Но весь вопрос в том, может ли гражданская сфера, могут ли мирские дела быть совершенно независимыми, иметь такую же безусловную самостоятельность, какая должна принадлежать делам божественным, могут ли внешние гражданские интересы человека быть отделены от его внутренних, духовных интересов, не нарушая этим жизненности тех и других? Такое отделение внутренних и внешних не называется ли смертью и разложением? Если временная жизнь человека служит только средством и переходом к жизни вечной, то и все интересы и дела этой временной жизни должны быть только средствами и орудиями для вечных и духовных интересов и дел, должны быть так или иначе обусловлены вечной жизнью и царством Божьим, и раз государство и общество признали себя християнскими, такая точка зрения должна быть для них обязательна.

Царство мира должно быть подчинено царству Божию, мирские силы общества и человека должны быть подчинены силе духовной...» (Собр. соч.— Т. 3.— С. 15).

atrodo moralinė jo paklaida — tas jojo įnirtęs gynimas savo pralaimėtos bylos ir neišlaikančių kritikos „pozicijų". Toks užsispyrimas, kaip žinome iš istorijos, virsta neretai artimiausia visokių klaidatikysčių ir atskalų priežastimi. Čiagi juo labiau reikia bijotis, nes p. J. K., kaip jau anksčiau matėme, ir su tiesa moka apsieiti labai... subjektyviai. Pvz., jis drąsiai prikaišioja man vartojimą formos „mes", kuria, girdi, „imperatoriai išreiškia savo didumą"... Vadinasi, duodama skaitytojams suprasti, kad esą ne tik p. J. K., bet ir aš viską skelbiu vien vardu savojo „aš" ar „mes", esą nepateikiu jokių pozityvių įrodymų. Tuo tarpu kas skaitė mano straipsnį, tas žino, kad aš stengiausi kiekvieną savo tezę *paremti* tai Evangelijos žodžiais, tai popiežių raštais, tai kitų rašytojų autoritetu, tai citatomis iš paties p. J. K. straipsnių. Bet mano gerb. kritikas visa tai arba nutyli, arba paskelbia prasilenkimu su tiesa ir, gindamas savo „ašavimą" katalikybės dalykuose, užbaigia triumfuojančiu sakiniu: „Tik čia turbūt manoma „Quod licet Jovi, non licet bovi"". Aforizmas iš tikrųjų puikiai pritaikytas, nes Jupiterio rolė čia visai pritinka gerb. „Vilties" šului, o man ir apskritai kunigijai tenka rolė nelaimingojo jaučio.

Tiesą pasakius, mes tai jau seniau žinojome, nes nuo septynerių metų esame įkinkyti į visuomenės veikimo jungą, turime jį ant savo kaklo vilkti, visokias sunkenybes traukti, net ir pačią „Viltį" ant savo pečių nešti.— Nežinojau tik, kad „Vilties" užstovas p. J. K. pamokys mus tolesnio darbo čaižydamas ir šaukdamas: „na, jūs kvaili jaučiai, kur einat, sakau jums — kairėn"!.. Pamokymas gana keistas, juo labiau kad daromas katalikybės vardu.

Ne mažiau keistas ir kitas dalykas — tai p. J. K. supratimas etikos. Kai sykį p. Rygiškių Jonas viešai *išniekino* mūsų raštų kalbą, išvadinęs ją tokia „suirusia", tokia „liguista", kad ji net rašomosios kalbos vardo neverta, tai p. Druskius, matydamas tame aiškų, tikrai liguistą perdėjimą, visai nedovanotiną mokslo vyro įsikarščiavimą, prilygino p. Rygiškių Joną prie įvairių juozapėlių, stebuklingų kaimo gydytojų[5], kurie, norėdami pakelti savo autoritetą, visados ligonį baugina tyčia padidindami ligos pavojų. Kitoj vietoj vėl tas pats Druskius, pažymėjęs p. Rygiškių Jono stengimąsi mūsų kalbą ir rašybą per daug savotiškai reformuoti, pavadino jį autokratu filologijoje.

[5] O ne prie „šunadvokačių", kaip prasilenkdamas su tiesa rašo p. J. K.

Ponui J. K. tai nepatinka. Jis jau kelintą kartą Druskiui tai prikiša, vadina tai „pravardžiavimu“, užgaulioji-mu ir mato tame nusidėjimą etikai. Tuo tarpu tame pat straipsnyje, kur taip kaltina Druskių, pats p. J. K. jau visai neliteratiškai, tiesiog storžieviškai pravardžiuoja A. Jakštą, pasinaudodamas palyginimais apie kokią ten niekšę moteriškę, kuri „visa gerkle“ apvaginusi niekuo nekaltą poną, o taipgi ir apie kažkokį dzūką, ganiusį arklį svetimuose dobiluose ir kalbėjusį rožančių. Ir tai padaręs nesijaučia kuo nors nusikaltęs etikai! Tai tau sąžinės jautrumas! Vadinasi, Druskiui neleista pavartoti nė vieno aštresnio palyginimo, o p. J. K. viskas galima. Kai Druskius tai padaro, tai negerai, o kai p. J. K. išpravardžiuoja Jakštą, tai niekis ir net gerai [6]. Argi ne keista čia to p. J. K. etika? Kaip ją pavadinti, aš nežinau. Solovjovas, jei neklystu, vadindavo ją „hotentotiška“. Iš *mokytojo „katalikiško“ veikimo* galima buvo, rodos, tikėtis truputį kitokios etikos, kitokio pasielgimo. Bet, matyt, kur kas lengviau kitus mokyti negu pačiam pagal tą patį mokslą pasielgti, lengviau kitus kaltinti prasilenkimu su tiesa negu pačiam tiesos laikytis, svetimų minčių nekraipyti ir kitam neteisingų priekaištų nedaryti.

Deja, šiomis aplamomis polemikos sąlygomis p. J. K. nelabai tesivaržo. Pvz., nekritišką požiūrį žydų klausimu, vienpusiškąsias tos tautos apologijas, kokios buvo madoje 1905 m., aš pavadinau 1905 metų „majdfesu“, o p. J. K.— to „majofeso“ pas mus solistu. Apie politinę svarbą 1905 m. mūsų gyvenime nė žodelio neprasitariau. Tuo tarpu p. J. K. rašo: „Tiesa, kas buvo verta simpatijų 1905 metais, tas tebėra verta ir šiandien. Jeigu šiandien ir galimas šioks toks kultūros darbas, tai kažin ar tik nereikia dėkoti ir tiems 1905 metams“.

Vadinasi, duodama suprasti, neva aš 1905 metuose nieko gero nematąs ir prakeikiąs ne tik įvairius giltinie-čius, plėšikėlius, bet ir idėjinę kovą dėl pagerinimo politinio bei socialinio būvio... Kam čia to reikėjo, negaliu suprasti, nebent tam, kad p. Jakštas išeitų kuo juodžiausias... Bet tą juodinimo darbą ir be p. J. K. puikiai atlieka

[6] Nes jei nebūtų buvę laikyta „gerai“, argi p. J. K. būtų dėjęs „Viltin“, argi būtų tais pasityčiojimais puošęs savo straipsnio *pradžią* ir *pabaigą?* Matyt, to pasityčiojimo noro turėta čia p. J. K. tokio didelio ir taip aptemdančio protą, jog nesidrovėta savo ironijos objektu pasirinkti net mano nekalčiausią paraginimą: „mūsų gyvenime ir veikime nieko tenebūnie be *Dievo, viskas teesti* su Dievu ir jo vardan“. Puiki etika, nėr ką besakyti.

„Lietuvos žinios“ (žr. š. m. Nr. 74). Nejaugi p. J. K. norėtų tam mūsų „pirmeivių“ organui eiti į talką?

Neteisinga taipgi ir kita p. J. K. priekabė dėl žydų klausimo. Ponas J. K. rašo: „Visų pirma reikia pažymėti, kad lig šiol nekaip gvildeno žydų klausimą ir p. A. Jakštas „Draugijoje“. Jeigu jis laiko tą klausimą svarbiu, tai kodėl gi jis jo prideramai nekelia?“

Ir čia prasilenkta su tiesa. P. A. Jakštas jau pirm 20 metų tą klausimą kėlė; tam tikslui buvo išvertęs lietuvių ir rusų kalbosna gan storoką veikalėlį vieno iš garsiausių žydų mokslo žinovų. Ir ne p. Jakšto kaltė, kad tas veikalėlis rusų kalba vos pernai tepasirodė, o lietuvių tik šįmet.

Be to, p. A. Jakštas šį bei tą apie žydus yra rašęs jau senovinėje „Apžvalgoje“. Taigi p. A. Jakštas net ir žydų klausimu darė, ką galėjo. Dabar, rodos, būtų metas *ir kitiems* tan darban stoti. Užkrauti tą priedermę vienam p. Jakštui ir „Draugijai“ būtų nei teisinga, nei dora.

III

Kaltindamas mane, esą aš kartais nematąs, „kas yra parašyta straipsnyje“, o regįs, „ko jame nėra parašyta“, p. J. K. užmiršta, jog straipsnis susideda ne vien iš žodžių, bet ir iš tam tikrų minčių. Straipsnis gali turėti ne vien diplomatiškai suformuluotą savo turinį, bet dar ir tam tikrą savotišką „dvasią“. Kokia yra ta dvasia, nuo to viskas priklauso. Straipsnio dvasia gali būti katalikiška, bet gali būti ir subjektyvi, savotiška, nelabai tesutinkanti su Bažnyčios pažiūromis, nors to atskiruose sakiniuose ir nebūtų labai žymu.

Deja, J. K. straipsnių dvasia kaip tik ir yra tokia. Dėl to aš visą tą straipsnių kryptį ir pavadinau subjektyvizmu. P. J. K. to neprisipažino, bet nepaisant visos savo šmaikščios dialektikos visai išsiteisinti neįstengė. Kur yra klaidų, jų jokia dialektika nepridengsi. Pamatė jas K. Žanavykas, pamatė M. Vaitkus, pamatė ir kiti. Ponas J. K. turi dabar sunkų darbą — klaidas bei savo subjektyvias pažiūras paversti tiesomis ir objektyviais katalikybės principais. Tam tikslui jis jau parašė apie dešimtį straipsnių. Gali sveikas rašyti dar kitą dešimtį; rezultatas bus vis tas pats — subjektyvizmas pasiliks subjektyvizmu, niekados jis nevirs Bažnyčios veikimo bei mintijimo dėsniu.

Rašydamas apie tą dalyką paskutinį kartą ir daugiau

prie jo grįžti neketindamas, aš čia norėčiau parodyti skaitytojui tik trumpą, krūvon sutrauktą balansą subjektyvių p. J. K. nuomonių, kurias polemizuodamas su įvairiais savo kritikais p. J. K. yra pastaruoju laiku išreiškęs. Štai svarbiausios iš jų:

1. Santykiuose su žmonėmis katalikybė kelia ypač du dėsnius: teisingumo ir gailestingumo.

2. Jei tie principai visuomenės veikime nėra akcentuojami, nėra keliami priešakin, tai nors kažin kokia katalikiška frazeologija papuoštum savo veikimą, vis tiek tas veikimas — Kristaus mokslo reikšme — katalikiškas nebus („Viltis", Nr. 24).

3. Norint, kad tas (katalikų visuomenės) veikimas būtų tikrai krikščioniškos spalvos, reikia pirmon galvon dėti ne visą katalikų tikybą, ne jos konfesinę pusę, bet tik vieną jos krikščioniškojo teisingumo ir gailestingumo dėsnį.

4. Jeigu dėsime jo pamatan ir kitus, taip pat pirmoje vietoje tinkamus, tai tas veikimas negalės eiti gera vaga, nedarys gyvenime reikiamos pažangos („Viltis", Nr. 33).

5. Meilės ir teisybės principai, tiesa, yra prakilnesni, bet jie kartu ir bendresni. Jie apima visus kitus katalikų doros principus, neišskiriant teisingumo ir gailestingumo, kurie, būdami siauresni, yra kur kas ir konkretesni. Nors tuodu pastaruoju neturi savyje nieko konfesionaliai katalikiško, tačiau p. J. K. juos vadina „katalikų visuomenės veikimo principais dėl to, kad jiedu ypač privalomi kiekvienam katalikui, ir laiko juodu normalių santykių (su žmonėmis) *sine qua non* sąlyga" („Viltis", Nr. 45).

6. Su pasyviais pirmeiviais (t. y. kuriems katalikybės nė kitos tikybos reikalai nerūpi ir kurie, reikalaujant katalikų „credo" pripažinimo, darban nestotų) katalikai gali daug kame dirbti bendrą darbą: moksle, dailėje ir materialinėje kultūroje.

7. Ponui J. K. atrodo, kad kiekvieno lietuvio kataliko mokslo ir visuomenės darbe turi būti idealas ne skirstyti katalikus nuo kitų įsitikinimų žmonių, bet ieškoti su jais bendro darbo, žinoma, nedarant mažiausio kompromiso su savo tikybos įsitikinimais.

8. Autorius nenorėtų, kad pažymėjimas įstatais ir veikimu savo tikybos „credo" būtų dedamas katalikų visuomenės darbų principu, nebūtų keliamas idealu, kad vienaip ar kitaip būtų daroma atsižvelgiant į aplinkybes.

9. Autoriaus išmanymu, „konfesinės ir bendrosios kultūros draugijos neturėtų užsiimti jokia pašaline, nors ir labai prakilnia politika".

10. Jei kyla klausimas, kokių laikraščių draugijai parsisiųsdinti, vieni nori vienos pakraipos, kiti — kitos, ir jei nėra sutarimo, tai geriau nesisiųsdinti nė vieno negu tokiu būdu suskaldyti draugiją, arba parsisiųsdinti tik tokį, kuris visiems tiktų („Viltis", Nr. 34).

11. Autorius nepasakytų, „kad katalikų visuomenės veikimo vadovais turėtų būti pati Katalikų Bažnyčios valdžia". Jis mano, kad „katalikų visuomenės veikimui gali vadovauti ir ne Bažnyčios autoritetai".

12. Pono J. K. išmanymu, katalikų veikėjai gali kartais ir nesutikti su savo dvasine vyresnybe. Taigi jie gali būti kartais, kur nepaliečia tikybos reikalų, jai ir nepaklusnūs.

13. Ponui J. K. nepatinka, kai (katalikai) virš savo partinio vei-

kimo kelia ypatingą katalikybės vėliavą, kuomet realius žemės reikalus, nors ir labai naudingus, painioja su amžinosiomis katalikybės tiesomis ir skelbia privalomais tikriems katalikams dalykais („Viltis", Nr. 45).

14. Autorius abejoja, „kad teologų protavimai tą ribą (kur baigiasi dvasinės valdžios kompetencija ir prasideda individualios laisvės sritis) nustatytų", greičiau pats gyvenimas ilgainiui ją nurodysiąs. Juk ir dabar jau aiškiai yra nustatyta veikimo sritis, kur dvasinė valdžia neturi teisės kištis, pvz., ūkio, buhalterijos, politinio balsavimo reikalai ir t. t.

15. Pijaus X laiškas dėl „Silono" nėra absoliutus visiems katalikams privalomų tiesų rinkinys. Tai ganytojo, daugiau Teisėjo įsakymas vieno krašto žmonėms.

16. Tie įsakymai, būdami Aukščiausiojo Bažnyčios autoriteto, nors ir privalomi ypač tiems katalikams, kuriems jie taikomi, bet absoliutaus teisingumo žymės vis dėlto jie neturi.

17. Užsienio katalikų veikimas neprivalo būti mūsų veikimo norma. Mes neprivalome „didžiuotis[7] užsienio katalikų veikimo sekimu". „Čia reikią žiūrėti daugiau vietų sąlygų, o nesekti aklai"[8] („Viltis", Nr. 64).

18. Arčiau įsižiūrėjęs į „ateitininkų" (t. y. mūsų mokslus einančiojo katalikiškojo jaunimo) veikimą, autorius matąs, „kad jie pirmon vieton savo veikimo kelia paviršutinę, formaliąją katalikybės pusę, o ne jos turinį", kad jie esą „karšti išpažintojai katalikybės idealų", bet abejotini jų vykdytojai.

19. Jų organas „Ateitis" daugiausia užsiima apologetika. Klausimai savęs auklėjimo, klausimai, kaip išsiugdyti gerą būdą, kaip tapti doresniam, teisesniam, kokie turėtų būti Krikščionybės žvilgsniu santykiai su draugais, su priešininkais, kaip reikia žiūrėti į savo pareigas ir t. t., beveik ir nepaliečiami. O jei ir užsimenama, tai tik tarp kita ko.

20. Kai kuriems ateitininkams labiau rūpi katalikybėje visai kas kita negu Krikščionybės teisybės reikalas.

21. Dauguma katalikų lietuvių — tai formalistai, raidės, formų gerbėjai, tikra „katalikybės karikatūra" („Viltis", Nr. 24.).

Pasakyti, kad visa tai yra vienos klaidos ir netgi „baisios"— būtų neteisinga. Bet, kita vertus, ir pripažinti, kad čia pasakyta gryniausia tiesa, tegalėtų nebent koks per didelis pono J. K. gerbėjas. Kiekvieną tų sakinių, imant jį skyrium, galima su gerais norais ir geron pusėn nukreipti. Bet *suėmus juos visus krūvon* susidaro labai nemalonus įspūdis. Skaitytojas, kad ir ne per karštas būtų katalikas, turės galop pripažinti, kad iš p. J. K. straipsnių pučia kažkokia keistoka, savotiška, subjektyvi ir katalikybei nelabai palanki dvasia. Kritikos vargšei lietuvių katalikybei čia nesigailėta, o meilės, gailestingumo ir net

---

[7] Tarsi aš kur būčiau sakęs, kad mums reikia tuo sekimu didžiuotis.

[8] Tarsi aš būčiau tvirtinęs, kad Lietuvos katalikai aklai seka ar net turi sekti. Toks tai pono J. K. griežtumas mano minčių atpasakojime!..

teisingumo jai visai neparodyta. Ji visur kalta: ir bažnytiniame gyvenime, ir socialiniame veikime, ir publicistikoje. Mat bažnytiniame gyvenime viešpataująs pas mus vien paviršutiniškumas, formalios pusės laikymasis, socialiniame — stengimasis skirtis net nuo pasyvių pirmeivių, veikti atskirai nuo jų po katalikybės vėliava, publicistikoje („Ateityje") — per didelis užsiėmimas apologetika, nesirūpinimas doros klausimais. Žodžiu, viskas ne taip, kaip ponui J. K. geistina. Jam norėtųsi, kad mūsų gyvenimas eitų kitu keliu, kryptų kiton pusėn, sektų jo išgalvotaisiais principais. Jo supratimu, „jei mes tik girsimės, o tylėsime apie savo silpnumus, tuomet nebus ir jokios pažangos. Visa gerai: nėra iš ko taisytis". Jei taip iš tikrųjų būtų, žinoma, ir mes pagirti to negalėtume. Bet ar taip yra?! Ar kas kur girdėjo lietuvius katalikus besigiriant? Abejoju. Aš bent to mūsų pasigyrimo (išskyrus netikusį pirmeivio Kudirkos parašytąjį mūsų tautos himną) niekur nesu sutikęs. Ne pasigyrimo pas mus daug, bet pesimizmo, hiperkriticizmo, savo tautos ir savo žmonių negerbimo, liguisto aimanavimo apie tai, kad viskas pas mus negera, nieko neverta [9]. Negera mat mūsų raštų kalba, negera katalikiška spauda, negera mūsų katalikiška moksleivija, negera jų „Ateitis", negera visa katalikų visuomenė, negeros mūsų katalikiškos draugijos — žodžiu sakant, visa negera ir negera. Skaitant tuos visus skundus, kurių daugiausia yra „Viltyj", nenorom kyla klausimas, ar viskas gera to laikraščio raštuose ir jų autorių galvose. Ar ten nepriviso kokių nesveikų pirmeiviškai pesimistiškų mikrobų, verčiančių tuos ponulius į viską per juodus akinius žiūrėti, ir ar ne metas į tuos amžinus viso ko peikėjus ir taisytojus atsiliepti Margalio žodžiais:

Visokių turim cenzorių
Rūšies net ir rūšytės...
Na... būtų laikas ir patiems
Taisytojams taisytis!

Tiesa, kritikos mums reikia, bet teisingos, o ne partinės, subjektyvios, viską peikiančios ir viską norinčios sureformuoti be „Bažnyčios autoritetų", „sub specie Viltitatis ar Vilnitatis". Aš pripažįstu ne mažiau už p. J. K., kad Vilniaus lietuvių santykiai su dvasiška valdžia nėra normalūs, kad ten „katalikybė" būna kai kada keistoka, bet visa tai nėra kokia nekintama būtinybė, tik pereina-

[9] Tai pastebėjo net pats p. V. „Vilties" 73 numeryje („Mortuos plango").

masis konkretus faktas. Jis dabar yra, ryt jo gali ir nebūti. Tam faktui pašalinti yra ne vienas legalus būdas. Bet tarp tų legalių būdų nerasime keitimo amžinojo katalikybės principo — paklusnumo — arba jo siaurinimo. Kaip rodo anksčiau cituoti Solovjovo žodžiai, paklusnumas Bažnyčiai yra visada ir visur katalikams privalomas. Visas klausimas tegali būti tik tai, koks tas paklusnumas Bažnyčiai turi būti ir kokia turi būti *pati Bažnyčia,* ką teisingai Solovjovas ir primena. Bet apie tai ne čia vieta kalbėti.

Reikia mums taip pat vienybės veikime. Bet, deja, p. J. K. labai prastai mus jos mokina. Be to, ta jo peršamoji vienybė yra kažkokia antkatalikiška, nepaprasta. Lietuvių daugumai kol kas sunku ne tik prie jos priprasti, bet ir suprasti. Kaip vos tepradedantiems veikti, lietuviams tuo tarpu reikėtų rūpintis spiestis tarp savęs, o pirmeiviams palikti laisvę dėtis su kuo tinkami. Nereikėtų taip pat baidytis nė Bažnyčios autoritetų vadovavimo, nes, viena, tie Bažnyčios autoritetai, bent pas mus, nėra jau tokie baisūs ir autokratiški, kaip gal p. J. K. atrodo. O antra, atstūmus Bažnyčios atstovus, sunku būtų ir suorganizuoti katalikų veikimą, nes mūsų inteligentų dauguma kol kas dar vis tebetarnauja svetimiems kraštams ir tarnaudami dažnai net visai dingsta ne tik katalikybei, bet ir tautybei.

* * *

Tuo ir baigiu savo atsakymą p. J. K. Mano tikslas pasiektas. „Draugijos" straipsniai davė progą p. J. K. ne vieną savo tvirtinimą paaiškinti ar net susiaurinti. Kas dar juose liko pataisytina ar net atitaisytina, tai, manau, nurodys ir be manęs naujai gimstanti „Bažnytinė apžvalga" su „Vadovu". Pasidalijimas darbo — svarbus principas. Metas jau mums pradėti juo naudotis.

* * *

Prieš karą buvo pavojingi katalikiškų jėgų skaldytojai à la J. Kubilius, o nepriklausomoje Lietuvoje dar pavojingesni mūsų kariuomenės dvasios nuodytojai — antimilitaristai. Jų propagandai nušviesti ir atremti skiriamas kitas straipsnis.

ANTIMILITARIZMAS LIETUVOJE

Mums, vos išsigelbėjusiems iš vokiečių okupacijos, vos apsigynusiems nuo bolševikų ir bermontininkų ir vis dar neturintiems užtikrintos ateities dėl ginkluotų okupantų Vilniuje, rodos, visai nereikėtų nė iš tolo neprisileisti antimilitaristinių idėjų. Tuo tarpu, deja, antimilitaristų teoretikų netrūksta ir pas mus, ir tai net tarp pačių tėvynės gynėjų. Mums teko patiems tuo įsitikinti ir išgirsti iš jų ne vieną karo idėjai daromą priekaištą.

Tiesa, tie mūsų antimilitaristai nėra tokie naivūs, kaip, pvz., Butkų Juzė savo „Aimanoje" ir „Atodūsiuose"; jie neburnoja prieš Dievą dėl karo baisenybių, nedaro Jo kare pralietojo kraujo kaltininku, bet, prisiskaitę Rusijoj skystučių Tolstojaus sofizmų, mano visgi karą esant absoliučiai priešingą religijos mokslui ir yra nepatenkinti tuo, kad Katalikų Bažnyčia lig šiol tebetoleruoja karus, netgi tarp pačių krikščionių. Jų išmanymu, Romos popiežiams seniai reikėję savo autoritetingu balsu pasmerkti karus ir uždrausti bent katalikiškoms tautoms vienoms su kitomis kariauti. Pažiūrėkime tatai, ko verti šie drąsūs tvirtinimai ir keliami Apaštališkam Sostui reikalavimai.

I

Savo pažiūroms pateisinti mūsų antimilitaristai pirmiausia stengiasi įrodyti karą esant priešingą Dievo valiai ir todėl smerktiną religijos žvilgsniu. Dievas, girdi, savo Dekaloge aiškiai yra taręs: *neužmušk.* Tai yra Dievo įsakymas. Kaip toksai, jis yra amžinas, neatmainomas. Taigi žmogus niekur ir niekuomet, *todėl ir kare,* neturi teisės kito žmogaus, savo artimo užmušti. Tatai kas kare žudo priešus, tas esąs penktojo Dievo įsakymo peržengėjas, tas esąs žmogžudys!.. Ką į tai atsakyti?

Pirmiausia reikia pažymėti, kad šitoks penktojo Dievo įsakymo aiškinimas yra savavališkas ir vienašališkas. Čia aklai laikomasi raidės, ne įstatymo dvasios. Visi dešimt Dievo įsakymai yra užrašyti Šv. Rašte. Jų autoritetingumas nėra ir negali būti didesnis už viso Šventojo Rašto autoritetingumą. Todėl ir tų dešimties Dievo įsakymų aiškinimą tik tą tegalima laikyti teisingą ir mūsų sąžinėms privalomą, kuris turės paramos *kitose Šv. Rašto vietose.* Todėl ir antimilitaristų penktojo Dievo įsakymo aiškinimas, kad *ir kare* esą neleistina užmušti priešo, teturėtų mums įsaistančios galios tik tuomet, jei jiems pavyktų rasti Šv. Rašte vietą, kur būtų *aiškiai pasakyta,* kad *ir kare* žmogų užmušti draudžiama. Bet tokios vietos *ten visai nėra,* o priešingai — vietų, kur kalbama apie mirties bausmę ir karo leistinumą, Šv. Rašte esama ne vienos. Pvz., tose pat Mozės knygose, kur įrašytas penktasis Dievo įsakymas, yra taip pat ir paliepimas *mirtimi bausti* atnašaujančius savo vaikus Molochui, besikreipiančius į burtininkus ir žynius, keikiančius savo tėvą ar motiną, svetimoteriaujančius ir t. t. *(Kun 20),* o Skaičių knygoje *(25, 16—18)* aiškiai duota izraelitams teisė iššudyti savo priešus: „Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: Madianiečiai tepajunta jus esant jų neprietelius; *užmuškite juos,* nes ir jie elgiasi su jumis neprieteliškai".

Jei Dievas, žmogaus kūrėjas, rado reikalinga už tam tikrus *didesnius nusidėjimus skirti mirties bausmę* socialinei tvarkai tarp senovės žydų palaikyti ir jei leido jiems vesti karą su išrinktosios tautos priešais, tai aišku, kad penktasis Dievo įsakymas karo neliečia ir todėl to įsakymo taikymas karui yra visai ne vietoj ir nieku gyvu negali būti pateisintas.

Bet čia koks antimilitaristas gal pasakys: taip, senovės žydams buvo leista kariauti ir mirties bausmes vartoti, bet mes ne žydai, mes krikščionys ir gyvename ne Mozės laikais, tik XX amžiuje. Čia principas: akis už akį ir dantis už dantį — nebe vietoj. Kristus tai yra atmainęs... Pažiūrėkime tatai, ar kariavimas yra Kristaus absoliučiai pasmerktas.

Prieš pradėdamas skelbti savo mokslą, Kristus ėjo priimti krikšto iš Jono. Paties Kristaus pasakymu *(Mt 11, 11),* Jonas buvo didesnis už visus žmones; Bažnyčios jis gerbiamas kaip Kristaus pranokėjas, tikras asketas ir jokių kompromisų neprileidžiąs tiesakalbis. Jis skelbė atgailos krikštą, ir ėjo pas jį minių minios. Neatsiliko ir *kareiviai.* Mat ir jiems parūpo Dievo karalystė ir klausi-

mas: ką daryti, norint jon patekti. Ir ką gi? Ar Jonas jiems pasakė: Meskit kareiviavę, nenaudokite ginklų kare, atminkite penktąjį Dievo įsakymą, nebūkit žmogžudžiai?! Nė kiek! Jis tarė jiems tiktai: „Nieko neskriauskite ir neįdavinėkite dėl pelno, tenkinkitės savo alga“ *(Lk 3, 14)*.

Arba štai pas Kristų ateina kareivių šimtininkas. Ar Kristus ragina jį mesti savo „žmogžudišką“ pašaukimą? Nė kiek! Jis dar pagiria jo nepaprastai tvirtą tikėjimą *(Mt 8, 10)*. Vadinasi, pripažįsta kareivį, net ir pasiliekantį kareiviu, galint būti Dievui patinkamą žmogų.

O „Apaštalų darbuose“ su didžiu pagyrimu minimas kitas „italų pulko“ šimtininkas Kornelijus *(Apd 10, 1—2)*, ir nė vienu žodeliu nepapeikta kareivio profesija.

Galop pats Kristus, skelbdamas savo mokslą, vartoja gražų palyginimą apie du *kariaujančius* karalius, neišreikšdamas *karui* jokio papeikimo.

Taigi visame Šv. Rašte — tiek Senojo, tiek Naujojo Įstatymo — nerandame nė vieno teksto, kuris smerktų kareiviavimą, kariavimą bei ginklų naudojimą priešams mušti. Tatai jei mūsų antimilitaristai bando dangstytis religija, tai jie daro tai arba dalyko gerai nežinodami, arba tiesiog veidmainiaudami.

II

Bet čia gal vėl kas iš antimilitaristų tars: kad ir nėra Evangelijoje aiškaus karo pasmerkimo, tačiau jis visgi yra priešingas *Kristaus dvasiai*. Kristus įsakė mylėti visus, neišskiriant nė priešų. Taigi Katalikų Bažnyčiai, kaip Kristaus dvasios pasauly palaikytojai, priderėtų rūpintis karų neprileisti, jų nelaiminti ir net tiesiog jų neleistinumą skelbti. Tai turėtų būtinai padaryti Apaštališkasai Sostas... Viskas tai labai gražu, bet tepabando patys antimilitaristai nurodyti, kaip tai padaryti? Lengva būtų Bažnyčiai išleisti įsakymą: „Vardan Kristaus paliaukit kariavę“, jei ji žinotų, kad to jos įsakymo visi paklausys. Bet ar tuo galima tikėti? Nieku gyvu. Ne tik Bažnyčios priešai, bet ir daugelis katalikų pasmerktų tokį įsakymą šaukdami, kad Bažnyčia kišasi ne į savo dalykus, kad nori palaikyti neteisingą *status quo* ir t. t. Be to, karus gimdo politika, o politika neįeina Bažnyčios kompetencijon. Tuo būdu Bažnyčios balso paklausytų nebent mažos, silpnesnės tautos; didžiosios ir galingesnės greičiausiai tik pasityčiotų iš to Romos popiežių „antimilitarizmo“. Bet pagal Bažnyčios mokslą peržengimas Bažnyčios įsakymo yra *nuodėmė*. Tatai drausdama kariavimą, Bažnyčia

karų nepanaikintų, tik nuodėmių skaičių pasauly padaugintų. Bet nuodėmių dauginimas nėra Bažnyčios uždavinys.

Galop religijos srity popiežiai visai neturi autokratiškų teisių. Jie yra suvaržyti Šv. Rašto ir Tradicijos normų. Taigi ir savo hipotetinį draudimą kariauti jie turėtų motyvuoti, paremti jį Šv. Raštu ir visuotiniu Šv. Tėvų mokslu. Bet, kaip jau matėme, Šv. Rašte griežto draudimo kariauti visai nėra. Tas pat pasakytina ir apie Šv. Tėvų raštus. O nesant kuo pamatuoti, ir visas įsakymas nekariauti liktų bekabąs ore arba būtų iš piršto išlaužtas. Taigi ir turėdamas geriausių norų apsaugoti žmoniją nuo karo baisenybių, joks popiežius ano draudžiančio kariauti įsakymo negali išleisti.

Tai kas gi? Ar karai niekados nepranyks? Ar jie yra jau kažkokia amžina būtinybė? Ne! Jie gali pranykti savaime, kaip yra pranykusi senovės vergija. Bet tai tik tuomet tegalės įvykti, kai ne tik atskiri individai, bet ir visos tautos giliai persiims tikra Kristaus dvasia, kai pagrindinis *Dievo ir artimo meilės įsakymas* bus šventai žmonių vykdomas ir teisybė politikoj nebus tuščias žodis. Ar toli toji palaimintoji gadynė, ar mes į ją bent artėjame, sunku nūn pasakyti. Mums viena tik čia aišku, kad naujų karų priežastys šiandien ne mažinamos, bet vis dauginamos. Nes viena tik Kristaus Bažnyčia teskelbia: *broliai, mylėkite kits kitą, kaip Kristus įsakė, jūsų tikslas yra Dievo karalystė žemėje,* o šimtai įvairių naujų antibažnyčių (socialistiškoji, komunistiškoji, bolševikiškoji ir kt.) nepaliauja didžiu balsu šaukusios: *draugai, neapkęskite visų; kas nėra jums lygūs, tai jūsų skriaudėjai ir išnaudotojai. Neapykanta ir kruvina kova teesie jūsų gyvenimo šūkis. Jūsų tikslas — proletarų diktatūra! Taip mokina jūsų pranašas Marxas.* O kadangi neapkęsti žmogui daug lengviau negu krikščioniškai artimą mylėti, tatai neapykanta ilgai dar viešpataus žemėje, keldama luomus prieš luomus, tautas prieš tautas, rases prieš rases ir gamindama vis naujų karų ir naujų kruvinų revoliucijų. Kito ko sunku ir belaukti, nes paniekinus Antrojo Adomo mokslą nieko kita nelieka, kaip eiti Pirmojo Adomo ir jo sūnaus Kaino pėdomis...

Grįžtant prie mūsų santykių, reikia irgi tą patį pasakyti. Karo pavojus lyg Damoklo kardas nuolat ant mūsų kabo. Mūsų nepriklausomybė, mūsų žemės reforma baisiai nepatinka mūsų stipresniems imperialistams kaimynams. Jie griežia dantis ir laukia tik progos visą Lietuvą

paglemžti. Pavojus didelis, visiems aiškus. Vieni tik mūsų antimilitaristai jo nemato. Jie net šią kritišką valandą drįsta kelti klausimą: ar jie nenusikals žmogžudyste, jei kovoj ušmuš priešą? ar ne geriau būtų šovus į orą, užuot į ginkluotą užpuoliką!.. *O sancta lituana simplicitas!* Užpuolikas tų skrupulų neturės, jis drąsiai šaus jums į kaktą ir stengsis kuo daugiausia „prakeiktų lietuvių" mūšio lauke pakloti!.. Apsimąstykit, ponai antimilitaristai, kol yra laiko! Tai ne Kristaus mokslas, kurį jūs sekat, bet išgverusio senio Tolstojaus. Per vien laikyti savo skriaudžiamuosius brolius ir jų užpuolikus yra tai tas pat, ką per vien laikyti Kristų ir Barabą. Su savo antimilitarišku mokslu kreipkitės ne į lietuvius, ne į mūsų kariuomenę, bet į Rusijos bolševikus, iššudžiusius jau milijonus Rusijos piliečių ir po šiai dienai vis dar nepaliaujančius žudyti nekalčiausius žmones. Jei jūs tikrai norite, kad žmonės nebūtų žudomi, tai įkalbėkite Stalinui, kad jis liautųsi rengęs kruviną revoliuciją visame pasauly. O jei jūs to nemanote daryti ir gal dar bolševikams pritariate, tai jums rūpi ne žmonių gyvybę apsaugoti, bet tik jiems akis apdumti, ir jūs patys esate ne žmonių geradariai, bet veidmainiai fariziejai.

* * *

Tai ką gi, ar jau katalikas negali trokšti, kad pasauly viešpatautų taika, ir tąja kryptimi darbuotis? Kodėl ne? Bažnyčia, nesmerkdama karo, nesmerkia ir *pacifizmo.* Ji tik reikalauja, kad tas pacifizmas būtų *katalikiškas.*

Pagrindiniai to katalikiškojo [pacifizmo] dėsniai išdėstyti kitame straipsnyje.

KATALIKIŠKOJO PACIFIZMO DĖSNIAI

Praeitame straipsnyje buvo pateikta siauro vienašališko antimilitarizmo kritika. Ten buvo nurodyta, kad nei Šv. Rašte, nei Bažnyčios moksle karas nėra principialiai pasmerktas.

Antra vertus, visi krikščionys sutinka, kad karas yra savotiška blogybė, kad taika yra artimesnė Kristaus dvasiai. Todėl Katalikų Bažnyčia, nesmerkianti principialiai karo, nesmerkia nė katalikiškojo pacifizmo.

Bet kaip karas karui nelygu, taip ir pacifizmas pacifizmui. Tam tikro pacifizmo šalininkais pasirodo esą net ir bolševikai, nuolat besirengiantieji pulti su ginklu rankoje „kapitalistinę" Vakarų Europą ir ją kraujo jūroj paskandinti. Taigi norint, kad pacifizmas būtų mums priimtinas, reikia, kad jis būtų paremtas *katalikiškojo pacifizmo dėsniais*. Visų svarbiausi jų yra šie:

1. Tarptautinio gyvenimo idealas yra visuotinė taika, leidžianti tautoms sėkmingai varyti kultūros darbą [1].

2. Ši visuotinė taika nėra utopija, bet svarbi žmonijos problema.

3. Kad ši problema galėtų būti išspręsta, būtinai reikia pripažinti krikščioniškųjų tautų brolybę ir solidarumą.

4. Kad ši visuotinė tautų *brolybė* taptų tarptautinio gyvenimo principu, ji turi organiškai plaukti iš visuotinės *tėvybės*. Be tėvybės nėra brolybės, nes negalima būti kieno *broliu,* nebuvus pirma kieno *sūnumi.*

5. Kad tautos taptų savitarpy broliškos, jos turi pirma pripažinti bendrą nematomąjį *visų Tėvą danguje — Dievą* ir bendrą matomąjį visų krikščionių *tėvą žemėje — Romos popiežių*. Be šios hiperfiziškos *tėvybės tautų brolybė* liks visados vien tuščias apgaulingas žodis.

[1] Dante šią tezę yra išreiškęs savo veikale „De monarchia".

6. Dėl tos krikščioniškos brolybės visos krikščioniškos tautos galės susieiti *vienon šeimon,* laiminamon ir autoritetingai vedamon bendrojo jos tėvo — Romos popiežiaus.

7. Iš to *šeimyninės giminystės* jausmo savaime gims visuotinio krikščioniškų tautų *solidarumo* jausmas.

8. Todėl tikroji žmonijos ateitis, kuriai mes turime darbuotis, yra visuotinė tautų *brolybė,* einanti iš visuotinės *tėvybės* per moralinę ir socialinę jų *sūnybę*[2].

9. Tikėdamos Švenč. Trejybės dogma, pagal kurią antgamtinio gyvenimo principas — *Šventoji Dvasia* — yra einanti *iš Tėvo ir iš Sūnaus (ar per Sūnų),* krikščioniškos tautos turi taip pat pasirūpinti, kad šis *Dievo paveikslas* kaskart skaisčiau spindėtų visoj krikščionijoj ir kad pastaroji paliautų buvusi tik žmonijos dalis ir galutinai su ja visai sutaptų.

10. Šis tikslas juo greičiau bus pasiektas, jei kiekvienas atskiras krikščionis, atsimindamas esąs sukurtas pagal Dievo Kūrėjo paveikslą ir panašumą, pasistengs kaskart labiau panėšėti į savo prototipą ir tapti *mažu kūrėjėliu* bei *uoliu Dievo padėjėju* žemės gyvenimo sąlygomis.

11. Pasiekę moralinę *sūnybę* ir tikrąją *brolybę* kaip vieno tėvo *vaikai,* o per *brolybę* supratę ir savo svarbiausių tikslų ir uždavinių *bendrumą,* krikščioniškos tautos nebegalės jau nieku gyvu bepakęsti savitarpy ir karo.

12. Tuo pat laiku jos supras: a) kad principas „tautų interesai yra svarbiausias dėsnis", kuriuo remiasi visi tautiniai egoizmai, yra taip pat smerktinas kaip ir atskirų asmenų egoizmai; b) kad tarp krikščioniškų tautų nesama nei specialiai Dievo išrinktų, nei jo absoliučiai atmestų; c) kad mažosios tautos ne tam yra žemėje leistos, kad jas didžiosios tautos vergtų ir išnaudotų; d) kad tautų daugingumas bei kultūringumas neteikia joms tarptautiniame gyvenime *daugiau teisių,* bet skiria joms *daugiau pareigų;* e) kad visos tautos turi *sujungtomis pajėgomis* darbuotis galutiniam krikščionijos laimėjimui.

13. Paneigimas šių dėsnių yra pagimdęs pasaulinį karą. Ir baisenybių pamokyta žmonija, reikia tikėtis, pažins savo paklydimą ir ims ieškoti vienatinio krikščioniško pacifizmo, kurs nėra utopija, o ieškodama prieis ir čia išdėstytus jo pamatinius dėsnius.

---

[2] Vl. Solovjovo tezė, išreikšta jo veikale „L'idee russe".

* * *

Katalikiškam pacifizmui yra priešingas antikatalikiškas pacifizmas, uoliai platinamas paslaptimi prisidengusios tarptautinės masonijos. Šios esmė ir veikimas trumpai nurodomas kitame straipsnelyje.

MASONIJOS PANEGIRIKA JÓKAI'AUS APYSAKOJE „PAJUDINKIM, VYRAI, ŽEMĘ"

Rygiškių Jonas „Lietuvos" 1922 m. 228 numeryje turėjo drąsos viešai pareikšti, kad mano tai apysakai („Draugijos" 1922 m. 1—2 nr. 75—76 p.) padarytasai priekaištas esąs neteisingas, kad nei jis, tos apysakos recenzentas, nei Aišbė, josios „atpasakotojas", jokio joje masonijos kėlimo į padanges neradę ir kad todėl mano nurodyta „masonų panegirika" esanti prasimanyta, „iš piršto išlaužta". Tą „iš piršto išlaužimą" Rygiškių Jonas, kad būtų stipriau, pakartojo per du kartu, pasibjaurėdamas mano atžagareivyste ir netolerantiškumu. Tuo savo netolerantiškumu aš žemiau esąs nusmukęs negu „lenkų kritikai", kurie tos apysakos „atskiromis dalimis nesišlykštėdavo". Visa tai manęs nei stebina, nei kiršina, tik skiria pareigą faktais įrodyti, kad toje apysakoje masonų panegirikos tikrai esama ir netgi ne bet kokios. Įrodyti tai visai nesunku: tam užtenka atidžiau perskaityti mano kritikoje nurodytą apysakos vietą.

Joje pasakojama, kaip jaunas vengrų veikėjas Kolomanas Jenöi, pasinaudodamas vengro masono kurpiaus Tseresnio nurodymais, yra susibičiuliavęs su italų masonija. Apysakos autorius, kalbėdamas apie tą atsitikimą, sako: „Tai buvo didelė atmaina visame Kolomano gyvenime. Įėjo čionai jaunikaitis, išėjo jau vyras..." Jau tuo vienu pasakymu duodama suprasti, jog masonija yra ne bet kas. Nė viena pasauly draugija nepadaro *jaunikaičio vyru,* tą stebuklą padaryti teįstengianti viena tik masonų draugija...

Kas gi ji per viena? Kuo ji laikosi?

Į tai Jókai'us duoda gan aiškų atsakymą: „Tai draugija, kuri laikosi tiktai idėja, bet ta idėja laiko ją tvirčiau negu krauju rašyti traktatai, tvirčiau už Koraną ir Evangeliją, už švenčiausias priesaikas, už giminystę, monarchų sutartis, už savo paties reikalą, už fanatizmą..."

Kas tai per idėja, kuri masoniją taip tvirtai laiko, Jókai'us nepasako. Jis duoda tik suprasti, kad ta idėja be galo kilni, aukšta, neturinti žemėj kitos sau lygios nei Korane, nei Evangelijoje. Ar bereikia didesnės panegirikos?!

Toliau įrodoma, kokia ta masonija žavinga: ji patraukia *visus*. Jókai'aus pasakymu, „tos draugijos nariai yra jauni ir seni žmonės, vyrai ir moterys, kunigaikščiai ir amatininkai, kunigai ir kareiviai, studentai ir profesoriai, didžturčiai ir vargdieniai, mokyti ir nemokyti žmonės, daktarai ir ligoniai, žemiečiai ir svetimšaliai ir ištremtieji"... Na, ar begalima įsivaizduoti didesnį visuotinumą kaip masonijos?!..

O kokia ji galinga! Jei tikėsime Jókai'umi, tai jos narių „ausys, rankos, akys — visur: Vatikane, dožų rūmuose, kareivinėse, šventovėse, vienuolynuose, viešbučiuose, paštuose, ant žemės ir vandens — visur!.. Ką vienas pamatė ar išgirdo, visi žino, ką daro vienas — visi daro". Vadinasi, masonija yra lyg koks naujas dievas: ji visur esanti ir viską žinanti, ir viską matanti. Na, kas gi tai yra, jei ne kėlimas masonijos į padanges?

Bet ir čia dar ne galas masonijos panegirikos. Jókai'us pasakojo toliau, kad jo didvyris Kolomanas galėjęs daug ko „iš tos ypatingos draugijos pasimokyti". „Matė jis, girdi, jaunikaitį, kurs išsižada meilės, tarnaudamas idėjai; aristokratą, kursai stato ant kortos savo gyvybę, savo turtą, savo laisvę; kareivį, kursai drąsiai stato krūtinę prieš atkištą ginklą; *kunigą, kursai sulaužė bažnyčios priesaiką dėl dar didesnės priesaikos;* moteriškę, kuri išsižada savo lyties vyro darbui atlikti; pasenusį tėvą, kurs savo vaikus po vienas kito pašvenčia idėjai. Vaikus, kurie stoja į vienas kito pėdas; *fanatiką, kursai žudo iš* įsitikinimo ir paskui duoda draskyti savo kūną, nė vieno neišduodamas; poetą, kurio giesmėse viena didi idėja teskamba; pagaliau visus žmones, kurie tą giesmę, tą idėją... slapčia spausdina, platina, leidžia per rankas ir nieko nebijo" (77—78 p.).

Vadinasi, dėl tos masoniškos „idėjos" moteris gali mesti savo vyrą, kunigas išsižadėti savo bažnyčiai padarytos priesaikos, fanatiškas tos idėjos sekėjas gali nužudyti masonijos priešą ar neištikimą bei paslapties neišlaikiusį jos narį. Jókai'us tuo nė kiek nesipiktina, anaiptol — jam visa tai atrodo gražu, kilnu, šventa, nes daroma dėl „idėjos". Kas tai per idėja, Jókai'us neaiškina. Bet iš kitų masonų raštų ir veikimo šiandien tai jau nebe paslaptis.

Masonų idėja — tai atskyrimas valstybės nuo Bažnyčios, betikybinės mokyklos įvedimas, moterų emancipavimas, popiežijos nugriovimas ir visų karalių nuo sosto nuvertimas, statant jų vieton vieną visuotinę pasaulio respubliką, paremtą vien „grynu žmoniškumu“ be Dievo, be Kristaus, be religijos, be Bažnyčios. Tuo būdu pasirodo masonija esanti ne kas kita, kaip *suorganizuotoji antikrikščionybė.* Savo tikslu ji niekuo nesiskiria nuo šiandieninio bolševizmo, nes, kaip šis, ji vartoja terorą, žudo nekaltus žmones. Todėl ir nenuostabu, kad įvairiausioms tikyboms nūn protestuojant prieš bolševikų tikybos persekiojimą *viena tik masonija tyli lūpas užčiaupusi,* nė vienu žodeliu Rusijos kankinių neužtardama. Nes kaip ji protestuos prieš bolševikų terorą, pati jį plačiai vartodama!! Todėl ir nenuostabu, kad ji buvo Leono XIII 1884 m. balandžio 20 d. pasmerkta; tas pasmerkimas įtrauktas nūn ir Bažnyčios Teisių Kodeksan (can. 2335). Bet Jókai'ui, kaip kalvinui, žinoma, tai neturėjo jokios reikšmės: jis ne tik neatkreipė į tai jokio dėmesio, bet anaiptol, kaip matėm, savo apysakoje išgyrė, išpoetizavo masonų draugiją, kiek tiktai galėjo. Tas jos išgyrimas yra 76—78 puslapiuose, iš kur ir imta anksčiau pateiktos citatos. Vadinasi, yra tai faktas, aiškus kaip diena kiekvienam, kas tik moka skaityti ir žodžių prasmę supranta. Bet Rygiškių Jonas užmerkė akis ir sakosi nematąs čia jokio kėlimo masonijos į padanges ir dar drįsta mane kaltinti, kad aš masonijos panegiriką „iš piršto išlaužęs“. Tesprendžia skaitytojai, kas čia yra iš piršto išlaužęs: ar aš masonijos į padanges kėlimą, ar Rygiškių Jonas to kėlimo nebuvimą. Maža to, Rygiškių Jonas eina toliau ir gailestauja, kad mūsų tauta „neturi ligi šiol vengrų Kolomano ir kurpiaus Tseresnio“, tų garbių Jókai'aus *masonų...* ir teikia šį „apsakymėlį pirmiausia mūsų jaunuomenei ir šiaip jau mūsų darbo žmonėms“... Jei čia Rygiškių Jono turėta omenyje socialdemokratų jaunuomenė ir darbo žmonės, atsimetusieji nuo Krikščionybės, tai jau jo dalykas; man čia ginčytis netenka. Jiems tokios knygos gal ir tinka. Bet kad ši Jókai'aus apysakaitė *visai netinka* nei katalikų jaunimui, nei katalikams darbininkams, tai čia jokio abejojimo negali būti, nes kam Katalikų Bažnyčia yra šventas daiktas, mistiškas Kristaus Kūnas, tas nieku gyvu negali gėrėtis masoniškosios antibažnyčios panegirika, kurią čia ras įdėtą.

Ar Aišbė supras savo „kaltę“ ir „pasitaisys“, tai jau ne mano dalykas. Savo kritiką aš rašiau ne jam „taisyti“ (senas žmogus, kaip senas medis, paprastai yra neatitie-

siamas), bet mūsų katalikų visuomenei ir jaunimui perspėti. Šį tikslą aš, rodos, bent iš dalies esu pasiekęs. To man, kaip katalikų publicistui, ir užtenka. Jei dar kas iš katalikų buvo lig šiol šiuo atžvilgiu besvyruojąs, tai dabar, po Rygiškių Jono kritikos ir šio mano atsakymo, tariuos, nebeatsiras nė vieno, kurs nebeturėtų aiškaus nusistatymo dėl nelemtos Jókai'aus masonijos panegirikos ir dėl dar keistesnio Rygiškių Jono tos panegirikos neigimo.

* * *

Masonijos veikimas geriausiai pasireiškia jos varomoj Vakarų Europoj politikoj. Suprantamas dalykas, masonijos politika yra masoniška, antikrikščioniška. Šiai priešinga yra katalikų politika. Pastarosios politikos esmei suprasti skirtas straipsnelis „Kas yra politika?"

KAS YRA POLITIKA?

Politika — žodis graikiškas, eina iš žodžio „polites“— *pilietis.*

Vienas senovės filosofų pavadino žmogų *dzoon politikon — politišku gyviu,* nurodydamas tuo, jog kiekvienas žmogus paties prigimimo yra skirtas tapti *piliečiu.*

Tarp *nepiliečių* [1] *ir piliečių* yra tas skirtumas, jog pirmieji yra žmonės *palaidi,* antrieji — *surišti* juridinėmis normomis, t. y. tam tikromis teisėmis [2], tarsi kokia moraline *juosta.*

Tapti piliečiu yra tai šiokiu ar tokiu būdu priimti tas *juridines* normas ir pasižadėti *jas* vykdyti.

Juridinės normos, arba, kitaip sakant, įstatymai, savo ruožtu suponuoja atsakantį *autoritetą* bei *valdžią,* kuri žmones, buvusius palaidus, riša, jungia į tam tikrą organizaciją — giminę, kuopą, bendrovę, draugiją, sąjungą ir t. t., kurias visas galop mažesniu ar didesniu skaičiumi suriša ir sutraukia vienybėn viena galutinė *juridinė* asociacija — *valstybė;* ji tai ir padaro kiekvieną atskirą palaidą žmogų *piliečiu.*

Suprantamas dalykas, jog apsiimdamas vykdyti tas ar kitas juridines normas žmogus morališkai save suvaržo, susiaurina savo laisvę, užsideda sau tas ar kitas pareigas. Iš šių vienos būna lengvos, kitos sunkios, vienos geistinos, kitos nepakenčiamos. Iš čia eina, jog vieni jas vykdo, kiti jų nenori laikytis, stengiasi negeistinas juridines normas pakeisti kitomis, geresnėmis, arba visai jas panaikinti. Tokiu būdu atsiranda valstybėje du gyvavimo elementai: vienas *statiškas,* kitas *dinamiškas.* Jei imtų viršų statiškas elementas, tai sulaikytų valstijoje kiekvieną judėjimą, kiekvieną atmainą, paverstų valstiją *suakmenėjusia*

[1] Kaip štai patekusieji, laivui susikūlus, į negyvenamą salą.
[2] Teisė — *jus,* sen. lot. kalba — *jous.*

mumija; jei imtų viršų dinamiškas elementas ir panaikintų statiškąjį elementą, tuomet, nebelikus joje nieko išsilaikančio, nekintamo, viskas irgi suirtų ir pranyktų *bergždžioje individualių jėgų anarchijoje.*

Padaryti žmones *gerais piliečiais,* mokėti sutvarkyti valstybę taip, kad joje rastų vietą *nova et vetera,* kad ji ne tik gyvuotų, bet ir tobulėtų, žengtų pirmyn — dalykas nelengvas. Čia reikia tam tikro *mokslo.* Tas mokslas ir vadinasi *politika.*

Tatai į klausimą: kas yra politika, turime atsakyti vokiečių mokslininkų žodžiais: politika — tai *mokslas apie valstybę* ir *jos funkcijas* („Staatswissenschaft" arba „Lehre vom Staat und deren Anwendung auf das staatliche Leben" [3].

To mokslo pamatus padėjo jau Aristotelis ir Platonas, vėliau jį sistematizavo ir tobulino Machiavelli, Montesquieu, Bodinas, Hobbesas, Locke'as ir kt. Lenkų filosofas Hoene-Wrońskis parašė net *politikos filosofiją,* suteikdamas jai *metapolitikos* vardą [4].

Politikos tikslo atžvilgiu galima jį aptarti kaip *scientia gubernandi,* o praktinį to mokslo panaudojimą kaip *ars gubernandi.*

Suprantamas dalykas, jog tikrasis politikos tikslas nėra pats valdymo procesas, bet *valdomųjų ir valdančiųjų gerovė.* Kur tarp valdomųjų ir valdančiųjų politikos dalykuose nėra *solidarumo,* ten politika yra netikra, neteisinga, nes tikra politika yra tai *scientia gubernandi ad assequendum commune omnibus bonum sociale.*

Tatai kiekvienas politikos veikėjas, jei jis nori būti tikras politikas, o ne politikanas, turi ne tiktai gerai žinoti, kas yra valstybė, kokie yra jos organai ir jų funkcijos, bet ir turėti aukštesnį supratimą apie tai, koks yra *valstybės galutinis tikslas.* Nelyginant kaip mašinistas — ne tik turi gerai pažinti garvežio mechanizmą, kaip jį paleisti, kaip sustabdyti, bet dar ir žinoti, *kur tuo garvežiu važiuoti.*

Todėl vokiečiai ir skirsto politiką į *realią* ir *idealią* [5];

---

[3] Plg. Herders Konversations Lexicon.— 4 Bd.— Lit. P.— Išėjęs neseniai lenkų kalba veikalėlis *Raleigh T.* Elementarne zasady polityki (Warszawa, 1906) tos definicijos nepaduoda, bet ją, matyt, suponuoja, nes aprašo viešpatijos atsiradimą, būdą, veikimą ir t. t.

[4] Métapolitique messianique.— Paris, 1839, in 4° p. 266.

[5] Je nach den angenommenen Grundsätzen der Politik unterscheidet man heute *Ideale* und *Reale Politik*; jene hält sich an die höheren Ideen, die im Volksleben zur Geltung kommen, diese will nur die praktischen Bedürfnissen befriedigen.— Herders Konv. Lex., l. c.

reali politika rūpinasi patenkinti praktiškus dienos reikalus, ideali stengiasi realizuoti tolimą, kartais paprastam žmogui vos užmatomą valstybės ar tautos *idealą.*

Toks idealas paprastai atsiranda iš pradžių vien genijų galvose, bet laikui bėgant palengvėl įeina į minių kolektyvų protą, sukelia naują *socialinį judėjimą,* kursai verste priverčia net pačius konservatyviausius politikus stumti viešpatijos ar tautos laivą pirmyn — prie ano minių pageidaujamojo idealo.

Dėl to kai kurie rašytojai apibrėžia politiką kaip *socialinio judėjimo dirigavimą* (la direction du mouvement social) [6]. To judėjimo politika nesukuria, jis randasi viešpatijoj ar tautoj savaime šalia daugybės kitų socialinių judėjimų; politika pasirenka tik vieną iš jų, jį plėtoja, tobulina ir sunaudoja kaip socialinę jėgą viešpatijai ar tautai tolyn pastūmėti prie geresnės, idealesnės ateities.

Kokia gi jėga turi remtis politika, idant ji būtų *tikra* ir *teisinga?*

Daugumai šios dienos „politikų" šis klausimas atrodys keistas. Politika ir teisybė! Argi yra kas bendra tarp jų?! Politika — tai interesas, politika — tai diplomatiškas priešo apgavimas.

Aiškus dalykas, jog kas yra krikščionis, negali su tuo sutikti. Politiką „daro" politikai. Politikai — žmonės. Jų darbai yra žmonių darbai — *actus humani,* ir per tai jie priklauso nuo moralinių normų. O tos yra vienokios tiek paprastiems žmonėms jų privačiame gyvenime, tiek ir politikams jų politiniame veikime. Dėl to yra viena tik politika, verta to vardo — *krikščioniška* politika [7]. Politikos gi, kuriose krikščioniškos doroviškumo normos ignoruojamos bei niekinamos, yra ne kas kita, tik *pseudopolitikos;* lietuviškai joms pritiktų *šunpolitikių* vardas, kaip kad netikrą daktarą vadina žmonės *šundaktariu,* netikrą advokatą — *šunadvokačiu* arba *lojiku.*

Šiandienė didžiųjų viešpatijų politika, kaip visiems žinoma, remiasi vien valstybiniu militarizmu ir egoizmu arba vadinamuoju „gerai suprastu interesu". Žinoma, ji yra pseudopolitika,— ji yra neteisinga, begėdiška, kaip prisilaikanti pažiūrų ano girinio afrikiečio, kurs gera vadina tai, kad jam pasiseka atimti iš priešo jo bandas ir pačias, o bloga, kad priešas iš jo atima bandas ir pačias. Tokia

[6] *L'abbé Chantôme.* La politique catholique: Solution du problème de politique générale posé à notre époque.— Paris, 1862.— P. 21.

[7] Plg. „Draugijos" 1907 m. 7 numeryje įdėtąjį *D. Dumbrės* straipsnį „Dora visuomenės klausimu", 245 p.

politika yra bjauri, nedora, bet kiek ji savo „interesą“ gali paremti brutaliai militarizmo jėga — ji bent *nėra kvaila.* Ji būtų ne tik nedora, bet ir negudri, jeigu griebtųsi už „interesų“, kurių nei apžioti, nei materialia jėga apginti negalėtų. Tokios nedoros ir negudrios politikos pavyzdį turime latvių revoliucionierių politikoje, kuri tiek nelaimių sutraukė nuvargintai mūsų kaimynei Latvijai. Ne gudresnė politika yra ir mūsų politikų à la Grigaitis *et cons.,* pasitikinčių vien revoliucija Lietuvoje ir renkančių tai revoliucijai aukas Amerikoje.

Kad to nesupranta įvairūs mūsų kapsukai, grigaičiai ir kt., tai nenuostabu. Jie išmoko vieną giesmelę, ją ir gieda po šimtą kartų kur tik gali. Bet tos giesmelės nei jiems patiems, nei visai lietuvių tautai nepriduos nė kiek didesnės galybės. Faktas pasiliks faktu, jog mūsų tauta yra nedauginga, mažai kultūringa ir silpna ir jog per tai, jei mes nenorime būti *bepročiai* politikoje, turime priimti ne *jėgos,* bet *tiesos* politiką, kitaip sakant, turime suprasti, jog tokioms mažoms tautelėms kaip mūsoji tepritinka tik viena *krikščioniška politika,* paremta *dorove* ir *teisybe* [8].

* * *

Katalikui inteligentui svarbu žinoti, *kas yra politika.* Bet dar svarbiau turėti aiškų politikos padaro — istorijos supratimą. Šis dalykas nušviečiamas straipsnyje „Kas yra istorija?“

[8] Tolesnę ilgoką polemiką su kun. p. V-nu dėl Lietuvos politikos, kaip nebetekusią aktualumo, čia apleidžiame.

KAS YRA ISTORIJA?

Visų mūsų atminty pastarasis karas stovi kaip gyvas. Pasauly jis yra pridaręs dideliausių perversmų. Tokios didžiulės monarchijos kaip Austrija, Rusija, Vokietija yra žlugę. Jų pavergtos tautos išsivadavo. Daugelis jų susikūrė sau naujas valstybes. Tarp jų buvo ir Lietuva. Jai tapus nepriklausoma, teko kruvinai kovoti su bolševikais, bermontininkais, lenkais. Tas mūsų valstybės įkūrimas ir nepriklausomybės apgynimas nuo priešų yra neapsakomos svarbos *istorinis* faktas. Nuo jo mūsų tautos gyvenime yra prasidėjęs naujas *istorinis* laikotarpis. Karą atsiminę, mes ir patys jaučiamės dalyvavę svarbiuose *istorijos* įvykiuose. Mes patys mokomės *istorijos*. Taigi žodžiai *istorija, istorinis* mums tenka šiandieną labai dažnai girdėti. Iš čia savaime kyla klausimas, kas gi yra toji istorija, kokia jos prasmė ir pradžia.

Žiūrint pradžios, reikia pasakyti, kad istorija yra taip sena, kaip ir pati žmonija, nes nuo to laiko, kai pirmutinis tėvas yra pradėjęs pirmajam savo vaikui pasakoti, ką jis savo amžiuje yra matęs, ką patyręs, ką nuveikęs, kur keliavęs, ir yra atsiradusi pirmutinė, žemiausioji istorijos rūšis — *šeimynos istorija*. Jos pavyzdžių turime Biblijoje, patriarchų Abraomo, Izaoko, Jokūbo šeimynų istorijose.

Tiek šeimynos, tiek ir atskiros tautos esti aplinkybių verčiamos trauktis iš užimto krašto, dangintis kitur, kovoti su priešais, kurtis naujas sodybas, naujus miestus ir t. t. Pasakojimas apie visa tai ir sudaro *tautų istoriją*.

Istorijos teikiamos žinios paprastai liečia praeitį, jos nurodo, kas seniau yra buvę, kokie gyvenę žmonės, ką jie nuveikę ir t. t. Tos žinios yra tuo naudingos, kad jos praplečia jaunos kartos žinojimą, sužadina joje kilnių jausmų, sukursto didvyriškumo dvasią. Turėdamas tai gal-

voje, senovės Romos filosofas Ciceronas ir yra pavadinęs istoriją *„amžių liudytoja, tiesos šviesa, atminimo gyvybe, senovės pranešėja, gyvenimo mokytoja"*.

Tuose žodžiuose yra daug tiesos, tik, deja, jie į iškeltą klausimą ne visai teatsako: mat juose labiau nurodoma istorijos *naudingumas* negu jos *esmė*. Kitaip sakant, Cicerono žodžiuose turime ne istorijos apibrėžimą, tik jos gražbylišką pagyrimą. Mokslui to neužtenka. Jis ieško mokslinio griežtumo. Iš čia ir kyla klausimas, kas gi yra istorija *mokslo atžvilgiu?*

Į tai atsakoma nevienaip. Mūsų išmanymu, jei ne geriausias, tai bent aiškiausias atsakymas bus šis: *istorija yra tikėtinas ir sutvarkytas pasakojimas apie žymesniuosius dalykus bei atsitikimus tam tikroje žmonių gyvenimo bei veikimo srityje.*

Vadiname istoriją *tikėtinu* pasakojimu, nes ji reikalingas sau žinias semia iš *tikrų* bei kritiškai patikrintų šaltinių (senovės raštų, knygų, užrašų, parašų, iškaltų akmenyje, ir kitokių praeitų amžių paminklų) ir visa tai stengiasi atpasakoti *bešališkai,* kaip dalykai iš tikrųjų yra įvykę, o ne kaip kam iš šalies yra atrodę. Tuo istorija skiriasi nuo neįtikėtinų pasakų, legendų, panegirikų bei pamfletų.

Vadiname istoriją *sutvarkytu* pasakojimu, nes joje atsitikimai dėstomi ne kaip pakliūva, bet tam tikra eile, parodomos atsitikimų priežastys ir pasėkos, nustatant vienų su kitais sąryšį. Tuo istorija skiriasi nuo metraščių, kronikų, atsiminimų bei šiaip jau palaidų užrašų apie praeitus laikus.

Vadiname istoriją pasakojimu apie *žymesniuosius* dalykus bei atsitikimus, nes istorijos turinį sudaro ne visa, kas buvo, bet tik tokie atsitikimai, kurie turėjo *didelę svarbą* bei *įtaką,* kurie žymiai yra pastūmėję žmonių gyvenimą bei veikimą pirmyn. Tuo istorija skiriasi nuo dienraščių, kurie praneša ne tik svarbesniuosius įvykius, bet ir įvairius dienos niekniekius, pvz., kas kur su kuo yra susimušęs, ką policija yra areštavusi ir t. t.

Galop istorijos apibrėžime priduriama, kad istorija yra pasakojimas apie žymesniuosius atsitikimus *tam tikroje žmonių gyvenimo bei veikimo srityje.* Tais žodžiais nurodoma, jog kiek yra žmonių gyvenimo bei veikimo sričių, tiek bus ir *istorijos rūšių.* Nuo to, iš kurios srities imami tie žymesni atsitikimai ar dalykai, priklauso tiek istorijos turinys, tiek ir jos vardas. Jei tie atsitikimai bus iš žmonijos gyvenimo — turėsime *visuotinę istoriją,* jei iš Lietuvos

ar Bažnyčios praeities — turėsime *Lietuvos bei Bažnyčios istoriją,* jei iš mokslo, dailės, literatūros srities — turėsime *mokslo, dailės bei literatūros istoriją* ir t. t.[1]

Be tik ką išdėstyto istorijos apibrėžimo, yra ir kitų. Pvz., vieniems ji yra mokslas apie žmonių draugijų gyvenimo dėsnius, kitiems —„mokslas apie pasaulinę ir tautinę civilizaciją" (Guizot), tretiems —„kelias į tautos sąmonę" (Schellingas) ir t. t.[2]

Visuose tuose istorijos apibrėžimuose kalbama vien apie *žmonių draugijas, apie žmonių darbus;* kitaip sakant, istorijos veikėjais tepripažįstami *vien žmonės:* jie vieni tematomi istorijos scenoje. Ar tai tiesa? Ar bent *visa tiesa?*

Visa tiesa čia būtų, jei kas galėtų įrodyti, jog istorijoje teveikia vieni tik žmonės, ir jokia aukštesnė galybė ten nesikiša ir nedalyvauja. Bet to lig šiol nieks dar nėra įrodęs ir negali įrodyti.

Dėl to giliau maną krikščionys mokslavyriai jau nuo senų senovės yra priėję įsitikinimą, kad matyti istorijoje vien tik žmonių darbus — tai tik pusė tiesos, kad visa tiesa bus pripažinus šalia žmonių taipgi ir Dievo veikimą. Tokią pažiūrą į istoriją pirmutinis yra išreiškęs šv. Augustinas savo plačiame veikale „Apie Dievo valstybę".

Juo remdamiesi viduriniųjų amžių prancūzų istorikai buvo pradėję savo krašto istoriją vadinti „Gesta Dei per Franços"— Dievo veikalai, atlikti prancūzų rankomis. Šis trumpas, bet dailus apibrėžimas tinka ne tik prancūzų, bet ir kitų tautų istorijoms, lygiai kaip ir visuotinei, ir Bažnyčios istorijai. Visuotinė istorija tuo atžvilgiu bus ne kas kita, kaip vien *gesta Dei per nationes* — Dievo veikalai, nuveikti tautų jėgomis, o Bažnyčios istorija — *gesta Dei per Christi fideles* — Dievo veikalai, įvykdyti krikščionių pastangomis.

Ir iš tikrųjų giliau pažvelgę žmonių istorijon mes lengvai išvysime visuotinį ir nuolatinį Dievo veikimą, kuriuo Jisai, kaip žmonijos valdovas, auklėtojas ir tėvas, nepaliauja amžiais vedęs žmoniją į iš anksto jai iškeltą tikslą.

---

[1] Prof. Platonovas savo veikale «Лекции по русской истории» (Изд. 3.— СПБ, 1913.— С. 3) duoda šitokį dar istorijos apibrėžimą: «История есть наука, изучающая конкретные факты в условиях времени и места и главной целью её признается изображение развития и изменений жизни отдельных исторических обществ и всего человечества». Tai tinka vien politinei socialinei istorijai, bet kitoms rūšims, kaip štai dailės mokslo, literatūros istorijai — netinka. Todėl, mūsų išmanymu, anksčiau tekste pateiktas istorijos apibrėžimas yra geresnis.

[2] Žr. *Platonovas.* Op. c.— P. 3.

Žinoma, kas užsimerkia ir nemato Dievo gamtoje, tas nematys jo ir istorijoje. Bet toks paneigimas Dievo buvimo istorijoje veda logiškai ir į pačios istorijos paneigimą, nes jei Dievas žmonijos istorijoje nedalyvauja, tai tuomet viskas pasauly darosi aklų jėgų veikimu ir pati žmonijos istorija yra nebe mokslas, bet netvarkinga palaidų atsitikimų krūva, žmogui visai nenaudinga ir nereikalinga.

Visai kas kita, jei istoriniai atsitikimai kalasi tam tikra Aukščiausios išminties numatyta tvarka. Tuomet kiekviena tauta ir kiekvienas žmogus, kad ir atsidavę savo artimiausiems ieškiniams, bet Dievui jų likimą ton ar kiton šalin neregimai kreipiant, patys to nejausdami, padeda žmonijai artėti prie jai Dievo skirtojo tikslo.

Kad taip yra iš tikrųjų, krikščionis, šv. Augustino pasakymu, negali čia nė kiek abejoti, nes „tas,— sako jis,— kurisai ne vien dangaus ir žemės, ne vien angelo ir žmogaus, bet nei menkiausio gyvio vidurių, nei paukščių sparnelio, nei žolės žiedelio, nei medžio lapelio nepaliko tam tikru būdu nesutvarkęs, negalėjo nei žmonių karalysčių, nei jų viešpatavimų bei žlugimų neapimti savo galybės dėsniais“ [3].

---

[3] Qui non solum coelum et terram, non solum angelorum et hominum, nec exiqui et contemptibilis animantis viscera, nec avis pennulam nec herbae flosculum, nec arboris folium sine suarum partium cohaerentia et quadam velut pace dereliquit, nullo modo dicendus est regna hominum eorumque dominationes et sevitutes a suae potentiae legibus alienas esse voluisse. (Plg. De civitate Dei.— Lib. 5, C. XI).

Ne pro šalį čia bus pridūrus žinomojo prancūzų apologeto I. M. A. Varant'o pažiūrą į Dievo veikimą istorijoje bei jo Apvaizdą. Jis rašo štai ką:

„Dievas, kurs nuo amžių žino žmonių palinkimus ir slapčiausias mintis, kuriam painiausios politikų kombinacijos tėra vien žaislas, Dievas, sakau, gali įvykdyti savo planus istorijoje, leisdamas žmonėms pasiduoti savo aistroms ir užgaidoms ir, to nepaisant, vis dėlto juos būtinai nuvesti prie savo nustatyto tikslo tuo pat keliu, kurį jie atsitikimų spiriami savaime yra pasirinkę. Tatai Apvaizda tiek pat neverčia Dievo kištis žmonijos raidon, kiek ir Saulės sistemos bėgin. Mat Dievas yra taip pat nustatęs tam tikrus dėsnius žmonijai, kaip ir žvaigždėms, taip pat išdėstęs visas aplinkybes, kuriomis Jo įsakymu turėjo gimti, gyventi ir mirti garsūs nugalėtojai, teisdariai, filosofai, mokslininkai ir visi tie, kurie turėjo įeiti į visuomenių gyvenimą ir sudaryti tautas, skirtas savo laiku tarpusavy kovoti dėl žemės užvaldymo, kaip yra prirengęs elementų, turėjusių pagaminti materiją dangaus kūnams. Taigi niekas nekliudė Dievui jau iš anksto nustatyti žmonijos raidos ir planetų bėgio... Tik vieni žmonės vykdo Dievo planus laisvai, materija tai daro nelaisvai. Tatai kad ir kitoniškai kai kada Dievas įsikiša į pasaulio raidą, tačiau dažniausiai Jis valdo tautas per savo visiems amžiams sykį nustatytus dėsnius. Tie, kurie tyrinėja istoriją, filosofiją, politinę ekonomiją ir socialinius mokslus,

Tačiau kas nenori čia klaidon įpulti, privalo žinoti, kad Dievo veikimas istorijoje, nors ir tikrų tikriausias, labai retai tebūna betarpiškas. Paprastai Dievas veikia ne pats savo galybe, bet *per žmones*. Todėl būtų tokia pat klaida priskyrus istoriniame žmonijos veikime *viską žmogui, o nieko Dievui,* kaip ir nepalikus *nieko žmogui, o viską suvertus Dievui.* Tiesa glūdi tų kraštutinumų vidury: žmonijos istoriją sudaro ne vien žmonės, bet ir Dievas, kitaip sakant, *istorijoje veikia draugė ir Dievas, ir žmonės.*

Ir vienas, ir kitas veikimas yra neabejotinas. Tik žmonių veikimas, kaip regimas, yra labiau apčiuopiamas ir todėl mums suprantamesnis. Daugelis, kaip jau minėjome, jį vieną istorijoje tik ir temato, nors ir to paties gerai nepermano. Tai aišku jau kad ir iš to, jog daugelis nesupranta net žemiško žmonijos tikslo. Tuo tarpu tas tikslas buvo pirmiesiems žmonėms Dievo aiškiai nurodytas tiek jų sukūrimu pagal Dievo paveikslą ir panašumą, tiek ir jų palaiminimu: „Dauginkitės ir viešpataukite jūros žuvims ir dangaus paukščiams, ir visiems, kurie kruta ant žemės". Tuo būdu žmogus buvo paskirtas žemės *valdovu.*

Bet žemei apimti valdžion žmogus turėjo pirma pasigaminti tam tikrų *kultūros priemonių.* Jų Dievas jam nesukūrė, bet paliko pačiam susikurti, suteikdamas jam *kūrimo galią* ir tuo padarydamas žmogų savo paveikslu, *mažyčiu kūrėjėliu.* Pasigaudamas tos kūrimo galios, žmogus pasigamino sau laivų, kuriais greičiau negu žuvis gali perplaukti jūras, pasidirbo sau garvežį, kuris bėga greičiau už kiekvieną Dievo sukurtą gyvulį, išrado lėktuvų, kuriais greičiau negu paukščiai perlekia aukščiausius kalnus. Tie ir tūkstančiai kitų išradimų yra ne Dievo, bet žmogaus rankų darbai. Jais žmogus papildo Dievo kūrimo darbą gamtoje. Ir visa žmonijos kultūra yra ne kas kita, kaip tik vienas milžiniškas Dievo kūrimo darbo papildymas žemėje.

Ir tai yra tiesa ne vien gamtos, bet ir paties žmogaus atžvilgiu, nes kad ir negali žmogus pats save sukurti, tačiau Dievo kūrimo darbus savyje Dievo padedamas papildyti ne tik gali, bet ir privalo; nes kad ir yra gera, ką Dievas yra sukūręs mumyse, bet žmogui esant nuopuolio būvy be Dievo pagalbos ir mūsų bendradarbiavimo lengvai gali pagesti. Išspaustą mūsų sieloje Dievo paveikslą greitai gali sutepti žemės purvai ir net visai išdildyti. Tai-

tie gali surasti padermių, tautų ir visos žmonijos gyvenimo dėsnius; o tie dėsniai kaip tik ir yra Apvaizdos dieviškojo plano išreiškimas" (Žr. *Dr. Jaugey J.* Słównik Apologetyczny.— 1894.— T. 2.).

gi kaip elektrotechnikas, naudodamasis gamtos jėgomis, sukuria nuostabią elektros šviesą, taip lygiai ir kiekvienas žmogus, plėtodamas tinkamu būdu savo įgimtas jėgas ir gabumus, privalo Dievo padedamas susikurti sau *amžinąją šviesą,* t. y. laimingą nesibaigiamąją nemarybę. Sukūrimo malonė yra padariusi mus *tuo, kas esame,* bet pašventčiamosios malonės remiami privalome stengtis, idant papildę Dievo kūrimo darbą savyje taptume tuo, kas iš Dievo valios *privalome būti.*

Turėdami tai galvoje, mes drąsiai galime pasakyti, kad kiek tik yra buvę istorijoj žymių vyrų — ar tai karalysčių bei miestų įsteigėjų, ar tautinių vadų bei karžygių, ar dainių bei filosofų, ar dailininkų bei išradėjų, ar popiežių bei Bažnyčios mokytojų, ar abiejų lyčių šventųjų, visus juos istorijos atžvilgiu, nepaisant jų pašaukimų skirtumų, galima drąsiai vienu vardu pavadinti *Dievo kūrimo darbo žemėje* papildytojais, nes Dievas, po teisybei, yra jais pasinaudojęs kaip įrankiais savo kūrimo darbui žemėje papildyti.

Ir ne tik geri, bet ir blogi žmonės, patys to nežinodami ir nenorėdami, virsta Dievo įrankiais jam tik vienam težinomiems tikslams pasiekti. Pastaraisiais Dievas naudojasi kaip botagais, raginančiais žmoniją nestovėti vietoj, bet kilti aukštyn.

Dėl to visai teisingai yra išsitaręs šv. Augustinas: „Nes ir bloga žmogaus siela, kad ir nenorėdama gamtos tvarkos laikytis, negali teisaus ir viską gerai tvarkančio Dievo įstatų aplenkti“ [4]. Nes „Dievas yra visokio būdo žmonių kūrėjas, geravalių padėjėjas, piktavalių apleidėjas ir smerkėjas, tų ir kitų tvarkytojas“ [5].

Tiesa, Dievas, būdamas be galo šventas, neapkenčia pikta ir yra priverstas bausti, bet būdamas be galo išmintingas taip sugeba žmonių dalykus sutvarkyti, kad net tai, kas žmonių darbuose yra negera, padeda pasiekti gera, ko Dievas nori. Štai, pvz., tikybos priešai, puldami žodžiu ir raštu tikėjimo tiesas, priverčia tikinčiuosius ieškoti geresnių tų tiesų apgynimo priemonių; panašiu būdu erezijų bei atskalų skelbėjai, norėdami Bažnyčios pamatus išgriauti, spirte spiria popiežius ir vyskupus rūpintis tikybos

[4] „Nec mala voluntas, quia naturae ordinem servare nolit, eo justi Dei leges omnia bene ordinantis effugit“ (Plg. De Civitate Dei.— Lib. 6.— C. 23.).

[5] „Omnium naturarum creator, bonorum voluntatum adiutor et remunerator, malarum relictor, et damnator, utrarumque ordinator“ (Plg. De civitate Dei.— Lib. 11.— C. 26).

gynimu ir tuo padaryti ją stipresnę ir skaistesnę. Galop ir patys piktadariai ir plėšikai, versdami civilinę valdžią rūpestingiau globoti žmonių gyvybę ir turtą, irgi bent iš dalies padeda socialinę tvarką gerinti.

Todėl kas žiūri giliau į istoriją, tas mato joje ne vien nesiliaujančias piktenybes, suirutes ir chaosą, bet regi joje ir tam tikrą tvarką bei tikslą, sakyčiau, net nuostabią poemą bei dailiausiai nupieštą vaizdą, kuriame dieviškas dailininkas stebėtinu būdu moka šviesa ir šešėliais naudotis. Dėl to šv. Augustinas nepabijojo prabilti šiais drąsiais žodžiais: „Kaip piešinyje tamsios varsos, savo vietoj padėtos, negadina grožio, taip ir pasaulio tvarka net ir su nedorais žmonėmis yra graži, nors tų nedorėlių bjaurumas juos pačius neabejotinai bjaurius padaro".

Tuo būdu prieiname išvadą, kad žmonija istorinėje savo eigoje nėra visai palaida, bet *turi tam tikrą tikslą, kuriuo yra žemės apvaldymas ir ėjimas prie kiek galima aukštesnio labo.*

Jei žmonija nebūtų nupuolusi, ji būtų pasiekusi tą tikslą bendromis visų žmonių pastangomis *ramiu būdu.* Nupuolusi gi ji eina nūn prie jo *kovodama,* pasidalijusi į du būriu. Vieni aukščiausią labą mato žmonijos viešpatavime žemėj ir mano pasieksią tą tikslą vien savo protu ir jėgomis, nepaisydami visai Dievo įstatymų; kiti priešingai, taikydami savo valią prie Dievo valios, rūpinasi pirm visko būti Dievo tarnais, steigti ir platinti Jo karalystę žmonėse. Bet kadangi „kūniškoji gudrybė yra priešinga Dievui" *(Rom 8, 17),* tatai istorijos turinį ir sudaro nesiliaujanti kova tarp tų dviejų būrių, kurių vieną, kaip besilaikantį Kristaus mokslo, galima pavadinti *krikščioniškų,* o antrą, kaip neapkenčiantį Krikščionybės, *antikrikščioniškų.* Tuodu būriu nuolatos auga tiek savo narių skaičiumi, tiek ir ginklų galybe. Jųdviejų jėgos su laiku irgi didėja. Krikščioniškame būry pirmon vieton keliamas *Dievas ir Jo dėsniai,* antikrikščioniškame — *žmogus ir jo teisės.* Pirmame atiduodama kas Dievo — Dievui, kas žmogaus — žmogui; antrame *viskas pavedama žmogui, Dievui nepaliekant nieko,* nes ginčijamas net pats Jo esimas. Tų pažiūrų priešingybė ir gimdo nesiliaujamą kovą.

Diena iš dienos ši kova eina vis didyn, bet savo didžiausią įtempimą tepasieks vien amžių pabaigoje. Tuomet galutinai išeis aikštėn, koks yra žmonijos tikslas ir kas yra tikras pasaulio viešpats! Dievas, gamintojas to, kas yra gera, panaikins visai pikto viešpatavimą ir atskirs rauges nuo kviečių. Tada tik, pikto viešpatijai pasibaigus ir Die-

vui savo tikslą per žmones pasiekus, prieis galų gale galą ir žmonijos istorija. Dievas, kurs niekad nepaliauja veikęs, įvykdys tuomet tai, ką yra apreiškęs pranašo lūpomis: „Štai aš sutveriu naują dangų ir naują žemę“ *(Iz 65, 17)*.

Iš to, kas anksčiau pasakyta, esame jau pažinę, kas yra istorija, koks jos turinys ir galas. Laikydamasi taisyklės „nedrįsti nieko sakyti, kas yra melaginga, ir nesibijoti sakyti, kas tiesa“, istorija stengiasi pasakyti ne vien tai, *kas buvo,* bet ir *kaip buvo,* ir tuo atiduoda kiekvienai tautai ir kiekvienam veikėjui, kas jiems pridera, neslėpdama jų nuopelnų, bet ir neužmiršdama jų klaidų bei silpnybių. Dėl to, teisingu vieno rašytojo pasakymu, „istorija yra pasaulio teismas“ (Die Weltgeschichte ist das Weltgericht). Nuo to teismo nėra apeliacijos. Kas ten bus pavadintas niekšu, nenaudėliu bei piktadariu, tam tas vardas liks ir per amžius.

Iš praeities atsitikimų istorija pina juodai baltą istorinės žmonijos eigos juostą. Sykį gimęs žmogus lyg gija lieka ton juoston įpintas. Nori ar nenori, privalo jis savo tautinių ar religinių įsitikinimų spalvą parodyti, tan ar kitan būrin prisidėti, būti Kristaus ar Antikristo šalininkas, stoti po Bažnyčios ar po bedievystės vėliava. Sėdėti dviejose kėdėse, būti vienkart juodu ir baltu, kataliku ir netikėliu, tėvynės mylėtoju ir jos priešu, negalima. Istoriją tesudaro vien aiškių įsitikinimų, tvirtos valios žmonės, nepratę lenktis nė svyruoti.

Galop reikia čia pažymėti dar vieną svarbų dalyką: žmonija tik viena teturi istoriją. Nei gyvulija, nei paukštija, nei žuvija istorijos neturi ir negali turėti. Dėl turėjimo gyvuliai, paukščiai, žuvys turi gyvybę, bet nė vienas jų neturi kūrimo galios. Žvirblis, pvz., tesugeba vien susukti sau lizdą, kurmis — žemę kasti. Bet tas jų mokėjimas lieka nuo amžių nekintamas, visada tas pats. Jokios pažangos, jokio išradimo, jokios kultūros nesukūrė ir nesukurs. Tik viena žmonija iš visos gyvijos nestovi vietoj, ji be žvynų ir pelekų sugeba vandeniu plaukti, ji ir be sparnų išmoko skraidyti, ji visokiais išradimais palengvina ir pagražina savo gyvenimą, ji viena tekuria kultūrą, ji viena ir teturi istoriją, nes jai vienai Dievo teduota *kūrimo galia* ir ji viena tesukurta *ne pagal gyvulio, bet pagal Dievo Kūrėjo paveikslą ir panašumą.* Todėl tarp žmonijos ir gyvulijos yra beveik toks pat skirtumas kaip tarp gyvulio ir Dievo. Kūno panašumas nieko čia nereiškia, nes žmogaus kilnumas eina ne iš jo kūno, tik iš jo dvasios. Nuo to dvasios skirtumo priklauso ir kūrybos skirtu-

mas. Žmonija sukuria be galo aukštą kultūrą, gyvulija — nieko.

O kadangi ta glūdinti mumyse kūrybos galia yra žymė, skirianti mus nuo gyvulio, tatai ir stenkimės tos brangios žymės savyje neužtrinti. Sukurti pagal Dievo Kūrėjo paveikslą, būkime Dievo padėjėjai, maži kūrėjėliai, Dievo kūrimo darbo žemėje papildytojai. Visos mūsų pastangos tebūnie nukreiptos į tai, kad viskas aplink mus ir mumyse būtų geriau, gražiau. Turime gryčią, pasistenkime, kad ji būtų švaresnė, skaistesnė; turim darželio tvorą, neleiskim, kad ji būtų sukrypus, sulūžus; turim tėvus, tapkime jiems meilesni ir paklusnesni, padarykime jiems džiaugsmo gražiu savo elgesiu; turim savo sielą, žiūrėkim, kad ji nebūtų apskretusi, kad įspaustas joje Dievo paveikslas ir panašumas nebūtų purvais užtrintas. Turim kūrimo galią, sunaudokim ją savo šeimynų ir krašto naudai. Mes esame žemėj ne tam, kad pranyktume be pėdsakų kaip grybai, bet kad kuo daugiausia gera padarytume. Nuo mūsų priklausys mūsų krašto ateitis, nes bendromis pastangomis galime gerojon pusėn pakreipti ir mūsų krašto istoriją. Taigi širdis Dievop, rankas į kūrimo darbą Dievo garbei ir tėvynės naudai.

* * *

Kaip matėme, istorijos procesas nėra amžinas. Jis turės ilgainiui pasibaigti, prieiti savo galą. Istorijos galas bus ir pasaulio galas.

Ar greit ir kada jis ateis, į šį klausimą plačiau atsakome kitame straipsnyje.

KĄ MOKSLAS GALI PASAKYTI APIE PASAULIO PABAIGĄ?

Hora novissima, tempora pessima sunt, vigilemus!
Ecce minaciter imminet arbiter ille supremus.
Imminet, imminet, ut mala terminet, aeque coronet,
Recta remuneret, anxia liberet, aethera donet,
Auferat aspera duraque pondera mentis onustae,
Sobria muniat, improba puniat, utraque iuste.

Hymnus incerti auctoris saec. XV.

I

Pagal Katalikų Bažnyčios mokslą, antrasis Kristaus atėjimas įvyks pasaulio pabaigoje. Taigi, jei galėtume kokiu nors būdu atspėti Kristaus atėjimo laiką, jau tuo pat taptų mums žinoma ir pasaulio pabaiga. Ir atvirkščiai, jei būtų galima nustatyti pasaulio pabaigos laiką, galėtume išpranašauti, kada maždaug ateis Kristus pasaulio teisti. Tatai visas klausimas priklauso nuo to, ar nustatymas kurio nors iš šių dviejų momentų yra galimas, ar ne?

Į tai amžių bėgyje visaip atsakinėta. Žymiausi Bažnyčios Tėvai ir katalikų teologai, remdamiesi Kristaus žodžiais: „Tačiau tos dienos ir valandos niekas nežino, nei dangaus angelai, nei Sūnus, o vien tik Tėvas" *(Mt 24, 36)*, visados vienu balsu mokė, kad žmogus be ypatingo apreiškimo nieko negali žinoti apie pasaulio pabaigą. „Ne kartą,— sako šv. Augustinas,— žmonės mėgsta klaustis apie pasaulio pabaigą: kada tai įvyks? Klausimas visai nevykęs. Nes jei čia mums būtų buvę kiek naudos, argi Kristus klausiantiems apie tai savo mokytiniams nebūtų panorėjęs atsakyti" [1].

Tačiau, antra vertus, niekuomet nestigdavo žmonių, kitais žvilgsniais net labai garbingų, kurie, laikydamiesi tuo klausimu griežtai priešingos nuomonės, nesigailėdavo laiko nei triūso įvairioms apie pasaulio pabaigą hipotezėms kurti. Jau šv. Jeronimas mini kažkokį Judą, kurs III a. pradžioje buvęs bepranašaująs pasaulio pabaigą. Šv. Augustinas savo garsiame anksčiau nurodytame veikale pateikia net tris jo laiku atsiradusias apie tą klausimą nuomones. Viduriniaisiais amžiais garsingi astrologai ne sykį girdavosi iš žvaigždžių bėgio galį kuo griežčiausiai išpranašauti ne tiktai kiekvieno atskiro žmogaus mirties valandą, bet ir paties pasaulio galą. Kas, pvz.,

[1] De civitate Dei.— Lib. 18.— C. 58.

nėra girdėjęs garsaus Nostradamo pranašystės apie 1886 metus: *totus mundus vae clamabit* [2].

Net ir tarp šventųjų ir giliai mokytų vyrų rasdavosi tokių, kurie pasaulio pabaigos klausimą gliaudydavo panašia kryptimi. Pvz., šv. Norbertas skelbė pasaulį pasibaigsiant 1260 metais; šv. Vincentas Fererijus tą patį pranašavo 1412 metams; garsus mokslininkas Regiomontanus įrodinėjo, kad tai įvyksią 1588 metais, o dar garsingesnis savo mokslu kardinolas Kuza buvo pasaulio galui nuskyręs laiką tarp 1700 ir 1734 m.

Be šių neišsipildžiusių ir todėl pasirodžiusių aiškiai melagingomis pranašysčių, yra dar kitų, kurios Kristaus atėjimui bei pasaulio galui skiria laiką tolesnėje bei artimesnėje ateityje. Pvz., anglo Guinesso ir vokiečio Beiningeno išvedžiojimais, tai įvyksią 1933 m. (popiežystė dingsianti jau prieš tai — 1923 metais!), garsaus Picco dela Mirandolos apskaitymu — 1994 metais, prancūzo Lesquevino išmanymu — 2433-iais [3], lenko A. Ostrzeniewskio [4] — apie 4662-us, t. y. popiežiaujant 666-am popiežiui, kunigo de la Tour de Noé apskaitymu — 1921 m. liepos 13 d. 7 val. 3 min. $31^{13}/_{17}$ sek. ryto [5], ir t. t.[6]

---

[2] Ši pranašystė pasirodė esanti klaidinga. Bet 1911 m. prancūzų laikraščiuose buvo paskelbtas kitas to pat Nostradamo pranašavimas apie būsimąjį baisųjį karą, užbaigtas žodžiais: *„Illo bello percellentur mundi nostri atria"*. Nuostabiu būdu toje eilutėje reiškiančios romėniškus skaitmenis raidės (I, L, L, L, L; C, I, L, V, M, V, D, I, I) sudaro 1914.

[3] Žr. Compendium Theol. Dogm. *Hurter S. J.*, kuris šio veikalo 3 tomo (ed. 4) 569 p. išvardija apie 30 įvairių to dalyko hipotezių.

[4] Žr. Przegląd Katol.— 1887 m.— Nr. 7.

[5] Žr. *Vysk. Schneider W.* Das andere Leben / 12 Aufl.— 1914.— S. 555.

[6] Bažnyčia savo V Laterano susirinkime buvo net uždraudusi pamokslininkams skelbti iš sakyklos pasaulio pabaigą *griežtai nustatytu laiku*. Tačiau netrūko ir vėlesniais laikais žmonių, net šventų, skelbusių pasaulio pabaigą greitu laiku. Taip dievobaimingas *Baltramiejus Holzhauseris* (+1658) pranašavo Antikristą gimsiant 1855, mirsiant 1900 metais; garsioji *Kotryna Emmerich* (+1824) skelbė pasaulį pasibaigsiant apie 1940—1950 m.; *šv. Benediktas Labras* (+1783) manė tai įvyksiant XX amžiuje. Buvo manančių, jog 6 kūrimo dienos esančios paveikslas 6 tūkst. metų nuo Adomo ligi pasaulio pabaigos, septintoji diena esanti paveikslas amžinojo Kristaus viešpatavimo žemėje. Ta nuomonė remiasi šv. Petro apaštalo žodžiais, jog pas Dievą „viena diena kaip tūkstantis metų" *(2 Pt 3, 8)*. Dangun paėmimas gyvo 7-ojo patriarcho Henocho yra kai kurių laikomas ženklu, jog ir žmonija, 6 tūkst. metų praslinkus, sugrįšianti vėl prie rojaus laimės. Įdomu, jog ir persų tautoje esama padavimo, kad baigiantis 3-iajam tūkst. metų pagal Zoroastrą (t. y. apie 2000 m. po Kristaus) pasibaigsiąs pasaulis. Žydų Talmude (Sanhedr. 97a. Aboda Zara 9a) yra irgi padavimas, kad žmonija tegyvuosianti žemėje tik

Esant tiek įvairių įvairiausių nuomonių, savaime kyla klausimas: katrų gi šalyje tiesa: ar tų, kurie visas žmonių pastangas pasaulio pabaigos laiką nustatyti iš anksto laiko bergždžiomis, ar tų, kurie, remdamiesi paties Kristaus nurodytais pasaulio pabaigos ženklais, stengiasi tą taip žmonijai rūpimąjį momentą kiek galima griežčiau ir net matematiškai apskaičiuoti?

Pirm negu atsakysime į šį klausimą, turime čia pažymėti skirtumą tarp dviejų, kad ir artimų, bet visai atskirų sąvokų, būtent tarp pasaulio pabaigos *gimtosios* bei natūralios ir to pat pasaulio pabaigos *staigiosios*[7]. Staigia pasaulio pabaiga vadiname aną paskutinį aktą, kuriuo, Šv. Rašto pranašavimu, pasibaigs žmonijos istorija žemėje. Tai priklausys nuo staigaus Dievo leisto gamtos perkeitimo[8]. *Natūralia* pasaulio pabaiga vadiname tokį momentą, kuomet *dėl natūralių priežasčių, priklausančių nuo fizinių bei socialinių sąlygų, tolesnis žmonijos gyvavimas žemėje taps nebegalimas.* Šį skirtumą būtinai reikia turėti galvoje kiekvienam, kas tik pasaulio pabaiga užsiima, nes tik pasigaunant to skirtumo ir tegalima

---

6000 m. (vadinasi, pasibaigsianti apie 2000 m. po Kristaus). Kiti skirsto žmonijos gyvavimą žemėje į tris laikotarpius, kiekvienas po 2000 m.: pirmas — tai gamtos įstatymų nuo Adomo lig Abraomo (4000—2000 prieš Kristų), antras — Mozės įstatymų (nuo Abraomo lig Kristaus), galop trečias — Kristaus įstatymų nuo Kristaus ligi pasaulio pabaigos — apie 2000 m.

Iš to, kad Paulius apaštalas savo laikus vadina „pastaraisiais" *(1 Kor 10, 11; 1 Tim, 4, 1)*, daroma išvada, jog Krikščionybės laikotarpį reikia laikyti trumpesniu negu prieškrikščioniškąjį. Tai buvo apreikšta ir šv. Brigitai (+1373).

Taigi stūmimui pasaulio pabaigos į neapribotą tolį nėra jokių tvirtų pamatų. Daug panašesnis į tiesą tos pabaigos artimumas. Pats Šv. Raštas yra nurodęs net ir kai kuriuos tos pabaigos ženklus pranokėjus. Jų yra septyni: 1) Evangelijos skelbimas visame pasauly, 2) atskalūnų sugrįžimas vienan tikran tikėjiman, 3) žydų atsivertimas Krikščionybėn, 4) Antikristo pasirodymas, 5) žmonijos subedievėjimas, 6) Henocho ir Elijo atėjimas atgailos skelbti, 7) didis žmonijos suspaudimas ir baisūs ženklai danguje. Plg. prof. *Spirago Fr.* Der Weltuntergang und die neue Erde.— Prag, 1919.— P. 9—18. Nors tie ženklai yra paremti daugybe Šv. Rašto tekstų, tačiau naujausieji teologai kažkodėl laiko juos abejotinais. *Tanquerey'is,* pvz., savo dogmatinės teologijos vadovėlyje (Brevis Synopsis theol dogm. 1914) kategoriškai sako: „Signa enim, quae theologi collegerunt ex Scripturae varris locis et ipsa sunt incerta" (659 p.). Mums ši pažiūra atrodo per daug liberali ir pačiai teologijai pavojinga.

[7] Kantas atskiria net trejopą galą: 1) natürliches Ende, 2) mystisches (übernatürliches), 3) widernatürliches. Žr. jo str. „Das Ende aller Dinge".

[8] Plg. *Mt 24, 29:* „<...> saulė užtems, mėnulis nebeduos šviesos <...> ir *dangaus galybės bus sukrėstos".*

griežtai atskirti, ką šiuo klausimu galima ištirti ir ko absoliučiai niekuomet nebus galima sužinoti.

Laikantis nurodyto skirtumo, aišku, jog pasaulio pabaigos klausimas, griežtai imant, susideda iš dviejų visai atskirų klausimų: 1) kada įvyks *staigi* pasaulio pabaiga ir 2) ar tolima nuo mūsų *natūrali* pasaulio pabaiga?

Į pirmąjį klausimą atsakas labai lengvas: staigios pasaulio pabaigos, kaip fakto, absoliučiai priklausančio nuo Dievo valios, griežtai nustatyti visai negalima, nes Dievo paslaptys mums neprieinamos. Pats Kristus savo mokiniams yra pasakęs: „Ne jūsų reikalas žinoti laiką ir metą, kuriuos Tėvas nustatė savo galia" *(Apd 1, 6)*. Tie žodžiai pasakyti visiems žmonėms be išimties. Taigi visai teisingai mano teologai, kurie, remdamiesi Šv. Raštu *(Mt 24, 36; Apd 1, 6 etc.)* ir šv. Augustino autoritetu, tvirtina, jog į klausimą *apie staigų* pasaulio galą tegalimas tik vienas atsakas: *ignoramus ignorabimus*.

Visai kas kita klausiant, kada pasaulis pasibaigs *savaime, natūraliu būdu*. Čia jau mokslas turi balsą ir gali laisvai valdyti šį klausimą. Su juo yra taip pat kaip su klausimu apie atskiro žmogaus mirties laiką. Kada *Dievas pašauks jį savęsp,* nieks iš anksto negali griežtai išpranašauti dienos nei valandos; bet žinant jo amžių visai nereikia būti pranašu, kad nurodytum laiką, kuomet jo neabejotinai *nebebus tarp gyvųjų*. Pvz., jei kas yra gimęs 1860 metais, o dabar eina 1930 m., tai tikimybė, kad jis galės sulaukti 2000 m. arba net ir 1960 m., yra lygi beveik nuliui. Taigi ir galima iš anksto tam žmogui pasakyti: „sveiks didesnę savo gyvenimo dalį jau pergyvenai ir turėsi mirti tarp 1930 ir 1960 metų; o jei esant geriausioms gyvenimo sąlygoms ir sulauktumei 1960 m., tai visgi 2000 metų nepasieksi".

Sakydami taip mes išreikštume gryną tiesą, patvirtintą amžių *patyrimu*. Panašiu būdu, remdamasis patyrimu pasiektais gamtos dėsniais, mokslas gali didesniu ar mažesniu artutinumu nurodyti ir natūralų pasaulio galą, priklausysiantį, pvz., nuo išsisėmimo jame veikiančios aktyvios energijos. Nes sykį mokslas yra įrodęs, kad pasaulis nėra koks *perpetuum mobile,* jau tuo pat yra įrodęs, kad pasaulis nėra amžinas, kad jis turės galą ir kad tą galą mokslo keliu galima prieiti. Mokslininkų išmanymu, jis yra dar labai tolimas: pasaulis kaip *visata* gali gyvuoti dar labai ilgai.

Pasaulio kaip *Saulės sistemos* gyvavimas, tų pačių mokslavyrių išvedžiojimais, būsiąs daug trumpesnis: tai

sistemai suirus ar dingus, visatoj didelės spragos per tai nepasidarysią; pasaulis galėsiąs sau milijonus metų gyvuoti be Saulės ir jos planetų.

Dar trumpesnis yra *planetų* amžius. Mūsų Mėnulis, pvz., yra jau baigęs savo gyvavimą: jis sukasi aplink Saulę kaip nebegyvas, irstantis lavonas.

Apie *Žemę* to pasakyti kol kas negalima: ji dar tebegyvuoja. Bet, mokslininkų išmanymu, ji esanti jau nebe pirmos jaunystės; gyventi telieka jai ne per daugiausia, juoba kad jos gyvybei gresiąs ne vienas pavojus: ji, Saulei auštant, gali sušalti, ji, bekeliaudama erdvėje paskui Saulę, galinti jon nukristi arba susitikti su kitų saulių planetomis ir susikūlusi virsti vėl ugninių dujų rutuliu, kokiu yra buvusi pradžioje[9]; galop ji galinti ilgainiui susidurti su kometa, susidedančia iš nuodingų dujų, kurioms mirtingai užnuodijus Žemės atmosferą visa žmonija rastų neabejotiną galą.

Kuri tų hipotezių tikėtinesnė, nuo ko mūsų žemė, o su ja ir žmonija gali dingti, šių klausimų mes čia negvildensime. Mūsų tikslui užteks vien pažymėjus, kad šių laikų mokslas visai *nepripažįsta žmonijai amžinybės;* to mokslo tvirtinimu, yra buvęs laikas, kuomet žmonijos žemėje nėra buvę, ir bus laikas, kuomet žmonijos žemėje nebebus. Vadinasi, kaip žmonija turėjusi pradžią, taip turėsianti ir *pabaigą.* Tai yra šiandien visų mokslininkų pripažinta aksioma, kurios tikrumu nieks nūn neabejoja. Ginčai eina vien apie Dievo dalyvavimą žmonijos istorijoje: mokslininkai, krikščionys žmonijos pradžią ir pabaigą sieja su tam tikrais *transcendenčiais Dievo aktais,* mokslininkai „pirmeiviai" tvirtina žmoniją ir prasidėjus, ir pasibaigsiant *savaime be jokio Dievo įsikišimo.*

II

Sakykime, kad pastarieji neklysta, ir pabandykime ištirti, *ar daug dar belieka žmonijai gyventi žemėje,* jei Dievas net ir nepertrauktų jos gyvavimo savo staigiu įsikišimu. Pagalbos šiam klausimui išspręsti ieškokime irgi ne religijos šviesoje, ne Dievo Apreiškime, bet griežčiausioje ir todėl net pačių pirmeivių gerbiamoje mokslo šakoje — matematikoje. Ką gi ji gali čia pasakyti? Pati vie-

[9] Žr. *Dr. Meyerio W.* „Kada ir kokiu būdu pasaulis gali kada nors pasibaigti?" (Chicago III. 1906), netikusiai verstą *Jono Ilgaudo,* o taipgi naujausią prof. *Zahno* veikalą „Das Jenseits" (1906.— P. 382—384).

na — nieko, bet pasikvietusi talkon statistiką ji sako štai ką:

Žmonija susideda iš trejopos rūšies žmonių: *vyrų, moterų ir vaikų;* vaikai išaugę virsta vyrais bei moterimis ir gimdo naujus vaikus, kurie ilgainiui vėl virsta vyrais ir moterimis ir t. t. Tuo būdu žmonių skaičius eina vis didyn, žmonija *auga,* plėtojasi. Tai yra natūralus žmonijos *gyvavimo dėsnis,* patikrintas visų kultūringų tautų statistikomis, skirtumas tik tas, kad vienos tautos auga greičiau, kitos ne taip greit. Kad gyventojų skaičius *dvigubai padidėtų,* Norvegijai reikia 51 metų, Austrijai — 62, Anglijai — 63, Danijai — 73, Švedijai — 89, Vokietijai — 99, Prancūzijai — 334. Ta pati statistika rodo, kad Europos gyventojų skaičius 1805—1900 laikotarpiu yra pakilęs nuo 175 000 000 lig 392 000 000, taigi tapęs daugiau negu dvigubai didesnis; Šiaurinėj gi Amerikoj tuo pačiu laiku (1800—1900) iš 4 000 000 išaugo į 76 000 000, t. y. tapo didesnis net 19 kartų!

Taigi žmonijos dauginimosi dėsnis veikia visuose kraštuose; jis yra universalus *vietos* žvilgsniu. Drauge jis yra universalus ir *laiko* žvilgsniu: istorija nežino tokių laikotarpių, kuomet žmonija būtų nustojusi bei visai paliovusi plėtotis. Karai, marai, badai, tiesa, trukdė, mažino tą plėtojimąsi, bet jo visai sustabdyti niekad negalėjo. Todėl to dėsnio universalumo nieks negali užginčyti. Priešingi tam dėsniui apsireiškimai, kaip štai maltusizmas, „Zweikindersystem" ir kt., plečiasi daugiausia miestuose bei vienoj kitoj šaly, taigi jo universalumo negali panaikinti.

O jei taip yra, tai iš šio dėsnio gauname dvi didelės svarbos išvadas:

1) einant nuo tam tikro laiko (sakysime, nuo šių 1930 metų) *praeitin,* žmonių skaičius žemėje tam tikru nuošimčiu *mažės;*

2) einant nuo to pat laiko *ateitin,* žemės gyventojų skaičius tam tikru nuošimčiu *didės.*

Remiantis tuo dėsniu ir jo išvadomis, lengva matematiškai išspręsti ne vieną svarbų uždavinį, pvz., apie žmonijos pradžią ir pabaigą. Tam tikslui

a tegu reiškia žmonių skaičių žemėje tam tikru laiku,

b tegu reiškia žmonių skaičių žemėje praslinkus *n* metams,

p tegu bus metinis žmonių prieaugis bei priaugimo nuošimtis; tuomet, remiantis sudėtinių nuošimčių teorija, gaunamas lyginys:

$$a\,(1+p)^n = b \ldots (1).$$

Žinant bet kurių trijų (1) lyg. dydžių skaitmeninę reikšmę, visados galima sužinoti ketvirtojo to pat lyginio dydžio reikšmę.

Remdamasis tuo garsusis matematikas kun. Moigno [10] bandė 1863 metais apskaičiuoti, kiek reikėjo laiko, kad žmonija nuolat daugėdama galėtų iš 2 pirmųjų tėvų priaugti lig 1 320 400 000 žmonių, t. y. lig to skaičiaus, kurį 1863 m. statistika nurodinėjo kaip viso pasaulio žmonių skaičių. Dėdamas (1) lyginin vietoj *a* skaičių 2, vietoj *b* — 1 320 400 000, o dydžiui *p* pridavęs *a priori* reikšmę=0,00347, Moigno gavo lyginį

$$2\,(1{,}00347)^x = 1\,320\,400\,000 \ldots (2),$$

iš kurio rado, kad x=5863.

Paimtasis Moigno prieaugis p=0,00347 yra, be abejo, minimalus; dabartinės statistikos visur duoda žymiai didesnį; tačiau ir esant tam minimaliam prieaugiui užtenka 5863 metų, kad žmonija iš pirmos poros išaugtų į 1 320 400 000! Tai rodo, kad *žmonija negali būti senesnė per 6000 metų.*

Bet eikime toliau. Nuo 1863 m. lig 1916 m. praėjo 53 metai. Žmonių pasaulyje per tą laiką iš 1 320 400 000 priaugo lig 1 664 610 000. Tokį bent skaičių duoda 1917 metų statistika. Pažiūrėkime nūn, koks gi buvo žmonijos prieaugis per tą laiką. Tai rasime iš lyginio:

$$1\,320\,400\,000\,(1+x)^{53} = 1\,664\,610\,000 \ldots (3),$$

iš kur x=0 00438.

Kaip matome, šis skaičius yra žymiai didesnis negu priimtasis Moigno. Sakykime, kad jis toliau nedidės ir pasiliks nekintamas. Tuomet per sekančius 53 metus žmonija padidės jau nebe 344 210 000, bet daug daugiau, per sekančius 53 metus dar daugiau ir t. t. Tuo tarpu *žemės paviršius neauga,* jis pasilieka tas pats, lygus 148 711 500 ketvirtainiškiems kilometrams. Dėl tos priežasties žemės paviršius metai po metų bus vis tirščiau ir tirščiau žmonių gyvenamas, o tuo pačiu žmonių pragyvenimas darysis vis sunkesnis ir sunkesnis. Žemės dirbimo patobulinimas ne kiek čia tepagelbės, nes jos našumas pasiliks visada *apribotas.*

Šiuo laikotarpiu tirščiausiai gyvenamose vietose žmonių skaičius viename ketv. kilometre siekia 900 (apie Mančesterį Anglijoje). Pridūrę prie šio skaičiaus dar 100, gausime *maximum* galimo žmonių tirštumo žemėje.

[10] Žr. *Moigno.* Les spendeurs de la foi.—Paris, Bleriot, 1881.—T. 2.— P. 1250—1272.

Nūn tarkime, kad šį maksimalų tirštumą randame visame žemės paviršiuje. Tuomet žmonių žemėje bus 148 711 500 000. Esant tokiam tirštumui gyvenimo sąlygos taps nebegalimos; tiekos žmonių neįstengs žemė išmaitinti; kitaip sakant, *ateis natūralus žmonijos galas.* Nūn belieka klausimas, kaip tolimas yra šis galas.

Atsakymą duoda šis lyginys:

$$1\,664\,610\,000\,(1{,}00438)^{x} = 148\,711\,500\,000 \ldots (4),$$

iš kur gauname $x = 1027$ metai.

Vadinasi, kad žmonija pasiektų savo *maksimalų tirštumą ir daugingumą,* reikia ne daugiau kaip 1027 metų [11].

Gretindami šį rezultatą su gautuoju anksčiau iš (2) lyginio, matome, jog žmonija didesnę savo gyvenimo dalį žemėje yra jau pergyvenusi, ji yra pasiekusi senatvę, jai belieka gyventi ne daugiau kaip 1027 metus. Bet ir tai yra *maksimali* riba, kurios ji vargiai besulauks.

Šiam rezultatui patvirtinti nestinga ir kitų faktų, seniai jau mokslo nurodytų. Štai keletas žymesnių.

Visi žinome, kokią svarbią rolę dabartinėje kultūroje vaidina akmens anglys. Tuo tarpu mokslavyrių apskaičiavimais to natūralaus kuro turtingiausiose anglimi Vokietijos srityse išteksią ne daugiau kaip 1000 metų, Belgija savo anglis išbaigsianti per 700—800 metų, Prancūzija per 500, Anglija per 350, o vietomis net po 50—60 metų ir t. t.

Panašių žinių pateikiama ir apie žibalą, durpes, girias.

Garsusis fizikas W. Crookesas yra apskaičiavęs, jog geriausių Čilės salietros trąšų teišteksią tik lig 1950 metų, o apsėjamųjų javais plotų, galinčių žmoniją išmaitinti, lig 1931 metų. Vokiečių matematikas d-ras Grosse prieš karą yra apskaičiavęs, kad pakenčiamos žmonijos gyvenimui sąlygos besitęs žemėj ne ilgiau kaip 160 metų.

Taigi nei matematika, nei kiti mokslai nepranašauja žmonijai ilgo gyvenimo. Dievo leista žemei užvaldyti, ji tą savo tikslą iš dalies jau beveik yra pasiekusi, o po kelių šimtų metų ir *galutinai* jį pasieks. Pasiekusi gi jį ir toliau dėl žemės ankštumo nebegalėdama plėtotis, žmonija turės arba pati sau galą darytis nežmonišku žudymusi, paversdama mūsų planetą jau *nebe ašarų pakalne, bet tikriausiu pragaru,* arba ieškotis nausėdijų... kitose,

[11] Eulerio išmanymu, maksimalus skaičius žmonių, kurių žemė neįstengs išmaitinti, yra bent kiek didesnis, būtent 166 666 666 666 (žr. jo „Einleitung in die Analysis des Unendlichen", I Teil, 11 §). Tą skaičių žmonija pasiektų per 1049 m.

didesnėse planetose[12], t. y. „naujos žemės ir naujo dangaus“, ką iš dalies minė ir pats Apreiškimas *(2 Pt 3, 13)*. Kokia bus ta „nauja žemė“, mes nežinome, galime tik spėti, kad ji greičiausiai bus kur kitur pasaulyje, tik *ne dabartinėje* mūsų *žemėje*[13]. Ši, virtusi ugniniu rutuliu, jei kokį laiką dar ir suksis aplink saulę, bus taip pat negyvenama, kaip ir senos Kauno pilies griuvėsiai... Tas likimas yra neišvengiamas: jį nurodo tikėjimas, jį patvir-

[12] Yra hipotezių, kad žmonija jau ne kartą yra mainiusi pasauly savo gyvenimo vietą. Mat astronomijos nurodymu, prieš atsirandant gyvenimo sąlygoms Žemėje, jos daug anksčiau buvo atsiradę Mėnulio paviršiuje, nes jis, kaip daug mažesnis, greičiau ataušęs ir iš ugninio perėjęs gyvenamos planetos būrin. Taigi ir yra mokslininkų, manančių, jog žmonija pirmiau gyvenusi Mėnulyje. Vokiečiai dar ir šiandien pilname Mėnulyje mato žmogaus veidą ir turi net apie tai savo Edoje užrašytą sagą. Ilgainiui, Mėnuliui baigiant šalti, o Žemės ašigaliuose atsiradus gyvenimo sąlygoms, žmonija iš Mėnulio buvusi Dievo perkelta Žemėn ir nuo Šiaurės ašigalio pasklidusi po visas šalis. Šiaurės ašigalyje buvęs ir Biblijos rojus. Nuo Šiaurės ašigalio yra atėjusi ir germanų tauta, kuri yra senesnė negu žydų. Taip tvirtina Wilseris, Arldtas, Kossinna ir kt. Šias įdomias žinias radome pateiktas naujuose F. Schrönghammer-Heimdalio veikaluose „Von Antichrist“ ir „Von Ende der Zeiten“, abu išleisti Augsburge 1918 m.

[13] Bautzo, Zahno ir kt. nuomonė, kad ta „naujoji žemė“ bus ta pati planeta, kurioje mes nūn gyvename, tik atvesta perėjimu per ugnį į tobulybės būvį, mums atrodo nepanaši į tiesą. Amžinas žmonijos, net iš mirusių atsikėlusios, pririšimas prie šios žemės galėtų rasti logišką pateisinimą tik tuomet, jei Dievas pasauly neturėtų daugiau vietų, kur galėtų žmoniją patalpinti. Bet ir astronomijos mokslas, ir Apreiškimas *(Jn 12, 2)* aiškiai nurodo, jog pas Tėvą Dangiškąjį „daug yra vietų“, vadinasi, ne viena mūsų žemė. Taigi manyti, kad ši mūsų planeta pasiliks amžina žmonijos būklė, nėra jokio rimto pamato.

Dar keistesnę hipotezę yra paskelbęs neseniai prof. Spirago. Jo išmanymu, pasaulio pabaigoje, žemei einant per ugnį, ne visi žmonės dingsią: tikri, dievobaimingi Kristaus sekėjai, daugiausia iš atsivertusių Krikščionybėn žydų, išliksią gyvi, po visuotinio teismo jie būsią Kristaus malone atleisti nuo gimtosios kaltės, atvesti į tobulybės būklę, kokioje yra buvęs Adomas prieš savo nuopuolį, ir paveldėsią atvestą į tobulybės būklę šią žemę. Apsigyvensią jie pirmiausia Palestinoj; Jeruzalėje būsiąs atstatytas senas Dovydo sostas, kurį užimsiąs pats Kristus ir karaliausiąs ten per amžius. Naujoje žemėje būsianti nauja tobula gyvija ir augmenija, nauja žmonija būsianti nekalta ir laiminga, ji nekaltai gimdysianti nekaltus vaikelius, tuo būdu visa naujoji žemė palengvėl vėl prisipildisianti žmonių, kurie, būdami nekalti, neragaus mirties, bet atlikę sau paskirtą žemišką kelionę gyvi bus perkelti iš naujos žemės į dangų, kame susijungs su nuėjusia ten po visuotinio teismo atsikėlusia iš numirusių žmonija. Tuo būdu ir žemė nepasiliks tuščia, ir kitos vietos, kurių Dievas turi daug, bus taip pat pripildytos. Visa tai išdėstyta naujausiame Spirago veikalėlyje „Der Weltuntergang und die neue Erde“ (Prag, 1919). Hipotezė labai įdomi, paremta įvairiais Šv. Rašto tekstais, bet autoriaus tų tekstų egzegezei galima ne vieną dalyką prikišti.

tina ir mokslas. Tiek atskiro žmogaus, tiek ir visos žmonijos žemėje laukia vienoks galutinis likimas — mirtis. Ir ta mirtis, net ir tarus ją būsiant natūralią, yra ne per tolima tiek atskiram žmogui, tiek ir visai žmonijai. Atskiro žmogaus amžius, Šv. Rašto pasakymu *(Ps 89, 10; Sir 18, 8)*, tegali tęstis 70 metų, geriausiomis sąlygomis 80; ilgiau gyventi — vienas vargas ir skausmas. Žmonijos amžiaus ilgio Apreiškimas nenustatė. Paleontologai mano, kad žmonija esanti jau žemėje milijonus metų. Matematika ir istorija to nepatvirtina. Remdamasi žmonijos plėtojimosi dėsniu, matematika nurodo žmonijos amžių esant ne ilgesnį kaip 6000 metų; istorija irgi nežino tautų, senesnių per 6000 metų. Priešistorijos mokslas su savo milijonais metų toli gražu nėra dar pasiekęs tikrai mokslinio griežtumo, kad jo tvirtinimais galima būtų drąsiai pasitikėti [14]. Taigi ir pasiliekame prie tos nuomonės, jog žmonija, kad ir nėra tokia žilą senė, kaip preistorikai tvirtina, vis dėlto yra jau *diengalė,* pergyvenusi $^6/_7$ savo gyvenimo dalis (apie 6000 metų) ir galinti išgyventi žemėje ne daugiau kaip 1027 metų. Kitaip sakant, jei žmonijos gyvenimas ir eitų natūraliu keliu, ji vargiai besulauks 2944 metų.

III

Šiuo rezultatu, be abejo, daugelis skaitytojų bus nepatenkinti. Ypač naujajai mūsų kartai, laukiančiai savarankiškos Lietuvos su Vilniumi ir visokių kitų politinių ir socialinių permainų, turinčių viso pasaulio gyvenimą pakreipti geryneigos linkme, sunku bus apsiprasti su mintimi, kad lietuviams beteks pasirodyti istorijos scenoje vien paskutiniame žmonijos dramos akte. Taigi, be abejo, daug

[14] Mūsų išmanymu, į visas priešistorines rases (promagnoninę, neandertalinę ir kt.) reikia žiūrėti ne kaip į žmoniją, jau egzistuojančią *in esse,* bet kaip į žmoniją, dar besiformuojančią *in fieri.* Nors ir pasakyta Šv. Rašte, jog „Dievas padarė iš žemės molio žmogų ir įkvėpė į jo veidą gyvybės kvapą" *(Pr 2, 7)*, bet per kiek laiko ir kaip tai buvo padaryta — per vieną sekundę ar per milijonus metų, tiesiog ar tarpininkaujant antrykščiams veiksniams, aiškiai nepareikšta. Šv. Rašte Dievas vadinamas lygiai gydytojo *(Sir 38, 1, 14)* kaip ir žmogaus kūrėju. Bet *gydytojas ne vienu akies mirksniu sukuriamas.* Taigi, mums matos, ir į žmoniją galima žiūrėti kaip į ilgo biogenetinio proceso padarą. Jos formavimas, lygiai kaip pačios žemės, galėjo tęstis milijonus metų. Lyginys (1), kaip žemiau pamatysime, tam neprieštarauja, tarus prieaugį *p* esant tam tikrą laiko funkciją. Bet kaip matematikas neklysta laikydamas mažytę kreivosios dalį tiesiąja linija, taip ir mes manome nieko beveik nesuklydę, tardami *trumpu žmonijos istorijos gyvavimo* (6000 m.) *periodu* prieaugį *p* esant beveik nekintamą. Bet, žinoma, visa tai tėra hipotezė.

kas stengsis sugriauti mūsų anksčiau pateiktas išvadas. Brangindami kiekvieną jauną optimizmą, mes mielu noru paliekame jauniems lietuviams matematikams mūsų išvadų griovimo darbą. Galime net jiems iš dalies šį darbą palengvinti suformuluodami iš anksto eilę priekaištų, kuriuos galima padaryti mūsų pamatiniam lyginiui:

$$a\,(1+p)^n=b\ldots\ldots\ldots(1).$$

Štai šie priekaištai:

„1) Visos autoriaus išvados gautos tarus, kad žmonijos prieaugis *p* (1) formulėje *nekintamas* ne tik trumpesniais laikotarpiais, bet ir ištisais tūkstančiais metų. Bet žmonijos dauginimąsi veikia ilga eilė įvairių įvairiausių sąlygų: klimatinių, geografinių, religinių, ekonominių ir kitų kitokių. Taigi *p* nieku gyvu negali reikšti tam tikro nekintamo aritmetinio skaičiaus, bet tik savotišką matematinį ir, be to, labai painią funkciją su daugeliu nežinomųjų x, y, z... w, išreikštą lyginiu:

$$p=f\,(x,\ y,\ z.\ldots.w)\ldots(5).$$

Be to, kiekvienas iš įeinančiųjų tan lyginin *nežinomųjų* x, y, z...w gali būti savo ruožtu laiko *t* funkcija.

2) Kaip tam tikra funkcija, *p* (1) lyginy gali turėti, laikui bėgant, *įvairias* reikšmes. Nuo 1863 lig 1916 metų ji, tiesa, buvo teigiamoji ir dėl to žmonija augo. Bet ilgainiui, keičiantis funkcijoms x, y, z...w, toji *p* gali tapti lygi nuliui; tuomet iš (1) lyginio gausime:

$$a\,(1+p)^n=a\,(1)^n=a=b.\ldots.(6).$$

Vadinasi, žmonija sustos augusi ir toje būklėje išbūti gali ji neribotai ilgą laiką.

3) Galop funkcija *p* gali dar labiau sumažėti ir virsti net *neigiamąja,* tuomet (1) lyginys įgaus formą:

$$a\,(1-p)^n=b.\ldots\ldots\ldots(7),$$

iš kur matome, jog $a>b$, t. y. jog tuomet žmonių skaičius žemėje ne tik neaugs, bet ims mažėti.

Taigi aišku, jog autoriaus gautą žmonijos gyvavimo žemėje galutinę ribą (1027 metai) reikia pripažinti labai abejotina; jos gyvavimas gali prasitęsti dešimtimis ir net šimtais tūkstančių metų...“

Taip maždaug galėtų kibti matematikai specialistai į mūsų išvadas apie neilgą žmonijos gyvavimą, išdėstytas antrame šio straipsnio skirsnyje.

Šitiems priekaištams matematikos žvilgsniu negalima nepripažinti tam tikro racionalumo. Žmonijos prieaugis *p gali būti* ir kintamuoju dydžiu, ir net tam tikra gan

painia funkcija, galinčia turėti įvairių ne tik teigiamų, bet ir neigiamų reikšmių. Sutikus su tuo, visai nesunku tiek žmonijos pradžią, tiek jos pabaigą nukelti į neapskaičiuojamą tolį, patenkinant tuo būdu tiek preistorikus siekiančiu milijonus metų žmonijos senumu, tiek ir neapriboto progreso ideologus ilgais milijonmečiais būsimojo kultūrinio josios plėtojimosi. Teoriškai visa tai yra galima, *jei tik žmonijos prieaugis p yra funkcija nurodytomis anksčiau ypatybėmis. Bet tai reikėtų dar matematiškai įrodyti, ko, deja, nieks dar nėra padaręs ir abejotina, ar kada nors įstengs padaryti.*

Bet nebūkime per daug kieti. Tarkime, kad mokslui pavyko įrodyti žmoniją ne tik gyvavus, bet ir gyvuosiant dar žemėje ne 1000, bet milijoną milijonų metų. Pažiūrėkime, kokios būtų to taip ilgo josios gyvenimo pasėkos. Pradėkime nuo Bažnyčios.

Ji Kristaus pažadėjimu turės gyvuoti lig žmonijos pabaigos, tat ir bus valdoma tam tikrų popiežių. Pastarųjų, pradedant nuo Petro apaštalo, lig 1920 m. buvo 265. Jei žmonija gyvuotų dar 10^{12} metų, tai popiežių skaičius galėtų padidėti lig 138 020 833 333![15] Proporcingai turėtų padidėti ir Bažnyčios istorija. Dabar ji vargais negalais sukemšama į vieną tomą apie 100 p. (imame čia žemiausią gimnazijos vadovėlių normą). Pragyvenus Bažnyčiai 10^{12} metų, josios istorija, net ir vadovėlio pavidalu, turėtų susidėti jau nebe iš 1 tomelio, bet mažiausia iš 525 000 000 tokio pat didumo tomelių. O ką sakyti apie plačiąsias Bažnyčios istorijas, kurios, kaip šit Rohrbacherio, jau ir nūn užpildo po keliolika didžiulių tomų. Išvengti tos pasėkos tegalima tik tarus viena iš dviejų: arba tolesniame Bažnyčios gyvenime ištisais tūkstančiais metų nebeatsitiks nieko žymaus, ką vertėtų istorijoj paminėti, arba milijonai svarbių, visą pasaulį liečiančių faktų bus praleidžiami ir tuo būdu Bažnyčios istorija paverčiama nepilnu, netikru bei nenuosekliu mokslu. Abi tos prielaidos atrodo dar mažiau tikėtinos negu greitos pasaulio pabaigos prielaida.

---

[15] Tuo tarpu garsusis Malachijas nuo dabartinio pop. Pijaus XI *Fides intrepida* tenumato tik 7, būtent: *Pastor angelicus, Pastor et nauta, Flos florum, De medietate lunae, De labore solis, Gloria olivae* ir paskutinis *Petrus II Romanus* (žr. *Firnstein J.* Malachias Weissagung / 3 Auf.— 1919). Tiesa, ši pranašystė net ir rimtesnių katalikų nepripažįstama tikra, bet ji mums atrodo daug tikėtinesnė negu milijonais metų besitęsianti Bažnyčios istorija su 138 020 833 333 popiežių!..

Ką čia esame pasakę apie Bažnyčios istoriją, dar labiau tinka visuotinei istorijai, o taipgi ir visiems kitiems mokslams, ypač fizikai, chemijai, technologijai ir t. t. Visuose juose prisirinktų milijonų milijonai naujų faktų, svarbių išradimų, kuriuos būtinai reikėtų tų mokslų vadovėliuose paminėti. Tuo būdu visų mokslų vadovėliai nuolat augtų, storėtų ir galop pasiektų tokį milžinišką didumą, kad jų jokia žmogaus galva nebeįstengtų apgalėti.

O ką jau sakyti apie knygas apskritai?! Šiandien viešieji knygynai didesniuose miestuose, kaip šit Paryžiuje, Petrapilyje ir kt., užima jau beveik ištisus kvartalus [16]. O kas gi būtų žmonijai sulaukus 10^{12} metų, nuolat vis didėjant knygų produkcijai visuose kraštuose, neišskiriant nė Lietuvos. Viešiems knygynams tektų jau užimti nebe atskirus didmiesčių kvartalus, bet statyti naujus dideliausius miestus, kurių kiekvienas namas būtų vien knygų prigrūstas!..

Galop žmonijai besiplėtojant niekad nestigtų ir garsių didvyrių, pasaulinių genijų. Skaičius tų, kurių vardus istorija yra pasižymėjusi lig šiai dienai, siekia jau ne vieną tūkstantį. Tai galima matyti kad ir iš šio elementaraus apskaičiavimo: prieš 40 metų vienas lenkų laikraštis [17] buvo pateikęs žinią, jog 1889 metais mirė garsių visame pasaulyje vyrų ne mažiau ir ne daugiau kaip 205. Tarę, jog mirštančių didvyrių nuošimtis nuo 1889 lig 1920 metų nepadidėjo, rasime, jog pastaraisiais 30-aisiais metais persikėlusių amžinybėn garsių žmonių skaičius siekia 6150! Pridurkime čion dar tuos didvyrius, kurie ik šiol tebegyvuoja ir kurie gyvavo nuo pat žmonijos atsiradimo lig 1889 metų, o gausime skaičių tiesiog milžinišką. Tarus gi, kad žmonija gyvuos dar kokius 10^{12} metų, prieisime išvadą, jog Šv. Rašte minimas *infinitus numerus* (begalinis skaičius) bus jau nebe *stultorum* (kvailių), bet *sa-*

[16] Pvz., Britų muziejaus bibliotekos vedėjas, kaip ir kitų tautinių bibliotekų bendradarbiai, skundžiasi be galo didele knygų ir periodinių leidinių invazija; tiesiog nebežino, kur jas dėti. Britų muziejuje jau yra arti 4 000 000 tomų, kurie užima daugiau kaip 75 kilometrų rajoną, ir daug milijonų periodinių leidinių. Ir prie šio šiurpulingo spausdinto popieriaus kalnyno kas metai prisideda šimtai tūkstančių periodinių leidinių ir dešimtys tūkstančių knygų. Tik per vienus 1927 m. Britų muziejus gavo 286 861 žurnalą ir apžvalgų, 33 703 knygas ir pamfletus ir tūkstančius kitų leidinių. Nepaisant naujai pastatyto knygoms laikyti depo Londone, po kelerių metų Britų muziejus nebeturės kur sutalpinti gaunamųjų leidinių (Lietuvos aidas.— Nr. 529).

[17] Ziarno.— 1890.— Nr. 35.

pientium (išminčių). O ką jau sakyti apie jų parašytų veikalų skaičių?! Kas juos besuskaitys?! Šv. Jonas Evangelistas yra išsitaręs, kad pasaulis nebūtų galėjęs sutalpinti knygų, jei viskas būtų buvę surašyta, ką V. Jėzus yra padaręs. Pavojaus, kad visas pasaulis būsiąs užverstas knygomis apie Jėzų, visai nėra. Bet esama kito, visai pamatuoto pavojaus, kad knygos *de omni re scibili* (apie viską) ilgainiui užlies pasaulį lyg koks tvanas, taip kad glūdinti jose tiesa paskęs lyg jūroje. Taigi nė kiek, rodos, neklydo ispanų filosofas Donoso Cortesas tvirtindamas, jog ilgainiui ateis laikas, kai tiesą kur kas lengviau bus pačiam savo minties pastanga surasti negu ją iš knygų tvano sužvejoti... Ypač teisingi pasirodytų šitie žodžiai, jei žmonija sulauktų 10^{12} metų... Anot lietuvių patarlės, „iš didelio rašto“ ji neišvengiamai turėtų „išeiti iš krašto“...

Panašių per ilgo žmonijos gyvenimo žemėje pasėkų panorėjus galima pririnkti ir daugiau. Bet, mums matos, užteksią ir anksčiau minėtų, kad suprastume, jog ilgesnis per 1000 metų žmonijos gyvenimas virstų neracionaliu ir net nepakenčiamu, nes nebepatenkinančiu svarbiausių žmogaus prigimties reikalavimų. Tai aišku savaime. Juk gyvas žmogus negali apsieiti be maisto, o to po 1000 metų, kaip jau anksčiau nurodėme, pritrūks; dauguma žmonių negali apsieiti be kuro, šis irgi išsibaigs; stipriausias žmogaus instinktas — veistis, vaikus gimdyti; tolimesnėje ateityje dauguma žmonių to instinkto nebegalės patenkinti ir todėl nustos gyvenimo tikslo; kultūringas žmogus mėgsta tiesos ieškoti, mokslan gilintis, bet po 1000 metų nė vieno mokslo nieks nebegalės apžioti nei reikalingos tiesos milijonuose knygų surasti. Taigi tolesnis žmonijos gyvavimas žemėje taptų neracionalus, betikslis.

Tatai jei tikime Dievą ir pripažįstame Jo begalinę išmintį, negalime tarti, kad Dievas leistų žmonijai ilgai be reikalo žemėje kamuotis. Dievo Išminčiai veikiant, žmogus radosi žemėj, tai pačiai Išminčiai veikiant žmonija gaus ir pasitraukti iš žemės, lyg vaidintojas nuo scenos, dramai pasibaigus. Žemė nėra nuolatinio mūsų gyvenimo vieta: nieko čia nėra amžinai patenkančio: miršta atskiri žmonės, miršta ištisos tautos, mirti turės ir visa žmonija.

Svarbu, be abejo, nemirti, ilgai gyventi, bet dar svarbiau gyvenimo tikslą pasiekti. Tikslo nepasiekus ne kiek vertės teturėtų gyvenimas, kad ir ilgiausias. Gyvenimo be tikslo negalima nė suprasti. Taigi ar tai atskiras žmo-

gus, ar kokia tauta, ar net visa žmonija, jei gyvena, tai, be abejo, gyvena kokiam nors tikslui. Tai yra būtina išvada iš krikščioniškos pažvalgos į pasaulį. O jei taip, tai klausimas apie žmonijos tikslą toli ne bergždžias. Koks gi jis yra?

IV

Mūsų laimei, šiuo svarbiu klausimu mes nesam palikti patys sau: gelbsti čia mus pirmiausia Apreiškimas. Kaip jau antrame skirsnyje esam paminėję, žmonijos tikslas, Šv. Rašto nurodymu *(Pr 1, 28)*, yra „pripildyti žemę ir ją pavergti" (replete terram et subiicite eam). Materialiai šis tikslas, kaip jau buvo anksčiau nurodyta, apie 2944 m. bus visai pasiektas. Visi žemės kraštai nuo pusiaujo lig ašigalių liks galutinai lygiu maksimaliu tirštumu žmonių pripildyti ir užvaldyti. Jei tuo viskas ir pasibaigtų, tai žmonijos tikslo klausimą galima būtų laikyti užbaigtu. Bet iš tikrųjų anų Pradžios knygos *(1, 28)* žodžių negalima imti vien siaurai materialine prasme. Ir žemės pripildymas, ir jos užvaldymas būtų buvęs tiesiog neįvykdomas be tam tikros *proto kultūros.* Dėl to giliau galvojusieji apie šį natūralų žmonijos tikslą išminčiai, kaip štai Wrońskis, jungia jį *su absoliučios tiesos ir absoliutaus labo pasiekimu* ir mato tame aukščiausią ir *galutinį natūralaus žmonijos tikslo išreiškimą.* Wrońskio išmanymu, *absoliuti tiesa* bus pasiekta tik tada, kai bus atrastas *absoliutas,* t. y. toks racionalus principas, iš kurio kiekvieną tiesą bus galima racionaliai išvesti kaip tam tikrą jos pasėką. *Absoliutų* gi *labą* pasieksianti žmonija tik tada, kai, remdamasi absoliučia tiesa ir fizinėmis gyvenimo sąlygomis, sugebėsianti tapti savaime *nemari,* t. y. *pati susikursianti sau nemarybę.* Jei ši pažiūra nebūtų vien prakilni svajonė, tai savaime aišku, jog „nemariajai žmonijai" būtų žemėje ilgainiui dar anksčiau negu ligšiolinei mariajai. Taigi ji turėtų ieškotis sau vietos nebe žemėje, tik kitur pasaulyje.

Wrońskio pažiūrą, kad žmogus ilgainiui galėsiąs pats save susikurti, t. y. *suteikti sau nemarybę,* reikia pripažinti klaidinga. Tokios galios žmogus neturi ir neturės. Bet „nemariosios žmonijos" idėja toli gražu nėra absurdiška, kaip tai kai kam gali atrodyti. Religijos žvilgsniu „nemarioji žmonija" (po atsikėlimo iš numirusių) yra net *tikėjimo dogma.* Tarp tos dogmos ir Wrońskio pažiūros yra tik tas skirtumas, kad Wrońskis į žmonijos nemarybę žiūri

kaip į tam tikrą *žmogaus padarą* bei *kūrimą* (creation propre de l'homme), o mes, krikščionys, tikime, jog žmonijos nemarybę lems tam tikras transcendentus *Dievo veiksmas* [18]. Pastaroji pažiūra atrodo daug logiškesnė net ir proto žvilgsniu. Jei mes darome prielaidą, kad šis *laikinas* žmogaus gyvenimas negalėjo be Dievo žemėje atsirasti, juo labiau turime daryti prielaidą, kad *savaime, be Dievo* negalės atsirasti žmonijoje nė *amžinasis bei nemarusis* gyvenimas. Dievas yra davęs mums laikiną gyvenimą, Jis duos mums ir amžinąjį, nes, Jo paties pasakymu, „Jis yra ne mirusiųjų, bet gyvųjų Dievas" *(Mk 12, 27)*.

O jei taip yra ir jei Kristaus atsikėlimu tai net faktiškai įrodyta, tat mums, kaip Kristaus sekėjams, jei tik pagal Dievo valią gyvename, nėra ko mirties bijoti. Mirtis bus mums ne vien šio gyvenimo *pabaiga,* bet ir naujo gyvenimo *pradžia.* Taip pat ir visai žmonijai: netekus per mirtį *šios žemės,* ji ras savo laiku „naują žemę ir naują dangų". Patvirtina tai Šv. Raštas ir Bažnyčios mokslas. Taigi abejoti čia nė kiek negalima. Kas kita, kada tai įvyks? Šis klausimas kaip buvo, taip ir tebelieka griežtai neišgvildomas. Nei atskiram žmogui, nei visai žmonijai neduota žinoti pastaroji diena. Bet tai nesvarbu. Pas Dievą viena diena kaip tūkstantis metų ir tūkstantis metų kaip viena diena. Daug svarbiau, kad pastaroji žmonijos diena neužkluptų mus netikėtai.

Šiandien daug kas tebemano tą dieną ateisiant vos po milijonų metų. Tikėti tai neuždrausta ir katalikui, bet mums dėl anksčiau išdėstytų priežasčių matosi, kad ji yra daug artimesnė: užsitęsti toliau kaip per 1027 m. ji negali, visų toliausia jos riba — tai 2944 m. mūsų eros. Taip bent turėtų būti, jei žmonijai būtų lemta užbaigti savo amžių natūraliu būdu. Bet, kaip jau žinome iš Apreiškimo, žmonijos galas bus *staigus ir netikėtas,* dauguma jo nelauks ir nebus pasirengusi. Vadinasi, savo natūralios paskutinės ribos — 2944 m.— žmonija nesulauks [19]. Dievas pašauks ją anksčiau pas save sąskaitos išduoti. O prieš tai, kaip yra apreiškęs, pasirodys ženklai pranokėjai: visuotinis tautų

[18] To veiksmo rezultatu bus permainymas viso žmogaus, padarymas jo panašiu į Kristų, atsikėlusį iš numirusių, t. y. kad ir turėsiančiu kūną, bet jau nemirštantį, be žemiškų instinktų, ir todėl gyvensiančiu „kaip angelai".

[19] Žinoma, jei tik mūsų anksčiau (II §) pateiktame apskaičiavime *nėra klaidos.* Tos klaidos mes labai ieškojome, bet jos mums nepavyko surasti. Jei kas ją surastų, tepaskelbia viešai. Mes pirmi tarsime jam už tai nuoširdų ačiū.

prieš tautas sukilimas, nežmoniški karai, neapsakomi vargai ir suspaudimai, lydimi dideliausios Dievo ir religijos neapykantos (*Mt 24, 7; Mk 13, 8*). Ar šį karą su visomis savo baisenybėmis galima laikyti pastarosios pasaulio dienos vien tolimesniu ar pačiu artimiausiu ženklu pranokėju, to mes tikrai nežinome. Jei žmonijai tokiai, kaip ji šiandien yra, lemta žemėj gyventi dar ilgus amžius, tai ji, be abejo, ilgainiui susilauks dar didesnio karo, dar baisesnio vargo, dar sunkesnio suspaudimo ir dar didesnės neteisybės, kilsiančios iš dar bjauresnės bedievystės. Apreiškimo pranašavimu, toks, o ne kitoks turės būti žmonijos istorijos žemėje epilogas. Gražūs visokie šūkiai: lygybės, brolybės, teisybės, demokratizmo, tautų laisvės, visų pasaulio valstijų sąjungos, neįstengs ano epilogo padaryti kitokiu, nes puikūs šūkiai, gražios idėjos kad ir veikia žmonių psichiką, bet sugedusio žmogaus prigimimo perkeisti negali. Tai padaryti iš dalies galėtų vien religija, pasigaudama savo antgamtinių priemonių. Bet naujos gadynės dvasia yra religijai kuo labiausiai priešinga. Mat į religiją žiūrima vien kaip į laisvos žmogaus dvasios varžymą, jo asmens vergimą. Todėl religijos vietoj skelbiamos visur visokių rūšių *emancipacijos*: emancipacija proto nuo dogmų, emancipacija valios ir jausmų nuo moralybės dėsnių, emancipacija šeimynos, mokyklos, politikos, valstybės nuo hiperfizinių sankcijų ir t. t. Taigi optimizmui, geresnės ateities vilčiai būtų čia tik tuomet vietos, jei būtų galima tikėtis žmoniją iš šio karo išeisiant nušviestą, padorintą, patobulintą, sugrįžusią prie Dievo, išsižadėjusią egoizmo bei interesų politikos, paliovusią remtis jėgos teise, įtikėjusią į teisės jėgą, pamilusią idealą, ieškančią *absoliučios tiesos* ir trokštančią *absoliutaus labo*. Bet, deja, kol kas nieko panašaus nesimato [20]. Šiam kare žmonija, kaip nereikia aiškiau, yra parodžiusi, kuo esanti, atsitraukusi nuo Dievo, išsiemancipavusi iš po Krikščionybės „jungo". Kažkokios piktos dvasios apsėsta, ji dumia tiesiog pragaran, pakeliui ir visą žemę pragaru paversdama. Reikėtų ypatingo Dievo malonės stebuklo jai sustabdyti ir Dievop pakreipti. Bet, šiandienių išminčių pasakymu, „stebuklų laikai seniai jau yra pasibaigę". Tat belieka vienintelis paskutinis, bet, deja, jau nebe *malonės,*

[20] Jau ir prieš pat karą Pijus X buvo išreiškęs pastabą: „Kas svarsto šiuos dalykus, turi teisę nuogąstauti, kad šitoks žmonių dvasios sugedimas nebūtų paskelbtųjų amžių pabaigai nelaimių pradžia ir kad Apaštalo (*2 Tes 2, 3*) kalbamasis „pražūties sūnus" nebūtų jau apsireiškęs tarp mūsų".

tik Dievo *teisybės stebuklas* — antrasis Kristaus atėjimas pasaulio teisti, paskutinės Dievo ūkyje tvarkos padaryti, kviečių grūdų nuo pelų atvėtyti, ožių nuo avinėlių atskirti, kas dangui gyveno, dangun perkelti, kas buvo pragaro žemėj kūrėjas, tikru pragaro paveldėju ir savininku padaryti. Tas antrasis Kristaus atėjimas yra paskelbtas Evangelijose, jį skelbia ir Bažnyčia — ir tai, be abejo, turės ilgainiui įvykti.

To įvykio metai ir diena mums neapreikšta, bet kad ta galutinė riba darosi mums kaskart *artimesnė,* tai yra neabejotinas dalykas.

V

Nepripažįstantieji šių krikščioniškos eschatologijos teigimų laikosi paprastai milijonais metų besitęsiančio nesibaigiamo progreso hipotezės. Ji randa šalininkų net ir pas mus, tarp pačių krikščionių, kaip tai matyti iš įdėtojo „Draugijos" 1919 m. 2—3 numeryje S. Šultės straipsnio „Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai". Mat žmogus instinktyviai yra linkęs laukti vis geresnių laikų, skaistesnės ateities. Į ateitį vis dar nepaliaujama žiūrėjus lyg į kokią visagalę deivę, kuri viską ilgainiui perkeisianti, ištaisysianti, žemę rojumi paversianti. Prielaida, kad žmonijos istorija pasibaigs tragiškai, baisiausios katastrofos aktu, vis dar mums atrodo keista, abejotina, negalima. Net ir konservatyviausi teologai, neabejojantieji, jog Dievas yra *mechaniškai nulipdęs* Adomo kūną iš molio, o Ievą sukūręs iš Adomui *mechaniškai išlaužto* 12 ar 13 šonkaulio, ir tie, skaitydami Evangeliją ir Apokalipsės žodžius apie pasaulio pabaigą, daug ko ten nedrįsta imti *literatūrine* prasme ir yra linkę juose matyti tam tikrų metaforų bei alegorijų. Tuo tarpu nėra, galima sakyti, kitos tokios aiškios, visų Bažnyčios Tėvų skelbiamos tiesos, kaip tragiškai katastrofiška žmonijos žemėje pabaiga. Šiai senai teologijos tiesai nieko negali principialiai prikišti nė naujasis gamtamokslis. Anaiptol, astronomija, kaip dangaus kūnų judėjimo mokslas, ne tik mano tokią pabaigą esant galimą, bet ir nurodo dangaus sferose ne vieną jau įvykusią panašią katastrofą, kur nematomas tamsus kūnas virtęs ugniniu dujų skrituliu[21]. Visa tai, galima sakyti, yra lyg mokslinė parafrazė šių šv. Petro apaštalo žodžių: „O Viešpaties diena ateis kaip vagis.

[21] Tokie įvykiai astronomų pažymėti: 1572 m. lapkr. 11 d. Kasiopėjos žvaigždyne, 1901 m. Persėjo žvaigždyne, 1910 m. Žuvų žvaigždyne, 1918 — Aukuro žvaigždyne ir kt.

Tuomet dangūs praeis su smarkiu ūžesiu, elementai sudegs ir suskils, ir žemė su savo kūriniais sudegs“ *(2 Pt 3, 10)*. Taigi tikėti nesibaigiamu šioj žemėj progresu tegali vien žmonės, pilni dar jauno optimizmo, neleidžiančio jiems atskirti faktiškos gyvenimo tikrumos nuo apsupančių jį apgaulingų regimybių. Tikri mintytojai, ypač mokėjusieji giliau pažvelgti į žmogaus sugedimo gelmes, nesuranda paprastai nieko, kuo galėtų krikščioniškos eschatologijos teigimus pakeisti ir ilgai dar besitęsiančios pažangos žemėje viltį pateisinti. Jie pastaraisiais laikais ne sykį jau yra net pažymėję, kad žmonija, tikrai sakant, einanti prie galo, kad ji visą savo evoliuciją jau yra užbaigusi. Tą savo įsitikinimą jie remia faktu, jog žmonijos mintis yra išsisėmusi, jog ji besisuka nūn užburtame ratile vis tuos pat teigimus kartodama, prie tų pat senų idėjų grįždama. Todėl, pvz., toks gilus filosofas kaip Vl. Solovjovas savo gyvenimo pabaigoje yra išsitaręs, kad pasakyti šiandien ką nors nauja filosofijoje yra tiesiog nebegalima, nes viskas — ir tiesos, ir klaidos — seniai jau nesyk buvo permintyta, perkritikuota, nustatyta; nūn belieka vien jas iš naujo analizuoti, kartoti bei šiek tiek modifikuoti. O tai esąs darbas ir neproduktyvus, ir nuobodus. Todėl, Solovjovo išmanymu, visa žmonijos istorija iš tikrųjų „esanti jau pasibaigusi, nors istorijos scenoj lėlių vaidinimas inercijos dėsniu dar ir tebesitęsiąs“.

Kad istorijos scena pastaraisiais laikais yra baisiai išsiplėtusi ir nūn jau su visu žemės paviršiumi sutapusi, tai savaime visiems aiškus faktas. Kad įvykstančių toje scenoje atsitikimų ir gvildomų ten klausimų svarba taipgi proporcingai yra padidėjusi, tuo irgi, apskritai kalbant, nieks nūn neabejoja, nors ir ne visi lygiai tat supranta. Bet kur žmonija eina, koks yra tos visas tautas savo sūkurin įtraukusios istorinės evoliucijos galas, šis klausimas, virstąs kaskart aktualesniu, vis dar neranda rimtesnių tyrinėtojų. Nuvalkiotos progreso teorijos — visuotinės dabartinėmis žemės gyvenimo sąlygomis gerovės kilimo prasme, teisingu S. Trubeckojaus pasakymu, yra gryna paikystė. Idealo žvilgsniu šis nesibaigiamas progresas yra visai menkos vertės; laukiamų gi naujų istorinių veiksnių žvilgsniu — tai tiesiog nesąmonė. Nuvargintam, stabo ištiktam seniui sakyti, kad jam esą skirta nesibaigiama jo dabartinio gyvenimo ir žemiškos gerovės pažanga... argi tai ne vis tiek, kaip tyčiotis iš jo.

„Kad dabartinė žmonija yra liguistas senis ir kad vi-

suotinė istorija yra vidujai *pasibaigusi,* tai buvo,— rašo Vl. Solovjovas,— mylimoji mano tėvo mintis. O kai aš, būdamas jaunas, ją neigdavau, kalbėdamas apie naujas istorijos jėgas, kurios galį dar istorijos scenoje pasirodyti, tai tėvas paprastai įsikarščiavęs man atkirsdavo: „Taip, taip, tik tu užmiršti vieną dalyką: senam pasauliui mirštant buvo, kas jį pakeičia, kas toliau tęsia istoriją: buvo germanų ir slavų tautos. O dabar kur tu naujas tautas rasi? Gal tuos saliečius, kurie Kuką suėdė? Bet jie turbūt seniai nuo degtinės ir sifilio išmirė, kaip ir raudonodžiai amerikiečiai. Arba gal negrai mus atnaujins? Bet juos kad ir galima buvo iš legalios vergijos atvaduoti, tačiau perkeisti jų bukos galvos taip pat negalima, kaip ir jų juodumo nuplauti". O kad aš, studijavęs tuomet Lassalle'į, imdavau įrodinėti, kad žmonija galinti panaujėti nuo geresnės ekonominės tvarkos, kad naujų tautų vietoj gali pasirodyti naujos visuomenės klasės, ketvirtasis luomas ir t. t., tai mano tėvas atsakinėdavo man sukdamas ypatingai nosį, lyg užuodęs kokią bjaurią smarvę..."

Ką gi būtų sakęs garbus rusų filosofas, jei būtų sulaukęs šios gadynės su šio pasaulinio karo „būtinumais" ir su „aukštomis" bolševizmo idėjomis? Mums matos, jis kuo greičiausiai atgal graban atgultų, pakartojęs tik dar sykį savo 1900 m. parašytus žodžius:

„Istorijos drama jau suvaidinta, beliko tik epilogas, kurs, berods, kaip Ibseno dramose gali pats vienas išsitęsti penkiais aktais. Bet jų turinys, po teisybei, iš anksto žinomas" [22].

Ir, mums matos, Solovjovo čia nė kiek nesuklysta: „Scenoje,— kaip kitur tas pats rašytojas tvirtina,— bus dar daug plepėjimo ir mėčiojimosi, bet pati drama seniai jau parašyta visa ligi galo, ir nei žiūrovams, nei vaidintojams ņėra leista ko nors joje pakeisti" [23].

Panašių minčių netrūksta ir kito slavų filosofo Hoene-Wrońskio veikaluose. Šis gilus mintytojas kad ir tikėjo žemiškuoju progresu ir buvo net nustatęs kilnų dėsnį (loi du progrès), vedantį žmoniją į pasiekimą *absoliučios tiesos,* paremtos *absoliuto* pažinimu ir *absoliutaus labo,* pasireiškiančio savo jėgomis pasigamintoje žmogaus *nemarybėje* (création propre de l'homme), tačiau ir jis skelbė tai ne kategoriškai, tik lygtinai — *jei žmonija eis jo nurodytu keliu.* Žmonijai gi tą sąlygą atmetus, jis nu-

[22] *Solovjov Vl.* Polnoje sobranije sočinenij.— T. 8.— S. 586.
[23] Ten pat.— P. 582.

matė ir antrą alternatyvą, kurioj melas ir nelabumas galį stoti tiesos ir labo vieton; tuomet tuo pačiu progreso dėsniu žmonija vietoj savo nemarybės (sa création propre) galinti jau nebe individualiai, kaip pirmieji tėvai, bet *kolektyviai* pakartoti antru atveju jų nuopuolį (une nouvelle chûte) ir prieiti galutinę savo pražūtį žemėje (sa destruction propre).

Katra iš tų alternatyvų labiau tinka šiandienei žmonijai, kas jai artimesnė — amžinoji nemarybė ar galutinė pražūtis, atsakyti nesunku. Hiperfizine nemarybe daugumą nebetiki, tikima vien materialia jėga, kuria ir naudojamasi žmonijai žudyti. Žmogaus, artimo sąvokos yra beveik dingusios. Visas ligšiolines žmonių padalas yra pakeitusi viena vienintelė — į *savuosius* ir *priešus*. Priešo gi vardas yra įgijęs irgi kitokią prasmę: jis reiškia nebe tėvynės užpuoliką, žmonių skriaudėją, bet kiekvieną, kurs ne taip mano bei ne tai tautai ar partijai priklauso, kaip mes. Iš čia išvada: savieji palaikytini, priešai, kaip beteisiai, naikintini kaip tik galima. Taigi ir eina to šūkio sukelta žudymo ir griovimo banga per visą pasaulį. Valstybės ardo valstybes, tautos žudo tautas, luomai skerdžia luomus, asmenys — asmenis. Tam žudymo tikslui visos priemonės yra geros ir leistinos: galima tautas badu marinti, griauti sostus, galabyti karalius, skleisti nebūtą melą, skelbti net kovą pačiam Dievui. Dievas, žmogaus gyvybė, asmens teisės nebeturi nūn *daugumai* jokios vertės. Žudyti, kankinti, plėšti, vogti nebę gėda, nebent jei tai būtų daroma saviesiems. Religija, nuodėmė, sąžinės balsas nebelaikoma realybėmis, su kuriomis reikėtų skaitytis. Iš politikos principų tegerbiama (bent žodžiais) vien tik *demokratija,* bet ir ta įvairaus plauko revoliucionierių kaskart labiau paverčiama į *zookratiją.* Iš visų žmogaus apibrėžimų (animal rationale, animal sociale, animal religiosum, animal metaphysicum) vienui vienas beliko nūn grynas *animal* — gyvulys, be jokių specifiškų skirtumų, ir todėl, kaip toksai, teisingai pakeičiamas nauju, tinkamesniu apibrėžimu — *bestia rapax.*

Žinoma, yra išimčių, prisilaikančių senos pažiūros į žmogų, kaip į gyvą Dievo Kūrėjo paveikslą, pašauktą savo kūrimo darbu papildyti Dievo kūrimo darbą žemėje. Bet tie žmonės paprastai esti užuiti, šalin nustumti, nekenčiami, nes jų žmoniškumas yra nesutaikomas su kaskart nūn vis labiau gyvenime besiplečiančiu žvėriškumu. Galop šiam žvėriškumui nuolat kylant, žmoniškumas dažnai neberanda tinkamų sąlygų savo apsireiškimui ir

ima toje žvėriškumo užnuodytoje atmosferoje pats silpnėti. Ir tai nenuostabu — žvėriškumas juk taipgi jėga, kad ir negatyvi; jos veikimas kartais gali būti net smarkesnis negu priešingos žmoniškumo jėgos. Be to, juk žvėrimi kur kas lengviau būti (tam užtenka tik nupulti žemyn) negu žmogumi, nes čia reikia savo pastangomis kilti aukštyn į doros sritį.

Taigi turint visa tai galvoje, ilga nesibaigiama *šioje žemėje* progreso evoliucija su galutine *žemiškojo rojaus* stadija atrodo mažai tikėtina; kur kas panašesni į tiesą krikščioniškos eschatologijos teiginiai; jie kaip seniau, taip ir nūn tebepalieka mums rimtais, nesugriaunamais *memento mori* — mirties priminimais. Numirėlį laidojant kunigo kalbamieji žodžiai: „Dulkė esi ir dulke virsi", puikiai tinkantys atskiram žmogui, tinka ne mažiau ir visai žemei, ir visam pasauliui. Tai yra neišvengiamas mokslo ir tikėjimo nurodomasai būtinumas.

VI

Jei čia ką galima racionaliai paneigti, tai nebent Solovjovo tėvo žodžius apie naujų tautų neesimą senoms pakeisti. Seniui rusų istorikui mūsų jaunos Lietuvos atstovai, nesibaigiamo progreso išpažinėjai, galėtų maždaug šitaip atsikirsti:— Kalbėdamas apie naujas tautas, Tamsta jų ieškai vien didžiųjų būryje. Tuo tarpu be didžiųjų esama ir mažųjų, o pastarųjų skaičiuje yra ir lietuvių tauta. Lietuva gi — tai „didvyrių žemė". Jau ir nūn mūsų kariuomenės būreliai veja jūsų bolševikų pulkus. Lietuvių tauta kaip ir Dovydas nuveiks jūsų Galijotą — Rusiją. Sukūrę gi savo valstybę, lietuviai tars pasauliui naują žodį, įkvėps jam naujų minčių ir jėgų, paskelbs naujų idealų, sukurs naują istorijos erą, pagamins naują kultūrą, kaip apie tai jau prieš 80 metų yra pranašavęs mūsų dainius Baronas savo „Pasikalbėjime giesmininko su Lietuva", įdėdamas anos gadynės lietuvio progresisto lūposna šiuos žodžius:

Viso svieto mokslus lietuviams paduosiu,
Viso svieto raštus, knygas lietuviškan versiu.
Lietuvininkai žmonės bus visi galvočiai:
Visam svietui visuos moksluos eis kelio vedžiotų.
Mokės žemę dirbti, kaip už marių dirba:
Mažiau arę, mažiau sėję, turės daugiau duonos.
Patys sočiai valgys, vaikus auklės laisvėj.

Ir pardavę, kas atlieka, pripils aukso skrynias.
Visi pilni laimės tarp savęs mylėsis,
Pilni laisvės, patogumo padoriai žmonėsis.
Ir augs giesmininkai karštos meilės pilni.
Amžių giesmės mūsų žemėj tvins ramumo vilnim.
Ir suvažiuos žmonės iš keturių šonų
Mūsų laisvės, mūsų žemės ramios pažiūrėtų.
Ir eis mūsų skardas per visą pasaulį... (110—125).

Kiekvieną tokį įsitikinimą, jei jis pas mus atsirastų, žinoma, reiktų pagerbti ir karštai pasveikinti. Jei jis iš individualaus virstų ilgainiui kolektyviu, sudarytų naują srovę, sukurdamas tam tikrą *lietuviškąjį mesianizmą,* skelbiantį Lietuvą būsiant visų tautų Išganytoją, Įkvėpėją, prie naujų idealų Vedėją, tuo irgi būtų galima vien pasidžiaugti, jei tik mūsų mesianistų teigimai neliktų vien tuščiais žodžiais, bet pasireikštų jų genialiais veikalais visose mokslo, poezijos ir dailės srityse. Bet ar panašus mesianizmas turi pas mus kuo remtis? Mums atrodo, ne, nes lig šiol mes jokio ypatingo genialumo niekur nesame parodę. Visa mūsų poezija, literatūra, dailė, nekalbant jau apie mokslą, tebėra, galima sakyti, dar *in posse* (galimybėje), ne *in esse* (tikrumoje); pasigirti pasauliui neturime kuo. Tiesa, mes kuriam nūn savo valstiją; ji jau pripažinta. Kai kurios iš didžiųjų Antantės valstijų laiko Lietuvoje savo atstovus. Džiaugtis tuo galima, bet per daug pasitikėti nereikėtų. Tiesa, Antantė yra pasirodžiusi stipresnė už vokiečius, bet ne teisingesnė už juos. Ji vis tebemano galinti po senovei ir toliau varyti savo egoistišką interesų politiką ir neatsižvelgdama į nieką išnaudoti nuveiktąsias tautas, kiek tik bus galima. Bet ar ši politika nepražudys pačios Antantės, tai dar didelis klausimas. Jei tai įvyktų, susidėjus krūvon vokiečių spartakams ir rusų bolševikams, tai ir Lietuvos padėjimas virstų tragišku: ji atsidurtų tarp kūjo ir priekalo. Iš visos mūsų valstybės ir nepriklausomybės vargiai kas beliktų. Bet ir Antantei galutinai laimėjus, kažin, ar ji nesugrąžintų mus Rusijai, kuriai tiek milijardų prieš karą yra sukišusi. Taigi gyvename nūn lyg ant vulkano, nieko pastovaus po kojų neturime; artimos katastrofos galimybė vis dar tebėra kur kas didesnė negu ramusis rytojus. Klausimas — *žūti ar būti* — vis dar mums nepaliauja buvęs spirginančiu. Todėl ir lietuvių mesianizmui nėra vietos. Kad galėtume pasvajoti apie aukštus dalykus, pirma reikia turėti užtikrintą tautos būvį (primum vivere, deinde philosophari), tuo tarpu, kaip matėme, jis vis tebėra dar labai problemiškas.

Bet ir gavę iš visų Europos valstybių Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą *de facto et de jure,* ar mes galėtume laikyti save Dievo išrinktąja tauta besibaigiančiam, nusigyvenusiam pasauliui išganyti? Mums matos, būtų tai tuščia, niekuo neparemta pretenzija, nes kiekvienas mesianizmas privalo remtis kokia nors aukšta bei nauja idėja. Kurgi tos idėjos pas mus? Deja, jų nėra, o jei kas ir yra, tai ne mūsų, bet svetima, skolinta iš Europos. Net ir pačios mūsų valstybės kūrime neparodom mes nei naujos minties, nei didesnio entuziazmo. Mes ir čia aklai kopijuojam ir netgi ne tiek Vakarų Europą, kiek seną Rusiją. Visas mūsų valstybinis aparatas buvo kuriamas senais sugriuvusios rusų „imperijos" pamatais, vedamas rusų dvasia, rusų tradicijomis, o neretai net ir rusų kalba. Savo veltkleidišku pirmosios paskolos sunaudojimu mes pralenkėme net pačius rusų „kaznos" tuštintojus; tas pat pasakytina ir apie mūsų prekybos suvalstybinimą su milijoninėmis Duodžio malversacijomis, kurioms lygių net ir Rusijoj nelengva rasti. O mūsų „Vilkolakis" kas gi yra, jei ne tikras supuvusios rusų dvasios vaisius. Įsivyravus ten visokių kvailiausių „derzanijų" manijai — literatūroje, poezijoje ir dailėje, mūsų jauni meno ir poezijos atstovai nerado nieko geresnio, kaip tą dvokiančią rusų išsigimėlių „kūrybą" Lietuvon partraukti. Iš čia eina ir jų draugijai duotasai „Vilkolakio" vardas, ir tos draugijos būstą puošiantieji paveikslai, ir vaidinami ten scenos veikalai, ir kitokie daromi balaganiški pasilinksminimai [24]. Iš smalsumo lankosi ten kartais ir svetimų valstybių atstovai. Nesunku įspėti, kokį jie išsineša įspūdį.— Ką dar mes turime? Gal esame pasižymėję mokslo srityje? Gal esame padarę kokį nepaprastą išradimą, naudingą visam pasauliui? Nieko panašaus. Mūsų mokslas kol kas tebėra didelis nulis. Mūsų didžiausias išradimas —„sausoji jėga"— pasirodė amerikietišku humbugu. Kultūros srity mes mokame tik *kulti* ir *kultis*. Civilizacijos vietoj ima nūn pas mus kaskart plačiau plėstis iš Rusijos atsineštoji „sifilizacija" [25]. Taigi ne mums būti žmonijos atgaivintojais, išganytojais, mesijais!.. Nuo ištvirkimo žūna gan greit didžiosios tautos, o mažosios dar greičiau.

[24] Žr. „Laisvės" feljetoną (1919 m. 115 numeryje); Lietuva.— 1929.— Nr. 2.

[25] Apie tai yra neseniai rašęs dr. Nagevičius „Lietuvoj". Patvirtino tai „Laisvė" (žr. 1919 m. Nr. 100, 115... Vienybė.— 1919.— Nr. 44.)

Kas čia tarta apie Lietuvą, tas pat su mažom atmainom pasakytina ir apie Latviją, Estiją ir kitas mažąsias tautas. Kūrybos srity niekuo jos nepasižymėjo, jokio naujo žodžio žmonijai nepasakė. Tiek mūsų, tiek ir jų ateitis neaiški, politinis būvis neužtikrintas. Visos jos yra didžiųjų tautų sekėjos, ne savų kultūrų kūrėjos. Didžioms tautoms savo kultūriniame gyvenime priėjus absurdų ir visą pasaulį vienų žudynių lauku padarius, sunku tikėtis, kad mažosios tautelės įstengtų istorijos bėgį kiton, geresnėn šalin nukreipti ir pasaulį išganyti. Tam jos yra per mažos ir visais žvilgsniais per silpnos. Tiesa, didžiosios tautos per šį karą irgi žymiai nusilpo, bet jų apetitai nesumažėjo. Visokie denikinai, kolčiakai vis dar tebesvajoja apie „vieną nepadalinamąją Rusiją", o ir alldeutschai neužmiršta savo „grösseres Deutschland". Taigi naujos žmonijos istorijos lapą parašyti vargiai bau teks mažoms tautoms.

O jei taip, tai ir paskutinis, koks tik buvo galima padaryti Solovjovo išvedžiojimams priekaištas savaime atkrinta. Žmonijos istorija jau užbaigta. Žmonijos drama baigiama vaidinti, ir mes, lietuviai, jei ir pasirodysime scenoj, tai vien tik paskutiniame[26] tos dramos akte. Ši aplinkybė ypatingos svarbos neturi; svarbu vien tai, kad mes pasirodytume tinkamai ir savo rolę suvaidintume sąžiningai ir garbingai. Taigi mūsų pašaukimas — aukštai iškelti Krikščionybės vėliavą ir Dievui, viršiausiam tos dramos autoriui ir režisieriui, aukščiausią išreikšti padėką tiek už suteiktą mums nors mažytę rolę, tiek ir už pagalbą ją vaidinant. Tai yra mūsų pareiga, kurios įvykdymas nuo mūsų priklauso, visa kita yra Dievo rankose[27].

Kaunas, 1919 12 19

* * *

Pasaulio galas nuspręs ir žmonių likimą; vieni bus išganyti, kiti ne. Kurių bus daugiau, į šį klausimą teikiame atsakymą kitame, paskutiniame straipsnyje.

[26] Ne siaura, bet platesne Solovjovo nustatyta prasme.
[27] Šį veikalėlį esu pradėjęs rašyti dar 1887, baigiau 1920 m.

AR DAUG BUS IŠGANYTŲJŲ?

Visi gerai žinome, kad mes čia, žemėje, amžinai negyvensime. Žinome, kad po kiek laiko mirę pradėsime kitą, šį kartą jau amžinąjį gyvenimą. Jis bus laimingas, jei laimėsime išganymą; jis bus nelaimingas, jei liksime neišganyti. Iš čia savaime aiškėja neapsakoma išganymo svarba kiekvienam žmogui.

Visų šiandien pasauly gyvenančių žmonių statistika priskaičiuoja apie 1700 milijonų arba apie 1,7 milijardo. Iš jų dabar *kasdien miršta* apie 100 000. Taigi per metus kitan gyveniman persikelia apie 36 milijonus žmonių. Padarę apytikrį apskaičiavimą radome, jog nuo 1800 iki šio laiko žmonių yra mirę apie 38 milijardus, t. y. 22 kartus daugiau, negu dabar kad jų yra žemėje. O ką jau sakyti apie skaičių, kurį sudaro visi nuo Adomo laikų mirę žmonės. Jis jau nebe 22 kartus, bet kokį 10 tūkstančių kartų bus didesnis už dabartinį gyvų žmonių skaičių. Koks gi šios milžiniškos mirusių žmonių masės pomirtinis likimas? Kurių ten daugiau: išganytųjų ar išganymo nelaimėjusių?

Šis klausimas jau seniai neduoda krikščionių teologams ramybės. Ne vienas jų yra mėginęs galutinai jį išspręsti. Deja, užuot priėjęs vieną bendrą išsprendimą, jie yra pusiau susiskaidę. Vieni įrodinėja, kad tarp mirusių amžinai žuvusiųjų būsią kur kas daugiau negu išganytųjų; ši nuomonė viešpatavo nuo šv. *Augustino* laikų beveik tūkstantį metų [1], kiti, pradedant garsiuoju XVI a. teologu *Suare-*

[1] „Šventųjų bendravimas" šių — 1930 m. — 5 nr. 69 p. yra įdėjęs šią įdomią žinutę: „Mokytas ir pamaldus tėvas *Faberis*, Oratorionų kongregacijos vienuolis, išnagrinėjęs įvairias teologų nuomones apie didesnį ar mažesnį pasmerktųjų skaičių, skiria juos į 17 punktų, kurių svarbesnius čia ir nurodome:

1. Tarp teologų griežta nuomonė apie didesnės dalies žmonių amžiną pasmerkimą (įskaitant stabmeldžius ir klaidatikius) yra plačiai paplitusi.

zu S. J., priešingai tvirtino, kad išganytųjų būsią daug daugiau negu išganymo nelaimėjusiųjų. Trumpumo dėlei pirmuosius mes vadinsime *mažybininkais*, antruosius — *daugybininkais*.

Jei tiesa būtų mažybininkų, tai išganymą gauti pasirodytų be galo sunku. Ne vienas tikintysis galėtų nusiminti ir mesti visai dorovės kelią, sakydamas: jei jau išganymas toks sunkus, tai ir aš, būdamas silpnas, jo negausiu, o jei aš nebūsiu išganytas, tai kam dar man melstis, pasninkauti, Mišių klausyti?! Verčiau metęs visa tai palėbausiu, kol gyvas...

Jei tiesa daugybininkų, jei žmonių dauguma bus išganyti, tai ir išganymą gauti nėra jau taip sunku. Tuomet daugelis tikinčiųjų bus linkę energingiau griebtis išganymo priemonių, tardami sau: verčiau čia, žemėj, kiek pavargsiu, stipriau valdysiu savo aistras, daugiau darysiu gerų darbų, kad tik išganymą laimėčiau. Galėjo laimėti išganymą tas ir kitas, galėsiu, Dievo padedamas, ir aš.

Katalikų Bažnyčia šiuo klausimu nėra ik šiol tarusi savo autoritetingo žodžio. Ji toleruoja tiek mažybininkų, tiek ir daugybininkų nuomones, nei katros negirdama, nei nesmerkdama. Taigi katalikas šiuo atžvilgiu lieka visai laisvas: gali stoti katron nori pusėn ir rinktis katrą nori nuomonę. Dėl to ir mano pareiga čia bus objektyviai išdėstyti abi minėtas nuomones drauge su jiedvi remiančiais įrodymais. Jais remdamiesi gerb. skaitytojai patys galės nuspręsti, kuri nuomonė panašesnė į tiesą ir labiau atitinka Dievo Išmintį ir Gerumą.

KĄ SAKO MAŽYBININKAI?

Jų nuomonę vaizdžiausiai yra išdėstęs žinomas garsusis prancūzų pamokslininkas, Mokslų Akademijos narys, vysk. Massillonas, gyvenęs Liudviko XIV laikais. Savo pagarsėjusiame pamoksle „apie mažą išrinktųjų skaičių“ jis nė kiek nedvejodamas yra paskelbęs, kad žymi miru-

2. Griežta gi nuomonė, smerkianti didesnę dalį suaugusių katalikų, turi daugiau šalininkų tarp teologų negu jai priešingoji.

3. Nuolaidesnė teologų nuomonė, kalbanti vien tik apie katalikus (įskaitant drauge ir vaikus), yra tokia, kad dauguma katalikų bus išganyti.

4. Naujesnių laikų teologai, rodos, jau krypsta į nuolaidesnę nuomonę, pagal kurią didesnis skaičius suaugusių katalikų priskiriama prie išrinktųjų.

siųjų dauguma bus žuvę ir tik mažytis jų būrelis tebūsiąs išganytas.

Šitą nuomonę jis ir vėlesni jo šalininkai remia šiais įrodymais:

1. Išganyman, sako jis, teveda tik du keliai — *nekaltybės ir atgailos.* Taigi dangaus laimę tepasieks tiktai tie, kurie arba visai nebus nusidėję, arba už savo nuodėmes tinkamą atgailą padarę. Bet nekaltybė yra labai retas dalykas, o dar retesnė — gera atgaila. Taigi tik retas kuris žmogus telaimės išganymą.

Nekaltybės retumą jis išveda iš pasaulio sugedimo. Priimdamas Krikščionybę, pasaulis yra įnešęs Bažnyčion savo ištvirkimą ir savo nedoro gyvenimo taisykles. Mes beveik visi nuo pat motinos įsčių nusidedame dorovei. Pirmas mūsų širdies veiksmas yra prasižengimas. Mūsų pirmieji palinkimai yra aistros, ir mūsų protas tepradeda plėstis, kai jau mūsų nekaltybė yra žuvusi. „Žemę,— sako pranašas,— yra užkrėtęs sugedimas tų, kurie joje gyvena: visi yra peržengę įstatymus, nepaklausę liepimų, sulaužę sandorą, turėjusią tęstis per amžius, visi daro nedorybes ir vos tik vienas tėra, kurs daro gera. Juodžiausi nusikaltimai yra užlieję žemę: neteisybė, šmeižtai, melas, išdavimai, paleistuvystė, žmogžudystės ir kiti kitokie. Visos valstybės, visi luomai yra iškrypę iš tiesos kelio. Neturtėliai murma prieš Dievą, kad juos vargais prislėgęs; didžturčiai užmiršta, kas jiems turtus yra davęs; didžiūnai atrodo, lyg būtų gimę vien smaguriavimams ir savo paties išnaudojimui. Net ir žemės druska išdvokus. Jokūbo žibintai užgesę, bažnyčios akmenys guli purve, ir kunigas virto panašus į liaudį." Tiesa, šventieji nėra visai pranykę, bet jų visai maža.

Taip pat maža atrodo pamokslininkui ir tų, kurie už savo nuodėmes daro tinkamą atgailą. Tinkamą atgailą jis laiko tokią, kuri buvo vartojama pirmaisiais Krikščionybės amžiais. O ji tuomet buvo sunki, ilga, mat į nuodėmes tuomet žiūrėta rimtai, nelaikyta jos nieku, todėl nevengta net didžiausių sunkenybių, kad tik padarytosios kaltės būtų atleistos. Dabar tų atgailų nebėr, jos pakeistos trumputėmis ir lengvutėmis. Bet ar nuodėmių piktumas sumažėjo? Nė kiek: jis liko toks pat kaip ir pirmaisiais Krikščionybės amžiais. Taigi toks pat turėtų būti ir atsilyginimas Dievo teisybei už nuodėmes. Jei tat nūn sumažėjo atgailų kietumas ir ilgumas, tai turėtų tarp nusikaltėlių padidėti Dievo meilė ir gerų darbų skaičius. Bet ar taip yra? Ne, mes bent to šiandien nematome. O nesant ati-

tinkamos atgailos, kaip gali žmogus tikėtis išganymo?

2. Šv. Mato evangelijoje skaitome, jog pats Kristus yra išsitaręs: „Daug yra pašauktų, bet maža išrinktų“ *(Mt 22, 14)*. Kas gi yra tie pašauktieji? Gi visi žmonės, o ypač krikščionys, ir dėl to jų daug. O kas yra išrinktieji? Gi tie, kurie bus išganyti. Bet jų, kaip Kristus pats nurodė, bus maža. Ar bereikia aiškesnio ir stipresnio mažo išganytųjų skaičiaus įrodymo? Ir kas dar svarbiau, jis yra ne vienintelis.

3. Tas pats šv. Matas kitoje savo Evangelijos vietoje užrašęs dar šiuos Kristaus žodžius: „Įeikite pro ankštus vartus, nes erdvūs vartai ir platus kelias į pražūtį, ir daug juo einančių“ *(Mt 7, 13)*. Ir lyg tuo nepasitenkindamas Išganytojas pareiškia toliau net savo nustebimą tardamas: „Kokie ankšti vartai ir koks siauras kelias į gyvenimą! Tik nedaugelis jį atranda“ *(Mt 7, 14)*. Bet jei maža tų, kurie randa kelią į gyvenimą, tai ir maža bus tų, kurie bus išganyti, nes Evangelijoj *gyvenimas ir išganymas* reiškia tą patį.

4. Norint laimėti išganymą, reikia priimti ir išpildyti Kristaus nurodytas *išganymo sąlygas*. Jų pirmoji yra išreikšta šiais žodžiais: „Dabar dangaus karalystė jėga puolama ir smarkieji ją sau grobia“ *(Mt 11, 12)*. Tai reiškia — kas nori laimėti Dievo karalystę, turi ne snausti, bet priversti save daryti nuolat energingų pastangų, nebijoti sunkiausių darbų ir žygių jai gauti. Na, o kur pas mus šiandien tos pastangos, tie dideli darbai ir žygiai dėl Dievo karalystės? Jų visai nesimato. Dėl duonos kąsnio, dėl menkos pastogės mes prakaituojam, vargstam, o dėl savo išganymo nė piršto nepajudinam. Mes pasitikim gausią ją iš Dievo dovanai. Bet ar tai būtų teisinga amžinąją laimę gauti dovanai, be jokio mūsų prisidėjimo? Ne, ir todėl kas nenori savo išganymu rūpintis, jo ir negaus.

Kita išganymo sąlyga — tai išsižadėjimas savo turtų, savo giminių ir net savo gyvybės. Štai paties Kristaus žodžiai, užrašyti šv. Luko evangelijoje *(14, 26)*: „Jei kas ateina pas mane ir nelaiko neapykantoje savo tėvo, motinos, žmonos, vaikų, brolių, seserų ir net savo gyvybės,— negali būti mano mokinys“. Ir toliau *14, 32*: „Taip pat kiekvienas iš jūsų, kuris neatsižada visos savo nuosavybės, negali būti mano mokinys“. Nūn klausiame: ar daug yra žmonių, išpildžiusių tą savęs išsižadėjimo sąlygą? Iš istorijos žinome, kad jų būta labai maža. Dėl to ir pats Kristus apie nelinkstančius viso ko išsižadėti turtuolius yra pasakęs: „Lengviau kupranugariui išlįsti pro adatos

ausį negu turtuoliui patekti į Dievo karalystę" *(Mt 19, 24)*. O kadangi „turtuolis" yra ne tik tas, kuris daug turtų turi, bet ir kiekvienas, kurs trokšta turtų, nors jų ir neturi, tai šie Kristaus žodžiai taipgi rodo, jog išganytųjų skaičius bus nedidelis.

Tą patį patvirtina ir Dievo teismo smarkumas. Net mažiausias mūsų netobulumas neliks Dievo nepastebėtas, nes „visa yra gryna ir atidengta akims to, kuriam turėsime duoti apyskaitą" *(Žyd 4, 13)*. Jis teis mus ne vien už mūsų blogus darbus, bet ir „už kiekvieną pasakytą tuščią žodį" *(Mt 12, 36)*. O kiek tų netobulumų ir tuščių žodžių yra žmonėse, tiek turėtų būti ir baimės dėl išganymo!

5. Išdėstytą Evangelijų mokslą tuo klausimu visai patvirtina ir aprašytieji Senajame Įstatyme žmonių baudimo faktai. Dievas visur pasirodo griežtas ir nepermaldaujamas baudėjas. Štai sugedo ir ištvirko pirmųjų žmonių kartos. Dievas graso ir baudžia juos visuotiniu tvanu. Ar daug išsigelbėjo iš to tvano? Vos aštuoni žmonės. Štai vėl nežmoniškai pasileido nedori Sodomos ir Gomoros gyventojai. Ir ką gi? Jie buvo sudeginti iš dangaus krituisia sieros ugnimi. Kiek iš tos pražūties liko gyvų? Tik viena Loto šeimyna. Prieš žydams Palestinon ateinant, ten gyveno nedoros kanaaniečių tautelės. Koks buvo jų likimas? Gi jos visos buvo žydų sunaikintos. Visa tai rodo, kad su Dievu juokų nėra. Žmonių nuodėmes visuomet seka Dievo bausmė. Ir toji bausmė, kaip matome, gali būti ne tik baisi, bet ir visuotinė. O tai kaip tik ir patvirtina tą tiesą, kad žmogui išganymą pelnyti nelengva, ir todėl reikia manyti, kad žmonių išganytųjų bus kur kas mažiau negu amžinai žuvusiųjų.

6. Iš to pat Senojo Įstatymo matome, kad ir po tvano Nojaus ainiai užmiršo tikrąjį Dievą. To tikrojo Dievo garbinimas teužsiliko vien Abraomo šeimynoj ir iš jos vėliau išaugusioje žydų tautoje. Bet ir joje, Šv. Rašto liudijimu, tikrojo Dievo pažinimas buvo toli gražu ne visuomet gyvas ir visuotinis. Daug kartų žydai duodavosi patraukiami aplinkinės stabmeldijos, garbindavo šlykščius jos dieveklius ir priimdavo jos bjaurius papročius. Norėdamas atvesti paklydėlius žydus į išganymo kelią, Dievas tų pačių stabmeldžių ginklais ne sykį bausdavo žydų tautą sunkia vergija ir žiauriais persekiojimais. Tų nelaimių prispausti žydai grįždavo prie tikrojo Dievo, maldaudavo jo pasigailėjimo, bet po kiek laiko vėl jį užmiršdavo ir stabmeldystei pasiduodavo. Visa tai rodo, kad ir tarp žydų, prieš Kristui gimus, vertų išganymo buvo nedaugiausia. O Kris-

tui atėjus, kaip žinome iš Evangelijų, įtikėjusių į Jį žydų tebuvo labai nedidelis būrelis. Visa gi žydų tauta su savo kunigais, Šv. Rašto žinovais ir fariziejais Kristui buvo priešinga ir reikalavo iš Piloto, kad Išganytoją nužudytų, prie kryžiaus prikaltų. O ir dabar žydų dauguma Kristaus neapkenčia, jo mokslą atmeta. Bet Išganytojo neapkentimas yra nesutaikomas su išganymu. Taigi tuo remiantis reikia manyti, kad tarp žydų tik retas kuris tebus išganytas.

7. Su stabmeldžiais, atrodo, būsią dar prasčiau negu su žydais. Žydai dar turi Bibliją, meldžiasi kalbėdami tas pačias Dovydo psalmes, kaip ir katalikai, turi tikrojo Dievo pažinimą. Stabmeldžiai Dievo visai nepažįsta. Vietoj Dievo jie tegarbina šlykščius dieveklius. Jų sąžinė apmirusi, dorovė iškrikusi, papročiai sugedę. Jų daugumoj yra užsitrynusi net žmogystės žymė. Jų gyvenimas beveik gyvuliškas. Išganymu jie ne tik nesirūpina, bet net jokio supratimo apie jį neturi. Taigi jų išganymas ne tik atrodo abejotinas, bet ir tiesiog negalimas. Šią išvadą iš dalies patvirtina ir daugybė Šv. Rašto tekstų, kur stabmeldžiai (goim) yra smerkiami. Pagaliau ir pats stabmeldžių apaštalas šv. Paulius savo laiške romėnams *(1, 18—31)* stabmeldžių sugedimą piešia juodžiausiomis spalvomis. Taigi vargiai kas iš jų bebus išganytas. O tuo tarpu pasauly visuomet yra buvę ir dabar tebėra stabmeldžių kur kas daugiau negu krikščionių ir žydų. O jei taip, jei iš tos didžiausios žmonijos dalies tik mažytė dalelė tebus išganyta, tai tą patį reikia pasakyti ir apie visą žmoniją. Joje neapsakomai daugiau bus amžinai žuvusiųjų negu išganytųjų. Taip bent išeina iš mažybininkų mokslo. Kam ši išvada atrodo keista, netikėtina, tie bando ją pateisinti žinomuoju biologijos dėsniu, pagal kurį iš didelės daugybės gyvybės sėklų tik mažas sėklų skaičius tepasiekia visišką gyvybės išsirutuliojimą. Taigi kaip nesistebime, jog iš tūkstančių medžio sėklų teišauga vos vienas kitas medis ir iš daugybės paleistų pavasarį ikrų teišrieda vos viena kita žuvelė, taip neturėtume stebėtis, jog ir iš milijonų žmonių tepasiekia išganymą — tą pilnutinį gyvenimą — vos nedidelis būrelis.

Visi anksčiau išdėstytieji mažybininkų įrodymai atrodo logiški, rimtai pagrįsti. Suimti krūvon jie daro įspūdį. Argi ir tiesa būtų jų?

Į šį klausimą teologai daugybininkai atsako neigiamai ir tą savo nuomonę remia ne mažiau rimtais įrodymais. Tuos įrodymus irgi ne pro šalį pažinti ir pasvarstyti.

DAUGYBININKŲ ĮRODYMAI

Visų pirma galutinės mažybininkų išvados daugybininkams atrodo skubotos, vienašališkos ir neišlaikančios rimtesnės kritikos. Jie ne vien tai tvirtina, bet ir rimtais argumentais stengiasi įrodyti. Tam tikslui jie ima paeiliui visus mažybininkų anksčiau išdėstytus išvedžiojimus ir ieško juose silpnų bei klaidingų protavimų. Ir gerai paieškoję suranda jų ne vieną.

Stabtelkime valandėlę ir mes prie to jų darbo ir pažiūrėkime, kaip jie paeiliui griauna vieną paskui kitą visus mažybininkų įrodinėjimus [2].

1. Pirmasis jų įrodymas, kaip esame matę, remiasi tvirtinimu, kad nekaltybė pasauly yra retas dalykas, o gera atgaila — dar retesnis. Bet ar tai yra tiesa? Ne,— atsako daugybininkai,— tai yra vienašališkas skirtingų dalykų painiojimas ir aiškus abiem atvejais perdėjimas. Norėdami įrodyti, kad nekaltybė yra retas dalykas, mažybininkai piešia pasaulio gyvenimą kuo juodžiausiai ir prieš tą tamsų vaizdą stato skaistų Evangelijos idealą. Kontrastas išeina didelis, bet vienpusiškai demagogiškas.

Visų pirma perdeda mažybininkai, piešdami nesuaugusiųjų sugedimą. Katalikų moralinė teologija sunkiai, mirtinai nuodėmei nustato šias tris sąlygas: visišką nuodėmės pažinimą, visišką dėmesio atkreipimą į daromojo darbo didelę blogybę ir visišką sutikimą (ad peccatum mortale requiritur perfecta *cognitio,* perfecta *advertentia* ad gravem actus malitiam et *plenus consensus).* Be to, reikia visados skirti blogą jausmą nuo sutikimo (sensus concupiscentiae a consensu). Iš čia moralistų patarlė: nekenkia jausmas, jei nebus sutikimo (non nocebit sensus, nisi aderit consensus). Mažybininkai tą dalyką dažnai užmiršta.

O kas blogiausia — tai jų painiojimas *šventųjų nekaltybės* su išganymui laimėti pakankama *šiaip jau žmonių nekaltybe, laisvos tobulybės pareigos — su griežto privalomumo pareigomis,* pagaliau nedarymas skirtumo tarp *svarbių* pareigų, kurių sąmoningas nevykdymas sudaro mirtinąją nuodėmę, ir *mažesnės svarbos* pareigų, kurių peržengimas, net ir dažnas, nenaikina reikiamos išganymui nekaltybės. Priešinga nuomonė nėra tikras Bažnyčios mokslas. Vienatinė autoritetinga Evangelijos aiškintoja, Katalikų Bažnyčia, šalia didelės pagarbos *šventumo idea-*

[2] Žr. *Castelein A. S. J.* Le Rigorisme, el Nombre des Elus et la doctrine du Salut / 2-e ėd.— Bruxelles, O. Schepens et C-ie, 1899.

lui visuomet skelbdavo ir *vidurio kelią:* tarp šventųjų pavyzdingumo ir blogų krikščionių ištvirkimo, tarp tobulos dorovės ir smerktinos netvarkos gyvenime. Mažybininkai, kurie į tą vidurio kelią neatsižvelgia, užmiršta malonius Kristaus žodžius: „mano jungas švelnus, mano našta lengva" *(Mt 11, 30),* užmiršta ir Kristaus padarytus fariziejams priekaištus, kad jie „užkrauna žmonėms nepakeliamas sunkenybes" ir „uždaro nusidėjėliams dangaus karalystę". Į tą karalystę einama ne vienu *šventųjų taku,* bet ir *bendro krikščioniško gyvenimo keliu,* ir pastaruoju, be abejo, nueina dangun daug didesnis būrys negu pirmuoju tobulo šventumo keliu.

Dar didesnę klaidą daro mažybininkai atgailos atžvilgiu. Jie painioja atgailą, reikalingą sakramentinėje išpažintyje nuodėmių atleidimui gauti ar sužadintą savyje Dievo meilės aktu, su atgailomis, kurios nuo III a. po Kristaus buvo Bažnyčios nustatytos anų laikų krikščionims už sunkesnes nuodėmes ir turėjusios tikslą apsaugoti krikščionis nuo pagoniškų ano meto papročių. Tos atgailos buvo skiriamos ypatingai sunkiems bei piktinantiems nusikaltimams. Kad ir buvo jos jungiamos su sakramentine išpažintimi, bet griežto sakramentinio pobūdžio neturėjo. Dėl to jos ir vartotos palyginti trumpą laiką ir papročiams sušvelnėjus kaip nebereikalingos dingo. Taigi ir čia reikia daryti skirtumą tarp rūsčių ir sunkių šventųjų atgailų ir paprastos krikščionių atgailos nuodėmių atleidimui gauti. Tai bendrai krikščionių atgailai Katalikų Bažnyčia nekelia sunkių reikalavimų; ji tenkinasi vien nusidėjėlio nuoširdžiu gailesčiu dėl padarytų nuodėmių, vidujiniu širdies ir valios religiniais motyvais sužadintu pakitėjimu ir pasitikėjimu Kristaus nuopelnais bei kalčių dovanojimu. Tasai gi gailestis, pasiryžimas pasitaisyti ir pasitikėjimo aktas yra visiems prieinamas. Jį gali padaryti ne vien krikščionys, bet ir nekrikščionys. O tobulas Dievo meilės aktas tam tikromis aplinkybėmis gali atstoti net patį atgailos sakramentą [3]. Taigi išganymui gauti daug

[3] L'acte de l'amour de Dieu *super omnia* est en quelque sorte un huitième et dernier sacrement, puisque la grâce sanctifiante lui est infailiblement attachée comme aux autres sacraments. Plg. dr. *Gaucher Paul.* Le signe infaillible de l'etat de grâce.— Le Porreux (Seine), 1907.— P. 168. Be to, katalikų teologai nurodo, jog nekrikščioniui būtina išganymo sąlyga yra krikšto priėmimas; jei jis to negali padaryti, tai turi bent aiškiai išreikšti norą (desiderium explicitum) priimti krikštą; o kuriems krikšto įstatymas yra nežinomas, tai bent turi sužadinti savy norą vykdyti visa, ką Dievas išganymui gauti yra įsakęs ir įstatęs. Taip pat ir po krikšto nusidėję turi aiškiai išreikšti norą bei pasiryžimą išpažinti savo nuodėmes sakramentinėje išpažinty, o jei to nežino, tai turėtų bent *votum implicitum* padaryti, kas Dievo įsakyta.

yra prieinamų kelių ir daugelis, be abejo, jais eina į amžinąjį gyvenimą. Dėl tos priežasties mažo išganytųjų skaičiaus skelbimas neatrodo teisingas.

2. Dėl pasakymo „daug pašauktų, maža išrinktų", Kristus jį yra pasakęs, bet jį reikia imti ne atskirai, tik atsižvelgiant į kontekstą, į aplinkybes, kuriomis jis buvo ištartas, o drauge ir į tai, kam jis buvo taikytas.

Pats savaime šis Kristaus posakis, atrodo, buvęs anais laikais plačiai vartojama žmonių patarlė. Kristus ją yra pavartojęs užbaigdamas savo palyginimą apie vynuogyno darbininkus. To vynuogyno šeimininkas daro po dinarą dienai sutartį su darbininkais, kuriuos jis randa pirmą valandą ir siunčia dirbti į savo vynuogyną. Įvairiomis valandomis jis randa kitus darbininkų būrius ir siunčia juos dirbti su pirmaisiais. Vakare jis sumoka visiems po dinarą, kaip buvo sutarta. Pakviestieji pirmą valandą ima murmėti, kad jie dirbę daugiau už kitus, o užmokestį gauna lygų su kitais. Ką gi jiems atsako šeimininkas? Jis nurodo, kad jis pasielgęs pagal sutartį, mokėdamas po dinarą visiems, ir kad jis turėjęs teisę taip pasielgti, nes niekam skriaudos tuo nepadaręs. Po to Kristus, plačiau nesiaiškindamas, užbaigia savo palyginimą dviem patarlėm: „paskutinieji bus pirmi, o pirmieji — paskutiniai", nes „daug yra pašauktų, bet maža išrinktų".

Iš čia visų pirma aišku, kad pastarasis posakis, jei jį norima taikyti šiam palyginimui, negali turėti tos reikšmės, kurią jam teikia mažybininkai. Priešingai, kaip matome iš palyginimo, vynuogynan yra *visi kviečiami ir visi gauna tą patį užmokesnį, nė vienas nėra išskirtas bei pašalintas.* Jei tat šį palyginimą būtų galima taikyti žmonių išganymui, tai tektų daryti išvadą, kad visi žmonės bus išganyti, juoba kad palyginime ypatingai pabrėžtas šeimininko nepaprastas gerumas. Dėl to, sekdami garsiais Evangelijų aiškintojais, mes ir manome, kad šiuo palyginimu Kristaus pažymėtas įvairių tautų įvairiais laikais Dievo karalijon prisidėjimas ir drauge priminimas žydų tautai, kad jos pretenzijos turėti privilegijų užimti Dievo karalijoje ypatingą vietą, neturi jokio pamato. Iš čia darosi suprantama ir ta aplinkybė, kad šį palyginimą su minėtu posakiu savo Evangelijon tejdėjęs vienas tik šv. Matas, rašęs ją specialiai žydams. Iš čia aiškėja toliau ir galutinė šio palyginimo išvada: Dievas su paskiau pašauktais pasielgs lygiai kaip ir su pirmaisiais. Jis kviesis didelę daugybę, bet toje daugybėje rinktinį branduolį sudarys *ne visa žydų tauta, tik mažas jos būrelis.* Tikras rink-

tinis tos daugybės branduolys, šventieji, susidarys iš visų tautų, bet kiekviename amžiuje iš daugybės tikinčiųjų *šventieji tesudarys tik mažą būrelį*. Tuo būdu čia viskas paaiškėja, nors ir toli gražu ne ta prasme, kurią gina mažybininkai.

Be šio, šv. Mato evangelijoje esama ir kito palyginimo apie karaliaus rengiamas savo sūnui vestuves. Karalius siunčia savo tarnus kviesti svečių. Bet kviestieji vieni atsisako ateiti, kiti net užmuša karaliaus tarnus. Ką gi daro karalius? Įrūstintas jis nubaudžia žmogžudžius ir sunaikina jų miestą. Tai padaręs jis vėl siunčia savo tarnus į kelius ir kryžkeles kviesti visų — piktų ir gerų, kad tik pilni būtų vestuvių rūmai. Kviestieji šį kartą susirenka, tik tarp jų atsiranda vienas neapsivilkęs vestuvių rūbu. Karaliaus paklaustas jis neranda kuo pasiteisinti, taigi ir lieka laukan išmestas į tamsybes. Čia vėl Išganytojas savo palyginimą užbaigia patarle: „Daug yra pašauktų, bet maža išrinktų". Šis palyginimas, matyt, buvo taikytas fariziejams, nes šv. Matas čia pat ir priduria pastabą: „Tuomet fariziejai pasitraukė ir tarėsi, kaip jį sugauti kalboje" *(Mt 22, 15)*. Taigi „daug pašauktų" čia reiškia ne *visus žmones,* bet tik *vieną žydų tautą,* o žodžiais „maža išrinktų" Kristus yra nurodęs ne apskritai išganymą laimėjusius, bet *žydus,* į Kristų įtikėjusius, kurių palyginti tikrai buvo nedaug. Šitaip aiškinant šį palyginimą, savaime aiškėja ir jo smulkmenos. Karaliaus sūnaus vestuvės nurodo Kristaus susijungimą su Bažnyčia (plg. *Apr 19, 9—10*). Vieni iš pakviestųjų nužudo karaliaus tarnus, už tai karalius sugriauna jų miestą — čia aiški aliuzija į Kristaus nužudymą ir Jeruzalės sunaikinimą. Pagaliau daugybė naujų pakviestųjų nurodo įėjimą stabmeldžių Bažnyčion, o išmestasis be vestuvių rūbo reiškia, jog jų kai kurie nepasiliksią joje. Tuo būdu jei šis palyginimas turėtų kokį sąryšį su išganytųjų skaičiumi, tai jis greičiau rodytų didelį išganytųjų ir labai mažą žuvusiųjų būrelį. Taigi iš viso, kas anksčiau pasakyta, matome, jog posakį „Daug pašauktų, bet maža išrinktų" Kristus yra taikęs nedėkingai žydų tautai, o ne visai žmonijai. Bendras išganytųjų skaičius tuo posakiu visai nėra nustatytas.

3. Evangelijos posakiai apie „ankštus vartus" ir „siaurą kelią į gyvenimą", paimti skyrium, gali ne vienam baimės įvaryti, bet sugretinti su kontekstu visai neatrodo tokie baisūs. Evangelijose jie pakartoti keliose vietose. Mes imame patį pilniausią tekstą, užrašytą šv. Luko *13, 22—30*. Jis išreikštas šiais žodžiais: „Jėzus ėjo mokyda-

mas per miestelius ir kaimus ir keliavo į Jeruzalę. Kažkas jį paklausė: „Viešpatie, ar maža bus išgelbėtų?“ Jis pasakė jiems: „Pasistenkite įeiti pro ankštus vartus! Sakau jums, daugelis bandys įeiti, bet neįstengs“. Kai namų šeimininkas atsikels ir užrakins duris, stovėdami lauke jūs pradėsite belsti į duris ir prašyti: „Viešpatie, atidaryk mums!“ O jis atsakys: „Aš nežinau, iš kur jūs“. Tada imsite dėstyti: „Mes valgėme ir gėrėme tavo akivaizdoje, tu mokei mūsų gatvėse“. O jis jums tars: „Aš nežinau, iš kur jūs... Eikite šalin nuo manęs, visi piktadariai!“ Tai bus verksmo ir dantų griežimo, kai Dievo karalystėje pamatysite Abraomą, Izaoką, Jokūbą ir visus pranašus, o patys būsite išvaryti laukan. Ir ateis iš rytų ir vakarų, iš šiaurės ir pietų, ir sėsis prie stalo Dievo karalystėje. Ir štai yra paskutinių, kurie bus pirmi, ir pirmų, kurie bus paskutiniai“. Iš šio teksto matome Kristų beeinantį į žydų sostinę — Jeruzalę. Jis eina *mokydamas* apie Dievo karalystę. Ji rūpi žydams, ir vienas jų klausia: argi tiesa, kad žydų maža tepateks jon? Klausia *vienas visų vardu,* tat Kristus ir atsako *visiems,* nurodydamas savo karalystės įėjimo sąlygą — ankštus, *tautinės didybės pasipūtimo nepraleidžiančius vartus* [4]. Kristus aiškiai pasisako pats tos karalystės esąs valdovas, bet drauge aiškiai nurodo, kad toje karalystėje neturės reikšmės nei kūniška *artimybė ir pažintis* (su tavim valgėme ir gėrėme), nei ta pati tautybė bei pilietybė (tu mokei mūsų gatvėse). Dievo karalystė *bus uždaryta* visiems *piktadariams,* o *atdara* visų keturių pasaulio šonų *geriesiems.* Pastaroji aplinkybė ne tik nenurodo mažo išganytųjų būrelio, bet priešingai — kalba už didelę jųjų daugumą.

4. Ką sako Šv. Raštas, tai, be abejo, yra tiesa. Bet gerai suprasti Šv. Rašto mintis ne taip lengva. Dėl to ir aiškinti Šv. Raštą leista ne kiekvienam jo skaitytojui, bet tiktai Katalikų Bažnyčiai. Kas jos neklauso, pasitikėdamas vien savo protu, tas iš Šv. Rašto gali išvesti visokių nesąmonių, kaip tai ir matome iš įvairiausių protestantiškų sektų mokslo.

Pirmoji tikro Šv. Rašto aiškinimo taisyklė — tai neimti jo pavienių sakinių atskirai nuo konteksto, bet žiūrėti sąryšio su tuo, kas anksčiau pasakyta, ir lyginti su tuo, kas apie tą patį dalyką parašyta kitose Šv. Rašto vietose.

[4] *Siauro kelio* prasmė yra ta pati kaip ir ankštų vartų. Tų dviejų panašių dalykų sugretinimas sudaro tai, ką hebraistai vadina paralelizmu... Todėl išaiškinus ankštų vartų prasmę nebėra reikalo plačiau gvildenti siaurojo kelio reikšmę.

Taigi ir Kristaus žodžius: „Dangaus karalystė jėga puolama ir smarkieji ją sau grobia“ *(Mt 11, 12)* reikia palyginti su žodžiais, užrašytais Luko *16, 16*: „Iki Jono buvo Įstatymas ir pranašai; nuo jo skelbiama geroji naujiena apie Dievo karalystę, ir kiekvienas į ją veržiasi“. Tą pačią mintį randame ir Mato evangelijoje, pažiūrėję konteksto *(Mt 11, 17)*. Vadinasi, Išganytojas čia lygina dvi religijas — Senojo ir Naujojo Įstatymo ir kreipia savo posakį į žydus, nes jie Senojo Įstatymo tvarkoje yra turėję tikybos srity žymių privilegijų. Taigi Kristaus žodžių prasmė yra ši. Iki šv. Jono Krikštytojo tikras Dievo mokslas buvo skelbtas žydams. Nuo šv. Jono — Dievo karalystė, t. y. dangų atidaranti tikyba, skelbiama *visiems*. Niekas čia neturi privilegijų, bet ir niekas nėra iš jos išskiriamas. Štai dėl ko Kristus ir palygino tą naująją tikybą su *karo grobiu,* kuris gali tekti kiekvienam, kam jis rūpės. Taigi žodžiai veržtis „prievarta“ ir „smarkieji“ nereiškia čia didesnės ar mažesnės pastangos išganymą gauti — to reikėjo ir pirma,— bet kad Naujajame Įstatyme visi jau gali įeiti Dievo karalystėn, o ne vieni žydai, kaip buvo seniau [5].

Evangelijos žodžiai apie išsižadėjimą giminių, turtų, gyvybės dėl Kristaus, griežčiau juos ištyrus, irgi neatrodo tokie baisūs, nes ką šv. Lukas vadina „neapykanta“, tą patį šv. Matas išreiškia kitu, švelnesniu sakiniu: „Kas myli tėvą ar motiną *labiau negu mane* — nevertas manęs“ *(Mt 10, 37)*. Taigi toji Evangelijos „neapykanta“ yra atsiradusi čia vien iš žydų kalbos ypatybės. Mat ten palyginimui išreikšti vartojami du priešingos prasmės žodžiai, pvz., sakoma: „aš vieną myliu, kito neapkenčiu“ vietoj „aš vieną myliu labiau negu kitą“. Taigi reikia pasakyti, jog Evangelijos teskelbia vien *neapykantą nuodėmių, ne žmonių.* Priešingai manyti būtų didžiausia klaida, nes tai būtų įnešimas Dievo prigimtin aiškaus prieštaravimo.

Savo dešimtyje įsakymų, kaip visi žinome, Jis reikalauja, kad vaikai mylėtų savo gimdytojus. Jis savo Evangelijoj yra uždraudęs artimo neapykantą, įsakydamas visuotinę žmonių meilę, neišskirdamas iš jos nė vieno, net ir

[5] Taip *Mt 11, 12* ir *Lk 16, 16* aiškina A. Casteleinas S. J. op. c. Naujausias egzegetas Lagrange (Evangile selon — St. Luc.— Paris, 1925), aiškindamas Luko *16, 16* žodį „veržiasi“, atmetė senesnių egzegetų vertimą: „on y est introduit avec violence“, teisingai nurodydamas, kad: „personne n'est introduit de force dans le royaume, on est seulement invité à en prendre le chemin“ (op. c., p. 440). Klysta tat tie egzegetai, kurie *Mt 11, 12* mato aliuzijas į „persekiojimus bei kliudymus įeiti Dievo karalystėn“.

priešo. Kaipgi Jis galėtų reikalauti, kad vaikai tėvų neapkęstų?! Net jei tėvai ir ką bloga vaikams palieptų, nėra reikalo savo tėvų neapkęsti; užtenka tik labiau klausyti Dievo negu tėvų, nepildant jų blogų įsakymų.

Taip pat ir turtų išsižadėjimo klausimu reikia neužmiršti svarbaus skirtumo: Kristus įsako jų išsižadėti *ne apskritai visiems krikščionims* ir net ne *visiems kunigams,* bet tik *tiems, kurie yra pašaukti į tobulą gyvenimą.* Šį skirtumą aiškiai pažymi pati Evangelija. „Jei *nori įeiti į gyvenimą,* laikykis *įsakymų" (Mt 19, 17),* tai *bendra visiems krikščionims taisyklė.* „Jei *nori būti tobulas,* eik parduok, ką turi <...>. Tuomet ateik ir sek paskui mane" *(Mt 19, 21).* Štai jau nebe *įsakymas, tik patarimas* (jei nori būti tobulas), paliktas vien tobulybės mylėtojams. Iš šiaip jau žmonių ir kunigų Kristus tereikalauja vien dvasiško išsižadėjimo, t. y. tokio turtų turėjimo ir vartojimo, kuris neįžeistų Dievo įsakymo svarbiame dalyke. Kas gi pasakys, kad šitaip nusistačiusių žmonių buvę ir esą maža.

Tiesa, Kristaus laikais tarp žydų jų buvo nedaug. Mat stabmeldiškų pažiūrų įtaka žydams buvo didelė. Dėl to Kristus ir smerkė taip smarkiai neteisėtai įgytus turtus (mamona iniquitatis) ir jų vartojimą, neatsižvelgiant į Dievo valią ir artimų, o ypač vargšų reikalus.

Tąja prasme Kristus ir yra pavartojęs palyginimą apie turtuolį ir kupranugarį. Šis palyginimas būtų tikrai baisus, jei Kristus būtų čia turėjęs omeny visus, kurie turi pinigų. Bet kad taip nėra, rodo šv. Morkus. Jis savo Evangelijoje *(10, 24),* kalbėdamas apie tą patį dalyką, paaiškina, jog Kristus yra kalbėjęs ne apskritai apie turtuolius, bet tik apie tuos, „kurie pasitiki pinigais", t. y. kurie į pinigus sudeda visą savo viltį. Taigi išganymą laimėti gali net ir milijardierius, jei tik savo kapitalo nelaiko dievuku ir nepasitiki juo. Dėl to ir Kristus, klausiamas nustebintų apaštalų: „Kas tada galės išsigelbėti?"— atsakė: „Tai neįmanoma žmonėms, bet ne Dievui: Dievui viskas įmanoma" *(Mk 10, 27).* Tuo būdu šis iš pažiūros baisus palyginimas apie didžturtį ir kupranugarį turi savy ne vien bauginančių, bet ir raminančių elementų, nes ne pats kapitalas yra blogas, tik neteisus jo įgijimas, ir ne pats kapitalo vartojimas kliudo žmogui laimėti išganymą, tik vartojimas jo ne pagal Dievo valią, vien savo egoistiškiems tikslams. Kas nekelia savo turtų aukščiau už Dievą, tam išganymas visai galimas.

Išsižadėjimą gyvybės reikia taip pat suprasti ne absoliučiai, bet kaip pasiryžimą verčiau numirti negu gyvenant Dievą įrūstinti. Tos rūšies sąžinės konfliktai labai reti. Jei jų kartais pasitaiko, tai Dievas duoda tuomet, kaip kitados kankiniams, savo ypatingų malonių mirties baimei įveikti ir pergalei laimėti.

Lygiai nėra ko nusiminti ir dėl Dievo teismo baisumo, nes jei Dievas tirs net ir mažiausius mūsų nusikaltimus, Jis atkreips dėmesį į mūsų silpnumą, neapgalvojimą, lengvapėdiškumą. Jo teismas bus ne tik teisingas, bet ir gailestingas, „nes jis žino, kad mes esame dulkės ir niekas, iš kurio ir esame išvesti", kaip sako Šv. Raštas.

Tas pat pasakytina ir apie „kiekvieną žodį", iš kurio teis mus Dievas. Evangelijos originale terminas *žodis* nurodytoj vietoj graikų kalba išreikštas dvejopai *(rema* ir *logos)*. Bet *rema* reiškia ne tik *žodį,* bet ir *kalbėjimą,* o *logos* — vien tik *kalbėjimą* bei *pašnekesį.* Tuo remdamiesi Šv. Rašto aiškintojai mano, kad mes būsime Dievo teisiami vien už ilgesnes Dievą ar artimą įžeidžiančias kalbas bei žodžius, pasižyminčius ypatingu piktumu. Šiaip jau gi blogo tikslo neturinčioms kalboms, nesipriešinančioms padorumui ir paklusnumui, Dievas parodys savo tėvišką atlaidumą.

Pagaliau Evangelijoj pateiktas pats Dievo teismo aprašymas visai nepatvirtina mažybininkų nuomonių, nes ten nepasakyta, kad per paskutinį teismą Dievas tarsiąs: „Ateikite jūs, herojiškos sielos, ir paveldėkite dangaus karalystę, nes jūs išlaikėte tobulą nekaltybę bei nusidėję darėte nepaprastai kietą atgailą, išsižadėdami visų padorių gyvenimo linksmybių...", bet išganytieji išgirs vien šiuos meilingus žodžius: „Ateikite, mano Tėvo palaimintieji, paveldėkite nuo pasaulio sukūrimo jums paruoštą karalystę! Nes aš buvau išalkęs, ir jūs mane pavalgydinote, buvau ištroškęs, ir mane pagirdėte, buvau keleivis, ir mane priglaudėte, buvau nuogas — mane aprengėte, ligonis — mane aplankėte, kalinys — atėjote pas mane" *(Mt 25, 34—36).* Šitie gi gailestingi darbai prieinami visiems, taigi ir galima tikėtis, kad išganytųjų skaičius bus greičiau didelis negu mažas.

Galop mažybininkų pažiūrą į mažą išganytųjų skaičių dar būtų galima šiaip taip pateisinti, jei pomirtinis gyvenimas tebūtų apibrėžtas vien dangumi ir pragaru. Bet tikrumoje iš Katalikų Bažnyčios mokslo žinome, kad esama dar ir *skaistyklos.* Jos gi kančios yra tokios skaudžios, kad gali net ir didesnes kaltes nuplauti. Taigi daugybė

žmonių, kad ir nevertų dėl savo netobulo gyvenimo tiesiog nueiti į dangų, galės betgi būti išganyti, atsilyginę Dievo teisybei skaistykloje.

5. Kad Dievas yra baudęs pirmąsias žmonių kartas tvanu, Sodomą ugnimi, kanaaniečius kardu ir pačius žydus įvairiomis nelaimėmis, tai tiesa, nes tai yra užrašyta Šv. Rašte. Bet tame pat Šv. Rašte randame užrašytus ir šiuos žodžius apie Dievą: „Tu visų pasigaili, nes visa gali, ir apsimeti nematąs žmonių nuodėmių dėl atgailos. Nes tu myli visa, kas yra <...>. Tu pasigaili visų, nes jie tavo, Viešpatie, kurs myli sielas" *(Išm 11, 24—27)*. Jei tat Dievas yra baudęs žmones, tai jis tai darė kaip mylįs tėvas ir išmintingas gydytojas. Jis baudė jų kūnus dėl to, kad mylėdamas jų sielas troško jiems išganymo. Be tų bausmių daugybė žmonių gal būtų amžinai žuvę. Užėjus gi bausmėms, daugelis susiprato klydę ir paskutinę valandą yra grįžę prie Dievo ir laimėję išganymą. Be to, šitokios bausmės kaip tvanas, sieros ugnis ir kt. yra parodę žmonijai, kad Dievas yra nemaršus, nors ir kantrus, ir kad nusidėjimai yra gausiausi nelaimių šaltiniai.

Pagaliau, kalbant apie visuotinį tvaną, reikia vengti liguisto sentimentalizmo ir tiesai prieštaraujančio perdėjimo. Minėtojo kun. Casteleino S. J. apskaičiavimu, per visuotinį tvaną yra žuvę ne daugiau kaip 90 000 žmonių, nes jų tiek tuomet tegalėję būti žemėje [6]. Be abejo, nemažas tai skaičius. Bet atsiminkime, jog dabar visam pasauly per vieną dieną miršta apie 100 000 žmonių, o per metus apie 36 000 000! Vadinasi, šiandien mirtis kasmet išvaro iš šio pasaulio daugiau žmonių negu visi karai ir revoliucijos ir 400 kartų daugiau, negu yra žuvę per visuotinį tvaną. Palyginę su šia tokia gausia mirties pjūtimi pamatysim, jog visuotinio tvano tragedija nebuvo tokia jau didelė ir baisi, kaip gal ik šiol daug kam atrodė.

Be to, yra rimtų teologų (Hummelaueris, Zaborskis), manančių, kad tvanas visos žemės nėra užpylęs, kad jis tepasiekęs tik Nojui žinomus kraštus, taigi be anų 8 Nojaus laive išsigelbėjusių galėjo būti ir kitur tvano nepaliestų žmonių. Šv. Petras, antrame savo laiške minėdamas Nojaus laive išsigelbėjusius 8 žmones *(2, 5)*, nėra *ex professo* sprendęs klausimo apie etnografinį bei geografinį tvano visuotinumą.

Ne pro šalį čia bus paminėjus dar vieną šv. Jono Auksaburnio pastabą. Kalbėdamas apie visuotinį tvaną, jis

[6] Plg. *Castelein A. S. J.*— Op. c.— P. 71.

pažymi vieną labai svarbią aplinkybę: vanduo ne susyk yra užliejęs žemę, bet yra praėję 40 dienų, kol buvo apsemti aukščiausi to krašto kalnai. Vadinasi, žuvę tame tvane turėjo užtektinai laiko atgailai ir todėl galėjo laimėti išganymą.

Iš čia gauname išvadą, jog visuotinis tvanas buvo Dievo išminties, teisybės ir gerumo pamoka, parodžiusi visoms būsimoms žmonijos kartoms, kad juokauti su Dievu negalima.

Nubaudus Sodomą ir aplinkinius miestelius, yra žuvę ne daugiau kaip keletas tūkstančių žmonių, bet ir tie būtų išlikę nenubausti, jei tarp jų būtų atsiradę bent dešimt teisiųjų. Deja, jų ten nė tiek nebuvo. Taigi šis faktas mažybininkų teorijai lemiamos reikšmės neturi, nes nėra įrodyta, kad visi sodomiečiai likę neišganyti.

Tas pat pasakytina ir apie kanaaniečių tauteles: jos kad ir buvo labai sugedusios, bet mažos, nedaugingos ir todėl mažybininkams žymesnės paramos nesuteikia.

6. Dėl žydų reikia štai kas pasakyti. Dievas tą tautą yra laikęs savo ypatingoj globoj. Kol ji klausydavo Dievo įsakymų, ji būdavo laiminga: joks priešas jos nepuldavo, ji galėdavo ramiai gyventi, naudodamasi savo darbo vaisiais. Bet kai ji Dievą užmiršdavo, Dievas atimdavo iš jos savo globą: aplinkiniai stabmeldžiai ją pavergdavo, sunaikindavo jos miestus, pagrobdavo jos turtus ir jos gyventojus padarydavo nelaimingais belaisviais. Tuo būdu žydų istorijoj po daug sykių pasikartodavo laimės ir nelaimės laikotarpiai. Bet vertinant tas Dievo bausmes reikia vengti perdėjimo, o ypač išvedžiojimo, kad žydų dauguma yra netekusi išganymo.

Dar labiau negalima taip galvoti, kaip mažybininkų vadas vysk. Massilonas, kurs, norėdamas įrodyti išganytų žydų mažą skaičių, remiasi faktu, jog iš 600 000 žydų pažadėton žemėn tėra tejėję tik du: Jozuė ir Kalebas. Jei ši išvada būtų teisinga, tai neišganytais tektų laikyti net ir Mozę su Aaronu. Bet Mozė Šv. Rašte nesyk yra vadinamas šventu pranašu — ir jo kaltė visai nebuvo mirtina. O ir anie pažadėton žemėn nejėję 600 000 žydų visai nebuvo Dievo nubausti, bet išmirė paprasta mirtimi savo 40 metų besitęsusioje kelionėje į Palestiną.

Jei kada buvo galima abejoti žydų išganymu, tai viešpataujant Jezabelei, didžiausio stabmeldijos žydų žemėj įsigalėjimo metu, kai net pats Elijas buvo dėl to nusiminęs. Bet ir tuomet Dievas jam užtikrino, kad vis dar yra žydų tautoje 7000 žmonių (skaičius simboliškas, reiškiąs

didelę daugybę), negarbinusių Baalo ir išlikusių ištikimais Izraelio Dievui *(3 Kar 19, 18).* Bet jei jau tuomet buvo didelė daugybė vertų išganymo dorų žydų, tai ką ir sakyti dabar, po Kristaus atėjimo, kai žydai stabmeldystėn visai nelinksta.

Tiesa, daugybė žydų vis dar nesidomi Kristaus mokslu; yra ir tokių, kurie neapkenčia paties išganytojo asmens, bet pasakyti, kad jie nebus išganyti, būtų per drąsu. Nebuvo didesnio Kristaus neapkentėjo kaip Paulius, o betgi tas pats Paulius virto didžiausiu Kristaus mokslo skelbėju. Dievas atleido jam jo paklydimą, nes jis persekiojo Kristaus Bažnyčią, jos gerai nepažinęs. Todėl ir šv. Petras, sakydamas savo pirmąjį pamokslą žydams, yra išsitaręs: „Broliai, aš žinau, kad jūs taip padarėte iš nežinios" *(Apd 3, 17).* Toje nežinioje po šiai dienai tebėra ir šiandienių žydų dauguma. Taigi yra vilties, kad ir jie bus išganyti. Tai patvirtina ir pats Paulius apaštalas, nes palyginęs žydų tautą su alyvos medžiu jis nepasakė, kad visas medis yra žuvęs, tik pažymėjo, kad jo „kai kurios šakos nulaužtos" *(Rom 11, 17).* Tuo jis yra pasakęs, kad dauguma žydų bus išganyti. Pasaulio pabaigoje, to paties Pauliaus apaštalo pasakymu, „bus išgelbėtas visas Izraelis" *(Rom 11, 26).* Taigi žydai maža teduoda paramos mažybininkų nuomonei.

7. Užtat stabmeldija, atrodo, visai patvirtinanti jų pažiūras į žmonių išganymą, nes stabmeldija, jų išmanymu, Dievo pažinimo neturinti jokio, o jos gyvenime viešpataująs visuotinis dorovės žlugimas. O tokiomis sąlygomis kas gi gali būti išganytas?!

Bet šitoks pasakymas turi aiškių perdėjimo žymių. Tas gi perdėjimas eina iš labai paviršutiniško religinio ir dorovinio stabmeldijos būvio pažinimo ir per didelio jos kulto apibendrinimo. Tų per smarkių sprendimų pamatan dedamas viešasis stabmeldijos kultas ir iš jo sprendžiama, kad toks pat turėjęs būti ir privatus stabmeldžių Dievo garbinimas. Bet ši išvada nėra teisinga, nes šalia šlykštaus viešojo kulto, istorijos parodymu, privačiame gyvenime stabmeldžiai laikydavosi visai švelnaus Dievo garbinimo ir kilnių religinių pažiūrų. Minėtas anksčiau kun. Casteleinas savo veikale yra surinkęs didelę daugybę citatų iš žymesnių senovės stabmeldiškos Graikijos vyrų (pvz., Aristotelio, Solono, Pindaro, Aischilo, Herodoto, Tukidido, Sokrato, Platono ir kt.), kurie, pasirodo, aiškiai tikėję vieną Dievą, visų daiktų Kūrėją, Jo valią laikę dorovės norma, teikę Jam pagarbos, kaip pasaulio valdovui,

išpažinę žmogaus sielos nemarybę ir gerų darbų vertę laimei po mirties pelnyti.

Netrūko panašių vyrų ir tarp senosios Romos stabmeldžių (kaip štai Ciceronas, Seneka, Markas Aurelijus ir kt.), turėjusių kilnių pažiūrų į Dievą, religiją, žmogaus pareigas. Nemažai skaistaus monoteizmo sekėjų būta persų, kinų, japonų ir kitose stabmeldiškose tautose. Tokie žmonės kad ir gyveno stabmeldžių apsupti, bet jau nebuvo stabmeldžiai, nes garbino vieną tikrąjį Dievą, nors ir vadindavo jį įvairiais vardais. Savo pavyzdžiu jie darydavo didesnę ar mažesnę įtaką aplinkiniams gyventojams, nors ir neįstengdavo išblaškyti stabmeldijos ūkų. Šios įsigalėjimas ir net apsireiškimas šlykštaus kulto apeigomis yra įvykęs taipgi ne be Dievo leidimo. Leisdamas panašiems kultams įsikurti, Dievas norėjo pirštu prikišamai parodyti žmogui gimtosios nuodėmės vaisius, jojo nesugebėjimą savo dvasios jėgomis susikurti sau tikrą religiją ir pasiekti savo gyvenimo tikslą, o drauge ir Dievo apreiškimo reikalingumą.

Iš čia matome, kad Dievo apvaizda yra lietusi ne vien išrinktąją žydų tautą, bet ir pačius stabmeldžius, teikdama jiems savo malonių ir dvasiškos šviesos ir vesdama žmoniją lyg mažą vaiką nuo stabmeldiškų sutemų į skaistų Krikščionybės rytą. Tuo būdu ir stabmeldijoj buvo ne viena tik tamsa ir doroviškas sugedimas; ten buvo ir tikros šviesos, ir doro gyvenimo, o per tai ir nemaža išganytųjų.

Negalima sakyti, kad ir tarp žemiausiai stovinčių stabmeldžių nebūtų išganytų. Mat žemos kultūros žmogus, net ir dalyvavęs bjauriose stabmeldijos religinėse apeigose, gali laimėti išganymą, jei tik yra tai daręs, manydamas daręs Dievui patinkamą darbą. Jų išganymui bus pritaikytas Dievo teisybės principas: *kam mažiau duota, iš to bus mažiau ir reikalauta* [7].

[7] Žinomas teologas A. Tanquerey savo teologijos vadovėlyje (Brevis Synopsis Theol. Dogm.) gina tezę: „Omnibus infidelibus adultis, sive positivis, sive negativis dantur aliquando gratiae saltem remotae sufficientes, ut possint ad fidem converti“ ir baigia išvedžiojimus šia teologiškąja aksioma: *„Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam“*,— pridurdamas prie jos šitokį paaiškinimą: „Scilicet: a) facienti quod in se est *per vires naturae* Deus, non quidem ex iustitia, neque ex positiva dispositione, sed *ex gratuito beneplacito,* gratias actuales concedit, quibus fides obtineri possit; b) Facienti quod in se est *sub influxo gratiae actualis,* Deus certo *uberiores gratias actuales* concedet, quae *de congruo* merentur; c) cum quibus facienti quod in se est et *ultimam dispositionem* ad iustificationem requisitam ponenti, Deus dat *gratiam sanctifisantem* seu habitualem“ (n. 880). Tuo nustatomas išganymo galimumas visiems, net ir la-

Jei Šv. Raštas ne sykį smerkia stabmeldžius, tai vien dėl to, kad apskritai jų gyvenime nebuvo nieko, ką būtų galima *kelti pavyzdžiu žydams;* ir priešingai, žinant senovės žydų palinkimą stabmeldystėn, buvo didelis reikalas įkvėpti jiems pasiryžimą nesidėti su stabmeldžiais, būti nuo jų kuo toliausiai.

Tuo pat tikslu ir šv. Paulius Apaštalų darbuose yra rašęs apie anų laikų stabmeldžius kuo pesimistiškiausiai. Bet tame laiške romėnams jis visai panašiai yra išsitaręs ir apie žydus. Bet ar jis manė, kad jie visi nebus išganyti? Nė kiek, nes jis gerai žinojo anksčiau minėtąjį Dievo atsaką nusiminusiam Elijui pranašui. Jei jo laikais yra buvusi didelė daugybė Dievui ištikimų žydų, tai reikia tikėti, kad tokių Dievui ištikimų visuomet ne mažiau yra buvę ir stabmeldijoj.

Šią išvadą patvirtina faktas, jog tarp tiesų, Šv. Rašte dažnai minimų, yra ir ta, kad „Dievas nežiūri asmenų". Dievo apvaizdai visi lygūs — ar kas bus stabmeldys, ar žydas, ar krikščionis. Kiekvienoje vietoje ir kiekvienu laiku Dievas yra nusistatęs teikti išganymą kiekvienam, kas tik elgiasi „su baime savo viešnagės metu" *(1 Pt 1, 17),* nes Jo „tikroji šviesa <...> apšviečia kiekvieną žmogų, ir ji atėjo į šį pasaulį" *(Jn 1, 9).* Dėl to jokios gyvenimo aplinkybės, kad ir tamsiausios, neįstengia užgesinti žmoguje jo sąžinės šviesos. Jei žmogus toje šviesoje tvarko savo gyvenimą, jis gauna Dievo malonę, atsipalaiduoja nuo gimtosios kaltės ir įžengia į kelią, vedantį išganyman[8]. Šį šv. Tomo mokslą nušviečia niveniečių pavyzdys. Jie buvo nusidėję ir Dievo pasmerkti, bet paklausę Jonos pranašo balso susiprato, darė atgailą ir susilaukė Dievo pasigailėjimo. Iš čia matome, kad net ir tie, kurie atrodo artimiausi pražūčiai, gali savo gera valia laimėti išganymą, nes, anot šv. Pauliaus žodžių, „Dievas visus įkalino neklusnume, kad visų pasigailėtų" *(Rom 11, 32).* Tai reiš-

biausiai nuo katalikybės išviršinai nutolusiems. Dėl to vienas rimtas prancūzų teologas, kalbėdamas apie Bažnyčios sielą, yra išreiškęs šią gan drąsią mintį: „Au sein du schisme, en pleine héresie, sous les dehors de l'apostasie, frappés ostensiblement par les sentences de l'autorité ecclesiastique, peut il se rencontrer des hommes de bonne foi, qui sont justes aux yeux de Dieu. Une erreur de fait, une ignorance point coupable, certaines circonstances de temps, de lieux, de personnes, un amour sincère du Seigneur et le desir de lui plaire peuvent maintenir dans l'âme de l'Eglise, ceux qui manifestement sont séparés de con corps" (*Sadet C.* Un angoissant probléme: Si Dieu existe, porquoi le mal?— Avignon, Aubanel, 1926.— P. 230—231).

[8] *S. Tomas* 1-a, 2-ae q. 6.

kia, kad visi — ir pagonys, ir žydai — buvo nepaklusnūs Dievui, bet Dievas visų pasigaili [9].

Palyginimas žmonių likimo su žuvų ikrų ir medžių sėklų likimu turėtų įtikinamą galią tik tuomet, jei Dievui būtų vis tiek, ar žuvų ikros, ar medžių sėklos, ar žmonių sielos. Bet Dievui tai toli gražu ne vis tiek. Už ikras ir sėklas Jo sūnus nėra kentėjęs ir miręs, o už žmones Jis yra savo gyvybę paaukojęs. Taigi Jam kiekviena žmogaus siela yra brangi ir Jis nori, kad nė viena jų nepražūtų.

Tiesa, suteikdamas žmogui laisvą valią, Dievas kartu yra Jam davęs galimumą — rinktis pražuvimą, atmetus išganymą. Yra žmonių, kurie tuo galimumu ir naudojasi. Bet kad tokių žmonių būtų žymi dauguma, sunku tikėti, nes jei taip iš tikrųjų būtų, kaip tvirtina mažybininkai, tai išeitų, kad Kristus veltui kentėjęs ir miręs už žmones. Velnias tuomet atrodytų galingesnis už Kristų, nes įstengęs iš Išganytojo išplėšti beveik visą žmoniją ir palikęs Jam vos mažą būrelį. Ši išvada logiškai plaukia iš mažybininkų teorijos, bet savo turiniu labiau panėši į bjaurią blevyzgą prieš Dievą negu į rimtą teologijos tiesą, nes ji aiškiai prieštarauja daugybei Šv. Rašto tekstų. Priminsime čia bent keletą. Štai šv. Paulius apaštalas, rašydamas romėnams, tarp kitko sako, pvz.: *„Kas tik jį* (Dievą) *tiki, neliks sugėdintas.* Nėra skirtumo tarp žydo ir graiko, nes tas pats *visų Viešpats,* turįs turtų *visiems,* kurie jo šaukiasi. *Kiekvienas,* kuris šaukiasi Viešpaties vardo, bus išgelbėtas" *(Rom 10, 11—13).* Kitoj to pat laiško vietoj jis dar drąsiau kalba tardamas: „Jei Dievas *už mus,* tai kas gi prieš mus?! Jeigu jis nepagailėjo nė savo Sūnaus, bet atidavė jį *už mus visus,*— kaipgi jis ir visko nedovanotų kartu *su juo?!* <...> Juk Dievas *išteisina.* Tai kas *pasmerks?"* *(Rom 8, 31, 32, 34).* O savo mokytiniui Timotiejui rašo, jog Dievas „trokšta, kad visi žmonės būtų išganyti ir pasiektų tiesos pažinimą" *(1 Tim 2, 4).* Tą patį patvirtina ir Jokūbas apaštalas, rašydamas savo laiške *(2, 13),* kad Dievo „gailestingumas didžiuojasi prieš teismą". O šv. Jonas apaštalas teikia visiems šį pilną meilės pamokymą: „Mano vaikeliai, rašau jums tai, kad nenusidėtumėte. O jei kuris nusidėtų, tai mes turime Užtarėją pas Tėvą, teisųjį Jėzų Kristų. Jis yra permaldavimas už mūsų nuodėmes ir ne tik už mūsų, bet ir už *viso pasaulio" (1 Jn 2, 1—3).* Šią tiesą buvo įžvelgęs ir supratęs dar Senajame Įstatyme Izaijas pranašas, šitaip atsiliepdamas apie bū-

[9] Žr. *Arkivysk. Skvireckas J.* Naujasis Testamentas.— Kaunas, 1922.— P. 392.

simąjį Kristų: „<...> jis ėmė sau mūsų skausmus ir jis nešė mūsų sopulius <...>. Jis buvo sužeistas dėl mūsų neteisybių, sumuštas dėl mūsų kalčių <...>. Mes visi klydome kaip avys, kiekvienas pasuko į savo kelią, o Viešpats uždėjo jam *visų mūsų neteisybę*" *(Iz 53, 4—6)*.

Šitoks Išganytojo nusistatymas kentėti už visą nusidėjusią žmoniją buvo vertas ir atitinkamo atlyginimo už savo tikrai dievišką heroizmą. Kokį gi Kristus už tai yra gavęs užmokesnį iš savo Dangiškojo Tėvo? Į tai atsako šv. Paulius apaštalas, nurodydamas Kristaus *pergalę* ir iš įveiktojo velnio *atimtąjį grobį* (capti vam duxit captivitatem), Jo įgytąją *garbę* (omnia subiecit sub pedibus ejus) ir *galybę* (omnia traham ad me). Tą garbę ir galybę yra matęs jau Psalmių autorius, kurs Dievo įkvėptas giedojo: „Atsimins ir gręšis į Viešpatį *visi žemės kraštai;* ir parpuls jo akivaizdoje *visos pagonių šeimynos...*" *(Ps 21, 28)*. Tą patį skelbė ir Danielius, pranašaudamas, jog Kristaus valdžiai bus pavestos *visos tautos, visos giminės, visos kalbos;* jo karalystė tęsis iki laiko pabaigos *(Dan 7, 14 ir 27)*. O šv. Paulius dar priduria, kad Dievas „jį išaukštino ir padovanojo jam vardą, kilniausią iš visų vardų, kad Jėzaus vardui priklauptų kiekvienas kelis danguje, žemėje ir po žeme" *(Fil 2, 9—10)*, ir užbaigia tvirtinimu, kad naujojo Adomo malonės dovana yra *didesnė* už senojo Adomo kaltę.

Bet visa ta Kristaus malonė, garbė ir galybė pasirodytų prieštaraujanti tiesai, jei *žmonijos dauguma* nelaimėtų išganymo ir nuo amžinos prapulties teišsigelbėtų vien mažas žmonių būrelis. Tuomet ir šv. Pauliaus gilų įsitikinimą, išreikštą savo mokytiniui Timotiejui (speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium [10]), reikėtų laikyti tuščiu ir apgaulingu. Bet mums atrodo, kad šv. Paulius Dievo dalykus yra geriau išmanęs negu visų amžių mažybininkai [11].

Dėl to ir Katalikų Bažnyčia nors ir nėra mažybininkų spėliojimų autoritetingai pasmerkusi, tačiau savo praktikoje jais nesivadovauja; anaiptol, savo rimtų teologų lūpomis tebeskelbia mokslą, jog nesą jokio abejojimo, kad nė vienas suaugęs net ir tarp pagonių nebus amžinai pasmerktas, nebent visišku supratimu ir gera valia sunkiai

[10] *1 Tim 4, 10:* „Pasitikime gyvuoju Dievu, kuris yra visų žmonių, o ypač tikinčiųjų, Gelbėtojas".

[11] Be minėtojo A. Casteleino S. J. veikalo, žr. taipgi ir *Sadet C.* Un problème angoissant: Si Dieu existe, pourquoi le mal?— Avignon, Aubanel, 1928.— Chap. XII: Le nombre des Elus.— P. 206—231.

nusidėtų sau žinomiems Dievo įstatymams ir toj nuodėmėj atkakliai išsilaikytų iki galo [12]. Bet tokio pasielgimo ir atkaklumo, Dievui padedant, išvengti niekam juk nėra per sunku.

Iš to, kas čia anksčiau buvo pasakyta, matome, jog daugybininkų nuomonė atrodo artimesnė tiesai, ir mes drąsiai galime jos laikytis. Bet tai darydami turime saugotis nusidėti antrąja Šv. Dvasiai nuodėme, būtent per dideliu pasitikėjimu Dievo gailestingumu ir visišku nesirūpinimu savo išganymu. Tiesa, išganymas eina pirmiausiai iš Dievo, bet jis visgi nėra vieno tik Dievo padaras, bet ir mūsų geravalio prisidėjimo vaisius. Dėl to šv. Pauliaus filipiečiams duotą patarimą: „darbuokitės savo išganymui su baime ir drebėdami" *(Fil 2, 12)* reikėtų ir mums giliai atmintin įsidėti, o drauge neužmiršti ir garsaus dvasiško rašytojo Faberio priminimo apie tai, kad „esama labai didelio skirtumo tarp gyvenimo, nelemiančio išganymo, ir to išganymo galutinio negavimo" [13]. Šią pastabą reiktų visiems giliai atmintin įsidėti. Ja remdamasis Faberis ir yra išreiškęs nuomonę, jog krikščionys *beveik visi* bus išganyti [14].

---

[12] Žr. *Tanquerey A.* Brevior Synopsis Theol. dogm. / Ed. 2.— N. 525.

[13] Il y a une grande difference entre vivre actuellement de manière à ne pas se sauver, et ne pas se sauver finalement.

[14] Žr. *Faber.* Le créateur et la créature.— P. 331.

LOGIKOS EVOLIUCIJA

Logika, kaip žinom, yra vienas seniausių mokslų. Nuo Aristotelio lig šių laikų ji yra nedaug teatsimainiusi. Gal dėl to ji daugelio laikoma pastovia, užbaigta, nemainoma, amžina. Ieškoti kitos, naujos, aukštesnės logikos seniau niekam nė galvon nebuvo atėję.

Bet XIX amžiuje evoliucijos idėjai plėtojantis ir kaskart daugiau mokslo sričių užgriebiant, imta evoliucijos dėsnius taikyti ir senutei logikai. Visas žmonijos minties plėtojimosi laikas padalintas į du periodus: žmonijos kūdikystės bei *priešlogiškąjį* ir žmonijos subrendimo bei *logiškąjį*. Mes nūn gyvename logiškuoju periodu, bet tai nereiškia, kad priešlogiškasis periodas būtų visai pasibaigęs. Žmonių, tebemąstančių primityvia, vaikiška logika, netrūksta ir šiandien.

Priešlogiškojo periodo charakteristikai daug naudotasi vaikų logikos tyrimais. Tos logikos pavyzdžių surinkta nemažai specialiose monografijose apie vaikų dvasios rutuliojimąsi. Kam šis klausimas rūpėtų, tepasiskaito naujausią *K. Bühlerio* veikalą „Die geistige Entwicklung des Kindes" (Jena, 1918).

Kiti mokslininkai yra dar toliau pažengę įtraukdami savo tyrinėjimų sritin net gyvulius. Iš čia yra atsiradusi *gyvulių psichologija,* kurioje imta tyrinėti drauge ir *gyvulių logiką.* Tai yra žemiausias bei *pažmogiškas* logikos laipsnis. Jojo antitezė yra *antžmogiškoji* logika. Pastarąją yra priėję kai kurie matematikai ir filosofai, giliau mąsčiusieji apie nesibaigiamybės idėją. Tuose savo tyrinėjimuose jie yra pastebėję, jog santykiams nesibaigiamybės srity nustatyti paprastoji mūsų logika nebetinka, tam reikią naujos, aukštesnės, antžmogiškos logikos. Jai duotas atskiras *metalogikos vardas.* Tariamės būsiant ne pro šalį apie kiekvieną tų naujų logikų rūšį atskirai pakalbėjus.

Gyvulių logika. Ar esama gyvulių logikos? Norint į tai atsakyti, reikia susipažinti su gyvulių psichologija. Susidurdami kasdieniame gyvenime su įvairiais gyvuliais, mes matome, kad jie turi savotišką psichiką, savotišką instinktyvų protą. Bet kuo ta gyvulių psichika skiriasi nuo žmogiškosios? Kokias jų protas turi ypatybes?

Pirmiausia mes pastebime, kad gyvuliai nekalba taip kaip mes. Kalba, kaip žinome iš psichologijos, yra glaudžiai susijusi su turėjimu sąvokų. Taigi galima pasakyti, jog gyvuliai, neturėdami kalbos, neturi nė sąvokų. O be sąvokų negalimas yra joks mintijimas.

Visa, ką mes žinome apie instinktyvų gyvulių protą, nurodo mums, jog jis veikia vien pasigaudamas įvaizdžių ir pajautimų, o žemesniuose gyvijos laipsniuose — tik vienų pajautimų. Sąmonė, mąstanti vienais įvaizdžiais, tegali būti tik instinktyviu protu, t. y. priklausančiu vien nuo kūniškų susijaudinimų bei emocijų. Tik emocijos teduoda jam galimybę daryti pasirinkimą iš esamųjų įvaizdžių tarpo, dėl to gi pasirinkimo ir atrodo mums, lyg čia būtų gyvulių sprendimo ir protavimo. Bet iš tikrųjų gyvulys savo pasielgimų visai neapmąsto; jis tegyvuoja vienomis emocijomis, pasiduodamas kiekvieną momentą tai emocijai, kuri tuo laiku yra stipresnė.

Dėl buvimo, tiesa, būna gyvulio gyvenime ir tokių aštrių momentų, kai jis esti verčiamas rinktis vieną kokį įvaizdį iš tam tikros esamųjų įvaizdžių eilės. Tuomet jo pasielgimai gali atrodyti visai apgalvoti. Pvz., gyvulys, pakliuvęs pavojun, dažnai elgiasi labai atsargiai ir gudriai. Bet iš tikrųjų tie jo pasielgimai ir čia priklauso nuo emocijų. Mat kiekvienas gyvulio įvaizdis, kiekvienas atminimo vaizdas yra susijęs su kokiu nors emociniu pajautimu bei atsiminimu; jokių neemocinių, šaltų minčių bei vaizdų gyvulio dvasioje nėra.

Tuo būdu visus gyvulių veiksmus, kai kada labai painius, tikslingus ir iš pažiūros protingus, galima išaiškinti nedarant prielaidos dėl buvimo gyvuliuose sąvokų, sprendimų ir protavimų. Anaiptol, mes net privalome pripažinti, jog gyvuliai neturi sąvokų, nes jie yra bekalbiai.

Jei paimtume du žmones atskirų tautų ir rasių, nesuprantančių vienas antro kalbos, ir apgyvendintume juos drauge, tuojau juodu išras būdą susišnekėti ir viens antrą suprasti. Jei atskirtume žmones stora mūro siena, tai ir tuo nesukliudytume jiems susižinojimo. Vienas pabels triskart, antras į tai atsakys taipgi triskart belsdamas. Susisiekimas jau ir nustatytas. Idėja susižinojimo su kitų planetų

gyventojais remiasi kaip tik panašiu šviesos signalų projektu. Ant žemės reikia sudaryti didžiulį šviesos ratilą ar kvadratą. Jį turės pastebėti, pvz., marsiečiai ir iš Marso atsakys tokiu pat signalu. Su gyvuliais mes gyvename greta ir nustatyti panašaus susisiekimo neįstengiame.

Aišku, jog atstumas tarp jų ir mūsų yra kur kas didesnis ir skirtumas gilesnis negu tarp žmonių, atskirtų kalbos nežinojimu, mūro sienomis ir didžiausiais tolumais.

Apskritai tariant, gyvulių psichologija yra mums labai tamsi. Tyrinėta, stebėta daugybė gyvulių, pradedant nuo dramblio lig voro, surinkta begalės anekdotų apie gyvulių protą, sumanumą ir doriškus pranašumus, bet visa tai nieko čia nemaino. Mes tebeįsivaizduojame sau gyvulius arba gyvais automatais, arba kvailais žmonėmis.

Mes per daug esame užsidarę *savo* psichikoje. Mes neįstengiame sau įsivaizduoti kitokios ir nenoromis manome, kad vienatinė galima psichika — tai tokia kaip mūsiškė. Jei mes galėtume įeiti psichiškan gyvulio pasaulin, suprasti, kaip jis stveria įspūdžius ir veikia, tai mes išvystume daug mums neapsakomai įdomių dalykų. Pvz., mes galėtume sau įsivaizduoti ir gyvulio logiką. Ji, žinoma, būtų labai savotiška logika netikra to žodžio prasme, nes logikos pamatas, kaip žinome, yra λογος, t. y. žodis bei sąvoka.

Mūsiškės logikos pamatas, kaip žinome, yra šie pamatiniai dėsniai:

A yra A
A' nėra ne-A.
Kiekvienas daiktas yra arba A, arba ne-A.

Tos Aristotelio suformuluotos logikos užtenka *stebėjimui.* Bet *tyrimui, bandymui, eksperimentui* ji jau yra nebeužtenkanti, nes tyrimas, bandymas įvyksta laike, o Aristotelio formulėje su laiku nesiskaityta. Tai buvo pastebėta Bacono ir jojo aniems trims dėsniams suteikta ši nauja išvaizda:

Kas yra buvę A, bus ir toliau A.
Kas yra buvę ne-A, bus ir toliau ne-A.
Kiekvienas daiktas yra buvęs ir bus arba A, arba ne-A.

Tos Aristotelio ir Bacono formulės yra išvestos iš stebėjimo faktų ir nieko kito, išskyrus tų faktų turinį, jose nėra ir negali būti. Tai, tiesą sakant, yra ne mintijimo dėsniai, bet laukutinio pasaulio dėsniai, kaip jį mes stveriame, bei mūsojo Aš į šį laukutinį pasaulį požiūrio dėsniai.

Jei mes įstengtume suprasti gyvulio „Aš" požiūrį į pasaulį, tai mes įstengtume įsivaizduoti sau ir gyvulių logiką. Bet mūsų svarbiausia klaida yra ta, kad mes gyvuliams taikome savo žmogiškąją logiką. Mes manome, kad mūsų logika tėra vienintelė, kad ji yra pritaikoma ir už mūsų psichikos ribų. Tuo tarpu mūsų logikos dėsniai tėra vien mūsų specifinio požiūrio į pasaulį dėsniai. Gyvulys visai kitaip reaguoja į šį pasaulį, taigi ir tie jojo Aš požiūrių į pasaulį dėsniai bus kitokie, o todėl ir jo logika bus visai kitokia. Kuo gi ji skirsis nuo mūsiškės?

Pirmiausia tuo, kad ji nebus *bendra*. Ji bus atskira kiekvienam žygiui, kiekvienam įvaizdžiui. Gyvulių pasaulyje nerasime nei bendrų ypatybių, nei klasinių, giminiųių ar rūšinių žymių, nei kategorijų. Kiekvienas daiktas gyvuliui bus „pats sau" ir visos to daikto ypatybės bus jo specifiškomis ypatybėmis. *Šitas* ir *anas namas* gyvuliui bus visai atskiri dalykai, nes šitas namas yra jam *savas*, o anas — *svetimas*. Mes, apskritai tariant, pažįstame daiktus iš *panašumo* žymių, gyvulys gi juos pažįsta iš *skirtumo* žymių. Kiekvieną daiktą jis atsimena iš žymės, sužadinusios jam didžiausią emociją. Ta išvaizda, t. y. su emociniais tonais, įvaizdžiai pasilieka gyvulio atmintyje. Lengva suprasti, jog tokius įvaizdžius išlaikyti atmintyje yra kur kas sunkiau, ir dėl to gyvulio atmintis yra labiau apsunkinta negu mūsiškė, nors žinių ir to, kas atminty pasilieka, gyvulys turi daug mažiau negu mes.

Mes, sykį pamatę kokį daiktą, priskiriame jį tam tikrai klasei, giminei bei rūšiai, įterpiame tam tikron sąvokon, sujungiame prote su tam tikru žodžiu, lyg kokiu algebros ženklu.

Gyvulys neturi sąvokų, tos proto algebros, kurios padedami mes mintijam. Jis turi pažinti tam tikrą daiktą, atsiminti visas jo žymes ir ypatybes, nes viena užmiršta žymė jam jau nebesugrįš. Tuo tarpu mums visos žymės glūdi sąvokoje, su kuria mes esame susieję aną daiktą. Ir mes galime surasti jį atmintyje iš vienos kokios nors jo žymės.

Iš čia aišku, kad gyvulio atmintis yra labiau apsunkinta negu mūsiškė, ir tai yra visų svarbioji priežastis, kliudanti gyvuliškam protui rutuliotis. Jo protas *per daug* yra užimtas. Jam nėra kada žengti pirmyn. Galima sustabdyti kūdikio protinį rutuliojimąsi, verčiant jį kalti atmintinai ištisas žodžių bei skaitmenų virtines. Toje būklėje tebesama gyvulių. Tuo ir aiškinamas faktas, jog gyvulys yra *protingesnis jaunystėje*.

Žmoguje proto jėgos žydėjimas įvyksta subrendimo metu ir kartais net senatvėje. Gyvuliui — atvirkščiai: jį išmokyti tegalima tik jauną; vėliau jo rutuliojimasis sustoja, o senatvėje neabejotinai žengia atgal.

Gyvulio logika, jei mes ją panorėtume išreikšti formulėmis, panašiomis į Aristotelio ir Bacono formules, būtų šitokia:

Formulę A *yra* A gyvulys supras. Jis tars: Aš esu Aš ir t. t. Bet formulės A *nėra ne*-A jis jau nebesupras. Ne-A — tai jau sąvoka. Gyvulys tetars tik šitaip:

Tas daiktas yra tas daiktas.
Anas daiktas yra anas daiktas.
Tas daiktas nėra anas daiktas.

Arba

Tas žmogus yra tas žmogus (savas).
Anas žmogus yra anas žmogus (svetimas).
Tas žmogus nėra anas žmogus (svetimas nėra savas).

Paprasčiausias sprendimas, pvz.,

Jonas ir Petras yra žmonės,

gyvuliui bus absurdas, nes jam atrodys maždaug šitaip:

Jonas ir Petras — abu Petru

arba

Jonas ir Petras — abu Jonu.

Tokią logiką teturint, aišku, jog gyvulių protui nėra kaip toliau pažengti. Be to, gyvuliai neturi apie daiktus tikro supratimo. Daiktai, kaip žinome, yra trimačiai dydžiai; tuo tarpu gyvulių akyse tų daiktų įvaizdžiai atsimuša dvimačių plokščių pavidalu. Tuo būdu gyvuliui visi daiktai atrodo plokšti. Atitaisyti tą akių klaidą jie neįstengia, ir tuo būdu trečias daiktų matas lieka jiems visai nežinomas. Žmogus akių apgaules atitaiso protavimu ir patyrimu. Gyvuliui ir vieno, ir antro trūksta. Todėl žmogus, važiuodamas ir matydamas medžius, namus, telegrafų stulpus bėgant pro šalį, žino, kad tie daiktai nebėga, kad tai yra vien akių apgaulė. Šuva gi, pvz., bėgdamas ir tuos pat daiktus matydamas, jau tos apgaulės atitaisyti neįstengia ir yra tikras, kad jam bėgant ir tie visi daiktai jam priešais bėga. Aišku, jog esant tokiai savotiškai gyvulio psichikai savotiška bus ir jo logika. O kadangi kiekvienas gyvis turi savo atskirą psichiką, tai galima pasakyti, kad kiek yra gyvulių pasauly, tiek yra ir atskirų gyvulių logikų.

Tai minčiai paaiškinti paimkime kad ir vieną kitą iš naminių gyvulių, kurie mums labiau yra žinomi.

Štai, pvz., žąsinas — prispaudė koja arbūzo žievę ir snapu traukia ją į save ir niekaip negali ištraukti; jam visai neateina į galvą, kad čia užtektų tik koją pakelti. Vadinasi, žąsino psichika tebėra dar tokia tamsi, kad jis blogai jaučia net savo kūną ir neatskiria jo nuo kitų daiktų. Su šunimi bei katinu to neatsitiks; jie savo kūną gerai jaučia. Bet ir jų požiūriai į daiktus yra nevienodi.

„Aš esu stebėjęs,— rašo P. Uspenskis,— vieną labai sumanų šunelį. Susiraukšlėjus kilimėliui, ant kurio jis miegodavo ir jam nepatogu buvo gulėti, jis suprasdavo, kad tas nepatogumas yra ne jame, bet kilimėlyje, būtent jo padėtyje, taigi jis griebdavo dantimis tą kilimėlį, valkiodavo šen ir ten, niurzgėdamas ir aimanuodamas, kol kas neateidavo jam padėti. Bet pats jis išlyginti kilimėlio nesugebėdavo.

Katė panašaus uždavinio sau visai nė nebūtų kėlusi. Ji gerai jaučia savo kūną, bet visa, kas nėra joje, ji laiko *būtinais* dalykais. Taisyti, kas jai netinka ar daro nepatogumą, jai visai galvon neateina. Todėl jei jos guoly atsirado koks susivėlimas, tai ji šimtą kartų suksis, kol suras būdą patogiai atsigulti, arba eis gulti kiton vieton. Beždžionė, be abejo, sugebėtų tinkamai pasitiesti sau kilimėlį."

Štai keturios visai atskiros psichologijos, kurias, be abejo, atitinka ir keturios atskiros tų gyvulių logikos. Taigi tyrinėjant gyvulių psichologiją bei logiką reikia labai saugotis apibendrinimų. Gyvulių psichologijų ir logikų, pabrėžiame dar kartą, yra *ne viena,* bet tiek, kiek yra pačių gyvulių.

Vaikų logika. Psichologai vaikų proto rutuliojimąsi skirsto į du laikotarpiu: pirmasai apima mintijimo apsireiškimus, vaikui dar kalbos neišmokus (das vorsprachliche Denken), antrasai — mintijimo apsireiškimus vaikui jau kalbėti pradėjus (das sprachliche Denken).

Pirmą periodą vaiko mintijimas esti, kaip lengva numatyti, labai elementarus. Vieną tokio mintijimo pavyzdį randame aprašytą minėtoje Bühlerio knygoje. Jis su savo žmona yra darę su vaiku (9 mėn.) šitokį bandymą: pasodinę jį žemėje ant paklodės, jie dėdavo prieš jį riestainį, bet taip, kad vaikas rankomis negalėdavo riestainio pasiekti. Riestainis buvo perrištas virvute, kurios galas buvo vaikui pasiekiamas. Išvydęs riestainį, vaikas užsigeisdavo jį pagriebti savo rankutėmis; bet rankutės buvę

per striukos; tuomet vaikas griebdavosi virvutės galo ir traukdamas ją prisitraukdavo galop ir riestainį. Tas bandymas buvo kartotas daug sykių su tam tikrais pajvairinimais ir beveik visad pasisekdavo. Iš čia spėjama, kad vaikas, dar net kalbėti nemokąs, visgi jau pradeda savotiškai galvoti: riestainis toli, aš jo pasiekti negaliu; bet jis sujungtas su virvute, ją traukdamas aš prisitrauksiu ir riestainį. Toje pat knygoje pateiktas ir kitas Lindnerio aprašytas bandymas su 26 mėn. vaiku, kurs vieną dieną gerdamas lopšy pieną nustūmė buteliuką į šalį taip, kad nebegalėjo pieno pasiekti; tuomet kojelėmis tol operavo, kol vėl prisistūmė buteliuką taip, kad galėjo toliau gerti. Kai jam antrą dieną, trečią ir toliau buteliuką nepatogiai į šalį tyčia nukreipdavo, jis vėl kojytėmis stengdavosi savo tikslą pasiekti. Galop po 3 mėn. vaikutis padarė atradimą, kad rankutės tam tikslui daug geriau tinka negu kojytės, ir nuo to laiko ėmęs rankomis buteliuko padėjimą taisyti. Panašūs bandymai su gyvuliais — net ir suaugusiais — retai tepavykdavę. Tuo remiantis panašūs apsireiškimai ir buvo psichologų priskirti prie vaikų prieškalbinio mintijimo apsireiškimų.

Bet tikras vaikų mintijimas atsiranda paprastai tik jiems kalbėti pradėjus. Šis antras vaikų mintijimo rutuliojimosi periodas skirstomas savo ruožtu į tris dalis: ligi 8 metų vaikas pastebi vien *daiktus;* nuo 8 metų pradeda pastebėti ypatingai *daiktų veikimus*, todėl šis laikotarpis ir vadinamas *veiksminiu.* Kiek vėliau prasidedąs trečias laikotarpis, kai vaikas ima pastebėti priežastinius *santykius* ir daiktų *ypatybes.* Aišku, jog mintijimo tipas, kol vaikas vienus daiktus teatskiria, bus kitoks negu vaikui jau sugebant pažinti daiktų veikimus ir jų santykius bei ypatybes. Ypač logikos schemos, kurios mūsų mintijime vaidina tokią svarbią rolę, vaikų mintijime veiks gan silpnokai. Veikiąs daiktas ir bendras įvairių daiktų veikimas bus vaiko pasaulėžvalgos pamatai toje rutuliojimosi fazėje. Aišku, jog jo išvados iš savų ir svetimų patyrimų labai skirsis nuo mūsiškių, gautų iš pažinimo bei santykių analizės. Trumpai sakant, bus tai priešlogiška žmogaus minties fazė, kurią ilgainiui turės pakeisti logiškoji fazė. Toje priešlogiškoje fazėje vaikai dažnai nusideda identiškumo dėsniui (A yra A). Ne sykį jie identifikuoja save su įvairiais daiktais bei esybėmis. Vaikas sykį vaizduojasi besąs kareiviu, kitąsyk arkliu, šunim ir t. t. Taip pat jis mėgsta teikti seniai sau žinomiems daiktams naujų netikėtų ypatybių. Trumpai sakant, logikos žvilgsniu daro tokių pat

keistų klaidų, kurios mus stebina primityvių žmonių psichikoje.

Primityvių žmonių logika. Lig pastarųjų laikų manyta, kad žmonės yra visados vienodai mintiję pasigaudami to pat priežastinio santykiavimo, kaip ir dabar kad moksle daroma, kad visada yra laikęsi identiškumo ir kitų bendrų logikos dėsnių. Tikėta, kad žmogaus proto pamatinės funkcijos nėra niekad mainęsi, kad prieš tūkstančius metų žmonių buvę mintyta taip pat kaip ir dabar. Šiandien tuo jau nebetikima. Pirmi, kurie ėmė tai ginčyti, buvo „prancūzų sociologų mokyklos" vadai Durkheimas ir Levy-Bruhlis. Jie yra paskelbę, kad primityvi žmonių psichika yra buvusi visai kitokia negu mūsiškė, dabartinė; tasai gi skirtumas, jų išmanymu, yra lengvai išaiškinamas visuomenės veikimu į vienetą. Mat primityvus žmogus tam veikimui visai pasiduodavęs, dabartinis gi civilizuotasai yra virtęs individualistu. Primityvi visuomenė varu atmesdavusi savo religinius įsitikinimus, dėl to primityvus žmogus ir turėjęs protą nukreipti mistikos linkme. Iš čia esą kilę įvairūs, mūsų manymu, logiški keistumai primityvaus žmogaus sąvokose ir mintijime. Tų keistumų pavyzdžiu gali būti nepaprasti gydymo būdų sumanymai, prielaidos sąryšių su keisčiausiais daiktais ir t. t. Iš čia daroma išvada, jog primityvus žmogus mintijęs ne pats, kaip protas rodo, bet taip, kaip jam liepta. Priežastį gi, dėl kurios jam liepta mistiškai mintyti, Bruhlis stengiasi išaiškinti mistišku primityvaus proto palinkimu. Mat pirmykštėse savo mintijimo fazėse žmogus buvęs benujaučiąs kažkokį vidujinį tarp daiktų sąryšį, tam tikrą įvairių daiktų substancijos bendrumą. Remdamiesi identiškumo dėsniu mes mintijame, kad *a* yra visada *a*, ne kuo kitu, kad obuolys yra obuoliu, žmogus — žmogumi, gyvulys — gyvuliu; primityvaus žmogaus mintijime tas dėsnis galėjęs būti ir dažnai buvęs paneigiamas. Pvz., primityviam žmogui lapė virsdavusi jo tėvų dvasia, žmogus — papūga, septyni žmonės vienu ir t. t.; kita vertus, tas pats daiktas galėjęs turėti tam tikrų ypatybių ir neturėti, pvz., lazda vieną kartą galėjusi būti stebuklinga, kitą — ne. Taigi primityvios žmonijos logikoje vietoj identiškumo dėsnio viešpatavęs kitas, pramintas *dalyvavimo dėsniu* (la loi de la participation). Mat anksčiau nurodyti daiktai primityviam žmogui atrodę sujungti kažkokia mistiška substancija, kurios vien apsireiškimais jie laikyti ir kurioje jie tam tikru būdu dalyvavę.

Antra primityvių žmonių logikos ypatybė — tai viešpatavimas joje prielaidų ir autoritetų, vietinių asmeniškų sprendimų. Pvz., atėjusi primityviam žmogui mintis, kad tam tikras medis *galįs* turėti stebuklingų ypatybių. Jis daręs prielaidą, kad kalbamasis medis tokių ypatybių tikrai turįs. Tą savo prielaidą jis autoritetingai skelbęs kitiems: jie įtikėję, ir tuo būdu prielaida virsdavusi realiu sprendimu.

Nuo prielaidų ir autoritetų nėra laisvas ir dabartinis mintijimas, bet čia jis esąs kontroliuojamas patyrimo ir logiško protavimo. Tarp pastarojo ir primityvaus mintijimo esama didelio skirtumo. Kol žmonija nuo dalyvavimo dėsnio yra priėjusi tapatybės dėsnį, turėjusi įvykti didžiausia mintijimo evoliucija, neapsiėjusi be ilgų kovų ir pastangų, kaip tai užsilikusios priešlogiškojo mintijimo liekanos rodą. Tokia tai buvusi primityvių žmonių logika, pakeista nūn mūsiške, dabartine. Bet ir pastaroji nėra paskutinis logikos evoliucijos etapas. Po dabartinės logikos turėsianti — kaip jos papildymas ir vainikas — ateiti dar nauja jos rūšis.

Metalogika. Jos santykiavimas su paprastąja mūsiške logika būsiąs maždaug toks kaip metafizikos su fizika, metageometrijos su geometrija ir t. t.

Mūsų paprastoji logika padeda mums orientuotis apsireiškimų pasaulio santykiuose. Ji operuoja vien sąvokomis. Žodis — λογος, sąvoka — štai logikos objektas. Idėja, kad galėtų tapti logiško protavimo objektu, privalo būti išreikšta žodžiu. Kas neišreiškiama žodžiu, negali įeiti logiškon sistemon.

Pats žodis, be sujungtos su juo paprastos sąvokos, dar gali turėti *simbolinę* bei *alegorišką* prasmę, reikšti tam tikrą *emocinį toną,* savotišką *skambėjimą — muziką,* tiktai visa tai negali įeiti logiškon sistemon. Ar žodis turės šiokią ar tokią simbolinę, alegorišką muzikinę bei emocinę reikšmę, logiškon konstrukcijon jis teįeis vien savo logiška prasme, kaip sąvoka.

Bet mes drauge gerai žinome, jog *išreikšti žodžiais* galima toli ne viską. Mūsų gyvenime, mūsų jausmuose yra daug ko, kas netelpa sąvokose. Tuo būdu aišku, jog net ir šiuo momentu, dabartiniame mūsų evoliucijos laipsnyje, toli ne viskas tegali būti mums *logiška.* Yra daug dalykų, egzistuojančių už logikos ribų. Tokia yra jausmų, emocijų, religijos sritis. Visas menas yra ištisas nelogiškumas. Nelogišku, kaip tuojau pamatysime, pasirodo net ir pats

griežčiausias matematikos mokslas. Seniai jau pastebėta, kad logika yra gan artima matematikai. Lygindami Aristotelio ir Bacono nustatytas logikos aksiomas su žinomomis elementarios matematikos aksiomomis, rasime tarp jų didžiausią panašumą.

Logikos aksiomos:

A yra A,
A nėra ne-A,
Kiekvienas daiktas yra arba A, arba ne-A

visai atitinka pamatines matematines aksiomas:

Kiekvienas daiktas yra lygus pats sau.
Dalis yra mažesnė negu pats daiktas.
Du dydžiai, lygūs trečiam, yra lygūs vienas antram.

Tas logikos ir matematikos aksiomų panašumas yra giliai siekiąs ir leidžia spręsti apie jų vienokią kilmę. Matematikos ir logikos dėsniai yra tai dėsniai fenomenalaus pasaulio atspindžio mūsų sąmonėje.

Kaip logikos aksiomos tegali operuoti vien tik sąvokomis ir paliečia vien tik sąvokas, taip ir elementarios matematikos aksiomos tegali operuoti vien tik užbaigtais ir pastoviais dydžiais ir vien tik juos teapima.

Taikomos begaliniams ir kintamiems dydžiams, tos aksiomos jau nebedera ir virsta netikromis, lygiai kaip ir logikos aksiomos esti netikros taikant jas emocijoms, simboliams, muzikalumui bei paslėptai žodžio prasmei.

Ką tai reiškia?

Tai reiškia, jog logikos ir matematikos aksiomos yra mūsų išvestos iš apsireiškimų, t. y. iš fenomenalaus pasaulio, ir tuo būdu sudaro tam tikrą sąlyginį netikrumą, reikalingą sąlyginai netikram pasauliui pažinti.

Anksčiau jau mes esame nurodę, kad, tikrai sakant, matematikos esama dvejopos: viena — užbaigtų ir pastovių skaičių matematika — yra visai dirbtinis padaras gliaudyti uždaviniams iš sąlyginių duomenų bei desčių. Tos matematikos svarbiausia ypatybė yra ta, jog jos uždaviniuose laikas *t* imamas vieno tik momento prasme, vadinasi, imamas vienas tik tam tikras pasaulio perkirtimas, kuris niekados nesutampa su kitu perkirtimu. Tuo būdu užbaigtų ir pastovių skaičių matematika tyrinėja *dirbtinį pasaulį*, ir ji pati yra tam tikras specialus įnagis, sudarytas pasigaunant apsireiškimų stebėjimo ir padedąs tuos apsireiškimus stebėti. Toliau stebėjimo srities užbaigtų ir pastovių skaičių matematika pažengti neįstengia. Ji teturi reikalą vien su pasauliu, kurį mes sau vaizduojamės.

Antroji, *begalinių ir kintamųjų* dydžių matematika yra dalykas visai realus, sudarytas pasigaunant protavimų apie *realų pasaulį.*

Pirmoji apima *apsireiškimų* pasaulį, kuris yra vien mūsų *netikra* pasaulio pagava.

Antroji apima *esybinį* bei realų pasaulį, kuris reiškia pasaulį, *koks jis yra.*

Pirmoji yra nereali, ji teegzistuoja vien mūsų sąmonėje bei vaizduotėje.

Antroji yra reali ir reiškia realaus pasaulio santykius.

Pavyzdžiu realios matematikos, griaunančios pamatines mūsų elementarios matematikos (o drauge ir logikos) aksiomas, yra vadinamieji *transfinitieji skaičiai.*

Transfinitieji skaičiai, kaip rodo jų vardas, yra skaičiai už begalybės ribų.

Begalybė, išreikšta simboliu ∞, yra matematinis reiškinys, su kuriuo galima operuoti visais veiksmais: jį galima dalyti, dauginti, kelti laipsniu. Begalybę galima pakelti begalybės laipsniu, gausime ∞^{∞}. Šis dydis, be abejo, bus begalinį skaičių kartų didesnis negu paprastoji begalybė ∞. *Vienok abu tiedu dydžiai bus drauge lygūs vienas antram.* Tai ir yra pati įdomiausioji transfiničių skaičių ypatybė. Galite operuoti jais kaip tinkami visokiais veiksmais, jie atitinkamai keisis, pasilikdami tačiau sau lygūs $\infty + \infty = \infty$; $\infty \cdot \infty = \infty^2 = \infty$ ir t. t. Tai griauna pamatinius matematikos dėsnius, tinkamus užbaigtiems skaičiams. Pastarieji, persikeitę tam tikrą skaičių kartų, nebegali būti patys sau lygūs. O čia matome, kad mainydamasis transfinitusis skaičius pasilieka sau lygus.

Ir drauge tie transfinitieji skaičiai nėra kokios proto fikcijos; jie yra visai realūs. Reiškiniams tipo $\infty, \infty^2 \ldots \infty^n$ ir net ∞^{∞} galima rasti realiame pasaulyje atitinkamų pavyzdžių.

Imkime bet kokią tiesiosios atkarpą. Mes žinome, kad toje atkarpoje punktų yra daugybė, nes punktas neturi jokio mato. Jei mūsų atkarpa yra lygi centimetrui ir greta mes įsivaizduosime kitą atkarpą, lygią metrui, tai kiekvieną didesnės atkarpos punktą atitiks tam tikras mažesnės atkarpos punktas. Punktų skaičius mažesnėje atkarpoje yra $=\infty$; punktų skaičius didesnėje taipgi begalinis. Taigi gauname, jog $100 \cdot \infty = \infty$.

Nūn įsivaizduokime sau kvadratą, kurio šonas yra $=a$. Tiesiųjų linijų kvadrate yra begalinė daugybė. Bet kiekvienoje linijoje punktų skaičius taipgi $=\infty$. Vadinasi,

punktų skaičius kvadrate bus lygus ∞ padaugintam ∞ kartų, taigi lygus ∞^2. Šis dydis, be abejo, nesuskaitomą skaičių sykių bus didesnis negu pirmutinis ∞, ir drauge tuo pačiu juodu bus lygūs, nes visi begaliniai dydžiai yra lygūs, ir iš tikrųjų, jei yra begalybė, tai ji tėra tik viena ir negali keistis.

Iš gautojo kvadrato a^2 sudarykime kubą. Jame bus begalinis skaičius kvadratų, panašiai kaip kvadratas yra susidaręs iš begalinio skaičiaus linijų $=a$, o linija — iš begalinio skaičiaus punktų. Vadinasi, punktų skaičius kube bus ∞^3. Bet šis skaičius yra lygus ∞^2 ir ∞, tai reiškia, jog begalybė gali didėti, pasilikdama drauge begalybe.

Kitų pavyzdžių duoda mūsų atrastos naujos trigonometrinės sistemos. Jos skiriasi nuo paprastos trigonometrinės sistemos tuo, kad pastarojoje funkcijų kitimo ribos nesiekia toliau dydžio $\pm\infty$, tuo tarpu naujose trigonometrinėse sistemose kai kurių funkcijų (kotangento ir konsekanto) kitimo ribos gali siekti $\pm\infty^2$, $\pm\infty^3$ ir net apskritai $\pm\infty^n$.

Tuo būdu transfiničiuose skaičiuose mes matome, jog du *dydžiai, skyrium lygūs trečiam, gali būti nelygūs vienas antram.* Apskritai mes matome, jog pamatinės mūsų matematikos aksiomos čia nebeveikia ir lieka nebepritaikomos. Ir mes turime visą teisę nustatyti dėsnį, jog pamatinės anksčiau nurodytos matematikos aksiomos yra tikros ir pritaikomos tiktai užbaigtiems skaičiams. Be to, mes galime dar pasakyti, jog tos aksiomos yra tikros vien pastoviems dydžiams. Kitaip sakant, jos reikalauja laiko ir veikiančių asmenų vienumo. Būtent — kiekvienas dydis yra sau lygus tik tam tikru momentu. Paėmę gi dydį kintantį ir įvairiais momentais, rasime, jog jis nebebus sau lygus. Berods, galima tarti, jog jis keisdamasis virsta kitu dydžiu, kad jis yra tam tikru dydžiu tiktai kol nekinta. Bet tai kaip tik ir yra tai, apie ką čia kalbama.

Tuo būdu naujos matematikos aksiomos įgauna absurdų formą:

> Dydis gali būti sau nelygus.
> Dalis gali būti lygi visam dydžiui.
> Iš dviejų lygių dydžių vienas gali būti begalinį skaičių kartų didesnis negu antras.

Remiantis tomis naujos matematikos aksiomomis bandyta suformuluoti ir pamatinį naujos metalogikos dėsnį; jis išreikštas maždaug šitaip:

> A yra ir A, ir ne-A.

Arba

Kiekvienas daiktas yra ir A, ir ne-A,

arba

Kiekvienas daiktas yra viskas.

Bet šitos formulės yra iš esmės negalimos. Jos ir nėra aukštesniosios logikos aksiomos. Tai yra vien *bandymai* išreikšti tas naujos logikos aksiomas *sąvokomis*. Iš tikrųjų gi tos aukštesniosios logikos aksiomos yra sąvokomis *neišreiškiamos*.

Aišku čia tik tiek, jog logiškasai absurdas *A yra A ir ne-A* visai atitinka matematinį absurdą, jog *dydis gali būti didesnis ir mažesnis už save patį*.

Tų teigimų absurdiškumą rodo tik tai, kad juodu abudu yra nepritaikomi mūsų pasauliui, kaip mes jį suprantame. Bet ar pasaulis yra iš tikrųjų toks, kaip jis mums atrodo ir kaip mes jį suprantame, ir ar jam suprasti, jei jis nėra toks, nebūtų reikalinga kita, aukštesnė logika bei metalogika, šį klausimą mes čia paliekame atvirą. Pažymėsime čia tik, jog yra filosofų, kurie mūsų sąvokų logiką ir užbaigtų skaičių matematiką vadina „šešėlių logika ir matematika". Laikydami jiedvi abidvi netinkančiomis tikrai pasaulio esybei suprasti, jie ir mėgina sukurti aukštesnę logiką, paremtą nauju metalogikos dėsniu: *A yra viskas,* suteikdami jam gilesnę, sąvokomis neišreiškiamą prasmę ir bandydami jį pateisinti intuicija.

Mūsų išmanymu, tos pastangos — nušokti už paprastosios logikos ribų, pažvelgti į pasaulį iš ketvirtojo mato, įgyti naują, „kosmiškąją sąmonę" [1], sukurti „ekstazės" logiką, pažinti „das Ding an sich" ir tuo būdu išaiškinti visas Kanto antinomijas — kol kas žymesniais rezultatais pasigirti negali. Bet, kita vertus, metalogika, kaip rodanti visišką nepritaikomybę paprastos mūsų logikos dalykams, kuriuose šiokiu ar tokiu būdu glūdi nesibaigiamybės idėja, gali nemažai patarnauti apologetikai, atskleisdama vidujį nelogiškumą daugelio priekaištų, daromų mūsų tikybos dogmatams.

Taigi nors metalogika ir negali pakeisti mūsų paprastosios logikos, bet ji, kaip ir kiekviena kita pozityvi žmogaus proto pastanga, nedings nepalikusi pozityvių pasekmių. Logikos evoliucijoje metalogiką reikia laikyti paskutiniu etapu, bet pati ji, kaip neseniai dar tepasirodžiusi, tebėra kol kas užuomazgoje ir todėl, be abejo, turi prieš

[1] Apie tą naują sąmonę pakalbėsime atskirame straipsnyje.

save dar ilgą evoliuciją. Kas norėtų arčiau ir plačiau su metalogikos pagrindais susipažinti, tepaskaito labai įdomų ir aiškiai parašytą *P. Uspenskio* veikalą „Tertium Organon. Ключ к загадкам мира“ (СПб., 1911), kuriuo ir mes naudojomės.

1925 08 19

AMŽINASIS KOSMO RATAVIMAS

Paskutiniais dviem XIX amžiaus dešimtmečiais buvo išgarsėjęs vokiečių mokslininkas dr. Rūdolfas Falbas. Jo populiariai parašytas veikalas „Perversmai pasaulyje“ 1890 metais buvo išverstas lenkų kalbon [1]. Autorius yra bandęs šioje knygoje padaryti trejopą perversmą: geologijoje — savo nauja *žemės drebėjimo* teorija, meteorologijoje — nauja *audrų ir oro kitimų* teorija ir kosmogonijoje — nauja *kosmo ratavimo* teorija. Brukdamas ypač pastarąją savo teoriją, jis su panieka žiūrėjo „į senus mitus, dokumentus ir padavimus“, išdidžiai skelbė moksle nesuradęs nei „kūrimo akto“, nei „dogmos Dievo“. Šie drąsūs tvirtinimai paikino jaunimą, stūmė jį netikėjiman. Todėl reikėjo kosmo ratavimo teoriją išvilkti aikštėn, įrodyti jos paviršutiniškumą, prieštaravimą patikrintiems gamtamokslio faktams ir dėsniams. Tam tikslui 1891 metais lenkų laikrašty „Przegląd Katolicki“ ir buvo mano paskelbta platesnė tos teorijos kritika. Tai buvo padaryta ypač dėl to, kad pasigaudamas savo kosmo ratavimo teorijos Falbas manė įrodęs *materijos amžinumą*.

Falbo vardas šiandien yra užmirštas, bet materijos amžinumas materialistų vis dar tebelaikomas mokslo dogma. Netrūksta tarp jų ir amžinojo kosmo ratavimo šalininkų. Todėl manau tos teorijos kritiką galėsiant būti daug kam dar ir šiandien naudingą. Dėl to ją čia bent kiek sutrumpinęs ir pateikiu.

Ji susidės iš trijų dalių. Pirmoje bus išdėstyta Kanto—Laplace'o hipotezė, nes Falbas deda ją savo išvedžiojimų pamatan. Antrojoj bus duotas supratimas apie kosmo ratavimą bei jo sukimąsi ratu. Trečiojoj pateiksime kritiškų

[1] *Falb R.* Przewroty we wszechświecie. W państwie gwiazd — w dziedzinie obłokow — w głębi ziemi / Z trzeciego wydania niemieckiego przełożył W. P.— Warszawa, 1890.

pastabų apie abi tiedvi hipotezes ir jų santykį su krikščioniškąja kūrimo dogma.

Falbo pažiūras imsime iš jo veikalo „Perversmai pasaulyje“, o jas kritikuodami remsimės daugiausia jėzuito J. Eppingo veikalėliu „Ratavimas kosme“ [2].

I

Yra ne vienas svarbus klausimas, kurių mokslas neįstengia išspręsti. Rimti mokslininkai apie tokius klausimus atvirai pasisako nieko nežiną — *ignoramus, ignorabimus*. Dr. Falbas neima iš jų pavyzdžio: jam neišsprendžiamų klausimų, matyt, nėra. Jis dedasi viską žinąs: ir tolimiausia pasaulio ateitis, ir seniausia praeitis jam aiški kaip ant delno. Dėl to jis ir pradeda savo tyrimą klausimu: „Kas yra buvę visų daiktų pradžioje?“

Šis klausimas, matyt, yra nukreiptas į nesiskaitančius „su senais mitais“ laisvos minties atstovus, o ne į nepasiekusius aukšto mokslo, bet užtat gerai mokančius savo katekizmą katalikus, nes pastarieji nė kiek nesvyruodami susyk jam galėtų atsakyti, kad visų daiktų pradžioje nebuvo ir negalėjo būti nieko kita, kaip vien visų daiktų Priežastis bei Dievas, iš kurio ir yra ėmę pradžią ne tiktai visi matomi ir nematomi daiktai, bet ir tokios būties kategorijos kaip erdvė ir laikas. Falbui šitoks atsakymas atrodė persenęs, nerimtas, neišlaikąs jokios kritikos. Todėl jis jį visai nutylėjo, o vietoj jo pateikė savąjį naują. Jis skamba šitaip:

„Visų daiktų pradžioje yra buvusi *erdvė*. Su tuo, tikiuosi,— rašo jis,— visi sutiks, nes pirm negu kas galėjo atsirasti reikalinga buvo erdvė. Aš tačiau tvirtinu, kad tai netiesa. Apskritai norint kalbėti apie ko nors pradžią bei pabaigą, reikia pirma susidaryti *laiko sąvoką*. Be laiko juk negali būti nei pradžios, nei pabaigos.“

„Tatai gal sakyti, kad pradžioje buvęs *laikas*? Bet kas yra laikas? Kaip mes įgauname laiko pažinimą? Gi vien iš daiktų kitimo mumyse ir aplink mus. Jei visa, kas aplink mus yra, nesikeistų, niekuomet mes nebūtume priėję laiko sąvokos. Ir atvirkščiai, jei mūsų akys būtų kaip mikroskopai, šešis ar net dešimtis tūkstančių kartų padidiną daiktus, tai mes galėtume matyti, kaip žolė auga, ir per

[2] Der Kreislauf im Kosmos von *Joseph Eppings S. J.* Ergänzungshefte zu den „Stimmen aus Maria-Laach“.— 18.— Freiburg im Br., 1882.

vieną minutę pastebėti tiek pakitimų, kad mums sekundė atrodytų para."

„Jei šį smulkiausių laiko dalelių padalijimą pritaikysime smulkiausioms materijos dalelėms bei atomams, tai surasime, kad daiktų kitimas yra niekas kita, kaip vien mažyčių materijos dalelių bei atomų judėjimas. Taigi gal pasakyti, jog pradžioje buvęs *judėjimas?*"

„Bet kad galėtų būti judėjimas, reikia, kad būtų, kas juda, t. y. reikia *materijos*. Tarę, jog pradžioje buvo materija, gautume gražų posakį. Bet pačios materijos judėjimui išaiškinti to neužtenka: reikia, kad būtų, kas materiją judina, t. y. *jėgos*. Bet ir turint jėgą, judėjimas dar neįvyksta, tam reikia dar kažko trečio, kuriame judėjimas galėtų pasireikšti, t. y. *erdvės*. Ir štai mes vėl esame atsidūrę tame pat punkte, iš kurio išėjome. Tuo keliu galime suktis ratu, nesitikėdami kada nors išeisią iš to minties labirinto ir surasią atsaką į klausimą: kas gi galų gale yra buvę pradžioje?"

Ne vienas skaitytojas čia gal tars sau, kad iš šio Falbo protavimo tegalima tik viena išvada, jog apie daiktų pradžią mes *nieko negalime žinoti*. Falbas yra kitokios nuomonės. Tiktai užuot sprendęs šį kosmologinį klausimą filosofiniais argumentais, jis, kaip antras Aleksandras Makedonietis, yra linkęs jį susyk perkirsti šiuo savo drąsiu teigimu: „Kadangi šio Gordijaus mazgo atnarplioti neįstengiame, tatai perkirsime jį tardami: pradžios visai nebuvo: laikas yra amžinas, amžina materija, amžina jėga, amžina erdvė" [3].

Visa tai būtų labai gražu, jei klausimo „perkirtimas" būtų pagrįstas logikos dėsniais ar mokslo metodika. Bet, deja, taip nėra. Norint kokį klausimą išspręsti, reikia imtis ne aklo, mechaniško kirtimo, bet protingos mokslinės argumentacijos. To nesilaikant, galima prieiti didžiausių absurdų.— Ką pasakytų mums pats Falbas, jei mes jo pavyzdžiu imtume šitaip protauti: žmogaus kūnas susideda iš įvairių narių: galvos, kaklo, krūtinės, kojų... Tai yra faktas. Bet šio fakto buvimas pateisina klausimą: kuris žmogaus kūno narys yra pirmiausia atsiradęs? Daug kas pasakys, kad pirmiausia turėjo atsirasti galva, nes be galvos žmogaus kūnas nebūtų galėjęs egzistuoti. Bet tai netiesa, nes galvą palaiko *kaklas*. Be kaklo galva nebūtų galėjusi susijungti su kūnu. Vadinasi, pirma galvos turėjo būti kaklas. Panašiu būdu galima įrodyti, kad pirma kak-

[3] *Falb*. Op. c.— P. 3—5.

lo turėjo atsirasti krūtinė, pirma krūtinės — kojos. O kadangi ir kojos niekam nederėtų, jei žmoguje nebūtų galvos, tai mes vėl prieiname išvadą, kad pirmiausia turėjo atsirasti žmogaus galva. Vadinasi, grįžtame į tą punktą, iš kurio buvome išėję. Dabar toliau eiti nebegalėdami, perkirsime Falbo pavyzdžiu tą užburtąjį ratą ir gausime išvadą, kad visos kūno dalys yra neturėję pradžios, o per tai žmogus irgi yra be pradžios, amžinas. Tuo tarpu žinoma, kad Žemė seniau yra buvusi ugningas rutulys, ir todėl žmogus joje negalėjęs gyventi, vadinasi, nėra amžinas. O tai rodo, kad visa ši argumentacija neturi jokios vertės. O jei taip, tai ir Falbo įrodymas materiją esant amžiną [4] *irgi yra ne kas kita, tik paprasčiausias sofizmas.* Vadinasi, Falbo „kirtimo metodas" veda ne į tiesą, bet į klaidą, ir todėl su mokslu neturi nieko bendra. Bet Falbas to nežiūri.

Apsidirbęs šiuo savo makedonišku metodu su materijos, jėgos, laiko ir erdvės amžinumu, jis duoda suprasti skaitytojams esąs XIX a. Kopernikas. Mat Kopernikas savo veikalu „De revoliutionibus orbium coelestium" tėra padaręs moksle tik vieną revoliuciją, o jis, Falbas, yra sukėlęs jų net trejetą. Tačiau jis Koperniko nežemina, anaiptol, bando išdėstyti jo nuopelnus. Pačiu didžiuoju jis laiko įrodymą, „kad Žemė neturi jokios privilegijos", kuri ją skirtų nuo kitų jos draugių (planetų)", kad ji nesanti „paskutinis kūrimo tikslas nei joks Kūrėjo numylėtasai kūdikis" [5].

Šiam ateistų labai mėgstamam priekaištui atremti užteks šios vienos pastabos. Krikščionių teologijos supratimu, svarbiausią privilegiją, skiriančią Žemę nuo kitų planetų, sudaro ne materialus Žemės rutulio didumas, bet kad ji yra *Dievo Sūnaus įsikūnijimo vieta.* Jau šio vieno fakto pakanka jos ypatingai reikšmei ir, taip sakant, jos centrinei padėčiai užtikrinti. Nes kaip valstybėje ne tas yra svarbiausias ir centrinis punktas, kuris sudaro *geografinį krašto vidurį,* bet tas, kuriame yra *karaliaus sostinė,* taip visatoj svarbos turi ne geometrinis visatos vidurys, bet tas punktas, kuriame Dievas, karalių Karalius, teikėsi apsireikšti regimame žmogaus kūne ir nematomas apsigyventi Švenč. Sakramente. Dėl to garsusis vokiečių teologas Scheebenas, kalbėdamas apie katalikų teologijos santykius su Koperniko teorija, teisingai yra pastebėjęs: „Die

[4] Plačiau apie materijos esmę žr. mano straipsnį: Materijos paslaptis // Logos.— 1927.— Nr. 1.— P. 33—44.

[5] *Falb.* Op. c.— P. 8.

Theologen wussten schon lange, dass der Sohn Gottes nicht nur an den sichtbaren Himmelskörpern, sondern auch an allen Sphären des unsichtbaren geistigen Himmels vorbeigegangen sei, um den Samen Abrahams anzuziehen (Hebr. II, 16) und hiermit löste sich sogar auch die jetzt noch viel stärker, als früher, auftretende philosophische Schwierigkeit, wie doch so viele und grosse Himmelskörper um der armen Menschen willen geschaffen sein könnten" [6]. Vadinasi, katalikų teologijos šviesoje geocentrinė pažiūra į pasaulį nesudaro mūsų tikybai jokio rimto priekaišto, nes astronominis heliocentrizmas nė kiek neprieštarauja teologiniam geocentrizmui.

Falbas, deja, to nesupranta ir mano Koperniką buvus kat. dogmų griovėju. Todėl savo knygoje dėsto Koperniko teoriją, papildydamas ją naujausiais astronomijos duomenimis, o nuo jos kreipiasi tiesiog į Kanto—Laplace'o hipotezę. Jam ji atrodo pačiu svarbiuoju mokslo dalyku, kaip vienatinis jo kosmo ratavimo teorijos pagrindas. Toji teorija yra Falbo suformuluota gana savotiškai, tatai ją čia ir pateikiame paties Falbo žodžiais. Štai kaip jis tą hipotezę formuluoja:

„Susekus Saulės sistemos išvaizdą, įgavo prasmę ir tos sistemos atsiradimo klausimas. Pirmą kartą jis buvo iškeltas Kanto veikale „Bendroji natūrali dangaus istorija", išėjusiame 1755 m. Čia autoriaus ypatingai susidomėta faktu, kad visų tos sistemos kūnų judėjimai eina ta pat kryptimi nuo vakarų į rytus. Tąja kryptimi sukasi aplink Saulę visos planetos, ta pačia kryptimi sukasi planetos aplink savo ašį, tarp jų ir mūsų Žemė, ir pati Saulė; pagaliau ta pačia kryptimi sukasi ir mėnuliai aplink savo planetas".

Kaipgi šis bendras apsireiškimas mechaniškai išaiškintinas? „Jis,— sako Kantas,— yra įvykęs ne atsitiktinai, bet turi pagrindą pačioje Saulės sistemos prigimtyje." O Falbas priduria, kad šį judėjimų vienodumą geriausiai galima išaiškinti padarius prielaidą, jog labai tolimoje praeity visi tie mėnuliai, planetos ir pati Saulė buvo sudarę vieną milžinišką dangaus kūną, savo tūriu siekusį toliau už dabartinės Saulės sistemos ribų ir buvusį nei kietą, nei skystą, bet dujinį ir besisukantį aplink savo ašį iš vakarų į rytus. Spinduliavimu į tamsias pasaulio erdves sukeltas tos dujų masės aušimas mažinęs jos tūrį, kaip tai įvyksta beveik visuose Žemės kūnuose, kurie būdami

[6] Handbuch der kath. Dogmatik.— Bd. 1.— N. 1026.— S. 419.

įkaitinti plečiasi, o aušdami riečiasi ir susitraukia. O iš mechanikos žinoma, kad besisukančiam aplink savo ašį kūnui einant mažyn jo paviršinis greitis didėja. Taigi pirmykščiam dujų ūkui kaskart labiau susitraukiant, jis ėmęs kaskart greičiau suktis aplink savo ašį. Čiagi galop įvykęs fenomenas, kurį galima dabar stebėti fizikos kabinetuose. Įsivaizduokime sau, pvz., alyvos rutulį, panertą į tam tikrą skystį, kuriame jis laisvai plauko. Jei mes tą alyvos rutulį imsime kaskart greičiau sukdinti aplink savo ašį, tai jo vidury bei pusiaujy, kur sukimasis yra pats greičiausias, jis išsiplės, o ašigaliuose, kur sukimasis lėčiausias, atsiras nuslūgimų. Tai įvyks išcentrinės jėgos veikimu. Šį jos veikimą galima matyti vežimui greitai važiuojant per vandenį. Tuomet matome, jog nuo visų rato punktų vandens lašai juo toliau numetami, juo greičiau ratai sukasi. Tas pat ir alyvos rutulyje: juo greičiau jį suksime, juo labiau išsitęs jo pusiaujas ir juo labiau jis susiplos savo ašigaliuose, iki galop nuo jo atsiskirs žiedas, laisvai besisukąs aplink sumažėjusį rutulį. Sukimui dar labiau pagreitėjus, žiedas trūksta į kelias dalis, kurios sukasi toliau pirmykščia kryptimi. Tokiu pat būdu iš pirmykščio ūko turėjusi susidaryti ir mūsų Saulės sistema. Mąžtant tūriui ir didėjant greičiui, pusiaujy ūkas pampo, ašigaliuose slūgo; išpampimui padidėjus, atitrūkęs žiedas, kurio materijai koncentruojantis susidariusi pirmoji planeta. Ji sukusis tąja pat kryptimi kaip ir centrinis ūkas — nuo vakarų į rytus. Tolesnis centrinio ūko mažėjimas ir jo sukimosi greitėjimas pagaminęs antrą žiedą, iš kurio susidariusi antra planeta, ir t. t.

O kadangi naujos planetos buvo skystos, tai joms besisukant atitrūkdavo panašiu būdu nuo jų nauji žiedai, iš kurių susidarė mėnuliai, kurie irgi sukosi tąja pat kryptimi kaip ir planetos[7]. Tuo būdu, anot Falbo, galima natūraliai išaiškinti visą pasaulio atsiradimą.

Šitas aiškinimas labai patiko mokslininkams, ypač netikintiems. Jiems atrodė, kad ūku ir milijardu metų galima „Dievo Kūrėjo mitą" visai pašalinti. Bet, deja, jų lūkestis neišsipildė. Jį išsklaidė mokslininkai tikintieji. Mat giliau

[7] *Falb.* Op. c.— P. 9—12.— Plg. su tuo rimtą prof. *Pr. Dovydaičio* straipsnį: Kanto kosmogonija bei kosmologija // Kosmos.— 1925.— Nr. 6.— P. 366—394, kur, tarp kitko, pateiktas Kanto ir Laplace'o hipotezių sulyginimas, o taipgi *R. Stölzle's* straipsnį „Laplace'o kosmogoninės teorijos filosofinis pobūdis: Ar ji monistiška, ar ateistiška?", išverstą ir pastabomis papildytą prof. P. Dovydaičio (Logos.— 1927.— Nr. 7.— P. 45—67).

ištyrę ūko hipotezę, jie iškėlė naują klausimą, o iš kurgi yra atsiradęs pats pirmykštis ūkas? Į šį klausimą pati ūko hipotezė negalėjo duoti jokio atsako. Mokslininkams pirmeiviams beliko tik viena iš dviejų: arba pasisakyti — *ignoramus,* nieko nežinome, arba priimti bibliškąjį „kūrimo aktą". Padėtis buvo labai kebli: prisipažinus — nežinome, nukentėtų mokslo autoritetas, priėmus „kūrimo aktą", tektų grįžti prie „senų padavimų ir dokumentų". Iš to keblumo reikėjo kaip nors su garbe išsiristi.

Jų laimei, išeitis savaime pasipynė. Mat naujausioji astronomija yra įrodžiusi faktą, kad mūsų Saulė nestovi vietoje, nuošaliai nuo kitų dangaus kūnų, bet priklauso milžiniškai Paukščių Tako sistemai, kaip viena „iš 20 milijonų" jon įeinančių žvaigždžių. Falbas tuojau yra paskelbęs pasauliui, kad visos žvaigždės esą taip sutvarkytos, jog sudarą milžinišką rutulį, apsuptą dvigubu žiedu, panašiai kaip Saturnas. Visa tai pradžiugino tikybos priešus. Jų galvose blykstelėjo mintis — išaiškinti galop pasaulio atsiradimą be „dogmos Dievo" pagalbos. Ir iš tikrųjų, daugely laikraščių ir brošiūrų imta garsiai šūkauti: „Na, dabar tai jau viską žinome ir galime viską moksliškai išaiškinti! Anasai ūkas, iš kurio yra išriedėjusi Saulės sistema, buvęs ne Dievo sukurtas, bet yra atitrūkęs nuo didesnio praūkio. Tasai gi praūkis „taip santykiaująs su Paukščių Taku, kaip Kanto ūkas su Saulės sistema". Pastarąją mintį Falbas taip toliau plėtoja:

„Matyt, kitados visi tie 20 milijonų saulių yra sudarę milžinišką ūką, kuris aušdamas kaskart greičiau sukosi aplink savo ašį. Tatai ir įvyko čia tas pat ir tuo pat dėsniu, kaip su mažuoju Kanto ūku. Besisukdamas praūkis pampo pusiaujy, slūgo ašigaliuose, nuo jo atitrūko du žiedu. Trečiasis nebesusidarė, nes aušimas, antram žiedui atitrūkus, tiek buvo padidėjęs, kad visa didžioji praūkio masė suskilo į atskirus sutirštėjimo punktus, į mažesnius ūkus, iš kurių ir susidarę apie 20 milijonų saulių".

Dėl šių taip toli siekiančių išvadų (Eppingas jas vadina tiesiog *wissenschaftliche Phantasie, windige Spekulationen*) praūkio hipotezė Falbui įgauna didelę reikšmę. Tatai nenuostabu, kad jis uoliai gina jos *vokišką kilmę*[8]. Ir iš tikrųjų, būdama šiuo būdu patobulinta, ji atrodo viską išaiškinanti, ypač jei turima milijonai metų laiko. Nes jei pirm amžių yra buvęs minėtasis praūkis, tai galėjo jis

[8] *Falb.* Op. c.— P. 12—13. Bet mums šis tvirtinimas atrodo abejotinas, nes ir Kantas, ir Laplace'as ūko hipotezės idėją galėjo pasiskolinti iš Descartes'o, garsios sūkurių teorijos autoriaus.

ir suktis aplink savo ašį. Jei sukosi, tai nuo jo galėjo atitrūkti žiedai, o vėliau jis galėjo suskilti į milijonus mažesnių ūkų. Iš šių, Kanto hipotezės būdu, galėjo susidaryti atskiros žvaigždės, tarp jų ir mūsų Saulė su visomis savo planetomis. Iš planetų panašiu būdu atsiradę jų mėnuliai. Planetos ir mėnuliai, kaip palyginti maži rutuliai, greit ataušo. Aušimas yra sukėlęs įvairių geologinių perversmų, dėl kurių ilgainiui ugningose planetose susidarę kietos, tamsios plutos. Kai tuo būdu tapo sudarytos gyvybei sąlygos, Žemės paviršiuje atsiradę savaime organinės būtybės paprasčiausių plastidžių bei monerų pavidalu. Tolesnė istorija jau žinoma. Nuo moneros iki žemiausio stuburinio visai netoli: įrodęs tai Haeckelis; nuo žemiausio stuburinio iki beždžionės — dar arčiau: išaiškino tai Darwinas; nuo beždžionės iki žmogaus — tik vienas žingsnis: įrodė tai Haeckelio ir Darwino sekėjai. Taip tatai visas pasaulis ir visa, kas jame yra, išaiškinta. Kanto ir Darwino hipotezės, žinoma, paverstos mokslo dogmomis. Viena beliko neaišku, iš kur atsiradęs anas praūkis, iš kurio, kaip iš kiaušinio, viskas išriedėjo? Bet greit ir su tuo apsidirbta remiantis materijos amžinumu. Tuo būdu materializmo rūmas buvo išbaigtas. Ateistai triumfuodami laikė savo laimėjimą užtikrintu ir tikėjosi materializmą greit įsigalėsiant visame pasauly, kaip vienintelę racionalią filosofijos sistemą. Bet, deja, jų triumfas pasirodė esąs per ankstyvas.

Mat mokslininkų J. R. Mayerio, Joule'o ir kitų pastangomis XIX amžiuje buvo sukurta mechaninė šilumos teorija, kuri, sugriovusi senas pažiūras į šilumą kaip į tam tikrą nesvarų materialų skystį, nustatė šilumą esant tam tikrą materijos molekulių judėjimą. Materialistams ši teorija patiko. Jų mėgstamoji idėja, kad viskas yra materijos judėjimas, atrodė įgaunanti mokslinį pagrindimą. Tatai ir nenuostabu, kad ši teorija buvo įkinkyta į materialistinį mintuvą ir priversta vaidinti už ausų pritraukto liudytojo rolę. Bet šis liudytojas, kuriuo tiek pasitikėta, yra pridaręs materialistams nemaža keblumų. Tai įvyko šiuo būdu. Materialistams besidžiaugiant mechanine šilumos teorija ir skelbiant, kad fizikos mokslai visai pateisina materializmą, vienas garsiausių Anglijos fizikų seras W. Thomsonas, tyrinėdamas vieną mechaninės šilumos teorijos lygtį, surado labai svarbų *energijos pasauly sklaidymosi dėsnį*. Iš jo savaime plaukė ši įžymi išvada, kad pasaulis nėra fizinių, tokiu pat būdu kaip dabar amžinai besikartojančių apsireiškimų eilė, bet savo raidoje artėja į tam tikrą

būvį, kurį tinkamiausiai galima pavadinti *mirties būviu*. Ir iš tikrųjų, remdamiesi energijos sklaidymosi dėsniu, turime pripažinti, kad, materijos judėjimui keičiantis į šilumą ir šiam procesui pralenkiant priešingąjį — šilumos į judėjimą keitimosi procesą, visi judėjimo ir temperatūros skirtumai nuolat mažės ir galų gale pasidarys tai, kad pasaulis virs visur vienokiai įkaitinta mase, nebeturėsiančia darbo atžvilgiu jokios vertės, nes darbo pagaminimas priklauso būtinai nuo temperatūrų skirtumo [9]. Įdomi yra tuo atžvilgiu garsaus Helmholtzo nuomonė. „Visas gamtos jėgų išteklius,— sako jis,— galutinai pavirs šiluma, o visa šiluma pereis temperatūros pusiausvyron. Tuomet tolesnių kitimų galimybė bus išnaudota ir visi galimi gamtos procesai visai liausis. Taigi pasaulis turės amžinai nurimti" [10]. Beveik tą patį pakartojo ir garsusis vokiečių fizikas Clausius [11].

Šių mokslo autoritetų akivaizdoje materialistai norom nenorom turėjo pripažinti, kad „klausimai apie pasaulio pabaigą šių dienų mokslui jau nebėra jokia šarlatanerija" [12].

Bet sutikus pripažinti pasaulio pabaigą, reikėjo taip pat priimti ir plaukiančias iš čia išvadas. Čia tai materialistai ir atsidūrė labai keblioj padėty. Juk jei pasaulis artėja į amžinos rimties būvį, kaip tvirtina Helmholtzas, tatai apie pasaulio amžinumą negali būti jokios kalbos. Jei pasaulis būtų buvęs be pradžios, kaip to nori materialistai, tai turėdamas savo evoliucijai visą amžinumą jis jau seniai būtų priėjęs savo galutinės trinties būvį [13]. O kadangi tos pasaulio evoliucijos paskutinis etapas dar nepasiektas ir mokslininkų išmanymu yra dar tolimas, tai aišku, kad pasaulis yra atsiradęs laike, nes kas turi galą, tas būtinai turi turėti ir pradžią laike. O jei pasaulis yra turėjęs pradžią laike, tai aišku, jog pasaulio atsiradimo priežastis glūdi ne jame pačiame, bet už jo. Kas gi galėtų būti toji priežastis? Aišku, niekas kita, tik Dievas, kaip tai ir moko mus Biblija. Ir štai prieiname galutinę dilemą: arba pasaulis yra amžinas, arba yra Dievo sukurtas ir, žinoma, iš nieko.

---

[9] *Balfour-Stewart.* Zasada zachowania energji.— Warszawa, 1875.— Str. 178.

[10] *Helmholtz.* Wissenschaftliche Vorträge.— 2. Heft.— S. 117.

[11] Plg. *Epping.* Op. c.— P. 2.

[12] *Falb.* Op. c.— P. 86.

[13] *Moigno.* Splendeurs de la foi.— T. 3.— P. 1288—1289.

Lengva suprasti, kad materialistai negalėjo pripažinti nei viena, nei antra. Mat pasaulio amžinumui prieštaravo Thomsono ir Helmholtzo teigimai apie natūralų pasaulio galą [14], o pasaulio sukūrimo neleido jiems pripažinti jų pagrindinė dogma, kad be materijos pasauly daugiau nieko nesą. Todėl materialistams beliko viena iš dviejų: arba sugriauti mokslo tvirtinimus apie natūralų pasaulio galą, arba surasti bet kokį išsisukimą, kuris leistų šiaip bei taip skelbti, kad anie mokslo teigimai neprieštarauja materijos amžinumui. Žinoma, griebtasi antrosios alternatyvos, kaip daug patogesnės.

Ir ne veltui, nes pasigavus gudrių kombinacijų ir mokslinės fantazijos reikiamas išsisukimas surastas — Falbo atnaujintoje ir pataisytoje kosmo ratavimo hipotezėje.

II

Tos naujos hipotezės šviesoje kosmo istorija Falbui šitaip atrodo:

Pradžioje esąs praūkis. Iš jo anksčiau aprašytu procesu išsikala milžiniškoji Paukščių Tako sistema, kuri, eidama per įvairius evoliucijos etapus, prieina galop dabartinį savo būvį. Šis, būdamas viena tos evoliucijos grandimi, ilgainiui baigsis. Dangaus kūnai laikui bėgant ims krypti iš savo kelių, artėti į centrinius rutulius. Dėl to artėjimo mėnuliai nukris į savo planetas, planetos — į Saulę, Saulė — į artimiausią žvaigždę, ši — į kitą artimiausią žvaigždę ir t. t.— iki visos 20 milijonų žvaigždžių susilies į vieną milžinišką ugningos kosmiškosios materijos masę ir tuo sudarys tą patį praūkį, kuris yra buvęs pradžioje. Aišku, jog tas praūkis ateity nepasiliks amžinai praūkio būvy, jis ims aušti, mažėti, gaminti žiedus ir t. t. Taigi prasidės vėl visa pirmykščio „praūkio istorija", kuri pasibaigs taip pat sukurtų naujų pasaulių grįžimu į naują praūkį. Ir taip toliau, nuo praūkio iki praūkio be galo,

[14] Pasaulio galą, *minimą* Thomsono ir Helmholtzo, mes vadiname *natūraliu* ir skiriame jį nuo *eschatologinio* pasaulio galo, kuris, kaip žinoma iš Evangelijų, bus ūmus, netikėtas. Pastarasis, kaip priklausąs nuo slaptingo Dievo lėmimo, bus mums iki paskutinės valandos visiška paslaptimi. Natūralus gi pasaulio galas, kaip priklausąs nuo tam tikrų pasaulį tvarkančių gamtos dėsnių, gali būti moksliškai tiriamas ir net iš anksto nurodomas. Dėl to tarp Kristaus žodžių: „Tačiau tos dienos ir valandos niekas nežino, nei dangaus angelai, nei Sūnus, o vien tik Tėvas" *(Mt 24, 36)*, nurodančių eschatologinį pasaulio galą, ir mokslininkų tvirtinimų apie natūralų pasaulio galą nėra jokio prieštaravimo.

visą amžinybę... Štai, trumpai tarus, kosmo ratavimo teorijos turinys.

Susipažinę bendrais bruožais su ta nauja teorija, pažiūrėkime nūn, kuriuo būdu Falbas bando pasaulį griauti, kad prieitų savąjį praūkį.

Pirmoji priežastis, kuri nulems pasaulio galą, tai *atsparumas, kurį dangaus kūnai sutinka savo judėjimuose.* Apie šį atsparumą Falbas taip rašo:

„Laplace'o laikais erdvė, kurioje dangaus kūnai skrieja, o taip pat ir visa pasaulio erdvė laikyta visai tuščia. Manyta, kad žvaigždžių — jų judėjimuose — niekas nekliudo, kad jos visur turi laisvą kelią. Dabar žinome, kad tuščia erdvė yra fiziškai negalima. Ne tik visą pasaulio erdvę užpildo eteris, kurio virpėjimas gamina šviesą, bet joje pasitaiko begalinė daugybė smulkių kūnelių, meteorų, kometų, tamsių dangaus debesų, kosminių dulkių. Šie kūneliai pasiekia ir Saulės sistemą ir įvairiais būdais užstoja planetoms kelią. Todėl planetos neturi laisvo kelio, jos beveik kiekviename žingsnyje susiduria su tų kūnelių atsparumu".

„Tiesa, eterio atsparumas,— priduria Falbas,— yra begaliniai mažas; kliūtys, kurias kometos sudaro Žemei jos kely aplink Saulę, yra ne didesnės už tas, kurias patiria patrankos šovinys, lėkdamas per uodų spiečių, bet vis dėlto tas atsparumas, nuolat per ilgus amžius didėdamas, galįs ilgainiui pasiekti rimtų rezultatų."

Taikydami tas pastabas Žemei, gauname šį liūdną horoskopą: „Dėl sutinkamos savo kely atsparos *eliptiškas* Žemės kelias palengvėl ims virsti *spirališkų,* kitaip sakant, jis ims kaskart labiau artėti į Saulę ir, kaip naktinis drugelis kaskart siauresniais ratilais skrajoja aplink ugnį, iki jon įkrinta ir sudega, taip ir Žemė, skriedama kaskart siauresne spiraline linija aplink Saulę, turės ilgainiui jon įkristi ir sudegti" [15].

Berods, Falbas džiugina skaitytojus tvirtindamas, kad ši baisi katastrofa dar negreitai įvyks. Bet kas iš tos paguodos, kad pirma, negu Žemė įkris Saulėn, ji bus sunaikinta jon įkritusio Mėnulio. Apie tai štai ką Falbas rašo:

„Kaip su Žeme, taip bus ir su Mėnuliu. Kaip Žemė sukasi aplink Saulę, taip Mėnulis aplink Žemę. Šis mūsų artimiausias kaimynas taip pat negali atlikti savo kelionės aplink Žemę be kliūčių, jis taip pat gauna skverbtis

[15] *Falb.* Op. c.— P. 60.

per meteoritų aibes. Todėl Mėnulis savo kely aplink Žemę turi artėti į Žemę ir ilgainiui jon nukristi. Šių dienų astronomai gerai žino, kad Mėnulio artėjimas į Žemę tikrai egzistuoja, ir žinomas net jo dydis — per šimtą metų 9 pėdas. Taigi nesunku net apskaičiuoti, kuomet jo kritimas Žemėn įvyks.

Bet dar ir anksčiau prieš tai bus pastebėtas Mėnulio artėjimas. Jūrų antplūdžiai ir atoslūgiai kaskart labiau didės, nes jie priklauso nuo Mėnulio traukos. Juo arčiau Žemės bus Mėnulis, juo aukščiau kils antplūdžių vilnys, iki galop milžiniškos jūrų bangos ims ristis per visą Žemę...

Dėl tų milžiniškų vandens judėjimų bus sukliudytas lygus, ramus Žemės sukimasis aplink savo ašį. Jis darysis kaskart lėtesnis, dienos ir naktys bus vis ilgesnės. Baisūs žaibai raižys atmosferą. Sudrebės žemė, vidaus jėgų spaudžiama, atsivers ugnikalniai, ugninga lava užlies Žemės paviršių... Galop ateis baisi valanda, kai įvyks Mėnulio kritimas Žemėn ir sunaikinimas visų gyvų būtybių“ [16].

Vadinasi, mūsų vargšei Žemei nebėra išganymo. Skrieja ji tarp Saulės ir Mėnulio, nelyginant kaip tarp kūjo ir priekalo; šiaip ar taip, ji turės žūti. Toks pat likimas bus ir kitų planetų. Visos jos, prarijusios savo mėnulius, nukris Saulėn ir visai sudegs joje. Pasibaigus planetų kritimui į Saulę, prasidės saulių kritimas vienų į kitas. Kas gi tuos milžiniškus dangaus kūnus įstengs pastūmėti prie to kritimo? Falbas suprato, kad tos priežasties ieškoti „kosminėse dulkėse“ ar kometos uodegoje nebūtų tikslinga. Kosminės dulkės iš bėdos gali tikti tokiems palyginti mažiems kūnams naikinti, kaip mūsų planetos Saulės sistemoje. Tokiai milžiniškai Paukščių Tako sistemai suardyti reikia kur kas stipresnio veiksnio. Kur jo ieškoti? Sumanusis Falbas (kas to galėjo tikėtis!) rado jį... *eterio įšilime.* Kaip silpnutis eteris gali atlikti tokį milžinišką darbą — sugriauti Paukščių Taką, apie tai Falbo veikale randame šitokį (W. Thomsonui priskirtą) paaiškinimą:

„Yra neabejotina tiesa, kad judėjimas turi nuolat mažėti ir virsti šiluma, bet kas darosi su šiluma, kuri dangaus kūnams auštant nuolat spinduliuoja, apie tai (Thomsono tyrimai) nieko nesako. Šiluma juk negali dingti ar visatoje pranykti. Todėl esame priversti ieškoti, ar neranda ji kokio nors pritaikymo. Naujausiai fizikai visai ne-

[16] *Falb.* Op. c.— P. 67—68.

sunku tokį pritaikymą surasti. Spinduliavimas juk yra šilumos perėjimas iš dangaus kūno į dangaus erdvę. Bet kadangi pastaroji nėra visai tuščia, o pripildyta eterio, tai, sekdami naujausios fizikos nurodymais, turime spinduliavimą laikyti žvaigždžių šilumos perėjimu į eterio šilumą. O kadangi šiluma yra atomų judėjimas, tatai spinduliavimas yra ne kas kita, kaip tik judėjimo perkėlimas *iš žvaigždžių atomų į eterio atomus*. Todėl eteris juo labiau įkaista, juo pasaulis darosi senesnis. Ir jei norime išvysti to eterio kaitimo rezultatus, tai prisiminkime sau lokomotyvo katile uždaryto garo pavyzdį. Kaip čia greitas vandens dalelių judėjimas gamina į visas puses besiskleidžiantį spaudimą, taip ir šis nuolat didėjąs eterio atomų judėjimas spaudžia kiekvieną dangaus kūną, o tas spaudimas artina juos vieną į kitą. Dėl to matome, kad ana slaptinga traukos jėga, veikianti visus dangaus kūnus, glūdi ne jų viduje, bet, kaip tai jos atradėjas Newtonas nujautė, *visatos eterio įtempime*. Toks tai yra pritaikymas šilumos, kurią palengvėl, judėjimui mąžtant, dangaus kūnai išspinduliuoja erdvėn. Juo labiau šis procesas eina pirmyn, juo labiau didėja eterio įtempimas, juo labiau didėja dangaus kūnų savitarpio trauka".

Iš čia Falbas daro išvadą, kad „pasaulis artėja ne į amžiną rimtį ir mirtį, kaip tai yra manęs Thomsonas, bet į kaskart vis didyn einantį spietimąsi. Tam procesui besiplečiant, ne tik visos planetos nukris į Saulę, bet traukos jėgai dėl nurodytos priežasties didėjant gaus susijungti krūvon ir visos saulių bei žvaigždžių sistemos. Tuo būdu Paukščių Tako žiedas, kuris šiandien dar tebesisuka aplink savo ašį, ne tik ilgainiui ims kaskart lėčiau suktis, bet ir anie 20 milijonų žvaigždžių, iš kurių yra susidaręs Paukščių Takas, ims artėti į centrinį punktą, krisdamos vienos ant kitų.

Tuo būdu dangaus kūnų skaičius nuolat mažės, bet rasis kaskart didesnių naujų kūnų. Kaip ilgai tas procesas tęsis? Gal amžinai? Ne. Mat dangaus kūnų skaičius negali būti begalinis. Tam priešinasi kai kurie fizikos dėsniai. Taigi galų gale šis procesas baigsis tuo, kad visas pasaulis susispies į *du milžiniškus kūnus*. Bet ir čia dar ne galas. „Tuodu kūnu,— sako Falbas,— negalės skrieti erdvėje nepriklausomai nuo vienas antro. Jie trauksis vienas į antrą, iki įkris vienas į antrą taip, kad visa pasaulio substancija susijungs į vieną vienetą. Bet tame vienete atsiras taip pat ir visos pasaulio jėgos, ir tai tuo metu, kai visas judėjimas pavirs šiluma. Tos šilumos suma turės

būti griežtai lygi tai, kuri yra buvusi prieš kosmui iš praūkio išriedant. Dėl to dviem pastariesiems kūnams susidaužus, susidarys tiek šilumos, kad jos visiškai užteks visai jųdviejų masei dujoms paversti. Tuo būdu vėl atsiras praūkis" [17].

Taip tat pasaulis bus sugriautas ir dings praūkio gelmėse. Tuo, rodos, ir turėtų baigtis Falbo spekuliacija. Ir iš tikrųjų, pasaulio pakasėjo rolė suvaidinta, paskutiniai pakasimo žodžiai: „Dulkė esi ir dulkėmis pavirsi,— iš praūkio išėjęs, į praūkį grįši"— ištarti, taigi, regimai, nieko nebeliko, nebent tik su Thomsonu ir Helmholtzu užgiedoti kosmosui paskutinį *requiescat in pace*... Kas kitas gal taip ir būtų užbaigęs savo traktatą apie pasaulio pradžią ir pabaigą. Kas kita, Falbas. Jis mat ne tik mokslininkas, bet ir įkvėptas pranašas. Taigi baigdamas savo „Perversmų" knygą, atskleidžia uždangą, slepiančią tolimą ateitį, ir kosmo galo pabūgusiems skaitytojams skelbia linksmą kosmo atsikėlimo naujieną:

„Ir vėl,— sako jis,— atsiras praūkis. Jis turės išlaikyti likučius judėjimo aplink ašį, kurį yra turėjęs paskutinysis kūnas. Jo šiluma, spinduliuodama į erdvę, turės vis mažėti. Iš čia, kaip anksčiau buvo įrodyta, materija ims spiestis ir jos sukimosi judėjimas ims greitėti. Ir vėl darysis ataušimo sritys ir daliniai ūkai, kuriems besisukant atitrūkinės žiedai, iš jų išriedės naujos saulės, kurios duos pradžią naujoms planetoms ir mėnuliams! Taip pasikartos senasis procesas, o kadangi nė vienas atomas ir nė viena jėga nežūna, tatai ši evoliucija amžinai *ratu suksis bei ratuosis*. Mat kosmas yra panašus į laikrodį, kuriame spyruoklė bus eterio spaudimas, rateliai ir jungtukai — tai sukimosi judėjimas, ir tas laikrodis, kai tik bus besu-

[17] *Falb*. Op. c.— P. 89—90. Visa tai savaime primena anekdotą apie vieną Lietuvos rabiną, kuris, sykį paklaustas, apie ką taip giliai susimąstęs, atsakė: „Ui, aš mąstau, kokia tai būtų didelė jūra, jei visas jūras sulietum į vieną! Koks tai būtų didelis medis, sudėjus visus medžius į vieną! Koks tai būtų didelis kirvis, jei visus kirvius sudėtum į vieną. Galop jei tuo didžiuliu kirviu nukirstum aną didžiulį medį, tai koks būtų didelis pliumptelėjimas, anam didžiuliam medžiui griūvant į anas didžiules jūras..." Jei anas rabinas šį savo mąstymą būtų pritaikęs dangaus kūnams, tai būtų gavęs visai tą patį rezultatą kaip ir Falbas!..

Su šia Falbo fantastika įdomu palyginti blaivias šiandieninio mokslo pažiūras į tą dalyką. Jas galima rasti: *Bruggencate P.* Teoriniai (matematiniai) svarstymai apie žvaigždžių evoliuciją // Kosmos.— 1926.— Nr. 7.— P. 81—84, 133—150; *Juška A.* Žvaigždžių evoliucija // Kosmos.— 1927.— Nr. 8.— P. 4—6, 118—129, 158—162, 279—285.

stojąs, susidariusios šilumos skėtrumo jėga vėl pats užsisuks".

„Taip žingsnis po žingsnio,— baigia Falbas,— mes sekėme kosmo evoliuciją ir, kai tarėmės priėję galą, pamatėme, kad jis esąs naujos evoliucijos pradžia. Išvydę pasaulį begriūvantį, regime, kad jis kaip feniksas iš pelenų iš naujo gimsta."

„Pasaulio mirtis yra pasaulio užgimimas" [18].

Taip tai pasaulis, anot Falbo, esąs milžiniškas *perpetuum mobile,* o ratavimas nuo praūkio į praūkį — nekintamas gamtos dėsnis. Pasaulis sukasi ratu, yra be galo, o todėl ir be pradžios — amžinas. Taigi naujasis mokslas nėra suradęs „kūrimo akto" nei „dogmos Dievo". Materializmas turįs teisę tvirtinti Dievą esant „mitą". Štai paskutinis teiginys, kuriam pagrįsti ir taikoma kosmo ratavimo teorija [19]. Pažiūrėkim nūn, ar anksčiau išdėstyta teorija ir jos galutinės išvados turi pagrindo. Tam tikslui Falbo patarimu pasirinkime paprasčiausią ir protingiausią tokiais atvejais poelgį, būtent paklausykime, ką sako „faktai ir stebėjimai": 1) apie Kanto ir Laplace'o ūko hipotezę ir 2) apie Falbo skelbiamąją kosmo ratavimo teoriją.

III

Gamtos mokslo uždavinys yra išaiškinti gamtos apsireiškimus. Išaiškinti gi apsireiškimą yra tai nurodyti jo

[18] *Falb.* Op. c.— P. 92—93.

[19] Tiesa, Falbas atvirai niekur to teiginio neskelbia, bet atidus skaitytojas tuo atžvilgiu negali turėti jokio abejojimo. Jo pasisakymu, kad dėl absoliučios meilės tiesos jis priimsiąs ir Dievą, ir pasaulio mirimą, jei „aukštesnioji matematika ir naujesnioji fizika jam tai įrodytų" (op. c. 88 p.),— niekas neturėtų duotis suviliojamas, nes šis pasisakymas tėra vien vikrus išsisukinėjimas, pasmerktas net paties Voltaire'o. Štai ką šis „senoms tradicijoms" palankumo nė kiek neturįs autorius tuo klausimu rašo: „Man atrodo nesąmonė daryti Dievo buvimą priklausantį nuo *ab : z.* Kur atsidurtų žmonių giminė, jei aukščiausiai Esybei pažinti reikėtų mokytis dinamikos ir astronomijos? Norint dienos šviesą išvysti, *reikia vien akių, o ne algebros"* (Plg. *Segur.* Wiara w obce nauko, 22 p.). Jei Falbas čia nesutinka su Voltaire'u, tai nieko kito nebelieka, nebent šūktelėti kito rašytojo žodžiais: „Uns dünkt derjenige ein sehr trauriger Astronom zu sein, welcher die Nächte hinbringt, um in die Sternen zu lesen, ohne darin den Namen Gottes zu entdecken. Wie sollte man in den so vielgestaltigen Figuren, in dieser so grossartigen Mannigfaltigkeit von Typen nicht die vier Buchstaben finden können, die zur Bildung dieses Namens hinreichen? Ist das Problem der Gottheit nicht klar in dem geheimnisvollen Kalkul so vieler Sonnen gelöst? Kann eine so brillante Algebra nicht prächtig dazu dienen, um die grosse Unbekannte herauszurechnen?"

betarpišką bei tolimesnę priežastį [20]. Bet kaip tai padaryti, kaip pasiekti apsireiškimo priežastį, kuri beveik visuomet stoja prieš mus kaip paslaptis ar bent kaip sunkiai atspėjama mįslė? Moksle tam yra tik viena priemonė. Negalėdami susyk nutraukti uždangalo, dengiančio tiriamąją priežastį, mokslininkai pradeda spėlioti apie tos priežasties prigimtį. Mokslo kalba tokie spėliojimai vadinasi *hipotezės*. Aišku savaime, jog kaip ne kiekvienas spėliojimas yra tikras, taip ir ne kiekviena mokslo hipotezė turi mokslo vertę. Kad hipotezė galėtų gauti moksle pilietybės teisių, reikia, kad ji būtų moksliškai patikrinta. To gi patikrinimo gali būti trejopas rezultatas: arba jis parodys, kad hipotezė yra visai tikrą arba daugiau ar mažiau panaši į tiesą, arba galop visai klaidinga. Visai tikra bus toji hipotezė, kuri griežtai išaiškina tam tikrą gerai žinomų faktų eilę, o kai kada net ir iš anksto nurodo naujus, nežinomus faktus, kurių buvimą vėlesni tyrinėjimai visiškai patvirtina. Tokios hipotezės gauna tuomet garbingą *mokslo teorijos vardą,* kaip štai mechaninė šilumos teorija, elektromagnetinė šviesos teorija ir kt. Panašios į tiesą arba hipotezės tikra to žodžio prasme yra tos, kurios, nors ir neišaiškina kai kurių dalykų, tačiau kitus tos pat rūšies sugeba pakankamai išaiškinti. Pastarųjų skaičiui daugėjant, hipotezė darosi kaskart panašesnė į tiesą ir palengvėl ilgainiui gali virsti mokslo teorija. Ir priešingai, juo bus daugiau faktų, kurių hipotezė neįstengia išaiškinti, juo mokslinė hipotezės vertė mąžta. Vienas mokslininkas yra palyginęs hipotezę su grūdu. Mat kaip mestas žemėn grūdas vienas nueina niekais ir dingsta, o kitas dygsta ir išduoda augalą, kuris savo laiku žydi ir vaisių neša, taip ir hipotezė: viena plėtojasi ir palengvėl virsta puikia mokslo teorija, o kita, kaip liguistas, ne laiku gimęs gemalas, pridariusi savo atsiradimu moksle daug triukšmo, greit baigia savo gyvenimą dėl gyvybės jėgų trūkumo. Taigi galima sakyti, kad kiekviena hipotezė susilaukia vieno iš dviejų: arba visiško patvirtinimo, arba visiško sugriovimo.

Būtų neteisinga atmesti hipotezę, kol ji lieka hipoteze, kaip klaidą. Bet dar neteisingiau būtų laikyti *hipotezę* griežta *mokslo teorija,* o dar blogiau — *absoliučia tiesa.* Nes kaip negalima imti per vien grūdo bei dengiančio jį lukšto su pačiu augalu, taip lygiai nevalia hipotezės, esančios geriausiu atveju tikimybe bei tiesos matomybe,

[20] *Baco.* Nov. Org. II: scire est scire per causas.

identifikuoti su pačia tiesa. Deja, šiandieniai mokslininkai, o ypač mokslo populiarintojai, šiuo atžvilgiu dažnai nusideda [21]. Nusideda dažnai tuo atžvilgiu ir Falbas. Jis visokeriopai stengiasi savąją ūko ir kosmo ratavimo hipotezę įpiršti skaitytojams kaip neabejotiną mokslo laimėjimą. Tam tikslui jis rūpestingai rankioja ir pažymi visa, kas galima pasakyti anų hipotezių naudai, o joms priešingus faktus visai nutyli. Toks Falbo pasielgimas leidžia ir mums savo uždavinį žymiai suprastinti. Užuot plačiai moksliškai besiginčijus dėl anų hipotezių, mums užteks tik papildžius tai, ką jis *ad maiorem... gloriam* „pažangos" nutylėjo, kitaip sakant — parodžius atvirkščią medalio pusę. Tatai ir pradėkime nuo Kanto—Laplace'o ūko hipotezės.

Anksčiau esame matę, kad Kantas judėjimo vienodumą Saulės sistemoje laiko pirmuoju ūko hipotezės įrodymu.

Kanto išmanymu, šis judėjimo vienodumas „negali būti aklo atsitikimo padaras, bet turi savo pagrindą pirmykštėje visos sistemos savybėje", tai reiškia — bendrame planetų kilime iš ūko.

Prie to Falbas dar priduria, kad „nuo ano laiko ne tik Uranas ir Neptūnas, dvi didžiulės paskutinės planetos, bet ir naujai atrasti 286 asteroidai — visi sukasi Kanto teorijos numatyta kryptimi" ir kad todėl „galima eiti lažybų, statant milijoną prieš vieną, jog kiekviena didelė ar maža planeta, kuri bus atrasta, suksis ta pačia kryptimi iš vakarų į rytus" [22].

Šių drąsių Falbo teiginių akivaizdoje ne vienas su kosmografija mažai tesusipažinęs skaitytojas bus linkęs manyti, kad dangaus kūnų sukimasis iš vakarų į rytus esąs visuotinis gamtos dėsnis ir kad todėl ūko hipotezė, laikanti aną sukimąsi pirmuoju savo įrodymu, stovi ant nesugriaunamo pamato. Pažiūrėkime, ar taip yra.

Atsakymu į tai gali būti kad ir šie vieno šių dienų mokslininko žodžiai: „Kai Laplace'as savo hipotezę rėmė bendra planetų ir mėnulių judėjimo kryptimi, Herschelis beveik tuo pačiu laiku surado du Urano mėnulius (1787). Kiti du Urano ir vienas Neptūno mėnulis buvo atrasti vėliau. Tie mėnuliai, turintieji, kaip žinom, *priešingą* (t. y. nuo rytų į vakarus) judėjimą, yra tapę pirmuoju ne-

[21] Kiek pikta iš čia plaukia pasauliui, ilgai įrodinėti nereikia. Užteks čia priminus vieną tik trumputį La Rochefoucauld'o pasakymą: „Tiesa pasauly nėra padariusi tiek gero, kiek jos matomybė pagaminusi pikta".

[22] *Falb.* Op. c.— P. 14.

aiškiu Laplace'o hipotezės punktu. Kuriuo būdu jų judėjimas galėjo įgauti kryptį, priešingą bendrai krypčiai, to nei Laplace'o, nei Kanto principai neįstengia išaiškinti“ [23]. Ką gi mano apie tai Falbas? Ar jis bando tą „tamsų punktą“ pašalinti mokslininis išvedžiojimais ar bent nors tinkama analogija? Nieko panašaus jo veikale nerandame. Užuot tą priekaištą atrėmęs, jis *ne tiktai nemini Urano ir Neptūno mėnulio atbulo judėjimo,* bet ir patį tų mėnulių buvimą nutyli. Be abejo, Falbas, labai pasitikįs pažanga, yra manęs, kad ir tas anų mėnulių judėjimo atbulumas ilgainiui bus išaiškintas ir su ūko hipoteze suderintas. Su tuo galime ir mes sutikti. Tačiau Falbas vis dėlto turėjo pareigą bent pažymėti, kad iki šiol minėtas priekaištas vis dar nėra pašalintas [24]. O kadangi Falbas ne sykį yra pabrėžęs savo „meilę absoliučiai tiesai“, tai ir turėjo pažymėti naujausius Faye tyrinėjimus („Sur l'origine du monde“, 1884), ano tamsaus punkto visai neišaiškinusius. Tuo tarpu, užuot tai pažymėjęs, Falbas siūlo azartiškas milijonines lažybas. Puikus sumanymas milijonų neturinčiam skaitytojui įbauginti. Bet ko vertas šis finansinis įrodymas, apie tai neverta ilgai kalbėti. Tat eikime toliau.

Vienas iš pamatinių ūko hipotezės teiginių yra tas, kad ūkui pusiaujy išpampus nuo jo atitrūkdavę žiedai, iš kurių ir susidarę planetos. Jei tai būtų tiesa, tai visų planetų keliai turėtų eiti plokštuma, sutampančia su Saulės plokštuma. Tuo tarpu ką gi matome tikrovėje? Artimiausias Saulei Merkurijus yra nuo tos plokštumos nukrypęs 3-mis laipsniais, Venera beveik 4-iais, kitos planetos daugiau negu 5-iais, Jupiteris ir Uranas 6-iais, o mūsų Žemė net 7-iais [25]. Taigi tikrovė minėtojo spėliojimo nepatvirtina.

Ūko hipotezės šalininkai į tai atsako, kad nurodytasai planetų nukrypimas yra nedidelis. Bet šie ponai užmiršta, jog šis nukrypimas nors ir neatrodo didelis, bet vis dėlto vidutiniškai sudaro viso galimo nukrypimo vieną aštuonioliktąją dalį, o ši trupmena nėra jau tokia maža, kad ją galima nesidomėti [26]. Dėl to sąžiningesni mokslininkai aną planetų kelių nukrypimą nuo Saulės pusiaujo

[23] Žr. *Dr. Jędrzejewicz.* Kosmografija.— Warszawa, 1886.— S. 395. Čia galima nurodyti dar ir kai kurių kometų (pvz., Halio II 1882 ir kitų) atbulą judėjimą. Bet kadangi Falbas neišvedžioja kometų kilmės iš ūko hipotezės, tai ir mes šiam faktui neteikiame didesnės reikšmės.

[24] *Jędrzejewicz.* Op. c.— P. 395.

[25] *Epping.* Op. c.— P. 38.

[26] Ten pat.

plokštumos teisingai laiko rimtu ūko hipotezei priekaištu [27]. Jis dar labiau stiprėja, kai atsižvelgiama į mažųjų planetų bei asteroidų kelius. Čia nukrypimai pasiekia jau gana žymių dydžių. Pvz., Melpomenės kelias yra nuo Žemės kelio nukrypęs 10-imi laipsnių, Hebės — 14-a, Atalantos — 18-a, Niobės — 23-imis, Eufrozinos — 26-iais, o Palados net 34-iais laipsniais! [28] Ūko hipotezėje nerandame tiems faktams jokių išaiškinimų [29].

Toliau pagal Kantą ir Laplace'ą visi mėnuliai yra atsiradę iš žiedų, atitrūkusių nuo planetų, kai šios dar buvę skystos. Todėl jų mėnuliai turėtų suktis planetų pusiaujų plokštumose... Bet kiek šiai ūko hipotezės išvadai prieštarauja tikrovė, geriausiai tai matyti kad ir iš mūsų Mėnulio, kurio kelias nuo Žemės pusiaujo plokštumos yra nukrypęs 20-čia laipsnių [30].

Surinkti krūvon visi šie faktai sudaro labai rimtą priekaištą ūko hipotezei. Jis labai reikalingas išaiškinimo. Bet, deja, Falbas jo neduoda. Jis šventai tiki hipotezės tikrumu ir tuo jokios abejonės neprileidžiančiu tikėjimu nori užkrėsti ir savo skaitytojus. Kovoti su tokiu tikėjimu neverta. Tat eikime toliau.

Pagal ūko hipotezę, artimiausių Saulei planetų apsisukimo laikas neturėtų per daug skirtis nuo Saulės aplink savo ašį apsisukimo laiko, nes „vidurinių, žiedui artimiausių dalelių greitis negalėjo žymiai skirtis nuo likusios Saulės atmosferos dalelių greičio“ [31]. Tuo tarpu tikrovėje yra visai kitaip. Pvz., Saulei artimiausias Merkurijus apibėga aplink Saulę per 88 d., o tuo tarpu pati Saulė apsisuka aplink savo ašį per $24^1/_2$ dienos. Vadinasi, skirtumas yra daug didesnis, negu pagal hipotezę galima buvo laukti.

Panašiai ir mėnulių sukimosi laikas neturėtų žymiai skirtis nuo laiko, per kurį atitinkamos planetos apsisuka aplink savo ašį. Bet kaip ši išvada prieštarauja „faktams ir stebėjimams“, geriausiai įrodo 1877 metais atrasti du Marso mėnuliai, ypač planetai artimesnis Fobas. Tas mažytis mėnuliukas, teturįs vos 16 kilometrų skersmenį, sukasi taip greitai, kad kol Marsas apsisuka aplink savo ašį *vieną kartą*, jis apibėga Marsą *net tris kartus* [32].

[27] *Epping*. Op. c.— P. 38—39.
[28] Ibid.— P. 39.
[29] Ibid.
[30] *Epping*. Op. c.— P. 59.
[31] *Jędrzejewicz*. Op. c.— P. 595.
[32] *Epping*. Op. c.— P. 42—43.

Tai yra faktai kiek tikri, tiek ir su ūko hipoteze nesutinką. Jie jai sudaro naują keblumą. Bet Falbas nė žodeliu apie tai neužsimena.

Panašių faktų panorėję galėtume ir daugiau čia pririnkti, tik neleidžia mums to padaryti vietos trūkumas. Bet tai ir nėra reikalinga. Jau ir iš to, ką anksčiau esame nurodę, skaitytojas gali įsitikinti, kad ūko hipotezė toli gražu nėra dar *mokslo teorija,* ką ir pats Falbas pradžioje buvo pripažinęs, tik gale yra tai visai pamiršęs [33].

Bet daugiau negu pamiršimu nusideda Falbas gamtos mokslui. Užuot klausęs to, ką sako „faktai ir stebėjimai", kaip tai pats savo „Perversmų" pradžioje buvo pažadėjęs, jis leidžia sau savavališkai tuos faktus kraipyti ir jų vietoje pasakoti visai nebūtus daiktus. Ir iš tikrųjų, kas gi yra, jei ne grynos pasakos, visa tai, ką Falbas kalba apie žinomąjį fiziko Plateau eksperimentą, kaip ūko hipotezės tariamąjį įrodymą. To eksperimento aprašyme, kurį anksčiau esame pateikę, randame ištisą mokslo tiesos iškraipymų eilę:

1) Falbas sako, kad sukimosi greičiui didėjant nuo alyvos rutulio, išpampusio pusiaujy, atitrūksta žiedas, tuo tarpu tikrovėje to atitrūkimo niekuomet nebūna, nes išcentrinei jėgai veikiant *visa alyvos masė* lygiai nuslūgsta ir aplink vidurinę aparato skardelę susidaro žiedo pavidalas.

2) Pagal Falbą, žiedas, atitrūkęs nuo alyvos rutulio, *laisvai* apie jį sukasi, tuo tarpu tai yra netiesa, nes *visa alyvos masė,* įgavusi žiedo pavidalą, *sukasi* visai *ne laisvai,* nes lieka *plona alyvos plėvelė, susijungusi su centrine aparato skardele.*

3) Falbas tvirtina, kad sukimuisi pagreitėjus „žiedas trūksta į keletą dalių". Bet ir tai yra ne visai tiesa, nes kad anas sutrūkimas įvyktų, neužtenka greitinti sukimosi, bet reikia pirma atsargiai *perplėšti aną ploną alyvos plėvelę,* kurią anksčiau esam paminėję.

[33] Ūko hipotezės įrodymus Falbas pradeda šiais žodžiais: „Jei, viena vertus, tai teorijai negalima nepripažinti nepaprasto sumanumo, tai, kita vertus, vis dėlto *negalima jos laikyti absoliučiai tikra"* (13 p.), o baigia šitaip: „Mes perplaukiame mintimi milijonus praslinkusios praeities metų ir remdamiesi *stebėjimu ir faktais* esame pažinę tai, kas taip ilgai buvo pridengta neperregimu paslapties ūku. Todėl auga mūsų pasiryžimas ir noras dar labiau atidaryti uždangalą: auga mūsų viltis, kad dėsniai, kuriuos esame pažinę, pasiliks amžinai nekintą". Falbo pasiryžimas ir noras tikrai nepaprasti, bet viltis, mums matos, visai nepamatuota ar bent per drąsi, nes pasaulio dėsnių nekintamybė visai nepriklauso nuo mokslinių hipotezių, kad ir tokių sumanių, kaip Falbo.

4) Falbas sako, kad kai alyvos žiedas trūksta, jo dalelės, virtę rutuliais, „nepaliauja besisukę aplink vidurinį rutulį pirmykšte žiedo sukimosi kryptimi". Bet ir tai netiesa, nes anie rutuliukai sukasi tik *vos valandėlę* ir tai ne apie centrinį rutulį, *kurio niekuomet nebūna,* bet aplink aparato ašį; paskui nuo jos nutoldamos paliauja sukęsi, nors aparatas ir suktųsi toliau.

Kad šie mūsų teiginiai atitinka tikrovę, apie tai liudija ne tik toks mokslininkas kaip Littrovas [34], bet ir pats minėtojo eksperimento sumanytojas Plateau [35], o iš dalies galiu tai paliudyti ir aš pats iš savo stebėjimų. Prieš 48 metus, klausydamas fizikos paskaitų Peterburgo universitete, aš turėjau progos pamatyti ir Plateau eksperimentą, įvykdytą prof. Gesechuso, asistuojant prof. Borgmannui. Tuomet tai įsitikinau, jog šis eksperimentas iš tikrųjų atrodo visai kitaip, negu kad populiariose brošiūrose aprašoma. Dėl to visiems tiems ponams, kurie à la Falbas dangstosi savo „absoliučia meile mokslo tiesai", patarčiau Plateau eksperimentą patiems įvykdyti pirma, negu ims juo naudotis ūko hipotezei remti. Tuomet įsitikintų, kad nė kiek nėra perdėjęs Plateau tvirtindamas, jog „daromi iš to eksperimento išvedžiojimai ūko hipotezės naudai neturi jokio pagrindo".

Bet nusileiskime Falbui. Pripažinkime, kad ateities fizikams ilgainiui pavyks įvykdyti Plateau eksperimentą taip, kaip aprašo Falbas. Pripažinkime, kad visi ūko hipotezei skiriami priekaištai bus atremti. Kas gi iš to? Ar jau galėtume tuomet ūko hipotezę laikyti mokslo aksioma ir taikyti ją viso pasaulio atsiradimui išaiškinti, kaip tai daro Falbas? Mums rodos, kad ne. Štai ką apie tai rašo rimtas mokslininkas dr. Jędrzejewiczius:

„...Mūsų žinios apie pastoviomis vadinamas žvaigždes griežtumo atžvilgiu taip toli skiriasi nuo to, ką mes žinome apie Saulės sistemą, kad kiekvienos apie pasaulio atsiradimą hipotezės uždavinys skirstosi į du visai atskiru klausimu: kaip yra susidarę žvaigždės iš pirmykštės materijos bei „chaoso" ir kaip yra susidariusi planetarine

[34] *Von Littrov T. J.* Die Wunder des Himmels / 5 Aufl.— S. 510—811. Plg. *Epping.* Op. c.— P. 51—53.

[35] Štai ką apie tai sako pats jis: „Ich erinnere bei Gelegenheit..., dass bei dem in meiner ersten Reihe betriebenen Versuche, wo sich ein Oelring bildet, *dieser Ring anfangs durch ein dünnes Blätchen mit dem centralen Apparat vereinigt bleibt,* und ich gehe davon aus, um noch einmal zu zeigen, dass *jede* aus diesem Versuch zu Gunsten einer kosmogonischen Hypothese gezogene Folgerung unstatthaft ist" (Annalen von Paggendorf.— Band 144. *Epping.* Op. c.— P. 53).

Saulės sistema? Pirmojo uždavinio teorijos yra daug silpnesnės negu teorijos, liečiančios mūsų Saulės sistemą, kuri šiandien fizikos atžvilgiu yra jau gana gerai ištirta“ [36].

Kitaip sakant, tai reiškia, jei planetarinės mūsų Saulės sistemos išvedimas iš ūko, kaip to nori Kantas, ir būtų griežtai įrodytas, tai viso pasaulio išvedimas iš tos pat ūko hipotezės *būtų dar labai abejotinas*. O jei taip, tai kokią gi mokslo vertę begali turėti Falbo pastangos išvesti visatą iš ūko hipotezės? Aišku, labai problematišką. Falbas tačiau laikosi kitos nuomonės. Jam peršokti nuo mūsų planetų sistemos į Paukščių Tako sistemą yra vienas niekis. Pasibalnojęs lakų svajonės žirgą, jis yra atradęs tokių dalykų, apie kuriuos mokslininkai nė sapnuoti nesapnavo. Jis, jodamas per tas neišmatuojamas tolumas, yra pastebėjęs, kad Paukščių Tako sistema turi rutulio išvaizdą, aprėptą dviem milžiniškais žiedais, jis yra įžiūrėjęs, kad tie žiedai sukasi ir dargi iš vakarų į rytus!.. Vadinasi, Paukščių Take yra radęs visas ūke einamojo proceso žymes. Bet mes visa tai laikome gryna pasaka, nes naujesni kosmografijos traktatai apie visa tai nė žodžiu neužsimena [37].

Tuo mes ir galėtume baigti savo pastabas apie ūko hipotezę. Skaitytojai ir patys, tikimės, yra jau išvydę, kad ši hipotezė yra daugiau sumani negu moksliškai pagrįsta.

Dar labiau šis pasakymas tinka kosmo ratavimo hipotezei. Iš tikrųjų šioje antroje hipotezėje sumanumo yra net daugiau negu pirmojoj, kantiškoj, bet mokslo faktų, galinčių amžinąjį kosmo ratavimą paremti,— beveik jokių. Tos naujos hipotezės turinį, kaip matėme, sudaro šis teiginys: visi dangaus kūnai, iš kurių susideda pasaulis, ilgainiui susilies krūvon, sudarydami praūkį; iš praūkio mums jau žinomu ūko procesu atsiras nauji pasauliai, kurie, perėję visas evoliucijos fazes, vėl sugrįš į praūkį, iš kurio kaip feniksas iš naujo atgims ir t. t. be galo. Tuo būdu pamatinė tos teorijos hipotezė yra pasaulio galo būtinumas dėl dangaus kūnų kritimo vienų ant kitų ir jų grįžimas į praūkį! Bet kuo gi remiasi šis drąsus teiginys? Falbas suranda dvi to proceso priežastis: 1) eterio įšilimą ir 2) jo spaudimo padidėjimą. Pažiūrėkime tatai, ko verti tie teiginiai mokslo atžvilgiu.

Falbo išmanymu, kūnus kristi vienus ant kitų vers slaptingasis eteris. Vadiname jį *slaptingu*, nes po teisybei

[36] *Dr. Jędrzejewicz.* Kosmografija.— S. 391—392.
[37] Plg. *Epping.* Op. c.— P. 66.

nežinia, kas jis yra. Net ir jo buvimas nėra visai tikras [38]. Fizikai priima eterio hipotezę vien dėl to, kad be jo sunku būtų išaiškinti šviesos ir šilumos spinduliavimą erdvėje. Dėl to eteriui pripažįstamas didelis elastingumas, nes to reikalauja didelis šviesos plitimo greitumas. Bet ar eteris gali kliudyti dangaus kūnų judėjimą, tramdyti planetų bėgimą ir stumti jas Saulėn, nieko negalima pasakyti. Sprendžiamąjį balsą šiuo klausimu galėtų turėti vien stebėjimai ir faktai. Taigi tų eterio stūmimo pėdsakų ir ieškota astronominiuose stebėjimuose. Bet planetų ir mėnulių judėjimai *nėra davę jokio atsakymo.* Šis faktas aiškintas sau tuo, kad eterio atsparumas esąs be galo mažas [39], o planetų ir mėnulių masės esą palyginti milžiniškos, taigi eterio atsparumo padariniai trumpais laiko tarpais esą nepastebimi.

To nesutarimo nėra buvę kometų tyrimuose. Mat šios, palyginti su planetomis, turi be galo mažas mases. Taigi viltis, kad eteris, bejėgis prieš tokius milžinus kaip planetos ir mėnuliai, parodys visą savo veiklumą kometoms kaip sau lygiems, nes be galo silpniems priešams, buvo gana pamatuota. Tatai kai Encke pastebėjo, kad jo vardu pavadintoji kometa rodo kaskart trumpesnį aplink Saulę apibėgimo laiką, daugelis mokslininkų su džiaugsmu ėmė skelbti, kad tos kometos bėgimo greitėjimas priklausąs nuo eterio atsparumo. Jei ši išvada būtų neabejotina, ji Falbo hipotezei tikrai galėtų turėti reikšmės. Mat jei pasirodytų, kad eterio atsparumas bent vienos kometos bėgimo kelią susiaurino ir per tai jos greitį padidino, tai Falbas turėtų tiesos tvirtinti, kad to paties apsireiškimo esama ir kituose dangaus kūnuose ir kad todėl eteris pasauliui sugriauti tereikalingas vien neapibrėžtai ilgo laiko. Bet pasaulio laimei, o Falbo nelaimei, iš Enkės kometos gautoji išvada naujų tyrimų šviesoje pasirodė nepamatuota, nes šis jos bėgimo laiko trumpėjimas jokioje kitoje kometoje nepasikartoja. O kas svarbiau, kad ir tas apibėgimo laiko mažėjimas Enkės kometoje pasirodė *nepastovus.* Nuo 1822 lig 1825 m. tas laikas su mažomis

[38] Plg. *Dr. Natanson W.* Wstęp do fizyki teoretycznej.— Warszawa, 1890.— S. 91, kur į klausimą: ar esama tarpplanetinėje erdvėje kokio materialaus gaivalo, ar planetos juda absoliučioje tuštumoje, atsakoma šitaip: „Galima tik tepasakyti, kad tarpplanetinėje erdvėje materialaus gaivalo buvimas tebėra kol kas visai nejrodytas. Todėl hipotezė, neigianti to gaivalo buvimą, turi savo šalininkų (plg. *Hirn.* Constitution de l'Espace céleste, 1889), nors teorijos atžvilgiu neatrodo panaši į tiesą".

[39] *Falb.* Op. c.— P. 60.

išimtimis yra mažėjęs, 1858 m. yra padidėjęs, 1862 m. sumažėjęs, paskui vėl padidėjęs, o 1868 m. vėl sumažėjęs. Iš šių faktų aišku, kad eterio buvimą remti šiais netaisyklingais Enkės kometos judėjimais nieku būdu negalima [40], nes eteris, kaip nekintamas, tam tikrais dėsniais veikiąs veiksnys, negali vieną kartą gaminti tokių padarinių, kitą kartą visai priešingų. Todėl jei jau pasaulis turi būti sunaikintas, kaip tai pranašauja Falbas, tai tų naikintojų reikia ieškoti kitur, ne begaliniai silpname ir dar problemiškame eterio atsparume. Nujautė tai ir pats Falbas, todėl silpnam eteriui pakvietė talkon nesuskaitomas *meteorų aibes,* kurie, nuolat bombarduodami planetas ir mėnulius, ir ardą pamažėl pasaulį. Šį savo teiginį jis šitaip pamatuoja: „Meteorams krintant, padidėjusi Žemės masė turi padidinti ir savitarpę Žemės ir Saulės trauką. Kita vertus, kadangi meteorų kritimas tęsiasi nuo pradžios, tai per tai mažėja išcentrinė Žemės jėga", nes ką ji meteorams krintant praranda, to nieku būdu nebegali daugiau atgauti. Iš čia, Falbo išmanymu, dėl traukos padidėjimo ir išcentrinės jėgos sumažėjimo eliptiški planetų keliai turi virsti spirališkais, kas kitais žodžiais reiškia planetas nukrisiant į Saulę.

Ši įdomi argumentacija būtų gera, jei būtų moksliškai pamatuota. Bet, deja, taip nėra, nes iš to, kad meteorai bombarduoja Žemę, galima išvesti teiginį, visai priešingą Falbo išvadai. Jei jau kalbame apie meteorus, tai juos reikia suskirstyti į dvi dalis: į tuos, kurie krinta Žemėn *dieną,* t. y. į Žemės pusę, atkreiptą į Saulę, ir tuos, kurie krinta *naktį,* t. y. į Žemės pusę, nukreiptą nuo Saulės. Bet kai ši antroji dalis stumia Žemę į *Saulę,* ana pirmoji priešingai — stumia Žemę *nuo Saulės.* Katra gi pusė nugalės? Aišku, jog ta, kuri didesniu įsibėgėjimu muš į Žemę. O įsibėgėjimo didumas ir iš čia kylanti mušimo jėga bus juo didesnė ten, kur judą kūnai turės didesnes mases ir greičius. Kadangi meteorų skaičių ir jų mases abiem atvejais galima laikyti lygiais, nes priešingam spėliojimui neturime jokio pagrindo, todėl pergalė bus toj pusėj, kur meteorų greitis bus didesnis. Bet greitis ir meteorų, ir planetų priklauso nuo atstumo nuo Saulės: juo kuris kūnas yra arčiau Saulės, juo didesnį turi greitį. Iš čia aišku kaip ant delno, kad meteorai, krintą į Žemės pusę, atkreiptą į Saulę ir todėl stumią Žemę nuo Saulės, yra artimes-

[40] *Dr. Natansonas* op. c. 91 p. tvirtina: „Naujausi Enkės kometos tyrimai yra parodę, kad labai netaisyklingi jos judėjimo pakitimai verčia manyti, esą įvykę josios viduje žymių transformacijų".

ni Saulei negu tie, kurie krinta naktį į Žemės pusę, nukreiptą nuo Saulės. Atskirų tos ir kitos pusės meteorų atstumas gali sudaryti skirtumą, siekiantį ištisą Žemės skersmenį. Taigi pirmoji meteorų armija, kaip artimesnė Saulei ir todėl turinti didesnį greitį, visai nugalės antrąją, kaip esančią blogesnėje padėty. Tuo būdu anas meteorų bombardavimas turės dvejopą padarinį: viena, Žemė bus kaskart toliau stumiama nuo Saulės, jos greitis vis mažės, kaip tai pats Falbas pripažįsta. Iš čia turime dvi mechaniškas sąlygas, reikalingas tam, kad naujas Žemės kelias spirališkai plėstųsi, tik *ne artėdamas į Saulę, bet toldamas nuo jos.* Kas čia pasakyta apie Žemę, tinka ir visoms kitoms planetoms, ir jų mėnuliams. Vadinasi, gauname išvadą, kad jei pasaulis ir žūtų, kosmo ratavimo teorijai iš čia nebūtų jokios naudos. Šiai, kaip matėme, reikalingas ne dangaus kūnų *išsisklaidymas* erdvėje, bet jų *susikoncentravimas* į vieną praūkį. Kas gi tat iš tikrųjų mūsų laukia? *A priori* nieko čia negalima pasakyti. Nuspręsti tegalėtų vien faktiški įrodymai. Bet ar mokslas jų susilauks, nėra žinios. Falbas, kurs guldo galvą už praūkį, baigia savo įrodymus šiuo sumaniu pasakymu: *„Tik po kelių dešimčių amžių* tebus galima mūsų teoriškai prieitą rezultatą patvirtinti faktiškais įrodymais“ [41]. Puiki pastaba. Bet jei atsišaukimą į būsimųjų amžių pažangą galima laikyti įrodymu, tai turime teisę pranašauti ir mes, kad pasaulis ilgainiui išsisklaidys begalinėje erdvėje; jei Falbas tuo netiki, tepalaukia faktiškų įrodymų, kuriuos pateiks jei ne XXX, tai dar tolesnių amžių progresas!..

Ik šiol esame pažinę du pasaulio ardytojus: eterį ir meteorus. Nė vienas jų nepasirodė gana geras ardytojas. Pirmasis be galo silpnas, antrasis ne visai klusnus ir nelabai tikras. Vadinasi, Falbo pasaulio galo pranašavimas yra reikalingas stipresnių įrodymų. Tuos įrodymus jis semia iš trejopo šaltinio: iš kometų atsparumo, iš kosminių dulkių ir iš eterio įkaitimo. Bet kadangi apie kometas pats Falbas yra išsitaręs, jog „kliūtys, kurias jos sudaro Žemės bėgimui aplink Saulę, yra ne didesnės už tas, kurias patiria patrankos šovinys, lėkdamas per uodų spiečių“, o „kosminės dulkės“ tetinka nebent nemokyto skaitytojo akims apdumti, tatai užteks mums pažiūrėjus vien pastarąjį, patį stipriausiąjį Falbo teorijos įrodymą — *eterio įšilimą.*

Šis įrodymas, kaip žinome, yra sudarytas šitaip: „Spinduliuojanti žvaigždžių šiluma nežūna, bet šildo pasaulio

[41] *Falb.* Op. c. — P. 66—67.

eterį; šildamas eteris kaskart labiau ima spausti dangaus kūnus. To spaudimo rezultatas — kaskart didesnis tų kūnų artėjimas ir galop jų susijungimas praūky“ [42].

Į tai mes atsakome šiuo raguotu silogizmu: arba Falbo eterio užpildytoji erdvė yra begalinė, arba galuota. Jei galuota, tai eteris turėtų ribas, už kurių jo nebebūtų. Bet kas tai per ribos galėtų būti? Mums atrodo tik viena iš dviejų: arba visiška tuštuma, arba tam tikras materialus apvalkalas, toks tankus, kad negalėtų pro jį prasiskverbti net tokia skystutė materija kaip eteris. Bet visiškos tuštumos nepripažįsta pats Falbas, nes, jo išmanymu, „tuščia erdvė yra fiziškai negalima“ [43]. Belieka tat antroji alternatyva bei materialus apvalkalas, kuriame pasaulis glūdėtų, kaip viščiukas kiaušinio kiaute. Šį priėmus, eterio įšilimas ir spaudimo didėjimas taptų lengvai suprantami, nelyginant garo spaudimas katile. Bet, kita vertus, anas pasaulio apvalkalas yra ne geresnis už viduramžių krištolines sferas, todėl abejojame, ar atsiras mokslininkų, pritariančių tokiai pažiūrai.

Tatai gal pasakyti, kad eterio pripildytoji erdvė esanti begalinė? Bet naujausių fizikų atstovas Einsteinas yra tam priešingas, o antra — ratavimo teorija nieko čia laimėti negali, nes norint įkaitinti begalinę eterio masę reiktų ir begalinio šilumos kiekio. O kadangi, anot Falbo, žvaigždžių skaičius yra galuotas, tatai ir šilumos kiekis pasauly bus galuotas, ir todėl eterio nebus galima įšildyti, o per tai taps nebegalimas ir praūkio susidarymas.

Jei šalia eterio begalybės priimsime dar ir dangiškų kūnų begalinį skaičių, tai iš vienos sunkenybės įbristume kiton, nes šiuo atveju, kad Falbo reikalaujamas visų kūnų susijungimas galėtų įvykti, tam reikėtų begalinio laiko bei amžinybės. Todėl ar šiaip imsime, ar taip, jokio praūkio iš eterio šilimo išgauti negalėsime.

Baigdami šį ginčą, apžvelkime bendrai visus Falbo įrodymus, kuriais jis remia savo kosmo ratavimo teoriją. Įrodymai, kaip matėme, sukosi daugiausia apie eterį. Eteris yra mėgstamiausias Falbo arkliukas. Jis ant eterio joja ir eteriu paplaka. Meteorai, kometos, kosminės dulkės yra antrame plane, apie juos jis nedaug ką tesako; eteris atstoja jam viską. Liepia Falbas eteriui vaidinti pasyvią rolę — jis, kad ir be galo silpnutis, stengiasi dangaus kūnams kliudyti jų judėjimą; įsako jam vaidinti aktyvią

[42] *Falb.* Op. c.— P. 66—67.
[43] Ten pat.— P. 91—92.

rolę — jis visomis jėgomis bando stumti dangaus kūnus vienus prie kitų. Taip tat visa ratavimo teorija nuo pradžios iki galo yra paremta eteriu. Todėl mokslinė jos vertė priklauso nuo paties eterio teorijos vertės. Bet ką gi sako šių dienų mokslas apie eterį? Gi tai, kad net pats eterio buvimas nėra griežtai įrodytas[44]. O jei taip, tai ar ne teisingiau būtų niekinamąjį „mito" vardą, Falbo teikiamą „kūrimo dogmai", prikergus fantastiškai visatos ratavimo teorijai?!..

Bet nusileiskime: teesie eterio buvimas neabejotinas, teesie pasaulio grįžimas į praūkį tikra tiesa, teesie pati kosmo ratavimo teorija aukščiausia mokslo aksioma. Kas gi būtų iš to? Ar jau mokslas tuomet turėtų teisę atmesti kūrimo dogmą kaip nereikalingą hipotezę? Falbas, atrodo, linkęs sakyti taip. Bet čia jis giliai klysta, nes pasaulio evoliucija, kad ir amžinai tęstųsi, visai nepašalina *kūrimo akto*. Paprastiems materialistams atrodo, kad išaiškinę pasaulį neturėsiant galo jau kartu bus įrodę materiją neturėjus pradžios. Bet tai yra apgauli iliuzija. Gerą, kad ir trumpą atsakymą į tai teikia Reuschas[45]. Štai jo žodžiai: „Protavimo, kad kas neturi pabaigos, tas nėra turėjęs ir pradžios, kad materija, būdama nesunaikinama, neturi ir pradžios, taigi yra amžina, neverta nė sumušinėti; čia užtenka atrėmimo, kurį yra pateikęs Delitzschas; šis protavimas, sako jis, yra panašus į šį protavimą: sykį pasakytoji kvailystė jau niekuomet negali būti nebepasakyta, vadinasi, neturi pabaigos, taigi yra ir be pradžios, ir todėl amžina!"

Kita vertus, bus ne pro šalį čia priminus, kad pagrindiniu esimo klausimu: ar pasaulis yra visagalio ir protingo Kūrėjo padaras, ar būtinas aklai veikiančių gamtos jėgų rezultatas, tikįs Dievą ne dėl to pasaulio sukūrimą Jam priskiria, kad taip tvirtina „seni padavimai" bei Biblija, bet dėl to, kad patys gamtos apsireiškimai kiekvienam žingsny tą tiesą žmogaus protui parodo. „Žiūrėdamas į dangų ir žemę, žmogus esti nustebintas tąja puikia harmonija, kuri viešpatauja tiek šio regimo pasaulio visumoje, tiek ir smulkiausiose jo dalyse. Stebina jį dangaus skliaute tvarkingi žvaigždžių ir planetų judėjimai, o ne mažiau ir sukomplikuota dangaus kūnų pusiausvyra. Lygiai žavi jį ir taisyklingai besikartojančios žemėje metų dalys su visu jų įvairumu, su atitinkamu kiekvienai sri-

[44] Žr. aukščiau 439 p. Žr. taip pat *A. Račiukaičio* straipsnį: Eterio hipotezė // Kosmos.— 1922—1923.— Nr. 3—4.— P. 105—125.

[45] *Reusch.* Biblija i natura.— P. 35.

čiai augalų gausumu ir aibėmis visokių gyvių, krutančių ore, vandeny ir žemėje, kur mirtis veltui kovoja su gyvybe, nuolatos gausia srove trykštančia iš nepaliaujamai gimstančių naujų kartų. Stebina galop jį ir tai, kad visur viešpatauja tvarka ir tikslingumas, visur žymu bendras planas, nubrėžtas su nepaprasta išmintimi ir griežtumu. Tai matant, mums iš sielos savaime veržiasi šauksmas: ne, nei atsitikimas, nei akla jėga nebūtų galėjusi sukurti iš nieko tų nuostabių apsireiškimų! Pasaulis turi turėti vieną, savo tikslų sąmoningai siekiantį Kūrėją, o tas Kūrėjas — tai amžinas išmintingiausias ir visagalis Dievas" [46].

Šis iškalbingas ir itin įtikinąs pirmos pasaulio priežasties bei Dievo Kūrėjo buvimo įrodymas, kad ir iš seno žinomas krikščionių filosofams, nėra nustojęs savo jėgos dar ir šiandien. Jei Falbas mano savo kosmo ratavimo teorija jį sugriovęs, tai jis klysta, nes ši teorija, jei ji ir būtų absoliučiai tikra, ne tik neįstengia to įrodymo sugriauti, bet anaiptol, *jį dar labiau sustiprina.* Juk jei iš nuostabios šio esamojo pasaulio statybos, anot viduramžių poeto — *machina mundi,* teisingai išvestas aukščiausiojo mechaniko ir architekto buvimas, tai *a fortiori* tektų išvesti to aukščiausio visatos Kūrėjo buvimą, kai būtų įrodyta Jį sukūrus ne bet kokią mašiną, bet visų tobuliausią, *tikrąjį perpetuum mobile.*

Taigi Falbo visatos ratavimo teorija, paimta pati savyje, visai nepasiekia to tikslo, dėl kurio ji buvo sugalvota, nes ne tik Dievo nepašalina, bet anaiptol — Jį dar griežčiau postuluoja.

Dėl to Falbo pasityčiojimas iš „senų padavimų" mums atrodo nepamatuotas ir per ankstyvas. Kad būtų galima šią teoriją kelti prieš kūrimo dogmą, reiktų dar labai daug dalykų įrodyti, pvz., kad priežastingumo dėsnis yra klaida, kad išvedžiojimas laikrodininko esimo iš laikrodžio buvimo yra negriežtas, kad žmogus, taip galvojęs, esąs kvailas priežastingasis gyvulys, „ein tolles Ursachentier" ir t. t. Kol materialistai su Falbu to neįrodys, lig tol žmonija, išskyrus tik Dievo neapykantos ligą susirgusius vienetus, nepaliaus ir toliau galvojusi, kad jei yra laikrodis, kuris sykį užsuktas nebereikalingas nei taisymo, nei naujo užsukimo, o tuo laikrodžiu yra pasaulis, tai neabejotinai yra ir aukščiausias laikrodininkas, to nuostabaus laikrodžio Kūrėjas.

[46] Plg. *Ks. Szczęsny.* Wiedza chrzescjańska i bezbożna.— Lwów.— S. 188, 191.

Čia gal kas pastebės, kad jei taip yra, tai kam bereikėjo imtis tiek darbo ir gaišinti tiek laiko besumušinėjant Falbo pažiūras? Atsako vietoj užteks pateikus čia trumpą šių dienų materializmo charakteristiką. Šis materializmas, nors ir remiasi priešingumais ir nesąmonėmis, tačiau daro energingų pastangų, kad atrodytų tikru mokslu. Tam tikslui kur tik gali, valkstosi mokslo rūbą, kiekvieną naują mokslo išradimą ar hipotezę bando savo sofizmams pritaikyti. Šis guvus manevras padeda jam paikinti paviršutiniškus protus, juo labiau kad materializmo apaštalai kiekviena proga neužmiršta pasigirti, jog jie vieni teturi tikrąją pažiūrą į pasaulį ir tikrąją filosofiją ir t. t. ir t. t. Panašūs materialistų pasigyrimai yra ir pas mus ne retenybė. Kadangi tų pasigyrimų pilni ir Falbo „Perversmai", tai norint juos demaskuoti, norint įrodyti materializmo tuštumą ir buvo reikalingas kritiškas visatos ratavimo teorijos nušvietimas, juoba kad ji yra *paskutinis materializmo žodis;* toliau jam nėra kur beeiti.

Kita vertus, visatos ratavimo teorija yra dar tuo įdomi, kad joje geriausiai paaiškėja pamatinis materializmo prieštaravimas. Mat materialistų teigimu, nieko esą negalima remti tikėjimu, viską reikia įrodyti. Tuo tarpu ratavimo teoriją sudaro niekuo neįrodytų teiginių eilė. Ir iš tikrųjų visa, ką Falbas yra bandęs kelti prieš Dievo kūrimo dogmą, kaip štai materijos ir jėgos amžinumas, eterio įšilimas, pasaulio ėjimas į praūkį ir t. t.,— kas gi tai yra, jei ne savotiškos *materializmo dogmos,* kuriomis tegalima vien tikėti, bet moksliškai jos yra visai neįrodomos. Todėl, mums matos, nė kiek neperdėsime, pritaikydami šių dienų materialistams šį vieno seno rašytojo dvieilį:

Plurima scire volint omnes, ac crédere pauci;
Hinc multi credunt plurima, pauca sciunt[47].

[47] Plg. *J. Furmaniko* straipsnį „Laplace—Kant—Braun" laikraštyje „Natur und Kultur" šių 1930 m. 5 nr., kur pateikta trijų kosmogoniškų Laplace'o, Kanto ir jėzuito Brauno hipotezių kritika. Rimčiausia ir moksliškiausia autorius pripažįsta vien pastarąją.

NAUJA PAŽIŪRA Į MATERIJĄ[1]

I

Prieš kokius 400 metų ne tik poetai ir dailininkai, bet ir žymūs mokslininkai laikė pasaulį tam tikru milžinišku organizmu, atskiru gyvu vienetu, kuriame kiekviena dalis, būdama susieta su visuma, rūpinasi kitų dalių ir pačios visumos gerove. Bet nuo to laiko, kai žmogus į beasmenius dalykus pradėjo žiūrėti pro mokslinių aparatų stiklus ir pasiskelbė pasaulio esmės kritika, virto kitaip. Pasaulis imta vaizduotis kaip tam tikrų materijos ir jėgos rūšių krūva, ir kas sugebėdavo pasaulio regimybę išaiškinti tų materijos ir jėgos rūšių mechanišku savitarpiu veikimu, tas manydavo pasaulio esmę kiaurai supratęs ir jokių joje paslapčių nebepalikęs.

Bet kas tai yra materija? Kas yra toji materija, kuri sukelia įvairius fenomenus?

Pirmiausia tikėta, kad materija esanti tam tikra substancija. Ji vaizduotasi kaip tam tikra sustingusi liekamybė, kurioje įvyksta įvairių besikeičiančių apsireiškimų. Bet ši nuomonė ėmė rodytis ilgainiui vis labiau ir labiau nepateisinama, taip kad mūsų laikais ji tapo pakeista dinamiškąja bei energetiškąja materijos teorija, kuri materiją laiko tam tikrų jėgų kompleksu. Ši teorija, nematanti visatoje nieko kita, kaip vien jėgų susidūrimu sudaromą darbo procesą, šiandien yra viešpataujanti visur. Bet pastaruoju laiku, kad ir nepastebimai, jėgų teorija ima svyruoti ir kai kurių mokslininkų jau yra laikoma baigusi savo gyvenimą. Dinamiškoji ir energetiškoji materijos teorija,— sako šiandien kai kurie fizikai,— yra taip pat klaidinga kaip ir jos pranokėja substancijos teorija, ir turi būti pakeista organine teorija, kuri materiją laiko tam tikra gyvybe. Tuo būdu nepastebimai rengiama didžiausia revoliucija pažiūrose į materijos esmę.

[1] Imta iš *Ad. Troeltscho* straipsnio „Die Lebendigkeit der Materie" // Münchener neuesten Nachrichten.— 1926.— Nr. 139.

II

Kur tos krizės priežastis ir kame glūdi didžiausia svarba naujų idėjų apie materijos gyvybę pažiūrai į kosminę visatą?

Pirmiausia atrodė, kad priėmus energetiškąją pažiūrą į materiją būsią daug pelnyta. Tos pranokėja substancijos teorija su savo sustingusios liekamybės principu (Beharrungsprinzip) buvo visą pasaulį pavertusi lyg suakmenėjusiu ir per tai padariusi jį mūsų pojūčiams svetimą. Tuo tarpu mūsų akys matė visur mainymąsi, kitimą, tekėjimą. Energetiškoji bei jėgų teorija tiems kasdieniams pojūčiams buvo labiau atitinkanti. Ji rodė mums materiją ne sustingusią, bet judančią, krutančią. Materija, energetikos supratimu, nėra tai tam tikros medžiagos kiekis, bet tam tikra energijos talpa. Ji nėra dalykas, kurį tik iš oro pusės spaudimu, stūmimu galima veikti, bet ji pati yra veikianti.

Jei, pvz., yra elektronas A ir elektronas B, ir tuodu jėgos punktu vienas kitą erdvėje veikia, tai tarp jų atsiranda vadinamasis jėgos laukas. Kas jis yra? Jis yra vienkart su elektronais A ir B pasireiškianti realybė, kuri nurodo, kokiu būdu anuodu elektronu vienas antrą „jaudina" (erregen). Jėgos laukas, kurs tik elektronams pasireiškiant *atsiranda,* veikia savo ruožtu elektronus, tarp kurių jis pasireiškia, ir verčia juos *kitėti.* Taigi lauko ypatybės priklauso nuo elektronų ypatybių. Tuo būdu priklausomybė lauko nuo elektronų ir elektronų nuo lauko yra abišalė.

Bet jei vieno ypatybės glūdi kito ypatybėse, kyla klausimas, kaip, kokiu būdu jos glūdi?

Iš šio pažiūrėti smulkučio klausimo ir yra kilusi minėtoji krizė, kuri gali padaryti galą energetiškai materijos teorijai, kaip pirma yra padariusi galą senesnei substancijos teorijai.

Savaime aišku, kad priklausomybę elektronų savybių nuo lauko savybių tegalima išaiškint tik dviem būdais: arba jos priklauso vienos nuo kitų, kaip parako statinės sprogimas nuo kibirkšties, arba kaip liepsnos skaistumas nuo jos spindulių esmės ir t. t., arba, triviališkai tariant, kaip antausis, kurį aš kam duodu, nuo mano įsiutimo, taigi nuo mano *gyvybės.*

III

Šios dienos fizika kaip tik ir yra šį klausimą priėjusi. Ir pažymėtina, kad tarp šiandienių mokslininkų, ypatingai pasižymėjusių fizikoje, kyla srovė, kuri, pasigaudama rimtų argumentų, stengiasi įrodyti, kad anksčiau minėtų elektronų ir lauko savybės priklauso viena nuo kitų ne kitaip, tik kaip antausis nuo mano gyvybės.

Griežčiausiai ir logiškiausiai ši organizmiškoji pažiūra į materiją yra išdėstyta garsaus matematiko ir fiziko *Hermano Weylio,* vieno iš plačiai nūn pagarsėjusios reliatyvybės teorijos šulų, jo veikalėlyje „Was ist Materie?" (Berlin, Springer, 1924).

Weyliui elektronas yra gyvas veiksnys. Jis nėra materijos dalelė, kaip yra manę substancijos teorijos šalininkai, bet dalykas, analogiškas mūsajam „aš".

Kuo pasireiškia toji analogija? Štai atsakymas: pirmiausia tuo, kad elektronas užsilaiko kaip tam tikro veiksmo kompleksas; antra, tuo, kad jis glūdi erdvėje, tam tikroje tysioje apysiautoje, kurią jis susidaro kaip tik toje vietoje, kurioje jis yra. Ta tysioji apysiauta ir yra jo pasigamintasai elektros laukas. Tame lauke jis glūdi, kaip mūsasis „aš" savo kūne. Ir kaip to mūsų „aš" veiksmai tegali išeiti aikštėn vien pasigaunant mūsų kūno kaip scenos jo pasirodymams, taip ir visi elektrono veiksmai ima pradžią iš savojo kūno, kuriuo čia yra elektros laukas. Ir kaip mano kūnas nurodo vietą pasaulio kontinuume, kurioj manasis „aš" yra, taip ir elektros laukas griežtai nurodo vietą, kurioje yra elektronas.

Ši toli siekiančioji analogija su mūsų „aš" gali būti nušviesta dar šiuo faktu:

Kaip mano „aš" yra dalykas tekąs, nuolat keičiąs savo santykius su savimi ir su aplinkiniu veikiančiu pasauliu, taip ir Weylio fizikos elektroną naujausiais eksperimentinio mokslo duomenimis reikia pripažinti kaip kintamą ir savy besikeičiantį. Bet, kita vertus, ir elektros lauką, elektrono kūną, panašiai kaip žmonių, gyvulių ir augmenų kūnus, reikia pripažinti taipgi kaip dalyką, „tyliai tekantį".

IV

Nėra jokio abejojimo, kad ši mokslininkų iškelta ir veikiai plačiai pasaulyje pasklisianti pažiūrų į materijos esmę permaina yra sveikintina. Per 400 m. mokslo žmonės dirbo stengdamiesi padaryti pasaulį besielį, negyvą. Šios

pastangos nepasiliko be įtakos ir žmonių sąmonei, jau gerokai apsipratusiai su įsitikinimu, kad ir ji pati yra besielė.

Dabar štai tas pats mokslas verčia mus grįžti prie senos poetų, dailininkų ir pilnutinių žmonių pažiūros, kad pasaulis esąs tam tikra asmeninė būtybė, veikianti ir tuo veikimu save išlaikanti. Mes matome grįžtant mus apsiaučiančios visatos gyvumo idėją, nes pačią materiją, fenomenų nešėją, atrodo, tik tuomet tegalima teisingai suprasti ir išaiškinti, kai ji bus pripažinta esanti gyva būtybė. Tiek p. A. Troeltschas.

Kad mes nenusipelnytume nereikalingų priekaištų, pateiksime čia paties Weylio žodžius originalo kalba. Štai jie: *„Danach ist das Materieteilchen* selber nicht *einmal ein Punkt* in Feldraume, sondern *überhaupt nichts Räumliches* (Extensives), aber steckt in einer räumliches Umgebung drin, von welcher seine Feldwirkungen ihren Anfang nehmen. Es ist darin analog dem Ich, dessen Wirkungen, trotzdem es selber unräumlicher Art ist, durch seinen Leib hindurch jeweils an einer bestimmten Stelle des Weltkontinuums enspringen“ [2].

Ir toliau plėtodamas savo išvadas Weylis prisipažįsta naujais mokslo duomenimis papildęs ir pateisinęs seną Leibnizo monadų teoriją, pridurdamas tačiau pastabą: tenelaiko skaitytojai jo išvedžiojimų naujausiu mokslo žodžiu, teikiančiu galutinį atsakymą į klausimą, kas yra materija. Toks atsakymas keliais žodžiais, jo išmanymu, yra negalimas, nes jis yra glaudžiai susijęs su viso materialaus pasaulio dėsniais ir todėl sudaro „eine unendliche Aufgabe“— begalinį uždavinį, prie kurio tegalima vien palengvėl artintis. Gera pamoka materialistams, manantiems, kad jie materijos esmę kiaurai supratę...

[2] *Dr. Weyl H.* Was ist Materie?— Berlin, Springer.— 1924.— S. 58.

PRADŽIOS IR GALO PINKLĖS

Graži pirmoji vasaros atostogų diena. Kauno traukiniai, garlaiviai, autobusai prisikimšę grįžtančių namo studentų, klierikų, gimnazistų.

Viename vagone lieka dar trys tuščios vietos, bet ir jas greit užima du studentu ir vienas profesorius. Jie pažįstami ir vyksta Klaipėdon, taigi ir džiaugiasi, kad šioje ilgokoje kelionėje nereiksią nuobodžiauti, nes savitarpy bešnekučiuojant laikas pralėksiąs nejaučiamai.

Pavojaus, kad šnekoms gali pritrūkti temų, nenumatoma, nes studentų pažiūros į pasaulį labai įvairios. Mat vieno jų būta *ramaus ateitininko* matematiko, antro — *karingo laisvamanio mediko.* Profesoriaus gi būta jaunimo draugo, studentiškų ginčų mėgėjo. Jo vien žiūrėta, kad jų susirėmimai neišeitų iš padorumo ribų.

Visiems vagone susėdus, medikas, kaip vikresnis, tuoj išsitraukė iš portfelio naujausią „Laisvamanio" numerį ir rodydamas jį kreipėsi į ateitininką:

M e d i k a s. Ar šis laikraštis sveikam žinomas?

M a t e m a t i k a s. Dėl žinojimo žinomas, bet aš jo neskaitau.

M e d i k a s. Dėl ko?

M a t e m a t i k a s. Viena, dėl to pat, dėl ko ligonis sveikatai atgauti *ne visus* aptiekos vaistus tevartoja, o antra, ir dėl to, kad „Laisvamaniui" minties *tiesa* neatrodo per daug rūpinti: jam kur kas meilesnė *minties* laisvė.

M e d i k a s. Teisybė, aš labai branginu laisvę, nes be jos nė viena tiesa žemėje negali iš po rutinos prasimušti. Taigi aš ir manau, kad sveikas nemaža save skriaudi neskaitydamas „Laisvamanio". Jo kiekviename numeryje užtiktumei įvairių naujų žinių ir minčių. Štai, pvz., kad ir šiame numeryje rastum naujų dalykų, būtent teigimą, jog pasauly be Dievo nėra nieko amžino, kad ir dangus su savo angelais, ir pragaras su savo velniais ir nusikaltu-

siomis vėlėmis paliaus ilgainiui egzistavę. Ar tai sveikam neįdomu?..

Matematikas. Įdomumo įdomu, bet dar įdomiau būtų išgirsti tų rizikingų „Laisvamanio“ teigimų įrodymą.

Medikas. Šis įrodymas visai nesunkus, nes jis remiasi vien šiomis, savaime aiškiomis aksiomomis:

I. Kas turi *pradžią,* turi ir *pabaigą.*

II. Kas neturi *pradžios,* neturi nė *pabaigos* [1].

Ar bereikia didesnio aiškumo? Tai supras net pirmaklasis gimnazistėlis...

Profesorius. Ar šias aksiomas supras pirmaklasis gimnazistėlis, aš nesiimu spręsti. Man būtų daug įdomiau išgirsti, kaip Tamsta pats, p. Medike, jas supranti. Taigi būk gerutis ir paaiškink pirmiausia, ką reiškia pirmos „Laisvamanio“ aksiomos pirmas žodis „kas“ bei kuria prasme sveikas jį vartoji?

Medikas. Jis reiškia tą pat, ką ir *viskas,* nes minėtoji aksioma tinka *visam kam,* kas tik yra prasidėjęs, nes iš turėjimo pradžios *visur* ir *visada* plaukia ir turėjimas pabaigos.

Matematikas. Taip tikrai *turėtų būti,* jei tik „Laisvamanio“ I aksioma visur ir visada yra teisinga ir jei nėra nė vieno fakto, kuris *jai prieštarautų.*

Medikas. Lauksiu Tamstą jų bent vieną kitą aikštėn iškeliant...

Matematikas. Tokių faktų mano studijuojamo mokslo srity yra didelė daugybė. Pavyzdžiu gali čia būti kad ir matematikoje vartojamos nesibaigiamosios eilutės. Štai jų viena:

$$(1)\ \frac{\pi}{4} = 1 - \frac{1}{3} + \frac{1}{5} - \frac{1}{7} + \frac{1}{9} - \frac{1}{11} + \ldots$$

Kaip matome, antroji tos lygybės dalis *prasideda* vienetu ir *pabaigos visai neturi.* Jei mes prie bet kurios jon įeinančios trupmenos nustatytume pabaigą, tuomet (1) lygybė virstų *apytikre,* netektų savo matematinio griež-

[1] Be šių dviejų, yra dar ir kita panaši „Laisvamanio“ „aksiomų“ pora:

III. Kas turi pabaigą, tas turi ir pradžią.

IV. Kas neturi pabaigos, tas neturi nė pradžios. Jos yra pirmųjų dviejų modifikacijos. Iš jų tiesai *neprieštarauja* tiktai II ir III. Pirmoji ir ketvirtoji yra klaidingos. Dėl to, neliesdamas II ir III, aš šiame rašiny plačiau pagvildensiu vien tik I „aksiomą“, nes laisvamanių raštuose ji daugiausia brukama ir reklamuojama. Ketvirtoji yra logiška išvada iš I, o kadangi ši, kaip žemiau įrodysime, yra klaidinga, tai ir IV negali būti teisinga.

tumo. Jos visa svarba ir glūdi, kad ji, *turėdama pradžią, neturi pabaigos.* Tas pat pasakytina ir apie *nesibaigiamuosius padaugus*[2], *netrūkstamąsias trupmenas*[3] bei kitokius funkcijų išrutuliojimus. *Pradžią* jie turi, o *galo,* kaip *nesibaigiami, neturi.* Tuo tarpu pagal I aksiomą jie *turėtų turėti ir galą,* nes turi *pradžią.* Vadinasi, išeina aiškus nesutarimas: faktai sako viena, o I aksioma — visai ką kita. Dėl to aš jos ir nelaikau *jokia aksioma.*

M e d i k a s. Visi tie „faktai", kuriais sveikas tik ką operavai, yra tam tikros matematinės *abstrakcijos,* sakyčiau, net fikcijos, neturinčios jokio *faktiško realumo,* taigi nėra jokie *faktai,* jokios *realybės.* Todėl po teisybei jų mes ir negalime taikyti I aksiomai, operuojančiai vien *tikrais faktais.*

M a t e m a t i k a s. Mano nurodyti matematiniai reiškiniai nėra jokios fikcijos, bet matematiškai įrodytos *tiesos.* Jos yra konkrečios matematinės *konstrukcijos* bei *priemonės* tam tikriems transcendentiniams dydžiams apskaičiuoti. Taigi jų *realumas,* galima sakyti, yra taip pat neabejotinas, kaip ir kitų matematikos priemonių, pvz., *skriestuvo* ar *liniuotės*[4].

Bet jei jos Tamstai nepatinka, ieškokime pavyzdžių, griaunančių I aksiomą, kitame, konkretesniame moksle — geometrijoje. Pirmutinis dalykas, su kuriuo ten susiduriame, tai tiesioji linija bei *tiesė.* Jos esmė yra ta, kad paėmus

---

[2] Pvz., (2): $\frac{\pi}{2} = \frac{3.\,6.\,6.\,12.\,12.\,18.\,18...}{2.\,5.\,7.\,11.\,13.\,17.\,19...} \cdot \cdot \cdot \cdot \cdot$

[3] Pvz., (3): $\frac{\pi}{4} = \cfrac{1}{1+\cfrac{1^2}{3+\cfrac{2^2}{5+\cfrac{3^2}{7+\cfrac{4^2}{9+\cfrac{5^2}{11+\ldots}}}}}}$

[4] Panašiai yra manęs garsusis prancūzų matematikas Hermite'as. Kalbėdamas apie aukštosios analizės funkcijas, jis savo laiške Steltjesui yra padaręs šitokį prisipažinimą: „Votre doctrine est la mienne; je crois que les nombres et les fonctions de l'analyse ne sont pas le produit arbitraire de notre esprit; je pense qu'ils existent en dehors de nous avec le même caractère de necessité que les choses de la réalité objective et que nous les découvrons ou les étudions comme les physiciens, les chimistes et les zoologistes..." Plg. Correspondance d'Hermite et de Steltjes.— 2 v.— P. 398.

joje bet kurį tašką A, ..., ji gali abišaliai nuo to taško *nesibaigiamai* tęstis. Vadinasi, tiesės *pradžią* galima nustatyti bet kuriame jos taške, o jos *galo* prieiti, griežtai imant, *nėra galima.* Taigi ir geometrija turi dalykų, aiškiai su I aksioma nesutinkančių.

M e d i k a s. Geometrijos tiesės yra tokios pat abstrakcijos kaip ir pirmiau jau minėtosios nesibaigiamos eilutės bei netrūkstamos trupmenos. Taigi aš prašau p. Matematiką I aksiomai griauti paimti kokį realesnį ir mūsų gyvenimui artimesnį faktą.

M a t e m a t i k a s. Klausau ir imu. Štai jų vienas. Prieš kurį laiką ant mano rašomojo stalo gulėjo neįrišta knyga. Keli paskutiniai jos lankai atsipalaidavo ir nukrito žemėn. Manydama, kad tai kokie nereikalingi popiergaliai, tarnaitė įmetė juos krosnin ir sudegino. Tuo būdu tos knygos *pradžią* aš turiu, o jos *galo nebėra.* Bet jei „Laisvamanio" I aksioma būtų tikra ir tiktų *visam, kas tik turi pradžią,* tai turėtų būti tikra ir logiškai padarytoji iš jos išvada: „kas turi *knygos pradžią, tas turi ir jos galą".* Bet, kaip matėme, tai yra netiesa, nes mano *knygos galo jau nebėra.* Vadinasi, „Laisvamanio" I aksioma, apskritai imant, nėra teisinga: lazdai, pvz., turinčiai du galu, ji tinka, o mano knygai, galo neturinčiai, bet turinčiai pradžią, ji nebetinka. Taigi vienu atveju toji aksioma realybę atitinka, kitu — jai griežtai prieštarauja. Todėl ji toli gražu nėra jokia mokslo aksioma, nes ji tetinka *ne visada ir ne visam kam,* o tik *kai kada ir kai kam.*

M e d i k a s. Tamstos protavimas nėra teisingas. Aksiomose kalbama apie pradžią ir galą *apskritai,* o sveikas kalbi konkrečiai apie lazdos ir knygos pradžią ir galą. Tai du skirtingu dalyku: jiedu reiktų skirti, o ne painioti vienas su kitu.

M a t e m a t i k a s. To skirtumo aš neginčiju. Bet jei mūsų ginče atsiranda neaiškumų, tai kaltas ne aš ir ne mano protavimas, tik Tamsta pats, *neapibrėžęs, kas yra pradžia ir galas apskritai* ir kokia prasme tas dvi sąvokas sveikas vartoji.

M e d i k a s. Pradžios ir galo sąvokos yra savaime aiškios, ir nieks jų moksle neaiškina nei jų apibrėžimų nereikalauja, kaip ir kitų savaime aiškių sąvokų, pvz., erdvės ir laiko.

Profesorius. Na, čia jau, p. Medike, būsi gerokai nuo tiesos nutolęs. *Laiko ir erdvės sąvokos šiandien yra labai dažnai ir plačiai moksle aiškinamos.* Besigilindami į *erdvės esmę,* matematikai surado naujas, neeuklidines geometrijas, o naujais *laiko aiškinimais* yra pagrįsta visa reliatyvybės teorija ir naujausioji atomų fizika bei mechanika. Labai gaila, kad iki šiol neatsirado mokslininkų pradžios ir galo sąvokoms plačiau panagrinėti. Ypač tai būtų labai pritikę „Laisvamanio" filosofams, pirmiems iškėlusiems aikštėn šį klausimą, juoba kad jis ir pats prašyte prašosi plačiau pagvildenamas. Dėl to nesusipratimams išvengti būtinai yra reikalinga *mokslinė pradžios ir galo definicija* arba bent šioks toks populiarus tų dviejų sąvokų paaiškinimas, nes jei kalbama apie pradžią, tai reikia nurodyti, *kokia pradžia turima galvoje.* Pradžių ir galų esama įvairių įvairiausių, pvz., yra dienos, pokylio, veiksmo, mirimo ir kitko pradžių; panašiai yra metų, darbo, šokių, susirinkimo, gyvenimo ir kitko pabaigų bei galų. Kitaip sakant, jei yra pradžia, tai ko? Jei yra pabaiga bei galas, tai irgi ko? *To nenurodžius, bus kalbama nežinia apie ką.* Todėl ir „Laisvamanio" aksiomose vartojamoji pradžia ir pabaiga nežinia ką reiškia ir nežinia, ar ji turi realią egzistenciją, ar gal yra tik proto fikcija, dėl kurios neverta nė burnos aušinti.

Medikas. Pono profesoriaus nurodytos pradžios ir pabaigos rūšys yra vien *fizinės,* o „Laisvamanio" aksiomose yra aukštesnės, *metafizinės.* Dėl to jos ir padaro tas aksiomas absoliučiai tikras, nekintamas ir nesugriaunamas.

Profesorius. Na, pažiūrėkime ir įsitikinkime, ar iš tikrųjų taip yra. Ponas Matematikas anksčiau yra jau įrodęs, kad I „Laisvamanio" aksioma, būdama pritaikyta konkretiems dalykams, veda į aiškius prieštaravimus tikrenybei. Tą patį galima įrodyti dar ir kitu būdu. Imu štai, pvz., skriestuvą ir brėžiu plokštumoje ratilą. Prašau dabar, tepasako man p. Medikas, ar mano nubrėžtojo ratilo apskritimas turi pradžią ir pabaigą, ir jei turi, tenurodo, kurioje vietoje, kuriame taške tas apskritimas *prasideda* ir kuriame jis baigiasi?

Medikas (kiek pasvyravęs). Nurodyti, kur šis apskritimas prasideda ir kur jis baigiasi, aš negaliu, nes kiekvienas apskritimo taškas gali būti jo pradžia ir pabaiga, bet kad apskritimas turi pradžią, tai neabejotinas dalykas, nes pirma jo visai nebuvo, o dabar štai jis yra, ir tą pradžią jam esi davęs Tamsta pats, p. Profesoriau, jį skriestuvu nubrėždamas.

Profesorius. Šių Tamstos žodžių, p. Medike, aš negaliu laikyti rimtu atsakymu į savo Tamstai adresuotą paklausimą. Mano klausimas buvo *geometrinis* ir reiškė, ar sveikas gali čia nubrėžtame ratile nustatyti tašką, kuriame šis apskritimas *prasideda*, ir kitą tašką, kur tas pats apskritimas baigiasi? Šią *geometrinę* apskritimo *pradžią* sveikas ignoravai ir pakeitei kita, grynai *chronologine* pradžia. Vadinasi, nagrinėdami pradžios klausimą, mes patyrėme, kad pradžios sąvoka *nėra vienareikšmė*. Vieną kartą ji imama *erdvės* atžvilgiu, kitą — *laiko* atžvilgiu. Tas pat pasakytina ir apie *pabaigos* bei *galo* sąvoką, kuri yra irgi dvireikšmė. Mano spiriamas, sveikas nuo vienos reikšmės esi ūmai peršokęs prie kitos. Rimtame ginče to reikėtų saugotis, nes einant tuo keliu galima prieiti tik sofizmą, o ne tiesą...

Be to, žodžiai *galas* bei pabaiga nėra identiški; jie yra sinonimai ir dėl to ne visada duodasi pakeičiami vienas kitu. Visa tai reikia turėti galvoje, norint pradžios ir galo pinklėse nesusipainioti.

Galop svarbu žinoti, jog pradžia ir galas ne visada esti atskirti tam tikru *erdvės bei laiko tarpu*. Pasitaiko ir tokių dalykų, kurių *pradžia ir galas sutampa*. Vieną iš tokių mes jau matėme ratilo apskritime. Jei jo vieton paimtume geometrinį tašką ir paprašytume sveiką tarti, ar jis turi pradžią ir galą, Tamsta, manau, nieko kito neįstengtumei atsakyti, kaip vien tai, jog taške *nėra nei pradžios, nei galo* arba kad pradžia ir galas jame sutampa.

Iš čia prieiname išvadą, jog „Laisvamanio" I aksioma virsta abejotina dar ir dėl to, kad yra dalykų, kurie *geometrinės pradžios visai neturi*. Jų užtinkame ne vien abstrakčios matematikos bei geometrijos srityje, bet ir pačiame fiziniame pasaulyje. Štai, pvz., imame futbolo sviedinį. Tepasako p. Medikas, ar tas sviedinys *turi geometrinę pradžią ir galą?* Man rodos, jog jam čia teks pripažinti, kad sviedinys *erdvėje* neturi nei pradžios, nei galo, bet jis *nėra amžinas*. Tas pat pasakytina ir apie kiaušinį, ripką ar bet kurį kitą apskritą daiktą[5]. O jei taip yra, tai savaime aišku, jog apie I „Laisvamanio" aksiomą, bent *erdvės atžvilgiu, nereikia nė kalbėti*. „Aksioma", kuriai prieštarauja faktai, yra klaida, o ne aksioma.

Matematikas. Vadinasi, esama pradžios ir pabaigos dviejų rūšių — *geometrinės* bei *erdvėje* ir *chronolo-*

[5] Dar sunkiau nustatyti pradžią ir galą tokių dalykų kaip *vėjas, šiluma, elektra, šviesa* ir pan.

ginės bei *laike*. Kas tinka vienai tų rūšių, netinka kitai. Taigi vartojant jas protavime, reiktų jas stropiai skirti, kad nesusipainiotume, imdami vieną rūšį kitos vietoje.

Jei be šių dviejų atsirastų dar nauja — trečia — pradžios ir pabaigos rūšis, jų vartojimas moksle dar labiau pasunkėtų. Visa viltis, kad jos turbūt nesama.

Profesorius. Tamsta klysti, p. Matematike, dėl buvimo ji yra. Pavadinti ją galėtume *egzistencine* bei *buvimo* pradžia ir pabaiga, tik ji dažnai painiojama su chronologine pradžia ir pabaiga. Ją, matyt, yra turėjęs galvoj ir p. Medikas, kalbėdamas apie „Laisvamanio" aksiomas, tik, deja, neįstengė jos aiškiau apibrėžti. Įvedus ją į minėtąsias aksiomas, žymi jų neaiškumo dalis savaime atkristų. Duokime joms formą:

I. Kas turi buvimo pradžią, tas turi ir buvimo pabaigą.

II. Kas neturi buvimo pradžios, neturi nė buvimo pabaigos.

Kiekvienas aiškiai matys, apie kurią pradžią ir pabaigą čia kalbama. Ar Tamsta, p. Medike, su šiuo savo aksiomų formulavimu sutinki?

Medikas. Šitaip suformuluotoms „Laisvamanio" aksiomoms savo esmės nepakeitus, aš nerandu pagrindo, dėl ko turėčiau joms būtinai priešintis.

Profesorius. Tai labai gerai, nes dabar galėsime mūsų ginčą metodiškai toliau tęsti. Aš jį pradėsiu nuo antrojo I aksiomos žodžio — *turi*. Kokia yra jo prasmė? Paaiškins tai mums pavyzdžiai. Sakysime, kaimynas *turi* gražų arklį, pirktą mugėje. Draugas *turi* didelio mokslo, nes karštai ir ilgai mokėsi. Jonas *turi* genialių gabumų, nes jais Dievas jį apdovanojo. Visuose tuose trijuose sakiniuose kartojasi tas pats žodis *turi*, tačiau jo reikšmė toli gražu ne vienokia. Atidžiau pažvelgę į tuos pavyzdžius rasime, kad vis dėlto tie *turimieji* dalykai ne savaime atsirado, bet buvo *tuo ar kitu būdu iš ko nors gauti*, nes *nieko iš niekur negaudami, nieko, net ir paties buvimo, nebūtume turėję*. Tai savotiška nauja mano aksioma. Ar Tamsta, p. Medike, ją pripažįsti tikra?

Medikas. Niekur iš nieko negavus, nebūtų ir kas *turėti*. Bet I aksiomoje pasakyta: *kas turi buvimo pradžią*...

Profesorius. Čia kaip tik ir prieiname visų svarbiausią dalyką: iš kur toji buvimo pradžia atsirado ir kas jos turėtojui yra ją suteikęs. Kitaip sakant, jei yra būtybė, turinti buvimo pradžią, tai iš kur ji tą pradžią *turi*? Čia gali būti viena iš dviejų: arba kalbamoji būtybė turi tą

buvimą *iš savęs,* arba yra jį gavusi iš *kitos būtybės.* Jei toji būtybė turi buvimą *iš savęs,* tai ji savo buvime yra nuo nieko nepriklausoma, vienintelė savo buvimo versmė, pati savaime egzistuojanti, taigi yra amžina, negalinti turėti pabaigos, nes pradžia ir pabaiga — tai laiko kategorijos, o savaime egzistuojančios būtybės nuo laiko nepriklauso. Taigi šiuo atveju I aksioma po teisybei atskirai nebeegzistuoja: ji sutampa su II.

Jei būtybė turi buvimo pradžią ne iš savęs, tik *iš kitos būtybės,* tai turėjimas arba neturėjimas pabaigos kyla irgi ne iš tos būtybės, kuri *turi* buvimo pradžią, bet iš tos antrosios būtybės, iš kurios gauta toji buvimo pradžia. Pvz., angelai ir žmonių sielos turi buvimo pradžią, bet jie turi ją *ne iš savęs,* tik iš Dievo. Taigi ir jų turėjimas ar neturėjimas pabaigos kyla ne iš jų pačių, *gavusių* buvimo pradžią, bet iš Dievo, *davusio* jiems tą buvimo pradžią. Koks yra tas jiems Dievo duotas buvimas — *laikinas* ar *amžinas,* to sužinoti iš I aksiomos mes negalime. Katalikai *tiki* ir įrodinėja jį esant nesibaigiamą. Vieną kitą tai įrodantį argumentą mes žemiau pateiksime. „Laisvamaniai" tiki jį esant laikiną, bet niekuo neįrodo. Aišku, jog toks dalykų traktavimas yra dogmatiškas, o ne mokslinis. Rėmimasis I aksioma „Laisvamanio" pozicijos nė kiek nesustiprina, nes iš to, kad kas turi buvimo pradžią, dar visai neplaukia išvada, kad jo turima ir buvimo pabaigos. Norint šio teigimo būtinai laikytis, reikėtų pirma dar įrodyti, jog *taip iš tikrųjų yra ir dėl ko taip yra.*

M e d i k a s. Tamsta, p. Profesoriau, keli mums, laisvamaniams, per didelius reikalavimus, verti kiekvieną mūsų teigimą griežtai įrodyti, net ir tokį, kurs atrodo savaime aiškus. Beanalizuodami kiekvieną aksiomos žodį, mes galime nukrypti nuo tiesos kelio ir kažkur atsidurti...

P r o f e s o r i u s. Ne aš keliu Tamstos vienmin̆iams tuos reikalavimus, bet juos kelia visų aukščiausioji visų mūsų ponia...

M e d i k a s. Kas gi ji per viena?

P r o f e s o r i u s. Tai *pilnutinė tiesa.* Ji tai neleidžia mums šliaužioti paviršium, verčia gilintis mokslo pagrinduose, skirti mokslo pelus nuo grūdų... Ne veltui rusų poeto apie ją pasakyta:

Ei tu, tiesa, močiute tiesužėle,
Aukšta tujen ir plačiai stovi.
Neapvažiuojama tu aplink nė per šimtą metų,
Pažvelgus į tave, kepurė krinta...

Atsiprašau už šį lyrišką nukrypimą į šalį. Grįžkime prie mūsų temos.

Pradžia ir pabaiga yra dvi visai atskiros sąvokos, ir ar jiedvi siejasi kokiu viduju būtinu sąryšiu, daug kam neaišku. Kai kas mano tą sąryšį panėšint į santykį tarp *akies* ir *matymo*. Kas turi akis, tas ir mato. Dažniausiai taip ir būna, bet ne visada, nes, pvz., lavonas turi akis, o betgi nemato. Dievas neturi akių, o betgi mato. Vadinasi, tarp akies ir matymo negalima nustatyti jokios absoliučios priklausomybės. Dar beviltiškesnis yra ieškojimas būtino sąryšio tarp buvimo *pradžios* ir buvimo *galo*, nes, kaip anksčiau minėjau, pradžios sąvoka yra nepriklausoma nuo galo sąvokos. Daiktas, turįs pradžią, gali turėti galą, bet gali jo ir neturėti. Galo turėjimas priklauso ne nuo tos ar kitos daikto pradžios, bet nuo to daikto *prigimties*, nuo tų ar kitų jo *egzistavimo sąlygų*, pagaliau nuo tų ar kitų jį sudarančių *elementų*. Taigi daikto buvimo laikui nustatyti visai neužtenka vieno pliko konstatavimo, jog šis daiktas turi pradžią, nes pati jo pradžia dar negali duoti jokio racionalaus atsakymo į klausimą apie to daikto egzistavimo laiką. Ar koks pradžią turįs daiktas egzistuosiąs *laikinai* ar *nesiliaujamai*, sužinoti tai bus galima vien tik jį išanalizavus ir iš visų šalių gerai ištyrus. O tam reikia rimto ir nelengvo darbo. Todėl ir tokie klausimai kaip šit: koks yra angelų, piktų dvasių ir žmonių sielų po mirties buvimas — *laikinas* ar *nesibaigiamas*, vienu plunksnos pabraukimu neišsprendžiami. Jei Tamsta, p. Medike, laikai juos lengvai išsprendžiamais, paneigdamas jų pomirtinio buvimo *nesibaigiamumą*, mums būtų įdomu išgirsti, kuo sveikas šią savo nuomonę pagrindi?

Medikas. Aš manau, jog p. Profesorius su gerb. Matematiku sutiksit, kaip ir aš, pripažinti tikra tiesa, kad sukurti daiktai bei gyviai be galo skiriasi nuo jų Kūrėjo Dievo. Bet pripažindami Dievą begaliniu, turime sukurtas būtybes, tarp jų ir angelus, velnius ir žmonių vėles, laikyti *visais atžvilgiais apibrėžtais, galuotais, taigi ir turinčiais galą.*

Profesorius. Aš džiaugiuosi su p. Matematiku, jog Tamsta, p. Medike, pripažįsti Dievą visų daiktų Kūrėju. Tik gaila, kad sveikas neužtektinai pažymi skirtumą tarp Dievo ir žmogaus kūrinių. Sukūręs kurį daiktą, žmogus tolesniame to daikto buvimo palaikyme maža dalyvauja arba ir visai nedalyvauja. Sukurtas daiktas egzistuoja sau, jį sukūręs žmogus sau. Sukurtų daiktų amžius paprastai esti daug ilgesnis negu juos sukūrusių kūrėjų.

Pavyzdžiu gali būti čia kad ir Egipto piramidės. Taigi tarp žmogaus kūrėjo ir jo sukurto daikto jokio tolesnio ryšio gali ir visai nebūti.

Kitokia yra Dievo kūryba. Dievas *ne tik sukuria* daiktą ar gyvį, bet ir savo galybe jį *palaiko.* Taigi tolesnis sukurtų daiktų bei gyvių *buvimas* priklauso ne nuo jų *pradžios* bei sukūrimo momento, bet *nuo Dievo Kūrėjo valios,* nustatančios kiekvienai sukurtai būtybei ilgesnį ar trumpesnį *egzistavimo laiką.* Tasai gi buvimo laikas, kaip priklausąs nuo Dievo valios, gali būti *ir nesibaigiamas,* nes, būdamas amžinas, Dievas gali savo sukurtas būtybes ir *nesibaigiamai išlaikyti.* Jei Jis to negalėtų padaryti, nebetektų vienos savo tobulybės, taptų nebe visagalis ir paliautų buvęs tikras Dievas. Taigi kad sukurtos dvasinės būtybės ir neturėtų pačios iš savęs nesibaigiamo buvimo, joms tai betgi nekliudytų nesibaigiamai egzistuoti, nes šalia jų visuomet yra ir bus amžinas ir visagalis jų Kūrėjas Dievas, kuriam nė kiek ne sunkiau tas dvasines būtybes nesibaigiamai palaikyti, kaip joms, dar nesančioms, realų buvimą suteikti. Be šio nesiliaujamo Dievo palaikymo ir visas šis gražusis pasaulis su milijonais negyvų ir gyvų būtybių seniai jau būtų dingęs, sugrįždamas nebuvimán, iš kurio Dievo Išmintis ir Galybė yra jį išvedusios. Jei jis lig šiol dar nedingo, tai vien dėl to, kad jį Dievo galybė nuolat palaikė ir toliau *nepaliaujamai palaiko.* Ir jei taip yra su materialiniais daiktais, negi pritiktų Dievui nesibaigiamai nepalaikyti aukštesnių dvasinių būtybių?

Vadinasi, logiškai protaudami mes nerandame jokio įmanomo pagrindo, dėl kurio žmonių sielos po mirties drauge su angelais ir piktomis dvasiomis negalėtų nesibaigiamai egzistuoti ir turėtų savaime išnykti, juoba kad šios būtybės, kaip *iš dalių nesudėtos* ir į dalis nepadalomos, net ir to norėdamos negali pačios savo buvimo išnaikinti. Tai padaryti teįstengtų vien pats Dievas, kuris jas sukūrė. Bet kad Jis kada nors galėtų to panorėti, mes jokių nerandame nurodymų nei tikybos dogmose, nei mokslo duomenyse. Anaiptol, mokslas neturi jokių tikrų faktų, kuriais galėtų paremti net mūsų kūną sudarančios *materijos sunaikinamumą.* Skelbti gi *savaiminį dvasinių būtybių išnykimą* nė vienam rimtam mokslininkui, rodos, dar neatėjo į galvą.

Toksai tų būtybių išnykimas būtų nesutaikomas su mūsų tikybos mokslu apie žmoguje glūdintį Dievo paveikslą ir panašumą. Koks čia galėtų būti tarp jų paveikslas ir

panašumas, jei iš vienos šalies stovėtų Dievas, visokios *būties ir gyvybės pilnuma,* o iš kitos — būsimasis absoliutus nulis, *gryniausias niekis.* Pilnuma ir niekis yra tikriausia priešingybė, o ne panašumas. Vienas kitas pasakytų gal net daugiau: tai gryniausia nesąmonė, dėl kurios neverta nė burnos aušinti.

Kas čia tik ką pasakyta apie nesibaigiamą mūsų sielos egzistavimą po mirties, tas pat tinka ir kitoms dvasinėms būtybėms. Kaip galinčios mąstyti, mylėti, veikti, jos taip pat turi savy įspaustą Dievo paveikslą ir panašumą. Bet prielaida, kad jos ilgainiui savaime išnyksiančios, ne tik visai užtrintų jose tą panašumą, bet ir būtų lyg koks šėtoniškas pasikėsinimas išplėšti iš paties Dievo jo begalinį būties pilnumą, padaryti Jį Karalių be valdinių, Poną — be tarnų, Tėvą — be vaikų etc. O to sveikas žmogaus protas atsisako suprasti.

M a t e m a t i k a s. Iš pradžių man buvo ne visai aišku, ko „Laisvamanio" norima pasiekti savo aksiomomis. Dabar, rodos, pagaliau supratau ir aš, kad tos aksiomos — tai gudrios pinklės tikybai griauti. Mat iš pradžių tikėjimas nepuolamas, Dievas ir Jo amžinumas lyg ir pripažįstamas. Jis yra be pradžios ir be pabaigos, amžinas. *Bet visa kita, kas turi pradžią, ilgainiui dingstą.* Vadinasi, pasaulis atimamas iš jo Kūrėjo ir paverčiamas nieku. Iš po Dievo buvimo dogmos išmušamas kertinis akmuo. Dingus pasauliui, dings ir kosmologiškasis Dievo buvimo įrodymas. Ar ne puiki kovos strategija?! . .

P r o f e s o r i u s. Tamsta, p. Matematike, pradedi kryptį nuo temos. Dievo buvimas nepriklauso nuo šio pasaulio. Dievas net ir prieš sukurdamas pasaulį buvo visokios būties pilnuma. Pasaulis gali dingti ar virsti kitokiu, jokio vidujinian Dievo gyveniman sumišimo neįnešdamas. Šį galimumą yra numatęs ir pats Šv. Raštas. „Aš regėjau naują dangų ir naują žemę" *(Apr 21, 1).* Bet jei visi dangaus kūnai ir dingtų, išliks vis dėlto dvasinės protingos būtybės. Amžinojo Dievo palaikomos, jos galės nesibaigiamai gyvuoti, nes jų gyvavimas, kaip anksčiau matėme, priklauso ne nuo jų pradžios, bet nuo Dievo, jų Palaikytojo, valios. Kaip galinčios protauti, mylėti, veikti, jos yra *gyvos būtybės.* Gyvybė, galima sakyti, yra jų esminė savybė. Dėl tos jų dvasinės gyvybės palaikymo Dievas ir pavadintas gyvųjų Dievu *(Mk. 12, 27).* Jei tos dvasinės būtybės, Dievui jų nepalaikant, pranyktų drauge su materialinėmis būtybėmis, kaip tai skelbia „Laisvamanis", Die-

vas netektų vieno iš gražiausių savo vardų. Daryti tokią prielaidą mes jaučiamės neturį nei pagrindo, nei teisės. Todėl mūsų tikyba ne tik neskelbia dvasinių būtybių išnykimo, bet jų anaiptol nesibaigiamą egzistavimą, ypač savo gedulingose apeigose, gana aiškiai pažymi.

Medikas. Vadinasi, dvasinės būtybės neturi iš savęs nesibaigiamo egzistavimo, tik jį gauna iš Dievo. Bet jei taip yra, tai I „Laisvamanio" aksioma, bent teoriškai, yra teisinga?

Profesorius. Ji būtų teisinga, jei nebūtų Dievo arba jei visagalio Dievo vietoj pasaulį tvarkytų kažkoks gnostikų demiurgas, nevisagalis ir todėl dvasinių būtybių nesibaigiamai gyvų išlaikyti neįstengiąs. Bet kadangi šį pasaulį faktiškai valdo visagalis Dievas, tai I aksioma tuo pat virsta gryna teorijos fikcija, prieštaraujančia realiai faktų tiesai.

Ta pati I aksioma galėtų būti teisinga dar ir tada, jei pradžios ir pabaigos sąvokose nebūtų anksčiau minėtos painios triprasmybės. Bet kadangi tų sąvokų padaryti vienareikšmių negalima, tai ši aksioma ir lieka klaidinga, kaip buvusi.

Matematikas. Visai pritardamas p. Profesoriaus išvedžiojimams, aš ypatingai esu dėkingas už įrodymą, jog pradžios ir pabaigos sąvokos yra triprasmės. To fakto žinojimas, tikiuosi, padės man atnarplioti ne vieną suktą „Laisvamanio" pradžios ir pabaigos painiavą.

Profesorius. Nuoširdžiai Tamstai linkiu pasisekimo tame darbe.

* * *

Taip besiginčydami mūsų keleiviai pasiekė savo kelionės tikslą — mūsų mieląją Klaipėdą.

ANGELŲ IR ŽMONIŲ SIELŲ DVASIŠKUMAS

Š. m. rugsėjo 8 d. Jo Šventenybė popiežius Pijus XI yra išleidęs naują enciklišką, raginančią visus katalikus, ypač kunigus, studijuoti ir pažinti Rytų pasaulį ir tuo nutiesti kelią taip pageidaujamam bažnyčių susijungimui. Turėdamas omenyj tą kilnų Pijaus XI norą, aš ir tariuos būsiant ne pro šalį nušvietus nors trumpai vieną seniai jau Rytų katalikams daromą, bet šių ik šiol, rodos, visgi nepastebėtą priekaištą.

Paprastai manoma, kad Rytų Bažnyčia tesiskiria nuo katalikų vien popiežiaus primato ir neklaidingumo, Filioque, skaistyklos ir Švenč. Panelės Nekalto prasidėjimo klausimais. Giliau patyrinėjus randama dogmatiškų skirtumų kur kas didesnis skaičius. Šių dienų rusai teologai jį dar labiau praplečia. Pvz., moksle apie angelų ir žmonių sielų esmę daug kam, iš to skaičiaus ir man pačiam atrodė, kad tarp katalikų ir pravoslavų nesama jokio skirtumo. Iš tikrųjų gi pasirodė, kad skirtumo esama ir čia, ir net labai didelio. Tam dalykui įrodyti aš pirmiausia pateiksiu trumpai suglaustą katalikų teologų mokslą apie angelų ir žmonių sielų dvasiškumą, kita vertus, nurodysiu, ką mano apie tą patį dalyką pravoslavų teologija, ir pagaliau nustatysiu to skirtumo laipsnį bei dydį, matuojant jį teologų mastu.

I

Angelų dvasiškumas daugeliui Bažnyčios Tėvų yra buvęs neaiškus. Jie vaizduodavosi sau angelus kaip realias būtybes, turinčias labai leiną, skaistų, eterinį, dvasišką, dangišką kūną. Taip yra manę šv. Justinas, Atėnagoras, šv. Ireniejus, Tertulianas, Klemensas Aleksandrietis, šv. Kiprianas, Laktancijus, šv. Ambraziejus. Kai kurie, turėdami omeny *Pr 6, 2* tekstą, yra net tvirtinę, jog angelai

galį turėti lytinių santykių su žmonių dukterimis. Origenas manė, kad angelų kūnas esąs reikalingas dvasiško maisto. Šv. Hilarijus, remdamasis tuo, kad angelai yra apibrėžtos būtybės erdvės atžvilgiu, išvedžiojo iš čia, kad jie turį būti kūniški. Šv. Ambraziejus tvirtino, kad tiktai viena Švenč. Trejybė neturi savy jokios materijos. Šv. Jeronimas tikėjo angelus turint kūnus, panašius į tuos, kuriuos turės išganytieji žmonės, atsikėlę iš numirusių.

Praslinkus pirmiems keturiems Krikščionybės amžiams, Šv. Tėvai graikų kilmės pradeda pripažinti angelus nekūniškomis, nematerialiomis, dvasiškomis būtybėmis. Šv. Jonas Auksaburnis nuomonę apie angelų lytinius santykius laiko tiesiog absurdiška. Tačiau iš kitų tekstų matyti, kad angelų dvasiškumas jiems atrodė esąs vien reliatyvus, ne absoliutus. Bendrą anų laikų nuomonę tuo klausimu gerai yra išreiškęs Šv. Grigalius Didysis rašydamas: „Jie (angelai), palyginti su mūsų kūnais, yra dvasios, bet palyginti su neapibrėžta (Dievo) Dvasia — yra kūnai“ [1].

Ši nuomonė viešpatavo ir vėliau nuo VII iki XII amžiaus. Jos laikėsi šv. Grigalius Didysis, šv. Jonas Damaskietis ir kiti. Jai buvo palankus net garsusis Petras Lombardas.

Bet praslinkus XII amžiui, katalikų teologijoj įsigali priešinga nuomonė, laikanti angelus tyromis dvasiomis, neturinčiomis jokio kūno. Lemiamą reikšmę šiuo atžvilgiu įgauna šv. Tomo Akviniečio mokslas apie absoliutų angelų nematerialumą. Šv. Tomo priešininkas Škotas dėl pripažinimo taipgi pripažįsta angelų dvasiškumą, bet taikydamas angelams bendrą scholastikų teoriją apie daiktų materiją ir formą tvirtina, kad angelai esą irgi sudėti iš *formos* ir *nekūniškos materijos,* nes juose, jo išmanymu, reikia skirti tam tikrą potencialumą (ką jis ir vadino *materija)* ir potencialumo aktuavimą, kuriam jis ir davė *formos* vardą [2]. Paskelbtas beveik tuo laiku IV Laterano susirinkimo nutarimas apie tai, kad Dievas yra „visų matomų ir nematomų, kūniškų ir dvasiškų (spirituales) būtybių Tvėrėjas“, teologų nuomonę apie absoliutų angelų dvasiškumą dar labiau sutvirtino, taip kad nuo to laiko mokslas apie absoliutų angelų dvasiškumą visų katalikų teologų yra pripažįstamas tikru ir neabejotinu, nors ir nelaikomas nustatytu *de fide.*

[1] Plg. *Tanquerey A.* Synopsis Theol. dogm. specialis / Vol. 1.— Ed. IV.—1918.— P. 471—472.

[2] Plg. op. c.— P. 473.

Žmonių sielų dvasiškumas yra taipgi katalikų teologijos aksioma. Jai tepriešťaravo pirmais Krikščionybės amžiais vienas tik Tertulianas, manęs, jog žmogaus siela, kad ir yra vienlentė ir nemari, tačiau tūlu atžvilgiu esanti drauge ir kūniška [3].

II

Visai kitaip žiūri į angelų ir žmonių sielų prigimtį pravoslavų teologai. Jų mokslas tuo klausimu yra gana plačiai išdėstytas pravoslavų vyskupo Ignatijaus veikale „Slovo o smerti i pribavlenije k nemu" (sostavleno, ispravleno i dopolneno Episkopom Ignatijem (Briančaninovym). Izdanije 5-e.— S. Peterburg, Tuzov, 1886 p. in — 8).

Šis veikalas susideda iš dviejų dalių: pirmojoje išdėstytas pravoslavų teologijos mokslas apie žmogaus mirtį, apie sielos kelionę į dangų po mirties, apie dangų ir pragarą. Trumpai tarus, yra tai savotiškas traktatas *de novissimis*. Antroji dalis turi grynai polemišką pobūdį: joje katalikų mokslas apie absoliutų angelų ir žmonių sielų dvasiškumą yra smarkiai kritikuojamas ir smerkiamas.

Pirmoji dalis yra tuo įdomi, kad iš jos gauname susipažinti su labai savotišku mokslu apie pravoslaviškąją demonologiją ir mirusio žmogaus sielos būklę po mirties. Einant tuoju mokslu, pragaras esąs ugningame *žemės viduryje*. Bet velnių viešpatija yra daug platesnė už pragarą, nes jie užpildo ne tik žemės vidų ir paviršių, bet ir patį orą. Žmogui mirus, jo siela, norėdama pasiekti Dievą, kyla į dangų. Žinodami tai, velniai įvairiose oro aukštumose yra įsisteigę dvidešimt *muitinių* (mytarstva): 1-oji — žodžių nuodėmių (plepėjimo, pajuokimo, tyčiojimosi, blevyzgų...), 2-oji — melo, 3-ioji — apkalbėjimo, 4-oji — apsirijimo, 5-oji — tingėjimo, 6-oji — vagystės, 7-oji — šykštumo, 8-oji — per didelių palūkų, 9-oji — neteisybės; 10-oji — pavydo, 11-oji — puikybės, 12-oji — rūstybės, 13-oji — kalčių nedovanojimo, 14-oji — žmogžudystės, 15-oji — burtų ir žavėjimo, 16-oji — paleistuvystės, 17-oji — svetimoteriavimo, 18-oji — Sodomo nuodėmės, 19-oji — erezijos, 20-oji — negailestingumo.

Mirusio sielai pakilus iki 1-osios muitinės, velniai parodo jai surašytas visas jos nuodėmes, žodžiais padarytas. Jei ji buvo turėjusi gerų darbų, tai atsilyginusi jais už šias nuodėmes gali kilti aukščiau, iki jai užstos kelią 2-osios muitinės velniai. Čia atsilyginusi ji gali kilti dar

[3] Plg. op. c.— P. 512.

aukščiau — ir taip iki paskutinės muitinės. Jei ir čia gerais darbais sielai pavyksta atsiginti, tai ji gali toliau tiesiog pasiekti dangų. Bet jei bet kurioj muitinėj gerų darbų nebeužtenka atsilyginimui už nuodėmes, tai velniai, tokią sielą pagavę, tuojau nuneša žemyn į pragarą. Bet ir velniai, ir mirusiųjų sielos *nėra tyros dvasios;* jos turi tam tikrus *materialius kūnus.* Tas pat, autoriaus išmanymu, pasakytina ir apie dangaus angelus. Visi jie turį kūnus iš labai leinos, žmogui neapčiuopiamos materijos.

Iš kur galėjo atsirasti tas keistas rusų pravoslavų mokslas? Greičiausiai jie bus jį gavę iš Bizantijos su Krikščionybe; Bizantija gi yra jį paveldėjusi iš pirmųjų amžių Bažnyčios Tėvų. Pastarieji jo irgi nėra patys prasimanę, bet paėmę iš savo liaudies pažiūrų, suformuluotų seniausiojo graikų poeto Homero. Šiojo „Odisėjoj" visa vienuoliktoji giesmė yra skirta numirėlių šaliai ir jų padėčiai aprašyti. Žmonių sielos ten vaizduojamasi kaip numirėlių *šešėliai.* Odisėjas, norėdamas mirusiąją savo motiną pamatyti, sakosi išpildęs įvairias apeigas ir galop priduria:

> Triskart pagarbinau mirusius, jiems nupylimą padaręs...
> Apžadus tvirtus dariau šešėliams silpniems nebgyvųjų.

Šešėliai neturi fiziškos realybės, bet juos galima matyti, taigi jie turi tam tikrą materialumą.

Dar labiau tas dalykas išeina aikštėn iš Odisėjo pasimatymo su savo mirusiąja motina. Pasikalbėjęs su ja, Odisėjas susijaudinęs sako:

> Motiną savo norėjau prispaust prie krūtinės iš meilės.
> Triskart iš rankų kaip kokia migla arba sapnas išsprūdo[4].

Šiuo nurodoma ir mirusiųjų šešėlių švelnus materialumas, ir drauge jų neapčiuopiamumas.

Panašių pažiūrų į mirusiųjų žmonių sielas laikėsi ir senovės pagonys romėnai, kaip tai matyti iš Vergilijaus „Eneidos" VI giesmės, kur plačiai apdainuotas Enėjo nužengimas į pragarą.

Tos pažiūros, išreikštos tokiuose pagarsėjusiuose veikaluose kaip „Odisėja" ir „Eneida", negalėjo pasilikti nepaveikusios ir pirmųjų amžių Bažnyčios Tėvų. Tą jų įsitikinimą dar labiau yra sustiprinę Biblijos pasakojimai apie angelus, apsireiškiančius žmogaus pavidalais. Iš čia Bažnyčios Tėvai ir buvo priėję įsitikinimą, kad angelai bei velniai ir mirusiųjų žmonių sielos nors ir yra dvasios, bet jos esą visada apvilktos tam tikru neapčiuopiamu, eteriniu kūnu.

[4] Žr. dr. Ralio verstos „Odisėjos" XI giesmę.

Priėję šią nuomonę, jie jautė reikalą teologiškai ją pagrįsti bei įrodyti. Tam tikslui ir buvo sugalvota teorija apie vieno tik Dievo absoliutų dvasiškumą ir apie viso, kas ne Dievas, materialumą. Šis rezultatas savo ruožtu prieitas iš absoliutaus skirtumo tarp Dievo ir jo sutvėrimų. Dievas, girdi, yra absoliučiai tobula būtybė, neturinti nieko bendro su sutvėrimais. Jis vienas tėra savita būtybė. *Ego sum, qui sum. Ego sum vita.* Nuo to Dievo gyvenimo kitų protingų būtybių gyvenimas taip skiriasi, kaip saulės apšviestų daiktų šviesa nuo pačios saulės šviesos. Pasak šv. Bazilijaus, „sutvėrimuose nėra nieko panašaus į Tvėrėją, priešingai — sutvėrimai yra viskuo nepanašūs į Dievą". Panašiai manyta ir apie žmogaus sielą. Pvz., Makarijus Didysis yra parašęs: Jis — Dievas, ji — ne-Dievas, Jis — Viešpats, ji — vergė. Jis — Tvėrėjas, ji — sutvėrimas, taigi nėra nieko bendra tarp Jo ir jos esmės"... Iš čia ir padaryta išvada, jog angelai nors ir yra tikros dvasios, bet yra sujungti su tam tikrais eteriniais kūnais; taip pat ir mirusiųjų žmonių sielos nors ir yra nemarios dvasios, tačiau išeidamos iš kūnų išsineša su savim tam tikrą eterinį kūną, kuris bendrais bruožais panėši į mirusįjį kūną.

Skelbdamas šitą mokslą vysk. Ignatijus laiko jį absoliučiai tikru ir visai sutinkančiu su Šv. Raštu ir Bažnyčios padavimu, o katalikų teologų mokslą apie angelų ir žmonių sielų absoliutų dvasiškumą vadina klaidingu ir nepriimtinu, nes „suplakančiu vienon eilėn Dievą ir sutvėrimą". Tai esanti nedovanotina tikybos klaida, nuo kurios Dievas yra apgynęs pravoslavų bažnyčią, už ką ir reikią Jam dėkoti [5]. Autoriaus išmanymu, ši klaida esanti nauja, teatsiradusi Vakarų Europoje nuo Descartes'o laikų [6]. Ką gi manyti apie šį priekaištą?

III

Pirmiausia čia reikia pažymėti faktišką netiesą. Mokslą apie angelų ir žmonių sielų absoliutų dvasiškumą ėmė skelbti ne Descartes, bet XIII amžiaus katalikų teologai ir tarp jų žymiausias — šv. Tomas Akvinietis [7], kaip tai anksčiau jau esame nurodę.

Antra — klausimas, ar angelai ir mirusių žmonių sielos turi eterinį kūną, nėra taip lengvai išsprendžiamas, kaip rusų teologui atrodo. Šv. Rašte nėra nė vieno teksto, kur būtų aiškiai nurodyta, kad angelai ir mirusių žmonių sielos

[5] Plg. Slovo etc.— P. 244.
[6] Plg. Slovo etc.— P. 140—141.
[7] Plg. S. Th. 1 g. 50, 2; g. 61,8 ad 3; g. 85,1.

turi kūnus. Palankios rusų teologo teorijai kai kurių Bažnyčios Tėvų nuomonės, neturėdamos oficialaus Bažnyčios pritarimo, neturi ir sprendžiamos reikšmės.

Tiesa, rusų teologas bando dar savo tezę įrodyti filosofišku protavimu, rašydamas:

„Matematika yra įrodžiusi, kad visa, kas apibrėžta, priklauso nuo erdvės. Tuo remiantis, visai nematerialiu, nuo erdvės nepriklausomu, absoliučiai nekintamu, esmingai neapibrėžtu ir esmingai nuo sutvėrimų besiskiriančiu tepripažįstamas vien tik Dievas. Iš čia pat išvedama ir tai, jog sutvertosios dvasios, būdamos sutvėrimais, yra apibrėžtos būtybės ir todėl turi turėti tam tikrą materialumo laipsnį ir priklausyti nuo erdvės“ [8].

Bet šis įrodymas dvejopai šlubuoja. Pirmiausia matematika čia yra už ausų pritraukta. Kaip visiems žinoma, matematika turi reikalo su atitraukta, abstrakčia erdve, iš *kurios visoks materialumas yra visai pašalintas.* Taigi apie apibrėžtų erdvėje esamų dvasių materialius kūnus *matematika nieko nesako ir nieko negali pasakyti.* Iš to, kad angelai yra apibrėžtos, erdvėje esamos būtybės, išvedžioti, kad jie turi turėti ir materialius kūnus, tegalima pamynus po kojų ne vien matematiką, bet ir elementariausią logiką [9], nes dvasiškumas ir apibrėžtumas vienas kitam visai nepriešitarauja.

Dar neįrodomesnis angelų ir mirusių žmonių sielų materialumas *a posteriori,* eksperimento būdu, nes angelai mums yra visai nepasiekiami, o žmonės nors ir prieinami, bet įrodyti, kad apleidžiančios žmonių kūną sielos išsineša su savim ir tam tikrą eterinį kūną, jokiais eksperimentais nepavyko ir nepavyks, nes tariamasis jų eterinis kūnas, paties rusų teologo pasakymu, yra mums, žmonėms, neapčiuopiamas.

Tuo būdu matome, kad angelų ir mirusių žmonių sielų kūniškumo negalima įrodyti nei teologiškai, nei filosofiškai, nei eksperimentiškai. Jis pasilieka vien dogmatišku faktu, ir jo buvimą ar nebuvimą tegalima nustatyti vien dogmatišku Bažnyčios nutarimu. Bet tokio nutarimo Bažnyčiai iki šio laiko dar nepadarius, klausimas dogmatiškai tebelieka neišspręstas. Tuo būdu pravoslavų teologai ne-

[8] Slovo.— P. 233.

[9] Bet ir priešingos katalikų teologų nuomonės, kad angelai ir mirusių žmonių sielos turi būti tyros dvasios, *a priori* filosofiškai taipgi negalima įrodyti. Pvz., toks įrodymas, pateiktas Tanquerey'o teologijoje, neturi beveik jokios įtikinamos galios.

turi jokio pamato kaltinti katalikus dėl mūsų teologų mokslo apie absoliutų angelų ir žmonių sielų dvasiškumą.

Kur kas daugiau teisės turėtų katalikai smerkti anksčiau išdėstytą pravoslavų teologų teoriją, nes pirmiausia, kaip matėme, ji yra neįrodyta nei filosofiškai, nei teologiškai ir neturi jokio kanoniško pamato.

Antra, ji yra labai atsilikusi, nes išreiškia *privačias* kai kurių Bažnyčios Tėvų nuomones iš pirmųjų keturių Krikščionybės amžių, neatsižvelgdama į priešingas kitų Tėvų nuomones, vadinusių angelus *bekūnėmis* (asomata), *nematerialiomis* (ayloi), *mintiškomis* (noeroi, noetoi) būtybėmis [10]. Bandydamas tą savo privačią teoriją paversti bendra, visiems privaloma Krikščionybės dogma, rusų teologas uzurpuoja sau teisę, kuri vienai tik visuotinei Bažnyčiai tepriklauso.

Tuo remdamiesi mes ir tariamės turį ne tik teisę, bet ir pareigą anksčiau išdėstytą rusų teologijos mokslą griežtai atmesti, nes jis yra gerokai sugadintas subjektyvizmo, prieštaraująs tikrai teologiškai tiesai ir labai įtartinas [11], nors ir nedrįstame vadinti jį eretišku, nes jo neigiamoji tiesa ik šiol nėra buvusi oficialiai Bažnyčios svarstyta ir tikėti *de fide* nenustatyta.

[10] Žr. *Scheeben.* Dogmatik.— Bd. 2.— S. 58—65.

[11] Nes kaip tik tokį pat mokslą išpažįsta šių dienų spiritistai, aiškindami mirusių sielų kūniškumu visus telekinezės ir materializacijos pasireiškimus.

EINSTEINO PARADOKSAI, ARBA DABARTINIO MINTIJIMO KRYPTIS FIZIKOJE

Savo pasikalbėjime su G. Papini[1] žinomas fizikas prof. Einsteinas apie tą dalyką yra šitaip išsitaręs:

„Iš prigimties aš esu priešingas bet kuriam dualizmui. Du fenomenai arba dvi sąvokos, kurios rodosi esančios skirtingos ir net priešingos, sukelia man norą jas išlyginti. Aukščiausias mano protavimo tikslas yra *pašalinti skirtingumus*. Šiuo atžvilgiu aš esu ištikimas mokslo dvasiai, kuri nuo graikų laikų visad siekė *vieningumo* moksle... Gyvenimą ir mene yra lygiai tas pats dalykas. Meilė daro pastangų du asmenis sujungti į vieną būtybę. Poezijoje vartojamoji metafora, kuri skirtingiausius daiktus tarpusavy lygina, pirmiausia preziumuoja visų daiktų tapatybę. Šitas vienijimo procesas mokslo srity padarė milžinišką pažangą. Nuo Galilei'aus ir Newtono laikų astronomija virto fizikos dalimi. Riemannas, neeuklidinės geometrijos kūrėjas, klasišką geometriją priskyrė prie fizikos; Nernsto ir MacBoriso mokslinių studijų išdava — chemija esanti tik fizikos dalis; ir kadangi Loebas įrodė, kad biologijos mokslo pagrindu yra tik cheminiai vyksniai, todėl ir biologija prijungta prie fizikos. Dar neseniai buvo laikas, kai fizikoje viešpatavo skirtingi, jokio vidujinio sąryšio neturintieji faktai, aiškios fenomenų poros. Pavyzdžiui, laikas ir erdvė, medžiaga ir svoris, elektriniai ir magnetiniai reiškiniai, kurie savo ruožtu yra skirtingi nuo šviesos reiškinių. Pastarųjų metų laikotarpiu išnyko šios poros, šių reiškinių skirtingumai... Aš esu įrodęs ne tik, kad absoliuti erdvė ir universalus laikas neturi jokios prasmės, bet kad *erdvė ir laikas yra vienos ir tos pačios realybės skirtingi aspektai ir atžvilgiai*. Jau seniai Faraday yra nustatęs elektrinių ir magnetinių fenomenų tapatybę, o Maxwellis ir Lorenzas eksperimentiškai išaiškino, kad švie-

[1] Žr. Naujoji Romuva.— 1931.— Nr. 20.— P. 481.

sa yra tas pats elektromagnetizmas. Modernioje fizikoje beliko tik du skirtingi laukai: gravitacijos ir elektromagnetinis laukas. Bet man pagaliau pavyko įrodyti, kad ir jie yra vienos ir tos pačios realybės skirtingi atžvilgiai. Todėl šiandien *erdvė, laikas, medžiaga, energija, šviesa, elektra, gravitacija yra vieno ir to paties aktingumo skirtingi vardai.* Visi mokslai šiandien remiasi fizika, o pastaroji gali būti suvesta į vieną vienintelę formulę, kuri, populiariai kalbant, skamba šitaip: *kažkas juda.* Šie du žodžiai apibūdina žmogaus galvojimo galutinę sintezę".

Einsteino svečias nebuvo nei fizikas, nei matematikas, nei inžinierius, todėl Einsteino teiginių negalėjo nei sąmoningai priimti, nei juos užginčyti. Jis jų atidžiai išklausė ir nė žodžio netaręs atsisveikino, pranešęs tik vėliau italų publikai apie tą galutinį Einsteino minties evoliucijos etapą, iliustruojamą vienintelių posakiu: *kažkas juda.*

Kitaip sakant, Einsteino išmanymu, pasauly nieko kita nesą — nei erdvės, nei laiko, nei materijos, nei energijos, nei šviesos, nei elektros, nei gravitacijos; tesąs tik vienas *judėjimas.* Tą rezultatą priėjęs, jis mano daug mokslui patarnavęs, suvesdamas visą fiziką į vieną vienintelį pradą — judėjimą ir visą gamtamokslį — į vieną vienintelę aksiomą: *kažkas juda,* ir tuo galutinai nugalėjęs visokį dualizmą. Bet ar taip yra iš tikrųjų? Mums matos, toli gražu ne taip. Tam įrodyti imsime kad ir tą pačią Einsteino aksiomą: *kažkas juda.* Jei čia esama, iš vienos šalies, *kažko,* o iš antros — paties judėjimo, tai jau turime *ne vieną,* bet *du atskiru dalyku:* 1) judėjimo *subjektą* bei tai, kas juda (pvz., atomas, elektronas ar kas kitas), ir *patį judėjimą,* kurį tas subjektas sudaro.

Kas yra Einsteino „kažkas", nėra žinios. Vienur jis tą savo „kažką" vadina *realybe,* kitur *aktingumu,* bet nei tos realybės esmės, nei to aktingumo veiksmo arčiau nepaaiškina. Tuo būdu Einsteino „kažkas" nėra nė kiek aiškesnis už viduramžių scholastikų *„quidditas", „materia prima"* ir kitas panašias gudrybes. Aišku čia tik du dalyku:

1) kad judėjimas be to „kažko" yra negalimas, nes kai nėra kas juda, negali būti nė judėjimo,

2) kad tas Einsteino „kažkas" *nėra judėjimas,* nes jei tas „kažkas" būtų judėjimas, tai Einsteino aksiomą galima būtų išreikšti žodžiais: „judėjimas juda", kas būtų tokia pat nesąmonė kaip sviestinis sviestas, geležinė geležis ir pan.

Dėl to Einsteino pasigyrimas, kad jis viską suvedęs į vieną pradą, pasirodo per ankstyvas: ujamasis dualizmas

ne tik nėra Einsteino nugalėtas, bet glūdi net pačioje jo aksiomoje.

Tas pat pasakytina ir apie erdvę su laiku. Judėjimas be jų nėra galimas. Taigi ontologiškai erdvė ir laikas yra pirmesni negu judėjimas. Norėdamas išvengti to padarinio, Einsteinas yra priverstas priimti rizikingą teiginį, kad kiekvienas daiktas judėdamas pats sudaro *savo erdvę ir savo laiką*. Einsteinas tą vieną fiziškąją erdvę ir tą vieną fiziškąjį laiką ir tepripažįsta. Bet šitokia erdvė ir laikas veda į aiškių aiškiausius absurdus. Pvz., paimkime stiklinį vamzdelį ir pašalinkime iš jo orą taip, kad jame liktų gryna tuštuma. Tuomet to vamzdelio paviršius, kaip materialus, turėtų savo erdvę ir laiką, o tuščiame to vamzdelio viduje nei erdvės, nei laiko visai nebebūtų. Bet tai yra aiški nesąmonė. Taigi ir Einsteino aksiomoje „kažkas juda" *implicite* glūdi tiek erdvės, tiek laiko sąvokos, nes jos nuo judėjimo yra neatskiriamos.

Dėl energijos, šviesos, elektros, gravitacijos nematau reikalo ginčytis; jas galima laikyti ir vienos pagrindinės realybės „skirtingais aspektais". Tiktai be reikalo Einsteinas tos realybės ieško kažkokiame neaiškiame „kažkame"; ji yra ne kas kita, tik tai, ką mokslas vadina šiandien *materija*. Tiktai ją čia reikėtų imti plačiausia to žodžio prasme, visose mokslui žinomose jos būklėse, neaplenkiant nei eterio, nei kitų, dar skystesnių materialinių pradų, jei jie mokslo kada nors būtų konstatuoti. Be to *materialaus prado* judėjimas darosi visai nesuprantamas.

Neleistinas taip pat ir Einsteino identifikavimas *laiko* su *erdve*, laikymas laiko ketvirtąja erdvės koordinate. Erdvė ir laikas yra du visai atskiru dalyku, tai galima matyti net iš to, kad erdvė yra *trimatė*, o laikas — *vienmatis*.

Tiesa, yra atsitikimų, kai laikas gali atrodyti lengvai sujungiamas su erdve. Pvz., turime, sakysim, radžio gabalėlį *xyz* kubinių milimetrų didumo. Kadangi radžio viduje eina nuolatinis atomų irimas, todėl turimasis radžio gabalėlis nuolat mažės. Taigi norint to gabalėlio tūrį griežtai išreikšti, reikia jo dabartinį geometrinį tūrį *xyz* padauginti skaičiumi, reiškiančiu laiko dydį *t*. Tuo būdu gausime reiškinį:

$$(1)\quad V = xyzt$$

kur *V* reiškia tikrąjį gabalėlio tūrį kiekvienu laiko *t* momentu. Čia atrodo, lyg *t* būtų iš tikrųjų ketvirtoji erdvės koordinatė. Bet iš tikrųjų tai tik apgaulinga matomybė.

Tuo lengva įsitikinti, išreiškiant matematiškai *dabartinę* minėtojo gabalėlio kainą. Tekainuoja vienas kubinis radžio milimetras k litų, tai viso gabalėlio *dabartinę* kainą P galėsime išreikšti šia formule:

$$(2)\quad P=xyzk$$

Jei reiškinyje (1) t bei laiką laikysime 4-ąja erdvės koordinate, tai taip pat galvodami turėtume ir reiškinyje (2) k bei kainą laikyti 4-ąja erdvės koordinate. Bet kadangi reiškinyje (2) dydžio k bei kainos laikymas 4-ąja koordinate būtų aiškus absurdas, tai ir reiškinyje (1) dydžio t laikymas 4-ąja erdvės koordinate būtų nė kiek ne mažesnis absurdas.

Be to, reikia čia dar pažymėti, kad Einsteinas laiką ir erdvę ima vien fizine prasme. Jo išmanymu, *savo laiką* turi kiekvienas atomas, kiekvienas elektronas ir kitkas. Absoliutus, nuo pasaulio nepriklausąs laikas ir tokia pat absoliuti erdvė esą absurdai.

Pasakyti tai lengva, bet rimtų įrodymų tiems savo rizikingiems teiginiams Einsteinas visai nėra davęs. Antra vertus, jo visa erdvės ir laiko teorija veda pati į aiškius absurdus. Juk jei erdvė ir laikas priklausytų vien nuo kito „kažko“, kas juda, tai minties greitumu lekiant nesunku būtų atsidurti tokioje tolumoje, iš kurios visas pasaulis atrodytų vienu *mažyčiu taškeliu*. Iš visų pasaulio laikų tuomet beliktų tik vienas ano mažyčio taškelio laikas. Jei nuskristume mintimi dar toliau, tai ir tas taškelis galėtų tapti nebematomas, vadinasi, ir jo laikas pranyktų su juo, o drauge su laiku turėtų pranykti ir erdvė. O tuo tarpu mes jaustumės praleidę *neapsakomus erdvės plotus!* Kitaip sakant, *iš didžiausios erdvės gautume erdvės neesimą ir laiko dingimą!* Jei tai ne absurdas, tai aš nebežinau, ką absurdu bevadinti?!

Kad Einsteinas kaip fizikas tevartoja vien fiziškąjį laiką ir erdvę, tai jo dalykas. Bet kai jis giriasi įrodęs absoliutaus laiko ir erdvės neesimą, tai dėl jo įrodymų reikia labai ir labai paabejoti. Ak, netrūksta žmonių, manančių, kad ir fiziškasis Einsteino laikas yra grynas absurdas.

Tas pat pasakytina ir apie Einsteino be kritikos priimtus Loebo įrodymus, kad biologijos mokslo pagrindu esą tik cheminiai vyksniai ir kad per tai biologija esanti fizikos dalis. Jei tai būtų tiesa, tai tarp gyvojo kūno ir lavono nebūtų jokio skirtumo, nes ir viename, ir antrame veikia tie patys fizikos dėsniai, eina tie patys fiziški vyks-

niai. Bet kadangi tarp lavono ir gyvo kūno yra didžiausias skirtumas, tai ir išaiškinti gyvybės vienais fizikos „vyksniais", nelaužant logikos, absoliučiai yra negalima.

Būdamas fizikas, Einsteinas stengiasi sukimšti ir visus mokslus savo mylimojon fizikon. Jam atrodo, kad ir Euklido geometrija esanti fizikos dalis. Jei jis vadintų fizikos dalimi neeuklidinę Riemanno geometriją, tepripažįstančią vien *galuotą erdvę,* tai būtų bent logiška, nes ir Einsteino pasaulis yra *ribotas* ir *galuotas.* Bet vadinti fizikos dalimi Euklido geometriją, kaip tai daro Einsteinas, yra gryna nesąmonė ir didžiausia netiesa, nes toji geometrija turi reikalo su erdve, ne tik *beribe,* bet ir *begaline,* todėl nieku gyvu ir negali būti siaurutės Einsteino fizikos dalis.

Galop ir visa Einsteino fizika, jei jai į pagalbą neateitų matematika, ne kiek teturėtų vertės. Tatai jei jau norima ieškoti mokslo, kurs galėtų apimti kuo daugiausia kitų mokslo sričių, tai reikia kreiptis ne į fiziką, kaip tai klaidingai daro Einsteinas, bet į *matematiką,* kaip tai teisingai buvo nurodęs lenkų filosofas ir matematikas *H. Nowinskis* dar pirmoje XIX a. pusėje. Fizika tėra vien matematikos tarnaitė (mathematicae ancilla). Kokias plačias sritis matematika šiandieną užgriebia, galima tai matyti kad ir iš žinomo italų matematiko *V. Volterros* veikalo „Leçons suila théorie mathématique de la lutte pour la vie" (1 vol. in — 8 de 214 p. Paris, Gauthier Villars, 1930). Klausimo „kovos dėl būvio" fizika, kiek žinau, dar nėra bandžiusi fiziškai išspręsti. Vadinasi, kaip kitur, taip ir čia matematika yra pralenkusi fiziką. Tatai kas apsibrėžia vien fizika, tas sumina save mokslo atžvilgiu, nors ir vadintųsi Einsteinu.

Kitur šis fizikas šitaip apie save atsiliepia: „Aukščiausias mano protavimo tikslas yra *pašalinti skirtingumus*". Į tai reikia pažymėti, kad pašalinti skirtingumus ne mūsų galioje. Žmogus, pvz., visuomet skyrėsi nuo medžio, medis nuo akmens. Tie skirtingumai liks ir per amžius. Vadinasi, fizinių skirtingumų negalima pašalinti. Juos galima nebent ignoruoti, darant tam tikrų apibendrinimų, einant nuo bendrų prie dar bendresnių sąvokų. Tuo seniau užsiimdavo filosofai, kurie dar prieš Kristaus gimimą yra priėję visų bendriausią *būties* (ens) sąvoką (žr. mano „Logikos" 31—32 p.). Ši visų bendriausioji sąvoka filosofijai yra nemaža patarnavusi. Ar visų bendriausioji Einsteino suformuluotoji fizikos aksioma „kažkas juda" atneš kiek naudos šių dienų fizikai, aš labai abejoju.

Mano išmanymu, mokslo uždavinys yra ne skirtingumus šalinti, kaip tvirtina Einsteinas, bet juos sintetinti ir ieškoti jiems tinkamų išaiškinimų. To skirtingumų šalinimo nereikalauja nei menas, nei metaforų vartojimas, nei meilė. Aš, pvz., visai esu tikras, kad ir pats Einsteinas nė kiek nesidžiaugtų, jei jo žmona prarastų visus savo moteriškus skirtumus ir įgytų barzdą, ūsus etc. kaip ir jis. O jei taip, tai kam jis be reikalo niekus rašo apie skirtingumų šalinimą. Jo dalykas — fizika, ja jis ir teužsiima. Filosofavimus tepalieka filosofams, turintiems ir lankstesnį protą, ir geresnius protavimo metodus.

RELIATYVYBĖS TEORIJA VAKARŲ EUROPOJ IR SOVIETŲ RUSIJOJ

I

Nė viena fizikos teorijų nebuvo sukėlusi tiek triukšmo pasauly, kaip *Einsteino* sugalvotoji reliatyvybės teorija. Veikalų ir brošiūrų jai išaiškinti bei populiarinti šiandien sunku besuskaičiuoti. Rašė apie ją garsūs fizikai, rašė ir nieko fizikoje nenusimanantieji diletantai. Kadangi Einsteinas, pasigaudamas savo reliatyvybės teorijos, stengėsi pateikti naujų pažiūrų apie erdvę ir laiką, tai ginčuose dėl tos teorijos stengėsi dalyvauti kas tik gyvas, nes kiekvienas manė gerai žinąs, kas yra *erdvė* ir *laikas*. Šiai teorijai išgarsinti nemaža padėjo ir periodinė spauda, iškeldama į padanges Einsteino mokslinius nuopelnus ir visokiais būdais reklamuodama jo teoriją [1]. O kadangi ši teorija buvo labai sunkiai suprantama ir pilna paradoksų, tai ši jos savybė ne tik nekliudė, bet anaiptol — dar padėjo jai plisti pasaulyje. Mat ko žmogus nesupranta, jis yra linkęs laikyti tai giliausios išminties laimėjimu ir branginti lyg kokią naujos evangelijos tiesą.

Tiems ginčams beeinant, mokslininkai dirbo savo darbą tolyn, stengdamiesi geriau suprasti reliatyvybės teorijos [2] mįslę. Tik, deja, vienybės nebuvo tarp jų. Mat vieni stojo už Einsteiną ir laikė jį nauju Koperniku, pateikusiu žmonijai naują pažiūrą į pasaulį, kiti ėmė aikštėn kelti Einsteino teorijos silpnąsias puses.

Pirmas rimtų priekaištų yra padaręs jai 1919 m. žinomas fizikas *Lenardas*. Kitais, 1920 m. vokiečių gamtininkų suvažiavime Nauheime panašių priekaištų iškelta dar daugiau. Einsteinas į tai nieko neatsakė. Tuomet panašioj iškilmėj 1922 m. Leipcige 19 fizikų, matematikų ir filosofų yra paskelbę bendrą protestą, nusiskųsdami, kad vokie-

[1] Ją bandyta net romanuose populiarinti. Žr. *Christoph H.* Die Fahrt in die Zukunft: Ein Relativistätsroman.— Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt. 1922.— 281 p.

[2] Toliau *reliatyvybės teoriją* trumpai žymėsime dviem raidėm: RT.

čių spauda klaidinanti visuomenę skelbdama, jog RT esanti giliausias pasaulio mįslės išsprendimas, ir visai nutylėdama apie tai, kad daugelis net pačių garsiausių fizikų, matematikų ir filosofų RT laiko esant ne tik *neįrodyta hipoteze,* bet ir atmeta ją *kaip visai kritikos neišlaikančią ir logikai iš pamatų prieštaraujančią fikciją.* Po tuo protestu yra pasirašę tokie garsūs mokslininkai kaip šit: *Lenardas, Gehrcke, Lippsas, Pelagijus, Mohorovičičius, Fricke, Vogtherris, Kremeris* ir kt.

Nėra pažymėjusi vokiečių spauda net ir tokio svarbaus fakto, kad žinomieji fizikai *Machas* ir *Michelsonas,* dvasiški reliatyvybės teorijos tėvai, vėliau ją buvo atmetę, lygiai kaip ir to, kad RT priešų skaičius tarp mokslininkų nuolat eina didyn ir šiandien jau prilygsta jos šalininkų skaičiui.

Geriausiai tai rodo labai įdomus tik ką išėjęs veikalas pavadinimu „100 Autoren gegen Einstein". Herausgegeben von Dr. Hans Israel, Dr. Erich Ruckhaber, Dr. Rudolf Weinmann (E. Voigtländer Verlag. Leipzig, 1931, 104 p. in °8). Čia surinkta daugybė balsų, priklausančių žymiausiems šių dienų mokslininkams, kurie RT daro ištisą eilę labai svarbių ir giliai moksliškai pagrįstų priekaištų. Tariamės būsiant ne pro šalį paminėjus čia jų bent svarbesniuosius.

Visų pirma nurodoma, kad Einsteino RT nėra *viena vienintelė.* Garsusis Agramo fizikas *A. Mohorovičičius* savo man atsiųstame ir Lietuvos universiteto Matematikos-Gamtos fakulteto darbuose (1924—1926) paskelbtame straipsnyje yra įrodęs, jog RT formulėse duodant tam tikriems parametrams konkrečius dydžius galima gauti *begalinę daugybę atskirų RT.* Einsteiniškė tėra tik viena iš jų. Savo esme ji nėra geresnė nei tiesai artimesnė už kitas. Turėdamas tai galvoje, garsusis Amerikos fizikas dr. *Arvidas Reuterdahlis* ir pataria ją trumpai vadinti *einsteinizmu* ir nepainioti jos su bendra RT.

Patarimas visais atžvilgiais priimtinas, nes, kaip žemiau pamatysime, einsteinizmas yra visai mokslinės teorijos vardo nevertas. Mat jam pirmiausia trūksta aiškaus empiriškos realybės bei gamtos sąvokos supratimo. Jame nepaisoma, kad gamta yra apibrėžiama *absoliučiai privalomais teiginiais* ir todėl ji vienais matematiniais simboliais nieku gyvu negali būti nei nustatyta, nei išaiškinta. Kita vertus, nelabai tegalima pasitikėti ir pačiu Einsteino matematiniu gamtos išaiškinimu, nes jis remiasi *Riemanno* metageometrija, kuri, tiesą sakant, yra ne tikra geometrija, bet tik tyros *reliacijos teorijos* (Relationstheo-

rie) perskyrimas, visai nesiduodąs įsivaizduoti (H. Drieschas, 8 p.).

Vienas einsteinizmo pagrindų yra *vienalaikybės sąvoka.* Einsteinas bando vienalaikybę nustatyti tam tikrais matavimais. Bet matuoti vienalaikybės jau dėl to negalima, kad ji *nėra joks dydis* (dr. J. Mellinas, 33 p.).

Todėl Einsteino reliatyvybės principo formulavimas yra grynas to principo iškreipimas (L. Gimnertalis, 12 p.).

Kitas mokslininkas (L. Mitis, 35 p.) visą einsteinizmą vadina „nesveiko laiko nesveiku vaisium". Ir tai nė kiek neperdėta, nes einsteinizmas yra pilnas keistų paradoksų ir aiškių sofizmų.

Pirmas jo sofizmas — tai *absoliutusis šviesos plitimo greitis.* Einsteinas 1905 m. jį drąsiai paskelbė, bet kiek vėliau jis pats buvo priverstas tą greitį tam tikromis aplinkybėmis *vėl sureliatyvinti.*

Antras — tai judančių kūnų *susitraukimas* judėjimo kryptimi, priklausąs nuo judėjimo greičio. Jei tokio kūnų susitraukimo gamtoje būtų, tai jis, šiaip ar taip, galėtų būti išmatuotas. Bet iš tikrųjų jo nieks neišmatavo, taigi ir reikės jį laikyti *gryna fikcija.*

Trečias — tai Einsteino priimtoji *kreivoji erdvė,* galinti veikti materiją. Bet *fiziškai* veikti materiją tegali *tik materija.* Tuo tarpu erdvė nėra jokia materija ir todėl negali nei jos veikti, nei jos santykių keisti.

Jei nūn kreipsimės į tariamuosius naujausius einsteinizmo įrodymus, tai turėsime pažymėti, kad jie nieko neįrodo ir net nėra paties Einsteino išrasti. Taip, pvz., Einsteino 1911 m. formulė, turinti neva įrodyti šviesos spindulio palinkimą einant pro saulę, savo esme yra ta pati kaip ir *J. G. Soldnerio* rastoji dar 1801 metais. Bet ši duodasi lengvai išvedama iš senos Newtono mechanikos principų.

Kita Einsteino 1916 m. formulė, nustatanti Merkurijaus planetos plokštumos sukimąsi, tiesą sakant, priklauso *P. Gerberiui,* paskelbusiam ją dar 1898 m., t. y. daug anksčiau, negu Einsteino RT yra pasirodžiusi.

Be to, reikia čia pažymėti, kad ir Nobelio premiją Einsteinas yra gavęs ne už savo RT, tik už jo atrastąjį „fotoelektriškąjį efektą". Bet, deja, ir tas „efektas" vėliau pasirodė esąs netikras (žr. apie tai garsaus Amerikos fiziko *A. Millikano* veikalą „Elektron", išleistą vokiškai 1917 m., 320 p.).

Tuo būdu pasirodė, kad einsteinizmas neturi moksle tikros reikšmės nei kaip mokslo faktas, nei kaip mokslo metodas.

Pridirbęs daug triukšmo savo pasirodymo pradžioje, jis dabar įžengęs į merdėjimo stadiją, kuri, reikia tikėtis, ir pasibaigs tyliu jo palaidojimu pasenusių teorijų archyve[3].

Taip bent reikia spręsti žiūrint sparčiai pirmyn žengiančio mokslo evoliucijos. RT istorija atrodo einanti prie galo, bent Vakarų Europoje. Kova už ir prieš RT vedama čia tyrais mokslo ginklais. Jokie pašaliniai atžvilgiai ton kovon netraukiami. Jei kas RT priima, tai daro tai dėl jos mokslinių įrodymų, o ne dėl to, kad Einsteinas yra žydas. Jei kas ją atmeta, tai daro tai dėl jos mokslinių įrodymų silpnumo, o ne dėl to, kad Einsteinas yra įstojęs komunistų partijon. Visai ką kita matome bolševikiškuose Rytuose.

II

Tyrinėjančiam RT europiečiui fizikui, kaip anksčiau matėme, rūpi viena,— ar ji sutinka su griežtai nustatytomis mokslo tiesomis, ar joms yra priešinga, ar ji *gamtos reiškinius įstengia tinkamai išaiškinti, ar to padaryti negali.* Kitaip sakant, europietis fizikas domisi RT *mokslingumu, tikrumu, teisingumu.*

Visai kas kita yra Sovietų Rusijoje. Bolševikų fizikas tuo natūraliu keliu eiti negali. Mat jis nėra laisvas, jis turi vilkti visiems Sovietų fizikams valdžios uždėtą *oficialaus materializmo* jungą. Taigi bolševikui fizikui rūpi ne RT tiesą ar netiesą nustatyti, bet sužinoti, kam toji teorija tinka: ar materializmui remti, ar jam griauti? Mat Sovietų Rusijoje materializmas yra valdžios pripažintas vienatiniu mokslinės tiesos kriterijum: *kas su juo sutinka, laikoma tiesa, kas jam priešinga, tai smerkiama kaip netiesa.*

Bet taip žiūrint į mokslą Sovietų mokslininkams pasitaiko atsidurti labai keblioj padėty. Tai kaip tik ir atsitiko su RT. Kaip iš esmės painiai, sunkiai ir paradoksaliai, jai trūko reikiamo aiškumo. Ypač neaiškus buvo jos santykiavimas su marksizmu. Taigi Sovietų fizikai susidūrė čia su svarbia dilema: ką daryti — ar RT priimti kaip

[3] Be rimto mokslo, RT griaunama ir sąmojingu satyros ginklu. Tuo atžvilgiu labai rekomenduotinas veikalėlis: Relativia. Der Roman eines Propheten von *Erich Ruckhaber* / Verlegt von *Dr. W. Kuntz.*— Berlin, Spandau Wröhmännerstr. 15.

materializmui palankią, ar *ją atmesti kaip materializmui priešingą?*

Kaip paprastai, Sovietų fizikai suskilo į du priešingu būriu: vieni kėlė RT į padanges kaip didžiausią materializmo laimėjimą, kiti priešingai — ją smerkė kaip materializmui pavojingą maskuoto idealizmo kaukę.

Nesusivokdama šiuo painiu klausimu, Sovietų valdžia nutarė RT reikalu jokio valdiško įsakymo kol kas dar neskelbti, bet, surinkus krūvon Sovietų fizikų straipsnius už ir prieš RT, išleisti juos verčiau valdžios lėšomis atskiru rinkiniu.

Tas rinkinys ir buvo išleistas 1925 m. Leningrade pavadinimu „Teorija otnositelnosti i materializm: Sbornik statei". Jame įdėta 11 atskirų straipsnių. Dauguma jų yra poleminio turinio; ypač tai pasakytina apie „tavorščių" *A. Timiriazevo* ir *A. Golcmano* rašinius, pilnus asmeniškų puolimų bei gynimųsi ir kitokių nemokslišku nukrypimų į šalį; ypač Golcmano. Bet bolševikinio mokslo charakteristikai visa toji polemika teikia labai daug medžiagos ir todėl rekomenduotina visiems dėmesingai perskaityti.

Prasideda rinkinys *J. Orlovo* straipsniu „Dialektinio materializmo uždaviniai fizikoje". Autorius pažymi, kad materializmui negresia joks pavojus. Materializmui pagrindus yra padėjęs pats Leninas savo veikale „Materializmas ir empiriokriticizmas". Ten jis yra nurodęs du pagrindinius materializmo teigimus: 1) visi gamtos reiškiniai duodasi suvedami į judėjimą ir 2) judėjimas negalimas be materijos.

Tuo remiantis esą galima fizikoje apsieiti be jokių apriorinių tvirtinimų, be jokios metafizikos. Materialistų dialektika griežtai atmeta visokią apriorinę tikrenybę. Matematikos ir formaliosios logikos tiesas ji paveda eksperimento kontrolei. Materializmo priešai, pripažįstantieji formaliajai logikai absoliučią reikšmę, yra kartu metafizikai. Nelaisvas nuo kerėpliško (neukliuževo) apriorizmo esąs ir pats Einsteinas (op. c. 9). Jis tesirūpina vien kuo bendriausiai aprašyti gamtos reiškinius, visai nesistengdamas jų išaiškinti. Einsteino hipotezės esančios abstrakčiai matematinio pobūdžio; realias materijos savybes jis pakeičia tam tikromis sistemų savybėmis. Visus fizinius reiškinius Einsteinas išvedąs iš kelių abstrakčių postulatų, pasigaudamas tam tikslui grandiozinio matematinio aparato.

Dėl to Orlovas nėra linkęs palaikyti Einsteiną, šiam Newtono mechaniką griaunant; jis mano, kad Einsteino tuo klausimu teigimus reiktų patikrinti „logiškos analizės

peiliu". Bet einsteinistai to padaryti negali, nes jie, nebrangindami priežastingumo dėsnio, visai iškreipia Newtono mechanikos pagrindų prasmę. Tuo remdamasis Orlovas ir mano, kad materialistų fizikų uždavinys šiandien esąs stoti „už priežastingo reiškinių aiškinimo fiziką" (op. c. 14 p.).

Kitame straipsnyje „Reliatyvizmo principas" prof. *A. Timiriazevas* pažymi, kad paties Einsteino filosofinės pažiūros ne vienu klausimu yra „diametraliai priešingos materialistinės marksizmo filosofijos teiginiams" (op. c. 56 p.). Dėl to savo priešingumo jos ir negali būti oficialiam Sovietų materializmui nei naudingos, nei pageidaujamos. Tai iš dalies patvirtinąs ir faktas, jog rusų emigracija esanti RT labai palanki. Bet kas patinka bolševikų priešams rusams emigrantams, tai vargiai gali išeiti į sveikatą materializmu pagrįstam Sovietų mokslui.

Taip žiūrėdamas į Einsteiną, prof. *Timiriazevas* gana teisingai kritikuoja RT, o garsiems Einsteino „protiniams eksperimentams" su išsvajota dėže nepripažįsta jokios mokslinės vertės.

Drąsi Timiriazevo kritika nepasiliko be atgarsio, juoba kad joje įžiūrėtas maskuotas materializmo puolimas. Tą puolimą atremti ryžosi „tavorščius" *A. Golcmanas* straipsnyje „Nastuplenije na materializm". Šis straipsnis labai karingas ir drauge dabartinio Sovietų mokslo charakteristikai duodąs daug medžiagos. Bet užvis charakteringiausia yra to straipsnio pradžia. Ji skamba šitaip:

„Tuo metu, kai kovojąs ir nugalįs rusų proletariatas yra paskelbęs materialistinę visožiūrą ir materialistinę pažiūrą į istoriją pasirinko savo sąmoningo veikimo pagrindu, Vakarų Europos buržuazija ir jos mokslas rengia naują žygį prieš materializmą ir skelbia jį (jau kelintą kartą!) galutinai nugalėtą. Reikia tikėtis, šis puolimas materializmo būsiąs paskutinis".

Taip gražiai pradėjęs, autorius toliau šitaip tęsia:

„Materializmo atgimimas baido buržuaziją kaip ir komunizmo įsigalėjimas. Ji supranta, kad pirmasis yra ideologinis antrojo išreiškimas. Ilgai valdžiusios klasės ignoravo materialistinį mokslą, ir jei apskritai kalbama apie mokslo raidą, kad jis yra pergyvenęs savo ilgus vidurinius amžius, tai materializmo viduriniai amžiai viešpatavo dar ilgiau. Nuo Demokrito iki Marxo laikų, neminint naivaus prancūzų materializmo, truko ilgas įvairiais mistikos ir „anapusybės" (potustoronosti) dažais nudažytos oficialios teologinės filosofijos laikotarpis".

Narsusis autorius nors ir pripažįsta materializmą dar neturint savos užbaigtos filosofijos sistemos, tačiau manąs, kad tai esąs niekis, nes šiandien materializmas „sveika audra yra besiveržiąs į kasdienį gyvenimą ir turėsiąs nutremti popiežių ir filosofijos viešpatavimo vidurinius amžius"... Buržuazija jaučianti tą baisią jai katastrofą. Dėl to jos profesoriai, kunigai (popy) ir filosofai leidžią vieną po kito įvairiais triukšmingais pavadinimais veikalus: „Galutinis metafizinio materializmo žlugimas", „Visiškas kritinės filosofijos triumfas", „Nauji transcendentinio idealizmo įrodymai" ir t. t. Bet veltui, nes „naujasis gamtamokslis ir matematika yra pateikę naujų nesugriaunamų materializmo įrodymų" (op. c. 79).

„Tavorščius" A. Golcmanas mano tokių įrodymų esant ir RT. Jo išmanymu, kas tai teorijai yra priešingas, kartu yra priešingas ir materializmui. Tuo remdamasis jis ir kaltina prof. *Timiriazevą*, būsią šis RT laikąs esant „antimaterialistiška", „griaunančia materializmą" (op. c. 83). Golcmano išmanymu, tai esanti klaida, nes RT ne tik negriaunanti materialistinės pažiūros į pasaulį, bet, priešingai, ją puikiai patvirtinanti.

Tam savo tvirtinimui pateisinti Golcmanas imasi RT apginti ir įrodyti jos pagrindų stiprumą. Tuo tikslu jis plačiai kalba apie *Riemanno geometriją*, kuria RT yra paremta, keldamas į padanges jos tikrumą bei griežtumą ir niekindamas Euklido geometriją; toliau nesigaili pagyrimų Einsteino pažiūroms į *pasaulio ribotumą*, į materijos sudėtį, į judėjimo dėsnius ir įvykių *keturmatį pobūdį*. Tie Golcmano įrodymai, bendrai imant, yra silpnoki, vienur kitur prieštaraują žinomiems fizikos dėsniams; jie skaitytoją verčia tiesiog manyti, jog gerb. „tavorščius" RT menkai tesupranta ir gina ją ne dėl jos pačios, bet vien dėl to, kad ją yra sukūręs „tavorščius" komunistas Einsteinas, komunistinio mokslo pirmaklasė žvaigždė.

Į šitą Golcmano puolimą prof. *Timiriazevas* atsakė nauju straipsniu „Neskolko zamečanij po povodu nastuplenija na materializm tov. Golcmana", kuriame lengvai atremia sau padarytus Golcmano priekaištus. *Golcmanas*, žinoma, neprisipažino fizikos faktus iškreipęs ir atsakė Timiriazevui antru ilgoku straipsniu „Einstein i materializm". Bet ir šis straipsnis pasirodė ne geriau vykęs, taip kad prof. Timiriazevas laikė savo pareiga priminti savo oponentui bendrą, visiems mokslininkams privalomą taisyklę: „Žinok tai, ką kalbi ir rašai"...

Kaip skaitytojai mato, kova dėl RT Sovietų Rusijoje įgauna keistą, visai nemokslišką išvaizdą: kovojančios bolševikų mokslininkų eilės nė kiek nesirūpina RT mokslingumu ir tikrumu, bet gvildena mokslui visai nerūpimą, grynai metafizinį klausimą: ar RT sutinka su Sovietų sankcionuota ir visiems mokslininkams primesta materializmo dogma, ar ne. Tiesiog darosi gaila Sovietų fizikų pamąsčius, kiek tie vargšai turi sugaišti laiko ir pralieti prakaito, tyrinėdami aną, visai bergždžią ir su fizikos mokslu nieko bendra neturintį bolševikinės pažiūros į pasaulį klausimą.

Bet nieko nepadarysi. Bolševikijoj jis turi aktualumo. Jis gvildentas ne vien šiame straipsnių rinkiny, bet ir kituose bolševikinio mokslo žurnaluose. Pvz., žurnale „Pod znamenem marksizma" ne per seniai buvo įdėtas *Stukovo* straipsnis „Teorija otnositelnosti i materializm". Autorius gana nevykusiai aiškina RT pagrindus, bet tov. Golcmanas jį vis tiek giria, kad jis turėjęs tikrą norą išaiškinti, „kaip RT santykiauja su marksizmu". Stukovui, žinoma, atsirado ir oponentas tame pat žurnale Maksimovo asmeny, kuris fizikos nežinojimu atrodo visai panašus į tov. Golcmaną.

Iš to, kas anksčiau pasakyta, tariuos skaitytojams jau bus paaiškėję, kad bolševikijoj kaip viskas, taip ir mokslas yra *netekęs laisvės.* Šiandieniai rusų mokslininkai turi kalbėti ir rašyti ne tai, ką yra suradę ar sugalvoję, bet tai, ko valdžios sankcionuotoji materializmo dogma iš jų reikalauja. Mokslas paverstas ten *valdžios ideologijos vergu.* Tikrai nepriklausomų mokslininkų bolševikai nekenčia. Geriausiai tai rodo neseniai įvykęs Leningrado Mokslų Akademijos išvaikymas. Seni garsūs akademikai buvo išmesti lauk, jų vietoj jėjo Akademijon niekieno nerinkti, tik bolševikų vyrų pasiūlyti bemoksliai komunistėliai, nieko mokslo srity nenuveikę. Visas jų nuopelnas tai tas, kad jie priklauso komunistų partijai. Žinoma, tie nauji rusų mokslininkai RT dar mažiau tesupranta, kaip tavorščius *Golcmanas.* Savo siauriems reikalams jie tebesitenkina viena tik tariamąja reliatyvybės aksioma: *viskas reliatyvu!*

P. S. Lietuvių kalba apie RT rašė: *Jucaitis P.* Iš Einsteino reliatyvybės teorijos santykių su filosofija ir pasaulėžiūra // Logos.— 1921—1922.— P. 94—99; Erdvė ir medžiaga moderniojoj fizikoj // Kosmos.— 1920—1921.— P. 119—125.— *Puodžiukynas A.* Reliatyvybės teorijos 25 metai // Kosmos.— 1930.— P. 211—216.

[RECENZIJA]

N. Indrašius

Psichinio pasaulio reliatyvybės teorija. Keturi laikinų ir amžinų esamybių dėsniai

(Kaunas, 1933.— 40 p.)

Šio rašinio autorius yra mūsų Medicinos fakulteto studentas. Atliekamu nuo medicinos studijų laiku jis užsiima dar *teosofija* ir *metafizika.* Pastarojoje srity jis tariasi padaręs nepaprastų išradimų. Visų svarbiausiais jis laiko šiuos keturis universalius „dėsnius":

kas turi pradžią, turi ir pabaigą (1);
kas turi pabaigą, turi ir pradžią (2);
kas neturi pradžios, tas neturi ir pabaigos (3);
kas neturi pabaigos, neturi ir pradžios (4).

Remdamasis pirmuoju iš tų „dėsnių", jaunas autorius drąsiai viską *reliatyvina,* laikydamas *neamžinu* ir pragarą ir dangų, ir angelus ir velnius, ir žmonių sielas, nes visa tai, girdi, turėję *pradžią,* taigi būtinai turėsią ir *pabaigą.* Su teologais, kitaip apie tai manančiais, autorius gan smarkiai polemizuoja. Toks yra šios brošiūrėlės turinys.

Kadangi jos autorius daugiausia remiasi pirmuoju savo „dėsniu", tatai tariuos būsiant ne pro šalį padarius apie jį keletą pastabų. Jis, matyt, inspiruotas pragaro amžinumo. Šį amžinumą sugriauti daug kam rūpėjo. Tų griovėjų skaičiun stojo nūn ir p. Indrašius. Tik kiti, būdami drąsesni, darė tai atvirai, tiesiog paneigdami pragaro buvimą: nėra jo ir tiek!.. Dėl ko nėra? Gi dėl to, kad nėra *nė pačios žmogaus sielos.* Ak, žmogus — grynas gyvulys!..

Taip lengvai apsidirbo su pragaru bolševikai.

Kai kurie šiandieniai protestantai tą pat rezultatą pasiekia, kategoriškai paneigdami *žmogaus sielos nemarybę.* Jų išmanymu, mirštant žmogui, miršta drauge ne vien jų kūnas, bet ir *siela.* Mat tie protestantai savo vienatiniame religinių tiesų šaltinyje — Šventraštyje sakosi sielos nemarybės neradę... O jei taip yra, tai sielai drauge su kū-

nu numirus pragaras ir skaistykla netenka savo buvimo racijos.

Ponas Indrašius nenori būti per daug stačiokiškas: jis stengiasi pragarą sugriauti švelniai, „teisėtai", savo pirmuoju „dėsniu", nes jei kas turi pradžią, turi ir pabaigą, tai ir pragaras, kaip turėjęs pradžią, turės ir pabaigą, vadinasi, ilgainiui paliaus visai buvęs. Visa tai būtų labai gražu, jei tik pats pirmasis p. Indrašiaus „dėsnis" būtų *tikras* ir *įrodytas*. Bet, deja, *taip nėra*.

Tiesa, gerb. autorius savo pirmąjį „dėsnį" laiko universaliu, absoliučiu, viską apimančiu, jokių išimčių neturinčiu. Bet jei taip būtų iš tikrųjų, tai tas jo „dėsnis" *turėtų apimti visas, ne tik Dievo leistas, bet ir žmogaus sukurtas esamybes*. Tačiau tikrumoje taip nėra, nes, pvz., matematikai yra sukūrę esamybių, *turinčių pradžią, bet neturinčių galo*. Tokios esamybės yra, pvz., nesibaigiamos eilutės, nesibaigiamai iš abiejų galų ilginamos tiesės, iracionaliniai ir transcendenčiai dydžiai, turintieji nesibaigiamąjį dešimtainių ženklų skaičių ir t. t.

Ponas Indrašius su tuo nesutinka; jam atrodo, kad matematinės eilutės — tai tam tikrų skaičių simboliai, neturį nei „laiko, nei erdvės prasmės". Bet vardas čia nesvarbu, tevadina jas, kas nori, skaičių simboliais ar net „grynomis abstrakcijomis", bet faktas pasiliks faktu, kad tai yra *žmonių sukurtos matematinės esamybės*, pvz.:

$$\frac{\pi}{4} = 1 - \frac{1}{3} + \frac{1}{5} - \frac{1}{7} + \frac{1}{9} - \frac{1}{11} + \dots,$$

turinčios pradžią (1) ir *neturinčios galo*. O jei taip, tai tariamasis p. Indrašiaus dėsnis *plataus skaičių pasaulio nebeapima*, vadinasi, turi *išimčių, taigi nėra absoliutus* nei *universalus*. Vienur jis duodasi pritaikomas, kitur ne.

Ir iš tikrųjų jis toks ir yra. Matematikos srity kiek yra nesibaigiamų eilučių, tiek yra jam prieštaravimų. O jų ten esama tūkstančių tūkstančiai! Materialinės būtybės, tiesa, jam neprieštarauja. Bet užtat dvasinės esamybės tą „dėsnį" vėl griauna iš pamatų, nes tų esamybių gyvavimas priklauso ne nuo fizikos ar matematikos dėsnių, bet nuo Dievo, kuris jas savo visagalybe palaiko. Nes jei jau, p. Indrašiaus pasakymu, net ledas būtų amžinas, jei amžinai būtų šaltis, tai kaip gali nebūti amžina žmogaus siela ar angelas, kurių gyvybė yra nuolat Dievo palaikoma.

Žinoma, panorėjęs Dievas galėtų visas būtybes — ir materialines, ir dvasines — nebuviman sugrąžinti, kaip kad jas buvo iš nebuvimo išvedęs. Bet tai tik teorinė prielaida.

Faktiškai Jis yra tikra amžina *jų gyvybės sąlyga,* nes jis jas visuomet palaiko. Dėl to Šv. Raštas ir vadina Jį „gyvųjų Dievu“ *(Mk 12, 27).* Būdamas amžinas, Jis pagal savo paveikslą ir panašumą sukūrė visas dvasias, tarp jų ir žmonių sielas, amžinas, nemirsiančias. Ir nėra jokių nei fizikos, nei metafizikos dėsnių, kurie galėtų pakeisti ar susiaurinti tos Dievo visagalybės, išminties ir gėrybės veiksmą. Jei Dievas, sukūręs dvasines būtybes, nebūtų galėjęs jų amžinai palaikyti, tai Jis jau būtų nebe visagalis.

Bet p. Indrašius to nežiūri ir sakosi net radęs, kad ir pačioje Biblijoje kai kuriose vietose rašoma, jog pragaras neamžinas (15 p.). Tai savo nuomonei patvirtinti jis cituoja šį šv. Mato evangelijos tekstą: „Neišeisi iš ten (pragaro), kol neatsiteisi ligi paskutinio skatiko“ *(Mt 5, 26).* Bet šis tekstas pirmiausia yra *netikras,* nes žodį skliaustuose įrašė ne šv. Matas, *tik pats p. Indrašius,* o antra — ir to teksto aiškinimas yra *savavališkas,* nes evangelistas Matas kalba čia ne apie pragarą, tik apie *paprastą kalėjimą,* kur anų laikų papročiu buvo uždaromi skolininkai, nemokantieji savo skolų. Tuo būdu minėtoji Šv. Rašto citata apie *pragaro neamžinumą visai nieko nesako;* ji teparodo tik, kaip p. Indrašius laisvai elgiasi ir su Evangelijos žodžiais, ir su jų prasme. Sitokia fantastiška egzegezė nelabai dovanotina net ir medicinos studentui.

Ką kitą šitas suklupimas gal būtų paraginęs mesti pradėtą nelemtą žygį. Bet p. Indrašius savo suklupimo nemato ir eina toliau. Pragaro neamžinumo jam maža: jis bando įrodyti, kad *pragaro nė būti negali.* Dėl ko gi? Gi dėl to, kad mirusio žmogaus siela nejaus kančių, „nes kančioms reikia nervų“ (10 p.), o jų ji neturės. Taip pat ir „dvasiškos Šviesos“ regėjimas danguj bus „neįmanomas be nervų“ (16). Taigi „sielos kančios <...> jokiu būdu negali būti suprantamos, logiškai galvojant, be nervų sistemos“ (11 p.)!..

Tai man primena vieno materialisto mediko sielos nebuvimo įrodymą: „Šimtą, girdi, lavonų išmėsinėjau, o nė viename jų neradau sielos“. Ieškojimas sielos lavonuose, žinoma, buvo tuščias darbas, nes ten jos nebuvo: per mirtį ji jau buvo atsiskyrusi nuo kūno. Nė kiek ne racionalesnis ir *pasigavimas nervų* klausimui išspręsti, kurie pomirtinės gyvybės apsireiškimai yra galimi, o kurie — ne. Mes toli gražu ne viską težinome net ir šio gyvenimo psichologijoje. Telepatija, televizija ir kiti parapsichiški apsireiškimai yra parodę, kad ir žemiškame mūsų sielos gyvenime yra nemaža tamsių ir neištirtų kampelių. Sielų pokarstiniame

gyvenime tų tamsių kampelių bus, be abejo, dar daugiau. Pomirtinė sielų psichologija — dar visai nepradėtas tirti dalykas. Bet jau ir dabar yra pagrindo tvirtinti, kad mūsų sielos po mirties, *turėdamos gyvybę, turės ir tam tikrų jausmų,* tik tie jausmai reikšis ten kitaip, pagal tam tikrus naujus, aukštesnius dėsnius, kuriuose nervai, kaip *žemiausia* jausmų reiškimosi priemonė, nebeturės jokios reikšmės.

Tačiau reikia čia dar pridurti, kad šis sielos pomirtinis gyvenimas be kūno tęsis *ne amžinai,* bet tik iki kūno iš numirusių atsikėlimo. Po šio įvykio, sielai su kūnu vėl susijungus, gaus kentėti ir nervai, jei siela buvo kančios nusipelniusi. Taigi nervai nuo pragaro neapsaugos. Jie nė kiek nekliudo pragarui būti ir savo pabaudos funkciją vykdyti.

Nepriimtinas atrodo p. Indrašiui pragaras dar ir dėl savo pabaudų smarkumo. „Jei pats žmogus negali savęs išganyti, tai kam jį taip smarkiai bausti",— klausia p. Indrašius. Dėl smarkumo bausmės, tiesa, smarkios, bet nereikia užmiršti, kad sunkios nuodėmės, įžeisdamos Dievą, *begalinį visose savo tobulybėse,* negali būti atlygintos gautomis *laikinomis* bausmėmis. *Begalinis begalinio Dievo įžeidimas reikalingas ir begalinio atlyginimo.* Ponas Indrašius, kurs taip mėgsta begalybėmis operuoti, turėtų lengviau negu kiti suprasti begalinių pragaro bausmių raciją. Bet, deja, nematyti, kad jis darytų rimtų pastangų tai suprasti. Jis tenkinasi vien užuojauta pragaran pasmerktiesiems. Bet ta užuojauta nė kiek jų padėties nepalengvins. Žinodama tai, mūsų Bažnyčia renkasi daug praktiškesnį kelią: ji parodo tikrą, veiklią užuojautą nusidėjėliams, stengdamosi visokiais kilniais būdais juos *atitraukti nuo pragaro ir sutaikyti su Dievu.* Bet, deja, šių dienų pasaulis ne tik tų jos pastangų nepalaiko, bet dar visokeriopais būdais jai tą darbą kliudo.

Be to, negalima čia nepridurti dar vienos pastabos. Katalikų Bažnyčia, kuri yra paskelbusi tūkstančius žmonių *palaimintais ir šventais, nė vieno nėra pagarsinusi esant pasmerktą pragare.* Net ir apie patį Kristaus išdaviką Judą ji to nesako, nors Evangelijoj ir pasakyta, kad „geriau būtų buvę, jei jis nebūtų gimęs". Taigi niekas ir negali tikinti, kad tas ar kitas nusidėjėlis bus pragare, nes Dievas to niekam neapreiškė. Mums užtenka žinoti, kad pragaras teskiriamas vien už dideles nuodėmes. Bet ir čia dar pelnytos pragaro bausmės dažnai ne tuojau žmogų užkrinta. Kita vertus, Dievas yra davęs tiek lengvų ir prieinamų priemonių nuo pragaro išsigelbėti, kad tikin-

tiems ir darantiems atgailą pragaras kaip ir neegzistuoja. Mat pragaras nėra šalto kieto juridizmo padaras; jis greičiau yra tam tikro konflikto tarp Dievo ir nusidėjėlio rezultatas. Mat Dievas per sąžinę perspėja nusidėjėlį: „Žmogau, ką padarei? Nusidėdamas subjaurojai savo sielą. Tokio purvino aš negaliu tavęs dangun įsileisti. Bet jei ten vis dar nori patekti, skubėk Bažnyčion ir nusivalyk!“ Ir daugelis to balso paklauso ir tarę *mea culpa* nusivalo. Tokiems pragaro klausimas vėl kaip ir atkrinta.

Bet pasitaiko ir tokių užsispyrėlių, kurie jei ne žodžiais, tai darbais atsako: „Didelis man čia daiktas, kad tu Dievas. Aš tavęs kaip neklausiau, taip ir neklausysiu, kaip netarnavau tau, taip ir netarnausiu ir nusivalyt Bažnyčion neisiu. Man patinka mėšlinam dangun patekti ir tu turi mane ten įsileisti, nes tu neturi teisės nebūti begaliniai geras“... Aiškus dalykas, toks Dievo įžeidėjas *pats sau renkasi pragarą.* Liūdna tai, bet tokia yra jo laisvoji valia. Lenkų filosofas Hoene-Wrońskis, giliai galvojęs apie amžinai pasmerktųjų psichologiją, yra priėjęs keistoką išvadą: jis sako, kad tie pasmerktieji šioje savo *nelaimėje* turi ir tam tikrą *savotišką laimę.* Mat jie gali *laisvai* tikėti, manyti, neklausyti Dievo, elgtis kaip tinkami.

Čia tai šalia pragaro paslapties iškyla ir kita — žmogaus *laisvos valios paslaptis.* Katra iš jų slaptingesnė, sunku pasakyti. Žinoma tik, kad žmogaus laisvos valios pasirinkimo Dievas nevaržo. Dėl darymo, Jis daro viską, kad žmogus būtų išganytas. Jis siunčia žemėn savo Sūnų, kurs tapęs žmogum liejo kraują ir miršta, kad tik žmogus, net ir nusikaltęs, pragaran nepakliūtų. Bet jei žmogus užsispiria Dievo neklausyti, net ir *mea culpa* tarti nenori ir atkakliai *renkasi pragarą,* tai tą liūdną pasirinkimo galimybę jis visuomet turi. Taigi kas žiūri į Dievą vien kaip nusikaltėlių baudėją, o neatsižvelgia į baisų Dievo įžeidėjų atkaklumą, išdidumą ir užsispyrimą, tas niekuomet pragaro esmės nesupras ir tikros tiesos tuo atžvilgiu neprieis.

Galop reiktų pragaro neigėjams ir tai atsiminti, kad galutinis pragaro pasmerkimas bus paskelbtas *ne Bažnyčios,* bet *paties Kristaus,* Begalinės Meilės. Taigi atmetant pragarą, tektų atmesti ir Kristų ir tapti atviru Krikščionybės priešu.

Žinoma, aš čia toli gražu neišdėsčiau viso Bažnyčios mokslo apie pragarą. Man rūpėjo pirmiausia atremti vien p. Indrašiaus priekaištus mūsų tikybos tiesoms. Kas norėtų arčiau susipažinti su katalikų mokslu apie pragarą,

tesikreipia į *Tanquerey'o* „Synopsis theol. dogm. De Inferno“ (1308—1326 nr.).

Taip pat palikau aš neišanalizavęs likusius tris p. Indrašiaus „dėsnius“, nes jie yra gana nerimtas proto žaidimo padaras. Panorėjus galima pasigaminti panašių „dėsnių“ begales. Pvz.:

kas turi galvą, turi ir smegenis (1);
kas turi smegenis, turi ir galvą (2);
kas neturi galvos, neturi nė smegenų (3);
kas neturi smegenų, neturi nė galvos (4).

Visi tie nauji „dėsniai“ yra visai analogiški p. Indrašiaus „dėsniams“. Jie gali reikšti ir tiesą (pvz., pirmasis, turint galvoj stuburkaulius, paukščius etc.), ir netiesą (pvz., ketvirtasis), nes paėmę statulą rasime, kad ji smegenų neturi, o galvą turi. Ši analogija tęsiasi ir toliau, nes tiek čia, tiek ir ten žodis „kas“ imamas prasme „viskas“, bet arčiau patyrinėjus pasirodo, kad tie tariamieji dėsniai „visko“ neapima. Yra neaiškumų ir žodyje „turi“, nes kas kita yra „žmogus *turi* arklį“ ir „žmogus *turi* pradžią“. Tas pat pasakytina ir apie žodžius „pradžia“ ir „galas...“ Nes jei „pradžia“, tai *ko?* jei „galas“, tai irgi *ko?* Arčiau neapibrėžus sakinin įeinančių žodžių, gaunama nebe *dėsniai,* tik *sofizmai.*

Tokie sofizmai yra ir p. Indrašiaus įrodymai, kad Dievas turi pradžią. Nubrėžęs liniją ir pažymėjęs joje tašką A, autorius rašo: „Dievo *vidurys* [1] A, o nuo A į visas puses *tęsiasi* Dievas nepabaigiamas“ (37 p.). Tarsi p. Indrašius nežinotų, kad Dievas yra *dvasia* ir kad Jis neturi nei geometrinio *vidurio,* nei gali neturėdamas dalių tęstis nepabaigiamai [2]. Šią nesąmonę autorius prikiša man, bet iš tikrųjų tai yra visiška jo *paties nuosavybė;* ją aš jam ir grąžinu.

Tokią pat nesąmonę randame ir 13 p. Norėdamas sugriauti matematinės eilutės argumentą, autorius rašo: „Jeigu tartume, kad šitoji eilutė vaizduoja laiką, tai tuomet ji tikrenybėje neturėtų pradžios“. Bet keliomis eilutėmis aukščiau jis pats tvirtina, kad „toji *eilutė neturi* nei laiko, nei erdvės prasmės“ (13 p.). Vadinasi, autorius pats sau prieštarauja, nes mano esant buvimą to, *ko negali būti.* Galop jei minėtoji eilutė ir vaizduotų laiką bei erdvę, ji savo forma pasiliktų kuo esanti, ir jos *pradžia*

[1] Kursyvai mano.
[2] Nes ne Dievas priklauso nuo erdvės kategorijų, bet šios nuo Dievo.

būtų ne begalybėje, bet *pirmame jos nary* (1). Kitaip manyti tegalėtų nebent žmogus, matematikos dalykuose visai nieko nenusimanąs.

Nepatenkintas p. Indrašius dar ir tuo, kad Bažnyčia laiko Bibliją neklaidinga tikėjimo ir dorovės klausimais, ir giriasi šiam savo rašiny įrodęs, kad „Biblija bei Bažnyčia klysta ir tikėjimo klausimais“ (32 p.). Bet iš tikrųjų tų įrodymų ten nėra, o yra tik drąsūs, bet pliki tvirtinimai prieš penkias Bažnyčios dogmas, daugiau nieko.

Nepamirštos autoriaus brošiūrėlėj nė naujos fizikų pažiūros į materiją, naujos kvantų ir reliatyvybės teorijos, bet jos su p. Indrašiaus „dėsniais“ nieko bendro neturi. Fizikos šūkis tebėra tas pats: „fizika, saugokis metafizikos!“ Tuo tarpu p. Indrašius yra nugrimzdęs blogiausios rūšies metafizikon, nes verčiančion skaitytoją abejoti, ar autorius kartais nesityčiojo iš skaitytojo ir iš pačios tiesos, kurią sakosi norįs nušviesti.

Literatūrinė šios knygelės pusė nepasižymi tobulumu. Autoriaus skaityta nemaža, bet raštų turinys nesugromuliuotas; per tai pats dėstymas vietomis yra gana chaotiškas ir tamsokas.

Ne vienoj vietoj autorius mini „logišką galvojimą“, bet pats, deja, dideliu logiškumu negali pasigirti. Geriausias to įrodymas yra kad ir pats jo „dėsnių“ pagrindimas.

[FRAGMENTAI]

Bet tegu matematinė mūsų veikalo pusė ir neturėtų įtakos tolimesniam plėtojimuisi tos ar kitos matematikos šakos, visgi jame pasiliks kita — filosofinė pusė, kuri, mūsų išmanymu, turės visada nemenkos vertės.

Nes jei Koperniko nurodymas į tai, jog mūsų žemė yra ne centrinis pasaulis, bet vienas iš daugybės dangiškųjų kūnų, pripažintas tikrai nustatytu ir neatmainomu, tai tokią pat, rodos, ypatybę reikėtų pripažinti ir šiame veikale įrodytai tiesai, kad nūn vartojamoji trigonometrijos sistema yra toli gražu ne absoliuti ir ne vienintelė, o tik atskiras vienos iš nesibaigiamos daugybės kitų lygiai galimų ir lygiaverčių trigonometrinių sistemų žygis.

Tuo žvilgsniu mes ir žiūrime į teikiamąjį čia tyrinėjimą kaip į tam tikrą *tiesialinijinės trigonometrijos filosofiją,* duodančią suprasti, kaip viena prasta *trigonometrinės sistemos* idėja gali pasireikšti nesibaigiamoje įvairiausių pavidalų daugybėje, nenustodama tuo nė kiek savo pamatinės vienybės.

Tuo žvilgsniu anksčiau nurodytasai trigonometrinių sistemų įvairumas primena mums kitą — taipgi begalinį — gyvijos ir augmenijos pasaulyje įvairumą, išsirutuliojusį iš bendrojo, mokslo pastebėto gyvų organizmų plano.

Pasakysime dar daugiau — tarp įvairių trigonometrinių sistemų ir visokeriopų gyvijos bei augmenijos formų, mūsų išmanymu, esama ne vien abstrakčios analogijos, bet ir tūlo vidujo sąryšio, kurio regimu išreiškėju bus tam tikras viršujis charakterizuojančiųjų įvairias trigonometrines sistemas kreivųjų panašumas į kai kurias paprasčiausių tos ar kitos gyvijos karalystės organizmų formas.

Maža teturėdami tam tikrų faktų, mes negalime šios savo minties patvirtinti tikrai moksliniais įrodymais; išreiškiame čia ją kol kas vien kaip hipotetišką spėliojimą,

turintį betgi, mūsų įsitikinimu, gan didelio panašumo į tiesą.

Šį įsitikinimą remiame ne tik savo subjektyviu manymu, bet ir šiais metafiziškais protavimais.

Žiūrėdami į pasaulį kaip į padarą ne aklo atsitikimo, bet Aukštesnės Išminties, ir rasdami gamtoje visur taisyklingą apsireiškimų periodiškumą ir aiškų jų santykių tikslingumą, mes būtinai privalome daryti prielaidą, jog pasaulio sustatyme esama nesuskaitomai daug įvairių įvairiausių periodiškumo dėsnių.

Bet šiokį ar tokį periodiškumą matematiškai išreikšti tegalima vien tik pasigaunant tų ar kitų periodinių funkcijų. O kadangi tarp pastarųjų pirmoje vietoje stovi *trigonometrinės funkcijos,* tatai ir galima *a priori* tvirtinti, kad tyrinėjant gamtą, ypač jos apsireiškimų dėsnius, trigonometrinės funkcijos pasitaikys gan dažnai. Mokslo istorija visai patvirtina šį spėliojimą. Kad mūsų nūn vartojamoji trigonometrijos sistema tinka vienam iš paprasčiausių judėjimų, būtent dangaus kūnų judėjimui išreikšti, tai yra faktas, bet kam gerai žinomas.

Bet iš to, kad Aukštesnioji Išmintis pritaikė ją dangaus mechanikoje ir žemės fizikoje, visai negalima išvedžioti, kad ji ir kituose periodiškumo dėsniuose, pvz., gyvijos bei augmenijos gyvenimo apsireiškimuose, turėtų taipgi taikyti tą pačią ir tik *tą vieną sistemą.* Aukštesnioji Išmintis, be abejo, būtų tai padariusi, bet tik tuo atveju, jei nūn vartojamoji trigonometrijos sistema būtų buvusi *viena vienintelė.* Bet kadangi greta jos esama kitokių sistemų, turinčių savas periodiškas funkcijas, tai daryti prielaidą, kad Aukštesnioji Išmintis, tvarkydama pasaulį, į jas nėra atsižvelgusi, būtų tai įtarti ją kažkodėl pamėgus vien tiktai nūn vartojamąją sistemą, o kitas visas paniekinus. Bet to niekaip negalima manyti. Trigonometrinės sistemos, kaip lygiai galimos, yra visos lygiateisės. Taigi jei nebūtų absurdo tarus, kad Aukštesnioji Išmintis gali labiau pamėgti vieną trigonometrinę sistemą kaip kitas, tai šis pamėgimas galėtų tekti greičiau ne mūsiškei nūn vartojamajai, bet tai iš dvidešimt aštuonių elementarių, kuri visiems kampams turi vienokį sinusą ir kurią atitinka daili, ją charakterizuojanti *kryžinė linija* — mūsų išganymo simbolis. O kadangi net šią prielaidą vargiai galima priimti, tatai ir nėra jokio pamato manyti, kad Aukštesnioji Išmintis, nustačiusi dangiškųjų kūnų santykius nūn vartojamosios trigonometrijos dėsniais, nerado galima bei

reikalinga kitose, painesnėse pasaulio srityse laikytis kitų, painesnių trigonometrinių sistemų.

Senovės filosofo pasakymas, kad ἀεὶ ὁ θεὸς γεωμετρεῖ virsta kur kas suprantamesniu tarus, kad pasaulį tvarkant radę pritaikymo be galo daug trigonometrinių sistemų, o ne viena vienintelė. Garsusis Leibnizas kažkur yra išsitaręs: *Dum Deus calculat, fit mundus.* Bet kadangi pasaulyje matome begalinį formų įvairumą, tatai ir reikia manyti, kad ir „Dievo apskaitymai" daryti ne vienos nūn vartojamosios trigonometrijos formulėmis, bet ir daugelio kitų, neišskiriant nė pačių painiųjų.

Iš: Naujos trigonometrinės sistemos. Bandymas filosofiškai nušviesti trigonometrijos pagrindus (Berlynas, 1922.— P. 6—9).

<...>. Pasaulis šiandien kaskart labiau skyla į dvi dalis, kurių viena atvirai stoja prieš Dievą, kita už Dievą. Stodama prieš Dievą, pirmoji atmeta ir Kristų, ir Jo įsteigtąją visuotinę Bažnyčią. Antroji, stodama už Dievą, drauge kelia Kristaus ir Bažnyčios vėliavą. Neutralumo čia negali būti. „Kas neina su manim, tas eina prieš mane",— tai jau yra pareiškęs pats Kristus. Kaip politikos gyvenime, kaip pasaulėžiūros klausimais, taip ir mokslo srity būtinai tenka rinktis Krikščionybę ar antikrikščionybę. Trečios, neutralios padėties nėra ir negali būti. Tarp Krikščionybės ir antikrikščionybės šiandien visame pasaulyje eina kova ne tik dėl valdžios, bet ir dėl mokslo. Kaip politikoj antikrikščionys laiko valdžią savo neatimtinąja nuosavybe, taip ir dvasios srity jie bando monopolizuoti mokslą, laikydami jį geriausiu ginklu prieš religiją ir Dievą. Tam tikslui jie ir stengiasi padaryti mokslą vienatiniu naujos gadynės dievuku ir rašo jam entuziastiškus pagarbos himnus. „Mokslas, girdi, šiandien jau *nebeeinąs* progreso keliu, bet tiesiog *lekiąs* žaibo greitumu; jis skraidąs ore, kaip aras. Jo laimėjimai nesuskaitomi, jis spiritizme ir teosofijoje yra priėjęs net antrąjį pomirtinį pasaulį. Jis rengiasi nuversti net pačią mirtį. Žengdamas pirmyn, jis pilna sauja beria visiems visokių gėrybių. Ne Bažnyčia, tik mokslas nuolat taiso ir gerina gyvenimo sąlygas. Jis nugalėjo erdvę ir teikia nuskriaustiems sveikatos, geresnio gyvenimo ir ištaigų. Mokslo viltys neturi ribų. Jis vienas teatneš laimę rytojaus pasauliui..." Tais bei panašiais žodžiais Bažnyčios priešininkai stengiasi mokslą į

padanges iškelti. Visa tai labai gražu, kai kas net ir teisinga. Neteisinga čia tik tai, kad visi mokslo laimėjimai vien antikrikščionims tepriskiriami. Istorijos nežinantiems gali atrodyti, kad visą šios gadynės mokslą yra sudarę vieni bedieviai, o katalikai tik jiems kliudę darbą ir persekioję. Tuo tarpu mokslo išradimai, drąsiausios naujos idėjos pridera kaip tik mokslininkams katalikams, o ne bedieviams. Ir Kopernikas, ir Descartes, ir Pascalis, ir Cavalieri, ir Guldinas, ir Volta, ir Ampere'as, ir Cauchy, ir Pasteuras, ir Branly, ir nesuskaitoma daugybė kitų didžiausių mokslo entuziastų, kūrėjų bei rėmėjų buvo katalikai, kai kurie netgi kunigai ir net vienuoliai. Jei išbrauktume iš mokslo katalikų mokslininkų vardus, tai ne per daugiausia kas ten ir beliktų. Taigi ir Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos įkūrimas nėra jokia naujiena, bet tęsimas senos katalikiškos tradicijos. Tikrą, gilų mokslą po teisybei tik katalikas mokslininkas ir tegali kurti, nes svarbiausias mokslo pamatas — tai priežastingumo dėsnis, jį gi ir tinkamai suprasti, ir taikyti tegali tik tas, kas pripažįsta Aukščiausiąją Priežastį — Dievą. Dievą atmetus, viskas netenka savitarpės jungties, virsta chaosu, apie kurį jau nieko tikra nebegalima pasakyti. Visos mokslo tiesos virsta miglotos, reliatyvios... Užuot kėlę aukštyn žmogaus dvasią, jos tik ją temdo, nuodija. Ir pats mokslas, atskirtas nuo Dievo, lieka lyg kūnas — besielis, negyvas, todėl ir pačią kultūrą, užuot kūręs, ima tik griauti ir naikinti, vesdamas žmoniją atgal į pirmykščią barbarybę. <...>

Iš: Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija // Draugija.— 1923.— Nr. 1—2.— P. 37—38.

<...>. Aš pasirinkau fizikos matematikos skyrių. Mat dėstomi ten mokslai man atrodė tobuliausi. Ypač žavėjo mane matematikos tiesos. Jos man atrodė absoliutinės, turinčios dvi dieviškas savybes — visuresamybę ir nekintamumą. Nėra vietos, kur jos neegzistuotų. Kas tiesa Peterburge, tas tiesa ir Paryžiuj, ir Londone, ir Mėnuly, ir Marse. Panašiai jos yra amžinos ir nekintamos: kokios jos buvo pradžioje, tokios yra ir dabar, tokios jos bus ir visados, ir per amžius. Taigi tarnauti matematikai laikiau nemenka garbe. Matematika man atrodė visų mokslų karalienė. Ji tik viena tesusideda iš aksiomų, temų ir teore-

mų. Joj vienoj nesama jokių tuščių nereikalingų žodžių ir ji viena teveda tiktai visuomet į tiesą. Tiesa yra tik tai, kas yra matematiškai įrodyta. Jei, be matematikos, gerbiau dar ir fiziką, tai tik dėl to, kad ši yra paremta matematika. Į kitus mokslus, ypač humanitarinius, juridinius, žiūrėjau iš aukšto su tūla panieka ir abejojimu, ar jie yra kokį nors tiesos krislelį pasakę, ar ne.

Tai, žinoma, buvo mano vienašališkumas, tam tikras matematiškas fanatizmas. Nuo jo reikėjo gydytis. Mano laimei, vaistų toli neteko ieškoti. Jų radau pačioje aukštesnėje matematikoje. Ją studijuodamas, aš susidūriau ir su sąlyginėmis matematikos tiesomis, kur vienokiomis sąlygomis gaunamas vienoks rezultatas, *kitokiomis* — visai kitoks. Čia aš pastebėjau, kad matematika yra bent kiek panaši į malūną: kokių grūdų įpilsi, tokių ir miltų gausi. Šis faktas bent kiek atšaldė mano susižavėjimą matematikos tiesomis.

Vėliau patyriau, kad matematikoj, be tiesų, esama ir fikcijų. Jų vienos yra naudingos, todėl ir palaikytinos, kaip štai menamieji dydžiai; kitos nereikalingos ir lauk vytinos. Įrodė tai vokiečių matematikas dr. Betschas savo premijuotame veikale „Fiktion in der Mathematik".

Galop prieš porą savaičių aš gavau naują įdomią knygą pavadinimu „Erreurs de Mathématiciens des Origines á nos jours". Jos autorius *Maurice Lecat* surinko čia senų ir naujų matematikų padarytas klaidas nuo pradžios iki šių dienų. Tų suklydusių matematikų paminėta šiame veikale apie 330, o jų padarytų klaidų suskaičiuota apie 500. Pasirodo, klaidas darę ne vien paprasti, mažai kam težinomi, bet ir patys genialiausi matematikai, kaip štai Leibnizas, Newtonas, Cauchy, Gaussas, Lagrange'as ir kiti.

Kam aš čia visa tai primenu? Gal tam, kad nuvainikuočiau matematiką? Ne! Ji kaip buvo, taip ir pasiliks visuomet nuostabus genialių vyrų kūrybos padarinys. Bet, kita vertus, aš tariaus būsią ne pro šalį priminti šia proga, kad matematika toli gražu neapima *viso mokslo.* Ji yra toks pat atskiras mokslas kaip ir kiti. Kaip matėm, netrūksta joje ir fikcijų; jos puikūs metodai neapsaugoja matematikų nuo klaidų. Tiesa, savo nesiauroj srity matematika uoliai ieško tiesos ir randa. Bet tiesos ieško ir kiti mokslai. Taigi ir nėra reikalo matematiką apoteozuoti, skelbti ją esant mokslų karaliene ir kitų mokslų metodus versti matematiškais. Šiaip jau karaliams baigiant nykti, gyvenime labai gerai galima be karalienių apsieiti ir moksle. Mokslams nerūpi nei pirmenybės, nei hegemonijos; jie

apsieina be karalienių ir tarnaičių. Jiems svarbu tik viena gryna tiesa. <...> Visi tikri mokslai yra lygiateisiai ir lygiai gerbtini, nes *visi ieško tiesos,* nors ir eina prie jos *nevienokiais keliais* ir naudojasi ne vienais metodais. <...> Mano mokytojas Vl. Solovjovas tam tikslui rekomenduodavo *pilnutinį* žinojimą. Tuo vardu jis vadindavo gilesnę pozityvios teologijos, racionalinės filosofijos ir eksperimentinio gamtamokslio sintezę. Taigi siūlė jis ne pilną detalų visų tų mokslų įsigijimą, tik aukštesnę, filosofinę jų sintezę.

— —

Iš: A. Jakšto žodis // Naujoji Romuva.— 1936.— Nr. 10 (270).— P. 217—218.

— —

9. Kokie yra didžiausieji filosofijos klausimai, kurie šiandien judinami? Yra tai tie patys, kuriais žmogus visada domėjosi, būtent *materijos* klausimas, *gyvybės* klausimas, *dvasios* klausimas, *pažinimo* klausimas, *veikimo* ir *pasielgimo* klausimas, kitaip sakant, klausimai apie visų daiktų *pradžią, pabaigą,* jų *prigimtį* ir *tikslą.* Filosofija, kuri nenori būti vien proto žaislu, bet tikru kultūros veiksniu, privalo duoti į minėtuosius klausimus tam tikrą gerai motyvuotą atsakymą, kuriuo būtų galima paremti žmogaus pasaulėžvalgą. Filosofavimas, susidedąs iš vieno senų vertybių kritikavimo, griovimo arba jų atkartojimo *nieko naujo nestatant,* yra tuščias, nenaudingas ir niekam nereikalingas darbas. Filosofijos vertė — jos universalizme. Negali būti tikra filosofija, jei ji tik vieną kitą sritį teįstengia išaiškinti. Negalėdama visko išaiškinti, ji nustoja savo *raison d'être,* ji yra ne filosofija, bet bergždžias filosofavimas, tuščia dialektika, niekam nereikalinga sofistika. Filosofija yra mokslas *par excellence architektoniškas.* Jos uždavinys kurti pasaulėžvalgos rūmą, užbaigti jį ir išpuošti, kad žmogaus dvasia galėtų jame gyvuoti, veikti ir juo gėrėtis. Vokiečių filosofai idealistai ne dėl to peiktini, kad jie kiekvienas sau naujus pasaulėžvalgos rūmus statė naujas filosofijos sistemas kurdami, bet dėl to, kad negerai *statė.* Filosofas, kuris nieko naujo *nestato* — taip pat nevertas filosofo vardo, kaip ir poetas nevertas poeto vardo, jei nieko naujo poezijoje nesukuria. Filosofija be kūrybos taip pat yra negalima kaip ir poezija. Poezijos pažanga — poetinėje kūryboje, filosofijos pažanga — filosofinėje kūryboje. Filosofas turbūt dar labiau *kūrėjas* nekaip poetas.

10. Scholastika gal dėl to neturi gero vardo, kad ji kūrybos filosofijos srityj beveik nepažįsta. Ji tik konservuoja, kas kitų pastatyta. Bet ir scholastikos priešininkai filosofinės kūrybos klausimu mažai tesirūpina. O tuo tarpu *kūrybos klausimas* yra vienas iš svarbiausių. Žmogus yra mažutis *kūrėjas,* Dievo padėjėjas tvėrimo darbe, turįs misiją užbaigti Dievo kūrimo darbą žemėje. Kaipo toksai jisai negali nesirūpinti tvėrybos klausimu. Tam klausimui išsiaiškinti būtinai reikėtų sukurti naują filosofijos šaką — *ktesiologiją* (nuo κτῆσις — kūrimas). Jos svarba būtų nė kiek ne menkesnė už kosmologiją, psichologiją bei kitas filosofijos šakas. Ypač ta nauja šaka svarbi būtų mums, lietuviams, linkusiems nieko neveikti, pasyvume tūnoti, būti Molio Motiejais. Nes jei žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą, o Dievas yra Kūrėjas Dangaus ir Žemės, tai ir mums nevalia būti Molio Motiejais, bet reikia būti šiokiais ar tokiais kūrėjais, kad ir nedideliais. Bet neužginta būti ir didžiausiais. O jų mums kaip tik reikia, jei mes norim kitas tautas pavyti. Pas mus juk beveik nieko kultūros srityj nesukurta. Darbo dirva — begalinė, o darbininkų kūrėjų kaip ir nėra. Tiktai kiekvienam jaunam lietuviui inteligentui būtinai reikėtų praeiti ktesiologijos kursą. Bet prieš tai reikėtų dar ją pačią sukurti. Tai turėtų padaryti „ateitininkai".

11. Kurti iš nieko tik Dievas tegali. Bet ir Dievas kurdamas naudojosi amžinomis daiktų idėjomis, potencialiomis daiktų esybėmis, kurios nėra „grynu nieku". Dėl to gi graikiškame Biblijos originale pasakyta, kad Dievas sutvėręs viską ἐξ οὐκ ὄντων, o ne ἐξ οὐδενος ar kaip kitaip. Daugskaitlis τα οὐκ ὀντα parodo aiškiai, kad čia po teisybei kalbama ne apie „nieką", bet apie daiktų *potentias,* kurios Dievo mintyje jau turi savo esybes, tik neturi dar *esimo.* Kūrimas tatai yra *deductio rerum ex potentia in actum, ex posse ad esse.*

Dar mažiau pritiktų pasakymas „kūrimas iš nieko", jei jį taikytume žmogiškam kūriniui. Savo kūrime žmogus yra visada dvejopai priklausomas: ir nuo idėjų, ir nuo materijos. Absoliučiai naujos idėjos, neturinčios jokių šaknų praeityje, nerasime. Naujos idėjos visada yra didesniu ar mažesniu laipsniu vien tik *naujas senų idėjų sugrupavimas* bei *nauja* jų *sintezė.* Bet grupavimas, sintezė suponuoja laisvą iš senovės idėjų iždo pasirinkimą, vienas iš

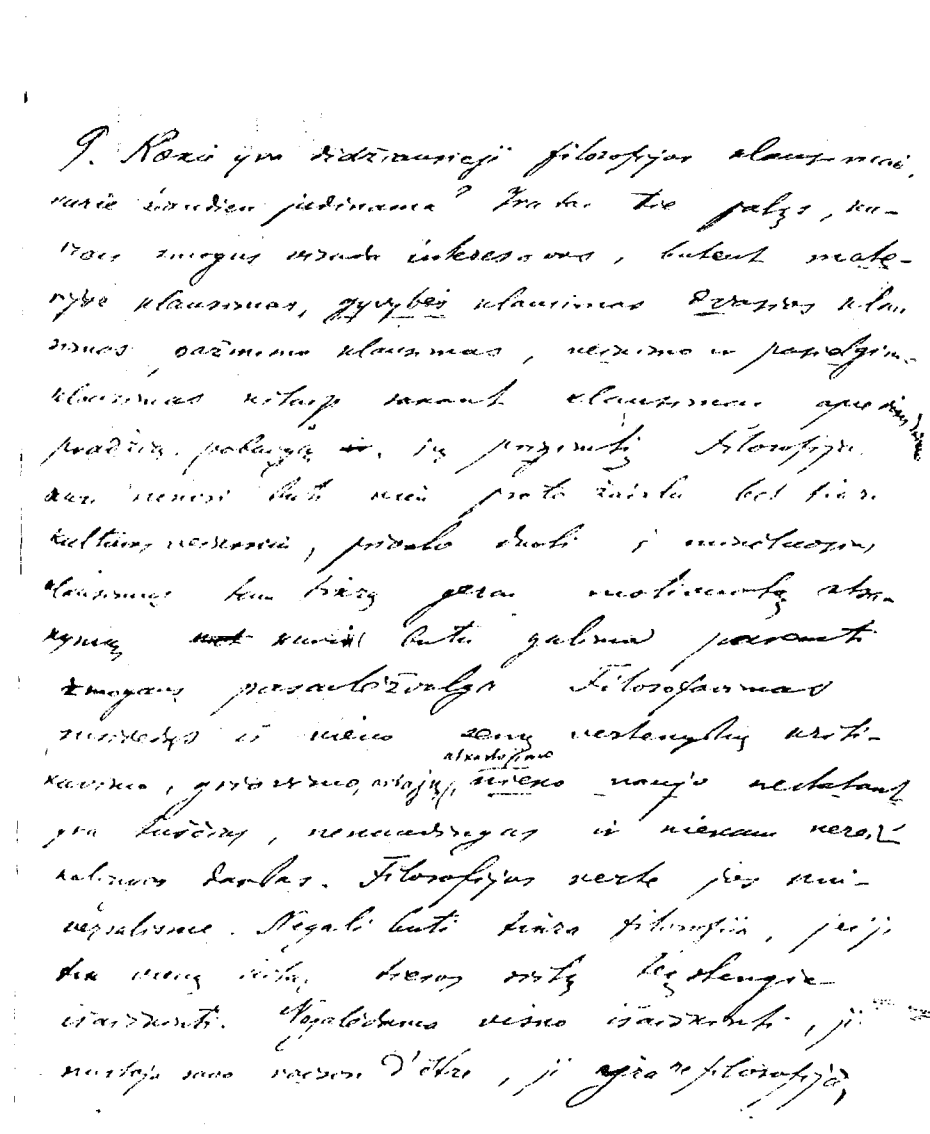

A. Jakšto dienoraščio rankraščio vieno puslapio faksimilė (sumažinta)

jų *priimant*, kitas — *atmetant*. Kūrimas būtų negalimas, jei nė vienos senos idėjos savo sintezėn nedėtume arba jei nė vienos neatmestume. Atmetę visas senas idėjas, pasiliktume prie gryno nieko, iš kurio nieko ir neišeitų. Priėmę visas senas idėjas negalėtume irgi nieko naujo sukurti, visas mūsų kūrimas virstų vien senų idėjų perstatinėjimu iš vienos vietos kiton arba jų atkartojimu, tik kita eile bei tvarka. Žmogaus kūrimas visada yra reliatyvus ir susijęs su tam tikra *revoliucija*. Norint ką nors naujo sukurti, reikia būtinai ką nors seno sugriauti. Naujos vertybės negali atsirasti be panaikinimo kai kurių senųjų, tikriau sakant, *pasenusiųjų*, savaime išeinančiųjų „į tiražą". Prie ko galima prieiti tas elementarias tiesas užmiršus, geriausiai rodo mums žydų Talmudas. Tas žydijos gyvenimo kodeksas — tai judaizmo teorinių ir praktinių principų rinkinys. Į jį nei pridėti nieko neleidžiama, nei iš jo ką nors atimti bei pašalinti. Leista tik kartoti tuos principus ir visus vienodai gerbti, nors jie ir būtų vienas kitam priešingi. Atmesti jų niekas neturi teisės, nes žydija neturi gyvo aukštesnio autoriteto, kas galėtų tuos principus persijoti, atgyvenusius savo amžių pašalinti. Dėl to religinė kūryba žydijoj yra užmirusi. Nieko naujo jie nebegali sukurti, jie gali tik kartoti visą senąjį Talmudą su visokiomis jo nesąmonėmis. Kad galėtų ką nors naujo sukurti, jiems reiktų duoti teisę Talmudą reformuoti, jį išgryninti, daug ką išmesti. O tos teisės niekas jiems duoti negali, nes Talmudas jiems tai gina. Išeina *circulus vitiosus*, iš kurio nėra žydui jokio išėjimo, o todėl ir negali būti žydų religijoje jokios pažangos, jokio kūrimo. Naujasis Įstatymas daug ką atmetė iš Senojo Įstatymo, daug ką atmetė iš Senojo Įstatymo ir Talmudas. Tai buvo galima padaryti. Bet atmesti ką nors iš Talmudo tikram žydui nevalia. Težlunga dvasia, valio talmudizmas!

Tą žydų talmudizmą visi mato ir jo nebrangina, išskyrus vienus žydus. Bet kad ir Krikščionybėje nemaža yra žmonių, palinkusių į *sui generis* krikščioniškąjį talmudizmą, į tai retas iš mūsų teatkreipia akį. Pasakyk atvirai, kad ir Krikščionybėje negalimas kūrimo darbas be griovimo kai kurių pažiūrų bei pasenusių vertybių [1], ne vienas palaikys tai eretiška nuomone ir pasipiktins. O tuo tarpu uždraudimas mesti lauk persenusias vertybes yra taip pat pavojingas mistiškam Kristaus kūnui, kaip ir vidurių

[1] Žinoma, čia kalbama ne apie dieviškąjį Krikščionybės elementą, bet apie žmogiškąjį.

užsikimšimas bei negalėjimas išmesti lauk iš sveiko organizmo įvairių jau savo maitinimo funkciją atlikusių organiškų sekrecijų bei atmatų. Tų atmatų nebūna vien lavone bei suakmenėjusioje mumijoje. Tengi, kur yra gyvybė, turi būti ir atmatos. Kas to gyvenimo dėsnio Bažnyčios gyvenimui netaiko ir neleidžia griauti, kas joje griautina, tas *eo ipso* atmeta krikščioniškos kūrybos principą ir, laikydamas konservatizmą visų aukščiausiu Bažnyčios principu, verčia ją į kabalą, o jos mokslą į talmudizmą. Skaitydamas kai kuriuos katalikų moralistus bei kanonistus, ne sykį klausiau savęs, kuo jie skiriasi nuo talmudistų? Ir negalėjau rasti to skirtumo. Tie patys ten ir čia metodai, tie patys beveik principai. Įspitrėti juose Šv. Rašto dvasią visai negalima. Visas skirtumas tik tas, kad Talmude kalba rabinai, o įvairiose moralinėse teologijose — neva teologai bei kanonikai. Gal dėl to nė vienoje bažnytinių mokslų šakoje nėra taip mažai tepažengta pirmyn, kaip mūsų moralinėje teologijoje ir *in jure canonico*. Čia tiesiog gryna stagnacija.

12. Vakar išdėstęs savo požiūrį į krikščioniškąjį talmudizmą, ėmiau abejoti, ar nepasakiau per daug, ar neįžeidžiau mūsų teologų moralistų. Šiandien labiau apsvarstęs tą patį klausimą manau, kad iš mano šalies tikro perdėjimo nebuvo. Nes kas gi tai yra tokie klausimai kaip, pvz., apie musę: ar žmogus ją prarijęs gali eiti prie komunijos — ir panašūs — ar ne grynas talmudizmas? Ar galima valgyti neplautomis rankomis, klausia fariziejai talmudistai ir atsako — negalima. Ar galima eiti Mišių laikyti išgėrus vandens stiklą 2 minutės po dvyliktos — ir atsako irgi — negalima. Na, o tokių kazuistiškų visai menkaverčių klausimų ir klausimėlių mūsų moralinėse teologijose ir *in jure canonico* (ypač traktatas „De matrimonio") daugiau negu reikia. Vis tai juridiškas smulkus (pagonių romėnų teisę primenąs) *formalizmas* bei rabiniškai fariziejiškojo *talmudizmo* kopija. Kristaus dvasios pėdsakų čia vargiai besurasime. Ir tuo nėra ko labai stebėtis. Krikščionybė nėra griežta fariziejiškojo rabinizmo antitezė. Anaiptol, ji ne vieną tojo rabinizmo seną plytą yra savo naujan rūman įdėjusi. Toks rimtas rašytojas kaip Vl. Solovjovas nesibijojo net pasakyti, jog „в других отношениях христианство имеет свои исторические корни не в естестве, а в фариссейском равинизме" (Собр. соч.— Т. 6.— С. 6). Krikščionybė iš žydijos išėjo, todėl ir negalėjo visai nusikratyti nuo žydų dvasios įtakos. Ta įtaka

buvo žymi pirmaisiais amžiais, ji žymi dar ir šiandien. Krikščioniškos doros principus nustato ir prie krikščioniškojo pasielgimo pritaiko moralinė teologija. Žydiškos moralybės vadovu yra Talmudas. Be galo būtų įdomu palyginti abiejų tų dviejų moralybių principus, išdėstymo metodus ir kazuistiką. Esu tikras, jog tarp sekėjų Naujojo Įstatymo (krikščionių) ir Senojo (žydų) moralybės žvilgsniu pasirodytų panašumo kur kas daugiau negu paprastai manoma.

13. Nesistengiantiems vykdyti Kristaus idealą savo gyvenime vienas iš dviejų belieka: arba grimzti indiferentizman bei bedievystėn, arba laikytis religijos bei dvasios, t. y. virsti naujos rūšies krikščioniškais talmudistais. Kristus pasakė: „Iš to pažins, jog mokytinius mano matė, jei kiti kitus mylėsite". Deja, katalikų, ypač teologų, gyvenime šis toks aiškus Krikščionybės principas labai dažnai esti pakeičiamas suvis priešingu: katalikybės didumas ir grynumas saikuojamas didumu neapykantos savo brolių Kristuje. Juo kas labiau kitus šmeižia, kritikuoja, įtaria nekatalikyste, juo didesniu ir geresniu save kataliku laiko. Susidarė net įvairiuose kraštuose tam tikros katalikų kuopos, kurie, pasivadinę *„integraliniais" katalikais,* visus kitus įtarinėja modernizmu, Šv. Tėvo neklausymu, Bažnyčios žudymu ir t. t. Šie integralūs katalikai turi nemaža tam tikrų laikraštpalaikių, kaip šit „Riscossa", „Unita Cattolica" Italijoje, „La Vigre" Prancūzijoje, „Petrusblätter", „Klarheit und Wahrheit" Vokietijoje, „Myśl Katolicka" Lenkijoje, kurie niekuo kitu beveik neužsiima, kaip tik žymesnių katalikų veikėjų šmeižimu, denunciavimu, erezijų ieškojimu ir t. t. Tuo savo šnipinėjimu prieina jie tiesiog prie liguistos, sveikapročiui žmogui visai nesuprantamos „ereziomanijos". Mat jiems erezijos visur rodosi, jie jas mato visose šalyse, visose bažnytinėse įstaigose, ant kiekvieno beveik žingsnio. Randa tatai ne tik neištikimų katalikybei svietiškių ir kunigų, bet ir vyskupų, ir kardinolų, ir net pačių jėzuitų. Visi svarbiausieji ir geriausiai redaguojamieji jėzuitų laikraščiai, kaip šit „Civilta Cattolica", „Ethics", „Stimmen aus Mosia Laach", tapo viešai apskųsti, kaip ne visai katalikiški arba bent neprisilaikantys gerbtinos popiežiui pakraipos. Atrodo, lyg visa Bažnyčia būtų erezijon ar liberalizman įpuolusi — ir kad tik jų, integralistų, saujelė ją vien tepalaiko ir Kristaus mokslą nuo neprietelių kaip reikiant tegina. Didžiausiu savo nuopelnu „integralistai" laiko savo begalinį atsidavimą

popiežiui, pildymą visų jo parėdymų ir norų ir atvirą kovą su tais katalikais, kurie neva į Šv. Tėvo parėdymus šaltai žiūri, nemielai juos pildo, veda ir visai neužlaiko. Ypač jie paraduoja — giriasi savo narsumu toje kovoje su „netikrais bei veidmainingais" katalikais. „Narsumas" tas, tiesa, yra didelis, net per didelis. Nieko jie nežiūri — dergia visus, kas tik jiems po kojų pasipainioja; jiems ar jėzuitas, ar vyskupas, ar net kardinolas vis vien. Visiems duoda garo, visus kritikuoja be jokios atodairos ir visa tai daro vardu aukščiausiojo Bažnyčioje autoriteto popiežiaus, kaip jo tikriausi tarnai ir uoliausi jo teisių gynėjai. Vargšai užmiršta, jog toks žeminimas mažesniųjų autoritetų prives logiškai katalikus ir prie žeminimo aukščiausio autoriteto. Logika visų ta pati: jei yra leista kritikuoti ir žeminti vyskupus ir kardinolus, tai kodėl negalima kritikuoti paties popiežiaus parėdymų. Įvedus demagogiją žemesnėn Bažnyčios sritin, sunku bus sulaikyti ją nustatytose vietose ir neleisti jai įsiveržti ir pačian Vatikanan. Jei galima mokyti katalikybės vyskupus ir kardinolus, kas galės užginti naujoms integralistų kartoms davinėti pamokas gero Bažnyčios valdymo ir tikėjimo gynimo pačiam popiežiui. Modernistai buvo sekta iš kairės pusės, „integralistai" kita sekta — tik iš dešinės pusės. Ir pastaroji yra tuo bjauresnė, nes, matyt, be jokių ceremonijų stengiasi paimti popiežių į savo rankas ir išnaudoti jo autoritetą saviems egoistiškiems tikslams. Ačiū Dievui, kad ta juodašimtiška sekta neturi Lietuvoje nė vieno beveik atstovo...

14. „Kas yra katalikiška" (Was ist katholisch)? Šį svarbų klausimą gvildena jėzuitas Lippertas pastarajame sąsiuvinyje „Stimmen aus Mosia Laach" (4 Heft, 1914). Jis bando atsakyti į klausimą, „kas mes, katalikai, esame, kaip manome, koksai gi mūsų tikėjimas ir mūsų tikėjimo dvasia". Lippertas konstatuoja, jog net ir pats gerasis katalikas negalįs pasigirti, kad jo žodžiai, mintys ir darbai būtų grynai katalikiški, kad jis būtų visai persisunkęs katalikų tikėjimo dvasia. Ir „geriausiame katalike esama neretai daug pagonystės". Tai šventa tiesa. Taigi spręsti apie katalikybės esybę iš žmonių, t. y. iš katalikybės atstovų įvairiais amžiais, būtų pasirinkti klaidingą kelią. Kas kita katalikai, kas kita katalikybė. Ši yra tyriausia Krikščionybė, „vienatinė nemari, ateities ir gyvenimo religija" — ji yra „absoliuti religija". Tai yra žinoma teorinė tiesa, su kuria negalima nesutikti. Kitas tiktai klausimas, ar gali-

ma dieviškąjį katalikybės elementą visai atskirti nuo jo įkūnijimo Bažnyčios gyveniman, ar galima imti katalikybę be žmonių, kurie ją išpažįsta ir tuo savo išpažinimu suteikia jai savotišką spalvą? Man rodos, kad ne. Teorijoje katalikybė — tai Kristaus dvasia. Bet praktikoje, žmonėse — ji yra vien sekimas Kristaus dvasios, nuolatinis artinimasis prie jos, kursai gali būti ir yra paprastai gana netobulas ir labai tolimas nuo tos dvasios.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Iš dienoraščio „Mano užrašai" antros dalies, rašytos 1914 m. kovo mėn. 9—14 d.— P. 102—118 // Vilniaus universiteto Rankraščių skyrius (D 1089).

SVETIMŲ KALBŲ TEKSTŲ VERTIMAI

p. 26 dangų dangūs *(lot.)*.

p. 27 *pažod.* amžinai judantis, amžinasis variklis, t. y. neįmanomas dalykas *(lot.)*.

p. 29 pagal matą, svorį ir skaičių *(lot.)*.

p. 60 visa, kas gyva — iš gyvo, visa, kas gyva — iš kiaušinio, kiekviena ląstelė — iš ląstelės *(lot.)*.

p. 61 Žr., pvz., *P. Teilhard'o de Chardino* straipsnį jėzuitų laikrašty „Études" 1921 m. birželio 5 d. antrašte: „Kaip šiandien kyla transformizmo klausimas". Autorius ten rašo: „Transformistinė daiktų interpretacija (suprastinta iki esminių elementų...) vis dar atrodo spręstinas dalykas. Vis ryškiau ir ryškiau ji iškyla kaip vienintelis įmanomas morfologinės gyvųjų būtybių sklaidos laike ir žemėje paaiškinimas". O Leveno universiteto prof. *H. de Dorlodot* yra parašęs knygą „Darvinizmas katalikų ortodoksijos požiūriu. T. 1: Rūšių kilmė" (Bruxelles, Vromant, 1921.— P. 193), kur įrodinėja transformizmą esant nepriešingą mūsų tikybos mokslui *(pranc.)*.

p. 64 skirtingiems dalykams ji paskyrė skirtingus vadovus *(lot.)*.

kiekvienas matomas daiktas šiame pasaulyje turi jam paskirtą galingą angelą *(lot.)*.

jie vadovauja gyvūnų gimimui ir krūmų, sodinių bei kitų dalykų augimui *(lot.)*.

p. 71 Gamtos mokslo pirmiausia ieškoma to, ką turi gamta, o ne stebuklo *(lot.)*.

p. 74 Jau iš to aišku, kad gyvos būtybės iš pat pradžių turėjo būti, tokios pačios, kokios yra dabar, ir kad niekada negalima evoliucija nuo paprastesnės iki tobuliau organizuotos būtybės *(vok.)*. Tai buvo ypatinga žemės paviršiaus galia, kuri tam tikroje žemės atšalimo fazėje organinį pasaulį sukūrė tam tikrų etapų tvarka iš karto ir visiškai tobulą, panašiai kaip ir šiandien ypatinga tobuliausiai organizuotų kūrybos vaisių galia, t. y. ypatinga nervinio mazgo, esančio didžiajame smegenų pusrutulyje,

ląstelių galia, iš kurios substancijos prieš mūsų vidinę akį sapnų reginiuose staiga sukuriamas tobulas visatos atspindžio pasaulis *(vok.)*.

p. 80 Taigi, pasak šventų Sventojo Rašto žodžių, nemirtingumas yra *dvasinis* žmogaus *atsinaujinimas,* kuris turi būti *jo paties kūrinys* (jūs turite gimti iš naujo — *lot.*), tai yra paties žmogaus kūrinys... *(pranc.)*.

<...> šis keblumas yra perdėm tariamas; juk tai, ką turi sukurti žmogus, nėra tai, kas sukurta jame. Nemirtingumo, kurį jis turi susikurti savo darbu, nėra tarp savybių, gautų iš Kūrėjo. Šios sukurtosios savybės, tiesą sakant, yra tik organai, kuriais žmogus gali susikurti nemirtingumą, kurio dar neturi; tiesą sakant, tai, kas sukurta žmoguje, sudaro tik sugebėjimus, kuriais žmogus gali *sukurti save (pranc.)*.

Kūrėjas negalėjo sumanyti nieko kito, kas būtų vertas jo, išskyrus besąlygiškas esybes, kurios jo pavyzdžiu nekurtų pačios savęs ir kurios, „sukurtos pagal jo paveikslą", kaip skelbia Šv. Raštas, nesuteiktų, kaip ir jis, sau nemirtingumo. Bet ši dangaus dovana, kurią mums žada religija, t. y. *pati būtis,* nes būtent šitai sudaro *nemirtingumą,* iš prigimties yra įmanoma tik pati per save. Plg. „Žmogiškojo pažinimo reforma". — T. 2. — P. 407, 425—426, 476—477; „Mesianizmo prolegomenai". — P. 472, s9 *(pranc.)*.

p. 82 Mes juk esame Dievo bendradarbiai *(sen. gr.)*.

p. 83 Dievo darbai — per žmones *(lot.)*.

savo paties kūrimas *(pranc.)*.

p. 88 Per mirties ir gimimo kovą Dievas sukūrė begalinę kūriniją, pasaulio tąsą, amžinojo gyvenimo triumfą *(rus.)*.

p. 91 rudimentines struktūras *(pranc.)*.

p. 92 *Carbonelle S. J.* Mokslo ir filosofijos ribos / 2-as leid. — T. 2. — P. 297, kur šis mokytas apologetas tarp kitų dalykų išreiškia ir šią pažiūrą: „Pagaliau paleontologijos istorija bendruoju savo aspektu parodo nenuginčijamą pažangą nuo pradžių iki šių laikų, savotišką praeities vaisių. Kadangi neįmanoma tarti, jog tokia pažanga būdinga Dievui, tad ši pažanga mus verčia galvoti apie baigtines ir galinčias tobulėti esybes. Kartais netgi šios pažangos, kaip ir žmogaus išradimų istorijoje galėtume nurodyti kaip išskirtinį dalyką atgal žengtus žingsnius. Beje, pažanga čia paprastai vyksta nuosekliu tobulėjimu, kur kiekvienas laimėjimas remiasi anksčiau pasiektais rezultatais; radikaliai nauji dalykai čia yra palyginti reti kaip ir žmogaus išradimuose. Mes be didelio vargo sutiksime, jog tai nėra akivaizdžios išskirtinai Dievo kūrybos apraiškos" *(pranc.)*.

Dievo būtinuose dalykuose netrūksta, o atliekamuose nėra per daug *(lot.)*.

Nėra jokios priežasties, kuri mus verstų tiesiogiai susieti organizmų kilmę su Dievu. Dievas yra pirminė jų priežastis, kaip kad jis yra pirminė mūsų pačių darbų priežastis; bet visai taip pat, kaip ir mūsų darbų, antrinė ir tiesioginė jų priežastis gali būti esybės, žemesnės už Dievą *(pranc.)*.

p. 94 Šios sąvokos esmė rodo, kad ji yra gryna ir visiškai savita proto sąvoka, kuri negali būti paaiškinta nei pavaizduota ieškant jos panašumų su dvasine ar jusline būtybių veikla *(vok.)*.
nežinome, nežinosime *(lot.)*.

p. 95 iš tikrųjų; aukščiausiu laipsniu; tikrąja to žodžio prasme *(pranc.)*.

p. 96 dalele tos jėgos, kuri visiems be atvangos darydama tik gera, blogo linki *(vok.)*.

p. 97 „Apie Dievo valstybę" *(lot.)*.
žmogus žmogui, tauta tautai — vilkas *(lot.)*.

p. 99 Ką mes slepiame kapuose, yra tik žemiškas rūbas. Ką mes mylime — išlieka amžinai *(vok.)*.

p. 118 Mylėk Dievą ir daryk ką nori *(lot.)*.

p. 123 Jei raštuose pastebime kokią nesąmonę, negalime sakyti, kad autorius nesilaikė tiesos, bet kad arba netikslus kodeksas, arba suklydo aiškintojas, arba tu nesupranti *(lot.)*.

p. 136 „Stebuklas ir jo klastotės" *(pranc.)*.

p. 140 Pagal tai, kiek abstrahuojama nuo kūno juslių, ji siekia numatyti ateitį *(lot.)*.

p. 142 Kažkas panašu į Dievo beždžionę *(rus.)*.

p. 143 tebūnie! *(lot.)*.
ne daug, bet daugel *(lot.)*.

p. 147 vienos substancijos su Tėvu *(lot.)*.

p. 149 kiekvienas žmogus melagis *(lot.)*.

p. 150 daikto atitikimas protą ar sutapimas su juo *(lot.)*.
sutapimas su pažintu daiktu ar sutapimas su juo *(lot.)*.
proto artėjimas prie daikto esmės *(lot.)*.
Tiesa materialiuoju atžvilgiu gali būti laipsniuojama (lot.).
teigia scholastika. Tiesa gali būti išsamesnė arba mažiau išsami tiek, kiek galimas išsamesnis arba mažiau išsamus teisingas to paties objekto pažinimas *(vok.)*.

p. 151 būtiniausių dalykų nestokoja, o nebūtiniausių neturi per daug *(lot.)*.
grynu pavidalu *(lot.)*.

p. 152 Apaštalai ne visur pasakoja tuos pačius Viešpaties žodžius ir ne tokiu pačiu būdu, ir ne tokia pačia tvarka, nors visa tai jiems visiems bendra. Jų pasakojimuose esama praleidimų, sukeitimų, to paties dalyko ar tos pačios kalbos variantų <...>. Buvo tiktai vienas vienintelis užrašas, o Evangelijos mums pateikia keturis skirtingus variantus, nors beveik tapačius: „Šitas yra Jėzus, žydų karalius“ *(Mt 27, 37)*; „Jėzus Nazarietis, žydų karalius“ *(Jn 19, 19)*; „Žydų karalius“ *(Mk 15, 26)*; „Šitas yra žydų karalius“ *(Lk 23, 38)*. Tik vienas vienintelis gali būti teisingas. Kuris tas teisingasis, mes to nežinome ir tai ne taip jau svarbu Evangelijų pasakojimų teisingumui. Bent jau trys, jei ne visi keturi, yra suredaguoti. O kalbant apie Viešpaties žodžius, dvi Viešpaties maldos atmainos ir trys Eucharistijos institucijos formų variantai yra gerai žinomi pavyzdžiai *(pranc.)*.

p. 155 atmesti tartum būtų nereikšmingi *(lot.)*.

p. 158 Juk dieviškieji slėpiniai savo prigimtimi taip pranoksta sukurtąjį protą, jog net Apreiškimo perduoti ir tikėjimu priimti vis dėlto lieka paties tikėjimo skraiste apgaubti, uždengti tarsi kokia migla tol, kol klaidžiojame šiame mirtingame gyvenime toli nuo Viešpaties *(lot.)*.

p. 188 visa Kristaus kūno kiekybė yra išmatuojama *(lot.)*.

šiuo sakramentu, bet savo ruožtu ne iš sakramento galios, o iš tikrojo buvimo kartu *(lot.)*.

visa išmatuojama Kristaus kūno kiekybė priklauso sakramento esmei *(lot.)*.

p. 190 1. Jei kas neigtų, kad Švč. Eucharistijos Sakramente tikrai, realiai ir substancialiai kartu su siela ir dieviškumu yra mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Kūnas ir Kraujas... tebūnie atskirtas.

2. Jei kas sakytų, kad Eucharistijos Sakramente duonos ir vyno substancija yra kartu su mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Kūnu ir Krauju ir neigtų, kad visos duonos substancijos pasikeitimas į Kūną ir visos vyno substancijos pasikeitimas į Kraują yra stebuklingas ir vienintelis, išliekant tik duonos ir vyno pavidalams, kas neigia šį pasikeitimą, kurį Katalikų Bažnyčia kuo deramiausiai vadina transsubstancija, tebūnie atskirtas.

3. Jei kas neigtų, kad garbingajame Eucharistijos Sakramente įvykdžius atskyrimą vienu ar kitu pavidalu ar atskiromis abiejų pavidalų dalimis yra visas Kristus, tebūnie atskirtas.

4. Jei kas sakytų, kad įvykdžius konsekraciją nuostabiajame Eucharistijos Sakramente nėra mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Kūno ir Kraujo, o tik vartojant, priimant, ne prieš ar po to, ir kad ostijose ar konsekruotose dalelėse, kurios po Komunijos išsaugomos ar lieka, tikras Viešpaties Kūnas neišlieka, tebūnie atskirtas.

5. Jei kas sakytų, kad Eucharistijoje išstatytas Kristus priimamas tik dvasine prasme, o ne sakramentiškai ir realiai, tebūnie atskirtas.

6. Jei kas sakytų, kad Švč. Eucharistijos svarbiausias vaisius yra nuodėmių atleidimas ar kad iš jo nekyla jokių kitų padarinių, tebūnie atskirtas *(lot.)*.

p. 191 pačiu faktu; savaime; dėl to *(lot.)*.

žmogiškumo priėmimas į Dievą *(lot.)*.

pavidalo (duonos ir vyno) priėmimas į Dievą *(lot.)*.

Kristaus Kūno atvedimas, pervedimas *(lot.)*.

p. 218 savo rūšies, savotiškas *(lot.)*.

p. 231 „Kanonų teisės sąvadas" *(lot.)*.

pinigai maloniai kvepia *(lot.)*.

p. 232 dėl Jėzaus *(lot.)*.

dėl valgio *(lot.)*.

p. 233 Pirmoji iš krikščioniškųjų tiesų yra tiesos meilė *(pranc.)*.

p. 235 orą kapoti, plakti *(lot.)*.

p. 236 „Viešpaties vakarienėje" *(lot.)*.

„Žmogiškoji giminė" *(lot.)*.

„Apie dogmos pastovumą ir vystymąsi" *(lot.)*.

„Kur Petras, ten Bažnyčia" *(lot.)*.

„Pasaulietinės valdžios nuomonė ir t. t." *(lot.)*.

p. 237 mažiausiems *(lot.)*.

įsakė, kad žydų ir pagonių nereikia versti krikštytis *(lot.)*.

Gydytojau, pats pasigydyk *(lot.)*.

p. 241 reikia, kad ir erezijų būtų *(lot.)*.

p. 244 viena būtina *(lot.)*.

p. 248 be galo maži dydžiai *(pranc.)*.

Dėl skonio nesiginčijama *(lot.)*.

p. 249 Platonas yra draugas, bet dar geresnis draugas yra tiesa *(lot.)*.

p. 250 miestui ir pasauliui, t. y. visiems *(lot.)*.

p. 255 tuo pačiu; dėl to paties *(lot.)*.

p. 256 kiekvienam, kas jo; kiekvienam tai, kas kam priklauso *(lot.)*.

p. 257 „Dievo nemirtinga" *(lot.)*.

p. 273 Taip pat, jeigu agnosticizmas yra eretiškas, tai *tik kaip neigimas to,* kad protas gali pasiekti Dievo būtį ir esmines jo

savybes, tik kaip sistemingas nežinojimas ir metafizinis dvasios nusiminimas iš esmės neįmanomo pažinimo akivaizdoje, vadinasi, jis nenaudingas žmogui, kuriam belieka tik užmiršti jį, kaip to reikalauja Kantas ir Spenseris, nes pozityvizmas šiuo požiūriu turėtų vadintis *negatyvizmu*. Agnosticizmas yra eretiškas šiuo savo negatyviuoju aspektu ir kaip žmogaus proto įžeidimas. Bet savo *pozityviuoju* aspektu, kaip Dievui reiškiama garbė ir kaip labai iškilmingas begalybės paslaptingumo bei Dievo nesuvokiamumo teigimas, skatinantis žmogų gilesnei pagarbai ir tyliam Dievo garbinimui — šiuo požiūriu agnosticizmas, priešingai, yra tikrai ortodoksiškas ir todėl šv. Dionisijas Areopagitas juo kilniai naudojosi. Argi mes, sakydami, jog Dievo sprendimai nesuvokiami, nesame agnostikai? *(pranc.)*.

p. 279 ta pačia prasme, ta pačia nuomone *(lot.)*.

natūrali dogmų pažanga arba plėtotė *(lot.)*.

p. 280 aukštesnis intelektas *(lot.)*, valdantis intelektas *(angl.)*.

p. 282 *pažod.* nežymus kiekis; niekai *(pranc.)*.

p. 286 prieštaravimas tarp pažyminio ir pažymimojo žodžio, t. y. vidinis prieštaravimas (pvz., apskritas kvadratas) *(lot.)*.

p. 287 Žmonės, besiskelbią naujovių šalininkais, be saiko giria prigimtąsias dorybes, tarsi jos labiau atitiktų šio amžiaus papročius bei reikmes ir vertėtų jomis pasižymėti labiau nei kitomis dorybėmis, nes jos padeda žmogui geriau veikti ir tapti stipresniam.

Sunku suprasti tai, kad krikščioniškosios išminties kupini žmonės prigimtąsias dorybes gali vertinti labiau negu antgamtiškąsias dorybes ir joms priskirti didesnį veiksmingumą ir našumą. Galbūt gamta remiama malonė yra silpnesnė negu palikta manytis viena savo pačios jėgomis? *(pranc.)*

p. 288 dideli žingsniai šalia kelio *(lot.)*.

p. 292 vienas vietoj kito; nesusipratimas, painiava *(lot.)*.

p. 293 § 873. Nors vyskupas negali savo jurisdikcijos galia taip vadovauti pačiai bendruomenei, kaip vadovauja tikrai bažnytinėms bendruomenėms ir brolijoms, tačiau turi teisę ir pareigą budėti, kad neįsiskverbtų piktnaudžiavimas ir tikintieji kartais nepatirtų bendruomenės išganymo netekties *(lot.)*.

p. 295 pagal profesiją, pagal pareigas *(lot.)*.

p. 301 didesnė dalis traukia mažesnę *(lot.)*.

p. 302 palaiminga kaltė *(lot.)*.

p. 304 visada sugrįžtame prie pirmosios meilės, t. y. sena meilė nerūdija *(pranc.)*.

p. 310 pats pasakė *(lot.)*.

p. 320 Jeigu Bažnyčia iš tikrųjų yra Dievo karalystė žemėje, tai visos kitos galios ir valdžia turi priklausyti nuo jos, turi būti jos įrankiai. Jeigu Bažnyčia yra besąlygiškas dieviškasis pradas, tai visa kita turi būti sąlygiška, priklausoma, tarnaujama. Akivaizdu, kad žmogaus gyvenime dviejų vienodai savarankiškų, dviejų aukščiausiųjų pradų negali būti — jis negali tarnauti dviem ponams. Kalbama apie griežtą bažnytinės ir civilinės sferos atskyrimą, atribojimą. Tačiau klausimas tas, ar gali civilinė sfera, ar gali pasaulietiniai dalykai būti visiškai nepriklausomi, turėti tokį pat besąlygišką savarankiškumą, koks priklauso dieviškiesiems dalykams, ar galima išorinius civilinius žmogaus poreikius atskirti nuo jo vidinių dvasinių poreikių nepažeidus ir vienų, ir kitų gyvavimo? Ar toks vidinių ir išorinių dalykų atskyrimas nevadintinas mirtimi ir suirimu? Jeigu laikinas žmogaus gyvenimas tėra tik priemonė pereiti į amžinąjį gyvenimą, tai ir visi poreikiai bei šio laikino gyvenimo dalykai turi būti tik priemonėmis ir įrankiais amžiniems ir dvasiniams poreikiams ir dalykams, jie turi būti vienaip ar kitaip nulemti amžinojo gyvenimo ir Dievo karalystės, o jei valstybė ir visuomenė laiko save krikščioniškomis, toks požiūris turi būti jiems privalomas.

Pasaulio karalystė turi būti priklausoma nuo Dievo karalystės, pasaulietinės visuomenės ir žmogaus galios turi priklausyti dvasios galiai *(rus.)*.

p. 321 *pažod.* geru pasitikėjimu; nuoširdžiai, sąžiningai *(lot.)*.

Kas leidžiama Jupiteriui, tas neleidžiama jaučiui *(lot.)*.

p. 324 *pažod.* be ko nėra; būtina sąlyga *(lot.)*.

p. 326 (kieno nors) požiūriu *(lot.)*.

p. 332 O šventasis lietuviškas naivumas! *(lot.)*

p. 341 nauja ir sena *(lot.)*.

mokslas valdyti *(lot.)*.

menas valdyti *(lot.)*.

mokslas valdyti yra tam, kad būtų pasiektas visiems bendras visuomeninis gėris *(lot.)*.

Atsižvelgdami į sąlyginius politikos principus šiandien skiriame *idealiąją* ir *realiąją politiką;* pirmoji vadovaujasi aukštesnėmis idėjomis, kurios išryškėja tautos gyvenime, antroji siekia patenkinti tik praktinius poreikius *(vok.)*.

p. 343 ir kiti *(lot.)*.

p. 346 Istorija yra mokslas, tiriantis konkrečius laiko ir vietos faktus, ir pagrindinis jos tikslas yra paskirų istorinių visuomenių ir visos žmonijos gyvenimo raidos ir pokyčių pavaizdavimas *(rus.)*.

p. 353 Paskutinė valanda, pragaištingiausias laikas, budėkime!
Štai grėsmingai artinasi teisėjas ir aukščiausiasis
Artinasi, artinasi, kad tam, kas bloga, galą padarytų, teisingai vainikuotų,

Už tai, kas teisinga, atlygintų, nuo baimės išlaisvintų, dangų suteiktų,
Pašalintų slegiančią ir varginančią apsunkintos dvasios naštą.
Tai, kas blaiva, sutvirtintų, kas nedora — pasmerktų, ir viena, ir kita — teisingai *(lot.)*.

p. 354 visas pasaulis šauks „O, varge!“ *(lot.)*.

Šiuo karu bus griaunami mūsų pasaulio rūmai *(lot.)*.

p. 355 Juk patys ženklai, kuriuos teologai surinko iš įvairių Šventojo Rašto vietų, yra neaiškūs *(lot.)*.

1) natūrali baigtis, 2) mistinė (antgamtinė), 3) nenatūrali *(vok.)*.

p. 362 esatyje; tapsme *(lot.)*.

p. 364 „Bebaimis tikėjimas“ *(lot.)*.

Angeliškasis ganytojas, Ganytojas ir žvejys, Gėlių gėlė, Apie Mėnulio pusę, Apie Saulės darbą, Alyvos šlovė, Petras II Romėnas *(lot.)*.

p. 373 protingas gyvūnas, visuomeninis gyvūnas, religinis gyvūnas, metafizinis gyvūnas *(lot.)*.

plėšrus žvėris *(lot.)*.

p. 375 pirma gyventi, paskui filosofuoti *(lot.)*.

p. 376 faktiškai ir teisiškai *(lot.)*.

p. 377 „didesnės Vokietijos“ ***(vok.)***.

p. 385 Dievo meilės aktas *visų daugiausia (lot.)* tam tikra prasme yra aštuntas ir paskutinis sakramentas, nes šventinamoji malonė jam yra būdinga taip pat kaip ir kitiems sakramentams *(pranc.)*.

neišreikštas įžadas *(lot.)*.

p. 389 čia yra įvedamas jėga *(pranc.)*.

niekas jėga neįvedamas į karalystę, kiekvienas yra tiktai kviečiamas pasukti keliu į ją *(pranc.)*.

p. 395 Visiems suaugusiems netikintiesiems ar palankiai, ar neigiamai nusiteikusiems, kada nors pagaliau yra duodamos bent tolesnės pakankamos malonės, kad galėtų būti atversti į tikėjimą *(lot.)*.

Darančiam tai, kas jame yra, Dievas neatsako savo malonės *(lot.)*.

Žinoma: a) darančiam tai, kas jame yra *prigimties galių dėka*, Dievas netgi ne dėl palankaus nusiteikimo, bet *dėl veltui teikiamo palankumo* aktualiąsias malones suteikia, kurios gali padėti išlaikyti tikėjimą; b) darančiam tai, kas jame

yra *aktualiųjų malonių įtakos dėka,* Dievas *suteiks gausesnių aktualiųjų malonių,* kurios *paprastai* yra pelnomos; c) esant šioms [malonėms] darančiam tai, kas jame yra, ir tvarkančiam *paskutinę būseną* taip, kad pasiektų ieškomą apvalymą, Dievas duoda *pašventinamąją* arba habitualiąją *malonę (lot.).*

p. 396 „Schizmos gelmėse, pačiame erezijos įkarštyje, po apostazės skraiste, atvirai kaltinant Bažnyčios valdžiai gali pasitaikyti žmonių, kurie yra teisūs Dievo akivaizdoje. Faktinė klaida, nekaltas nežinojimas, tam tikros laiko, vietos, asmeninės aplinkybės, nuoširdi Viešpaties meilė ir troškimas jam patikti gali išlaikyti Bažnyčios sieloje tuos, kurie yra aiškiai atskilę nuo jos kūno" *(Sadet C.* Nerimą kelianti problema: Jei Dievas yra, iš kur imasi blogis?— Avignon, Aubanel, 1926.— P. 230—231) *(pranc.).*

p. 415 daiktas savaime *(vok.).*

p. 420 „Apie dangaus sferų sukimąsi" *(lot.).*

p. 421 Teologai jau seniai žinojo, jog Dievo Sūnus yra praėjęs ne tik pro matomus dangaus kūnus, bet ir pro nematomas dvasinio pasaulio sferas, kad išganytų Abraomo palikuonis, taip buvo išspręsta filosofinė problema, kodėl tiek daug ir tokių didelių dangaus kūnų galėjo būti sukurta dėl vargšų žmonių *(vok.).*

p. 423 mokslinė fantazija, tuščias abstraktus mąstymas *(vok.).*

p. 430 teilsisi ramybėje!.. *(lot.)*

p. 431 Mums atrodo, kad tas astronomas, kuris praleidžia naktis skaitydamas iš žvaigždžių ir nerasdamas jose Dievo vardo, yra labai liūdnas. Kaip galima nerasti tokiose įvairiose žvaigždynų figūrose, šioje nuostabioje figūrų įvairovėje keturių raidžių, kurios sudaro šį vardą? Argi ne aiškiai išspręsta dievybės problema paslaptingame tokios daugybės saulių išvardijime? Argi negali puikioji algebra geriausiai pasitarnauti didžiosios Nepažįstamosios apskaičiavimui? *(vok.)*

p. 432 žinoti — tai žinoti per priežastis *(lot.).*

p. 434 „Apie pasaulio kilmę" *(pranc.).*

p. 437 Ta proga atsimenu... kad man atliekant pirmuosius bandymus susidarydavo alyvos žiedas, *kuris iš pradžių plona plėvele susijungia su centre esančiu aparatu;* ir aš tuo remiuosi, kad dar sykį parodyčiau, jog kiekviena tokio bandymo metu kosmogoninės hipotezės naudai padaryta išvada yra neleistina *(vok.).*

p. 444 pasaulio sąranga *(lot.).*

juo labiau *(lot.).*

p. 445 Kuo daugiausia žinoti nori visi, o tikėti — nedaugelis. Todėl daugelis daug kuo tiki, žino — nedaug *(lot.).*

p. 449 *Taigi pati materijos dalelė* nėra netgi *taškas* erdvėje, tai *nėra*

netgi kažkas erdviška (Extensives), bet ji slypi erdvinėje aplinkoje, kurioje prasideda jos lauko poveikiai. Čia slypi kažkas panašaus į Aš, kuris pats yra neerdvinės prigimties, bet kurio poveikis per kūną kai kada atsiranda tam tikroje pasaulio vientisumo vietoje *(vok.)*.

p. 452 Jūsų doktrina yra mano doktrina; aš manau, kad analizės skaičiai ir funkcijos nėra atsitiktinis mūsų proto produktas; aš įsitikinęs, kad jie egzistuoja už mūsų taip pat būtinai, kaip ir objektyviosios tikrovės daiktai, ir mes juos atrandame ir studijuojame kaip fizikai, chemikai ir zoologai... *(lot.)*.

p. 462 ir Sūnaus *(lot.)*.

p. 453 apie tikėjimą *(lot.)*.

p. 464 apie paskutiniuosius dalykus *(lot.)*.

p. 466 Aš esu, kursai esu *(Iš 3, 14)*. Aš esu gyvenimas *(lot.)*.

p. 470 „esmė", „pirminė materija" *(lot.)*.

p. 471 numanomu būdu *(lot.)*.

p. 487 mano kaltė *(lot.)*.

p. 492 Kai Dievas skaičiuoja, atsiranda pasaulis *(lot.)*.

p. 495 buvimo pagrindas (prasmė) *(pranc.)*.

p. 496 daiktų potencijos pavertimas veiksmu, galimybės — būtimi *(lot.)*.

p. 498 *pažod.* ydingas ratas; padėtis be išeities *(lot.)*.

p. 499 kanonų teisėje *(lot.)*.

p. 500 kitais atvejais Krikščionybės istorinės šaknys glūdi ne gamtoje, o fariziejiškame rabinizme *(rus.)*.

REDAKCINĖS IR BIBLIOGRAFINĖS PASTABOS

Turtingoje ir įvairialypėje A. Jakšto literatūrinėje kūryboje filosofijos, teologijos, gamtotyros ir religijos problemų analizė užima gana didelę dalį. Be rinkiniuose ir periodinėje spaudoje skelbtų filosofijos tematikai artimų straipsnių ir studijų, filosofijos, mokslo ir tikėjimo klausimai dažnai paliečiami gausioje A. Jakšto publicistikoje bei literatūros istorijos ir matematikos darbuose. Surinkti į vieną vietą jie sudaro tris temines grupes, atitinkančias tris filosofijos sritis — etiką, estetiką ir gamtotyrą. Pastaroji per mokslo ir tikėjimo santykio analizę atskleidžia A. Jakšto požiūrį į ontologines ir gnoseologines problemas, į bendruosius filosofijos klausimus. Atsižvelgiant į minėtas tris temines grupes ir rengiami trys A. Jakšto filosofinių raštų tomai.

Dabar leidžiamas pirmasis „Raštų" tomas skirtas gamtotyrai bei bendriesiems filosofijos ir religijos klausimams. Jo pagrindą sudaro stambus teminis straipsnių ir studijų rinkinys „Mokslas ir tikėjimas", parengtas A. Jakšto septyniasdešimtmečio proga ir išleistas 1930 m. Jame spausdinami periodinėje spaudoje (daugiausia „Draugijos" žurnale) skelbti straipsniai bei atskirais leidiniais išėjusios brošiūros. Nors kai kurie iš jų yra perdėm publicistiški, menkai susiję su filosofine mokslo ir tikėjimo problema, šiame „Raštų" tome minėtas rinkinys skelbiamas ištisai, be jokios atrankos ir trumpinimų. (Žr. A. Maceinos recenziją „Židinyje", 1931, Nr. 1, p. 97—100.) Antroje „Raštų" dalyje, pavadintoje „Studijos. Straipsniai. Fragmentai",— gamtotyriniai darbai, kurie arba nebuvo įtraukti į rinkinį „Mokslas ir tikėjimas", arba buvo parašyti vėliau, po rinkinio išleidimo. Be to, čia skelbiami ir kitos tematikos darbų tokie fragmentai, kurie nusako autoriaus požiūrį į bendras filosofijos problemas.

Į pirmąjį A. Jakšto „Raštų" tomą sudėti darbai rašyti įvairiu metu. Chronologiškai jie apima kelių dešimtmečių laiko tarpą, todėl jų kalba atspindi bendrinės lietuvių kalbos gramatinių formų, leksikos kaitą. Pakartotinai rinkiniuose skelbti A. Jakšto darbai tiek autoriaus, tiek redaktorių yra šiek tiek redaguoti. Atsižvelgiant į tai ir buvo redaguojami dabar leidžiami A. Jakšto „Raštai". Taisytos ne tik aiškios korektūros, rašybos ir skyrybos klaidos, bet ir kai kurios linksnių vartojimo formos, tarmybės, svetimybės ir neteiktini vertalai (pvz., *korkas, monai, nabašninkas, daboti, tėmyti, obalsis* ir pan.), kai kurios netaisyklingos sakinių konstrukcijos (pvz., *jei tikėti*

jais, prie šios progos ir kt.) bei pasenusios žodžių formos (pvz., *pagalios* — pagaliau, *formula* — formulė, *begalenybė* — begalybė, *dogmatas* — dogma, *krizis* — krizė ir pan.). Tačiau tokie žodžiai kaip *gadynė, tvėrėjas, prietelystė, mokytiniai, sutvėrimas, galuotas, sąkūrėjas, vienatinis, visuresamybė, mintyti* ir kt. netaisomi.

Nors A. Jakštas yra bandęs pagrįsti (žr.: Naujos trigonometriškos sistemos.— Berlynas, 1922.— P. 10—11) priesagos *-iškas(a)* vartojimą kai kuriems sudėtiniams terminams sudaryti (pvz., *moksliškos pažiūros, mechaniška teorija, matematiška fizika* ir pan.), šiuose „Raštuose" ši priesaga keičiama į *-inis(ė)*.

Tikrinių vardų rašyba sutvarkyta pagal šiuolaikinius kalbos komisijos reikalavimus pasirenkant netranskribavimo variantą, kuris nedaug tesiskiria nuo A. Jakšto vartotos vardų rašybos — beliko tik juos suvienodinti.

Visos Biblijos citatos patikslintos pagal J. Skvirecko vertimą, išleistą „Vagos" leidyklos 1990—1991 m. Taip pat suvienodinti Biblijos knygų pavadinimai, jų santrumpos ir citatų nuorodos — jos rašomos pagal šiuo metu Lietuvos dvasininkijos priimtą žymėjimą.

Pagal šiuolaikinę rašybą suvienodintos būdingiausios santrumpos (*pav.* — pvz., *kilom.* — km ir pan.), o kai kurios iš jų (pvz., *k. š.* — kaip štai) pakeistos pilnais žodžiais. Praleisti prasminiai žodžiai įrašyti laužtiniuose skliaustuose.

A. Jakštas savo darbuose vartoja daugybę svetimų kalbų žodžių, posakių, citatų, ne visada tekste pateikdamas jų lietuviškus atitikmenis ar vertimus. Neišverstų svetimų kalbų tekstų vertimai pateikti knygos gale. Tekstus iš lotynų kalbos vertė *Kristina Mikolajevičiūtė,* iš prancūzų — *Petras Račius,* iš vokiečių — *Dalia Žudytė,* iš rusų — šių „Raštų" sudarytojas.

Šiandien leidžiant filosofinius A. Jakšto raštus kai kurios praeities realijos, anuometinio mokslo pasiekti rezultatai bei atradimai lyg ir prašytųsi tam tikro komentavimo atsižvelgiant į dabartinį mokslo lygį. Tačiau tai būtų akademinio leidinio reikalavimas. Šių „Raštų" leidėjų tikslai yra kuklesni — norėta surinkti į vieną visumą svarbiausius filosofinius A. Jakšto darbus ir tiesiog pakviesti šiuolaikinį skaitytoją į autentišką pažintį su savitu ir įdomiu, tačiau gerokai primirštu Lietuvos filosofu. Tad čia apsiribosime tik trumpomis bibliografinėmis pastabomis.

* * *

„Materijos paslaptis" — pirmoji publikacija: Logos.— 1927.— Nr. 1.

„Pasaulis ir jo ribos" — pirmoji publikacija: Ateitis.— 1916.— Nr. 2.

„Pasaulio pradžia mokslo ir Apreiškimo šviesoje" — pirmoji publikacija: Židinys.— 1926.— Nr. 6.

„Katalikiškojo transformizmo 50 metų jubiliejus (1871—1921)" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1921.— Nr. 9—10.

„Žmogaus paslaptis" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1908.— Nr. 13.

„Žmogaus siela" — buvo išleista atskiru leidiniu 1928 m. kaip serijos „Religija ir kultūra" Nr. 11 leidinys.

„Žmogaus laisvė ir religija" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1909.— Nr. 5.

„Telepatija ir teleidija" — pirmą kartą spausdinta straipsnių rinkinyje „Mokslas ir tikėjimas" (1930 m.).

„Trys didieji Dievo žodžiai" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1910.— Nr. 40.

„Tikėjimo paslaptys" — buvo išleista atskiru leidiniu 1928 m. kaip serijos „Religija ir kultūra" Nr. 9 leidinys.

„Transsubstancijos paslaptis" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1908.— Nr. 20.

„Viešpaties malda" — buvo išleista atskiru leidiniu 1928 m. kaip serijos „Religija ir kultūra" Nr. 8 leidinys.

„Šalin siauraprotystė!" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1907.— Nr. 9.

„Prie ko gi pirmyn?" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1909.— Nr. 33.

„Kurgi išganymas?" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1909.— Nr. 42—45.

„Kas yra teokratija?" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1912.— Nr. 70.

„Religija ir mokslas" — pirmoji publikacija: Židinys.— 1928.— Nr. 2.

„„Didžioji Realybė" ir Dievas" — pirmoji publikacija: Židinys.— 1929.— Nr. 1.

„Subjektyvizmas katalikų publicistikoje" — pirmoji publikacija Draugija.—1913.— Nr. 76.

„Principų klausimai" — pirmą kartą spausdinta straipsnių rinkinyje „Mokslas ir tikėjimas" (1930 m.).

„Antimilitarizmas Lietuvoje" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1922.— Nr. 5—6.

„Katalikiškojo pacifizmo dėsniai" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1922.— Nr. 1—2.

„Masonijos panegirika Jókai'aus apysakoje „Pajudinkim, vyrai, žemę""— pirmoji publikacija: Draugija.— 1922.— Nr. 9—10.

„Kas yra politika?" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1907.— Nr. 7; 1908.— Nr. 14.

„Kas yra istorija?" — pirmoji publikacija: Ateitis.— 1926.— Nr. 9—10.

„Ką mokslas gali pasakyti apie pasaulio pabaigą?" — buvo išleistas atskiru leidiniu, pavadintu „Ką mokslas gali pasakyti apie pasaulio pabaigą ir apie apokaliptiškąjį skaičių 666" (Kaunas, 1920 m.). Autorius pratarmėje rašo: „Šį veikalėlį esu pradėjęs rašyti dar 1887—1888 metais būdamas Petrapilio dvasiškosios akademijos auklėtiniu. Ilgą laiką jis gulėjo neužbaigtas. Ne vieną kartą taisiau jį ir perdirbinėjau. Davinėjau jį draugams rankrašty skaityti ir jų patariamas taisiau iš naujo kai kurias vietas". Toliau nurodoma, kokia literatūra naudotasi. Kartu su šiuo straipsniu šiame leidinyje kaip jo priedai spausdinami du trumpi rašiniai: „Apokaliptiškasai skaičius 666 matematikos žvilgsniu ir jo simboliškoji reikšmė" (p. 23—28) bei „Ar gali žemė susitikti su kometa?" (p. 29—31).

„Ar daug bus išganytųjų" — pirmoji publikacija: Tiesos kelias.— 1929.— Nr. 2.

„Logikos evoliucija" — buvo išleista atskiru leidiniu 1919 m. Antroji publikacija — A. Jakšto parengtame „Logikos" antrajame leidime (Tilžė, 1922 m.) kaip priedas.

„Amžinasis kosmo ratavimas" — pirmoji publikacija: Židinys.— 1930.— Nr. 4—5/6. Tais pačiais metais šis straipsnis buvo išleistas atskiru leidiniu.

„Nauja pažiūra į materiją" — pirmoji publikacija: Židinys.— 1926.— Nr. 8—9.

„Pradžios ir galo pinklės" — pirmoji publikacija: Židinys.— 1936.— Nr. 5—6.

„Angelų ir žmonių sielų dvasiškumas" — pirmoji publikacija: Tiesos kelias.— 1928.— Nr. 11.

„Einsteino paradoksai, arba dabartinio mintijimo kryptis fizikoje" — pirmoji publikacija: Naujoji Romuva.— 1931.— Nr. 23. Dėl šios publikacijos netrukus „Naujosios Romuvos" puslapiuose kilo nedidelė polemika tarp inžinieriaus J. Graurogko ir A. Jakšto. Žr.: *Graurogkas J.* Dėl A. Jakšto kritikos...; *Jakštas A.* Dėl p. inž. J. Graurogko pastabų (Naujoji Romuva.— 1931.— Nr. 30.— P. 714—715).

„Reliatyvybės teorija Vakarų Europoj ir Sovietų Rusijoj" — pirmoji publikacija: Kosmos.— 1931.— Nr. 12.

„[Recenzija]" — pirmoji publikacija: Židinys.— 1933.— Nr. 8—9.

VARDŲ RODYKLĖ

Aaronas 393
Abbot G. A. 217—218
Abelly 56
Abraomas 208, 344, 355, 382, 388
Adamkiewicz A. 74
Adomas 57, 70, 84—87, 165, 268, 331, 354—355, 361, 370, 378, 398
Aischilas 394
Aišbė — *žr.* Kriščiukaitis A.
Aleksandras II 7
Aleksandras Makedonietis 419
Alfonsas X 34
Ambraziejus 26, 69, 71, 78, 126, 462—463
Ampére A. M. 493
Ananijas 126
Andriuška T. B. 116
Angelas Silezietis 177
Apolonijas Tijanietis 126
Archambault T. 129
Ardouin 70
Argelander F. W. 39
Arijus 146—147
Aristotelis 10—11, 15—16, 33, 72, 88, 135, 182, 185—186, 191, 216, 341, 394, 403, 405, 407, 412
Arldt 361
Arrhenius S. A. 22—23
Atanazas 55
Atėnagoras 72, 462
Audouard O. 248
Augustinas 55, 69, 71, 77—78, 81, 88, 97, 118, 123, 139—140, 152, 172, 180, 184, 346—347, 349—350, 353, 356, 378

Baalas 394
Bacon F. 405, 407, 412, 432
Balfour-Stewart A. Dž. 126, 425
Barabas 332
Baraduc 139

Baranauskas A. 45, 374
Baronas — *žr.* Baranauskas A.
Bartynowski St. 116
Basanavičius J. 12, 259, 271
Bautz 361
Bavink B. 30
Bazilijus 71, 466
Bebel A. 306
Beiningen 354
Bellarmino R. F. R. 79
Belot 45—46
Bendandi R. 37
Benediktas XV 231
Benediktas Labras 354
Benson H. 314
Bernardas 113, 207
Bernheim E. 127
Bessmer 134
Betsch 494
Bilczewski 293, 318
Bistras L. 289
Bodin J. 341
Bohr N. 30
Bois J. 139
Bon 269
Bonaventūra 77
Bonniot T. 136
Borgmann 437
Born M. 30
Bourrier A. 247—248
Branca W. von 73
Branly 493
Braun G. 30, 445
Brettes M. 127
Brière Y. de la 239
Brigita 355
Broglie L. V. de 281
Bruggencate P. 430
Büchner E. 217
Būčys Pr. 100—101, 116, 167—168, 239
Bühler K. 403, 408
Bulgakovas S. 90, 189
Busotti 126
Butkų Juzė 328

Cadene 236
Canet 117
Carbonelle 92—93
Carrot 248
Castelein A. 384, 389, 392, 394, 398

Cauchy O. L. 277, 493—494
Cavalieri B. 493
Cerebotani L. 11
Chantôme 342
Chinchole G. 60
Chiron E. 17
Chocornac 40
Christoph H. 475
Ciceronas 112, 345, 395
Clausius R. E. 425
Clere R. de 94
Collard P. 17
Corluy 53
Cortes D. 84, 366
Courbet P. 94
Crookes W. 360
Cuvelhier M. 212

Čepinskis V. 10, 30, 259—261, 263—268, 270—284

Dahlman P. 247
Dambrauskas S. 6
Danielius 398
Dante A. 72, 333
Darieux 127
Darwin Ch. 63, 71, 215, 267—268, 279, 424
Delinda 6
Delitzsch 443
Delscaux 70
Demokritas 10, 16, 480
Deneffe A. 150
Denikinas A. 377
Descartes R. 140, 423, 466, 493
Dirac P. A. 281
Doin G. 30
Döllinger J. J. I. 227
Domicianas Titas Flavijus 126
Dorlodot H. de 61, 268
Dovydaitis P. 268, 422
Dovydas 199, 253, 361, 374, 383
Drey J. S. von 158
Driesch H. 477
Druskius 321—322
Duilhé S. P. de 70
Dumbrė D. 342
Duplessy E. 116
Durkheim E. 410

Efraimas 71
Ehrenhaft 18—19

Einstein A. 25—26, 275, 281, 442, 469—481
Elijas 355, 393, 396
Elžbieta 206—207, 209—210
Emmerich K. 354
Encausse 138
Encke J. F. 439
Enėjas 465
Epping J. 418, 423, 425, 434—435, 437—438
Eriugena J. Škotas 463
Ermoni V. 212
Ernst 40
Eucherijus Lionietis 78
Euklidas 161, 473, 481
Euler L. 107, 116, 360
Ezechielis 126

Faber 378, 399
Falb A. 417—423, 425—431, 433—445
Faraday M. 469
Farges A. 128, 135
Faye H. A. 45, 434
Fechner G. T. 22
Ferrery G. F. 236—237, 243
Ferroul 130—131
Firnstein J. 364
Fischer H. 46
Flamèrion R. P. 239
Flammarion K. N. 215
Flavijus J. 252
Flourens 104
Fricke 476
Furmanik J. 445

Gabrielius 141
Galilei G. 35—36, 469
Galle J. G. 37
Gander M. 73
Gaucher P. 385
Gaume 212
Gauss K. F. 276, 494
Gayraud 136
Gedeonas 253
Gediminas 121
Gehrcke E. J. 476
Gerber P. 477
Gesechus 437
Gibbons J. 287
Gibert 127
Gikmanas 240
Gimnertal L. 477

Gladbach M. 116
Gladstone W. J. 126
Goethe J. W. 29, 96, 283
Golcmanas A. 479—482
Görres 139
Grasset 130—131
Grassmann H. 71
Gratry A. J. 94
Grigaitis A. 44, 343
Grigalius Didysis 139—140, 463
Grigorjevas 8
Grosse 360
Gueilot 129
Guiness A. 354
Guizot F. P. G. 346
Guldin P. 493
Gurnoy 126
Guyau J. M. 265

Haeckel E. 22, 29, 63, 71, 217, 261, 269, 424
Hamard 53
Heinen A. 116
Heeren A. H. L. 252
Heisenbergt W. 281
Hello E. 307
Helmholtz H. 22, 425—426, 430
Henochas 354—355
Henrikas VII 225
Henrikas VIII 228
Heraklitas 18
Herbačiauskas J. 22
Herder J. G. 251—252, 341
Hermite Ch. 452
Herodotas 394
Herostratas 30
Herschel F. W. 36, 39—40, 42, 433
Hertwig O. 72
Hertz H. 277
Hilarijus 463
Hirn 439
Hobbes T. 341
Hoene-Wroński J. M. (Henė-Vronskis) 9, 11, 79—81, 83, 88, 158, 216, 266, 341, 367, 372, 487
Holzhauser B. 354
Homeras 465
Hontheim St. 93
Hoppe E. R. E. 116
Hörbiger H. 45—46
Houtin 287
Hummelauer T. von 70, 78, 149—150, 392

Hurter H. 69, 79, 354
Hus J. 247

Ibsen H. 372
Ieva 62, 70, 85—87, 165, 268, 370
Ignatijus 464, 466
Ignotas 312
Ilgaudas J. 357
Indrašius N. 483—489
Ireniejus 26, 462
Israel H. 476
Isvara 274
Ivanauskas T. 63
Ivanas IV Rūstusis 225
Izaijas 397
Izaokas 344, 388

J. K. 285—313, 316—327
Jablonskis J. (Rygiškių Jonas) 321—322, 336, 338—339
Janet P. 127
Jaugey J. 347
Jaumann G. 18
Jędrzejewicz 434—435, 437—438
Jerichas 152
Jeronimas 353, 463
Jezabelė 393
Jėzus Kristus 29, 34, 82, 103, 113, 115, 118, 123, 141, 143—148, 151—155, 159, 162—163, 166—171, 175—177, 183—184, 186—197, 199—201, 203, 205—206, 209—211, 213, 215, 218, 224—232, 234, 237, 241—242, 244, 246, 248, 252—255, 257—258, 260, 262, 265, 273, 281—284, 286, 290, 296—298, 309—310, 314—317, 324, 329—333, 338, 350—351, 353—356, 361, 364, 366, 368, 370, 381—383, 385—390, 394, 397—398, 426, 473, 486—487, 492, 499—502
Jókai M. 336—339
Jokūbas 344, 380, 388, 397
Jona 56, 396
Jonas Auksaburnis 71, 78, 148, 197, 392, 463
Jonas Damaskietis 78, 463
Jonas Evangelistas 366
Jonas, Jonas Krikštytojas 80, 144, 152, 159, 194—195, 208, 329—330, 389, 397
Jonas Vianney 196
Joule D. P. 424
Jozuė 253, 393
Jucaitis P. 482
Judas, Judas Iskarijotas 126, 224, 247—248, 353, 486
Juozapas 212
Jupiteris 321
Justinas 26, 462
Juška A. 247, 430

K. R. 236—237
Kainas 86—87, 165, 331
Kalebas 393
Kalvinas J. 223—228, 242—243, 245, 247
Kaulen F. 53, 77
Kant I. 45, 47, 88, 111, 355, 415, 417, 421—424, 431, 433—435, 438, 445
Kapsukas V. 343
Karevičius P. 8
Kašarauskas A. P. 45
Keliuotis J. 7
Kepler J. 18
Ketteler W. E. F. von 293, 318
Kiprianas 26, 195, 462
Kirchberger P. 30
Kirsch 20
Kistner A. 30
Klein F. 160
Klemensas Aleksandrietis 55, 462
Klemensas XIV 126
Kobold H. A. 39
Koch R. 248
Kolčiakas A. 377
Kolhörster W. 23
Kolumbas K. 306
Kopernikas M. 26, 34—35, 420—421, 475, 490, 493
Kornelijus 330
Kossinna G. 361
Kowalski J. 227
Kramd 212
Kremer 476
Krezas 144
Krylovas I. 301
Kriščiukaitis A. (Aišbė) 336, 338
Kubilius J. 327
Kudirka V. 12, 259, 271, 326
Kuntz W. 478
Kuza 354

Lagrange M. J. 212, 389, 494
Laktancijus 462
Lamennais F. R. de 247
Landau L. 63, 75
Laplace P. S. 45, 47, 53, 417, 421—422, 427, 431, 433—435, 445
La Rochefoucauld de 433
Larousse P. 247, 250—252
Lassalle F. 372
Laurencijus 293, 318—319
Laurynas 196
Lecat M. 494

Lecomte A. 64, 280
Leibniz G. W. 21—22, 88, 180, 283, 469, 492, 494
Lelut 114
Lenard F. 475—476
Leninas V. 215, 479
Lenormant Fr. 56
Leonas XII 80
Leonas XIII 55, 120, 138, 257, 287, 294, 318, 338
Lepicier 236
Leray A. 74, 185—186
Lesgaft P. 280
Lesquevin 354
Leverrier U. 36—37
Levy-Bruhl L. 410
Liebault A. A. 127, 136
Liguori Alfonso 126, 310
Lindner G. A. 409
Lippert J. 501
Lipps T. 476
Littrov T. J. von 437
Liudvikas XIV 379
Lobačevskis N. 161, 276
Locke Dž. 341
Loeb M. 469, 472
Lohr 18
Loisy A. F. 56, 247
Lorentz H. A. 469
Loschmidt J. 18
Lotas 282
Lowell P. 37
Lozorius 113
Lukas 381, 387, 389
Luther M. 95, 228, 247
Lutosławski W. 21

MacBoris 469
Mach E. 476
Machiavelli N. 341
MacMurray 267
Makarijus Aleksandrietis 78
Makarijus Didysis 466
Maksimovas 482
Malachijas 364
Mardukas 44
Margalis 326
Margenot E. 152
Marija 86, 147, 166, 193, 201, 205—212, 279, 283—284
Markas Aurelijus 395
Marksas 240
Marx K. 231, 306, 331, 480

Martynas 126
Massilion J. B. 379, 393
Matas 381, 386—387, 389, 485
Matulevičius J. 77, 81
Matūzalis 144
Maxwell D. K. 280, 469
Mayer J. R. 424
Meitner L. 20
Mellin J. 477
Mendel G. J. 63
Mendelejevas D. 280
Mercier D. J. 72
Meric 127
Meyer W. 357
Meyerson E. 126
Michelson A. A. 476
Mie G. 18, 30
Miethe 20
Millikan R. A. 477
Mira P. 116
Mit L. 477
Mivart G. J. 68—69
Mohorovičić A. 476
Moigno F. N. M. 358, 425
Molochas 192, 329
Montesquieu Ch. L. de 341
Morawski A. 93
Moreux A. Th. 30, 50
Morkus 390
Mozė 55—59, 208, 252—253, 329, 355, 393
Multon 45

Nagevičius V. 376
Namen von 201
Natanson W. 439—440
Neimanas A. 247—249
Nernst W. H. 469
Nestoras 210
Newcomb S. 39, 41
Newton I. 198, 281, 305—306, 429, 469, 477, 479—480, 494
Nicolas A. 110
Niemojewski A. 302, 304
Nobel A. 477
Nojus 171, 382, 392
Norbertas 354
Nostradamas 354
Nowakovski P. 77—79
Nowinski H. 473
Nut 44

Ochorovicz J. 126—127
Odisėjas 465
Origenas 55, 148, 463
Orlovas J. 479—480
Ostrzeniewski A. 354
Ostwald W. F. 29
Ozyris 192

Paetel H. 46
Paliulionis M. 8, 294, 318
Papini G. 469
Pascal B. 180, 233, 493
Pasteur L. 60, 277, 280, 493
Paquier M. 58
Paulius 82, 126, 153, 195—196, 202, 218, 241, 264, 278, 290, 297, 311, 355, 383, 394, 396—399
Paulius Samosietis 146
Pelagijus 476
Pesch H. 79
Petavijus 77
Petras 194, 354, 364, 370, 392, 394
Petras II 364
Petras Lombardas 463
Petterson 20
Piazzi D. 36
Picco della Mirandola G. 354
Pietaris V. 8
Pijus a Langonio 236
Pijus V 126
Pijus IX 138, 279
Pijus X 288, 299, 325, 369
Pijus XI 199, 364, 462
Pilotas — *žr.* Poncijus Pilotas
Pindaras 394
Planck M. K. 20
Plateau 436—437
Platonas 112, 139—141, 341, 394
Platonovas S. 346
Podmore 126
Pohle 69
Poincaré H. 47
Poncijus Pilotas 383
Porankevičiūtė J. 19
Pranaitis J. B. 85
Pranciškus Asyžietis 196, 310
Pranciškus Ksaveras 113
Preyer W. 22, 72
Ptolemėjas 26, 33—34
Puodžiukynas A. 482

Quinton de 269

Račiukaitis A. 443
Ralys J. 465
Raleigh T. 341
Regiomontanus 354
Renan J. E. 226, 243
Reusch 443
Reuterdahl A. 476
Reymond B. de 94
Richet Ch. 127
Riemann B. 161, 469, 473, 476, 481
Rygiškių Jonas — *žr.* Jablonskis J.
Rohrbacher 364
Rousseau J. J. 111
Roussel A. 239
Ruckhaber E. 476, 478
Ruf A. 74
Ruhland G. 202, 212
Ruskin Dž. 126
Rutherford E. 20

Sadet C. 396, 398
Saliamonas 253
Saulius 126
Scheeben M. J. 69, 77, 79, 84, 94, 186, 191, 420, 468
Schelling F. W. J. 346
Schiller F. 264
Schneider W. 354
Schoepfer A. 70
Schön Fr. 30
Schopenhauer A. 261
Schrödinger E. 30, 281
Schrönghammer-Heimdal F. 361
See T. J. J. 45
Segur 431
Seneka 112, 395
Serre J. 219—221, 265, 273
Servetas M. 225, 242, 245
Shrubsole O. A. 257
Skarupskis M. 6
Skvireckas J. 77, 264, 397
Slipher V. M. 37
Sokratas 394
Soldner J. G. 477
Solonas 394
Solovjovas Vl. 5, 9, 88—89, 97, 180, 216, 276, 283, 289, 296, 314, 316, 320, 322, 327, 334, 371—372, 374, 377, 495, 500
Spinoza B. 29, 261
Spirago Fr. 355, 361

Springer J. 21, 30
Stalinas J. 332
Stammreich 20
Steltjes 452
Steneil 245
Steponas 203
Stölzle R. 23, 30, 422
Struvė V. 40
Stukovas 482
Stumpe 39
Suarez F. 378—379
Szczęsny 444
Szeptyckyj A. 293, 318
Swiętochowski A. 302, 304

Šalkauskis S. 9
Šepetys J. 223—231, 233—246
Šilkarskis V. 282
Škotas — *žr.* Eriugena J. Škotas
Šliūpas J. 281, 284
Šultė S. 370

Tanquerey A. 69, 355, 395, 399, 463, 467, 488
Teilhard de Chardin P. 61
Teodoretas Tarsietis 148
Teresė Akvilietė 139, 196
Tertulianas 194, 462, 464
Thomson W. 22, 424, 426, 428—430
Tiamat 44
Timiriazevas A. 479—481
Timotiejus 397—398
Tischner R. 131—134
Tobijas 56, 204
Tolstojus L. 88, 90, 215, 282, 328, 332
Tomas Akvinietis 5, 9, 64, 71—72, 77—79, 88, 90, 123, 135, 139—141, 147, 180, 185, 188, 191, 216, 396, 463, 466
Torkvemada T. 242—243
Toun de Noé de la 354
Troeltsch A. 446, 449
Trubeckojus S. 371
Tukididas 394
Tumas-Vaižgantas J. 7

Ude J. 74
Uspenskis P. 408, 416

V. 291—292, 298, 301, 305, 326, 343
Vacandard 242
Vaitkus M. 301, 305, 323
Valančius M. 241

Varant I. M. A. 347
Vergilijus 465
Verworn M. 22, 217
Vigoroux 53
Vincentas Fererijus 354
Vincentas Paulietis 56, 312
Vytautas Didysis 121
Vogtherr 476
Voigtländer E. 476
Voldemaras A. 241
Volkas O. 17
Volta A. 493
Voltaire 431
Volterra V. 473

Waitz S. 212
Wallace A. R. 64, 126, 280
Wasilewski 131—132
Weinmann R. 476
Weyl H. 21—22, 30, 448—449
Whitehead A. N. 263—264, 277
Wilser 361
Wries H. de 63
Wrońskis — *žr.* Hoene-Wrónski J.

Zaborski 392
Zahn 357, 361
Zanavykas K. 311, 320, 323
Zoroastras 354

TURINYS

B. Leskauskaitė. Adomas Jakštas — teologas, filosofas, mokslininkas 5

MOKSLAS IR TIKĖJIMAS

Materijos paslaptis 15
Pasaulis ir jo ribos 32
Pasaulio pradžia mokslo ir Apreiškimo šviesoje 44
Katalikiškojo transformizmo 50 metų jubiliejus 68
Žmogaus paslaptis 76
Žmogaus siela 99
Žmogaus laisvė ir religija 117
Telepatija ir teleidija 125
Trys didieji Dievo žodžiai 143
Tikėjimo paslaptys 157
Transsubstancijos paslaptis 179
Viešpaties malda 193
Salin siauraprotystė! 214
Prie ko gi pirmyn? 223
Kurgi išganymas? 233
Kas yra teokratija? 250
Religija ir mokslas 259
„Didžioji Realybė" ir Dievas 271
Subjektyvizmas katalikų publicistikoje 285
Principų klausimai 308
Antimilitarizmas Lietuvoje 328
Katalikiškojo pacifizmo dėsniai 333
Masonijos panegirika 336
Kas yra politika? 340
Kas yra istorija? 344
Ką mokslas gali pasakyti apie pasaulio pabaigą? 353
Ar daug bus išganytųjų? 378

STUDIJOS. STRAIPSNIAI. FRAGMENTAI

Logikos evoliucija 403
Amžinasis kosmo ratavimas 417

Nauja pažiūra į materiją 446
Pradžios ir galo pinklės 450
Angelų ir žmonių sielų dvasiškumas 462
Einsteino paradoksai, arba dabartinio mintijimo kryptis fizikoje 469
Reliatyvybės teorija Vakarų Europoj ir Sovietų Rusijoj 475
[Recenzija] 483
[Fragmentai] 490
Svetimų kalbų tekstų vertimai 503
Redakcinės ir bibliografinės pastabos 513
Vardų rodyklė 517

Serija „Iš Lietuvos filosofijos palikimo"

Adomas J a k š t a s
R A Š T A I, T. 1
Mokslas. Filosofija. Religija

Sudarė *Antanas Rybelis*
Redaktorė *Rima Dulkinienė*
Dailininkas *Sigitas Šniras*
Meninis redaktorius *Romas Dubonis*
Techninė redaktorė *Danutė Navickienė*
Korektorės: *Marijona Rėzienė, Irena Čupalienė, Aleksandra Gobienė*

SL 255. 1995 04 03. 31,86 apsk. leidyb. l. Tiražas 2000 egz. Užsakymas 813.
Išleido „Minties" leidykla, Z. Sierakausko g. 15, 2600 Vilnius
Spaudė Poligrafinių paslaugų įmonė, A. Strazdelio 1, 2600 Vilnius.
Kaina sutartinė

Jakštas A.

Ja 219 Raštai / Sudarė A. Rybelis, [Įž. str. „Adomas Jakštas — teologas, filosofas, mokslininkas", t. 1, p. 5—12, B. Leskauskaitės].— V.: Mintis, 1995— .— (Iš Lietuvos filosofijos palikimo: LFP).

ISBN 5-417-00698-X

T. 1: Mokslas, filosofija, religija.— 531 p.: portr., faks.— Bibliogr. p. 514—516 ir išnašose.— Vardų r-klė: p. 517—529.— ISBN 5-417-00699-8

Pirmajame tome spausdinami žymaus lietuvių teologo, filosofo ir mokslininko Adomo Jakšto (tikr. Aleksandro Dambrausko, 1860—1936) darbai filosofiniais gamtos mokslo, religijos ir mokslo santykių klausimais. Pirmoje knygos dalyje ištisai skelbiamas 1930 m. išleistas straipsnių rinkinys „Mokslas ir tikėjimas", o antroje — į šį rinkinį nepatekę bei vėliau rašyti šios tematikos straipsniai, fragmentai, ištrauka iš rankraštinio dienoraščio.

UDK 101.9Jakštas